

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Cartografia i transformació del territori a Catalunya entre l'Antic Règim i la Revolució liberal (ss. XVIII-XIX): el paper de la família Soler

Meritxell Gisbert i Traveria

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Geografia i Història
Departament de Geografia

Tesi doctoral

**CARTOGRAFIA I TRANSFORMACIÓ DEL
TERRITORI A CATALUNYA ENTRE L'ANTIC
RÈGIM I LA REVOLUCIÓ LIBERAL (SS. XVIII-
XIX): EL PAPER DE LA FAMÍLIA SOLER**

de la candidata a optar al Títol de Doctora en Geografia, Planificació
Territorial i Gestió Ambiental

Meritxell Gisbert i Traveria

Volum I

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Geografia i Història
Departament de Geografia

Programa de Doctorat

“Geografia, planificació territorial i gestió ambiental”

Tesi doctoral

**CARTOGRAFIA I TRANSFORMACIÓ DEL
TERRITORI A CATALUNYA ENTRE L'ANTIC
RÈGIM I LA REVOLUCIÓ LIBERAL (SS. XVIII-
XIX): EL PAPER DE LA FAMÍLIA SOLER**

de la candidata a optar al Títol de Doctora en Geografia, Planificació
Territorial i Gestió Ambiental

Meritxell Gisbert i Traveria

Directors

Dr. Francesc Nadal i Piqué

Dra. Emanuela Casti

Tutor

Dr. Francesc Nadal i Piqué

Volum I

Barcelona, 2017

Aquesta tesi és fruit de la beca de Formació de Personal Investigador pel projecte “La cartografia urbana a Espanya (segles XVIII-XIX): el paper dels ajuntaments i els organismes militars” concedida al Grup d’Estudis d’Història de la Cartografia (CS02011-2927-C02-01). L’entitat subvencionadora en va ser la Dirección General de Investigación y Gestión del Plan Nacional de I+D+i.

A la Júlia, la Laia i la Vinyet

SUMARI**RESUM..... 13****AGRAÏMENTS..... 19****CONTEXTUALITZACIÓ DE LA INVESTIGACIÓ..... 23****PRIMERA PART. QUI EREN ELS SOLER?****1. ELS ANTECEDENTS DE LA FAMÍLIA SOLER..... 35**1.1 La Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona 351.2 Els enginyers militars 391.3 La família Faneca 411.4 Els Mestres 49**2. LA FAMÍLIA SOLER..... 55**2.1 Els inicis de la família Soler: Joan Soler..... 552.2 Els Soler i Faneca..... 572.3 Tomàs Soler i Ferrer..... 652.4 Els Soler i Mestres..... 792.5 La fi de la nissaga: Tomàs Soler i Linés 85**SEGONA PART. LA CARTOGRAFIA DE LA FAMÍLIA SOLER (1767-1859)****LES CARTOGRAFIES DELS SOLER..... 91****3. CONTEXTUALITZACIÓ DE LA CARTOGRAFIA HÍDRICA..... 95****4. ELS CANALS NAVEGABLES (1787-1849)..... 105**4.1 Els Canals d'Urgell (1787-1849) 1054.1.1 Marc geogràfic i històric..... 1054.1.2 Els projectes de regadiu 1104.2 El Canal Navegable de Reus a Salou (178-) 1474.2.1 Marc geogràfic i històric..... 147

4.2.2	Els projectes del Canal Navegable de Reus a Salou.....	149
5.	ELS PLANS DE REC (1816-1852).....	157
5.1	El pla de rec de la sèquia de la riera d'Argentona (1816-1817).....	157
5.1.1	Marc geogràfic i històric.....	158
5.1.2	Els documents cartogràfics.....	160
5.2	El Rec Comtal (1806-1836).....	164
5.2.1	Marc geogràfic i històric.....	165
5.2.2	El pla de rec de Tomàs Soler i Ferrer de 1836.....	171
5.3	El Canal de la Infanta (1818-1852).....	177
5.3.1	Marc geogràfic i històric.....	177
5.3.2	La cartografia del Canal de la Infanta: 1838-1852.....	186
5.4	L'anàlisi semiòtica.....	194
6.	L'ALTRA CARTOGRAFIA HÍDRICA (1767-1848).....	201
6.1	Els projectes relacionats amb la navegació del riu Ebre (1781-1794).....	201
6.2	L'acondicionament del riu Ter (1821).....	207
6.3	La cartografia d'establiments hídrics (1767-1848).....	211
7.	LA CARTOGRAFIA ADMINISTRATIVA (1813-1822).....	227
7.1	Divisió de Catalunya en patits judicials (1813).....	232
7.2	Segregacions municipals (1822).....	239
7.3	L'anàlisi semiòtica.....	243
8.	LA CARTOGRAFIA CADASTRAL (1849-1852).....	249
8.1	La cartografia cadastral de la província de Barcelona (1849-1852).....	254
8.2	L'anàlisi semiòtica del plànol de Barcelona (1851).....	261
9.	LA CARTOGRAFIA URBANA (1798-1859).....	265
9.1	El Jardí Botànic de Barcelona (1837).....	274
9.2	Les alineacions de carrers i parcel·les (1798-1855).....	275
9.3	El pla de Palau, el port i la façana marítima (1859).....	227

**TERCERA PART. ELS SIG PER A L'ANÀLISI DE LA CARTOGRAFIA
HISTÒRICA****10. ANÀLISI DEL PLÀNOL DEL REC COMTAL (1836) A TRAVÉS DELS
SIG 285**

10.1 Metodologia	286
10.1.1 Vectorització.....	286
10.1.2 Identificació dels colors.....	287
10.1.3 Significat dels colors	288
10.2 Anàlisi dels resultats.....	292

CONCLUSIONS 301**SUMMARI AND CONCLUSIONS..... 309****ANNEX**

Annex. General.....	325
Annex. Primera part.....	327
Annex. Segona part.....	365

BILIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS.....449**ÍNDEXS**

Índex figures.....	475
Índex gràfics	479
Índex taules.....	480

RESUM

La present investigació té l'objectiu de demostrar com, a partir de mitjan segle XVIII, la cartografia esdevingué un instrument cada cop més important en el creixent procés de transformació que estava experimentant el territori català (aprofitament dels recursos naturals, reformes del mapa administratiu i judicial, reforma del sistema fiscal i ordenació de l'espai urbà). I en aquest fet la nissaga familiar barcelonina de mestres de cases i arquitectes Soler, que fou molt activa cartogràficament, des de mitjans del segle XVIII fins a mitjans del segle següent, hi va jugar un paper molt important, gairebé central.

Així, des del punt de vista institucional cal assenyalar que, de les cinc generacions de mestres de cases i/o arquitectes, quatre van estar vinculades a importants institucions de l'època: la Batllia del Reial Patrimoni, la Diputació de Catalunya o la de Barcelona. Joan Soler i Faneca (1731-1794) va ser el primer membre de la família Soler que ocupà un important càrrec institucional: el de mestre de cases del Reial Patrimoni (1762-1794). Com que a l'Antic Règim era habitual que els fills fossin els successors dels càrrecs ocupats pels seus progenitors, així com dels seus oficis, en morir Soler i Faneca va ser el seu primogènit, Tomàs Soler i Ferrer (1771-1843), qui va prendre possessió de la plaça de mestre de cases del rei. Ara bé, per diverses raons, Soler i Ferrer va deixar, l'any 1836, aquest càrrec, que passà a mans del seu fill Joan Soler i Mestres (1797-1863). Cal destacar, atès que la vida professional de Tomàs Soler i Ferrer transcorregué durant un període força convuls i amb importants canvis polítics (Guerra Gran, Guerra del Francès i diferents fases de l'anomenada Revolució liberal) hagué d'adaptar-se a les noves circumstàncies. Un fet que va realitzar amb gran habilitat, ja que va arribar a estar vinculat a la Diputació de Catalunya (1813) i la de Barcelona (1822-1823).

Per la seva part, Joan Soler i Mestres, tot i ocupar alguns càrrecs propis de l'Antic Règim, heretats del seu pare, va dur la seva activitat cartogràfica dins del marc del nou Estat liberal espanyol. Així, jugà un paper clau en el desenvolupament de la cartografia cadastral de la província de Barcelona, produïda a ran de la reforma fiscal de 1845. El seu germà Francesc d'Assís Soler (1802-1851) va contribuir a cartografiar el territori català, però, com que era el fill menor de Tomàs Soler i Ferrer, la seva activitat cartogràfica va quedar reduïda a alguns projectes familiars. L'última generació de la família Soler, que va estar vinculada amb la cartografia, estigué representada pel fill de Joan Soler i Mestres: Tomàs Soler i Linés (1826-1874). Liquidat el règim gremial i el sistema de transmissió familiar de càrrecs de l'Antic Règim, aquest cartògraf no va poder ocupar cap dels càrrecs del seu pare. Tanmateix, les relacions familiars que tenia li van permetre realitzar una part de la cartografia cadastral generada a la província de Barcelona a ran de l'establiment el 1846 de la Contribució Territorial.

A dia d'avui s'han localitzat 129 mapes elaborats per diferents membres de la família Soler, que es poden agrupar en quatre grans blocs temàtics: els hídrics (1787-1852); els administratius (1813-1822); els parcel·laris (1849-1852); i, els urbans (1798-1859)¹. El bloc més nombrós és el de la cartografia hídrica amb un total de 58 documents cartogràfics. A continuació, ve el bloc de la cartografia urbana amb 38 mapes, després el de la cartografia cadastral amb 28 documents cartogràfics i, per últim, el de cartografia administrativa amb només 5 mapes². El membre més productiu, des del punt de vista cartogràfic, de la família Soler va ser Tomàs Soler i Ferrer amb 65 plànols realitzats, seguit pel seu fill Joan Soler i Mestres amb 56. A molta distància d'ambdós es situen Joan Soler i Faneca i Francesc d'Assís Soler i Mestres amb 4 i 5 respectivament. Tomàs Soler i Linés tanca aquest rànquing amb només 3 plànols³.

L'activitat cartogràfica de la nissaga Soler va tenir lloc en un període històric situat a cavall entre l'Antic Règim i la Revolució liberal, dues èpoques amb uns interessos polítics i territorials molt diferenciats. Els mapes que van produir durant aquest període posen de manifest aquests interessos diferenciats. Però, també permet veure l'evolució tècnica i científica de la cartografia civil a Catalunya durant aquests anys. Una evolució, que, tot i ser molt important en el context català, presentava importants limitacions si hom la compara amb els importants progressos que en matèria de cartografia hídrica o topogràfica s'estaven duent a terme aleshores en d'altres països d'Europa occidental. Malgrat això, aquesta cartografia constitueix una eina fonamental per entendre com era el territori durant el període estudiat i quines transformacions va experimentar.

RESUMEN

La presente investigación tiene el objetivo de demostrar cómo, a partir de mediados del siglo XVIII, la cartografía se convirtió en un instrumento cada vez más importante en el creciente proceso de transformación que estaba experimentando el territorio catalán (aprovechamiento de los recursos naturales, reformas del mapa administrativo y judicial, reforma del sistema fiscal y ordenación del espacio urbano). En este sentido la saga familiar barcelonesa de maestros de casas y arquitectos Soler, que fue muy activa cartográficamente, desde mediados del siglo XVIII hasta mediados del siglo siguiente, jugó un papel muy importante, casi central.

Así, desde el punto de vista institucional hay que señalar que, de las cinco generaciones de maestros de casas y/o arquitectos, cuatro estuvieron vinculadas a importantes instituciones de

¹ Només s'han tingut en compte aquells treballs que varen desenvolupar i s'han localitzat.

² Els plànols hídrics es poden classificar en dos grups: els realitzats durant l'Antic Règim, dedicats a finalitats de transport, regadiu o subministrament d'aigua a les grans ciutats; o els fets durant l'època liberal, dedicats a aixecar plans d'irrigació per distribuir l'aigua, des de 1835 un bé públic, equitativament entre els propietaris. Els plànols administratius també va ser conseqüència de l'entrada dels liberals al poder, ja que, per una banda, volien portar a terme una reforma territorial per disposar d'una administració més racional, eficaç i més fàcilment controlable des del poder central. Els cadastrals, en canvi, es deuen a una reforma fiscal anunciada pels liberals com a conseqüència de la imposició d'un impost directe sobre la propietat territorial, la Contribució Territorial, el qual havia de ser repartit per igual entre els diferents propietaris d'un municipi. Finalment, els plànols urbans també es poden classificar en dos grups, els que es van fer durant l'Antic Règim, basats en fer establiments i concessions d'edificis reials, o els que es van dur a terme a partir de la instauració de l'Estat liberal per readaptar les velles estructures urbanes heretades de la ciutat medieval i moderna al creixement de població.

³ Cal destacar, que Joan Soler i Mestres i Francesc d'Assís Soler i Mestres van desenvolupar tres treballs conjuntament de tipus hídric i Tomàs Soler i Ferrer i Joan Soler i Mestres un d'urbà.

la época: la Bailía del Real Patrimonio, la Diputación de Cataluña o la de Barcelona. Joan Soler i Faneca (1731-1794) fue el primer miembro de la familia Soler que ocupó un importante cargo institucional: el de maestro de casas del Real Patrimonio (1762-94). Como en el Antiguo Régimen era habitual que los hijos fueran los sucesores de los cargos ocupados por sus progenitores, así como de sus oficios, al morir Soler y Faneca fue su primogénito, Tomás Soler y Ferrer (1771-1843), quien tomó posesión de la plaza de maestro de casas del rey. Ahora bien, por diversas razones, Soler y Ferrer dejó, en el año 1836, este cargo, que pasó a manos de su hijo Juan Soler y Mestres (1797 a 1863). Es importante destacar que, dado que la vida profesional de Tomás Soler y Ferrer transcurrió durante un período bastante convulso y con importantes cambios políticos (Guerra Grande, Guerra de la Independencia y diferentes fases de la llamada Revolución liberal), tuvo que adaptarse a las nuevas circunstancias. Un hecho que realizó con gran habilidad, ya que llegó a estar vinculado a la Diputación de Cataluña (1813) y a la de Barcelona (1822/23).

Por su parte, Juan Soler y Mestres, a pesar de ocupar algunos cargos propios del Antiguo Régimen, heredados de su padre, llevó su actividad cartográfica dentro del marco del nuevo Estado liberal español. Así, jugó un papel clave en el desarrollo de la cartografía parcelaria de la provincia de Barcelona, producida a raíz de la reforma fiscal de 1845. Su hermano Francisco de Asís Soler (1802-51) contribuyó a cartografiar el territorio catalán, pero, como era el hijo menor de Tomás Soler y Ferrer, su actividad cartográfica quedó reducida a algunos proyectos familiares. La última generación de la familia Soler, que estuvo vinculada con la cartografía, fue representada por el hijo de Juan Soler y Mestres: Tomás Soler y Linés (desde 1826 hasta 1874). Liquidado el régimen gremial y el sistema de transmisión familiar de cargos del Antiguo Régimen, este cartógrafo no pudo ocupar los cargos de su padre. Sin embargo, las relaciones familiares que tenía le permitieron realizar una parte de la cartografía parcelaria generada en la provincia de Barcelona a raíz del establecimiento en 1846 de la Contribución Territorial.

A día de hoy se han localizado 129 mapas elaborados por diferentes miembros de la familia Soler, que se pueden agrupar en cuatro grandes bloques temáticos: los hídricos (1787-1852); los administrativos (1813-1822); los parcelarios (1849-1852); y los urbanos (1798-1859)⁴. El bloque más numeroso es el de la cartografía hídrica con un total de 58 documentos cartográficos. A continuación, viene el bloque de la cartografía urbana con 38, luego el de la cartografía parcelaria con 28 documentos cartográficos y, por último, el de cartografía administrativa con sólo 5 mapas⁵. El miembro más productivo, desde el punto de vista cartográfico, de la familia Soler fue Tomás Soler y Ferrer con 65 planos realizados, seguido por su hijo Juan Soler y Mestres con 56. A mucha distancia de ambos se sitúan Joan Soler i Faneca

⁴ Sólo se han tenido en cuenta aquellos trabajos que desarrollaron y se han localizado.

⁵ Los planos hídricos se pueden clasificar en dos grupos: los realizados durante el Antiguo Régimen, dedicados a fines de transporte, regadío o suministro de agua en las grandes ciudades; o los hechos durante la época liberal, dedicados a levantar planes de irrigación para distribuir el agua, desde 1835 un bien público, equitativamente entre los propietarios. Los planos administrativos también fue consecuencia de la entrada de los liberales al poder, ya que, por un lado, querían llevar a cabo una reforma territorial para disponer de una administración más racional, eficaz y más fácilmente controlable desde el poder central. Los parcelarios, en cambio, se deben a una reforma fiscal anunciada por los liberales como consecuencia de la imposición de un impuesto directo sobre la propiedad territorial, la Contribución Territorial, el cual debía ser repartido por igual entre los diferentes propietarios de un municipio. Finalmente, los planos urbanos también se pueden clasificar en dos grupos, los que se hicieron durante el Antiguo Régimen, basados en hacer establecimientos y concesiones de edificios reales, o los que se llevaron a cabo a partir de la instauración de la Estado liberal para readaptar las viejas estructuras urbanas heredadas de la ciudad medieval y moderna al crecimiento de población.

y Francisco de Asís Soler y Maestros con 5 y 4 mapas respectivamente. Tomás Soler y Linés cierra este ranking con sólo 3 planos⁶.

La actividad cartográfica de la saga Soler tuvo lugar en un período histórico situado a caballo entre el Antiguo Régimen y la Revolución liberal, dos épocas con unos intereses políticos y territoriales muy diferenciados. Los mapas que produjeron durante este periodo ponen de manifiesto estos intereses diferenciados. Pero, también permite ver la evolución técnica y científica de la cartografía civil en Cataluña durante estos años. Una evolución que, a pesar de ser muy importante en el contexto catalán, presentaba importantes limitaciones si se la compara con los importantes progresos que en materia de cartografía hídrica o topográfica se estaban llevando a cabo entonces en otros países de Europa occidental. Sin embargo, esta cartografía constituye una herramienta fundamental para entender cómo era el territorio durante el período estudiado y qué transformaciones experimentó.

ABSTRACT

This research aims to show how, from the mid-eighteenth century, cartography became an increasingly important tool in the growing process of the transformation of Catalan territory (the exploitation of natural resources, the reforms of administrative and judicial maps, fiscal reform and the management of urban space). The Solers, a lineage of master builders and architects from Barcelona who were very active cartographically-speaking, from the mid-eighteenth century to the middle of the following century, played a very important, almost key, role in this process.

Thus, from an institutional point of view, it should be noted that of the five generations of master builders and/or architects, four were linked to major institutions of the time: the Royal Heritage Magistracy, the Spanish Delegation in Catalonia or its delegate in Barcelona. Joan Soler Faneca (1731-1794) was the first member of the Soler family who occupied an important institutional position: the master builder of the Royal Heritage (1762-1794). As in the Old Regime it was common for children to be the successors of the trades and positions occupied by their parents, when Soler Faneca died, it was his eldest son, Tomàs Soler Ferrer (1771-1843), who took the position of the master builder of the king. However, for various reasons, Soler Ferrer left this position in 1836, which passed onto his son Joan Soler Mestres (1797-1863). However, it should be noted that the career of Tomás Soler Ferrer coincided with a period of upheaval and major political changes (the Great War, the Penninsular War and various stages of the so-called liberal Revolution). He had to adapt to new circumstances, which he did with great skill, as he came to be associated with the Spanish Delegation in Catalonia (1813) and in Barcelona (1822-1823).

While Joan Soler Mestres held some positions passed on from his father in the Old Regime, he carried on his cartographic activity under the Spanish liberal State. Thus, he played a key role in the development of the mapping of landholdings in the province of Barcelona, brought about by the tax reform of 1845. His brother Francis d'Assisi Soler (1802-1851) helped map the Catalan territory but as he was the younger son of Tomàs Soler Ferrer, his mapping activity was reduced to that of some family projects. The last generation of the Soler family associated with mapping, was the son of Joan Soler Mestres: Tomàs Soler Linés (1826-1874). Having

⁶ Es importante destacar, que Juan Soler y Mestres y Francisco de Asís Soler y Mestres desarrollaron dos trabajos conjuntamente de tipo hídrico y Tomás Soler y Ferrer y Juan Soler y Mestres uno de urbano.

liquidated both the systems of the guilds and that of the succession of trades to descendents from during the Old Regime, this cartographer was not able to hold any of the offices of his father. However, with the family influences he had, he was allowed to make part of the maps of the landholdings generated in the province of Barcelona brought about by the establishment in 1846 of the Property Tax.

To date, 129 maps drawn by different members of the family Soler have been found, which can be grouped into four major areas: water (1787 to 1852); administration (1813-1822); landholdings (1849-1852); and urban (1798-1859)⁷. The largest block is water mapping with a total of 58 cartographic documents. Next is the urban mapping block with 38 maps, then landholdings with 28 cartography documents and finally, administrative cartography with only four maps⁸. The most productive member of the Soler family, from a cartographic standpoint, was Tomas Soler Ferrer who made 65 plans, followed by his son Joan Soler Mestres with 56. Far behind lie both Joan Soler Faneca and Francesc d'Assís Soler Mestres with four and five maps respectively. Tomàs Soler Linés finishes this ranking with only three plans drafted⁹.

The cartographic activity of the Soler family took place in a historical period halfway between the Old Regime and the liberal Revolution, two periods with very different political and territorial interests. The maps produced during this period demonstrate these different interests. But it also allows us to see the technical and scientific evolution of civil cartography in Catalonia during these years. An evolution, which, despite being very important in the Catalan context, has important limitations if one compares it with the significant progress in the field of water or topographic maps then being carried out in other Western European countries. Nevertheless, this mapping is an essential tool in understanding how the territory was during the period studied and the transformations it underwent.

⁷ Only the maps that were drafted and located have been taken into account.

⁸ Water maps can be classified into two groups: those made during the Old Regime, dedicated to the purpose of transport, irrigation and water supply in big cities; or those made during the liberal period, dedicated to drafting irrigation plans for distributing water equally among landowners, after water became a public utility in 1835. The administration maps were also a consequence of the entry of the liberals into power, because they wanted to carry out a territorial reform to have a more rational and efficient administration, more easily controlled by the central government. On the other hand, parcel mapping was a result of a tax reform announced by the liberals as a result of the imposition of a direct tax on landholdings, the Property Tax, which was to be divided equally among the various owners in a municipality. Finally, urban plans can also be classified into two groups: those that were made during the Old Regime, based on the authorizations and concessions of royal buildings, or those that were carried out after the establishment of the liberal State to renovate the old urban structures of medieval nature as well as the modern city in order to adapt to the population growth.

⁹ It should be noted that Joan Soler Mestres and Francesc d'Assís Soler Mestres developed three hydric projects together and Tomás Soler Ferrer and Juan Soler Mestres one of urban tipology.

AGRAÏMENTS

Després de quatre anys són moltes les persones a qui dec aquesta tesi, espero, però, no deixar-me a ningú.

El meu primer agraïment és per qui ha estat seguint aquesta tesi i tots els meus treballs d'història de la cartografia. Gràcies, doncs, al professor Francesc Nadal per brindar-me aquesta oportunitat i creure en mi en tot moment. He après moltíssim al teu costat i dels teus consells.

Grazie a la professoressa Dra. Emanuela Casti primo per accettami tre mesi allà Università degli Studi di Bergamo e per volere fare la codirezione della mia tesi. Senza il suo aiuto, conoscenze e suggerimenti questa tesi non sete state possibile. Grazie per avermi permesso di partecipare ai progetti di Laboratorio Cartografico Diathesis.

Voglio ringraziare a tutte le collaboratrice de la professoressa Dra. Emanuela Casti per avermi aiutato tantissimo con il mio lavoro. Tutto camino ha la sua recompensa e parte di questa investigazione e grazie a voi. Sempre porterò Bergamo e il suo intorno al cuore. Grazie Sara Belotti, Federica Burini e Alessandra Ghisalberti.

Gràcies al professor José Luis Urtega per escoltar-me sempre que ho he necessitat i pels seus savis consells. Des de primer de llicenciatura vaig saber que eres un gran professional. No oblidaré mai tot el que m'has ajudat, has estat un puntal molt important en aquesta tesi. Gràcies Luis sembla que “el diamante por pulir” li heu tret molta pols.

Gràcies a la Dra. Carme Montaner per les hores que m'has dedicat per polir alguns aspectes de la tesi o d'articles. Ets exigent, sempre t'ho he dit, però gràcies a això he après molt al teu costat. Si el catàleg cartogràfic brilla és gràcies a tu.

Gràcies al Dr. Joan Capdevila per sempre estar disposat a ajudar-me a solucionar qualsevol problema “informàtic”. Sense la teva ajuda i la de la Carme la quarta part de la tesi no existiria.

Gràcies al professor Alexandre Nobajas per ser la saviesa en temes de GIS. A Roma em vas donar molts bons consells i els resultats aquí s'exposen. Gràcies Àlex et dec una visita a Anglaterra.

Gràcies a tots els membres del Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia, ja que cadascú de vosaltres m'ha ensenyat alguna cosa. La vostra paciència a estat fonamental durant aquests 4 anys.

Gràcies pare i mare per empènyer-me i deixar-me tirar endavant aquests quatre anys de vida. Sense els consells de la meva “mami” i les correccions eternes i “cansines” de la tesi del meu

“papi” no hagués estat gens fàcil fer camí. Quan t’animes a començar la carrera de la teva vida pare? T’espero, aquest cop per ajudar-te jo. I és que també us he de dir gràcies per deixar-me estudiar el que volia. Us dec molt, massa.

Gràcies a l’Emma, la meva estimada germana, per traduir-me milers de paraules. Si és que ja ho diuen que som ben diferents, però t’estimo molt i sé que la teva ajuda infinita tindrà els seus resultats. Ahhh i gràcies també “gordi” per donar-me el millor cunyat del món, és únic i el més gran de tots!

Gràcies a la Júlia, la Laia i la Vinyet per ser l’única força que em feia deixar la feina, per ser les úniques que van aconseguir despreocupar-me del dia a dia. Sou les més guapes i les millors, ningú en dubte. Ara bé, per arribar a ser les preferides espero que algun dia arribeu a estudiar Geografia.

Gràcies a tots els cosins i tiets, tant Gisbert com Traveria, per entretinguem les hores de redacció amb mones o “bisades” vàries per WhatsApp. Vosaltres heu fet que els meus ulls deixessin d’estar de la pantalla de l’ordinador a la del mòbil.

Avis de Barcelona, durant aquest recorregut de quatre anys no us he tingut i realment no hi ha dia que no hagi pensat amb vosaltres.

Ara escric als avis de Sant Joan. Tu avi ens vas deixar en aquest tram final de la tesi, però, al igual que a la iaia, no us desmereixeu unes paraules. Vosaltres poc enteneu i deixeu d’entendre que faig a la universitat, ara bé, si que sou el que, juntament amb els meus pares, m’heu fet créixer i m’heu cuidat. Per tant, res no hagués estat sense vosaltres.

Gràcies a la família Garcia-Merelles i associats per fer-me el sopar o dinar quan havia de treballar més hores del compte. I és que quin plaer arribar tard a casa i tenir un plat calent a taula. Us dec molt des de fa anys, sou part de mi.

A la feina pocs amics es fan, però jo tres me’ls emporto, Núria Font, Jordi Martín i Albert Santasusagna gràcies per estar al meu costat aquests quatre anys. Heu estat una companyia immillorable i els vostres consells, “Kebabs” i imitacions han estat una injecció d’energia i força. Gràcies amics!

Eduard, Bàrbara, Àlex, Carlos, Marcos, Txell A., Míriam i Joan ens hem conegut tard però el SIJIG i la “Mapping Party” ens ha fet conèixer i ho agraeixo.

Gràcies a tot el Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona per permetre’m formar part de l’equip i donar-me l’oportunitat d’iniciar la meva carrera professional com a “professora d’universitat”. Amb la Jenniffer hem tirat endavant el que no està escrit, també a tu, companya, gràcies.

Aida, Dra. Borralleras, Lúdia, Pablo i Ruben hem viscut moltes coses junts i és que què seria d’aquesta tesi sense les nostres barbacoes? Sense vosaltres ja hauria acabat la tesi, però me n’alegro tant de no haver-ho fet fins ara...perquè m’hauria perdut moltes coses al vostre costat. Gràcies amics per donar-me suport!

Daviiiiii gràcies per “obligar-me” a anar a jugar pàdel i que deixés la feina de banda algunes estones. Si que potser realment has tingut molta paciència.. Gràcies “parella de pàdel”.

Gràcies Ester i Marañón des de ben jove heu estat al meu costat i és que quan em sentia defallida m'ajudaveu a seguir endavant. Gràcies amics per animar-me sempre i per confiar amb mi, sempre heu estat la força necessària per tirar endavant. Penseu que gràcies a aquesta tesi vam tornar a ser qui som.

A tota la colla gràcies per permetre'm formar part de vosaltres i anar a fer cerveses per trencar la rutina. Com agraïa arribar de Barcelona i veure que estàveu al bar, quina desconexió!

A tu, què t'he de dir a tu Anna? No crec que totes les paraules que pugui escriure aquí siguin suficients per agrair-te tot el que has aguantat, tot el que has fet per mi. Has viscut de prop tota aquesta tesi i crec que l'autoria hauria de ser teva, perquè no hi ha res més important que tenir-te al costat en tots aquests moments. Crec que he de parar d'escriure i no dir-te gràcies de mil maneres diferents, però se'm fa difícil. Sense tu jo no hagués pogut, recordeu sempre. Ets la millor entre les millors.

Són molts els arxius que he visitat, per això vull fer un especial agraïment a tots els arxivers que m'han permès fer possible desenvolupar tota aquesta tesi. Un especial agraïment amb en Jordi Tor de l'Arxiu de Protocols de Barcelona qui durant un mes no va parar de pujar-me volums i més volums de notaris de Barcelona. Ha estat la clau que va obrir la tesi.

Gràcies també a l'arxivera María Luz Rodríguez Olivares (Arxiu de la Corona d'Aragó), ella ha destapat part de la informació dels Soler i sense el seus coneixements en aquest àmbit la tesi trontollaria per molts costats.

A la Neus Vilaplana de l'Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura per buscar i digitalitzar tots aquells documents que se li sol·licitaven, els quals molts d'ells no havien estat localitzats fins aleshores.

En Ramon Josep Pujades voldria agrair-li, que com a arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, em proporcionés una part molt important de la tesi, la documentació annexa del plànol parcel·lari de Tomàs Soler i Ferrer (1836).

Finalment, agrair a Montserrat Pumareta, de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, pel seu tracte i per facilitar-me l'accés a la documentació objecte d'estudi en la present investigació.

Gràcies, doncs, a tots per contribuir en aquest treball.

CONTEXTUALITZACIÓ DE LA INVESTIGACIÓ

Per entendre i trobar l'origen d'aquesta investigació ens hem de remuntar a l'any 2009 quan el professor Francesc Nadal, amb qui cursava una de les assignatures de la llicenciatura de Geografia, em va animar a submergir-me en el món de la cartografia històrica estudiant i analitzant, com a treball final del curs, el plànol de regadiu de la ciutat de Manresa de Marià Potó (1867). Em vaig agafar amb força aquesta tasca i els resultats van ser prou òptims perquè em plantejés anar més enllà i em decidís a publicar-lo a la revista *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. Començava una època d'hores i hores entre pols i arxius, de trobades infinites amb el professor Nadal per definir l'article i de correccions inacabables. Finalment, però, vaig assolir el meu objectiu i a mitjans del 2010 va publicar-se el meu primer treball. A ran d'aquesta publicació, i gràcies al professor F. Nadal i a la Dra. C. Montaner, em va sorgir l'oportunitat de portar a terme una recerca de documents cartogràfics del Castell de Cardona entre la Guerra de Successió i la Guerra del Francès. El resultat va ser publicat per l'Ajuntament de Cardona el desembre del 2010 amb una obra de 250 pàgines, titulada *Cartografia de Cardona. De la Guerra de Successió a la Guerra del Francès: 1717-1858*. Durant l'any que vaig estar treballant amb aquest llibre vaig agrair l'aprenentatge adquirit pels consells dels millors professionals: del director de l'Arxiu de Cardona el Dr. Andreu Galera, el del professor Francesc Nadal i el de la Dra. Carme Montaner.

Arribats a aquest punt quedava clar que la meua relació amb la cartografia històrica ja no era un mer interès per un treball final d'una assignatura, sinó que havia anat molt més enllà. Ara bé, d'aquesta passió pels mapes antics no en podia viure, així que vaig decidir dedicar-m'hi parcialment i de mentre treballar en l'àmbit amb el que m'havia especialitzat, la meua altre gran passió: els Sistemes d'Informació Geogràfica. Poc temps vaig estar treballant en aquest món, ja que a mitjans del 2011, el Ministerio de Economía, Industria y Competitividad dins del programa nacional de formació de Recursos Humanos del Plan Nacional I+D+i 2008-2011, va publicar una convocatòria per formar part com a becaria predoctoral en el projecte "La cartografia urbana a Espanya (segles XVIII-XIX): el paper dels ajuntaments i organismes militars" del Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia. Tot i ser l'escollida, la lentitud de l'administració i la paperassa infinita va retardar la meua incorporació com a estudiant de doctorat del Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona fins el gener del 2013. En aquest moment tenia quatre anys per endavant, quatre anys per aprendre, quatre anys per formar-me, quatre anys d'intens treball, però cap i a la fi quatre anys que podria gaudir d'una passió i d'unes oportunitats que no haurien estat possibles sense la confiança dels membres del Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia.

Els primers mesos no van ser fàcils, ja que el professor Nadal, qui seria el meu tutor de tesi, estava d'any sabàtic i es trobava fora de Barcelona. Per tant, tot i que tenia clar el tema a investigar, vàrem haver d'acotar molts altres aspectes de la investigació per via telefònica o electrònica. Com a resultat d'aquestes trobades virtuals vam definir que el que volíem era demostrar com a partir del segle XVIII la cartografia esdevé un instrument cada cop més important en el procés de transformació del territori català, així com en l'aprofitament dels seus recursos naturals. Per això, seria bàsic estudiar la cartografia que havia aixecat, des de mitjans del segle XVIII fins a mitjans del segle XIX, la nissaga familiar barcelonina de mestres de cases i d'arquitectes Soler. Per arribar a aquesta demostració es varen definir set objectius:

- Estudiar l'evolució cartogràfica a Catalunya des de mitjan segle XVIII fins a mitjan segle XIX.
- Entendre el desenvolupament de la producció cartogràfica durant aquest període.
- Comparar la cartografia desenvolupada a Catalunya durant aquest període amb d'altres parts d'Espanya i d'Europa occidental.
- Comparar la família de cartògrafs estudiada amb la d'altres cartògrafs de la mateixa època.
- Entendre la cartografia històrica com a instrument per interpretar i entendre l'evolució del territori.
- Estudiar la importància de la família Soler en la cartografia històrica catalana.
- Comprendre la finalitat de la producció cartogràfica de la família Soler

Cal destacar, que si es va decidir estudiar aquesta família i no una altra de l'època amb les mateixes característiques va ser perquè, després de les recerques bibliogràfiques, es va veure que aquesta nissaga, tot i ser molt important a l'haver estat mestres de cases i arquitectes del rei, només havia estat estudiada de forma incompleta des de la seva vessant arquitectònica.

Definit el tema, la hipòtesi i els objectius era moment d'arremangar-se i començar a treballar. Però, en vista de la gran quantitat d'informació que es va trobar, només fent una cerca virtual a les bases de dades dels arxius, es va veure que calia generar una àmplia base dades per registrar totes les referències cartogràfiques i escrites dels Soler. Mentre s'anaven portant a terme aquests registres es va decidir començar a treure l'entrellat familiar dels Soler: qui eren, quines relacions familiars tenien i quina era la formació de cadascun dels seus membres. Per això va ser necessari consultar, bàsicament, sis arxius: l'Arxiu de Protocols de Barcelona, l'Archivo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, l'Arxiu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. El primer dels arxius esmentats, el qual seria el que em serviria per entendre les relacions familiars, la riquesa i la importància que tenien els Soler, va ser un dels més complexos per a portar a terme la investigació. I és que en les referències bibliogràfiques consultades només em va ser possible localitzar el nom del notari d'un dels seus membres, Joan Soler i Faneca.

Així doncs, per conèixer la biografia dels altres integrants de la família va ser necessari consultar tots els llibres de registre dels notaris de Barcelona des de mitjans del segle XVIII fins a mitjans del segle XIX. Finalment, després d'un mes de feina a temps complet a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona vaig aconseguir treure l'entrellat de tota la família i realitzar l'arbre genealògic dels Soler i de les dues altres famílies que van tenir molta relació amb ells, els Faneca i els Mestres. Cal destacar, que aquesta recerca em va permetre demostrar que les relacions familiars dels Soler que havien publicat alguns autors eren errònies. La consulta als següents arxius esmentats va ser més àgil i em van permetre obtenir informació sobre la formació i els treballs de cadascun dels cartògrafs que integraven la família Soler¹⁰.

Amb tota aquesta informació vaig poder configurar la primera part d'aquesta tesi, l'estructura de la qual es comentarà posteriorment amb més detall.

Ja havia transcorregut el primer any i mig de tesi i ja tenia clar qui era la família Soler i quins treballs cartogràfics havien desenvolupat. Per tant, era moment de viatjar per diferents pobles de Catalunya amb l'objectiu d'aconseguir recopilar tots els plànols que els membres d'aquesta família havien traçat, així com la seva documentació associada. De Manresa a Barcelona, de Barcelona a Mataró, de Mataró al Masnou, del Masnou a Molins de Rei, de Molins de Rei a Reus i així fins a quasi bé visitar una trentena d'arxius. És important destacar, que en algunes ocasions la tasca de recerca no va ser fàcil.

Generalment quan visitava un arxiu l'objectiu principal era localitzar el plànol, demanar-ne una reproducció digital, anotar les dades bàsiques (mides, escales, etc.) i consultar, si és que en tenia, la documentació associada. A mesura que s'anaven recopiant tots els documents cartogràfics, es van anar confeccionant unes fitxes bàsiques que servirien per anar elaborant el catàleg cartogràfic de la família Soler. Paral·lelament a aquesta tasca, els plànols s'anaven classificant per temàtica (hídrics, administratius, parcel·lars o urbans) i per època de producció (Antic Règim o Revolució liberal), estructurant així la segona part de la tesi. Ara bé, per completar aquesta part i arribar a assolir els objectius proposats, calia contextualitzar quines eren les necessitats del territori català perquè s'aixequés un tipus o un altre de plànol i quina era la situació cartogràfica internacional en cadascun dels àmbits objecte d'estudi.

Mentre s'anava avançant en aquesta línia, vaig dur a terme una estada a Itàlia, a la Università degli Studi di Bergamo. Tot semblava que havia de continuar com fins aleshores, però els seus estudis referents a l'anàlisi semiòtica em van plantejar noves preguntes que van acabar donant lloc a una reconfiguració de la investigació. Concretament, es va decidir que es faria l'anàlisi semiòtica de tres plànols objecte d'estudi en la investigació: un hídic, un administratiu i un parcel·lari¹¹. A més, però, també es va considerar oportú incloure part d'aquest anàlisi al catàleg cartogràfic de cadascun dels plànols localitzats dels Soler. D'aquesta manera, a més d'incloure la informació bàsica (escala, títol, etc.), s'introduiria una petita anàlisi semiòtica tot classificant els designadors i explicant com es porta a terme la restitució gràfica dels elements en el plànol. Arribats a aquest punt crec que és interessant fer un punt i apart i explicar què s'entén per semiòtica cartogràfica.

¹⁰ Aquesta recerca em va permetre desmuntar algunes de les teories que havien estat publicades en referència als mèrits i a les titulacions atorgats a alguns membres de la família. .

¹¹ De l'àmbit urbà es va decidir no portar a terme cap tipus d'anàlisi al no ser considerat un plànol en sentit semiòtic.

La semiosi cartogràfica

La topografia d'un territori és possible representar-la en un full seguint uns criteris de proporcionalitat i un sistema de referència¹². D'aquesta manera es forma la base de l'instrument essencial per dur a terme el procés dirigit a antropitzar l'espai, el mapa (Turco, 2007). Aquest procés, més conegut com a procés territorialitzador, es desenvolupa al llarg de tres grans eixos: la denominació, la reificació i l'estructuració¹³. En el primer, l'home s'apropia intel·lectualment del món a través de l'assignació de noms als llocs, transmetent així els coneixements, fruit de les observacions, referents a l'estructura de la natura i al seu funcionament (Casti, 1998, 26). Aquests designadors poden ser accidentals, quan tots els elements amb aquelles característiques se'ls anomena de la mateixa manera (riu, muntanya, llac, etc.) o rígids quan es tracte d'un nom propi d'un lloc específic (Manresa, Vic, muntanya de Montserrat, riu Segre, etc.)¹⁴. Aquests últims designadors, però, es poden classificar en: referencials, simbòlics o performatius (Casti, 1998).

Els referencials, que són de tipus denotatiu, són aquells que fan al·lusió a la posició d'un lloc, a la posició en l'espai, a la posició en el temps, al color, a la forma, a la dimensió o a què forma part. En aquest sentit per exemple, Montagut (muntanya punxeguda) o Artesa (vall de fons pla i un vessant de pendent pronunciat) són designadors referencials que reforcen la posició d'un lloc¹⁵. Els simbòlics, en canvi, són de tipus connotatiu i permeten conèixer la història d'un poble implicant valors sagrats, històrics, polítics, justos, nobles, bells, dolços o bons¹⁶. Els sagrats són els més comuns, ja siguin explícitament, com **Sant** Sadurní d'Anoia i **Santa** Coloma de Gramenet, o implícitament, com el de Tibidabo o el de Bisbal¹⁷. Uns altres força habituals són els històrics i polítics. Els primers remetent a personatges que han contribuït a la història d'un país o d'un poble, com són per exemple els topònims de Badalona o Constantí, mentre que els segons invoquen personalitats de l'àmbit polític, com el de Sant Carles de la Ràpita en honor de Carles III o el de Leningrad en honor al polític comunista rus Vladímir Ilich Uliánov, alias Lenin¹⁸. Finalment, els designadors de tipus performatiu, que també són de tipus

¹² Els criteris de proporcionalitat es porten a terme a través d'una reducció d'escala. Aquesta relació matemàtica, adoptada per representar el territori en un full, és la que permet al lector del mapa conèixer les distàncies reals entre dos punts i les dimensions reals dels objectes traçats. Tal i com ho explica Emanuela Casti (1998), aquesta relació no es pot agafar íntegrament com a vertadera al no tenir en compte la corbatura de la terra, ja que com més ampli és el territori representat els errors de càlcul poden ser majors. Cal dir, que l'escala adoptada pel cartògraf per portar a terme l'aixecament cartogràfic d'un territori és allò que determina la grandària dels símbols i la quantitat. La selecció d'aquests per ser o no representats produeix una distribució de complexitat o de neutralització. En el primer cas, només es reproduïxen una part dels objectes del territori i això provoca restriccions d'orientació o comprensions errònies de l'entorn. Per contra, en el segon, s'hi ubiquen tots permetent que el lector del document cartogràfic pugui orientar-se més fidelment.

A banda d'aquest criteri de reducció, en un mapa també s'aplica el d'aproximació, el qual es fa a través d'un sistema de referència que permet ubicar els objectes segons una horitzontalitat, una verticalitat i una perspectiva. E. Casti (1998) comenta que: una projecció ben escollida permet fer entendre al lector que, allò que s'ha representat amb més precisió, és el que més interessa i és el més notable.

¹³ Les fases de l'evolució d'un procés territorialitzador és possible comprendre-les gràcies a les diferents escales a les que es traça un mapa, ja que a mesura que t'aproximes a un territori l'aixecament cartogràfic pot ser cada vegada més detallat.

¹⁴ En algunes ocasions els rígids poden anar acompanyats per un designador accidental.

¹⁵ S'entén per denotatiu quan l'única informació que es transmet de l'objecte és la posició geogràfica.

¹⁶ S'entén per connotatiu quan es transmet informació del significat dels objectes.

¹⁷ El designador Tibidabo, que en llatí vol dir "et donaré" i "m'adores", és una expressió de la Bíblia sorgida quan Satanàs va portar a Jesús a una muntanya molt alta i ensenyant-li tots els regnes del món li va dir: "Tot això et donaré si, prostrant-te, m'adores". El de Bisbal (de l'Empordà, del Penedès o de Falset) fa referència a que eren propietat del Bisbe (Bofarull, 2002).

¹⁸ El designador de Badalona prové del nom preromà "Betulo" i "Betulone" del rei "Beto" que regnà 2.000 anys abans de Crist. El de Constantí prové del llatí "Constantinus", un nom propi de persona que l'identifiquen amb l'emperador romà Constantí Màxim (Bofarull, 2002).

connotatiu, defineixen les propietats físiques d'un lloc per desenvolupar-hi una activitat. Per exemple, un dels possibles significats que aporta el topònim d'Argentona, és que antigament a la riera de la vila, coneguda sota el mateix nom, s'hi trobava argent.

Tots aquests designadors s'ubiquen, en la seva posició real, en l'estructura base del mapa on prèviament s'ha representat la topografia del territori¹⁹. D'aquesta manera, se supera la primera fase de la figurativització, és a dir els procediments a través dels quals actua la projecció denominativa, l'espacialització²⁰. La segona, anomenada figuració, consisteix en transformar part del significat dels anteriors en subrogats. Aquests, que es manifesten amb un signe, un color, un número o una figura; fa possible que es transfereixi un designador del camp semiòtic territorial, on es codifica, al camp cartogràfic, on es desenvolupa²¹. Finalment, la tercera fase de la figurativització arriba amb la iconització, és a dir amb la creació d'una icona com a resultat de l'aparellament entre un designador i un subrogat, o entre un subrogat i un altre subrogat²².

Per tant, una vegada inserits els designadors en la base del mapa, el següent pas és ubicar-hi aquests símbols que aporten, de manera explícita, una informació més acurada de l'objecte que representen²³. Cal dir, que en funció del nombre de designadors o del de subrogats es pot parlar que el mapa desenvolupa una funció extensiva o subrogativa. La primera es caracteritza per ser explosiva, de tal manera que el designador dóna unes característiques de colors, números, figures o posicions de l'objecte que està sent representat. En canvi, la segona és implosiva, ja que són els colors, les figures, els números o les posicions les que defineixen l'objecte (Figura 0.1). Així docns, es parla d'un mapa amb una dèbil extensió i una forta subrogació quan els elements predominants són els subrogats i no els designadors²⁴.

¹⁹ La ubicació es fa adoptant criteris de proporcionalitat i el sistema de referència de la base.

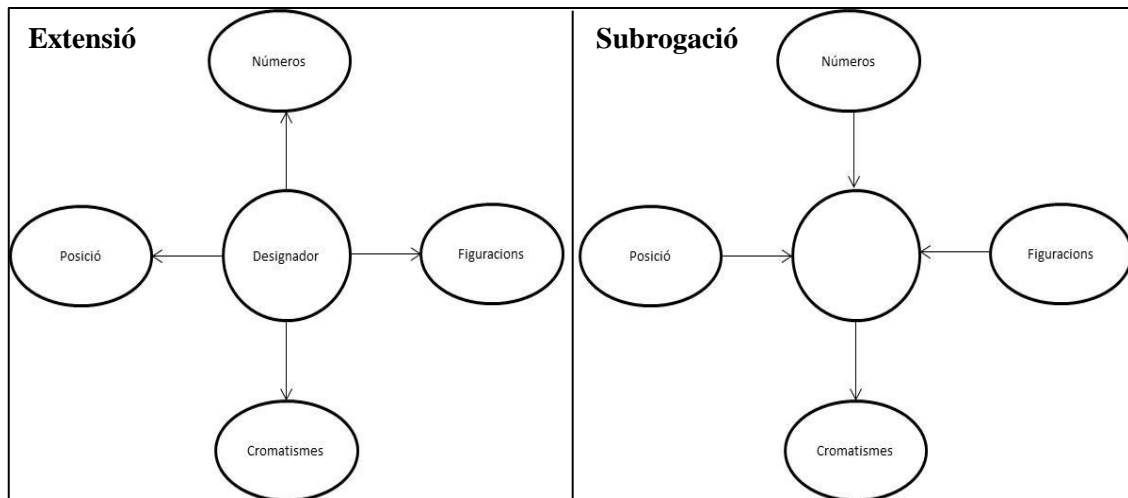
²⁰ La paraula figurativització s'ha traduït textualment de la italiana *figurativizzazione*. Els processos per mostrar el designador implementat en aquesta fase de figuració s'anomenen projecció denominativa.

²¹ El mot subrogat denominatiu s'ha traduït del "surrogato denominativo" que utilitza Emanuela Casti (1998). Els subrogats són molt importants en un mapa, ja que com manifesta la mateixa autora (1998): "Se è possibile ritrovare delle carte senza designatori, non è tuttavia possibile pensare carte che prospettino dei designatori senza alcun surrogato".

²² Emanuela Casti (1998, 93) defineix la icona com: "una figura che prende un carico il designatore, lo dota di un investimento particolare, suscettibile di produrre un rafforzamento referenziale, e lo trasforma in senso connotativo". Una icona resultant de l'aparellament entre designador i subrogat seria, per exemple, si en la representació d'una muntanya es combinés el nom propi d'aquesta amb un subrogat numèric com és la seva alçada. Mentre que la icona resultant de l'aparellament de dos subrogats per traçar aquest element es faria amb les corbes de nivell i la seva alçada.

²³ Segons Emanuela Casti (1998, 43-47) el mapa treballa amb dues estructures que l'autora les anomena analògica i digital. La primera és aquella on s'estableix el sistema de referència, és a dir on s'ha dibuixat la topografia, mentre que la segona, que utilitza com a base l'anterior, és on s'insereixen els símbols a través de codis numèrics, figuratius, lexicals o cromàtics.

²⁴ Òbviamment també existeixen documents cartogràfics amb una forta extensió i una dèbil subrogació, d'un amb una forta extensió i subrogació o d'un amb el que els dos casos siguin dèbils.

Figura 0.1 Les funcions que es poden desenvolupar en un mapa

Font: Casti, 1998, 72.

Amb la inserció de les icones en el mapa fa que aquest pugui definir-se com un camp semiòtic, ja que aquests signes s'associen per produir significats interpretatius i constitueixen un sistema comunicatiu. En aquest sentit, es pot parlar d'una semiosi de primer nivell, quan es fa referència als procediments de codificació, és a dir a la fase de denominació quan l'home, per apropiat-se intel·lectualment del territori, atribueix noms i significats als llocs. En canvi, la semiosi de segon nivell és quan el mapa comunica la relació home-ambient a través dels símbols, de manera autònoma i creant significats (Casti, 1998, 30). Per tant, l'èxit comunicatiu en un document cartogràfic es deu a la icona. Cal dir, però, que el significat d'aquestes pot ser interpretat en una direcció o en una altra en funció del lector del mapa, per això és bàsic la presència d'una llegenda. Aquesta eina, que serveix per analitzar semiòticament el document, permet entendre els significats dels signes en un únic sentit, convertint-se així amb l'intercomunicador per fer front a la transformació que un element ha patit al passar d'un sistema analògic a un digital. Tot això porta a parlar que la comunicació cartogràfica pot explicar-se a través dels instruments analítics (tan conceptuals com tècnics) de la semiologia, ja que un dissenyador que incorpora una informació i la transmet és capaç d'activar tres tipus de relacions semiòtiques: la semàntica, la sintaxi i la pragmàtica²⁵.

El domini semàntic en la semiosi cartogràfica fa referència al conjunt de símbols en els que s'ha transformat el territori, és a dir on s'ha creat la figura que comunica valors connotatius dels dissenyadors (la icona). L'estudi d'aquest domini es basa en l'anàlisi de com s'han representat els diferents elements del territori en el mapa. Així, per exemple, una casa en la cartografia del segle XIX es restituïa gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal de color rosat, o un riu mitjançant una línia de color blau-verd. En el sintàctic, en canvi, s'han d'estudiar i identificar les relacions entre les icones que s'han definit en l'anterior domini, ja que cadascuna d'elles es troba al centre d'una xarxa de connexions amb altres i tenen la capacitat de generar comunicació en un o altre sentit en funció de les intencions del cartògraf en el moment d'aixecar el mapa. Aquesta anàlisi es pot fer des del pla denotatiu o del

²⁵ És en l'estructura digital del mapa on es desenvolupa el procés semiòtic.

connotatiu. En el primer, es defineixen les relacions dels elements a representar tenint en compte on se situen (referencialitat), mentre que en el segon s'estableix la importància d'uns respecte als altres (iconositat) i les seves relacions físico-naturals (espacialitat)²⁶. Per exemple, a l'estudiar aquest domini en un mapa de conques hidrogràfiques es pot establir una jerarquia dels rius principals i dels secundaris en funció de si semànticament s'havien restituit gràficament amb una icona lineal de més o menys amplada.

Finalment, el domini pragmàtic és aquell que hi actuen els dos intèrprets: el cartògraf i el lector. El primer té la funció d'activar la pragmàtica al voler comunicar una informació precisa i concreta a través d'un mapa. Aquest tècnic ha de tenir les següents facultats: conèixer el territori o tenir-ne una representació mental clara, saber utilitzar els instruments tècnics propis de la representació cartogràfica així com les convencions en ús, tenir un propòsit per aixecar el mapa i conèixer a qui va dirigit. Cal dir, que Emanuela Casti (1998) anuncia que el rol d'aquest primer intèrpret es veu afectat a l'haver d'expressar-se dins d'una rígida taula i a l'haver de crear el document cartogràfic sota les condicions d'una institució responsable. El segon intèrpret, en canvi, activa el domini en qüestió per rebre informació del document que ha creat el cartògraf. Cal tenir present, però, que els coneixements d'aquest lector o la seva experiència de la vida pot interferir en la interpretació del sistema de signes del mapa i, per tant, que els entengui en un sentit diferent al que havia pensat el tècnic que va aixecar-lo. Per tant, entre els dos intèrprets del mapa hi actua l'autoreferència cartogràfica, és a dir la capacitat del plànol per fer-se entendre amb la seva sola presència i intervenir en la comunicació de manera autònoma²⁷. Tot aquest anàlisi es completa amb l'estudi de la història del mapa i de la informació annexa a ell. Un cop realitzada aquesta tasca, el mapa ha estat interpretat completament. Així doncs, un document cartogràfic ha esdevingut un instrument de gran importància en la comunicació al llarg del temps i en diversos àmbits de treball.

Fins aquí s'ha explicat el primer eix en que es desenvolupa el procés territorialitzador, el qual s'apropia intel·lectualment del territori tot donant noms als llocs. Pel que fa al segon, el de reificació, es basa en la modificació de les característiques físiques de la superfície terrestre a partir de materials artificials. Aquestes transformacions les porta a terme una comunitat a partir d'una motivació, d'una necessitat funcional o, simplement, per una estètica de la societat. Segons A. Turco (2007), en la reificació es poden definir tres àmbits: el primer lligat a la producció per desenvolupar activitats del sector primari, el segon a la mobilitat per desenvolupar vies de comunicació i el tercer a l'habitatge²⁸. Per tant, per exemple, es parla de reificació agrícola quan un territori l'han transformat per produir aliments, de viària quan ho han fet per la construcció d'una carretera, d'un pont o d'un túnel i de reificació d'habitatge quan ho han fet per la construcció d'edificis. Per últim, el darrer eix en el que es desenvolupa el procés de territorialització és l'estructuració. Una vegada controlat el territori intel·lectualment amb la denominació i modelat per la societat segons els seus interessos, només manca organitzar-lo a través de les divisions de la superfície terrestre. Per exemple, algunes d'aquestes unitats administratives són: els municipis, les províncies, les regions, els districtes, etc. Així doncs, el mapa es converteix en l'instrument bàsic i necessari per portar a terme el procés territorialitzador.

²⁶ Les relacions d'iconositat es creen per la diferència de grandària o cromatisme i les d'espacialitat permeten seguir les dinàmiques físiques (Casti, 1998, 107).

²⁷ Segons Emanuela Casti (1998), acceptar el mapa passivament dona lloc al triomf de l'autoreferència.

²⁸ La primera transformació lligada a la producció va tenir una gran incidència en la Revolució Agrària i en la industrial.

Cal destacar, que amb el nou paradigma dels Sistemes d'Informació Geogràfica s'ha canviat la manera com fer els mapes, ja que a través de la informació de les bases de dades es pot generar automàticament cartografia. Aquest nou sistema permet gestionar un volum d'informació més elevat i amb una qualitat superior d'exactitud i precisió. Però, tot això també té els seus desavantatges. Així, per exemple: l'habilitat per posar en evidència les relacions espacials i analitzar-les, tenir un nombre il·limitat d'atributs pels fenòmens, integrar dades de diferents tipologies a diverses escales utilitzant més d'un mètode de representació, etc. A més, amb la utilització d'aquest sistema és inevitable simplificar la informació, ja que aquesta es dona mitjançant algoritmes. Segons Emanuela Casti (1998), cada dada, tan si es refereix a un objecte com no, és un punt orientatiu, així la referencialitat no retorna una jerarquia i, per això, comenta que seria necessari un sistema que classifiqués la informació i la fes comprensible.

Sí, havia aconseguit entendre que era la semiosi cartogràfica després de llegir-me dues vegades el llibre de la Dra. Emanuela Casti (1998) *L'ordine del mondo e la sua rappresentazione*. Tenia la tesi encarrilada, ara si que només quedaven mesos i mesos de redacció i de feina i més feina, però l'interès creixent cap a aquesta temàtica de la semiosi cartogràfica i la meva experiència en l'àmbit dels SIG em va portar a plantejar-me incloure un nou apartat a la tesi que acabaria de donar-li sentit. L'objectiu d'aquest es basava en fer una aproximació sobre els usos del sòl que hi havia a la zona regada pel Rec Comtal de Barcelona el 1836, obtenint així una informació única fins al moment.

Després de tots els canvis i girs donats, el present treball s'ha dividit en quatre grans parts. La primera, titulada "Qui era la família Soler?", està dedicada a presentar la família i, per això, s'ha distribuït en dos capítols, l'un que exposa els antecedents de la família i l'altre en el que es presenta pròpiament aquesta nissaga²⁹.

La segona, la més extensa, s'inicia amb una introducció-resum dels mapes localitzats de la família Soler. Seguidament ja s'entra a presentar aquesta documentació per tipologies, abans, però, es dedica un capítol a fer una contextualització a la cartografia hídrica, ja que és una de les més importants. Feta aquesta presentació, es dediquen tres capítols més a presentar la cartografia relacionada amb la tipologia hídrica, els canals de navegació (Canals d'Urgell i Canal de Reus a Salou), els plans de rec (riera d'Argentona, Rec Comtal i Canal de la Infanta) i els altres plànols que van aixecar per executar projectes d'obres hidràuliques (mines d'aigua, l'acondicionament de rius i l'establiment d'aigua).

El quart capítol de la part de cartografia dels Soler està dedicat a una nova tipologia cartogràfica, l'administrativa, en la que es presenta el plànol que van portar a terme per la divisió de Catalunya en partits judicials i els que van fer per segregar municipis. Finalment, els dos últims capítols d'aquesta segona part tracten de la cartografia cadastral i la urbana³⁰. Al final de cadascun d'aquests capítols d'aquesta segona part, a excepció del dedicat a plànols urbans, s'ha portat a terme l'anàlisi semiòtic d'uns dels documents. Així doncs, s'ha analitzat des d'aquesta perspectiva el pla d'irrigació de la riera d'Argentona de 1817, el plànol dels Partits Judicials de Catalunya que va aixecar Tomàs Soler i Ferrer el 1813 i, finalment, el

²⁹ Concretament dels antecedents es parla: de la Confraria de Mestres de Cases i Molers, on es van formar part dels membres de la família; dels enginyers militars, de la família Faneca i de la dels Mestres.

³⁰ En el cas de la cartografia urbana s'han agrupat els plànols en: els de la zona del pla de Palau, els d'alineacions de carrers i places i els de bulevards i jardins.

parcel·lari de Barcelona de Joan Soler i Mestres de 1851³¹. Cal destacar, que si els urbans no s'han tingut en compte per fer aquests tipus d'anàlisi és perquè no es consideren que no són plànols en sentit semiòtic.

La tercera part d'aquest treball s'ha dedicat a analitzar el plànol del Rec Comtal de 1836 de Tomàs Soler i Ferrer utilitzant les eines que proporcionen els Sistemes d'Informació Geogràfica. L'objectiu era obtenir informació envers quina era l'estructura territorial del pla de Barcelona a la tercera dècada del segle XIX.

Per la seva banda, la present investigació es completa amb un volum dedicat a la catalogació de tota la documentació cartogràfica dels Soler localitzada. En aquest catàleg, a més de presentar una fitxa amb la informació de tots els plànols que van aixecar els Soler, es presenta un resum de la biografia de cadascun dels cartògrafs de la família.

En les següents pàgines es resumeixen els meus 4 anys de feina i es presenten els 129 plànols de la família Soler localitzats després de posar-me en contacte una cinquentena i visitar-ne més de 30.

³¹ La semiòsi d'aquests documents es presenta al final del capítol en el que s'ha posat de relleu el plànol.

PRIMERA PART.

QUI ERA LA FAMÍLIA SOLER?

1. ELS ANTECEDENTS DE LA FAMÍLIA SOLER

Els Soler era una família de mestres de cases, arquitectes i agrimensors que, al llarg d'un segle (XVIII-XIX) i de cinc generacions, van portar a terme una intensa activitat constructiva i cartogràfica a Catalunya³². Per tal d'entendre el rol que van acabar adquirint en el món dels mapes és bàsic entendre la seva formació, les seves relacions laborals amb altres professionals i amb altres famílies del gremi que formaven part, el de Mestres de Cases i Molers de Barcelona. Seguint aquestes directrius el capítol s'ha dividit en quatre apartats: un primer en el que es presenta la confraria de la que formaven part, un segon per entendre l'aprenentatge que van poder adquirir dels enginyers militars i un tercer i quart dedicat a presentar dues altres famílies de l'època, els Faneca i els Mestres, que els van donar el prestigi social per poder arribar a ocupar càrrecs destacats i desenvolupar un gran nombre d'encomeses³³.

1.1 La Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona

El present apartat té com a objectiu presentar l'evolució i el funcionament de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona, de la qual se'n conserva abundant informació a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

L'evolució de la Confraria de Mestres de Cases i Molers

La Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona va ser fundada el 1211, però degut a alguns desacords entre ambdós oficis, en algunes ocasions cadascun d'ells va formar la seva pròpia confraria. Finalment, l'any 1616 van quedar definitivament units i per tal de mantenir-ho el 1646 van crear uns pactes de concòrdia. En aquesta primera meitat del segle XVII el nombre de confreres era de 50, però a l'últim terç del mateix segle ja se'n van registrar entre 75 i 85. El creixement del nombre d'inscrits en aquest gremi va ser una constant fins que a

³² Els mestres de cases eren aquells professionals, que sota la direcció d'un arquitecte, o no, dirigien els paletes i els manobres en els projectes de construcció que realitzaven.

³³ Les confraries eren aquelles institucions d'origen medieval creades el segle XIII, en les quals s'agrupaven els professionals segons l'ofici, és a dir el que avui en dia, i des del segle XVIII, es coneix com a gremis. Les confraries, però, a diferència dels gremis, assumien les funcions econòmiques, socials, religioses i polítiques dels mestres inscrits en elles.

principis del segle XIX es va iniciar el declivi. Cal destacar que en aquests anys d'esplendor es va arribar a assolir la xifra màxima de membres el 1779 amb un total de 132³⁴.

La confusió entre la categoria d'arquitectes i mestres de cases

Durant el segle XVIII, i fins a mitjans del XIX, molts mestres de cases se'ls donava la categoria d'arquitecte, tot i no haver obtingut la titulació oficial de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid, la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València, la Real Academia de Bellas y Nobles Artes de San Luis de Saragossa o la Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción de Valladolid³⁵. Per fer-se una idea de la magnitud a la que va arribar la utilització de la paraula "arquitectes", només cal veure els diferents noms que va rebre la confraria al llarg dels anys (Taula 1.1).

Taula 1.1. Evolució del nom de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona

DENOMINACIÓ	DOCUMENT	ANY
Confraria de mestres de cases	AHCB: Gremis. 39-5	1618
Confraria de Mestres de Cases i Molers	AHCB: Gremis. 39-5	1632
Confraria de Mestres de Cases i Molers	AHCB: Gremis. 39-33	1702
Confraria de mestres de cases i arquitectes	APB: notari 1051, volum 24	1775

Font: Elaboració pròpia a partir de la documentació esmentada en la columna "document".

La utilització d'aquesta categoria per mestres de cases que no tenien la titulació oficial, va romandre fins que els successors de diferents mestres del gremi (Soler, Renart, Mas, Mestres, etc.) varen obtenir la titulació oficial d'arquitecte en alguna de les reials acadèmies de Belles Arts existents. Per exemple, els primers membres de la família Soler que la van rebre van ser Joan Soler i Mestres i Francesc d'Assís Soler i Mestres, però com s'estudiarà amb més detall en l'apartat dedicat a la família Soler, el seu pare i l'avi, Tomàs Soler Ferrer i Joan Soler Faneca respectivament, ja se'ls categoritzava com a arquitectes sense ser-ho.

Aquesta problemàtica s'havia ocasionat perquè el mateix gremi reconeixia, de manera il·legítima, aquesta categoria a qualsevol persona que ho volgués i demostrés tenir uns certs coneixements en l'art de l'arquitectura (Rossell, 1996). Tot i que no era una titulació oficial, els mestres de cases que rebien aquest reconeixement gaudien d'una major categoria professional i intel·lectual en el seu àmbit. Però, a banda dels mestre de cases, altres professionals com picapedrers o fusters també havien obtingut la categoria esmentada.

El 1757 la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid, creada el 1744, va intentar monopolitzar la concessió del títol d'arquitecte i concedir-lo només a professionals que haguessin estudiat en aquesta institució³⁶. Malgrat això, les confraries van seguir atorgant la categoria d'arquitecte a tots aquells mestres que assolien un cert nivell i, a més, els que l'havien obtingut anteriorment la podien continuar mantenint sense necessitat d'haver de cursar els estudis pertinents ni convalidar els seus coneixements a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. La pugna per expedir el títol d'arquitecte no es va decantar a favor de l'esmentada acadèmia fins ben entrat el segle XIX, quan, després de diversos intents i diferents

³⁴ Aquest creixement no va produir-se de manera continua, ja que en alguns anys d'aquest període es va enregistrar una certa regressió del nombre de mestres respecte l'any anterior (Arranz, 2001).

³⁵ Aquestes eren les úniques acadèmies de l'Estat espanyol, que podien expedir les titulacions oficials d'arquitecte.

³⁶ El 1744, tot just hi havia una Junta Preparatòria, però a partir de 1752 es va convertir en la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.

reials ordres, es va aconseguir que només les reials acadèmies de Belles Arts i les escoles d'arquitectura poguessin expedir la titulació d'arquitecte³⁷.

La superació dels estudis no era l'única premissa per l'obtenció del grau d'arquitecte, sinó que, a partir de la Reial Ordre de 29 d'abril de 1801 es va establir que qui optava a aquesta titulació havia d'haver estat dos anys fent pràctiques d'arquitectura civil i tècnica i presentar a una de les acadèmies oficials de belles arts una instància i unes certificacions de bona conducta moral i pública firmades pels seus professors. Juntament amb aquests documents calia adjuntar-hi els plànols d'un projecte arquitectònic original i la memòria facultativa amb els càlculs de l'obra i el mètode de construcció. Aquesta activitat rebia el nom de prova de "pensado". Quan una comissió acceptava tota aquesta documentació els aspirants havien de desplaçar-se a una de les acadèmies oficials de belles arts i fer la segona prova anomenada de "repente". En aquest cas, la junta ordinària escollia tres projectes a l'atzar i l'aspirant en triava un per desenvolupar-lo a l'acadèmia durant tota una jornada sense cap mena d'ajuda³⁸. Aprovada aquesta segona fase es passava a fer una tercera prova anomenada "oral", on l'aspirant havia d'explicar el primer i el segon exercici realitzat i respondre a preguntes d'aritmètica, geometria, projeccions, així com d'altres qüestions. Cursades totes aquestes proves la junta deliberava si se li atorgava el títol d'arquitecte o no.

La creació de la Classe d'Arquitectura el 1817 a Barcelona i el fet que les famílies de mestres de cases que van sobreviure a la Guerra del Francès estiguessin ben posicionades en la societat civil catalana, va facilitar que els fills de mestres de cases barcelonins poguessin estudiar arquitectura i desplaçar-se a Madrid, València o Saragossa a fer les proves per l'obtenció de la titulació. Així doncs, a Barcelona a partir de la dècada de 1830 es va fer palès el nombre creixent d'arquitectes amb titulació oficial. Fins aleshores els únics arquitectes acadèmics de Barcelona van ser: Andreu Bosch i Riba, Pere Serra i Bosch, Antoni Celles i Azcona, Josep Prat i Delorta i Simó Ferrer i Burguès³⁹.

³⁷ Aquestes escoles van ser creades a partir de la segona meitat del segle XIX. A Barcelona es van iniciar els estudis d'arquitectura, el 1817, quan la Reial Junta Particular de Comerç de Catalunya va establir a l'edifici de la Llotja una Classe d'Arquitectura dirigida per Antoni Celles (Montaner, 1990, 439-441). Tanmateix, els estudiants d'aquesta classe que volien obtenir el títol d'arquitecte havien d'anar a examinar-se a Madrid a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando a Madrid.

³⁸ Aquesta jornada podia desenvolupar-se de set del matí a deu del vespre.

³⁹ Andreu Bosch i Riba (Barcelona, 1750-1799) va ser mestre de cases el 1771, arquitecte el 6 de maig de 1779 i acadèmic de mèrit el 8 d'agost del mateix any per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Andreu Bosch va ser l'únic arquitecte titulat de Barcelona durant els anys que va viure i, des de la seva mort fins el 1804 no va registrar-se'n cap més. Però, el 1804, Pere Serra i Bosch (Barcelona, 1762 o 1765- 1832 o 1833), el qual havia estat investit mestre de cases per la confraria corresponent de Barcelona el 1786, va obtenir la titulació per la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València i, el 1831, per la de Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.

Antoni Celles Azcona (Lleida, 1775-Barcelona, 23.12.1835) fou estudiant de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de 1797 a 1803. En acabar i, fins el 1814, va ser enviat a Roma per la Reial Junta Particular de Comerç de Catalunya per continuar els seus estudis. El 1817 va començar a ser el director de la Classe d'Arquitectura de la Llotja de Barcelona i, mentre ocupava aquest càrrec, va elaborar projectes com el del Canal d'Urgell (1816 i 1818).

Josep Prat Delorta (Barcelona, 1726-Isla de León, 1790) es va allistar a l'exèrcit com a soldat entre 1757 i 1760. Durant aquesta època es instal·lar a Tarragona, on va projectar i construir la parròquia de Santa Tecla. També s'ha tingut coneixement que va participar en la construcció de catedral nova de Lleida. Cal destacar que Josep va arribar a ser arquitecte i acadèmic de mèrit per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando el 1774.

Simó Ferrer i Burguès (Barcelona, 1751-1823) va ser investit mestre de cases, el 1771, i va obtenir el títol d'arquitecte i el d'acadèmic de mèrit per Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, el 1788. Una vegada superats els estudis, Simó es va traslladar a Cartagena per projectar i dirigir les obres del Colegio de Guardias Marinas. Després de diversos anys a la ciutat fent projectes diversos, va tornar a Barcelona el 1820, però, el 1823, va morir i, per tant, no va poder desenvolupar cap projecte a la ciutat.

Un cop aclarida la qualificació d'alguns mestres de cases com a arquitectes i exposat el funcionament de les acadèmies de belles arts per expedir el títol oficial d'arquitectura, a continuació, es passarà a explicar com funcionava la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona.

El funcionament de la Confraria de Mestres de Cases i Molers

La Confraria de Mestres de Cases i Molers, es va caracteritzar, com molts d'altres gremis durant l'Antic Règim, per l'exclusivitat en el tema de la concessió del mestratge. I és que regulant-ne l'entrada evitaven la proliferació de nous tallers o empreses. Una ordinació de 1632 ja feia palesa aquesta exclusivitat, tot i que encara no restringia l'accés de forans en la seva totalitat: "26-12-1632 que no sia permès als proms de la confraria dels mestres de cases ni molers no a la confraria concedir mes de dos places cada any tenint los requisits necessaris emperò si fills de Mestres o casan ab fillas o netas de mestre demanarà plaça las degan concedir a tota tenint las qualitats necessarias fent los examens segon disposicions de privilegis y ordinacions sots pena de 10 lliures y que nos puga dona la plaça de ningún fadri que serà casat ab filla o neta de mestre que primer no hage estat tres anys i mig per aprenent y dos anys per fadri"⁴⁰. Cal destacar, que quaslevo persona que aconseguís entrar a formar part del gremi sense cap vincle familiar en ell se l'anomenava "fadri forrós"⁴¹.

Ara bé, a partir de la dècada de 1730 i 1740 l'entrada de frandins forrosos a la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona va ser cada vegada més limitada, fins que el 1767 es va decidir deixar d'atorgar cartes de mestratge a forans i, per tant, no s'acceptaven aprenents que no fossin familiars d'un dels membres⁴². Aquest tracte desfavorable que rebien els fradrins forrosos es fa palès en les condicions que havien de complir els aprenents de mestres de cases per obtenir el mestratge (Arranz, 2001):

1. Haver estat aprenent com a mínim tres anys i mig amb un mestre examinat de la ciutat. Aquests anys d'aprenentatge eren obligatoris per a tots els aspirants a mestres, inclosos, pels abusos que s'havien donat, els fills de mestres i els casats amb filles de mestres. Aquesta condició s'explica de manera molt clara en el llibre d'ordinacions de 1695 on esmenta que "los aprenents de mestres de cases que sen aniran de casa son amos ans de acabar lo temps no els valga aquell que y hauran estat"⁴³. Durant aquest període d'aprenentatge els deixebles havien de viure a la casa del mestre i participar de la vida familiar i del taller. Amb el sou que li corresponia a l'aprenent el mestre li pagava les despeses d'alimentació i li donava una petita paga si ho trobava adient.
2. Els mestres havien d'inscriure els seus aprenents en els llibres de la confraria destinats a aquest efecte.
3. Una vegada superat el període d'aprenentatge de tres anys i mig al costat d'un mestre de cases s'havia d'ingressar a la confraria corresponent com a "jove" mestre de cases o "fadri". Sota aquesta categoria havien de treballar durant quatre anys més abans de tenir l'opció de fer l'examen que els donaria el mestratge. Aquest temps es podia reduir

⁴⁰ *Llibre de notes i ordinacions 1695* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-5).

⁴¹ Els "fadrins forrós" de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona eren principalment fills de famílies pageses (Arranz, 2001, 122).

⁴² És interessant remarcar que setanta cinc anys abans només s'havien atorgat un total de 6 o 7 cartes a "fadrins forrosos".

⁴³ *Llibre de notes i ordinacions 1695* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis. 39-5).

a la meitat per aquells que tenien una relació familiar amb algun membre de la confraria. Cal destacar, però, que pel mestre complir aquests quatre anys li eren complicats al ser-li més rendible tenir un aprenent que un oficial, ja que en el primer no estava obligat a pagar-li cap sou. Això va provocar que alguns joves abandonessin l'aprenentatge o ajornessin el títol de mestre. Tanmateix, aquest factor es va acabar eliminant per provocar un retard en els nomenaments de mestres dels "fadrins forrós".

4. Abans d'entrar a la confraria com a jove mestre de cases era necessari satisfer una quantitat de diners anomenada "florí", la qual estava subjectiva a la nacionalitat del jove o la seva relació amb la professió⁴⁴. Sobre aquest pagament cal assenyalar, que en algunes ocasions, segons l'interès del mestre perquè el jove entrés a formar part de la societat de mestres de cases i molers, el "florí" era pagat pel propi mentor.
5. Després dels tres anys i mig d'aprenent i dels quatre de fadrí, l'aspirant podia optar a fer l'examen per arribar a obtenir el mestratge. En aquesta prova un confrara, que feia la funció de padrí, el presentava com a candidat al Consell General. Aquest ens era el que l'admetia a examen una vegada pagades les corresponents taxes. La prova, la qual no calia que es fes de seguida que acabés l'aprenentatge, es realitzava a casa del prohò⁴⁵. L'historiador Manuel Arranz (2001, 150) informa que les taxes d'examen eren les següents:
 - Fills o gendres: des del gener de 1711, 25 rals (2,5 lliures) pels drets d'examen. Taxa inalterable fins als primers decennis del segle XIX.
 - "Fadrí forrós": des del 1781 havien de pagar entre 700 i 3.000 rals pels drets d'examen. Si es té en compte que el jornal d'aquests era entre 6 i 9 rals es pot apreciar la dificultat que tenien aquests per pagar els drets d'examen.

Davant les condicions cada cop més desfavorables que rebien les persones forànies per obtenir el mestratge, va portar a què una pràctica habitual per accedir-hi fos el casament, poc abans de fer l'examen per l'obtenció de la mestria, dels "fadrins forrós" amb les familiars de mestres. Segons Manuel Arranz (2001, 47) es compten per centenars els oficials i aprenents que es van convertir en gendres dels seus patrons. Cal destacar, que alguns mestres de cases també van fer aquest tràmit per entrar a formar part d'oficis com el comerç o la manufactura i obtenir així un major benefici econòmic (Arranz, 2001, 71)⁴⁶.

L'aprenentatge dels mestres de cases en algunes ocasions es completava amb el que els ensenyaven, no de manera oficial, els enginyers militars. Per aquest motiu, el següent apartat es dedicarà a explicar, de forma succinta, la relació entre aquests dos professionals.

1.2 Els enginyers militars

Els enginyers militars constitueixen un dels principals col·lectius tècnics militars sorgits arran de la Revolució Militar iniciada a Europa occidental a finals del segle XV (Parker, 2002,

⁴⁴ El florí era més elevat per a tots aquells qui no tenien cap mena de parentiu amb els confreres.

⁴⁵ Màxim responsable de la confraria.

⁴⁶ Tal i com es podrà veure en el següent capítol, la dels Soler era una de les famílies que va utilitzar la pràctica del matrimoni amb filles de mestres i de comerciants, tant per entrar a formar part de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona com per millorar el seu estatus social.

31-74). Una revolució en la que l'arquitectura militar vinculada al desenvolupament de l'artilleria hi va jugar un paper molt important (Vérin, 1993, 131-180; Cortada, 1998, vol. 1, 169-304). Tanmateix, la tasca dels enginyers militars no quedà circumscrita únicament al disseny i construcció de fortalises, sinó que abastà d'altres camps de l'activitat militar com va ser el cas de la cartografia militar, un àmbit en el que van dur a terme importants realitzacions (Buisseret, 2005; Pollak, 1991; Nadal, 2014 i 2016).

Durant els segles XVI i XVII el nombre d'enginyers militars destinats a la península Ibèrica al servei de la Monarquia hispànica va ser relativament baix (Cámara, 2005, 13-29). Així, per exemple, de 1501 a 1524 els enginyers de la monarquia hispana eren cinc, de 1525 a 1549 disset i en els anys posteriors es varen mantenir a l'entorn de la trentena. En canvi, de 1625 a 1649 la xifra va créixer fins els 96 efectius i fins a finals del segle XVII va estar a l'entorn de 60 (Capel; Sánchez; Moncada, 1988, 15). La importància d'aquest col·lectiu, sobretot a partir del segle XVI, va estar lligada a les necessitats d'atac i defensa de les places fortes espanyoles com a conseqüència dels constants conflictes bèl·lics entre França i Espanya. Malgrat aquestes necessitats, la major part dels enginyers militars de la Monarquia hispànica van ser, durant els segles XVI i XVII, d'origen italià o flamenc.

Amb l'esclat de la Guerra de Successió i la pèdua d'Itàlia i dels Països Baixos espanyols, Felip V va decidir incrementar el nombre d'enginyers militars. Per tal d'aconseguir aquest objectiu va demanar a Jorge Próspero de Verboom que organitzés els enginyers militars espanyols d'una manera similar a com ho estaven els francesos⁴⁷. El 4 de juliol de 1710 Verboom va proposar el pla d'organització sol·licitat i, el 17 d'abril de 1711, el rei Felip V l'aprovava per Reial Decret, creant així el Real Cuerpo de Ingenieros Militares. Tot i que amb aquesta mesura s'havien augmentat els enginyers militars nacionals, es va prendre la decisió de formar-ne a Espanya, ja que els estrangers continuaven sent els majoritaris a l'Estat Espanyol (Capel, 1983).

Amb aquest objectiu el 1716 es va proposar la creació de la Reial Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona, la qual entrà en funcionament el 1720. A mitjans del segle XVIII ja s'aconseguia que el cos d'enginyers estigués format majoritàriament per professionals espanyols. És per això que, davant l'èxit de l'Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona, se'n van anar creant d'altres a Orán (Argèlia) el 1732 o a Ceuta el 1739. Ara bé, la proliferació d'acadèmies va donar lloc a que es plantegés la necessitat de dictar unes ordenances que organitzessin els estudis d'enginyeria militar⁴⁸. La reglamentació resultant va establir que els estudis havien d'estructurar-se de la següent manera:

La primera classe del primer curs estava dedicada a l'ensenyament d'aritmètica, geometria, trigonometria, topografia i, un dia a la setmana, s'explicava l'esfera celeste. Pel que fa el segon curs s'explicava artilleria, fortificació, atac i defensa de places i tàctica i, a més, un dia a la setmana es feia una lliçó extraordinària basada en geografia, concretament: "En la magnitud, y figura de la Tierra, fábrica, y uso de los globos terrestres, y celeste y los planos, segun los diversos colores con que se delinean, y lo que cada uno significa, con lo que quedaran instruidos plenamente los academistas, para desempeñar los encargos que se les hiciese de mi

⁴⁷ Joris Prosper Van Verboom (Brussel·les, 1665-Barcelona, 1744) era un enginyer militar flamenc que va estar sota les ordres del rei d'Espanya. El seu pare era Cornelius Van Verboom, qui va arribar a ser Enginyer Major dels Països Baixos espanyols (Capel, 1983).

⁴⁸ La Reial Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona va publicar, el 22 de juliol de 1739, les *Ordenanzas e Instrucción para la enseñanza de las Mathematicas en la Real y Militar Academia, que se ha establecido en Barcelona*. En elles s'establí que l'ensenyament es dividiria en quatre cursos al llarg de tres anys.

real Servicio” (Capel; Sánchez; Moncada, 1988, 130). Durant el tercer curs s’ensenyava mecànica i màquines, hidràulica, construcció i la classe extraordinària era de perspectiva i gnòmonica, que implicava la formació i ús de cartes geogràfiques de la següent manera: “La fuerza que se adquiere por medio de las máquinas, la gravedad, movimiento, celeridad y equilibrio de los cuerpos: el arte de mover, levantar, conducir, y repartir el agua: hacer los ríos navegables: adaptar los puertos de mar, remediando con el arte los defectos de la naturaleza: construir muelles: la proporción y la simetría de las cinco órdenes de arquitectura: la de las varias partes de un edificio, la descripción de plantas, y perfiles de ellos, así rectos como oblicuos” (Capel; Sánchez; Moncada, 1988, 130). Finalment, el quart i últim curs es basava en l’ensenyament de dibuix i el que s’aprenia era “el modo de delinear con limpieza, y aplicar los colores, según práctica para la demostración de sus partes, su distribución, y decoración con sus adornos [...] se les instruirá en la forma de levantar los planos particulares, y mapas provinciales: el modo de distinguir i representar sobre el papel las tierras labradas, las incultas, los bosques, los barrancos, caminos, montañas, peñas, riberas, ríos, pantanos, casas, jardines y huertos” (Capel; Sánchez; Moncada, 1988, 131).

Per tant, sortien de l’acadèmia amb alts coneixements cartogràfics necessaris per portar a terme les comeses que se’ls ordenaven⁴⁹. Tots els plànols que aixecaven per portar a terme aquests encàrrecs seguien les directrius apreses a l’acadèmia. Així, per exemple, el relleu el representaven mitjançant ombrejat, les parts dels edificis que projectaven ho demarcaven de color groc i la que ja existia en rosat (Arranz, 2001, 95). Ara bé, la relació entre aquests professionals i els mestres de cases era molt estreta, ja que els segons eren els encarregats de desenvolupar l’obra projectada pels primers. Per tant, era molt important que aquest segon col·lectiu conegués àmpliament les tècniques que empraven els autors dels projectes i que sabessin interpretar correctament els plànols, fer mesures i anivellaments. És per això, que els mestres de cases per assolir els coneixements de matemàtiques, dibuix, mecànica i estereotomia que els mancaven anaven com a oients a diferents classes. Per exemple, els de Barcelona assistien a les classes de matemàtiques impartides per Tomàs Cerdà (Tarragona 1715- Forlí 1791) al Col·legi de Cordelles, a les de l’Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona o a les de l’Escola de la Llotja⁵⁰. Així doncs, no és estrany que l’estil cartogràfic adoptat pels mestres de cases arribés a ser similar al dels enginyers militars⁵¹.

1.3 La família Faneca

La contextualització realitzada entorn al funcionament de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona és bàsica per entendre l’entrada de la família Soler al gremi. I és que

⁴⁹ Les obres de defensa militar més importants escomeses a Catalunya des de finals del segle XV fins a començaments del segle XVIII (Salses, 1497-1505; Perpinyà, 1540-1572; Roses, 1539-1567; Barcelona, 1527-1714) van generar una intensa activitat constructiva que aplegà a enginyers militars d’origen italià, flamenc o espanyol i a mestres de casa catalans (Cortada, 1998, vol. 1, 169-304). Exemple dels seus treballs en són les urbanitzacions, les noves poblacions promogudes pel poder reial (Barceloneta, Sant Carles de la Ràpita), els plànols d’edificis civils i religiosos com els de la Catedral Nova de Lleida o la Universitat de Cervera, i la planificació del creixement de les ciutats per encàrrec de l’audiència o les autoritats locals.

⁵⁰ Segons Nieto-Galan i Roca Rossell (2000, 128) no s’ha conservat cap relació dels alumnes de Cordelles i, per tant, és impossible fer cap mena de llista dels assistents al curs de matemàtiques. Cal doncs trobar referències mitjançant fonts indirectes, les quals permeten identificar alguns dels seus alumnes com Francesc Subiràs, Joan Antoni Desvall, Felip Vila o Josep Renart entre d’altres.

⁵¹ Per exemple, el mestre de cases Tomàs Soler i Ferrer en els plànols de la construcció de l’assut de Flix de 1794 emprava el color groc per l’assut, que era el que es projectava, i el rosat pel molí fariner, que era el que ja existia en el moment d’aixecar el plànol.

aquesta nissaga va poder entrar a formar part del col·lectiu gràcies al matrimoni d'un dels seus membres amb la filla d'un mestre de cases agremiat. És per aquest motiu que abans de conèixer els Soler cal presentar la família que els va donar aquest privilegi, els Faneca. Aquesta va ser una nissaga de mestres de cases que al llarg d'un segle i de quatre generacions va tenir un vincle i un cert renom a la confraria. Per conèixer la seva trajectòria cal remuntar-se a principis del segle XVII amb el primer membre que arribà a ser mestre de cases: Jaume Faneca⁵².

Jaume Faneca: nascut el 1607 i mort el 1645 era fill d'un blanquer barceloní, Jaume Faneca, i d'Àngela. El mestratge el va obtenir en el primer quart del segle XVII, ja que va ser el 1622 que se li va registrar el primer aprenent⁵³. Jaume devia ocupar una de les poques places de "fadri forros" que encara s'atorgaven a principis del segle XVII al no tenir cap relació de parentiu, coneguda fins el moment, amb els mestres de cases de l'època.

Des dels seus inicis a la confraria i fins la seva mort el 1645 va tenir un total de dotze aprenents, el primer del quals va ser el seu germà Joan Faneca, el 10 de març de 1622, i l'últim Josep Estivill el 1643. Leandro Arbell, Miguel Mongo, Jaume Pineda, Josep Garbí o Jacint Garrido van ser alguns dels altres aprenents. Segons Antònia Maria Perelló (1996, 462) els treballs de Jaume Faneca varen ser la placeta Regomir (1635), el moll (1638 i 1645) i la font de Pedralbes (1644).

Fruit del seu matrimoni va tenir tres fills: Jaume, Jacint i Josep. De tots ells es té constància que només Jacint i Josep van continuar en l'ofici dels mestres de cases, ja que del fill gran, Jaume, el seu pare l'esmenta en el testament com a "estudiant en lleys fill meu"⁵⁴.

Joan Faneca: era germà de Jaume Faneca i, per tant, fill de Jaume Faneca i d'Àngela. El grau de mestre el devia obtenir a la dècada de 1640 després d'haver fet l'aprenentatge amb el seu germà, ja que el 1649 se li registrà el primer i únic aprenent: Isidre Mateu. Es desconeix l'any de naixement i de defunció de Joan Faneca, però hom creu que devia morir a la dècada de 1650 al no aparèixer posteriorment com a mestre en cap dels llibres d'aprenents que es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Jacint Faneca: era el fill mitjà de Jaume Faneca. La seva entrada a la confraria es va produir al voltant de 1656, ja que va ser en aquesta data quan se li va destinar el primer aprenent. Fins el 1682 havia tingut sota la seva responsabilitat un total de disset aprenents, set de 1656 a 1668 i deu de 1669 a 1682. Entre els més destacats hi havia Salvador Gras, Joseph Trilles, Francisco Nogués i Franch Valentí entre d'altres⁵⁵.

En aquest cas tampoc es coneixen ni la data de naixement, ni la de defunció, però com que, a partir de 1682, no apareix com a mestre en cap dels llibres dels aprenents és lògic pensar que

⁵² Atès que l'estudi d'aquesta família té un caràcter secundari per a la present investigació, la recerca de la informació s'ha fet a partir de fonts secundàries. És per aquest motiu que falten sobretot algunes dates de naixement, mort o d'obtenció del mestratge dels membres de la família. Referent a la data de defunció en alguns casos se n'ha fet una aproximació a partir de quan s'enregistra l'últim aprenent, mentre que de la data de mestratge s'ha fet a partir de quan es coneix que va tenir el primer. Per tant, totes aquelles dates aproximades s'han posat entre claudàtors. A més, cal destacar que, atès que en molts casos els noms del pare i un dels fills era el mateix s'ha utilitzat el sistema de numeració romana per designar les generacions successives.

⁵³ *Llibre aont se han de assentar tots els aprenents 1621-1666* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-61).

⁵⁴ *Primus testamentorum liber* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 705, volum 40).

⁵⁵ *Llibre aont se han de assentar tots els aprenents 1621-1666 i 39-32 Libro de los aprendices 1668-1691* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-61).

devia morir al voltant de la dècada de 1680. Del seu matrimoni amb Eulàlia en va tenir un fill, Jacint Faneca II, el qual també arribà a ser mestre de cases.

Josep Faneca: era el fill petit de Jaume Faneca i, per tant, germà de Jacint i Jaume. L'obtenció del seu mestratge es devia fer efectiva al voltant de 1659, data en la que se li registrà el primer aprenent. Des d'aleshores i fins el 1692 va ensenyar l'ofici a deu persones més (dues de 1659 a 1662, dues de 1663 a 1664 i sis de 1683 a 1692), entre les quals hi havia Antoni Figueres, Josep Tintorer, Miquel Oriol i Antoni Tintorer⁵⁶.

Es desconeix la data de naixement i la de defunció, però aquesta última caldria situar-la a la dècada de 1690, ja que el seu últim aprenent va registrar-se-li el 1692 i, posteriorment, ja no apareix com a mestre en els llibres d'aprenents.

Gràcies a ell la nissaga dels mestres de cases Faneca es va prolongar varies generacions més, ja que per la branca del seu germà Jacint Faneca només va continuar fins Jacint Faneca II. Josep Faneca va casar-se amb Anna Maria amb la qual va tenir dues filles i dos fills: Josep, Maria Anna, Pere i Eulàlia. Les dues filles varen casar-se amb mestres de cases, Maria Anna amb Josep Pujol i Eulàlia amb Narcís Font, mentre que els dos fills, Josep II i Pere, van continuar la nissaga dels mestres de cases Faneca.

Jacint Faneca II: era l'únic fill, fins el moment conegut, de Jacint Faneca i d'Eulàlia. El mestratge el devia obtenir a mitjans de la dècada de 1670, ja que, tal i com s'indica en els llibres d'aprenents conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, el 1674 va arribar a ser jove mestre de cases després de fer l'aprenentatge amb Pere Vidal⁵⁷. Tot i obtenir el mestratge no se li ha localitzat cap aprenent en els llibres de registre conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Josep Faneca II: era el fill de Josep Faneca i d'Anna Maria. Tal i com s'indica en la següent referència, el 1674 va arribar a ser jove mestre de cases després d'haver fet l'aprenentatge amb Pere Vidal: "Vuy que comptam als 7 del mes de octubre de 1674 es estat aflorinat per la promesa legitima tinguda en la casa del mestre Pere Vidal qui la te situada a la plasa Santa Anna de la present ciutat Joseph Faneca fill legitim y natural de Josef Faneca mestre de cases y de Anna Maria muller ha pagat son florí com a fill de mestre"⁵⁸. Cal destacar que, des de que va obtenir el mestratge fins el 1696, va tenir un total de tretze aprenents (vuit de fins el 1684 i cinc de 1687 a 1696) entre els quals hi havia Josep Serra, Josep Malla, Francesc Josep Vidal, Jaume Puig, Josep Pujol, Joan Baptista Montalvà o Josep Vila⁵⁹. Josep Faneca II va arribar a ocupar el càrrec de credencer de la confraria el 1683 i el 1691 i va treballar en diverses obres de particulars i religioses. Per exemple, un dels seus clients va ser el senyor Anton de Granollacs a qui li va fer obres a una casa del carrer Ample i a la torre que posseïa al Pla de Barcelona. Però, a més, també va tenir com a client el Monestir de Montserrat pel qual va dur a

⁵⁶ *Libro de los aprendices 1668-1691* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-32).

⁵⁷ "Vuy que comptan al 7 del mes de octubre de 1674 es estat aflorinat per la promesa llegendima tinguda en casa de Pere Vidal sita en la plasa de Santa Ana, Jacinto Faneca fill legitim y natural de Jacinto Faneca mestre de cases y de Eulalia muller lo cual ha pagat son florí com a fill de mestre" (*Llibre en el cual se anoten los noms i cognoms dels aprenents que pasen a Mestres de la Confraria* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-59).

⁵⁸ *Llibre en el cual se anoten los noms i cognoms dels aprenents que pasen a Mestres de la Confraria* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-59).

⁵⁹ *Libro de los aprendices 1668-1691* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-32).

terme les obres de la casa-procura dels benedictins de Montserrat, situada al carrer de la Portaferrissa de Barcelona (Arranz, 1991)⁶⁰.

Josep Faneca II va morir el 1698, però els seus fills Josep Faneca III i Pere Faneca, fruit del matrimoni amb Anna Maria Jofre, van continuar l'ofici una generació més. D'aquest matrimoni també en van néixer tres filles: Magdalena, Teresa i Maria. La primera es va casar amb el mestre de cases Joan Soler, la segona amb el gerrer barceloní Jaume Font i de la tercera no se'n tenen notícies⁶¹.

Pel que fa referència a la seva riquesa, se sap que no era un dels menestrals amb l'economia més folgada, ja que a les seves filles els hi va deixar només 150 lliures a cadascuna i no va demanar més de 100 misses a la seva mort⁶².

Josep Faneca III: va ser l'hereu universal de Josep Faneca II. Segons Arranz (1991) aquest va continuar l'ofici del seu pare, però consultada tota la documentació del gremi no se n'ha localitzat cap referència ni com a aprenent ni com a mestre. Aquest fet podria deure's a que va morir durant el setge de 1713-1714. La seva mort poc temps després de casar-se amb Maria Puigvert (1711) va provocar que no pogués tenir descendència.

Pere Faneca: era fill de Josep Faneca i Anna Maria, per tant, germà de Josep Faneca II i tiet de Josep Faneca III. Es desconeix la data exacte que va assolir el mestratge, però segons Arranz (1991) devia ser al voltant de 1681. El seu primer aprenent se li va registrar el 1692 i fins a 1705 se n'hi van registrar 11 més (tres de 1692 a 1693 i vuit de 1698 a 1705). Entre els més destacats hi havia Mateu Mortet, Jacinto Feliu, Juan Subirats, Lluçia Font, Josep Montserrat, Joseph Pasqual i Esteve Brau⁶³.

Pere Faneca va casar-se amb Teresa amb qui va tenir dues filles, la Maria i la Francesca. La primera va casar-se amb el jove mestre de cases Magí Malet, fill del pagès de Sant Joan d'Olesa de Bonesvalls Pere Malet. D'aquest matrimoni en nasqueren dues filles: la Teresa i la Josefa. En morir Magí Malet Maria es tornà a casar amb un altre jove mestre de cases Joan Duran⁶⁴. Pel que fa a la segona filla de Pere Faneca, Francesca, va casar-se amb Pau Carreras del qual se'n desconeix la professió.

Amb la mort de Pere Faneca (1722) es va acabar la nissaga dels mestres de cases Faneca, ja que si es recorda el seu nebot Josep Faneca III, que podia haver continuat la nissaga una generació més, va morir jove i sense descendència.

⁶⁰ L'adjudicació d'aquesta darrera obra es va deure segurament al fet que el seu cunyat era el fra Pere Andreu Jofre.

⁶¹ La unió entre Joan Soler i Magdalena Faneca serà tractada amb més detall en el capítol següent, ja que és gràcies a aquest casament que els Soler van arribar a formar part de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona.

⁶² Pel que fa referència a les quantitats que deixaven en herència a les filles, en primer lloc, trobaríem els fadrins dels mestres de cases, els quals donaven a les seves filles entre 25 i 150 lliures i un aixovar senzill. En segon lloc, hi hauria els que les dotaven entre 100 i 250 lliures i un aixovar mitjà. En tercer lloc, els que les dotaven entre 200 i 500 lliures i un bon aixovar i, finalment, els que ho feien amb més de 400 lliures o més i un aixovar complet. A aquesta informació, cal afegir-hi el nombre de misses que demanaven que se'ls dediquessin, ja que com més misses més important era. En aquest sentit, el nombre mínim que va demanar un mestre de cases, entre 1668 i 1807, van ser de 25 i el màxim de 1.000. Cal destacar que Joan Marc Ivern (1797) en el període de temps esmentat va arribar a demanar 1.500 misses, però no s'ha tingut en compte, perquè no només era mestre de cases, sinó que era comerciant i tenia la titulació d'arquitecte (Arranz, 2001, 13-51). De mitjana un mestre de cases, en el període de 1720-1730, dotava a les seves filles amb una mitjana de 560 lliures.

Primus liber testamentorum et ultimarum voluntatum (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 875, volum 54).

⁶³ *Libro de los aprendices 1697 a 1722. 39-32 Libro de los aprendices 1668-1691* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-34).

⁶⁴ Aquests dos matrimonis són una mostra evident de com ingressava un "fadrí forrós" a la confraria.

Pere Faneca va ser l'altre membre de la família Faneca que va tenir un paper destacat a la confraria ocupant el càrrec de prohoms en varies ocasions: el 1692, 1701, 1707 i d'altres anys. Però, a més, també va desenvolupar un seguit d'oficis d'importància com: les obres d'ampliació dels forns i magatzems de les fleques públiques (març de 1699), l'excavació d'una sèquia prop de l'ermita de Nostra Senyora del Port (setembre de 1699), l'empedrat del carrer que unia la Rambla amb la porta de les Drassanes (agost de 1699), el tancament d'esquerdes i d'altres danys que tenien les muralles en el setge de 1706 (a partir del juny de 1706), la reconstrucció de la casa d'Antoni Grimau al carrer Na Rodés de Barcelona (1715), la reparació de les casernes i llocs de guàrdia de la Coronela o milícia urbana (octubre de 1706), les obres de fortificació de Castell de Montjuïc o la construcció del Baluard del carrer Tallers entre d'altres obres de millora de les muralles⁶⁵. Cal destacar que, en la majoria d'aquests oficis, Pere Faneca, juntament amb els seus col·laboradors, només havien d'executar les obres, ja que els plànols eren aixecats per altres professionals. Tot i això, es coneix que en algunes obres, com les que va fer a l'església dels Trinitaris Descalços juntament amb el seu cunyat Josep Pujol, va portar a terme documents cartogràfics⁶⁶.

A més d'aquestes tasques cal afegir-hi que, de manera directe o indirecte, va treballar per l'arxiduc Carles d'Àustria durant la Guerra de Successió⁶⁷. Per aquest motiu, quan les tropes de Felip V van ocupar Barcelona, els Faneca van esdevenir uns tècnics mal vistos pels nous governants i, per tant, a partir de la instauració del règim borbònic van quedar exclosos de la direcció de la seva corporació professional (els mestres de cases) i, possiblement, de les contractes públiques. Per tant, el seu ofici va quedar reduït a les obres de particulars (Arranz, 1991, 159).

Amb tots els treballs que va executar ja es pot deduir que Pere Faneca va ser un dels membres de la seva família que va gaudir d'un major estatus econòmic i social. Aquest fet resta palès amb les dades, que es poden extreure del seu testament i que superen amb escreix les del seu germà Josep Faneca II⁶⁸.

Després de quatre generacions ininterrompudes de mestres de cases, el cognom Faneca s'esvaïa de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona. Ara bé, gràcies al paper que

⁶⁵ En una escriptura atorgada pel constructor Pablo Martí al fer-se càrrec de les obres de fortificació de la muntanya de Montjuïc, s'indica que: "La fortificación que está delineada y empeçada su excabación en la montanya de Montjuí, extramuros de este ciudad, se ha de proseguir y concluir según el designio que está hecho [...]. 12. Assi mesmo se previene que la dicha cal la ha de fabricar u comprar de los ornos que más le convenga de la cercania d'esta ciudad, como no sean aquellos en que se fabrica la cal para las fortificaciones de las murallas de lla, y para ello con advertencia de que no se ha de embarassar para la obra de la plassa mas que ornos que fueren menester para su fortificación y que de dicho impressario de esta obra de Martinique pueda cortar la lenya y conducirla de los bosques donde la hiviere, pagando a los duenyossu justo valor en la forma que se ha capitulado con Pedro Faneca, impressario de las obras d'esta plassa, para lo qual se ha de servir su Excelencia dar las órdenes convenientes para su execución. 13. Que lo que toca a que no se alteren los precios se ha de executar los mismo que está capitulado con el dicho Pedro Faneca" (Voltes, 1960, 88-90).

⁶⁶ Situada a la cruïlla entre la Rambla i el carrer de Sant Pau es va fer la contracta el maig de 1695 i, cap a principis del 1698, es devia finalitzar l'obra, ja que se sap que el mes d'abril del mateix any es va beneir (Arranz, 1991, 159).

⁶⁷ Entre els registres d'arrendaments del Consell de Cent (1711) consta que Pere Faneca va llogar als servidors reials una botiga per "alajas" i equipatges (Garcia, 2014, 124).

⁶⁸ Pere Faneca quan va morir disposava de quatre immobles, deixava en herència 550 lliures a les seves dues nétes i 200 més al seu gendre Joan Duran. Tot i tenir una economia folgada només va demanar 200 misses quan majoritàriament els mestres de cases en demanaven al voltant de 300 o 400 i si, a més eren contractistes o comerciants, la xifra podia estar per sobre de les 500 (Arranz, 2001, 157-159).

Llibre de testaments (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 875, volum 55).
Quartus Liber capitulorum matrimonialium, concordiarum, inventariorum [et encantuum] (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 875, volum 53).

jugaven els casaments en els oficis de l'Antic Règim s'iniciaren altres nissagues de l'ofici com la dels Soler, els Malet, els Duran, els Pujol o els Font.

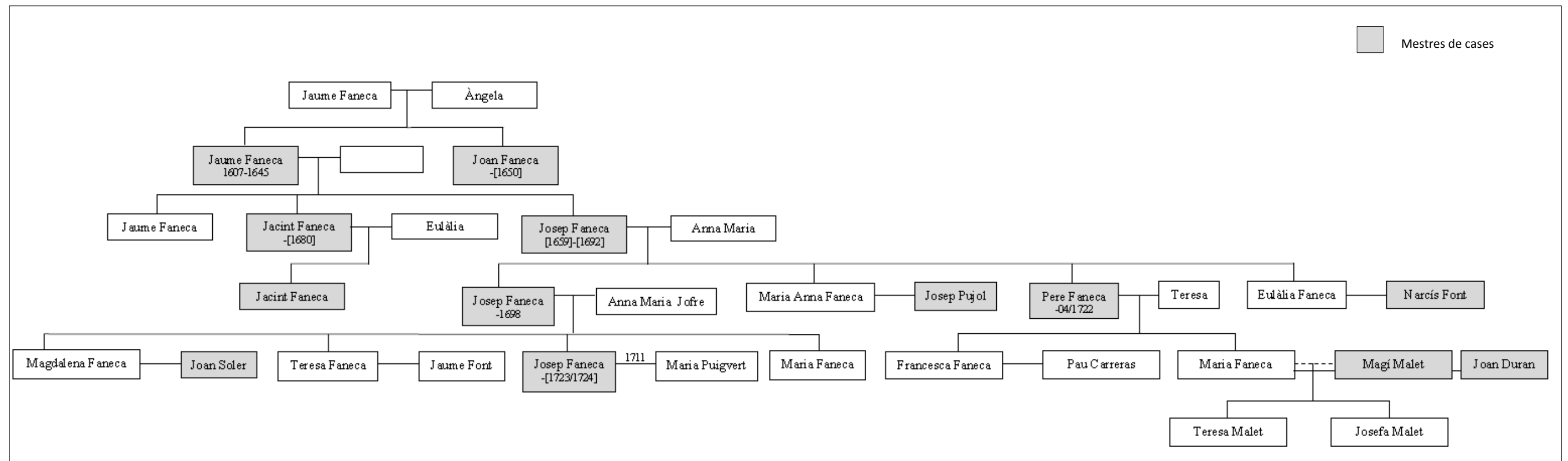
La importància de la família Faneca en la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona resta també palesa pel nombre d'aprenents que registraven (Arranz, 2001). És per això que, a continuació, es presenta una taula resum amb els aprenents de cadascun dels membres, els quals en general superaven els 10 aprenents, xifra a la que no arribaven la major part de confreres (Taula 1.2).

Taula 1.2. Nombre d'aprenents de mestres de cases dels membres de la família Faneca

NOM	APRENENTS
Jaume Faneca	12
Joan Faneca	1
Jacint Faneca	17
Jacint Faneca II	0
Josep Faneca	10
Josep Faneca II	13
Josep Faneca III	0
Pere Faneca	11

Font: Dades extretes a partir dels llibres d'aprenents conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Figura 1.1. Arbre geneològic de la família Faneca

Font: Elaboració pròpia.

1.4 Els Mestres

Els orígens de la nissaga dels Mestres es remunta a finals del segle XVII, quan Pere Anton Mestre començà l'aprenentatge de l'ofici de mestre de cases amb Pau Comenge. Els Mestres va ser l'altre família que va empènyer a millorar el estatus social dels Soler a l'arribar a ser una de les més destacades del gremi de Mestres de Cases i Molers de Barcelona. En aquest cas l'ascens també va ser causat per un matrimoni, el de Tomàs Soler i Ferrer amb Cecília Mestres⁶⁹.

Pere Anton Mestres: era fill de Pere Mestres, un pagès de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, i d'Eulàlia. Respecte a les seves dades de naixement i defunció, només se sap que va morir poc abans de 1715 (Arranz, 1991, 315). El seu primer contacte amb la Confraria de Mestres de Cases i Molers va ser el juliol de 1670 quan va ser registrat, tal i com s'indica en el llibre d'aprenents, com a meritori de Pau Comenge: “Vuy contam als 27 de juliol de 1670 se es posat son aprendisatge ab dit mestre Pau Comenge Pere Anton Mestres fill legítim y natural de Pere Mestres pagès de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià y de Eulàlia de aquella muller vivint [...]”⁷⁰. El 1688, divuit anys després d'haver iniciat l'aprenentatge, Pere Anton Mestres va arribar a obtenir el grau de mestre de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona (Arranz, 1991, 315). Tot i que no se sap amb certesa perquè va tardar tants anys en obtenir el grau esmentat, és de suposar que es podria deure a que era un “fadrí forrós” i, per tant, només podia accedir a la confraria casant-se amb una filla o neboda d'un mestre.

EL 1698, un cop convertit en mestre, va registrar els seus dos únics aprenents: Rafael Torres i Ramon Ruy. Tot i que pere no va destacar en aquesta activitat si que ho va fer en la confraria, on va arribar a ser un important prohom quart (1704). La nissaga dels Mestres en el gremi va continuar una altra generació gràcies al fill de Pere Antón Mestres, Carles Mestres. Aquest membre va ser l'hereu dels dos immobles que Pere Anton Mestres tenia a Barcelona, l'un al carrer n'Amargós i l'altre al carrer Moles (Arranz, 1991, 315-316).

Carles Mestres: malgrat que no es coneix la seva data de naixement se sap que va morir el juny de 1736. El 1711 va obtenir el títol de mestre de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona (Arranz, 1991, 315). Pocs anys després de rebre la titulació, el 30 de juny de 1715, va tenir el seu primer i únic aprenent: Carles Comes⁷¹. El fet d'ensenyar l'ofici a tanta poca gent podria ser conseqüència de que va treballar molt de temps fora de Barcelona. Per exemple, a finals de 1722 o principis de 1723, es va desplaçar a la Conca de Tremp durant quasi bé un any, després va tornar a Barcelona, però a finals de desembre de 1723 es va traslladar al Vallès fins el 1725, quan novament es va instal·lar a Barcelona. Va ser aleshores quan es va casar amb Caterina Guitart i va tenir quatre fills, dos dels quals, Francesc i Jaume, varen continuar l'ofici familiar⁷².

⁶⁹ Atès que els Mestres no constitueixen l'objectiu principal d'investigació d'aquesta tesi, la descripció que es farà, a continuació dels diferents membres d'aquesta família està basada, fonamentalment, a partir de fonts secundàries. Cal destacar que per una millor comprensió dels nexes familiars entre els Soler i els Mestres s'ha considerat oportú incloure també un arbre genealògic d'aquesta família (Figura 1.2)

⁷⁰ *Libro de los aprendices 1668-1691*(Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-32).

⁷¹ *Libro de los aprendices 1697-1722* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-34).

⁷² De les dues finques que havia heretat del seu pare una, la del carrer de n'Amargós, la tenia llogada, mentre que l'altre del carrer de les Moles, era on vivia i on tenia un negoci de venda de materials de construcció. A la seva mort aquest negoci el va continuar la seva dona per poder mantenir els quatre fills del matrimoni.

Francesc Mestres i Guitart: era el fill gran de Carles Mestres i Caterina Guitart. Va néixer a Barcelona el 1726 i va morir el 1794. El 1747 va arribar a ser fadrí de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona i aquell mateix any, o a principis del següent, devia obtenir el grau de mestre, ja que, el 12 de maig de 1748, se li va registrar el seu primer aprenent⁷³. Posteriorment, i fins el 8 de desembre de 1795, en va tenir un total de 31 més, entre els quals hi havia: Magí Savall, Francisco Valls, Bonaventura Pujadas, Narcís Serra, Onofre Ivern, Jaume Mas o Jaume Bordas, entre d'altres⁷⁴. El seu últim aprenent va continuar la formació amb el seu fill Josep Mestres Ximénez, fruit del matrimoni amb Escolàstica Ximénez⁷⁵. A banda d'ensenyar l'ofici, Francesc va ser prohom tercer (1762), primer (1766, 1770, 1775, 1791) i examinador (1778, 1779, 1789, 1793).

Francesc Mestres també va destacar en la vida laboral, ja que a partir de 1764 li van encarregar la direcció de les obres de la catedral de Barcelona, les quals les va portar a terme fins que el seu fill Josep Mestres i Ximénez el va substituir el 1794. Aquest havia estat el seu ajudant i l'havia substituït durant les seves absències entre 1781 i 1794⁷⁶.

Gran part del prestigi d'aquest professional també es deu a que va participar com a soci-fiador dels adjudicataris en quatre obres a preu-fet: obres del campanar de la catedral on hi havia el rellotge municipal (1762), trasllat i col·locació de la campana de les hores del rellotge (1763), reparació de les fortificacions i edificis militars de Tarragona i les seves rodalies (1772-1777) i, finalment, reparació de les fortificacions i edificis militars de Tarragona i els indrets que en depenien (1778-1783) (Arranz, 1991, 316).

Tots aquests càrrecs li van permetre que, el 1793, pogués fer l'apotació econòmica més quantiosa en el ram de la construcció, 72 lliures. Aquesta participació va ser concretament per una subscripció pels col·legis i gremis de Barcelona (Arranz, 1991, 316).

Jaume Mestres i Guitart: va néixer el 1728 i era el fill petit de Carles Mestres i Caterina Guitart. El 1756 va arribar a ser fadrí de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona⁷⁷. No es coneix exactament quin any va obtenir el mestratge, però s'ha pogut saber que fins el 1768 no se li va registrar un aprenent. A partir de llavors i fins el 1793 en va tenir un total de quinze, entre els quals hi havia: Josep Tresserras, Jacinto Torné, Josep Torné, Pau Torné, Valentí Serra o Miquel Palou⁷⁸. Tenint present que l'últim aprenent que va tenir va continuar l'aprenentatge amb un altre mestre de cases l'abril de 1795, resulta pausable pensar que Jaume Mestres Guitart podria haver mort a principis d'aquest any. A banda d'exercir com a mestre de cases, també va ocupar el càrrec de prohom de la confraria el 1769 i el 1784.

⁷³ *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers 1702* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-33).

⁷⁴ *Libro de los aprendices 1723-1750, 39-36 Libro de los aprendices 1750-1768, 39-37 Libro de los aprendices 1767-1788, 39-38 Libro de los aprendices 1786-1833* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-35).

⁷⁵ Si tal i com s'ha assenyalat en l'apartat anterior el nombre d'aprenents era un índex que podia determinar la importància dels mestres de cases, es podria dir que Francesc Mestres ho era molt (Taula 1.3).

⁷⁶ Els Mestres van ser els responsables de les obres de la catedral de Barcelona fins el 1832, quan les van haver de cedir a l'arquitecte titulat Josep Mas i Vila. Ara bé, quan aquest va morir la direcció de les obres va tornar sota el domini dels Mestres, concretament de Josep Oriol Mestres i Esplugues, qui ja disposava de la titulació d'arquitecte.

⁷⁷ *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers 1702* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-33).

⁷⁸ *Libro de los aprendices 1767-1788, 39-38 Libro de los aprendices 1786-1833* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-37).

Jaume Mestres i Guitart no va assolir la importància professional del seu germà, ja que el llarg de la seva vida només va portar a terme obres de petita envergadura com el pou de glaç de la finca de Marià Elias (1761-1763) a Cabanyes (Vallès Oriental) o el traçat dels plànols de quatre cases de Barcelona (1778).

Josep Mestres i Ximénez: fill de Francesc Mestres Guitart i d'Escolàstica Ximénez que va morir el 1805. Josep va ser el continuador de la nissaga dels Mestres com a mestres de cases, ja que no es coneix que cap fill del seu oncle Jaume Mestres Guitart es dedicués a l'ofici. Josep Mestres i Ximénez es va casar l'octubre de 1771 amb la filla d'un comerciant de Barcelona, Esperança Gramatges, amb la qual va tenir tres fills: Francesc d'Assís, Josep i Cecília. Els dos barons van continuar l'ofici familiar, mentre que Cecília es va casar, el 1796, amb el mestre de cases Tomàs Soler i Ferrer⁷⁹.

Josep va arribar a ser fadrí de la confraria el 1766, però fins el desembre de 1771 no se li va registrar el primer aprenent, per tant, devia obtenir el mestratge a finals de la dècada de 1760⁸⁰. Posteriorment, i fins el 1805, va ensenyar l'ofici a 14 persones més, entre les quals hi havia: Agustí Serra, Francisco Vilar, Antón Rubio o Domingo Rodríguez entre d'altres⁸¹.

Quan va morir el seu pare (1794) va ser ell qui va heretar el càrrec de mestre de cases de la catedral, on ja participava com a ajudant des de 1781. A més d'aquest ofici, també va ocupar el càrrec de credencer (1771), d'examinador (1776, 1785, 1792 i 1802), de prohom quart (1778), tercer (1782) i primer (1800) de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona.

Francesc d'Assís Mestres i Gramatges: era fill de Josep Mestres Ximénez i d'Esperança Gramatges. Tot i que va obtenir el mestratge el gener de 1794, en els llibres dels aprenents no hi consta que tingués cap aprenent registrat. Aquest fet podria deure's a que va morir quan encara era molt jove, el 1814. Tot i això i la seva mort prematura, va arribar a ser credencer de la confraria el 1798 i l'encarregat de continuar les obres de la Catedral de Barcelona. Cal destacar que no es coneix que cap fill continués l'ofici.

Josep Mestres i Gramatges: era el fill petit de Josep Mestres Ximénez i d'Esperança Gramatges. Va obtenir el mestratge l'octubre de 1805, però no va ser fins el desembre de 1817 que va tenir el seu primer aprenent, Josep Agustí Bordas i l'agost de 1827 el segon, Agustí Batlló⁸².

La mort del seu germà Francesc d'Assís Mestres i Gramatges, el 1814, li va permetre tenir un paper destacat en el seu ofici al continuar al capdavant de les obres de la Catedral de Barcelona. Però, el 1832, va haver de cedir aquesta plaça a Josep Mas i Vila al només disposar del títol gremial d'arquitecte i no el perceptiu de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. A banda d'aquest càrrec, també va ocupar la plaça de clavari (encarregat de les finances) de la confraria el 1819, el 1827, el 1828 i el 1829 i va ser l'encarregat de taxar els

⁷⁹ Els Soler, tot i que llavors ja gaudien d'un cert prestigi, van veure reforçada la seva situació a l'establir vincles familiars amb els Mestres, una família que portava la direcció de les obres de la Catedral de Barcelona i que ocupava càrrecs corporatius a la confraria.

⁸⁰ *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers 1702* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-33).

⁸¹ *Libro de los aprendices 1767-1788* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-38). *Libro de los aprendices 1786-1833* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-37).

⁸² *Libro de los aprendices 1786-1842* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-39).

béns de tots els mestres de cases, arquitectes i picapedrers de Barcelona l'any 1823. El seu fill Josep Oriol Mestres va ser el que va continuar l'ofici de mestre de cases.

Josep Oriol Mestres i Esplugues: va néixer a Barcelona el 21 de novembre de 1815 i va morir a aquesta mateixa ciutat el 7 de juliol de 1895. Era fill de Josep Mestres i Gramatges i, a diferència de tots els altres membres de la família, és possible que ja no entrés a formar part de la confaria de mestres de cases i molers de Barcelona, ja que no s'ha trobat cap registre d'ell en els llibres d'aquesta corporació. Ara bé, si que es té notícia que va ser el primer membre de la família dels Mestres que va estudiar arquitectura, primer a la Classe d'Arquitectura d'Antoni Celles i després va fer les proves de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando que li van donar la titulació el 3 de gener de 1841.

El 1855, després de la mort de l'arquitecte Josep Mas i Vila i gràcies a estar en possessió del títol d'arquitecte, va poder fer-se càrrec de la direcció de les obres de la catedral de Barcelona. A banda de participar en aquesta obra, també va potar a terme l'aixecament de la planta geomètrica del temple romà amb Antoni Celles el 1835, la construcció del Teatre del Liceu juntament amb Miquel Garriga i Roca (entre 1847 i 1848), la reconstrucció d'aquest mateix edifici després d'un incendi el 1861, el primer edifici de l'eixample (Casa Gibert) el 1861, el Palau Samà, el Banc de Barcelona, entre d'altres obres a Mataró o Vilassar de Mar (Arranz, 1991).

El 1849 Josep Oriol Mestres va entrar a ocupar una de les dues places d'arquitecte de la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona amb un sou anual de 8.000 rals de velló⁸³. Però, a més, el 17 d'octubre de 1849, va ser nomenat pel cap d'estadística, Enrique Antonio Berro, per presidir la segona secció de l'esmentada comisió per avaluar les finques rústiques de Barcelona. Com a cap d'aquesta secció, i sota les ordres del seu cosí Joan Soler i Mestres, es va encarregar d'amidar les parcel·les de rústica del municipi de Barcelona situades al sud de l'antic camí de Barcelona a Gràcia, és a dir l'actual passeig de Gràcia (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 48 i Nadal; Montaner, 2017).

Josep Oriol Mestres va ser l'últim membre de la família dels Mestres que va tenir una relació amb el món dels mestres de cases i l'arquitectura, ja que els seus fills Apelles i Arístides es van dedicar a d'altres arts com el dibuix i la poesia.

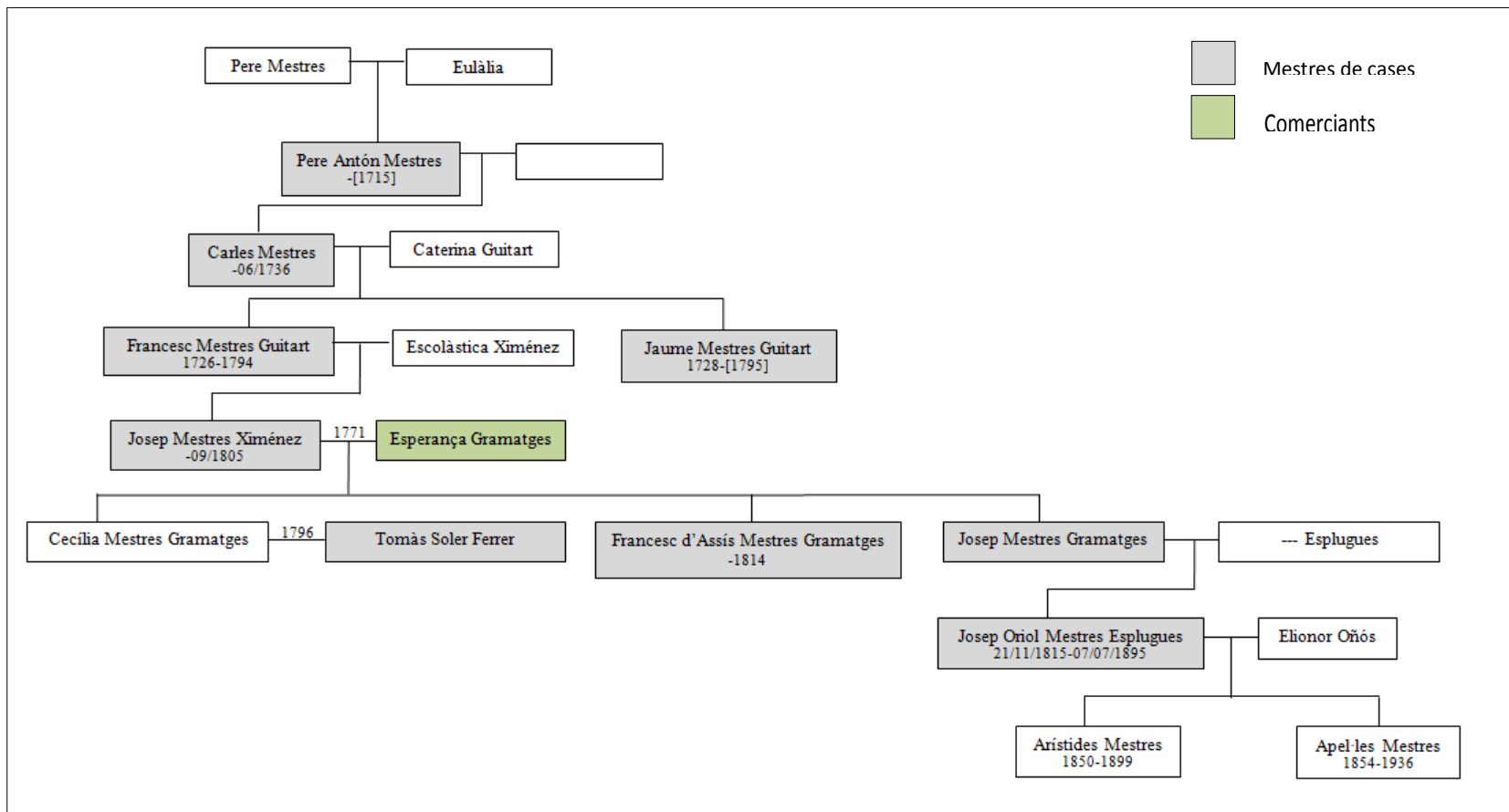
Taula 1.3. Nombre d'aprenents a mestres de cases dels membres de la família Mestres

NOM	APRENENTS
Pere Antón Mestres	2
Carles Mestres	1
Francesc Mestres Guitart	32
Jaume Mestres Guitart	16
Josep Mestres Ximénez	15
Francesc d'Assís Mestres Gramatges	0
Josep Mestres Gramatges	2
Josep Oriol Mestres Esplugues	0

Font: Dades extretes a partir dels llibres d'aprenents conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

⁸³ El seu cosí, Joan Soler i Mestres, ocupava l'altre plaça d'aquest mateix ofici.

Figura 1.1.2. Arbre genealògic de la família Mestres

Font: Elaboració pròpia.

2. LA FAMÍLIA SOLER

Coneguts els antecedents de la família Soler a continuació es presentarà la biografia, la formació, els càrrecs i els projectes de cadascun dels membres d'aquesta nissaga que va tenir una certa relació amb l'àmbit cartogràfic. Alguns estudiosos ja s'han dedicat a presentar petites biografies sobre algun dels seus membres (Arranz, 1991, 447-454. Arranz; Fuguet, 1992. Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 246-247). Ara bé, gràcies a la recerca arxivística portada a terme a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid, a la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de València i a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona s'ha pogut obtenir un coneixement molt més detallat de la trajectòria vital i professional d'aquests membres, fet que en ocasions ha permès aclarir i modificar algunes referències escrites sobre aquesta família per alguns estudiosos.

Per tal de presentar de manera ordenada la família s'inicia el capítol parlant del seu membre més vell, Joan Soler, seguit dels membres que portaven el cognom Soler i Faneca (Joan i Josep), de Tomàs Soler i Ferrer, dels Soler i Mestres (Joan i Francesc d'Assís) i, finalment, de Tomàs Soler i Linés. Per guiar i facilitar la lectura d'aquesta nissaga familiar s'ha elaborat un arbre geneològic, que es presenta al final del capítol (Figura 2.4).

2.1 Els inicis de la família Soler: Joan Soler

Joan Soler, que va néixer el 25 de gener de 1696, era fill d'Isidre Soler, un pagès de Savallà del Comtat (Conca de Barberà) i d'Anna Maria⁸⁴. El 3 de maig de 1712 va entrar com a aprenent a la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona amb el mestre Magí Malet, gendre de Pere Faneca⁸⁵.

Joan Soler, però, no podia entrar a formar part de la confraria on n'era aprenent perquè es tractava d'un "fadrí forrós". Ara bé, molt probablement, al fet de viure a la casa del seu mestre durant el període d'aprenentatge li devia donar la possibilitat d'entrar a la confraria, ja que el 1722 es va casar amb una cosina de la muller del seu mestre anomenada Magdalena Faneca

⁸⁴ En aquest sentit cal recordar, que tal i com ho indica Manuel Arranz (2001, 65): "Bona part dels menestrals barcelonins tenien arrels pageses".

⁸⁵ "Magí Malet: vuy als 3 de maig de 1712 se esposa per aprenent la persona de Joan Soler Fill de Isidro Soler pagès del lloch de Savallà y de Anna Maria muller com consta en poder del rector de dir lloch de Savallà. Als 25 de gener de 1696 y se posa per lo temps de tres anys i mig comensant a correr al 1 dabril de 1712". *Libro de los aprendices 1697 a 1722* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-34).

Jofre⁸⁶. D'aquest matrimoni, instal·lat al carrer Canuda número 19 de Barcelona, en van sorgir quatre fills: Josep, Joan, Mariana i Margarida⁸⁷.

Joan Soler va arribar a ser mestre amb 34 anys, ja que el fet d'haver-se de casar per poder entrar al gremi va retardar l'edat d'obtenció del mestratge. Uns anys després, el 1736, ja se li va registrar el seu primer aprenent i, fins a la seva mort el 1762, en va tenir un total de 14 (sis de 1736 a 1747 i vuit de 1751 a 1762) entre els quals hi havia: Joan Coll, Miquel Serra, Joan Ribas, Joan Vendrell, Esteve Serra, Ignasi, Francisco Bastans, Salvador, Josep España, Josep Martí, Francesc Pocs i Francesc Ferrer⁸⁸.

A l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona no s'ha localitzat cap document de Joan Soler i, per tant, no és possible conèixer amb exactitud ni la seva riquesa ni la data de la seva mort, la qual devia ser al voltant de 1762, quan se li registrà el seu últim aprenent. Pel que fa referència al seu estatus dins de la confraria cal esmentar que devia ser un membre destacat al registrar-se-li un bon nombre d'aprenents. La vida laboral, però, devia ser més escassa, ja que fins el moment no s'ha conegut cap de les seves obres.

Figura 2.1. Finca del carrer Canuda on va viure la família Soler

Font: Fotografia pròpia (2014).

⁸⁶ Magdalena Faneca era filla del ja conegut mestre de cases Josep Faneca (II) i, per tant, amb aquesta unió Joan Soler passava a ser gendre d'aquest, facilitant-li l'entrada com a mestre a la confraria.

⁸⁷ Poc després d'haver nascut els fills, Margarida Faneca va morir, però Joan Soler es va tornar a casar amb Margarida Cantí, la qual també va morir poc temps després sense que tinguessin descendència. El 1754 va tornar a concebre matrimoni amb la vídua Teresa Queco, qui ja tenia un fill. Aquest, tot i ser fill d'un anterior matrimoni, va adoptar el cognom Soler, tot i que legítimament no era seu.

Segons la documentació de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona: notari 1047 volum 93. Narcís Vehí, un famós practicant de medicina de Barcelona, era el difunt marit de Teresa Queco.

⁸⁸ *Libro de los aprendices 1723 a 1747. 39-36 Libro de los aprendices 1750-1768* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-35).

2.2 Els Soler i Faneca

A continuació es tractarà en dos apartats diferents les trajectòries vitals i professionals dels seus dos fills, Josep Soler i Faneca i el de Joan Soler i Faneca. En el primer es dona tota la informació coneguda del fill gran, mentre que en el segon al del petit, Joan Soler i Faneca. Cal esmentar que, degut a la gran quantitat d'informació obtinguda d'aquest darrer membre, el seu apartat s'ha subdividit en tres seccions: la formació, els càrrecs i els projectes que va portar a terme.

Josep Soler i Faneca

Primer fill del matrimoni entre Joan Soler i Magdalena Faneca que va néixer el 1725 i va morir el 1800⁸⁹. El novembre de 1751, amb 26 anys, va arribar a ser fadrí de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona tal i com ho indica la següent referència: “En presencia dels honorables prohoms de la confraria se es aflorinar y per fadrí de Barcelona al dit Joseph Soler fill de Joan Soler mayor mestre de cases y confrara y conyuge de Magdalena conyuge de [...] lo cual florí han de ser com a fill de mestre y ha de pagar per son florí [...] novembre 1751”⁹⁰. Poc temps després, el desembre del mateix any o el gener de 1752, va obtenir la plaça de mestre a la confraria esmentada. Tot i disposar d'aquesta titulació i, per tant, poder ja tenir aprenents a les seves ordres, no va ser fins el 1777 que se li va inscriure el primer. Només dos anys més tard, el 1779, ho va fer el segon i l'últim⁹¹. Cal tenir present que les entrades d'aquests dos aprenents apareixen anul·lades, la qual cosa podria ser degut al fet que no van finalitzar l'aprenentatge amb l'esmentat mestre o a un error de registre.

Josep Soler i Faneca va viure amb la seva muller Paula Lladrera a la casa del carrer Canuda número 19 que havia heretat del seu pare, a parts iguals, amb el seu germà Joan Soler i Faneca. Del matrimoni esmentat només en nasqué una filla, Margarida, la qual es va casar amb un artesà de la seda⁹². Per tant, a través de Josep Soler Faneca no va haver-hi continuïtat del cognom Soler entre els mestres de cases.

De les seves tasques relacionades amb l'ofici només s'han trobat alguns documents referents a les reformes que volia realitzar a casa seva i una intervenció en dues petites contractes de 1770 i 1771 de la Intendència de Catalunya com a soci fiador (Arranz, 1991, 448)⁹³. Però, a més, gràcies al càrrec que ocupava el seu germà com a mestre de cases de la Intendència, en algunes ocasions va haver de portar a terme els reconeixements rutinaris del Rec Comtal (Rodríguez, 2014, 230).

A Josep Soler, com a altres membres de la família, se li atorgà la categoria d'arquitecte en alguns documents, però després de consultar els registres d'estudiants de les diferents

⁸⁹ Tot i la recerca arxivística feta a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, concretament la relativa a la documentació dels notaris Francesc Joan Elias i Bosch i Josep Maria Òdena, no ha estat possible localitzar el seu testament en els anys anteriors i posteriors a 1800. Per tant, la data que s'esmenta no s'ha pogut corroborar i podria ser errònia (Arranz, 1991,448). Si que és cert que fins el 1796 tenim notícies seves, ja que en aquest any demana fer reformes a casa seva. *Memorials i llicències d'obreria* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Obreria, caixa 60).

⁹⁰ *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers 1702* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-33).

⁹¹ *Libro de los aprendices 1767 a 1788* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-37).

⁹² Tal i com s'exposava en l'apartat sobre el funcionament de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona (8) una pràctica habitual dels mestres de cases, per un simple benefici econòmic, era casar els seus fills o filles amb personatges relacionats amb el món de l'artesania.

⁹³ *Memorials i llicències d'obreria* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Obreria, caixa 32, caixa 55, caixa 60).

acadèmies de belles arts de l'època, es pot assegurar que aquest tractament no era correcte⁹⁴. Per tant, aquesta atribució és conseqüència dels fets explicats en el primer bloc d'aquest capítol. Aquest error de categorització es pot constatar en els documents de la mateixa època, ja que unes vegades se l'anomena sota una categoria i en d'altres no (Taula 2.1).

Taula 2.1. La categoria professional atorgada a Josep Soler i Faneca

ANY DOCUMENT	CATEGORIA	DOCUMENT
1773	El mateix es tracte com a “Maestro de obras” Pablo Mas en resposta del mateix document el tracte com a “Albañil”	AHCB: Obreria. Caixa 32.
1791	<i>Arquitecto</i>	AHCB: Obreria. Caixa 55.
1794	Categoria que li dóna el seu germà Joan Soler i Faneca: “Mestre de cases”	APB: notari 1123 volum 42
1796	“Arquitecto”	AHCB: Obreria. Caixa 60.

Font: Elaboració pròpia a partir de la documentació esmentada en la columna “document”.

Joan Soler Faneca

Nascut a Barcelona l' 11 de març de 1731 i mort el 27 de gener de 1794, era el segon fill del matrimoni entre Joan Soler i Magdalena Faneca. Juntament amb el seu germà Josep Soler i Faneca va viure a la casa que havien heretat del seu pare al carrer Canuda número 19 de Barcelona⁹⁵.

Figura 2.2. Retrat de Joan Soler i Faneca

Font: Casa Llotja de Barcelona.

⁹⁴ *Libro de matrículas 1752-1815* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-300 al 3-306). *Libro I de Matrículas de Discípulos de la Real Academia de San Carlos desde el 18 de febrero de 1766 hasta abril de 1799* (Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València. Libro 41).

⁹⁵ El 23 de gener de 1777 Joan Soler i Faneca va comprar la casa contigua a la heretada del seu pare, la número 21.

El 1755 Joan Soler Faneca es va casar amb Francesca Ferrer amb la qui va tenir cinc fills: Tomàs, Joan Baptista, Magdalena, Rosa i Raimunda. De tots ells només Tomàs va continuar la nissaga dels Soler com a mestres de cases, ja que de Joan Baptista (Barcelona, 1772- Barcelona, 1835) només s'han trobat referències que podria haver estudiat a l'Escola Gratuïta de Dibuix i que va ser l'escrivà dels molins reials des del 1814 fins que va morir (Rodríguez, 2014, 249)⁹⁶. Pel que fa referència a les filles, cal dir que Magdalena es va casar amb Joan Fàbregas, un aprenent que havia tingut el seu pare a partir de 1762 i que era germà del “fadrí forrós” Francesc Fàbregas que s'havia casat amb Maria Anna Soler i Faneca. La seva germana Rosa, en canvi, es va casar amb el mestre fuster Àngel Francesc Llonga, fill de Salvador Llonga (Annex 1)⁹⁷. Per la seva part, la tercera i última filla, Raimunda, es va casar amb el fabricant d'indianes Josep Olzina, unió que li va permetre a Joan Soler i Faneca, com s'explicarà en més detall a l'apartat dedicat als seus projectes, invertir a la fàbrica d'indianes que posseïa el seu gendre. Recordem que aquesta era una pràctica habitual entre els mestres de cases de l'època per tal d'obtenir un benefici econòmic major dels seus ingressos professionals.

Amb aquest casament s'havia aconseguit que la família Soler passés a tenir un estatus superior i aconseguissin formar part de l'elit dels menestrals. Amb la persona de Joan Soler i Faneca, i gràcies al seu casament amb Francesca Ferrer i a la seva participació amb altres oficis més prestigiosos al de mestre de cases, els Soler van aconseguir tenir una major reputació. Aquest fet queda corroborat amb la informació que es desprèn del seu testament, en el qual va dictar que deixava 1.000 lliures a les seves filles, 125 anuals al seu segon fill Joan Baptista Soler i Ferrer i 25 a cadascun dels nebots, nebodes i “renebots” (Annex3)⁹⁸. Per tant, tal i com s'ha exposat a l'apartat de la família Faneca, aquests dots eren de mestres amb patrimonis amplis i que tenien ingressos elevats⁹⁹.

Formació

Joan Soler i Faneca va estudiar per ser mestre de cases i, com el seu germà, va arribar a ser fadrí del gremi el novembre del 1751 i mestre entre el desembre del mateix any o el gener de 1752. Part d'aquesta informació s'ha extret del llibre on s'annotaven tots els fadrins del gremi, el qual informa que Joan Soler i Faneca: “En presència de el a florinat y fet fadrí de Barcelona Joan Soler menor fill de Joan Soler mayor confrara de la present confraria y de magdalena conyuge difunta lo qual florí ha de ser com a fill de mestre y ha pagat per son florí”¹⁰⁰.

Amb el mestratge en mà el 1753 se li va registrar el primer aprenent i, fins a la seva mort el 1794, en va tenir deu més entre els quals hi havia noms com el de Joan Gilabert, Anton Miray,

⁹⁶ Aquesta informació no es pot corroborar al no disposar del segon cognom de Joan Baptista en la relació d'acadèmics de l'Escola Gratuïta de Dibuix. *Libro que da la Razón de los discípulos matriculados en la Escuela Gratuïta de Dibujo establecida en la Real Casa Lonja de la ciudad de Barcelona a espensas de la Real Junta Particular de Comercio de Cataluña, que dio principio 23 de enero de 1775. Primer libro antiguo de los discípulos matriculados, y contiene el segundo con el mismo orden desde 8 de marzo de 1785 has el 1 de enero de 1798* (Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. Barcelona).
ACA, Real Patrimonio, BGRP. Procesos, 1835, nº 4 T

⁹⁷ Salvador Llonga també era mestre fuster de Barcelona. Nascut cap el 1740 va començar l'aprenentatge l'1 de novembre de 1753 i el 1762 ja va obtenir-ne el mestratge (Arranz, 1991).

⁹⁸ Rosa i Magdalena van rebre 1.000 lliures en diners, en canvi Raimunda 400 ho eren amb caleixeres i 600 amb diners.

⁹⁹ Durant el segle XVIII no era massa comú deixar aquestes quantitats tan elevades als hereus, però entre 1790 i 1800 ja comença a ser més habitual i es troben diversos mestres de cases que deixen en herència quantitats importants de diners.

¹⁰⁰ *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers 1702* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-33).

Josep Cugat, Gaetano Vidal o Joan Fàbregas¹⁰¹. Cal destacar que quan va morir tenia com a aprenent a Mariano Pujol, el qual va haver d'acabar l'aprenentatge amb el seu fill, Tomàs Soler Ferrer.

Moltes de les fonts documentals consultades, tant del segle XVIII com del segle XX, indiquen que Joan Soler i Faneca havia estudiat arquitectura en alguna de les acadèmies de belles arts de l'època, però després d'analitzar el llistat d'alumnes de l'Academia de Bellas Artes de San Fernando (Madrid) i el de la de Sant Carles (València) es pot confirmar que, al igual que el seu germà Josep Soler i Faneca, no va cursar cap tipus d'estudis en aquestes acadèmies¹⁰². A més, Mariano Ferrer, president de la Reial Acadèmia de Sant Carles de València, en resposta als oficis enviats pel governador Civil de Girona i pel Capità de Catalunya per escollir un arquitecte per fer els plànols de l'església parroquial de les Preses (Garrotxa) va dir que: "Don Juan Soler, maestro mayor de obras de Su Majestad en aquel principado y Director de la Casa Lonja, le falta la cualidad de estar graduado en una de las dos Academias" (Garganté, 2008, 250). Per tant, es torna a reafirmar l'error de l'època en la categorització dels mestres d'obres com a arquitectes (Taula 2.2).

Taula 2.2. La categoria professional atorgada a Joan Soler i Faneca en diferents documents de l'època

ANY DOCUMENT	CATEGORIA	DOCUMENT
1754	"Mestre de cases"	APB: notari 1047 volum 93.
Juny 1778	"Arquitecto"	AHCB: Obreria. Caixa 37.
Octubre 1778	"Arquitecto y maestro de obras"	AHCB: Obreria. Caixa 37.
Juliol 1784	"Maestro de obras"	ADB: Lligall 10, expedient 7.
Agost 1791	"Arquitecto"	AHCB: Obreria. Caixa 55.
Octubre 1791	Ell es dona la categoria d' "Arquitecto y maestro de obras" Pablo Mas que li respon la seva petició, li dona la d' "Arquitecto".	AHCB: Obreria. Caixa 55.
1794	"Arquitecte". En aquest document també diu que el seu pare Joan Soler era arquitecte.	APB: notari 1123 volum 42.

Font: Elaboració pròpia a partir de la documentació esmentada en la columna "document".

No obstant això, a la Biblioteca de la Facultat de Nàutica de la Universitat de Politècnica de Catalunya es conserva un document en el que s'indica que Joan Soler i Faneca era un antic alumne de l'Escola de Nàutica. Davant d'aquesta nova informació es va cercar el llistat d'alumnes de l'antiga Escola de Nàutica i d'altres escoles gratuïtes de la Reial Junta Particular de Comerç, però en cap d'ells apareix el nom de Joan Soler i Faneca¹⁰³. A banda d'aquestes atribucions, també s'ha pogut saber que havia estat membre de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona. Novament, aquesta informació pot ser desmentida al saber que, els dos únics arquitectes o mestres de cases del segle XVIII que varen estar relacionats amb aquesta acadèmia en qualitat d'artistes varen ser Josep Mas Dordal i Pere Serra Bosch¹⁰⁴. Per

¹⁰¹ *Libro de los aprendices 1750 a 1768* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-36).

¹⁰² *Libro de matrículas 1752-1815* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-300 al 3-306). *Libro I de Matrículas de Discípulos de la Real Academia de San Carlos desde el 18 de febrero de 1766 hasta abril de 1799* (Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. València. Libro 41).

¹⁰³ *L'Escola de Nàutica de la Reial Junta Particular de Comerç* (Biblioteca de Catalunya. Reial Junta Particular de Comerç, caixa 38).

¹⁰⁴ Josep Mas i Dordal va ingressar-hi el 1780 i Pere Serra i Bosch el 1798.

tant, es pot confirmar que Joan Soler i Faneca només era un mestre de cases i no posseïa cap titulació acadèmica específica.

I doncs, d'on va adquirir tots els coneixements que tenia? Per respondre a aquesta pregunta, cal parlar, per una banda, dels coneixements bàsics i, per l'altre, dels més complexos. En el primer cas, el seu instructor va ser el seu pare qui, com a mestre de cases, li va ensenyar les tècniques més elementals de dibuix, composició i ús de les eines típiques d'un mestre de cases com la plomada, el nivell, la paleta o l'escoda. En canvi, l'aprenentatge de coneixements més complexos referents a les matemàtiques aplicades, a l'enginyeria civil, a la fortificació o a l'estereotomia els va poder aconseguir per tres vies: els enginyers militars, altres mestres de cases o la bibliografia de referència de l'època.

Pel que fa als enginyers militars, com ja s'ha esmentat en el primer capítol, eren els encarregats d'ensenyar als mestres de cases a interpretar els seus plànols i de donar-los coneixements de dibuix, mecànica, estereotomia o matemàtiques. Per aquest motiu, alguns mestres de les confraries relacionades amb la construcció assistien com a oients a les classes de la Reial Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona o com a alumnes a les classes de matemàtiques de Tomàs Cerdà al Col·legi de Cordelles (Muñoz, 2004, 24). Tanmateix, no existeix cap document que acrediti que Joan Soler i Faneca escollís cap d'aquests camins per formar-se. Ara bé, com que a la seva biblioteca personal tenia tota la col·lecció dels llibres de Tomàs Cerdà resulta pausable pensar que va arribar a ser alumne seu en el Col·legi de Cordelles¹⁰⁵. Una altra font d'aprenentatge podria haver estat que hagués estudiat aquesta disciplina a la Reial Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona com a alumne de la quota d'estudiants civils que s'admetien, però aquesta referència només ha estat apuntada per Lluís Cortada (1998, 207)¹⁰⁶.

Joan Soler, però, a banda de tot el que hagués pogut aprendre en els centres d'ensenyament esmentats, va tenir un altre font de coneixement: la seva col·laboració en diverses obres dirigides per l'enginyer militar Joan d'Escofet i Palau (Cadaqués, 10.05.1720-1808). Escofet no formava part d'una família d'enginyers, però sí que els seus avantpassats havien tingut un cert renom en el món militar. Així, el seu rebesavi Llàtzer d'Escofet havia sigut governador del castell i fortalesa de Cadaqués i havia participat en la defensa del Rosselló, el seu besavi Antoni d'Escofet havia tingut el control de Girona i Besalú i, el seu avi, pare i tiet van estudiar amb Felip V com a militars (Capel; Sánchez; Moncada, 1988, 314).

Joan d'Escofet va ser governador de la Plaça de Roses de 1779 a 1789, tinent del rei a la plaça de Barcelona el 1789, enginyer general de l'Exèrcit de Catalunya i Rosselló el 1793, comandant general de l'Empordà a partir del 10 d'agost al novembre de 1795 i, finalment, governador militar i polític de Barcelona el 23 de maig de 1796. Va ser en l'execució d'algunes d'aquestes funcions que va coincidir amb el mestre de cases Joan Soler i Faneca, el qual llavors era mestre de cases de la Intendència (1762-1794). Per tant, enginyer i mestre de cases van col·laborar en aquelles obres que promovia o eren supervisades per la Intendència. Molt probablement va ser durant aquestes trobades que Joan Soler i Faneca va adquirir les tècniques d'aquest enginyer militar, el qual tenia un nivell cultural i professional molt més destacat al ser onze anys més gran que Soler i a l'haver hagut de cursar els estudis pertinents d'enginyeria

¹⁰⁵ Recordem que, tal i com s'ha esmentat en el primer capítol, no hi ha cap relació dels alumnes que van estudiar al Col·legi de Cordelles.

¹⁰⁶ En aquesta referència també esmenta que va estudiar humanitats.

militar. Aquesta relació i la possible assistència de Joan Soler i Faneca com a oient a les classes dels enginyers militars de l'Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona donarien sentit a les característiques i a la tipologia dels seus treballs.

Els coneixements de Joan Soler i Faneca en l'àmbit de l'enginyeria militar van arribar a ser tant importants que cap el 1760 es va atrevir a entredir al que aleshores era l'enginyer en cap de Catalunya, Pedro Martín Cermeño, al afirmar, segons Francesc Renart, que: “[...] queriendo este (Cermeño) que los Maestros Mayores estuvieran instruidos más que no eran; dijo a Soler que formase un plan de estudios y de los que saliesen instruidos de dichos estudios estos saldrían por Maestros Mayores de las obras de fortificación; formó el plan de estudios Soler [...] lo presentó a Cermeño y este le dijo a Soler: hombre, hombre, usted quiere hacer un Ingeniero con dicho plan de estudios; y Soler dijo (nótese) que acaso desmerece menos un Arquitecto o Maestro Mayor que un Ingeniero: Dicho Soler podía hablar de esta suerte a Cermeño porque sabía este que el lo entendía bien y estaba impuesto en estas materias [...]” (Cfr. Rosell, 1996, 244-245).

La segona via per la qual Joan Soler i Faneca podria haver adquirit uns coneixements més avançats en el seu ofici va ser per les estretes relacions i col·laboracions que va mantenir amb altres mestres de cases com, per exemple, amb Francesc Renart i Closas (Barcelona, 1723-1791) a les obres del Palau March de Barcelona o amb Josep Ribas i Margarit a les del Palau del Duc de Sessa al carrer Ample de Barcelona¹⁰⁷.

Finalment, l'última via d'aprenentatge de Joan Soler i Faneca podria haver estat per la lectura autodidàctica d'un àmplia bibliografia de l'època, tant espanyola com estrangera, sobre els temes referents al seu àmbit d'estudi. Per fer-se una idea d'això, cal tenir present que en el seu inventari de béns post-mortem hi ha enregistrats 125 volums de quasi 60 títols diferents¹⁰⁸. D'aquest conjunt uns 60 volums eren referents a temes d'arquitectura, entre els quals hi predominaven autors francesos com Blondel, Jombert, Aviler, Le Clerc o Fourneau. Però, en aquesta temàtica els llibres d'italians com Sebastia Serlio, Palladio, Bibiena, Vignola, Guarino o Vitruvi també tenien un pes destacat. Aquestes obres es completaven amb algunes poques dels espanyols Juan de Torija i Agustín Bruno Zaragoza (Arranz, 2001, 160-162). Cal destacar que una altra part important de les obres de Soler feien referència a les matemàtiques pures i aplicades, així com també a l'enginyeria civil, hidràulica i militar. En el primer cas hi havia dos manuscrits de geometria, tota l'obra de Tomàs Cerdà, una de les obres de Jordi Juan, els nou

¹⁰⁷ Per aquesta contrucció Joan Soler i Faneca va fer societat amb Francesc Renart i Closas, membre de la que acabaria sent una de les famílies més destacades dels mestres de cases del segle XVIII i XIX: els Renart (Annex 2).

¹⁰⁸ *Manuale decimum sextum testamentorum, codicillorum, inventariorum et bonorum publicationum* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari: 1.123, vol.42).

Francesc Renart (Barcelona, 1723-1791), Joan Soler i Faneca (Barcelona, 1731-1794) i Andreu Bosch i Riba (Barcelona, 1750-1790) van arribar a tenir unes biblioteques professionals excel·lents (Arranz, 2001, 84). Per fer-se una idea de l'envergadura de la biblioteca a nivell professional de Joan Soler i Faneca només cal saber que era una de les cinc o sis millors biblioteques existents a Barcelona sobre l'art d'edificar de la segona meitat del segle XVIII (Arranz, 1987, 89). Dels 125 volums totals i 60 títols que tenia Joan Soler i Faneca 110 volums gairebé cinquanta títols estaven relacionats amb la seva professió. Si comparem aquestes dades amb les d'altres professionals de l'època es pot arribar a veure com n'era d'important. I és que, per exemple, Francesc Renart tenia uns 90 volums i 60 títols i només la meitat tenien relació amb la seva professió. En canvi, l'arquitecte Andreu Bosch i Riba era qui tenia una col·lecció bibliogràfica similar a la de Soler, ja que disposava de 160 volums de gairebé un centenar de títols diferents i la meitat eren llibres de la professió. Per tant, malgrat i el cost elevat que tenien aquests volums, Joan Soler i Faneca s'ho va poder permetre i va arribar a posseir una biblioteca tant o més important que la de l'arquitecte Andreu Bosch i Riba.

volums del *Compendio matemático* de Tomás Vicente Tosca, la *Geometría* de Euclides, els *Principios de matemáticas* i els *Elementos de matemática* de Baïlsi.

En el segon àmbit comentat, el de l'enginyeria civil i hidràulica, les obres d'autors francesos eren les principals, així hom hi pot trobar: B. Forest de Belidor amb *Architecture hydraulique* o H. Gautier amb *Traité de la construction des chemins* i *Traité des ponts*. En canvi, en els volums d'enginyeria militar predominaven autors anglesos com J. Muller amb l'obra *Tratado de fortificaciones* i espanyols com P. Lucuze.

A tots aquests volums cal afegir-hi les quatre o cinc obres d'estereotomia de J.B. de la Rue amb *Traité de la Coupe des pierres*, F. Drand amb *L'architecture des voûtes* o A.F. Fréizer amb *La Théorie et la pratique de la coupe des pierres et des bois*. Tota aquesta biblioteca era completada per algunes guies de viatges, diccionaris, un tractat d'ètica quatre llibres de devocions i les obres històriques de Nacís Feliu de la Penya i Antoni de Campmany (Arranz, 1991, 447-454).

Per tant, l'adquisició de coneixements de l'ofici de Joan Soler i Faneca va ser, bàsicament, a través de les relacions amb l'enginyer militar Joan d'Escofet i amb d'altres mestres de cases, per la bibliografia de l'època, per la possible assistència com a oient a les classes de l'Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona o per haver estat alumne al Col·legi de Cordelles.

Joan Soler i Faneca va arribar a ser una persona molt reconeguda en el món dels mestres de cases, perquè era un gran especialista en matemàtiques, estereotomia i el qui millor sabia projectar i dibuixar a l'època, tal i com ho va escriure Francesc Renart i Closes (Barcelona, 1758-1816) en una de les seves cartes, on afirmava que: "el padre de Soler (i Ferrer) era un hombre muy genial en las ciencias matemáticas, Arquitectura Civil, Militar y Hidráulica, pero en lo que más estaba impuesto era en el arte de saberse producir cuando tiraba un papel" (Montaner, 1990, 368).

Càrrecs

El 1762 Joan Soler i Faneca va arribar a ser mestre de cases de la Intendència, càrrec que molt possiblement va obtenir gràcies al seu casament amb la filla de Tomàs Ferrer i Torra, un ciutadà honrat de Girona, que des de 1735 exercia de procurador o agent fiscal de la Cúria del Corregidor o Tribunal Reial Ordinari (Arranz, 1991, 447-454). Amb aquest enllaç Joan Soler i Faneca va passar a tenir una connexió amb l'Administració Reial, la qual cosa explicaria el nomenament com a mestre de cases de la Intendència el 1762. Aquest era un càrrec que no existia anteriorment, ja que des del 1716 o 1717 la Intendència englobava la Real Audiència de Catalunya i la Batllia General i, per tant, només tenien un mestre de cases¹⁰⁹. Davant de les rivalitats que hi havia entre aquestes dues institucions unides sota el nom d'Intendència, es va decidir, entre finals de 1761 i principis de 1762, concedir dues places de mestres de cases, una per a l'Audiència i l'altre per a la Intendència. La primera va ser ocupada per Joan Garrido Bertran de 1762 a 1790 o 1792 i, posteriorment, pel seu fill Joan Garrido i Julia. En canvi, la segona va ser per Joan Soler i Faneca fins que, a la seva mort al gener de 1794, el va substituir

¹⁰⁹ De 1718 a 1730 la plaça de mestre de cases de la Intendència va ser ocupada per Joan Martí, posteriorment, de 1730 a 1752, pel seu fill Josep Martí i Juli i, finalment, de 1752 a 1762, per Josep Martí i Amat.

el seu fill Tomàs Soler i Ferrer, qui el 1836 va renunciar al càrrec a favor del seu fill Joan Soler i Mestres.

A més d'aquests càrrecs, cal assenyalar que Joan Soler i Faneca va actuar com a “arquitecte” de la Reial Junta Particular de Comerç i per això se li van encarregar projectes com l'edifici de la Llotja o el canal de reg i navegació de l'Urgell.

Projectes

Al llarg de la seva vida professional com a mestre de cases Joan Soler i Faneca va ser comissionat per realitzar importants projectes d'àmbit territorial, la major part dels quals eren de tipus hídric. En l'elaboració d'aquests projectes va aixecar una diversa i interessant documentació cartogràfica que serà posada en context en la segona part d'aquesta investigació.

Alguns dels treballs realitzats per a la Intendència van ser al voltant d'establiments i concessions d'aigües o de terres que el tribunal d'aquesta institució rebia. Fins el moment s'ha pogut documentar que, almenys, per a la solució de dos d'aquests plets Joan Soler i Faneca va elaborar un document cartogràfic. El primer, que data de 1767, és de tipus hídric, mentre que el segon, que és de 1772, va ser conseqüència d'uns establiments de terres.

A banda d'aquestes tasques, com a mestre de cases de la Intendència també s'encarregava dels reconeixements rutinaris del Rec Comtal, els quals en algunes ocasions delegava al seu germà Josep Soler i Faneca. El gran coneixement que va acabar adquirint del Rec i de la zona on aquest desguassava les seves aigües va portar a què li encarreguessin diverses obres relacionades amb aquesta infraestructura. Per exemple, entre 1778 i 1785 va portar a terme les obres de la Mina de Montcada juntament amb l'arquitecte municipal Josep Mas Dordal (?-Barcelona, 1808). Fins el moment no s'han localitzat els plànols que hauria traçat per dur a terme aquesta obra, tot i que es té constància documental que en el seu estudi s'inclouia cartografia: “varios trabajos concernientes al proyecto de Regadío de la huerta de esta ciudad, haciendo los Planos, perfiles, relación y cálculo de la obra y el estado de las tierras de todo el regadio y demás usos que haze la agua de la asequia Real”¹¹⁰.

Però, a més d'aquests treballs, el 1781 la Intendència li va encarregar que projectés unes encluses per facilitar el pas de les barques pel riu Ebre. Relacionat amb aquest projecte, anys més tard, el 1792, se li va encarregar que estudiés com reparar l'assut de la vila de Flix. Com que no el va poder dur a terme per raons d'edat, va ser el seu fill, Tomàs Soler i Ferrer, qui el va acabar duent a terme. És interessant remarcar que les tècniques cartogràfiques d'aquests dos projectes s'ajusten molt a les que empraven els enginyers militars.

Altres encàrrecs de tipus hídric que li van confiar en nom de la Intendència o de la Reial Junta Particular de Comerç, que es coneguin fins el moment, van ser: el fallit canal navegable de Reus al port de Salou (1784 i 1786), el pont sobre el riu Noguera Pallaresa a Tremp i el canal de reg i navegació de l'Urgell (1786-1790).

A banda dels treballs de tipus hídric també se li van encarregar altres tipus de projectes com: la construcció d'una canonada de la font de Bellpuig a la ciutat de Barcelona (1773-1775), el reconeixement dels molins que eren de propietat reial, el manteniment i taxacions d'edificis de la Intendència, les obres de defensa del Port de Barcelona, l'edifici de la duana i la fàbrica de

¹¹⁰ ACA, Real Patrimonio, BGRP, caja 233.

pa¹¹¹. A més, s'ha conegut que va participar en les obres, en els trams més propers a Barcelona, de la carretera de Barcelona a Madrid.

Malgrat la importància de tots aquests treballs, Joan Soler Faneca sempre s'ha destacat per les seves obres arquitectòniques, entre les que cal assenyalar: la caserna de cavalleria de la plaça de l'Àngel d'Igualada (1760), l'església parroquial de Roda de Ter (1771), el Palau del Duc de Sessa (1772), la Llotja (1774-1802), el Palau March (1776), la casa del prevere Joan Codorniu propera a la Casa March (1777), la restauració de la Torre de Sant Joan de la Ciutadella o les obres de fortificació de la plaça de Barcelona¹¹².

Per dur a terme totes aquestes tasques Joan Soler i Faneca disposava de: dues taules per delinear, tres regles: un de llarg i dos de curts de caoba, quatre escaires, quatre compassos de llautó i una planxa de bronze¹¹³. A més, com a bon cartògraf se sap que disposava d'un mapa de Catalunya i d'un plànol de Barcelona i la muntanya de Montjuïc.

D'altra banda, també va participar en activitats econòmiques de caire privat. Així va participar amb una companyia que el 1774 signava un contracte per subministrar 12.000 feixines i 500 gabions a l'exèrcit i, a més, també va invertir una part del seu capital en la fàbrica d'indianes del seu gendre Josep Olsina¹¹⁴.

Totes aquestes inversions demostren que l'economia del mestre devia ser folgada, la qual cosa es corrobora amb l'anàlisi de les dots que va deixar als seus parents, amb la seva àmplia biblioteca i l'instrumental per treballar del que disposava¹¹⁵. Tanmateix, malgrat aquesta importància, per motius que es desconeixen fins el moment, només va demanar que a la seva mort se li dediquessin 100 misses, una xifra molt per sota a la d'altres mestres de l'època.

2.3 Tomàs Soler i Ferrer

Tomàs Soler i Ferrer era el fill gran de Joan Soler i Faneca i Francesca Ferrer. No es coneix amb exactitud la data de naixement però, a través de les relacions jurades dels plets diversos que va dirigir, on esmenta l'edat que tenia, s'ha pogut acotar que devia néixer entre el gener i el març de 1771. Pel que fa referència a la data de defunció també és incerta, però devia ser cap el desembre de 1843, ja que el dos de gener de 1844 es va obrir i publicar el seu testament.

Tomàs Soler i Ferrer va ser l'hereu universal de Joan Soler Faneca i, per tant, qui va heretar tots els seus béns i immobles. El 1796 es va casar, tal com s'ha esmentat, amb Cecília Mestres, filla del mestre de cases Josep Mestres Ximénez i Esperança Gramatges (Annex 4). D'aquest matrimoni en van néixer sis fills: Joan, Francesc d'Assís, Tomàs, Josep, Cecília i Josefa Oriol.

¹¹¹ *Reconocimiento de los Molinos de San Pedro y de la Sal hecho por el arquitecto Juan Soler y Faneca para averiguar el objeto del retroceso de las aguas que ocasionan perjuicios al Molino de San Pedro. 1780-1782* (Arxiu Històric de Santa Creu i Sant Pau. Volum III, Inventari 5, Carpeta 2/8).

¹¹² Referent a l'arquitectura militar, a banda de la caserna d'Igualada, també va projectar-ne una a Mataró a principis de la dècada de 1790. Aquesta mai va arribar a construir-se i simplement es va acabar refent la que havia quedat enderrocada el 1792 (Cortada, 1998, 214).

¹¹³ *Manuale decimum septimum testamentorum, codicillorum, inventariorum et bonorum publicationum* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 1123, volum 42).

¹¹⁴ Aquestes participacions no eren trivials i exclusives de Joan Soler i Faneca, sinó que era un fet habitual entre els mestres de cases, fusters i molers per aconseguir ascendir socialment i situar-se entre els comercials o els professionals liberals (Garganté, 2008, 250).

¹¹⁵ Els estris de treball de l'època podien costar entre les cinc i les deu lliures cadascun i disposar de les 10 o 15 obres fonamentals de l'ofici representava una despesa de 30 a 50 lliures (Arranz, 2001, 141).

Pel que fa als fills barons, Joan i Francesc d'Assís van ser els que varen continuar en el món dels mestres de cases, Tomàs va arribar a ser metge i cirurgià i Josep va morir abans que el seu pare¹¹⁶. De les filles es coneix que Josefa Oriol es va casar amb el comerciant de carns Josep Campreciós i Cecília amb Ramon Tintorer, del qual es desconeix la professió. Per tant, amb el casament de Josefa Oriol novament la família Soler es va integrar en aquell sector on s'invertia i que els menestrals tant els interessava per les perspectives de benefici econòmic i social que comportava.

Formació

Tomàs Soler i Ferrer va arribar a ser mestre de cases el 23 de gener de 1794, quatre dies abans de la mort del seu pare. Tal era l'estat de salut del seu pare que a la cerimònia de nomenament de mestre de cases va haver de fer de padrí el seu futur sogre Josep Mestres Ximénez. Cal destacar que, al tractar-se d'un fill de mestre, l'examen d'accés a la confraria va ser senzill, tal i com exposa el següent document notarial, en el que s'assenyala que:

“Al examen del precitat Tomàs Soler Ferrer, foren per aquells donados a dit examinat les trasses següents a saber per dit Franch Mestres examinant primer: un pedestral, y una vasa de ordre Dòrica; per dit Sebastià Prats examinant segon: un ligador de 5 palms llarch, dos de alsada y tres de cua treballat per darrera ab las duellas descayre. Per dit Jaume Bosch examinant tercer: un arch capital recte; y per dit Joseph Fiter Examinador quart un portal regler y fetas per dit examinant las sobreditas trassa en dibuix sobre papers, y aquellas vistas y examinadas per dits examinadors, haventli los mateixos fet variar preguntas tan sobre ditas trassas com altrement per fer experiència de la pericia e inteligencia de dit examinant en la dita art de mestre de casas, arquitecto y moler; y havent lo mateix examinant satisfet aquellas, foren después posadas ditas trassas en sort per extraurerne una a contrafer en obra a imitació de pedra picada a palm, y a cana com es costum, y extreta la trassa donada per dit Franch Mestres examinador primer que es: un pedestral, y vasa de ordre dórica, la qual sota escrita de notari de dit gremi (...). Y com la referida trassa sia estada contrafeta per lo nomenat examinant en obra a imitacio de pedra picada a palm, ya cana, segons estil, y així contrafeta, vistas, examinada, y reconeguda per los enunciats examinadors, quals feren sobre aquella diferents preguntas al mateix examinant [...] Se li concedí y atorga la plassa com a fill de Mestre y havent lo expressat Tomàs Soler y Ferrer están aflorinat segons disposen los privilegis y ordinacions de enunciat gremi, y estar de els prohoms certs de la afiliació, y tenir així mateix los demes requisits necesaris (...) donantli la facultat y poder de tenir aprenents, y fadrins y de fuir y gosar de todas las gracias, prerrogativas honors, immunitats y llibertats que tenen y gosan y han tingut y gosat los demes individuos de aquell; y que puga exercir y fer exercir la dita art de Mestre de Cases y Molers per sos aprenents y fadrins (...) y que no enseñara lo dit son ofici a moro, jueu, ni a altre persona infecta”¹¹⁷.

Pel que fa al nombre d'aprenents només se n'hi van registrar dos, un, el febrer de 1794, i, l'altre, el novembre d'aquell mateix any¹¹⁸. Un nombre tan reduït podria ser degut a la gran quantitat de càrrecs i projectes que va haver de desenvolupar al llarg de la seva vida.

¹¹⁶ Maria Mercè Barral era filla de Feliu Barral Ciuró, capità d'infanteria retirat a la plaça de Barcelona.

¹¹⁷ *Manuale quartum instrumentorum* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 1146, volum 3).

¹¹⁸ Era Mariano Pujol, el qual continuava l'aprenentatge que estava fent amb Joan Soler Faneca. *Libro de los aprendices 1786-1833* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-38).

Tal i com ja havia passat amb el seu oncle i el seu pare, Tomàs Soler i Ferrer també era tractat com a arquitecte en diferents contractes, tot i no disposar de la titulació oficial de cap de les acadèmies de belles arts existents a l'època¹¹⁹. Pel que fa referència a aquesta qüestió hi ha un fet interessant i és que, per exemple, en el seu testament és descrit només com a arquitecte, en canvi els seus fills Joan i Francesc d'Assís, que si que varen tenir la titulació oficial d'arquitectes per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, s'anomena la institució que els va donar la titulació, tal i com es pot veure en la següent referència: "Joan y Francesch Soler y Mestres Socios arquitectos Academichs de la Real de San Fernando"¹²⁰. D'altra banda, cal assenyalar que, a diferència del seu pare i del seu oncle, Tomàs Soler i Ferrer va rebre la denominació d'arquitecte en la majoria dels documents consultats (Taula 2.3).

Taula 2.3. Categoria professional atorgada a Tomàs Soler i Ferrer

ANY DOCUMENT	CATEGORIA	DOCUMENT
1794	"Arquitecto"	ACA: RP.BM. Caja 75. Carpeta 3.
1795	"Arquitecto y maestro de obras"	AHCB: Obreria. Caixa 59.
1811	"Arquitecto mayor de la Real Hacienda del Principado"	ADB: Lligall 22, expedient 5.
Febrer 1813	"Maestro mayor de obras de fortificación"	ADB: Lligall 22, expedient 5.
22-06-1813	"Arquitecto"	ADB: Lligall 6, expedient 9.
05-01-1814	"Arquitecto mayor de la Diputación Provincial de Cataluña"	ADB: Lligall 10, expedient 7.
28-01-1814	"Arquitecto mayor del Ejército"	ADB: Lligall 10, expedient 7.
Abril 1826	"Arquitecto"	AHN: ANC2-65-T-348.

Font: Elaboració pròpia a partir de la documentació esmentada en la columna "document".

Per tant, d'on provenien tots els coneixements que tenia Tomàs Soler i Ferrer? Part de la resposta es troba en un expedient de 1813 on s'afirma que: "Todo lo que procuro desempeñar con el acierto posible según los conocimientos que ha podido adquirir en dicha facultad [en els seus càrrecs], y principios que le dio su difunto padre que obtuvo el mismo empleo por el espacio de más de treinta años, y los que le facilito el Excelentísimo Señor Don Juan de Escofet Teniente General y Director de Yngenieros a cuyo lado estuvo trabajando algunos años"¹²¹. Però, a més d'aquesta formació similar a la de Joan Soler i Faneca, cal afegir-hi que Tomàs Soler i Ferrer va estudiar a l'Escola Gratuïta de Dibuix de la Reial Junta Particular de Comerç entre els anys 1775 i 1798¹²².

Càrrecs

Tomàs Soler i Ferrer, després de la mort del seu pare, el gener de 1794, va sol·licitar ocupar el càrrec de mestre de cases de la Intendència (Annex 5). Tanmateix, no va ser aquesta

¹¹⁹ *Libro de matrículas 1752-1815* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-300 al 3-306). *Libro I de Matrículas de Discípulos de la Real Academia de San Carlos desde el 18 de febrero de 1766 hasta abril de 1799* (Real Academia de Bellas Artes de San Carlos. Valencia. Libro 41).

¹²⁰ *Protocolo que es el cuarenta y cuatro de las escrituras* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 1.187, vol. 48).

Protocolo que es el cuarenta y cuatro de las escrituras (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 1.187, vol. 48).

¹²¹ *Nomenaments* (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 6, expedient 9).

¹²² La data d'aquests estudis no ha estat possible acotar-la més degut a que no s'especifica en el document. *Libro que da la Razón de los discípulos matriculados en la Escuela Gratuita de Dibujo establecida en la Real Casa Lonja de la ciudad de Barcelona a espensas de la Real Junta Particular de Comercio de Cataluña, que dio principio 23 de enero de 1775. Primer libro antiguo de los discípulos matriculados, y contiene el segundo con el mismo orden desde 8 de marzo de 1785 hasta el 1 de enero de 1798* (Real Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. Barcelona).

l'única petició que es va presentar per ocupar aquest càrrec, ja que Joan Fàbregas, cunyat i col·laborador de Joan Soler i Faneca, també va demanar-ho (Annex 6). Finalment, la persona escollida va ser Tomàs Soler i Ferrer, fent-se oficial el seu nomenament el 22 d'agost de 1796 (Annex 7). No va ser, però, fins a l'agost de 1816 quan en un article del Reglament de la Batllia General del Reial Patrimoni es van definir les funcions d'aquest càrrec (Annex 8).

Aquest nomenament no el privava de tenir altres càrrecs i, per aquest motiu, una vegada ja es coneixia que hi havia l'ensenyament d'arquitectura a Barcelona, Tomàs Soler i Ferrer va sol·licitar a la Reial Junta Particular de Comerç, on també duia a terme diverses tasques, ser-ne el primer professor¹²³. Concretament, va aprofitar el lliurament dels informes de les darreres obres de la Llotja, el 3 d'abril de 1797, per exposar que: “igualmente expongo que respecto a tener presentido alguna cosa sobre el establecimiento de las clases de Arquitectura y sus anexos en dicha R. Casa Lonja, suplica también a V.S. que cuando venga este lance se sirva tenerme presente ofreciéndome ya desde ahora, para lo que V.S. me considere apto, esperando desempeñar el ramo o encargo que en tal caso sirva confiarme, con el mayor celo y actividad que es debida” (Montaner, 1990, 334).

La Reial Junta Particular de Comerç va rebre poc temps després altres peticions com la del arquitecte acadèmic Ignasi Tomàs, el 26 de juliol de 1799, o la d'Eusebio María Ibarreche, el 23 de gener de 1800. Finalment, però, l'escollit va ser Antoni Celles, ja que Ignasi Tomàs, tot i tenir molta experiència, tenia una edat avançada per l'època (54 anys) i Eusebio María Ibarreche, a més de no posseir un currículum molt brillant va presentar un pla d'estudis que no va convèncer els membres de la Junta. Tomàs Soler, en canvi, no va obtenir aquesta plaça perquè no era un arquitecte acadèmic com ho eren els altres dos sol·licitants i, per tant, només comptava amb l'experiència d'haver treballat amb el seu pare o, de forma puntual, amb l'enginyer militar Joan d'Escofet. A tot això, Antoni Celles tenia una experiència molt notable en el camp de l'arquitectura a l'haver estudiat a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i a l'haver estat enviat a formar-se a Roma durant els anys 1802-1814 per la Reial Junta Particular de Comerç. Sobre aquesta qüestió cal dir que el 1792, quan la Reial Junta Particular de Comerç va veure la necessitat d'enviar un arquitecte jove a Roma per formar-se va pensar en primera instància en Tomàs Soler pels següents motius: “está impuesto en la Aritmética vulgar y literal; en la Geometría especulativa y práctica, en la Trigonometría, en la Álgebra con aplicación a la Geografía, en las secciones cónicas, y está estudiando materias de Dinámica e Hidrodinámica, todo al estilo moderno según Bails. Este pensionado debería estar un año al lado de su padre para radicarse en algunas materias y al cabo pasar a Roma por cuatro años con el mismo plan de estudios y prevenciones que dió últimamente la Real Academia de San Fernando a los pensionados Pérez y Castillo, de que tenemos copia [...]” (Montaner, 1990, 335).

Per tant, Tomàs Soler i Ferrer va continuar únicament amb el càrrec de mestre de cases de la Intendència fins que, el 1803, l'intendent Blas de Aranza el va nomenar batlle de les aigües de la ciutat i corregiment de Barcelona, fent-se oficial aquesta decisió mitjançant una Reial Cèdula de 25 de gener de 1808 (Annex 9)¹²⁴. Malauradament, l'esclat de la Guerra del Francès al cap

¹²³ “Don Pasqual Pedro Moles director de la Escuela de las Bellas Artes de la Junta con papel de 18 de octubre de 1791 sobre el indicado asunto [classe d'arquitectura], y en atención a la avanzada edad del arquitecto de la casa de la Lonja Don Juan Soler y Faneca lo dice: quien podrá encargarse de la dirección y enseñanza pública de la arquitectura tan necesaria que falta reunir a esta escuela de Nobles Artes?” (Biblioteca de Catalunya, CIV vol.3).

¹²⁴ Anteriorment a aquestes dates, el 1801, Tomàs Soler i Ferrer va arribar a ser examinador de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona (Arranz, 1991, 447-454).

de pocs mesos la va deixar sense efectes. L'esclat d'aquest conflicte va fer que Tomàs Soler i Ferrer hagués de marxar de Barcelona, a principis d'agost de 1808, per ordre del Marquès de Palau, que aleshores era tinent general de l'exèrcit¹²⁵. Per tal de no perdre el càrrec de mestre de cases de la Intendència mentre estava fora de Barcelona, Tomàs Soler i Ferrer va escriure, el febrer de 1809, una sol·licitud al Reial Patrimoni on suplicava que: "A V.S. pide y suplica se sirva decretar que el suplicante debe continuar en servicio de empleo que goza por concesión de S.M. pasándole todos los asuntos que corresponden de su facultad" (Annex 10)¹²⁶. Concretament en el moment d'aquesta petició Tomàs Soler i Ferrer es trobava a Tarragona, lloc on s'havia instal·lat l'escripcia del tribunal de la Intendència. El setembre de 1811 el capità general de Catalunya, Luis de Lacy (San Roque, 1772-Palma de Mallorca, 1817), d'acord amb la Junta Superior del Principat de Catalunya, va nomenar Tomàs Soler i Ferrer arquitecte major de fortificacions¹²⁷.

El 22 de juliol de 1813, un cop finalitzat el seu servei a l'exèrcit, va demanar que se'l nomenés arquitecte major de la Diputació Provincial de Catalunya (Annex 11)¹²⁸. Només varen passar cinc dies perquè la nova diputació li concedís el càrrec que havia sol·licitat. Però, l'afany d'ocupar càrrecs de Tomàs Soler i Ferrer no s'aturà aquí, ja que poc dies després, el 7 d'agost de 1813, va sol·licitar el seu nomenament com a arquitecte major de la Audiència Territorial del Principat de Catalunya, el qual no li va ser concedit (Annex 12).

El 2 de maig de 1814, quan la Guerra del Francès estava apunt de finalitzar, Javier de Oteiza, el nou intendent, va demanar-li que es tornés a ocupar dels molins del Reial Patrimoni o dels partícips a la zona del Clot i de la rodalia de Barcelona. Tomàs Soler li va respondre el dia següent que ja havia estat treballant en aquesta tasca i que així continuaria. D'altra banda, va aprofitar el seu escrit de resposta per demanar-li dues coses. En primer lloc, que pogués recuperar el càrrec de batlle de les aigües que havia perdut durant la guerra i en segon, que nomenessin un administrador pels molins que ell mateix formaria¹²⁹. A més d'aquest encàrrec, el Reial Patrimoni també li va adjudicar l'elaboració d'un pla de recomposició dels molins i del Rec Comtal i un arrenjament del Rec.

Tomàs Soler i Ferrer va finalitzar aquest encàrrec el 2 d'agost de 1814 i el 3 de març de 1815 va ser nomenat director i administrador dels molins, càrrec pel qual s'havia acordat que rebés

¹²⁵ En aquest moment estava treballant en la construcció de la Casa de la Moneda i d'uns molins de farina que havien de suplir els molins reials per manca d'aigua en el Rec Comtal. Aquest últim ofici el portava a terme amb Pau Moles a qui va deixar al càrrec de les obres i dels comptes quan va marxar de Barcelona per servir a l'exèrcit espanyol. El mateix Tomàs Soler i Ferrer va ser el que va informar d'aquesta situació a l'intendent amb data de 12 de agost de 1808 (ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 236, nº15).

¹²⁶ ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos, 1809, nº1 Jj.

¹²⁷ "Don Luis Lacy, mariscal de Campo de los Reales Ejercitos, general en jefe interino del primer exercito y del principado de Cataluña. Atendiendo al merito circunstancias y patriotismo de D. Tomas Soler y Ferrer, arquitecto mayor de la Real Hacienda de este principado: he tenido a bien conferirle internamente igual cargo sobre las obras de fortificacion del mismo con el sueldo de 12.000 reales de vellon anuales, que deberá percibir durante el tiempo que permaneciere empleado. Quartel General de Berga 23-09-1811. [Firma de:] Luis Lacy." *Nomenaments i renúncies de diputats i funcionaris* (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 22, expedient 5).

¹²⁸ La Diputació Provincial de Catalunya es va constituir a Vic, el 30 de novembre de 1812, però després del retorn de Ferran VII i el restabliment del règim absolutista va ser suprimida el 21 de maig de 1814. Amb el Reial Decret de 15 de juny de 1814 van suprimir totes les diputacions provincials i, per tant, les màximes autoritats van tornar a ser els intendents i els capitans generals.

¹²⁹ "Sirva tenerme en consideración y confiarme la dirección del mismo ramo de obras y reparos pertenecientes a dichos molinos y acequia como lo habia seguido antes de la actual guerra" (Annex 13). ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 236, nº17.

Finalment, es va nomenar a l'escrivà major de la Intendència, Antonio Bonet Requesens com a administrador dels molins i del Rec Comtal.

un sou de 600 lliures catalanes anuals¹³⁰. A més, l'intendent li va oferir 600 lliures anuals més perquè es cuidés de les obres i l'arrencament del regadiu (Rodríguez, 2014, 234). Durant aquests anys, concretament el 1814, el seu germà Joan Soler i Ferrer va ser nomenat escrivà dels molins i, després de la seva mort el 1835, Tomàs Soler i Ferrer va demanar que fos el seu nebot, Josep Soler i Linés, qui ocupés aquest càrrec. Aquesta petició no va prosperar, ja que, finalment, qui va guanyar aquesta plaça va ser una altra persona aliena a la família Soler¹³¹.

El 1816, es van produir canvis en la direcció de l'Administració patrimonial i es va nomenar a Manuel Ibarra y Padilla, coronel retirat, com a administrador principal del Reial Patrimoni de Catalunya. Una vegada confirmat en el càrrec, amb la Reial Ordre d'1 de juny de 1816, es va crear una administració privativa del Reial Patrimoni de Catalunya amb una estructura pròpia i separada de la Intendència. Tot i aquests canvis, el càrrec de Tomàs Soler i Ferrer a la Intendència no va veure's afectat, així que va continuar com a mestre de cases i director dels molins i del Rec Comtal.

L'abril de 1817 Tomàs Soler i Ferrer s'absentà temporalment de Barcelona per tirar endavant el projecte dels canals d'Urgell, deixant temporament el càrrec d'administrador dels molins i del Rec Comtal al seu fill Joan Soler i Mestres, qui tot just tenia vint anys i estava estudiant per ser mestre de cases. Per contra, els assumptes més relacionats amb l'ofici d'arquitecte els va deixar en mans de Joan Garrido i Julia, que era el mestre de cases de l'Audiència de Barcelona des de 1790 o 1792 (Annex 14).

El juliol de 1817, quan tot just Tomàs Soler i Ferrer acabava de dur a terme les obres dels Canals d'Urgell, la Junta del Canal de la Infanta li va oferir el càrrec de director de les obres d'aquest canal després de que la plaça quedés vacant per l'abandó de l'arquitecte Pere Serra i Bosch. Tomàs Soler i Ferrer va acceptar la proposta, i fins a la seva mort el 1843, va estar vinculat a la història del Canal de la Infanta.

Els anys d'esplendor de Tomàs Soler i Ferrer es van acabar durant el període del Trienni Liberal (1820-1823), ja que durant aquest període el patrimoni reial va passar a ser controlat per la Hisenda Nacional. En aquest nou context de reformes liberals els càrrecs que ocupava Tomàs Soler i Ferrer, el de mestre de cases de la Intendència i el de director dels molins i del Rec Comtal, van desvincular-se del Reial Patrimoni¹³².

Davant d'aquesta situació, Tomàs Soler i Ferrer va optar per tornar a treballar com a arquitecte de la Diputació de Catalunya, que havia estat instaurada pels liberals el 1820. Les seves múltiples supliques per ocupar aquest càrrec les va iniciar el 16 de març de 1820, quan encara era Diputació de Catalunya, però no va ser fins el 15 de febrer de 1822, que el secretari de la Diputació, aleshores ja Diputació de la Província de Barcelona, va admetre'l en el càrrec dient que: "Visto, y siga el recurrente en el mismo destino, librándole certificación de este acuerdo. Así lo resolvió S.E. la Diputación Provincial en servir de este día. Ramon Muns. Secretario interino. Librada Certificación a continuación del artículo en fecha de 15 de febrero"¹³³. Però

¹³⁰ Malgrat que el nomenament es va realitzar el 3 de març de 1815, el mestre de cases cobraria aquest sou des de que, el 2 maig de 1814, el nou intendent li havia encarregat la tasca d'ocupar els molins.

¹³¹ ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos, 1835, nº 4 T.

¹³² El càrrec de mestre de cases de la Intendència va passar a ser controlat per l'arquitecte de la Hisenda Nacional Pere Serra i Bosch, mentre que l'administració dels molins es va acordar que la controlarien de manera rotatòria els seus partícips.

¹³³ Les diverses supliques que s'han trobat perquè se li concedís el càrrec d'Arquitecte de la Diputació es troben transcrits a l'Annex 15 amb data de 16 de març, 4 de maig, 7 de juny, 17 d'agost de 1820 i, finalment, 30 de gener

aquest càrrec només el va ocupar un any, ja que l'ens en qüestió va ser suprimit el 16 d'octubre de 1823¹³⁴.

Poc després de finalitzar el Trienni Liberal, Tomàs Soler i Ferrer va aconseguir el càrrec de vocal artista de la Reial Junta Particular de Comerç (1824), realitzar un dictamen de valoració de les obres d'arquitectura presentades a concurs per a aquesta institució juntament amb Francesc Renart i Arús i, a més, va recuperar el càrrec de mestre de cases de la Intendència i el de director dels molins reials¹³⁵. La contrapartida d'aquesta represa va ser que, degut a la crisi que hi havia en el sector dels molins, Tomàs Soler i Ferrer va passar a cobrar només 600 lliures anuals (la meitat del que cobrava abans del Trienni), tot i que tenia més feina al encarregar-se de la recaptació dels productes dels molins després que es suprimís el càrrec de dipositari (Annex 16)¹³⁶.

Des d'aleshores fins el 1836 va estar ocupant la plaça de mestre de cases de la Intendència, tot i que durant els anys 1832 i 1833 va estar malalt i, per tant, va ser el seu fill Joan Soler i Mestres, arquitecte per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando des de 1830, qui va desenvolupar alguns dels oficis que s'encarregaven al seu pare.

La situació professional de Tomàs Soler va fer un tomb amb la fi del règim absolutista succeïda el setembre de 1833 després de la mort de Ferran VII i amb la mort de l'intendent Ibarra el desembre d'aquell any. El nou intendent, Joaquim d'Asper, havia iniciat l'estiu de 1833 un estudi per determinar els motius pels quals la Ciutadella de Barcelona patia problemes de subministrament d'aigua del Rec Comtal. Completada la investigació, a l'abril de 1835, es va determinar que els causants d'aquest fet havien estat Tomàs Soler i Ferrer, el zelador del Rec Josep Roger i el seu ajudant. Com a conseqüència d'aquesta resolució tots ells van haver de pagar els costos de la investigació i del procés, però, a més, a Tomàs Soler i Ferrer se li va

de 1822. A més, la súplica de 7 de juny de 1820 inclou una carta del secretari de la Reial Junta Particular de Comerç alabant la tasca feta per Tomàs Soler i Ferrer en els diferents projectes desenvolupats per aquesta institució.

Nomenaments i renunciacions de diputats i de funcionaris (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 22, expedient 5).

¹³⁴ Després del Decret de Corts del 7 de març de 1820 es va reimplantar la Constitució de 1812 i, per tant, el restabliment de les diputacions tornava a ser legal. Així doncs, el 22 de maig de 1820, es va restablir la Diputació de Catalunya, la qual, un cop aprovada la divisió provincial, va ser substituïda per la de Barcelona el 15 de maig de 1822. Pocs temps després, el 16 d'octubre de 1823, va tornar a ser derogada (Burgueño, 1991; 1995; 2003 i 2014).

¹³⁵ La Junta tenia un total de tres vocals artistes, un òrgan constituït entre 1799 i 1801 amb una funció merament consultiva. Els primers tres vocals van ser nomenats per la Junta General de Comerç, Moneda i Mines d'entre els membres de la Comissió i Gremis de 1798. Però, a partir de 1804, els vocals van ser escollits pel sistema de ternes entre els comissionats dels gremis industrials. Aquest sistema es basava amb l'elecció d'una persona per ocupar un càrrec per part d'un superior, la qual podia haver estat presentada anteriorment en una llista, on hi havia tres persones o bé elegida pel propi superior. La durada de cadascun dels tres càrrecs de vocal artista podia ser de dos, tres o quatre anys. Durant la Guerra del Francès i el Trienni Liberal les eleccions d'aquests càrrecs varen estar interrompudes i, finalment, es van suprimir el 1830. Cal assenyalar que els vocals artistes provenien sobretot del gremi dels artesans tèxtils, però també hi havia un gran nombre de corredors de la Llotja (Malet), platers (Pinto), impressors (Piferrer), confiters (Pou) i mestres de cases (Tomàs Soler) (Molas, 1969). "Tomas Soler con la Real Orden de 15 de abril último desde Toledo el Excelentísimo Señor Secretario de Estado y el despacho de Hacienda de España ha avisado que S.M. se ha servido nombrar a V. para la plaza de vocal artista de la Real Junta de Comercio que ocupaba Juan Alen (...) a de servir durante tres años contados desde el primero de enero último (...) y para mientras tenga V. este cargo de vocal debe cesar en el destino y sueldo de arquitecto de la Junta o sea de la Real Casa Lonja." Després de fer les queixes pertinents per aquesta supressió del sou el 24 de juny de 1824 se li respon que "desde hoy queda V. repuesto en el destino y sueldo de arquitecto de ella en el que había acordarse cesarse V. al tomar posesión y para mientras ejerciese el cargo de vocal" (1823-1828 Vocals. Biblioteca de Catalunya. Llibres de la Reial Junta Particular de Comerç, nº135).

¹³⁶ Part d'aquesta crisi molinera és possible estudiar-la gràcies als informes que el mateix mestre de cases feia explicant les causes que portaven a la decadència del sector. A més, també es pot estudiar pels múltiples conflictes del Reial Patrimoni amb els partícips, els quals no volien perdre tot el poder aconseguit durant el Trienni Liberal.

imposar una multa de 300 rals de velló¹³⁷. Però, els problemes de Soler no es van acabar aquí, ja que un mes abans que es dictés aquesta sentència, el març de 1835, se'l va considerar culpable del dèficit de 44.000 rals de velló que s'havia trobat en el fons dels sobrants dels molins reials després de la mort de l'intendent Ibarra¹³⁸. Per conèixer amb detall l'evolució d'aquest procés resulta bàsica la documentació del plet que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i que parcialment es troba transcrit a l'Annex 17¹³⁹.

Com a conseqüència d'aquest plet, el 6 de febrer de 1836, es va dictar que: “D. Tomas Soler administrador de los molinos reales para que hiciese efectivo en la depositaria de su cargo los cuarenta y cuatro mil reales de vellón”. Atès que el 27 de febrer del mateix any encara no els havia retornat se'l va suspendre del càrrec, del sou d'administrador i director dels molins reials i del Rec i es va dictar la seva execució i la dels seus béns¹⁴⁰. Davant d'aquesta sentència, Tomàs Soler i Ferrer va declarar, el 2 de maig, que havia retornat els diners reclamats, i que: “quedan depositados en la caja de productos de los molinos reales los cuarenta y cuatro mil reales de vellón efectivos de que en dicho oficio se hace merito”. Tot i que, un cop retornats els diners, va ser restablert en els seus càrrecs, l'afer tingué importants repercussions professionals. Així, el 7 de març de 1836, va renunciar al càrrec d'administrador i director dels molins reials i del Rec. I, dos dies després, va procedir a fer el mateix amb el càrrec de mestre de cases de la Intendència, tot i que, en aquest cas, va proposar al seu fill Joan Soler i Mestres com a substitut seu: “Habiendo dado cuenta a S.M. de la instancia de Don Tomas Soler, Arquitecto mayor de obras de este Real Patrimonio, que me remitió V.S. en quince de marzo último, y enterada S.M. de ella, así como de las circunstancias que concurren su hijo Don Juan Soler se ha servido admitir al primero la renuncia que hace de su destino y nombrar a su espresado hijo para su desempeño. De Real Orden lo comunicó a V.S. para su inteligencia noticia de los interesados y demás efectos consiguientes de mil ocho cientos treinta y seis (...)”¹⁴¹.

Després de la renúncia dels càrrecs, Tomàs Soler i Ferrer va continuar vinculat amb el Reial Patrimoni reclamant, per via judicial i administrativa, els diners que la Junta de Molins Reials i el mateix Reial Patrimoni li devien per tasques que havia desenvolupat com a administrador i dipositari d'aquesta infraestructura (Rodríguez, 2014, 250)¹⁴². Finalment, el 17 de febrer de 1840, es va solucionar aquest conflicte quan ambdues parts van acordar una rebaixa del deute i que: “La total cantidad [que li seria retornada de la quarta part del producte líquid dels molins] que se ha de bonificar a Don Tomas Soler con arreglo al convenio celebrado en 17 de febrero de 1840 y cuya cantidad debe recuperar a reintegrarsele des de el 1º del mismo mes y año es de 5.176 Libras 11 Dineros”¹⁴³. Pel que fa referència al plet amb el Reial Patrimoni Soler reclamava que li paguessin el sou pels treballs de la rectificació del Pla de Batllies d'Aigües i el que faltava de l'aixecament dels plànols del Rec Comtal del 1836, el qual havia tingut un cost

¹³⁷ L'extens plet, resultat de la denúncia per falta d'aigua del governador de la Ciutadella, es pot consultar a: ACA, Real Patrimonio, BGRP, procesos, 1833, nº 9 T.

¹³⁸ ACA, Real Patrimonio, BGRP, procesos, 1839, nº 1 R.

¹³⁹ ACA, Real Patrimonio, BGRP, procesos, 1836, nº 1 V.

¹⁴⁰ L'any 1835, amb la creació de la Junta de Barcelona i els motins del mes d'agost, el van apartar de la gestió dels molins reials. És per aquest motiu que, durant els últims quatre mesos de l'any 1835, se'n va encarregar una comissió nomenada per la Intendència (Rodríguez, 2014, 250).

¹⁴¹ ACA, Real Patrimonio, BGRP, volumen 101, f. 407v.

¹⁴² La creació d'aquesta Junta, el juliol de 1836, va suposar la pèrdua total del control de la Batllia General del Reial Patrimoni en l'àmbit dels molins.

¹⁴³ ACA, Real Patrimonio, BGRP, caja 235, carpeta 8. Entre tots aquests documents es troba el que se li va anar pagant cada mes fins el gener de 1845. Molt possiblement, des de la seva mort a finals de 1843, aquestes quantitats les devien ingressar als seus hereus.

major del previst. Malauradament, però, aquest plet no va tenir resultats favorables a Tomàs Soler i Ferrer.

Projectes

Tomàs Soler i Ferrer inicià la seva trajectòria laboral i cartogràfica, tal i com ja s'ha dit, com a mestre de cases de la Intendència després de la mort del seu pare el 27 de gener de 1794. Malgrat que no va ser nomenat oficialment per a aquest càrrec fins el 22 d'agost de 1796, el 1794 s'encarregà de deixar enllestit el projecte de l'assut de la vila de Flix que li havia estat encarregat al seu pare el 1792. Els primers documents cartogràfics que es desprenen d'aquest encàrrec estan firmats per Tomàs Soler i Ferrer i daten d'abril de 1794.

Del seu pare també va heretar el control de l'estat dels productes dels molins reials i els reconeixements del Rec Comtal. Aquestes tasques el van portar a que el 1799, any en que els molins van tornar a ser administrats pel Reial Patrimoni després d'haver estat arrendats des de 1785, a fer un reconeixement especial d'aquestes màquines i atorgar-los a un propietari.

Tres anys més tard, el març de 1802, la Intendència va veure la possibilitat de tornar a posar els molins en arrendament, així que van requerir novament l'ajuda a Tomàs Soler i Ferrer per tal que valorés la idea. Tanmateix, no va ser fins un any més tard, el febrer de 1803, quan va emetre un informe favorable al sistema d'arrendament en el que exposava les condicions en que calia ser dut a terme. Finalment, el 1804, s'acceptà la seva proposta i es torna al sistema d'arrendament dels molins. Cal destacar, que el mestre de cases es defensà de la tardança per desenvolupar el projecte, dient que li faltaven algunes dades per completar l'informe, que havia tingut problemes de salut i que havia estat ocupat en un bon nombre d'encàrrecs fets per la Reial Junta Particular de Comerç com a conseqüència de la vinguda dels reis a Barcelona el 1802.

Aquestes, però, no van ser les úniques tasques o projectes que va heretar del seu pare, ja que Joan Soler i Faneca tampoc havia pogut finalitzar l'edifici de la Llotja. Així doncs, va ser Tomàs Soler i Ferrer qui va enllestir-les¹⁴⁴. Finalment, l'últim projecte que rebé com a herència del seu pare va ser la construcció dels Canals de Navegació i Rec de l'Urgell, però no va ser fins 1817 que va finalitzar-lo.

El 1808, abans de sortir de Barcelona per incorporar-se a l'exèrcit organitzat contra l'ocupació napoleònica, va treballar en el disseny i construcció de Can Carabassa, una antiga masia del barri d'Horta convertida en una casa senyorial d'estil neoclàssic. Així, segons l'arquitecta Miryam Frías: “En algunos escritos se señalan que se realizan obras de restauración que tienden a convertirla en residencia señorial, de estilo neoclásico, con lo que no coincide con la información obtenida ya que el estilo neoclásico se debió realizar en el momento en que el maestro de obras Tomás Soler y Ferrer la levantó. Existe una cierta semejanza con la Lonja de Barcelona que dirigió la obra al morir su padre” (Frías, 2010).

Després de fer una exhaustiva recerca per confirmar aquesta afirmació només s'ha aconseguit localitzar la següent referència: “El 1798, l'arquitecte Tomàs Soler i Ferrer, el dia 20 d'agost de 1798 demana en un informe que es tingui enllestida la mina d'aigües de Sant Martí dels Agudells, car començaran les obres de planta de la residència de la Torre de Can Carbassa”

¹⁴⁴ Primer va ser-ne director conjuntament amb el seu cunyat Joan Fàbregas, però a la mort d'aquest, el 1796, quedà com a únic director.

(Díez, 1986, 52-55). Aquesta informació provenia d'un fons documental que es trobava al Castell de Godmar a Badalona, i que, en l'actualitat es troba cedit una part a la Arxiu Nacional de Catalunya (fons Llinatge Blanes-Centelles), una altra a la Biblioteca de Catalunya (fons Comte d'Alcúdia) i una tercera a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (fons Casa Centelles-Solferino)¹⁴⁵. La documentació que s'ha pogut consultar no ha permès trobar més referències sobre Can Carabassa que les que s'han indicat. Ara bé, si hom es remet a l'última referència, la qual és una cita textual de l'esmentada documentació, és molt possible que Tomàs Soler i Ferrer no tingués res a veure amb Can Carabassa, sinó que simplement com a mestre de cases de la Intendència hagués hagut de redactar l'informe esmentat.

Del que si que es te un coneixement precís és dels treballs de capbreu que va portar a terme, els quals van ser 27 entre 1798 i 1833. En aquests treballs Soler i Ferrer havia de calcular, quan es venia una finca que era de domini reial o particular, l'emfiteusi que calia abonar al Reial Pratimoni¹⁴⁶.

Però, Tomàs Soler i Ferrer, com a mestre de cases de la Intendència, també va haver de fer establiments i concessions d'aigües per regar, pels molins, per les tavernes o pels forns. Per tal de resoldre els encàrrecs relacionats amb aquesta temàtica amb el major rigor i claredat possible, va valer-se de la seva tècnica cartogràfica per representar el lloc, el problema i la solució o possibles solucions. En total, va portar a terme 8 projectes, el primer dels quals data de 1806 i l'últim de 1833¹⁴⁷. Cal destacar, que, a dia d'avui, només s'han pogut localitzar els documents cartogràfics de sis projectes¹⁴⁸.

A més de dur a terme treballs de capbreu i establiments i concessions, el maig de 1804, la Intendència li va encarregar que projectés una nova ampliació de la mina de Montcada juntament amb l'arquitecte municipal Josep Mas i Dordal, el qual havia treballat amb Joan Soler i Faneca en la primera ampliació d'aquesta mina (1778-1785). Però, Josep Mas i Dordal va morir mentre es desenvolupaven les primeres tasques del projecte i, per tant, Tomàs Soler i Ferrer va fer-se càrrec de la realització d'aquest projecte fins a enllestir-lo el 1806. Cal destacar, que amb aquest estudi de la mina de Montcada ja hi va incloure un pla de rec i, per això, en un futur se li van encarregar estudis similars per a Sant Andreu de Llavaneres, pel pla de Barcelona o per Badalona i Santa Coloma de Gramanet. Part de la destresa per desenvolupar aquest tipus de projectes l'havia après del seu pare, el qual, com s'ha vist anteriorment, ja havia dut a terme un estudi de l'àrea de regadiu del Rec Comtal.

Mentre desenvolupava tots els treballs encarregats per la Intendència, des de la Reial Junta Particular de Comerç li van encarregar les obres per la vinguda de Carles III (1802) i la reforma

¹⁴⁵ Fins a l'actualitat no s'ha pogut consultar ni el fons conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ni el de la Biblioteca de Catalunya.

¹⁴⁶ D'aquests treballs la majoria són de la ciutat de Barcelona, però n'hi ha dos de Mataró i un de Badalona.

¹⁴⁷ En aquest conjunt d'establiments i concessions no s'ha tingut en compte l'establiment següent: "Grande Establecimiento de baños llamado de Rius en Caldes de Montbuy memoria y planos presentados por D. Tomás Soler, Maestro de Obras. Imprenta de la Viuda Bassas, a cargo de J. Medina. Barcelona 1868" (Molina, 2004, 8589). Després de cercar informació a l'Arxiu Municipal de Caldes de Montbui i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó no s'ha trobat cap document relacionat amb l'establiment citat. A més, la data d'elaboració desmenteix que fos Tomàs Soler i Ferrer qui el portés a terme, ja que va morir a finals de l'any 1843.

¹⁴⁸ En aquest cas, un és de Barcelona, tres d'Argentona, dos de Maià de Montcal, tres de Vallfogona de Balaguer i un de les Masies de Roda que va acabar sent aixecat pel seu fill.

del saló de la Llotja (1805)¹⁴⁹. Aquestes últimes, que van ser interrompudes per la Guerra del Francès, no va aconseguir finalitzar-les fins el 1818.

L'activitat de Tomàs Soler i Ferrer com a mestre de cases de la Intendencia es va veure reduïda durant el temps que va marxar de Barcelona per servir a l'exèrcit espanyol durant la Guerra del Francès. Per tant, només se li coneix un treball cartogràfic en l'àmbit de la capbreuació de la ciutat de Mataró per l'any 1812. Ara bé, el mestre de cases no va romandre inactiu durant aquests anys del conflicte bèl·lic, ja que va ocupar el càrrec d'arquitecte major de fortificacions i, per tant, es va encarregar de dur a terme el projecte i planificació de les obres de la serra de Busa, la inspecció i el projecte de defensa de les Medes, el reconeixement de la Seu d'Urgell, la direcció del projecte de defensa de Montserrat i l'elaboració d'un projecte per construir dues casernes a Vic¹⁵⁰.

Un cop acabada la guerra i establert novament a Barcelona, el Reial Patrimoni li va encarregar, el 2 d'agost de 1814, un informe sobre l'estat dels molins reials i del Rec Comtal i un projecte per tal de mesurar-los¹⁵¹. La realització d'aquesta tasca va ser bàsica per assolir l'acord signat el 1817 entre la Batllia del Reial Patrimoni i els participants dels molins, que s'establí el repartiment dels productes i l'administració dels molins (Rodríguez, 2014, 221-252).

A finals del 1814, continuant les seves tasques habituals se li va encarregar un nou projecte per tal de medir els conflictes existents entre els propietaris de terres i els ajuntaments de Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs i Badalona. Aquests havien sol·licitat a la Intendencia poder regar les seves terres agafant les aigües subterrànies del riu Besòs. Per tal d'evitar que aquesta captació d'aigua afectés el subministrament del Rec Comtal, la Intendencia va demanar a Tomàs Soler i Ferrer, que tenia una acreditada experiència en aquest

¹⁴⁹ La vinguda de Carles IV a Barcelona va donar lloc a diverses obres: reformes urbanes, empedrats i ampliacions de carrers, conduccions d'aigua, renovació de cases, millora i creació de monuments, etc. Davant la necessitat de tanta mà d'obra, l'Ajuntament de Barcelona va demanar que vinguessin a aquesta ciutat diversos mestres de cases de la província, la qual cosa no va acabar succeint degut a l'oposició dels professionals de l'àmbit de la construcció establerts a la Ciutat Comtal (Pérez, 1973, 108-115). De totes aquestes obres, Tomàs Soler i Ferrer va projectar les del pont de fusta que uniria el Palau Reial amb la duana, el monument i pèrgola per la muralla de mar, el projecte de la porta per la sortida a la marina i una bassa el·líptica per a les zones intermèdies del passeig de l'Españada (1801). De tots aquests treballs només s'ha localitzat el plànol *Puente cosnruido en la plaza de Palacio de Barcelona, desde este a la Aduana, para comunicacion de S.S.M.M el Rey Don Carlos IV de Castilla con su esposa María Luisa* (AHCB. Signatura: 01809), la resta es poden consultar en alguns llibres (Bassegoda, 1974, 31-37; García, 1999, 421). Cal destacar que, en aquells anys també va treballar en el projecte del passeig de l'Españada (1797-1802), juntament amb altres professionals com: el capità general Agustí de Lancaster, el comerciant i membre de la Junta d'Auxilis Joan Canaleta i els enginyers militars Domingo Belesta i Antonio López Sopeña (Arranz; Grau; López, 1984, 26).

¹⁵⁰ El projecte de la Serra de Busa el va fer juntament amb Josep Agustí Canellas i Carreras, qui va acabar signant el document cartogràfic resultant. Josep Agustí Canellas i Carreras (1765-1818) va estudiar gramàtica, retòrica i filosofia, però també va estudiar nàutica a l'escola de la Reial Junta Particular de Comerç i el 1803 va ingressar a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Referent als seus treballs el 1805 el govern espanyol el va nomenar per auxiliar a Pierre-François-André Méchain en els treballs geodèsics de Barcelona. El 1806 va substituir a Sinobaldo de Mas com a director de l'Escola de Nàutica. Referent a la Guerra del Francès, tema que ara ens ocupa, va participar aportant els seus coneixements tècnics i científics. Canellas no es va aturar aquí, ja que acabada la guerra va tornar a ocupar el càrrec de director de l'Escola de Nàutica i el 1817 el capità General de Catalunya Francisco Javier Castaños li va encarregar que estudiés la viabilitat del projecte del Canal de la Infanta, el qual Tomàs Soler i Ferrer en va acabar sent el director. Cal destacar, que la seva tasca en l'àmbit de la cartografia va ser tal que, fins i tot, va inventar un instrument que va anomenar "precisivo" per fer medicions geodèsiques (Burgueño, 2008, LXVII; Puig-Pla, 2009). Dels altres projectes només s'han localitzat dos documents cartogràfics de les casernes de Vic.

¹⁵¹ Durant aquest encàrrec Tomàs Soler i Ferrer va elaborar l'*Estado de los productos desde el día 5 de mayo a 31 de diciembre de 1814 ha revituado el Molino de San Pedro* (Arxiu Històric de la Funfacció Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Volum III. Inv. 5 Carpeta 15/2)

camp, que en fes els estudis pertinents. Finalment, Soler feia entrega del projecte el 16 de febrer de 1815, entre el qual s'hi ha localitzat dos documents cartogràfics¹⁵².

Com a arquitecte major de la Diputació de Catalunya (1813-1814) va desenvolupar dos tipologies de treballs: hídrics o administratius. Del primer tipus li van encarregar tres projectes: un al poble d'Artés, l'altre a la ciutat de Barcelona i, finalment, un a Tarragona. El projecte de la vila d'Artés li van demanar amb l'ofici de 16 de novembre de 1813 i consistia en examinar les obres públiques que s'havien projectat per millorar la qualitat de les aigües i prevenir així les malalties que patien els habitants del municipi. Aquestes obres, que es basaven en la cerca de noves aigües en d'altres punts i portar-les fins la vila, les havien establert, el 23 d'agost de 1804, Manuel de Marchamalo, oïdor de la Reial Audiència Territorial, i el metge Francesc Colom a partir de la comissió que els hi havia encarregat la Junta de Sanitat de la Reial Audiència de Catalunya. Tomàs Soler, a banda d'estudiar la factibilitat o no d'aquestes obres, en va proposar de noves com evacuar la terra del cementiri vell, ubicat a l'entrada del poble, cap el nou cementiri, ja que l'aigua quan passava per aquestes terres es contaminava¹⁵³.

El projecte de la canonada de Barcelona venia d'antic. El 1773 l'Ajuntament de la ciutat va sol·licitar al Consejo de Castilla perquè li concedís la facultat de realitzar una conducció d'aigua des de la font de Bellpuig a Barcelona. En els primers estudis per tirar endavant l'obra, el qual els havia fet el mestre de cases del rei de l'època, Joan Soler i Faneca, es va dir que aquests treballs de construcció tindrien un cost de 25.415 lliures, quantitat que finalment els va atorgar el Consejo de Castilla per fer les obres. Però, el 1775, es van haver d'aturar els treballs de construcció de la canonada, que havien arribat a l'alçada de la carretera de Barcelona, perquè s'havien gastat els diners concedits a l'haver variat el pla inicial d'obres per diferents motius. Els problemes econòmics de l'època va provocar que no es poguessin fer noves inversions per continuar l'obra. Com a conseqüència d'això, a principis del segle XIX, la manca d'aigua pública encara era evident, raó per la qual, la Diputació provincial va encarregar, amb ofici de 30 de novembre de 1813, que Tomàs Soler i Ferrer fes els estudis i càlculs de costos pertinents per acabar l'obra que s'havia començat el 1773 i s'havia deixat inacabada el 1775. Soler va presentar el projecte el 22 de desembre de 1813 i en ell va incloure un informe, en el qual posà en evidència que havia aixecat diversos documents cartogràfics, dient que: "Para manifestar con mayor claridad la construcción de dicha obra he formado el adjunto plano que describe los tramos de cañería que deben hacerse y los cortes de los terrenos que resultan abrirse por los parajes indicados, y en cada uno de ellos he arreglado unos planes [...]"¹⁵⁴.

Per la seva part, el projecte hídric de Tarragona era conseqüència de que, el 20 de desembre de 1813, l'Ajuntament d'aquesta ciutat va presentar a la Diputació de la Província de Catalunya la necessitat de recompondre els arcs, les canonades i els dipòsits de les fonts de la ciutat. Així doncs, amb ofici del 30 de desembre del mateix any, la diputació va encarregar a Tomàs Soler i Ferrer l'examen de l'estat de la canonada que portava les aigües potables a la ciutat de Tarragona i d'altres infraestructures, com per exemple, la reconstrucció de la casa de repartiment d'aigua que hi havia a les muralles. L'1 de febrer de 1814 Soler va lliurar l'informe

¹⁵² Un dels document cartogràfics, tot i que no està firmat, sembla ser que el va aixecar ell mateix, mentre que l'altre els seus fills Joan i Francesc d'Assís Soler i Mestres. Arxiu de la Corona d'Aragó. Real Patrimonio, BGRP, vol. 305, f. 220.

¹⁵³ D'aquest projecte no hi ha constància escrita de que s'aixequés cap plànol. AHDB. Lligall 10, expedient 7 i AHDB. Lligall 7, expedient 4.

¹⁵⁴ Els plànols en qüestió no han estat localitzats a dia d'avui (AHDB. Lligall 10, expedient 7).

amb tots els treballs que s'havien de dur a terme a la ciutat de Tarragona per augmentar la quantitat d'aigua potable¹⁵⁵. En aquest cas tampoc se n'ha conservat la cartografia, tot i que l'informe de l'època diu que “[...] para manifestar con mayor claredad la construcción de dicha obra he formado el adjunto plano que describe los tramos de cañería que deben hacerse y los cortes de los terrenos que resultan abrirse por los parages indicados [...]”¹⁵⁶.

Pel que fa referència als treballs de tipus administratiu, el que se li va encarregar va ser que elaborés la divisió de Catalunya en partits judicials, juntament amb el comissionat per l'Audiència Territorial Jaume Pons Monrau. Aquest projecte se'ls hi va encarregar el 8 d'abril de 1813 i només tres mesos després, el 18 de juliol de 1813, ja en van lliurar una memòria i un document cartogràfic.

Tomàs Soler i Ferrer va combinar aquest bon nombre d'encarrecs amb altres que se li farien d'institucions privades. En aquest sentit, va desenvolupar el ja esmentat projecte de la Reial Junta Particular de Comerç dels Canals de Rec i Navegació de l'Urgell (1815-1817) i el del Canal de la Infanta (1817-1820). Del primer en va resultar un plànol que ha estat localitzat, mentre que del segon, tot i saber per documents de l'època que en va traçar diversos, només se n'ha trobat un que data del 12 de gener de 1818. Cal destacar que la vinculació de Tomàs Soler i Ferrer amb la Junta del Canal de la Infanta va continuar fins pocs anys abans de la seva mort, ja que li van encarregar altres projectes.

Durant el Trienni Liberal Tomàs Soler i Ferrer va ser substituït en el càrrec de mestre de cases de la Intendència. Tanmateix, va ser nomenat arquitecte major de la Diputació Provincial de Barcelona. Durant el temps que va ocupar aquest càrrec va elaborar un treball de tipus hídric i cinc d'administratius. L'hídric va consistir en proposar el desviament d'una secció del riu Ter per evitar inundacions i el resultant en va ser un document cartogràfic que va lliurar el 10 de gener de 1821. Els administratius, en canvi, estaven vinculats a la nova divisió municipal que estaven intentant aplicar els nous governants liberals. En aquest sentit, va realitzar cinc treballs: el de Gràcia i el de les Corts de Sarrià el 1821, el del Masnou el 1822 i el d'Argentona. De tots ells només s'ha localitzat la cartografia, concretament tres plànols, del Masnou

A més a més d'aquests treballs, durant el Trienni Liberal Tomàs Soler i Ferrer va treballar, l'any 1821, en la reconstrucció de l'església de Santa Maria de Cervera¹⁵⁷.

Després del Trienni Liberal, amb el retorn del règim absolutista, Tomàs Soler i Ferrer va recuperar el seu càrrec com a mestre de cases de la Intendència i, a banda de seguir amb les capbrevacions i establiments, també va treballar en la construcció d'edificis diversos ja fossin fàbriques, molins o cases. Així, s'han localitzat fins el moment dos documents cartogràfics, un dels quals és d'una finca de Barcelona i l'altre d'una de Tarragona. Desconeixem la data de confecció del plànol d'aquesta segona finca, però pensem que va ser fet durant la Guerra del Francès, període en el que va residir durant un cert temps en aquesta ciutat.

A banda d'aquestes construccions i reformes com a mestre de cases de la Intendència i de les que duia a terme per casa seva, al llarg de la seva vida va realitzar molts altres projectes

¹⁵⁵ No hi ha constància escrita en l'informe que Tomàs Soler i Ferrer aixequés un plànol per aquest projecte (AHDB. Lligall 10, expedient 7).

¹⁵⁶ AHDB. Lligall 10, expedient 7.

¹⁵⁷ Tomàs Soler i Ferrer n'era el director, però va treballar amb la col·laboració de Pau Viada. *Restauración de la Iglesia parroquial de Cervera* (Arxiu Històric Comarcal de Cervera. Fons Dalmasas, caixa 2^a).

d'edificació per a propietaris privats. Per exemple, en el fons d'obreria de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona s'han pogut trobar tres plànols molt senzills de Tomàs Soler i Ferrer sobre obres de cases d'alguns particulars o fins i tot de la seva¹⁵⁸. A totes aquestes tasques posteriors al Trienni Liberal, cal afegir-hi l'encàrrec de 1834 de l'Audiència Territorial perquè elaborés, de nou, un projecte per dividir Catalunya en partits judicials juntament amb l'arquitecte Pere Serra Bosch¹⁵⁹. Cal destacar que d'aquest treball, del qual s'han trobat referències documentals, no s'ha aconseguit localitzar ni el plànol ni la memòria adjunta.

La seva vida professional no s'acabà, el 9 de març de 1836, amb la seva substitució, a favor del seu fill, com arquitecte del Reial Patrimoni, ja que el maig de 1837 la Junta del Canal de la Infanta li va demanar que enllestís un projecte actiu des de 1820: un pla per la distribució proporcional de les aigües del canal entre els propietaris de les terres regades. A ran d'aquest projecte, es van aixecar disset plànols parcel·lars de la zona, dels quals Tomàs Soler i Ferrer en va traçar, el 28 d'octubre de 1838, tres dels termes municipals de Molins de Rei, Santa Creu d'Olorda i Sant Feliu de Llobregat. Els 14 plànols restants van ser aixecats posteriorment pel seu fill Joan Soler i Mestres.

Cal destacar que gràcies al seu gran coneixement en temes hídrics i la seva experiència en la direcció de les obres del Canal de la Infanta, el 1840, se'l va proposar perquè projectés un altre canal, aquesta vegada al sector dret del Llobregat¹⁶⁰. Però, per motius que es desconeixen el projecte se li va encarregar a Eusebi Soler, el qual, tot i el seu cognom, no tenia cap tipus de parentiu amb Tomàs Soler i Ferrer¹⁶¹.

Per tant, Soler i Ferrer va ser molt destacar a nivell professional. Aquest fet es va traduir en un augment dels seus recursos econòmics i patrimonials. Un augment que li va permetre deixar en herència als seus fills Francesc d'Assís Soler, Tomàs i Josepa Oriola la quantitat de 2.000 duros de plata, és a dir 3.750 lliures. Però, a més, a Josepa Oriola l'hi havien de donar, mentre era soltera, 125 lliures anuals pels seus aliments. Pel que fa a la seva filla Cecília, com que ja estava casada en el moment que va fer el testament, li va deixar 400 duros de plata (Annex 18)¹⁶². Per tant, unes xifres molt superior a les que Joan Soler i Faneca va deixar als seus hereters. Si amb aquestes dades i, seguint les referències d'Arranz (2001), ja es va considerar que l'economia de Joan Soler i Faneca folgada, Tomàs Soler i Ferrer, que superà amb escreix aquesta situació, hom pot considerar-lo com un dels mestres de cases més benestants de Barcelona. Tanmateix, cal assenyalar que no és possible reafirmar aquesta importància a partir de les misses que va demanar que se li dediquessin a la seva mort, ja que en el seu testament especificà que ho decidís la seva dona, que era l'hereva universal de tots els seus béns juntament amb el seu fill Joan Soler i Mestres¹⁶³. Després de la seva mort de Tomàs Soler i Ferrer, produïda a finals de 1843, la nissaga dels mestres de cases Soler continua amb els seus fills Joan i Francesc d'Assís Soler i Mestres.

¹⁵⁸ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Obreria C-XIV Caixa 59, 63 i 64.

¹⁵⁹ Cal recordar, que aquest va ser el substitut de Tomàs Soler i Ferrer quan a aquest se li va llevar el càrrec de mestre de cases de la Intendència durant el Trienni Liberal, al passar a estar controlat el Patrimoni Reial per la Hisenda Nacional.

¹⁶⁰ No s'ha trobat cap referència ni document cartogràfic d'aquest projecte de Tomàs Soler i Ferrer

¹⁶¹ El 19 de desembre de 1855 Eusebi Soler va rebre per Reial Decret la concessió per construir el canal. Poc temps després, el 1856, començarien les obres, les quals finalitzarien el 1865.

¹⁶² *Protocolo que es el cuarenta y cuatro de las escrituras* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 1.187, vol. 48)

¹⁶³ Quan Cecília, la dona de Tomàs Soler i Ferrer, va morir va deixar tots els seus béns a la seva filla Josepa Oriola (annex, 18).

2.4 Els Soler i Mestres

Joan Soler i Mestres

Joan Soler i Mestres era el fill gran de Tomàs Soler i Ferrer i Cecília Mestres. Va néixer el 15 d'agost de 1797 i va morir cap el 1863¹⁶⁴. Aquesta última data es podria confirmar si es conegués l'any que es va obrir el seu testament, però després de la consulta a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona s'ha pogut constatar que el testament que va dipositar al notari Joaquim Òdena el 1857, l'únic trobat fins el moment, mai va arribar a fer-se públic¹⁶⁵. Tot i això, gràcies a la consulta d'aquest document, que restava tancat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, s'ha pogut tenir coneixement de dades desconegudes fins ara, com, per exemple, que la seva muller era Maria dels Desemparats Linés amb la qual havia tingut vuit fills: Tomàs, Cecília, Francisca, Rosa, Carme, Eulàlia, Isabel i Joan. De tots ells, l'únic que va continuar desenvolupant treballs cartogràfics va ser Tomàs Soler i Linés.

Formació

Joan Soler i Mestres va arribar a ser fadrí per la confraria de mestres de cases i molers de Barcelona el 30 de maig de 1825 amb 28 anys, tal i com ho indica la següent anotació del llibre d'aprenents: “Als 30 del mes de maig de 1825 en presencia dels honorables prohoms del gremi de Mestres de cases arquitectes y molers de Barcelona han afluorinat, y fet fadrí a Joan Soler Mestres fill de Thomas Soler i Ferrer y de Cicilia Mestres conjugues vivint y ha pagat per son florí y los demes drets acostumats”¹⁶⁶. Per tant, el mestratge el devia obtenir al voltant de 1825 després d'haver superat l'examen. Tot i que amb aquesta titulació ja podia tenir aprenents al seu càrrec, no se n'hi ha trobat cap de registrat en els llibres de la confraria conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

A banda del seu ingrés en el gremi, es té constància que va ser el primer membre de la família Soler, juntament amb el seu germà Francesc d'Assís, que va estudiar la carrera d'Arquitectura. Aquests estudis els va iniciar a la Classe d'Arquitectura que dirigia Antoni Celles i que sufragava la Reial Junta Particular de Comerç. Els va començar el 1817, de manera teòrica-pràctica, i del 1818 al 1820 només teòrica (Montaner, 1990, 514-530). Superats aquests estudis havia d'aprobar, tal i com s'ha explicat en el primer capítol, la prova de “pensado”. Amb aquest objectiu va traçar cinc plànols, un d'ells de prova, sobre la construcció d'una presó a Barcelona seguint el model del panòptic de Bentham (Figura 2.3)¹⁶⁷. El 13 d'abril de 1830 va

¹⁶⁴Aquesta data es desconeixia fins que es va publicar el treball de María Luz Rodríguez (2014). Cal destacar que Josep Maria Montaner (1990) comentava que calia situar la data de la seva mort entre 1847 i 1852, però no es va donar com a certa a l'identificar-se el seu últim treball el 1859.

¹⁶⁵Hi ha dos possibles motius pels quals no es va arribar a fer públic aquest testament. Per una banda, perquè el testador, en aquest cas Joan Soler i Mestres, va canviar de notari i va entregar un testament nou a un altre notari o bé perquè podria haver fet un nou testament amb el mateix notari posteriorment i que aquest quedés anul·lat. D'entre les dues opcions, la més pausable és la primera, ja que no s'ha trobat cap altre testament de Joan Soler i Mestres amb el mateix notari, Joaquim Òdena.

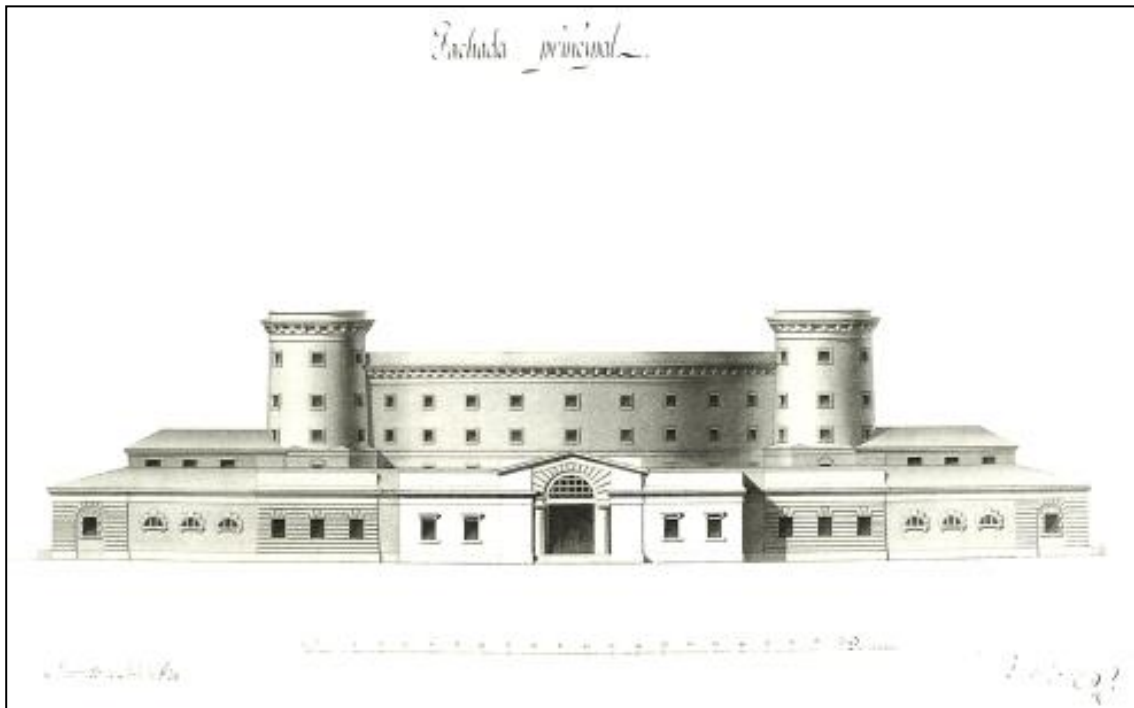
¹⁶⁶*Libro de los aprendices 1786-1842* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-39).

¹⁶⁷*Carcel pública para Barcelona* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. A-954 al A-958). Jeremies Bentham va idear un model de presó el qual s'adaptava arquitectònicament a la teoria més humanitària formulada durant la Il·lustració. Aquest treball va tenir un important impacte a Espanya i, sobretot, a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, on els aspirants de les titulacions de l'Acadèmia com arquitecte, arquitecte de mèrit o mestres de cases dissenyaven per la prova de “pensado” o de “repente” (8) models de presons que s'adequaven al de Bentham. Joan Soler i Mestres va ser el primer a seguir aquest model, ben aviat però, el van seguir, entre d'altres, Juan Solano (1831), Juan José Jimeno y Canaova (1833), Fabio Gago (1847), Juan Farelo (1852) i Manuel Maffei (1853) (García, 2000, 295).

fer arribar a l'Academia de Bellas Artes de San Fernando aquest projecte, que tal i com declarava en l'informe que va adjuntar, l'havia fet perquè llavors hi havia poques presons a Barcelona. De l'excel·lència del treball en parla José Enrique García Melero, un especialista en aquest tipus d'arquitectura, el qual assenyala que: “Juan Soler y Mestres, aspirante al título de arquitecto, abrió en 1830 la serie de variantes del panóptico de Bentham en la Academia madrileña con un proyecto realmente espectacular y de gran belleza, que fue aprobado por los profesores de la Comisión de arquitectura [...] Soler resulta un caso excepcional de elocuencia formal tanto de la planta como de la distribución y aspecto exterior: su cárcel para Barcelona semeja ser a la vez castillo, fortaleza, cuartel y cárcel” (García Melero, 2000)¹⁶⁸.

Després que la Comissió d'arquitectura acceptés el projecte va haver de superar encara dues proves més a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid: la de “repente” i “l'oral”¹⁶⁹. La primera la va dur a terme el 27 d'abril de 1830 i, un cop aprovada va passar a fer la segona el 8 de maig del mateix any. Finalment, en la Junta Ordinària del 13 de juny de 1830 va rebre l'aprovat i, per tant, el títol que l'acreditava com a arquitecte¹⁷⁰.

Figura 2.3. Exemple d'un dels fulls de la presó per Barcelona seguint el model de Bentham que va idear Joan Soler i Mestres per a la prova de "pensado"

Font: REAL ACADEMIA DE BELLAS ARTES DE SAN FERNANDO (1999). *Tipologías arquitectónicas. Siglos XVIII-XIX. Fondos del Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*. Madrid: Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, p. 31.

¹⁶⁸ L'informe del projecte del panóptic de Barcelona presentat per Joan Soler i Mestres es pot consultar en el leg. 9-2/2. de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, mentre que els dissenys del projecte en el A-954-958 d'aquesta mateixa acadèmia.

¹⁶⁹ *Un tabernáculo aislado con columnas y pilastras de orden corintio, con sagrario y mesa de altar* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. A-5091).

¹⁷⁰ *Libro registro de las obras de profesores arquitectos aprobados de maestros de obras por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando 1816-1900* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-154).

Obtinguda aquesta titulació, el 25 de gener de 1835, va ser nomenat arquitecte de mèrit de la citada acadèmia¹⁷¹. Cal destacar que per aconseguir aquest nou grau Joan Soler i Mestres va haver de superar, a finals de 1834, una prova que consistia en el següent exercici: “Disertación sobre las varias formas que se conocen de calles en las grandes poblaciones, las ventajas é inconvenientes de cada una de ellas, cuáles serán las que se ofrecen más comodidades y hermosura a sus edificios, y que situación se podrá elegir para formar una ciudad populosa, que leerá en la sala de exámenes de la Real Academia de Nobles Artes de San Fernando el arquitecto aprobado por la misma. Barcelona 10 de noviembre de 1834”¹⁷².

A aquestes titulacions i graus se li va afegir, el 5 de maig de 1835, la d'agrimensor, tal i com ho indica la següent referència de la comissió d'arquitectura: “Nº 42 Juan Soler Mestres arquitecto aprobado y examinado en 8 de mayo de 1830, natural de Barcelona y de 35 años de edad, se le expidió el título impreso de agrimensor en 5 de mayo de 1835. Registrado al libro 1 folio 6 y pago los 120 reales de los derechos del título”¹⁷³. Per obtenir aquest títol calia superar un examen, però alguns col·lectius professionals quedaven exempts de fer-ho si a canvi abonaven unes taxes¹⁷⁴. Així, per exemple, a partir d'una Reial Odre de 1839 es va establir que tots els arquitectes amb titulació oficial quedaven exempts de qualsevol tipus d'examen per obtenir la titulació d'agrimensor. A aquest col·lectiu s'hi van afegir els enginyers forestals el 1846 i els mestres de cases el 1849. Les úniques acadèmies habilitades per expedir el títol d'agrimensor a principis de 1840 eren la Real Academia de San Fernando de Madrid, la de Sant Carles de València o la de San Luis a Saragossa. Ara bé, a partir de començaments de 1840 aquesta titulació ja no només estava en mans de les citades acadèmies, sinó que un seguit de juntes autoritzades per aquestes acadèmies també podien concedir-la, així com els governadors provincials.

Càrrecs

Un cop el seu pare va renunciar al càrrec d'administrador dels molins i al de mestre de cases del rei el mes de març de 1836, va ser ell qui els va ocupar¹⁷⁵. Cal destacar, però, que l'abril de 1817, quan encara no tenia cap titulació, el seu pare l'havia nomenat interinament administrador dels molins durant el temps que va haver d'estar fora de la ciutat per les obres dels Canals d'Urgell (Annex 14). Més endavant, quan ja era arquitecte va substituir al seu pare en la direcció d'alguns treballs. Així, per exemple, en el projecte per establir uns molins a la riera de Gramanell (Garrotxa) s'indica que: “[...] que la larga enfermedad que ha sufrido [Tomàs Soler i Ferrer] este verano de la cual no ha podido conseguir aun el restablecimiento, no le permite por ahora desempeñar la comisión que le esta referida en calidad de perito por parte de dicho Real Patrimonio, conforme lo pide el procurador agente fiscal del mismo ramo,

¹⁷¹ Aquest nomenament es va començar a concedir el 1757 i va deixar-se de donar el 1846.

Relación General de Académicos (1752-2012) (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid).

¹⁷² *Comisión de Arquitectura. Pruebas de acceso al título de académico de mérito, arquitecto, etc.* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-312-19).

¹⁷³ *Registro donde se anotan los Agrimensores y Aforadores que examina la Real Academia de nobles artes de San Fernando y Juntas delegadas de Sevilla, Coruña, Barcelona, Vizcaya y Guipuzcoa, cuyos títulos impresos se han empezado a expedir a consecuencia de la Real Orden de 25 de Enero de 1834* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-158).

¹⁷⁴ Aquesta última pràctica va ser la que va adoptar Joan Soler i Mestres.

¹⁷⁵ El substitut de Joan Soler i Mestres en els càrrecs que desenvolupava a la Intendència va ser l'arquitecte Miquel Garriga i Roca (Alella, 1804-Barcelona, 1888). Es desconeix si va arribar a fer-se oficial el nomenament d'aquest substitut, ja que amb l'esclat de la Revolució de 1868 el Reial Patrimoni es va declarar extingit (Llei de 18 de desembre de 1869) i tots els béns i els drets que el formaven es van incorporar a l'Estat.

de resulta de la sentencia publicada en 31-12-1830, y como su hijo Don Juan a mas de cumplir los requisitos de ser graduado arquitecto por la real academia de San Fernando este se puede hallarse en el mencionado punto de Torruella de Montgrí el dia que se le destine, des del 18 del corriente en adelante [...]»¹⁷⁶.

Però, a banda del càrrec que havia heretat del seu pare, Joan Soler i Mestres va arribar a formar part, el 1849, de la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona, així com també de la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona¹⁷⁷. La primera comissió estava formada per dos arquitectes, un agrimensor, un agrònom i dos agents comissionats. Pel que fa als càrrecs d'arquitectes, un estava ocupat per Joan Soler i Mestres i l'altre pel seu cosí Josep Oriol Mestres i Esplugues¹⁷⁸. La presència de la família Soler en aquesta comissió, però, no finalitzà aquí, ja que el seu fill, Tomàs Soler i Linés, ocupava la plaça d'agrimensor amb un sou anual de 6.000 rals de velló.

El 17 d'octubre de 1849 la mateixa Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona va crear dues seccions per avaluar les finques urbanes de la ciutat de Barcelona. De la primera, la qual estava formada per l'arquitecte Carles Gauran i Casals i l'agrimensor Tomàs Soler i Linés, n'era president Joan Soler i Mestres. En canvi, de la segona, formada per l'arquitecte Narcís Josep Maria Bladó i l'agrimensor José Rómulo Zaragoza, n'era president Josep Oriol Mestres i Esplugues (Nadal; Urteaga; Muro 2006).

Projectes

Durant els anys que va estar ocupant el càrrec d'arquitecte de la Intendència va realitzar diferents treballs, molts d'ells relacionats amb temes hídrics. Com ja havia fet el seu pare, s'ocupà de les capbrevacions, establiments i plans de rec. Pel primer tipus se n'han pogut localitzar dos plànols (1833-1855), del segon tres (1835-1848) i i del tercer 16 (1827-1852). Però, a banda d'aquests treballs també se li van encarregar, en alguns casos des d'altres institucions, diferents obres de caràcter urbanístic com: el Jardí Botànic de Barcelona (1837), la Porta Nova (1847), les "cocheras" del Reial Patrimoni (1853), les cinc alineacions de carrers de Barcelona (1833-1855), l'alineació de façana (1846) i una de la façana marítima i el port (1859). L'obra d'aquest autor es completa amb els treballs que va portar a terme com a membre de la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona i de la Comissió d'Estadística de Barcelona i amb el pla de rec de l'àrea regada pel Canal de la Infanta, que el seu pare havia deixat inacabat.

D'aquest últim projecte Tomàs Soler i Ferrer n'havia elaborat, recorde-m'ho, un total de tres plànols parcel·laris dels termes municipals de Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat i Santa Creu d'Olorda, per tant Joan Soler i Mestres havia de traçar els 14 restants. Tots ells van ser aixecats entre 1849 i 1852 i el resultat va ser: un de Sant Joan Despí (31 d'agost de 1850), tres

¹⁷⁶ ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos, año 1825, núm. 6 N.

¹⁷⁷ La Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona va ser creada el 1845, tot i que no va començar a tenir un pes destacat fins el juliol de 1848, any en el que es va nomenar cap de la mateixa a Enrique Antonio Berro. En aquesta data l'Administració Provincial d'Hisenda, de la qual la comissió en depenia, va sol·licitar diferents dades relatives a la formació del padró de la riquesa immoble de la ciutat per rectificar-lo i adaptar-lo al nou impost conegut com a Contribució Territorial (*Contribución de inmuebles, cultivo y ganadería*) aprovat el 1845 (Nadal; Urteaga; Muro, 2006).

La Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona amb Enrique Antonio Berro al capdavant va ser creada l'agost de 1848 i va desaparèixer el 25 de maig de 1854.

¹⁷⁸ Els arquitectes d'aquesta comissió cobraven 8.000 rals de velló cadascun, una xifra important si es compara amb els 5.000 que rebia un professor de la Universitat de Barcelona com Llorenç Preses i Puig (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 48).

de Cornellà de Llobregat (11 de gener de 1852), vuit de l'Hospitalet de Llobregat (entre 29 d'agost de 1851 i 10 d'octubre de 1851) i dos de Sants (10 de desembre de 1850 i 10 de juliol de 1851).

Com a membre de la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona Joan Soler i Mestres s'ocupà d'aixecar diversos plànols de la província de Barcelona. El primer va ser la còpia del d'Hostafrancs de Tomàs Sanmartí (1849), el qual ho va fer per portar a terme el de Barcelona (1851)¹⁷⁹. A continuació va traçar el de Mataró (1851), el del Masnou (1852) i el d'Olesa de Montserrat (185?)¹⁸⁰.

Gràcies a la seva bona posició professional i a la seva considerable activitat com a arquitecte i cartògraf va gaudir d'una economia folgada. La lectura del seu testament ens permet saber que, a banda de les dues finques que havia heretat del seu pare situades en el carrer Canuda de Barcelona (núm. 19 i 21), va poder adquirir-ne una altra situada en el núm. 20 d'aquest carrer (Annex 19)¹⁸¹. D'altra banda, sabem que va llegar a cada fill 2.000 lliures, una quantitat molt considerable per l'època si hom té present que tenia vuit fills (Annex 20). Per últim, cal assenyalar que en el testament va dictar que: "Hago prelegado a mi hijo Tomás Soler y Linés de la libreria de dibujos, papeles e instrumentos pertenecientes a mi facultad", amb la qual cosa quedava clar que la nissaga familiar dels Soler es va prorrogar encara una generació més i, per tant, van anar acumulant experiència, eines, treballs i llibres de l'ofici del qual formaven part.

Francesc d'Assís Soler i Mestres

Aquest arquitecte, mestre de cases i agrimensor va néixer el 1802 i era fill de Tomàs Soler i Ferrer i Cecília Mestres. Pel que fa referència a la data de la seva mort l'única dada disposem, després de no haver trobat el seu testament publicat, ni en el notari familiar (Joaquim Òdena) ni en el de la seva mare (Francesc Madriguera Gelabert), és la que proporciona Josep Maria Montaner (1990, 801), el qual esmenta que va ser entre 1847 i 1852. Però, després de localitzar que el seu últim treball data del desembre de 1850, es podria acotar més l'any de la seva defunció i dir que va ser entre 1851 i 1852. Per ser més precisos, però, es pot dir que devia morir a principis de 1851, ja que en el llibre d'amillaments que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de 1851 i 1852, no apareix Francesc d'Assís Soler i Mestres i, en canvi, sí que hi ha els seus germans Joan i Tomàs.

Com a mestre de cases va arribar a ser fadrí a la confraria corresponent el 1824, un any abans que el seu germà Joan Soler i Mestres, tal i com s'indica a la següent referència trobada en el llibre d'aprenents "Als 26 d'abril de 1824 presencia els honorables prohoms del gremi de Mestres de cases arquitectes y molers de Barcelona han afluorinat, y fet fadri a Joan Soler Mestres fill de Thomas Soler i Ferrer y de Cicilia Mestres conjugues vivint. y ha pagat per son florí y los demes drets acostumats"¹⁸². Per tant, el mestratge el devia obtenir una vegada superat l'exàmen a mitjans o finals del 1824. D'altra banda, a l'igual que el seu germà, no se li

¹⁷⁹ Tal i com s'especifica en el capítol dedicat a la cartografia cadastral el plànol de Barcelona el va finalitzar el 1849, però com que en aquell any Gràcia va esdevenir municipi independent es va haver de realitzar un nou document cartogràfic i, per tant, no el va poder lliurar fins 1851.

¹⁸⁰ Es desconeix exactament quin any va traçar el plànol d'Olesa de Montserrat, però el que sí que se sap és que és un de perímetres per demostrar que la quantitat que calia repartir de la quota de Contribució Territorial no era proporcional a l'àrea del municipi (Nadal; Montaner, 2017).

¹⁸¹ La informació de les finques que tenia també es pot confirmar amb el registre de finques urbanes de 1852. ACA, Hacienda, Volúmenes, Ter-B-29.

¹⁸² *Libro de los aprendices 1786-1842*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Gremis, document 39-39).

han trobat registrats aprenents en els llibres de la confraria conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Francesc d'Assís també va estudiar, com el seu germà Joan, arquitectura a la Classe d'Arquitectura que s'impartia a la Llotja de Barcelona. En aquest cas va fer els estudis teòrics-pràctics el 1817 i només teòrics el 1818, 1819, 1820 i 1821 (Montaner, 1990, 514-530). El 13 d'abril de 1830 ja va fer la prova de "pensado" per arribar a obtenir la titulació d'arquitecte, per la qual va enviar a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando un total de vuit plànols, un d'ells de prova, sobre una església parroquial a Gràcia¹⁸³. Acceptat aquest treball per la comissió va dur a terme la prova de "repente" el 28 d'abril del mateix any i, després de superar-la, va fer l' "oral" el 8 de maig de 1830¹⁸⁴. Aprovats tots aquests exàmens va ser nomenat com a arquitecte el 13 de juny de 1830¹⁸⁵.

A més a més d'aquesta titulació, el 5 de maig de 1835, després d'haver pagat les taxes que l'eximien de fer l'examen, també va obtenir la d'agrimensor, tal i com s'indica en la cita del llibre on es registraven aquests professionals: "Nº 43 Francisco de Assís Soler Mestres arquitecto aprobado y examinado en 8 de mayo de 1830, natural de Barcelona y de 33 años de edad, Soler expidió el título impreso de agrimensor en 5 de mayo de 1835. Registrado al libro 1 folio 6 y pago los 120 reales de los derechos del título"¹⁸⁶. És d'interès destacar que poc temps abans de rebre aquesta última titulació, el 19 d'abril de 1835, va ser nomenat acadèmic de mèrit per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Per obtenir aquest grau li calgué fer la següent prova d'accés: "Disertación sobre la situación local de los Hospitales en una corte, lo que se deberá tener presente para su cómodo uso, ventilación y aislar las enfermedades contagiosas contrayendo las doctrinas generales a la benignidad de nuestro clima describiendo el pensamiento de un nuevo edificio que las concibe"¹⁸⁷.

Francesc d'Assís, malgrat que va continuar amb l'ofici familiar, que va aprendre la professió al costat del seu pare, que va formar part de la confraria de mestres de cases de Barcelona i que va arribar a ser titulat en arquitectura, mai va gaudir del prestigi professional del seu germà Joan Soler i Mestres. Aquest fet es pot explicar, en part, perquè era més jove que aquest i, per tant, no va poder heretar els càrrecs del seu pare Tomàs Soler i Ferrer. Malgrat això, va portar a terme alguns projectes referents a temes hídrics, dels quals el seu pare i el seu germà n'eren uns experts. En aquest sentit, sabem que va estar al capdavant de quatre projectes: el del pla de rec de Badalona i Santa Coloma (1815), un sobre establiments d'aigua a Arenys de Mar (1848), un sobre els canals d'Urgell (1849) i un altre sobre estaliments de terres a Cerdanyola (1850).

Francesc d'Assís Soler i Mestres, a l'igual que el seu pare i el seu germà, també va treballar en el Canal de la Infanta, tot i que d'una manera més secundària. La seva tasca la va dur a terme el 3 d'octubre de 1837 i va consistir en estrènyer el portell d'aigües a la bassa superior dels

¹⁸³ *Catálogo de las obras de profesores arquitectos aprobados de maestros de obras por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando 1793-1855* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-155).

¹⁸⁴ *Casa tribunal y habitación para un magistrado, alcalde de corte o ministro de una audiencia, con juzgado de primera instancia* Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. A-1444).

¹⁸⁵ *Una iglesia parroquial de la nueva población de Nuestra Señora de Gracia* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. A-3868 a 3874).

¹⁸⁶ *Registro donde se anotan los Agrimensores y Aforadores que examina la Real Academia de nobles artes de San Fernando y Juntas delegadas de Sevilla, Coruña, Barcelona, Vizcaya y Guipuzcoa, cuyos títulos impresos se han empezado a expedir a consecuencia de la Real Orden de 25 de Enero de 1834* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-158).

¹⁸⁷ *Comisión de Arquitectura. Pruebas de acceso al título de académico de mérito, arquitecto, etc.* (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-312-19).

molins de l'Hospitalet de Llobregat i en col·locar el bastidor de fusta segons les indicacions de Tomàs Soler i Ferrer i els arquitectes Francesc Vallès, Francesc Renart i Josep Mas i Vila.

2.5 La fi de la nissaga: Tomàs Soler i Linés

Tomàs Soler i Linés és el membre de la família Soler del qual es disposa de menys informació. Tot i que s'havia cregut que era el primogènit de Francesc d'Assís Soler i Mestres, s'ha pogut saber que de qui era fill era de Joan Soler i Mestres i Maria dels Desamparats Linés (Nadal; Urteaga; Muro, 2006). En el seu testament, que va fer-lo el 28 de maig de 1874, expressa que aleshores tenia 47 anys, per la qual cosa es pot saber que va néixer el 1826. En aquest mateix document exposa que es va casar amb Elvira Roquer i que els hereus dels seus béns, a part de la seva dona, havien de ser els seus nebots, fillols o altres familiars. Amb aquesta declaració deixava clar que no tenia fills i, per tant, va ser qui va cloure, després de cinc generacions, la nissaga familiar dels Soler com a mestres de cases, arquitectes, agrimensors i cartògrafs (Annex 21). Tanmateix, resta encara per resoldre quin any va morir Tomàs Soler i Linés, ja que no s'ha pogut conèixer la data que es va obrir el seu testament.

Tal i com s'ha explicat aquesta titulació només es podia obtenir superant un examen o, en el cas d'alguns professionals amb títols oficials, pagant una quantitat de diners¹⁸⁸. Com ja s'ha dit aquesta funció només estava en mans de les acadèmies de belles arts de San Fernando (Madrid), Sant Carles (València), Purísima Concepción (Valladolid) i San Luis (Saragossa). Ara bé, a partir de 1833, i amb l'objectiu d'evitar als examinats llargs viatges, la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando va crear diverses juntes pel país des de les que es podia obtenir la titulació¹⁸⁹. L'elaboració de programes d'agrimensura a la dècada de 1840 va provocar que els governs civils comencessin a elaborar programes d'agrimensura, organitzar exàmens i, més endavant, també tenir la possibilitat d'expedir el títol corresponent.

El govern civil de Barcelona va aprovar, el 26 d'octubre de 1844, un programa per examinar agrimensors i, del 1849 fins el 1852, va ser el matemàtic Llorenç Presas i Puig el "Jefe Político Examinador de Agrimensores" (Nadal; Urteaga; Muro, 206, 241). El 17 de febrer de 1852 el ministre de Foment Mariano Miguel de Reinoso (Valladolid 1796-1863) va aprovar la carrera d'Agrimensors i Aforadors pels motius següents: "La carrera de los Agrimensores y Aforadores es la única, entre todas las profesiones para cuyo ejercicio debe obtenerse un título, que se halla aún sin regularización. Ningun estudio se exige en el día a los que se dedican a esta importante profesion, bastando tan solo que acrediten su idoneidad por medio de una certificación práctica para que sean admitidos a examen por comision en cualquiera provincia" (Nadal; Burgueño, 2008, 83). A Barcelona, arran de l'aprovació d'aquesta carrera en aquest mateix any (1852), es van començar a impartir classes d'agrimensura a l'actual Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi¹⁹⁰. Així doncs, tal i com ho assenyalen Francesc Nadal, Luis Urteaga i José Ignacio Muro (2006), la creació de les escoles

¹⁸⁸ Aquesta via de pagament va ser la que van utilitzar per obtenir el títol d'agrimensor alguns arquitectes o altres col·lectius professionals. Exemple d'aquest fet en són Joan Soler i Mestres i Francesc d'Assís Soler i Mestres, pare i oncle respectivament de Tomàs Soler i Linés.

¹⁸⁹ Barcelona, Bilbao, Santiago de Compostel·la, Sant Sebastià i Sevilla són les ciutats a on es van establir aquestes juntes.

¹⁹⁰ L'esmentada acadèmia va ser creada el 27 d'abril de 1850 i només set mesos més tard, el 30 de novembre de 1850, va ser quan es van començar a impartir el primer curs de Mestres de Cases i Directors de Camins Veïnals, després de que es concedís l'ensenyament a les acadèmies provincials de belles arts en el Reial Decret de 31 d'octubre de 1849 (Nadal; Burgueño, 2008, 82).

d'agrimensors van donar lloc a que aquest ofici passés de ser d'un ensenyament de caire familiar i local a un de tècnic i públic de grau mitjà. Per tant, a partir de 1852 qualsevol persona que vulgués obtenir el títol d'agrimensor, tingués o no ja algun estudi, havia de fer-ho cursant uns estudis reglats.

Coneguda la història per l'obtenció del títol d'agrimensura, i després de consultar el registre de titulats d'aquesta professió que es conserva a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, s'ha de descartar que Tomàs Soler i Linés obtingués la titulació per aquesta via¹⁹¹. A més, tampoc ho va fer a través de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando o d'alguna de les seves juntes, ja que tampoc es troba registrat en cap dels llibres d'agrimensors d'aquesta institució¹⁹². Per tant, només queda la possibilitat que hagués obtingut aquesta titulació en qüestió a través de la superació de l'examen del govern civil de Barcelona entre principis de la dècada de 1840 i 1852¹⁹³.

Tomàs Soler i Linés va arribar a ser un dels dos agrimensors que formaven part de la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona, de la qual el seu pare, Joan Soler i Mestres, tenia una de les places d'arquitecte. A més, el 1849, va ser nomenat ajudant de la primera Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de la Contribució Territorial de Barcelona on Joan Soler i Mestres n'era el president.

De moment, s'ha trobat que va aixecar el de Teià (1850), Sant Pere de Vilamajor (1851), Vilanova i la Geltrú (1853) i el de Sant Pol de Mar (1861)¹⁹⁴. A més a més, el 1860 va fer una còpia del plànol parcel·lari de Sitges que havia aixecat l'any 1851 l'agrimensor Pedro Moreno i Ramírez. També se li pot atribuir la publicació de 1868 d'unes *Tablas de reducción ó equivalencia de las medidas agrarias de Cataluña á las métrico-decimales*, que es conserva a la Biblioteca de Catalunya¹⁹⁵.

¹⁹¹ Expediente sobre la presentación de los títulos y demás de los arquitectos y Maestros de Obras residentes en el distrito de esta corporación, 1850-1866 (Real Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. Barcelona. Expedient: 52.3)

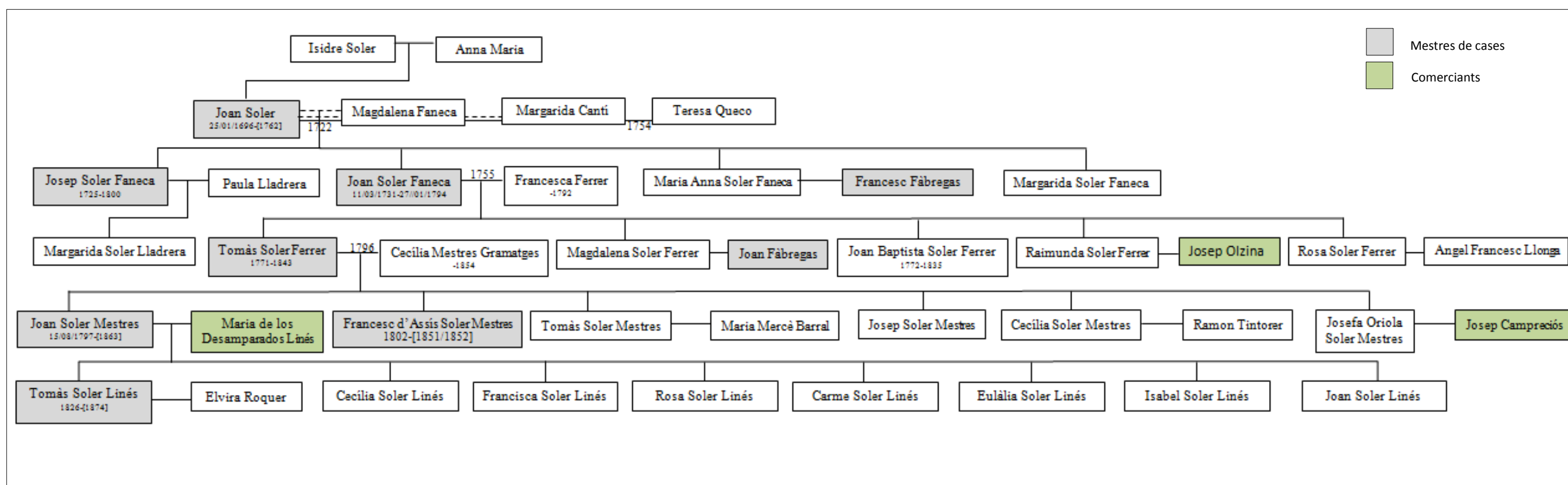
¹⁹² Libro registro de los agrimensores y aforados aprobados por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (1834-1870), y de títulos de directores de caminos vecinales (1850-1878) [Manuscrito] (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-158); Libro de matrícula de las clases de maestros de obras, directores de caminos vecinales y agrimensores. (1832-1855) (Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Madrid. 3-153).

¹⁹³ La consulta del Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona podria corroborar aquesta dada, però davant l'excés de feina que comporta fer un buidatge d'aquesta publicació per el període (1844-1852) s'ha cregut convenient prescindir de la seva consulta.

¹⁹⁴ De tots aquests documents només s'ha pogut localitzar el de Sitges i el de Sant Pere de Vilamajor. El plànol parcel·lari original de Sitges es conserva a l'arxiu del Centro Geográfico del Ejército (Armario F, tabla 8, carpeta 1, núm. 2.6.6). En canvi la còpia de 1860 de Tomàs Soler i Linés es conserva a l'arxiu històric de Sitges.

¹⁹⁵ Com a autor només consta Tomàs Soler, però per la temàtica del llibre i l'any d'edició fa pausable pensar que Tomàs Soler i Linés va ser-ne l'auor.

Figura 2.4. Arbre geneològic de la família Soler

Font: Elaboració pròpia.

SEGONA PART

**LA CARTOGRAFIA DE LA
FAMÍLIA SOLER (1767-1859)**

LES CARTOGRAFIES DELS SOLER

Des de finals del segle XV els mapes es van anar convertint, de forma progressiva, a Europa Occidental, en la principal font d'informació geogràfica del territori. Ara bé, els mapes no sols aporten un determinat tipus d'informació geogràfica, sinó que també n'amaguen d'altres tipus (històriques, polítiques, econòmiques, etc.) que no sempre són enteses pel segon intèrpret. I és que els plànols es poden aixecar amb objectius molt diversos: per resoldre plets entre propietaris de terres, per projectar accions en el territori o per tenir una base pel repartiment d'impostos. La recopilació i l'estudi de tots els plànols de la família Soler esdevé un instrument clau per analitzar l'evolució de la tècnica cartogràfica a Catalunya des de mitjans del segle XVIII i fins a mitjans del XIX. A més, però, també són un clar reflex dels interessos i preocupacions que hi havia en cada moment històric. La nissaga dels cartògrafs Soler es troba a cavall entre l'Antic Règim i la Revolució liberal, dues èpoques amb uns interessos polítics i territorials molt diferenciats, fet que es posa de manifest en els plànols d'aquest període.

Els inicis de la família Soler com a cartògrafs cal situar-los el 1767 quan Joan Soler i Faneca va traçar el primer plànol. Des de llavors fins l'últim plànol conegut, de 1859 del seu nét Joan Soler i Mestres, en van traçar més d'un centenar (150). Aquesta extraordinària col·lecció cartogràfica ha estat possible classificar-la en tipologies diferents: la hídrica, l'administrativa, la parcel·lària, la urbana i l'arquitectònica¹⁹⁶. Com que la present investigació és de caire geogràfic s'ha posat èmfasi en totes les tipologies esmentades a excepció de l'arquitectònica, la qual ja ha estat estudiada per experts en el tema (Cid, 1947; Bassegoda, 1986)¹⁹⁷. Pel que fa a la cartografia hídrica van aixecar un total de 58 plànols (39%), de l'administrativa 5 (3%), de la parcel·lària 28 (19%) i de la urbana 38 (25%) (Gràfic 0.1)¹⁹⁸. D'entre tots els cartògrafs de la família Soler el més destacat en aquests àmbits és Tomàs Soler i Ferrer amb l'aixecament de 75 plànols (49%), seguit del seu fill Joan Soler i Mestres amb 62 (40%), del seu pare Joan Soler i Faneca amb 9 (6%), del seu altre fill Francesc d'Assís Soler i Mestres amb 5

¹⁹⁶ A més de localitzar 18 plànols de tipus arquitectònic, se n'han localitzat tres que no ha estat possible atribuir-los en cap de les tipologies esmentades. Per tal d'englobar-los tots en una sola categoria s'ha emprat el mot "altres". Cal destacar que dels 150 documents localitzats aquests en representen un 14%. Per tant, el total de plànols de caire geogràfic són 129.

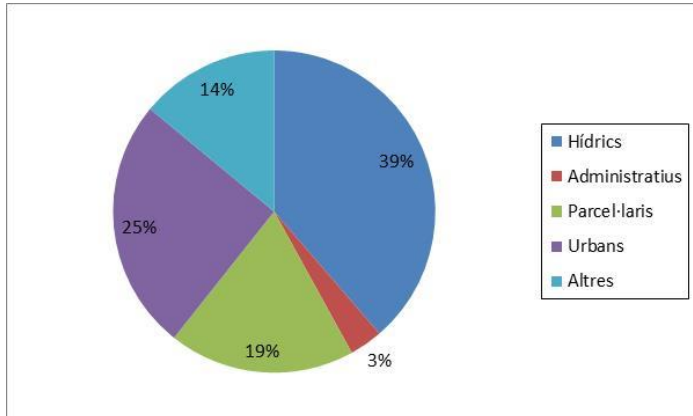
¹⁹⁷ Respecte a la tipologia arquitectònica es desconeix la quantitat exacta de plànols que varen arribar a aixecar els mestres de cases i arquitectes de la família Soler, ja que de molts projectes (els de les obres de la Llotja, el Palau March, etc.) no s'han localitzat els documents arquitectònics en qüestió. En aquesta línia de Joan Soler i Faneca se n'han localitzat cinc, mentre que de Tomàs Soler i Ferrer deu i de Joan Soler i Mestres sis.

En el catàleg cartogràfic que s'inclou al final d'aquest treball es presenten tots els plànols aixecats per algun membre de la família Soler i que estan relacionats amb la tipologia hídrica, administrativa, parcel·lària i urbana.

¹⁹⁸ En el catàleg cartogràfic que s'inclou al final d'aquest treball es presenten tots els plànols aixecats per algun membre de la família Soler i que estan relacionats amb la tipologia hídrica, administrativa, parcel·lària i urbana. A més, però, en aquest catàleg s'inclou un apartat d'altres on es mostren i s'analitzen els dos plànols de Joan Soler i Mestres i el de Francesc d'Assís Soler i Mestres que no han pogut englobar-se en cap d'aquestes tipologies, però que tenen un caràcter geogràfic.

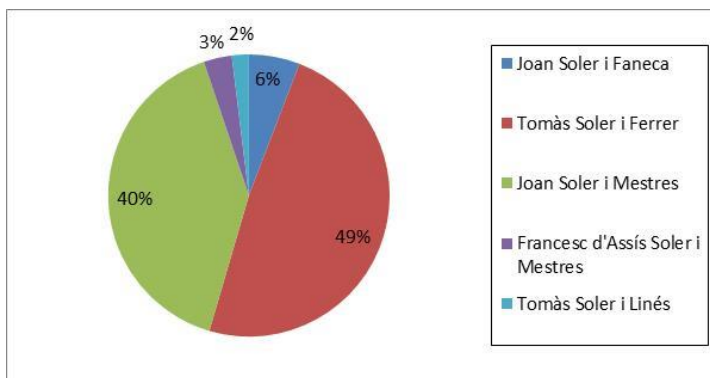
(3%) i del seu nét Tomàs Soler i Linés amb 3 (2%) (Gràfic 0.2)¹⁹⁹. Resten, però per localitzar els plànols de 25 projectes, 16 dels quals són de les tipologies objecte d'estudi²⁰⁰.

Gràfic 0.1. Plànols segons tipologies cartogràfiques

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 0.2. Plànols segons cartògraf

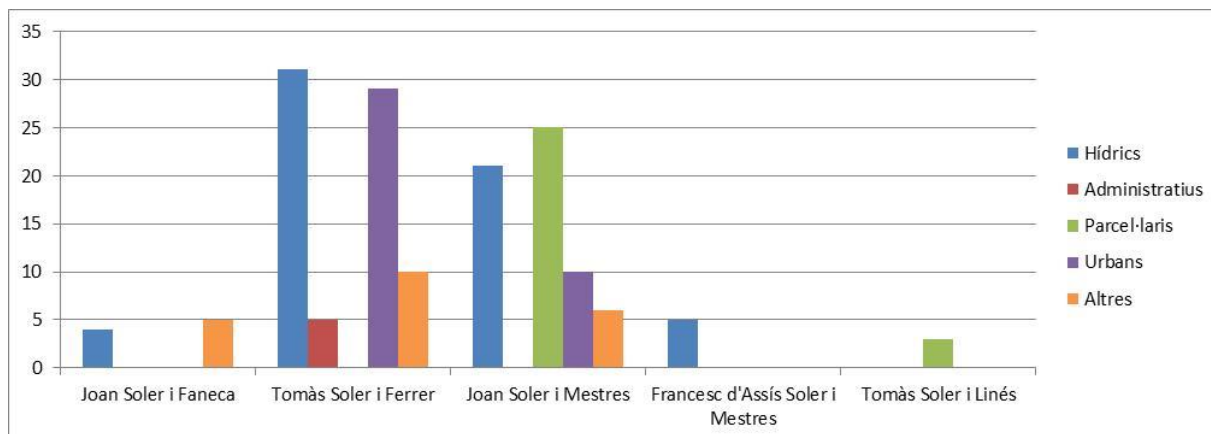
Font: Elaboració pròpia

D'entre les tipologies cartogràfiques objecte d'estudi en aquesta investigació, la primera que varen desenvolupar els cartògrafs de la família Soler, i com s'ha pogut veure la més important amb un total de 58 plànols, va ser la vinculada a temes hídrics (Taula 3.1). Els membres més destacats en aquest tipus de cartografia van ser Tomàs Soler i Ferrer amb 31 plànols i Joan Soler i Mestres amb 21, però Joan Soler i Faneca i Francesc d'Assís Soler i Mestres també van fer aportacions en aquest àmbit, aixecant-ne quatre i cinc respectivament (Gràfic 0.3).

¹⁹⁹ Totes aquestes dades que s'han proporcionat s'han calculat a partir dels plànols localitzats a ran de la recerca arxivística. Cal destacar que quatre documents han estat traçats per dos dels membres de la família Soler. És per aquest motiu que en aquest cas el total de plànols de caràcter geogràfic localitzats ascendeixi a 133.

²⁰⁰ Per exemple, el projecte dels Canals d'Urgell de Joan Soler i Faneca (1790), els plans d'irrigació de Tomàs Soler i Ferrer de principis del segle XIX de Barcelona i Sant Andreu de Llavaneres o diverses minutes o plànols generals de la cartografia cadastral de la província de Barcelona; són encàrrecs que els Soler van portar a terme i dels que no se n'ha localitzat la cartografia.

Gràfic 0.3. Plànols per autor i tipologia

Font: Elaboració pròpia.

3. CONTEXTUALITZACIÓ DE LA CARTOGRAFIA HÍDRICA

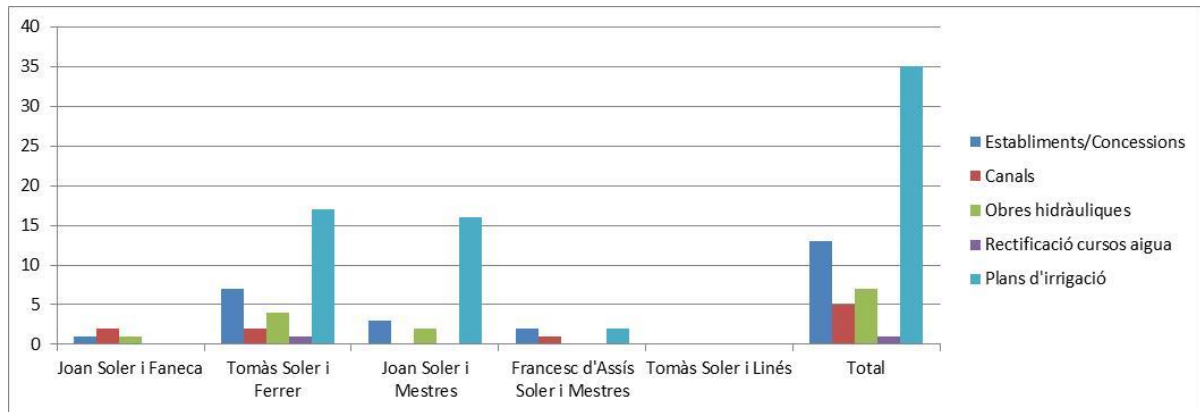
Dins d'aquest tipus de cartografia es poden cercar plànols que fan referència a: establiments d'aigua, construccions de canals de navegació o de regadiu, plans de rec o obres hidràuliques d'envergadura diversa²⁰¹. Però, perquè durant en el segle XVIII i fins a la tercera dècada del XIX va haver-hi aquesta gran eclosió d'aquest tipus de cartografia tan a nivell català com espanyol? Doncs bé, la primera raó que respon aquesta qüestió és que la propietat de l'aigua estava sota el domini eminent del monarca²⁰². Així doncs, qualsevol persona que vulgués tenir-hi accés havia de sol·licitar-ho al rei mitjançant un establiment emfitèutic. Aquest, després que diferents facultatius haguessin fet un informe favorable, procedia a fer la concessió sol·licitada a canvi d'un cens anual²⁰³. Cal dir, que en cas de que l'establiment fos de gran complexitat també era necessari que el mestre de cases del rei o el mestre fontaner de la ciutat portés a terme una inspecció tècnica. No és estrany doncs, haver trobat en el fons del Reial Patrimoni de l'Arxiu de la Corona d'Aragó 12 plànols relacionats amb aquesta temàtica²⁰⁴.

²⁰¹ Entre aquets temes el que se'n va aixecar més cartografia des de la família Soler va ser la referent als plans d'irrigació (33), seguida dels establiments (12), de les obres hidràuliques (7), de canals (5) i de la de rectificació de rius (1) (Gràfic 3.1). Cal destacar, que els Soler van treballar en dos projectes de plans d'irrigació, el de Barcelona (1819) i el de Sant Andreu de Llavaneres, però de cap d'ells se n'ha localitzat la cartografia. El mateix passa en tres projectes de canals (Canals d'Urgell -1790-, Canal de la Infanta - 1818/19-, i el canal de la Dreta del Llobregat -1840-).

²⁰² A Espanya, a excepció de Catalunya, València i les Illes Balears, del juliol de 1813 fins a l'ocupació de Barcelona pels francesos fins el 1814 l'aigua era de domini general degut al decret que s'havia promulgat a les Corts de Cadis el 6 d'agost de 1811 (Maluquer de Motes, 1985, 275-285). A Catalunya qui administrava "les aigües del Rei" era la Batllia General del Reial Patrimoni fins que, a la capitulació de Barcelona de 1714, ho va començar a fer la Intendència del Principat (García, 1990). La mateixa autora informa que, degut a les despeses ocasionades arran de la Guerra de Successió, el rei va haver de vendre algunes rendes del Reial Patrimoni per poder defensar el Principat. Això va provocar que, per exemple, Barcelona, el 1711, comprés una part d'aquests drets hidràulics.

²⁰³ En aquest informe s'explicava la inspecció tècnica portada a terme pels camperols o pel batlle de les aigües. D'aquesta manera, es determinava si aquella concessió podia perjudicar a altres que s'havien fet anteriorment. En aquest informe també hi entrava en joc el celador d'aigües, que determinava els dies i les hores que tenia dret a rec el sol·licitant.

²⁰⁴ Joan Soler i Faneca 1, Tomàs Soler i Ferrer 7, Joan Soler i Mestres 3 i Francesc d'Assis Soler i Mestres 2.

Gràfic 3.1. Plànols hídrics segons autor i tema

Font: Elaboració pròpia

Un altre fet que va conduir a aixecar un gran nombre de plànols de tipus hídric des del segle XVIII, i fins a la tercera dècada del XIX, va ser pels diferents projectes de caire il·lustrat que es van dur a terme arreu d'Europa occidental i d'Espanya per a finalitats de transport, regadiu o subministrament d'aigua a les grans ciutats (Arroyo; Camarero, 1989, 347-369. Vance, 1990, 36-149. Sambricio, 1991, vol. 1, 67-118. Gil Olcina, 1992, 143-181. Masotti, 2010). En el cas dels transports el es volia aconseguir era millorar la comunicació interior i exterior evitant que fos lenta i costosa. I és que en aquella època les comunicacions terrestres d'Espanya eren molt precàries. Diversos viatgers de l'època donen fe d'aquest fet, així per exemple Jovellanos expressava, a mitjans del segle XVII, que: “Las conducciones por tierra encarecen demasiado los frutos, y todavía, en igualdad de precios, llegaran más baratos a Santander los granos extranjeros conducidos por aguas, que los de Castilla por tierra” (v. rf. Helguera; García; Molinero, 1990,12)²⁰⁵. Per tant, davant d'aquesta problemàtica, i amb la mirada fixada a Europa, es van començar a plantejar la construcció de canals navegables amb l'objectiu de millorar la comunicació l'Estat espanyol tan a nivell nacional com internacional²⁰⁶.

²⁰⁵ En el segle XVIII, concretament a finals de la dècada de 1750, també varen publicar dues altres que exposaven la situació econòmica i d'infraestructures viàries d'Espanya. La primera titulada *Bosquejo de política espanyola delineada sobre el citado presente de sus intereses*, és obra de Pedro Rodríguez de Campomanes i es proposava que tots els rius principals espanyols fossin navegables per facilitar la sortida al mar de la producció agrària. A aquesta informació hi afegeix que les obres haurien de fer-se amb capital privat a canvi de l'ús i gaudiment d'elles durant un període de 10 a 12 anys. L'altra obra, que és de Bernado Ward, es titula *Proyecto de economia* i principalment exposa que el retard econòmic espanyol era conseqüència del mal estat de les comunicacions i, per això, proposava obrir camins i canals i rius navegables.

²⁰⁶ En els darrers anys s'han publicat nombrosos estudis relatius a la història d'aquest tipus de projectes a l'Espanya setcentista. La major part estan dedicats a explicar bàsicament els factors econòmics o tècnics que els van generar i els canvis territorials esdevinguts. Malgrat això, molts d'aquests estudis dediquen un apartat o fan referència a la documentació cartogràfica que acompanyà aquests projectes. Aquest és el cas dels següents canals i projectes de navegació: Canal Imperial de Aragón (Pérez Sarrión, 1984, 51-68; Torres Pérez, 1991, 83-98); Canal de Castilla (Helguera, 1988, 9-159; 1992); Navegació del Tajo (López Gómez, 119-144; Arroyo, Camarero,); Canal del Manzanares (Sanz García, 1988); Canal del Guadarrama (Sánchez Lázaro, 1995); Canal de Navegació d'Amposta a Sant Carles de la Ràpita (Comunitat General de Regants del Canal de la Dreta de l'Ebre); navegació del Guadalquivir (Moral, 1991, 57-64). També el dels següents canals de regadiu: Canal de Murcia o de Carlos III (Hernández, Mula, 2004, 247-276; Díaz López, 2010, 241); Real Acequia del Jarama (Arroyo, 2005, 5-41); Reial Sèquia d'Alzira (Faus, 2000, 231-235); i Sèquia Reial del Xúquer (Peris, 1995). Així com del canal de subministrament d'aigua a Madrid que es coneixerà posteriorment com a Canal de Isabel II (López, Bascones, Bustamante, 1986; Arroyo, 2004, 257-278). D'altra banda, durant els darrers anys també s'ha dut a terme una important tasca de catalogació i reproducció d'aquesta cartografia hidrològica (Sánchez Giménez, 1985, 266-391; Moral, 1991, 65-73; Sambricio, 1991, vol. 2, 67-91). Al temps que s'han començat a editar acurades reproduccions d'una part d'aquesta documentació cartogràfica cartografia (Helguera, 1992; Delgado, 1995; Sánchez Lázaro, 1995; López Gómez, 1998).

Cal dir, que a l'Espanya del segle XIV i XV ja s'havien utilitzat els rius (Noguera Pallaresa, Noguera Ribagorçana, Segre, Garona, etc.) per transportar la fusta dels Pirineus cap a l'interior; el 1509 es va plantejar un projecte de navegació fluvial a Espanya amb la Reial Provisió de Ferran el Catòlic; el 1581 l'enginyer Juan Bautista Antonelli va elaborar una memòria de navegació dels rius espanyols i el 1607 l'Ajuntament de Valladolid va demanar a dos enginyers (Juan Bautista de Labaña i Jerónimo Soto) que reconeguessin el Pisuerga i l'Esguevara per fer-los navegables²⁰⁷. Tots aquests projectes, però, van quedar sense efecte fins que els avenços científicotècnics del XVIII, i part del XIX, i la intervenció dels monarques espanyols als Països Baixos, van portar a plantejar grans canals navegables com els que s'havien construït a països del nord d'Europa (França, Anglaterra o Països Baixos) en el segle XVII²⁰⁸. Per exemple, la primera infraestructura navegable francesa va ser la que unia el riu Sena i el Loire, el Canal de Briare (1604-1642). Però, l'excel·lència en aquest àmbit la van aconseguir amb la construcció del canal de Lluençac (1666-1681), que unia l'oceà Atlàntic amb el mar Mediterrani tot passant per rius i canals²⁰⁹. Pel que fa a Anglaterra, la construcció de canals navegables es va començar a portar a terme en el segle XVI (canal d'Exter, 1564-1567), va continuar en el XVII (canal de Wey, 1651-1653) i va rebre una forta empenta en el XVIII perquè volien facilitar el transport del carbó i del ferro dels centres productors als consumidors. Les dues grans obres angleses en aquest segle van ser el canal de James Brindley (1759-1762), que unia Liverpool i Manchester, i el Grand Trunk que unia Mersey amb Trent i a través el canal de Birmingham s'arribava fins a Severn²¹⁰.

El moment decisiu per a aquest tipus d'infraestructures a l'Estat espanyol va ser el 1748, quan el ministre Marqués de la Ensenada va plantejar a Ferran VI que es portessin a terme canals navegables a una de les regions més destacades des del punt de vista agrícola, Castella i Lleó. L'objectiu no era altre que facilitar la comunicabilitat entre aquest centre productor i els consumidors. Així doncs, el 1750 Ensenada va elaborar un pla coherent i global d'obres públiques de la comunitat en qüestió basat amb la construcció de canals navegables i l'asfaltat de carreteres (Helguera; Garcia i Molinero, 1990)²¹¹. Ara bé, Espanya no disposava de tècnics amb suficient formació com per desenvolupar i projectar escomeses d'aquestes característiques. Per això, el novembre de 1751, li van encarregar al reputat enginyer militar francès Carlos Lemaur que estudiés la factibilitat de construir uns canals navegables a Castella (Capel, 1983, 258-261)²¹². Lemaur va procedir i el 1753 ja havia finalitzat el projecte general que consistia en connectar Segovia amb Reinosa (Santander) a través d'un canal navegable. Restava, però, idear com atravesar la serralada Cantàbrica fins el port de Santander.

Finalment, i sense encara tenir plantejada aquesta darrera part, el 16 de juliol de 1753 es va iniciar la construcció d'aquesta infraestructura pel canal de Campos (Calahorra de Ribas –Palència– a Medina

²⁰⁷ En la memòria de Juan Bautista Antonelli es va projectar fer navegable el Duero i algun dels seus afluents més importants. De tots els projectes esmentats en queda alguna constància gràfica i/o escrita.

²⁰⁸ A Espanya ja s'havien empès obres canalitzades en el segle XIV i, sobretot, en el XV. Aquestes, però, anaven orientades a moure els molins fariners. Tal i com explica Manuel Díaz i Marta Pinilla (1999, 67), la introducció a Espanya dels avenços tècnics i científics del segle XVII i part del XVIII es deu a dos grups: als espanyols destacats en la ciència i enginyeria que venien d'estudiar i treballar fora d'Espanya (Jorge Juan, Ulloa, Betancourt, etc.) o als il·lustres especialistes hidràulics reclutats fora del país per reforçar els equips professionals (Rodolfi, Lemour, Badin, etc.).

²⁰⁹ Aquesta obra, que va facilitar el comerç exterior, va ser la base per altres canals espanyols com el de Castella i l'Imperial d'Aragó.

²¹⁰ A França a mitjans del segle XVIII s'havien construït 1.000 quilòmetre de canals navegables, Gran Bretanya 579,3, mentre que Espanya arribava just als 150. Per tant, amb aquestes dades es fa evident l'avantatge del nord d'Europa respecte a Espanya en aquest àmbit dels canals navegables.

²¹¹ La falta de rius navegables a Espanya va provocar que totes les propostes en aquesta direcció es fessin a través de canals artificials.

²¹² Lemaur va arribar a Espanya a mitjans del 1750 i durant el primer any va inspeccionar les obres de regadiu de Catalunya.

de Rioseco –Valladolid–). L'obra estava sota la direcció tècnica de Carlos Lemaury, però Antonio Ulloa, un reputat marí i científic espanyol, n'era el director d'obres. Després d'un any d'iniciar els treballs de construcció, i amb només 25 quilòmetres bastits, aquests es varen paraitzar i no va ser fins 1759 que es varen reempendre pel canal Nord. Aquest, tot i que es va donar per finalitzat el 1791, no va arribar als objectius proposats, ja que en comptes d'establir el seu inici a Reinosa ho van fer a Alar del Rey. L'obertura del tercer canal, el Sud (de Campos a Serrón –Grijota– fins el riu Pisuerga –Valladolid–), va començar-se a fer només un any després de finalitzar-se el Nord, però la Guerra d'Independència i la crisi política, econòmica i social d'Espanya van provocar-ne la paraització el 1804 i fins el 1828 no es varen reiniciar. Cal destacar, que si aquest tercer canal es va poder continuar i finalitzar va ser gràcies al pronunciament d'una Reial Ordre que establia que les obres es financessin amb capital privat. D'aquesta iniciativa en va sorgir la *Compañia del Canal de Castilla*, la qual el 1831 l'Estat li va atorgar la concessió del canal per 80 anys. Amb la injecció de capital privat es va poder posar fi a les obres del tercer canal (1835) i també a les del primer (1849). Arribats a aquest punt, només restava per finalitzar el quart canal, el de Segovia (Segovia a Villanueva del Duero –Valladolid–), però al no veure-ho factible es va abandonar aquesta idea. En total s'havien construït 207 quilòmetres en 96 anys, és a dir un 45,5% menys del que s'havia proposat inicialment.

És d'interès saber, que tot i que el Canal de Castella no es va donar totalment per finalitzat fins el 1849, el 1792 ja va iniciar-s'hi la navegació en el tram entre Sehagún el Real (Paredes de Nava) i Alar del Rey. L'època de màxima esplendor, però, no va arribar fins que se'n va finalitzar la construcció el 1849. Des d'aquest moment el trànsit de barques va començar a ser destacar arribant al seu punt màxim el 1860 amb el pas de 365 barques. Ara bé, amb l'entrada en funcionament del ferrocarril el transport de mercaderies pel Canal de Castella, tal i com va passar en altres punts de l'Estat espanyol, va començar a caure en desús. Així doncs, el 1865 l'esmentat canal va quedar en desús per la navegació, però va seguir-se utilitzant pel regatge de les terres, utilitat principal pel qual havia estat projectat, i per la indústria, ús que no s'havia previst inicialment però que els salts d'aigua de les encluses ho va permetre²¹³.

L'altre gran obra de navegació espanyola, i de la qual també se'n conserva un gran volum de documents cartogràfics, és la del Canal Imperial d'Aragó. Per trobar els primers indicis d'aquesta infraestructura hem de remuntar-nos el 1529 quan Gil Morlanes va plantejar la construcció d'una sèquia que permetés, tot aprofitant les aigües del riu Ebre, millorar i estendre els regadius de l'horta del sud de Saragossa. Les obres es varen iniciar, però 10 anys després es varen abandonar per problemes tècnics, econòmics i polítics. Tot i això, en el segle XVIII es va plantejar, tal i com va passar amb el Canal de Castella, un projecte més ambiciós que tenia l'objectiu de connectar el mar Mediterrani i el Cantàbric a través d'un canal navegable. Perseguint aquest objectiu, Felip V va sol·licitar als reputats enginyers militars Bernardo Lana i Sebastian Rodolfi que fessin els estudis pertinents per determinar si era factible fer navegable el riu Ebre. Tot i que aquests van determinar que era possible des del Bocal del Rey a Zaidín, la idea no va prosperar i, per això, el 1766 es va encarregar un nou projecte als enginyers Bellecase i Brieu, que va ser entregat a les superioritats pel també enginyer Badin (Díaz; Mata, 1999).

²¹³ Inicialment el canal s'havia projectat només pel regadiu, ja que es considerava que l'aigua no seria suficient pels dos usos. Malgrat tot, es va apostar per tots dos donant-li major profunditat, pendent i aigua. El 1800 hi havia 25 establiments en els salts d'aigua del Canal de Castella. La indústria molinera era la més important, seguida de la tèxtil, la metal·lúrgia i els molins paperers.

La idea anava agafant forma i, el 9 de maig de 1772, ja es va nomenar a Ramon de Pignatelli protector de l'obra i a Francisco de Ulloa i a Juan Sánchez Baut encarregats de desenvolupar el projecte. Amb tots aquestes dissenys el 1776 es van poder iniciar les obres, que finalitzaven només 4 anys després. El resultat, però, va ser diferent al que s'havia plantejat inicialment i és que els meandres de la meitat del riu Ebre dificultaven la navegació i, per tant, només podia assegurar-se la circulació de barques entre Fontellas (Navarra) a Fuentes del Río Ebro (Saragossa). Tot i que les obres del Canal Imperial d'Aragó van finalitzar-se el 1790, el transport de mercaderies a través d'ell ja havia començat un any abans. Fins a mitjans del segle XIX aquest va ser el mode típic de desplaçament de mercaderies per la zona, però l'entrada en funcionament del ferrocarril el va substituir. Cal destacar que, a banda de la navegació, el canal també era utilitzat pel regatge de les terres de cultiu de la zona, utilitat que va continuar després de que deixessin de circular-hi barques.

El Canal Imperial d'Aragó i el Canal de Castella, tot i que no van complir els seus objectius inicials, van ser dues de les grans obres de la navegació en l'època il·lustrada, però a part d'elles se'n van projectar d'altres de menor envergadura que simplement van acabar com a canals de rec o, fins i tot, no es van arribar a construir pels problemes econòmics o per l'aparició d'alguns dels tècnics que treballaven en aquests projectes²¹⁴. Tots els entrebancs sorgits durant segle XVIII per la construcció d'aquestes infraestructures va portar a què, en el XIX, aquests tipus de projectes fossin, en general, menys ambiciosos i comencessin a ser dirigits per experts autòctons a l'entrar en funcionament el 1802 l'Escola de Camins i Canals dirigida per l'enginyer militar Agustín de Betancourt (Puerto de la Cruz, 1 de febrer de 1758 – Sant Petesburg, 14 de juliol de 1824).

Així doncs, amb el deliri que tenia l'Estat envers a la construcció dels canals navegables, no és estrany que, a nivell català, existeixin un bon nombre documents cartogràfics d'aquest tipus d'obres traçats per les primeres generacions de la família Soler. I és que la seva experiència en temes hídrics, la seves relacions amb alguns enginyers militars i les seves connexions amb el monarquia va ser el que els va permetre que els encarreguessin projectes d'aquestes característiques i envergadura. Cal destacar, que les escomeses que varen portar a terme la família Soler van ser obra, principalment, de Joan Soler i Faneca i el seu fill Tomàs Soler i Ferrer (Canals d'Urgell, Canal de Reus a Salou i Canal de la Infanta)²¹⁵.

El sorgiment del ferrocarril va posar fi a la idea de construir canals de navegació, però la liberalització de l'aigua a la dècada de 1830 i l'extensió de la xarxa de regadiu per diferents usos, va provocar que s'haguessin de generar plans d'irrigació. L'objectiu d'aquests no era altre que repartir, de manera equitativa entre tots els propietaris, un bé tan preuat com era l'aigua aleshores. I és que a ran de la liberalització de l'aigua els conflictes i les tensions per les usurpacions d'aigua es varen veure agreujades. Com ja s'ha anunciat, durant l'Antic Règim l'accés a l'aigua es feia a través de la

²¹⁴ Altres projectes que es van voler tirar endavant durant el segle XVIII van ser: el del Golf de Cadis a Madrid que va projectar el mateix Carlos Lemaur, el de Lorca-Múrcia-Cartagena, el dels Canals d'Urgell o el d'Amposta a la Ràpita. El primer dels esmentats es va començar a construir, però l'enderroc de la presa va posar fi al projecte. El segon es va intentar tirar endavant en dues ocasions, però l'elevada inversió que s'hi havia de fer, les abruptes conques dels rius Castil i Guardar i el poc cabal que tenia van portar a desestimar-lo. El tercer disseny, malgrat i els diversos intents en els que es va intentar portar a terme, només va acabar construint-se pel regatge. Finalment, el quart, si que es va portar a terme el 1780.

Els tècnics que portaven a terme gran part dels projectes hídrics eren estrangers i, per tant, tenien idees de canals molt ambiciosos que havien de limitar els propis governadors defensant que les condicions climàtiques i territorials d'Espanya no s'adaptaven a les seves propostes. Els problemes econòmics en les construccions dels canals navegables era degut a que aquest tipus d'infraestructures eren finançades amb capital estatal, a diferència de la resta d'Europa que s'emprenien amb inversió de capital privat.

²¹⁵ Tota aquesta cartografia hídrica es completa amb un nombre important de plànols d'obres hidràuliques com són les reconstruccions de rescloses (Flix) o de ponts i aqüeductes (Sant Boi de Llobregat).

concessió del monarca, però a ran de la Revolució liberal (1820-1823) i la Reial Ordre de 17 de novembre de 1835, que va establir “que el agua que nace en un predio, pertenece al dueño de éste, proclamando la libertad de explotar las aguas sin ejecución a otras reglas que el derecho común”, l'aigua passava a ser un bé públic (García, 1989, 395)²¹⁶.

Per tant, a la primera meitat del segle XIX seguint l'objectiu de repartir i ordenar l'aigua entre els propietaris es van aixecar un bon nombre de plànols de caire parcel·lari. Ara bé, aquest tipus de cartografia ja s'havia començat a desenvolupar a Catalunya a finals del segle XVIII, mentre que a Holanda o altres països de l'Europa Occidental en el XVII (Kain; Baigent, 1992, 15). El primer exemple català és un plànol de gran detall (1:1.555) del geòmetre Josep Ribas de 1763 i que es titula “Plano ignographico que figura en el ambito del Estanque de Castellón, según su actual estado y el que tenia el de Rosas”. Tomàs Soler i Ferrer, com a mestre de cases del rei i amb l'objectiu de resoldre els plets que entraven en el Tribunal de la Batllia referents al repartiment de l'aigua d'un sector, va elaborar plans hídrics amb la consegüent cartografia de la riera d'Argentona (1817), del Rec Comtal (1836) o, fins i tot, juntament amb el seu fill Joan Soler i Mestres, per institucions privades com la Junta del Canal de la Infanta (1838-1852). Cal destacar, que Joan Soler i Mestres i el seu germà Francesc d'Assís, també varen contribuir en elaborar aquest tipus de plànols i varen aixecar un pla de rec, estudi del qual l'havia realitzat el seu pare, de la zona de Badalona-Santa Coloma de Gramenet-Sant Adrià de Besòs.

Atès que la cartografia hídrica dels Soler es pot agrupar amb tres grups, el següents tres capítols shan dedicat a cadascuna d'aquestes subcategories: els canals navegables (1787-1849), els plans de rec (1816-1852) i l'altra cartografia (1767-1848). Cal destacar, que en aquest últim s'inclouen tots aquells treballs que no s'han pogut englobar en els capítols anteriors (desviacions de rius, establiments d'aigua, mines, etc.).

²¹⁶ La legislació despatrimonialitzadora impulsada pel liberalisme no es va completar fins el 1837 (Maluquer de Motes, 1985, 284-285). Cal dir, que aquests enfrontaments i tensions per l'ús de l'aigua eren habituals a tot el món. A Itàlia, per exemple, aquests conflictes s'exposen en el treball de Duccio Balestracci (1992) “La política delle acque urbane nell'Italia comunale” dins: VARIS. *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen Âge* [París]. Volum 104, p. 431-479.

Taula 3.1. Projectes de la tipologia hídrica de la família Soler (1787-1859)

TEMÀTICA	TREBALL	DOCUMENTACIÓ CARTOGRÀFICA	AUTOR
Canals de Navegació i/o regatge (1787-1818)	<i>Canals d'Urgell (1787)</i>	<i>Paralela de diferentes direcciones para el canal de regadío del campo de Urgel, y que comprende en la porción de terreno desde la Villa de Pons hasta los lugares de Ossó y Monroig, y desde Monclar hasta la Villa de Senauja</i>	Joan Soler i Faneca
	<i>Canals d'Urgell (1790)</i>	La documentació del projecte parla d'aquest document, però a dia d'avui resta sense localitzar	Joan Soler i Faneca
	<i>Canal de Reus a Salou [178-]</i>	[Mapa de la provincia de Tarragona desde Salou a Reus]	Joan Soler i Faneca
	<i>Canals d'Urgell (1815)</i>	<i>Plan de los Canales Proyectados de riego y navegación de Urgel</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Canal de la Infanta (1815-1818)</i>	Canal navegable de Manresa a Barcelona, precedent del Canal de la Infanta. En la documentació es fa referència a un plànol, però a dia d'avui no s'ha localitzat.	Tomàs Soler i Ferrer
		En la documentació es fa referència a diversos plànols que va aixecar per aquesta obra, però a dia d'avui no s'han localitzat.	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan del distrito de Asequia que debe construirse para conducir aguas del Rio Llobregat, y ha de travesar subterráneamente el camino Real de Madrid, en el punto que cruza con la riera nombrada de Bonet</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Canal dreta del Llobregat (1840)</i>	A la documentació corresponent no es parla de que aixequés cap document cartogràfic.	Tomàs Soler i Ferrer
<i>Canals d'Urgell (1849)</i>	<i>Plan del Canal de Riego de Urgel formado por encargo de D. Gerónimo Ferrer i Valls y extensión del terreno que puede utilizarse</i>	Francesc d'Assís Soler i Mestres	
Plans d'irrigació (1817-1852)	<i>Sant Andreu de Llavaneres (18-)</i>	Només s'han trobat referències a aquests plans d'irrigació en l'article de María Luz Rodríguez (2014)	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Riera d'Argentona (1816-1817)</i>	<i>Plan geométrico de las tierras situadas en los Términos de Argentona y Cabrera que riegan con las aguas que reúne la asequia de los Molinos Harineros de Don Juan y Don Josef Antonio Palau, de Don Josef Antonio Gual y Doña Mariana Campllonch y Jofre</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		[Plano topográfico en los términos de Argentona y Cabrera]	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan geométrico de las tierras situadas en los Términos de Argentona y Cabrera que riegan con las aguas que reúne la asequia de los Molinos Harineros de Don Juan y Don Josef Antonio Palau, de Don Josef Antonio Gual y Doña Mariana Campllonch y Jofre</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Pla de Barcelona (1819)</i>	Només s'han trobat referències a aquests plans d'irrigació en l'article de María Luz Rodríguez (2014)	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Badalona-Sta. C. Gramenet-S. Adrià de B. (1827)</i>	[Minuta del Plan aprocsimativo de las tierras de los tres Pueblos de Santa Coloma, San Adrian de Besós y Santa María de Badalona, que se riegan de las aguas subterráneas del Rio Besos por medio de una mina]	Joan Soler i Mestres Francesc d'Assís Soler i Mestres
		<i>Plan aprocsimativo de las tierras de los tres Pueblos de Santa Coloma, San Adrian de Besós y Santa María de Badalona, que se riegan de las aguas subterráneas del Rio Besos por medio de una mina [...]</i>	Joan Soler i Mestres Francesc d'Assís Soler i Mestres
	<i>Rec Comtal (1836)</i>	<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en el distrito de los términos de Moncada y Cuadra de Vallbona</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Andrés de Palomar</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de Santa Coloma de Gramenet</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Andrés de Palomar y del de San Adrián de Besós</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Martín de Provensals</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Martín de Provensals</i>	Tomàs Soler i Ferrer
<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del territorio de Barcelona</i>		Tomàs Soler i Ferrer	
<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Adrian de Besós</i>		Tomàs Soler i Ferrer	
<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Martín de Provensals</i>		Tomàs Soler i Ferrer	
<i>Plano que comprende el terreno cultivo regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Martín de Provensals</i>	Tomàs Soler i Ferrer		

TEMÀTICA	TREBALL	DOCUMENTACIÓ CARTOGRÀFICA	AUTOR
	Canal de la Infanta (1838-1852)	<i>Plan geométrico de la porción del término de Molins de Rey regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan geométrico de la porción del término de San Felio regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan geométrico de la porción del término de Santa Cruz de Olorde regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Término de San Joan Despí. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término de Cornellá. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término de Cornellá. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término de Cornellá. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término del Hospitalet. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Término de Sans. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres
	<i>Término de Sans. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión</i>	Joan Soler i Mestres	
Establiments/Concessions (hídriques) (1767-1848)	Femosa (1767)	<i>Plano de todos los terrenos en cuestión, curso de La Famosa y parajes donde el Real Monasterio pretende hazer las minas (...)</i>	Joan Soler i Faneca
	Pla de Barcelona (1806)	<i>Plano que comprende la extension de terreno conocido con el nombre del Juncas o vedado del General, desde el Espaldon de la escuela práctica de Artilleria hasta el río Besós [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Vallfogona	<i>Plano demostrativo desde la ciudad de Balaguer al molino que pretendre construir D. Cayetano Puig en el término de Ballfogona</i>	Tomàs Soler i Ferrer

TEMÀTICA	TREBALL	DOCUMENTACIÓ CARTOGRÀFICA	AUTOR
	(1818)	<i>Plano demostrativo que manifiesta una porción de terreno confinante con el río Segre</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Es copia del plan que consta en el fol.40 de los autos vertidos en el Tribunal de la Baylia General entre D. Cayetano Puig y el Ayuntamiento de la Ciudad de Balaguer</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Alella (1826)	A la documentació corresponent no es parla de que aixequés cap document cartogràfic.	Tomàs Soler i Ferrer
	Riera de Gramanell (1832)	[Plano que muestra parte del curso de la riera llamada de Gramanell, entre los lugares de Segueró, Maià de Montcal y Dosquers, con los molinos objeto de litigio entre Pedro Noguer, Martín Marifont y Francisca Riera]	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan demostrativo que describe las porciones de los términos de Segaró, Mayá y Dosquers con el curso de la riera llamada de Gamanell y los torrentes adherentes a ella, en cuyos puntos se demarcan los principales objetos que comprenden dichos distritos y los caudales de las aguas que, según las mediciones y cálculos, resultaron fluir naturalmente por la superficie de aquellos cauces en los días de mi reconocimiento y operaciones, consecuentes a los provehidos por el Señor Baile General y Administrador del Real Patrimonio, a los siete de julio y diez y siete de agosto últimos, en el expediente sobre establecimiento que solicita Don Pedro Noguer para la construcción de molinos harineros en los confines de dicha riera</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		[còpia de:] <i>Plan demostrativo que describe las porciones de los términos de Segaró, Mayá y Dosquers con el curso de la riera llamada de Gamanell y los torrentes adherentes a ella, en cuyos puntos se demarcan los principales objetos que comprenden dichos distritos y los caudales de las aguas que, según las mediciones y cálculos, resultaron fluir naturalmente por la superficie de aquellos cauces en los días de mi reconocimiento y operaciones, consecuentes a los provehidos por el Señor Baile General y Administrador del Real Patrimonio, a los siete de julio y diez y siete de agosto últimos, en el expediente sobre establecimiento que solicita Don Pedro Noguer para la construcción de molinos harineros en los confines de dicha riera</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Les Masies de Roda (1833)	<i>Plano y alzado del edificio casa fábrica sito en el término de Roda de pertenencia de Don Pedro Moret, tal como se halla construida desde el año 1833 dirigida por el arquitecto del Real Patrimonio, Don Tomás Soler y Ferrer. Només s'ha pogut localitzar una còpia del plànol que va fer el seu fill, Joan Soler i Mestres el 1840.</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Argentona (1835)	<i>Plan topográfico de los terrenos sobre que versa la cuestión entre los tutores y curadores de los menores de Don Manuel Romeu y Don Luis Pujadas [...]</i>	Joan Soler i Mestres
Les Masies de Roda (1840)	<i>Plano y alzado del edificio casa fábrica sito en el término de Roda de pertenencia de Don Pedro Moret, tal como se halla construida desde el año 1833 dirigida por el arquitecto del Real Patrimonio, Don Tomás Soler y Ferrer</i>	Joan Soler i Mestres	
Arenys de Mar (1848)	<i>Plan croquis que manifiesta la dirección y situación aproximada de las minas y torrentes o riales en que vierte el pleyto [...]</i>	Joan Soler i Mestres Francesc d'Assís Soler i Mestres	
Obres hidràuliques (1778-1859)	Enclusa riu Ebre (1781)	<i>Planos y perfiles de unas enclusas para facilitar los pasos de los azudes del rio Ebro</i>	Joan Soler i Faneca
	Assut Flix (1794)	<i>Plano que manifiesta una porción de álveo del río Ebro desde el parage llamado la Verona [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano y proyecto de las obras que se proponen en el azud de la villa de Flix, sobre el río Ebro para asegurar el paso de las embarcaciones</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Perfiles de las obras proyectadas en el azud de la villa de Flix sobre el río Ebro según se ven demarcadas en los planos que se acompañan</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Montcada i Reixac (1778-1785)	En la informació d'aquesta obra s'han localitzat referències a documentació cartogràfica, però a dia d'avui no s'ha trobat cap plànol.	Joan Soler i Faneca
	Can Carbassa (Horta) (1798)	En la documentació es fa referència a un plànol, però a dia d'avui no s'ha localitzat.	Tomàs Soler i Ferrer
	Montcada i Reixac (1804)	A dia d'avui no s'ha localitzat cap document cartogràfic referent a aquest treball.	Tomàs Soler i Ferrer
	Casalí (Sabadell) (1807)	<i>Proyecto de modificación del trazado de la mina d'en Casalí</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Pont al riu Noguera (Trempe) (17-)	En la informació d'aquesta obra no s'ha localitzat cap referència a un document cartogràfic.	Joan Soler i Faneca
	Canonades Barcelona (1813)	En la documentació s'ha trobat que va aixecar un plànol, però a dia d'avui no s'ha localitzat.	Tomàs Soler i Ferrer
Qualitat aigua Artés (1813-1814)	A la documentació corresponent no es parla de que aixequés cap document cartogràfic.	Tomàs Soler i Ferrer	
Arcs, canonades i dipòsits (1814)	A la documentació corresponent no parla de que aixequés cap document cartogràfic.	Tomàs Soler i Ferrer	

TEMÀTICA	TREBALL	DOCUMENTACIÓ CARTOGRÀFICA	AUTOR
	<i>Pont a Sant Boi de Llobregat (1859)</i>	<i>Proyecto de un puente para el paso del río Llobregat frente el pueblo de San Boy</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Plano de una porción del río Llobregat frente el pueblo de San Baudilio de Llobregat llamado San Boy</i>	Joan Soler i Mestres
Rectificació rius (1821)	<i>Ter (1821)</i>	<i>Plano que manifiesta la disposición del Rio Ter desde el lugar de Colomé hasta el Mar, y los proyectos para la limpia, rectificación y composición que manda hacer el Real Supremo Consejo de Castilla para precaver las inundaciones de las tierras confinantes</i>	Tomàs Soler i Ferrer

Font: Elaboració pròpia.

4. ELS CANALS NAVEGABLES (1787-1849)

Aquest capítol té l'objectiu de mostrar quins tipus de projectes hídrics van ser encarregats a la família Soler durant l'Antic Règim, els quals, seguint les tendències de l'època, eren principalment per portar a terme canals de navegació. Seguint aquestes directrius el capítol s'ha dividit en dos apartats. El primer està dedicat a parlar del projecte de Canals d'Urgell, que van elaborar Joan Soler i Faneca (1787) i Tomàs Soler i Ferrer (1815). Mentre que el segon es centra en el canal de navegació de Reus a Salou que va dissenyar també Joan Soler i Faneca a la dècada de 1780.

4.1 Els Canals d'Urgell (1787-1849)

En el present apartat el que es pretén és presentar les característiques i la cartografia resultant dels projectes de Canals d'Urgell que la Reial Junta Particular de Comerç va encarregar a Joan Soler i Faneca (1787) i, posteriorment, al seu fill Tomàs Soler i Ferrer (1815). Per tal de fer un estudi en profunditat sobre el tema l'apartat s'ha dividit dues seccions. La primera està dedicada a presentar els motius pels quals era necessari construir un canal de rec i de navegació a les terres de l'Urgell, mentre que la segona té un doble objectiu: repassar tots els projectes canalitzats que es van procurar tirar endavant en aquesta zona i veure les diferències entre ells²¹⁷.

4.1.1 Marc geogràfic i històric

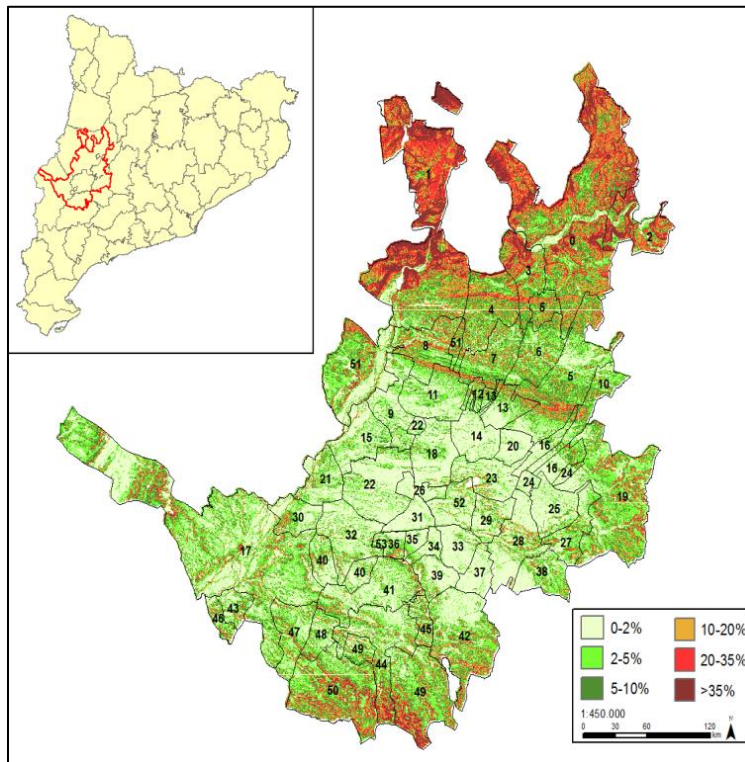
Les terres agrícoles regades pels Canals d'Urgell s'han caracteritzat, des de temps immemorials, per ser fèrtils i amb poc pendent (Figura 4.1 i Gràfic 4.1)²¹⁸. Per exemple, Tomàs Soler i Ferrer les definia com a: “compacta y

²¹⁷ En diverses ocasions s'utilitzarà el mot “Urgell” per descriure l'àmbit territorial limitat, segons Tomàs Soler i Ferrer (1816, I), “Por oriente linda con los derrames del territorio, conocido por la Segarra, cuya cabeza es la ciudad de Cervera, y las poblaciones principales de dicho límite son las villas de Tàrrega y Verdú: por medio día confina con los vertientes del distrito, llamado las Garrigas de Urgel, que dervian de las montañas de Prades y Senant, en donde se hallan los pueblos de Arbeca, Borges y Castellldans, y en la parte opuesta de esta principia la comarca nombrada la Conca de Barbará, que dirige su veritente hacia el campo de Tarragona: por poniente termina con el cauce del río Segre, en cuyas orillas están siutadas las ciudades de Lérida y Balaguer: y por cierzo está cercada con la cordillera de la montaña nombrada la sierra de Almena”.

²¹⁸ Els Canals d'Urgell recorren actualment 53 municipis de les comarques de l'Urgell (Agramunt, Anglesola, Bellpuig, Castellserà, la Fuliola, Preixana, Puigverd d'Agramunt, Tàrrega, Tornabous i Vilagrassa), del Pla d'Urgell (Barbens, Bell-lloc d'Urgell, Bellví, Castellnou de Seana, Golmés, Fondarella, Ivars d'Urgell, Linyola, Miralcamp, Mollerussa, Palau d'Anglesola, el Poal, Sidamon, Torregrossa, Vilanova de Bellpuig i Vila-sana), de la Noguera (Artesa de Segre, Balaguer, Belcaire d'Urgell, Bellmunt d'Urgell, Camarasa, Cubells, Foradada, Sentiu de Sió, Montgai, Penelles, Ponts, Preixens, Térmens i Vallfogona de Balaguer), del Segrià (Albatàrrec, Alcoletge, Artesa de Lleida, Alamús, Lleida, Montoliu de Lleida,

feraz, y [...] de primera clase en las de cultivo, menos un pequeño distrito confinante con el rio Segre, cuya tierra es más ordinaria, delgada y salada.” (Soler, 1816) i Jaume Mateu (1996, 19) comenta que a Catalunya: “El sòl no era excepcionalment fèrtil [...] Només a l'oest del Principat hi havia la terra rica, però la terra estava pobrament irrigada, i l'eixut arruïnava molt sovint allò que altrament hauria pogut ser una collita abundosa”. Tal era la valoració que se n'ha fet d'aquestes terres de ponent, que antigament s'havien arribat a considerar que podien ser el “granero de toda Cataluña” (Soler, 1816).

Figura 4.1. Pendent dels municipis regats pels Canals d'Urgell

1.Artesa de Segre, 2.Camarasa, 3.Ponts, 4.Foradada, 5.Cubells, 6.Agramunt, 7.Preixens, 8.Montgai, 9.la Sentiu de Sió, 10.Vallfogona de Balaguer, 11.Puigverd d'Agramunt, 12.Bellcaire d'Urgell, 13.Bellmunt d'Urgell, 14.Castellserà, 15.Penelles, 16.Tèrmens, 17.Tornabous, 18.Lleida, 19.Linyola, 20.Tàrraga, 21.la Fuliola, 22.Vilanova de la Barca, 23.Bellví, 24.Ivars d'Urgell, 25.Barbens, 26.Anglesola, 27.el Poal, 28.Vilagrassa, 29.Bellpuig, 30.Castellnou de Seana, 31.Alcoletge, 32.el Palau d'Anglesola, 33.Bell-lloc d'Urgell, 34.Golmés, 35.Mollerussa, 36.Fondarella, 37.Vilanova de Bellpuig, 38.Preixana, 39.Miralcamp, 40.els Alamús, 41.Torregrossa, 42.Arbeca, 43.Albatàrrec, 44.Juneda, 45.Puiggròs, 46.Montoliu de Lleida, 47.Artesa de Lleida, 48.Puigverd de Lleida, 49.les Borges Blanques, 50.Castelldans, 51.Balaguer, 52.Vila-sana, 53.Sidamon.

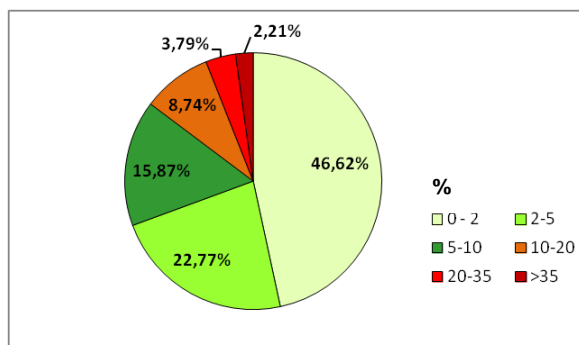
Font: Elaboració pròpia a partir del Model Digital del Terreny de l'ICGC.

Puigverd de Lleida i Vilanova de la Barca) i de les Garrigues (Arbeca, les Borges Blanques, Castelldans, Juneda, Puiggròs). Segons Coromines (1982, 28), les terres es poden classificar pel grau de pendent:

- 0-2%: Terres aptes per a qualsevol ús urbà o industrial i qualsevol conreu. Possibles problemes de drenatge.
- 2-5%: Comença a intervenir l'erosió.
- 5-10%: Algunes màquines agrícoles plantegen dificultats d'utilització.
- 10-20%: Limitacions per a l'edificació.
- 20-35% Edificacions només en zones molt puntuals i, encara, problemàtiques.
- >35%: No apte per a activitats industrials o agrícoles o per a àrees urbanes.

Per tant, fins a un màxim de pendent del 10% les terres poden ser conreades. Seguint aquesta informació es pot dir que el territori regat pels Canals d'Urgell és molt favorable a ser conreat, ja que de la superfície total dels 53 municipis que rega, un 46,62% tenen un pendent del 0 al 2%, un 22,77% del 2 al 5%, un 15,87% del 5 al 10% i només un 14,74% registra pendents superiors al 10%. Així doncs, el 85,26% de les terres dels municipis regats pels Canals d'Urgell són aptes per l'agricultura (Figura 4.1 i Gràfic 4.1). Aquest fet, doncs, és el que explica els límits del regadiu.

Gràfic 4.1. Distribució general del pendent en els municipis regats pels Canals d'Urgell

Font: Elaboració pròpia.

Tots els aspectes favorables per l'agricultura, però, es veien afectats pel clima, que, tal i com exposa Tomàs Soler (1816, 2), era: "Muy frio en el invierno, vejado de densas nieblas, que producen yelos y escarchas, é intermediado de algunas nieves, y es muy caluroso en el verano. Regularmente es estéril, ó árido en todos los tiempos por las pocas lluvias que se experimentan, de modo que en tiempo de sementera, si los vientos del levante no son fuertes y continuos por algunos dias, no pueden dominar las largas y elevadas cordilleras de montañas, que comprende el territorio de la Sagarra para caer sobre dicho Urgel, y es preciso que sean fuertes los aguaceros para ablandar dicha tierra, y ponerla en estado de fermentar"²¹⁹. A banda d'aquestes declaracions, n'existeixen d'altres que encara posen més de manifest la falta d'aigua²²⁰. Així, per exemple, Pere Ripoll en el seus memorials de 1614 comenta que: "[...] han de beure tots [persones i animals] unas mateixas bassas l'aygua pluvial, bruta y llotosa de tres y quatre anys entollada [...]" i Joan Soler i Faneca, cap a finals del segle XVIII, manifestava que els urgellencs es veien obligats a: "cocer el pan con tomillos y boñiga [fem]; y á beber para su sustento el agua corrompida en las balsas con gran menoscabo de su salud" (Soler, 1816) (Figura 4.2)²²¹. Davant d'aquestes circumstàncies climatològiques adverses només era possible fer una collita a l'any, com a molt, i només de cereals²²².

Figura 4.2. L'agricultura abans de la construcció dels Canals d'Urgell

Font: ECCU, nº 183.

²¹⁹ Les pluges en l'àmbit dels Canals d'Urgell són escasses i torrencials. La mitjana anual se situa entre els 370 i 450 mm. A aquesta característica climàtica cal afegir-hi el fort contrast tèrmic que es registra entre estiu i hivern, amb una amplitud tèrmica al voltant dels 25°C (estiu amb més de 30°C i hivern amb mínimes de -4°C).

²²⁰ Cal destacar, que en algunes ocasions la pèrdua de la collita va ser causada per l'excés d'aigua o per les pedregades tan freqüents en aquesta àrea.

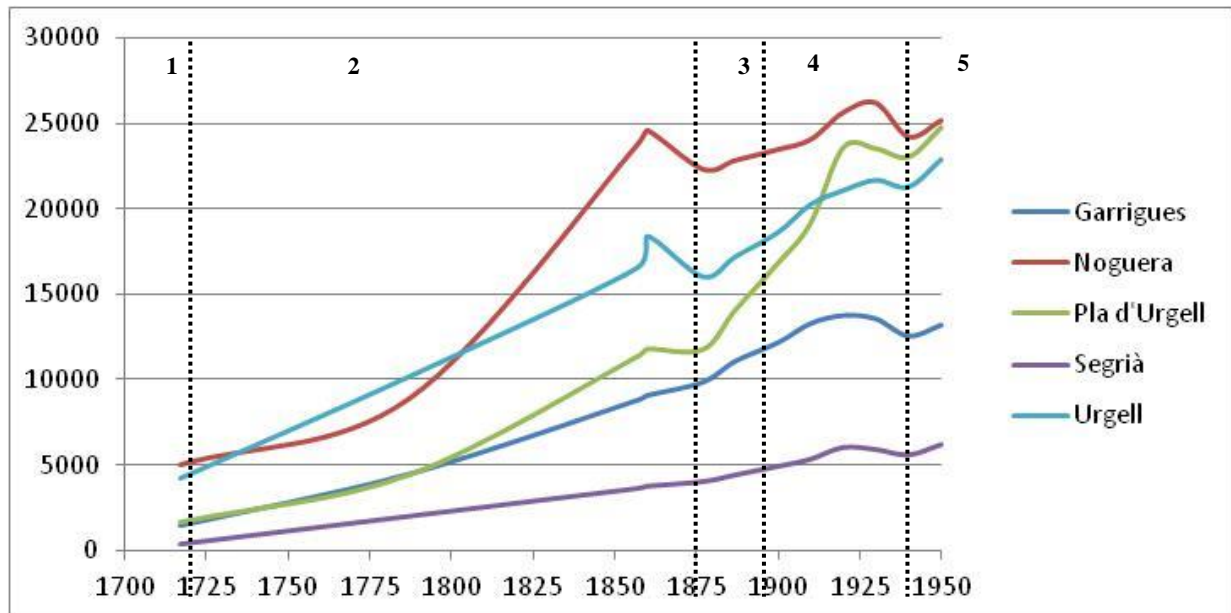
²²¹ "En el siglo XVIII no hubo cosecha buena des de 1725 a 1750 [...] comunmente por falta de agua se pierden las cosechas" (Mateu, 1992, 47).

²²² BC, Lligall XIX, carpeta 21.

Les dificultats per obtenir unes bones collites van obligar a la població urgellenca a desplaçar-se a altres territoris més rics agr colament²²³. Ara bé, les transformacions agràries de mitjans del segle XVIII i principis del XIX i l'entrada en funcionament dels Canals d'Urgell (1862) va empènyer a que l'Urgell pogués oferir millors condicions de vida i, per tant, s'an s recuperant poblacionalment des de 1870 fins el 1920, moment en el que va començar a registrar un estancament de població. Per esquematitzar l'evolució demogràfica d'aquest territori dir que es pot resumir en cinc periodes (Gràfic 4.2):

1. Despoblament general per les condicions que es vivien a la zona.
2. Lleuger repoblament per les transformacions agràries.
3. Els Canals d'Urgell entra en funcionament el 1862, però les seves conseq ncies en la demografia no es deixen percebre fins a finals de la dècada del 1870²²⁴.
4. Repoblament.
5. Estancament demogràfic.

Gràfic 4.2. Fases en l'evolució de la població de l' rea regada pels Canals d'Urgell

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Tesi Doctoral de Josep Maria Ramon (2004).

Per tant, tal i com ho indica Jaume Mateu (1966, 19), el fet que aquesta àmplia plana lleidatana pogués disposar d'aigua quan vulgués va canviar plenament la perspectiva social, demogràfica i econòmica de la zona²²⁵. Des de temps immemorials ja es tenia consciència d'aquest potencial, per aquest motiu, des del segle XIV, es va plantejar la construcció d'un canal per regar aquestes terres.

²²³ El despoblament d'alguns nuclis de població de l' rea de l'Urgell era una evidència, ja que dels 213 termes que hi havia en el segle XVII 115 eren poblats i 98 deshabitats. A dia d'avui tota l' rea regada pels Canals d'Urgell compta amb una setantena de pobles.

²²⁴ La terra i els homes no estaven preparats pels nous temps (Aldomà; Pujades, 1993, 29).

²²⁵ L'economia de tota aquesta  rea de ponent també es veia afectada pel fet de que no hi havia cap tipus d'indústria.

L'agricultura

Són diversos els autors que han estudiat l'evolució de l'agricultura a les terres regades pels Canals d'Urgell (Tortosa, 1968, Mateu, 1982, Galitó, 1988; Mateu, 1992; Vila, 1992; Ramon, 2004;). Per tant, el que es pretén en aquest subapartat només és fer una introducció a aquesta informació i afegir la cercada en d'altres fonts històriques.

L'agricultura de tota aquesta plana lleidatana, abans de l'entrada en funcionament dels canals el 1862, era, en general, de secà. El cultiu principal eren els cereals (blat), les vinyes, les oliveres i els ametllers. Els conreus de regadiu com l'alfals, els fruiters o les hortalisses eren quasi bé inexistents. Cal destacar, que tal i com ho testifiquen diferents documents històrics, el rec d'aquestes terres només es podia dur a terme mitjançant petites sèquies o pous que hi havia prop de les zones de cultiu²²⁶.

Però, per tal de tenir una visió més acurada de la situació agrícola abans de la construcció dels Canals d'Urgell s'han utilitzat les descripcions dels viatgers del segle XVIII i XIX i les respostes del qüestionari de Zamora d'alguns municipis de la zona (Annex 22 i Annex 23)²²⁷. En el primer cas, es té, per exemple, la visió d'Antonio Ponz (1788), el qual afirmava que: "La población de Bellpuig se reputa en unas 1200 almas. Los frutos regulares del termino son granos, aceyte, vino y almendros [...] el llano de Urgel abunda en granos [...] se coge bastante vino" (Mateu, 1982, 173) o la d'Alexandre Laborde (1816) que deia: "Tárrega produce granos, vino, aceyte, legumbres y cáñamo [...], se llega a Bellpuig la cual está en medio de una campiña muy feraz en vino, granos y almendros" (Mateu, 1982, 173).

En el segon cas, el de les respostes del qüestionari de Zamora, a més de confirmar el que alguns viatgers enuncien, s'extreuen resultats més eloqüents. Per exemple, que a Anglesola hi havia una sínia particular per regar i algun pou; que a les Ventoses (Preixens), tot i que el riu Sió era poc cabalós i els faltaven medis per dirigir l'aigua, s'hi plantejava la construcció de rescloses; que a Puigverd d'Agramunt es regaven alguns horts tot aprofitant l'aigua del riu Sió; i que a Artesa de Segre, sempre i quan baixés aigua pel riu Segre, es podien irrigar algunes terres. A més, s'ha pogut saber que a Puigverd d'Agramunt una fanega de regadiu es pagava el doble que una de secà i que les terres incultes les destinaven a la pastura d'animals. Ara bé, també s'ha pogut confirmar els cultius principals i les produccions d'alguns municipis d'aquesta àrea de Ponent a finals del segle XVIII (1790)²²⁸.

²²⁶ Una zona on hi havia aigua per regar era a la Femosa (Juneda). I és que en aquesta de les Garrigues, Joan Soler i Faneca va treballar-hi el 1767 amb l'objectiu d'establir unes mines d'aigua. Cal dir, que com a resultat d'aquest encàrrec en va traçar un mapa titulat: *Plano de todos los terrenos en cuestión, curso de La Famosa y parajes donde el Real Monasterio pretende hazer las minas [...]* (ACA, Colecciones, MP-156).

²²⁷ Les respostes del qüestionari de Zamora s'han localitzat a la Biblioteca del Patrimoni Real o a l'Arxiu Nacional de Catalunya, però, per motius que es desconeixen manquen molts dels municipis de la zona regada pels Canals d'Urgell. Per això, només s'ha pogut treballar amb les respostes dels municipis d'Artesa de Segre, Puigverd d'Agramunt, Anglesola i el nucli de població de les Ventoses (Preixens). Cal destacar, que el Cadastre també hauria servit per analitzar l'agricultura de la zona, però degut a la quantitat d'informació que aporta aquesta font, i tenint en compte el caràcter secundari de l'estudi, no s'ha considerat oportú.

²²⁸ Pel que fa referència als cultius, a les Ventoses (Preixens), el 1790, eren de vinyes, oliveres, cereals (blat i sègol), alzines, ametllers, perers, oms o joncs i les produccions eren, per exemple, de 2.500 càntirs de vi (37.900 litres), 1.000 quarteres d'oli (4.000 litres) i de cinc quarteres (275 kg) per cada sembra de cereals. A Artesa de Segre els cultius eren de vinya, oliveres, cereals (blat, ordi i espelta) i moreres amb produccions de blat de 100 quarteres (5,5 tones), d'ordi de 104 (4,4 tones) i de cànem de 80 arroves (832 kg). A Puigverd d'Agramunt es cultivaven cereals (blat xeixa, sègol, ordi, civada i mill), vinyes, oliveres i cànem i les produccions eren de 1.690 quarteres de blat xeixa (92,95 tones), 900 de sègol (49,5 tones), 773 de civada (23,19 tones), 773 de mill (42,5 tones), 1.129 carregues d'oli (140.560,5 litres) i 10 quartans de cànem (61,13 litres). Finalment, s'ha pogut saber que a Anglesola es cultivaven vinyes, oliveres, cànem, cereals (blat xeixa, mescla, sègol i ordi) i ametllers.

Alguns personatges dels segles XVII, XVIII i XIX, amb l'objectiu de convèncer la gent que dubtava dels beneficis del rec, van fer especulacions sobre els rendiments que s'aconseguirien si es proveís d'aigua una part de la plana de Lleida. Així, per exemple, Pere Ripoll (1614) va esmentar que es podrien regar 300.000 jornals de terra i que, per tant, Barcelona podria deixar de menjar cereals de Sicília a tres lliures la quartera i pagar-los a 30 sous o menys si fossin de l'Urgell. A més, Ripoll també comentava que l'ofici de la parairia augmentaria a la zona per la gran quantitat de bestiar que es podria criar i perquè es podrien rentar les llanes i fer molins. En aquesta mateixa línia, Tomàs Soler i Ferrer deia que, a més d'augmentar la producció de cereals, vinyes i oliveres, es multiplicaria l'horta, creixeria més vegetació i es fomentaria el conreu de les faves, mongetes, mill, blat de moro, llegums, cànem i lli. Soler, com ja ho havia fet Ripoll el 1614, també va esmentar que el rec facilitaria la criaça d'animals i, per tant, es disposaria de més adob per la terra de conreu. A més, es podrien criar bous en comptes de mules per treballar al camp. A banda d'aquestes consideracions, Tomàs Soler i Ferrer (1816) va anar més enllà i va fer una estimació de la producció dels conreus i dels beneficis econòmics que se n'obtidrien una vegada s'introduís el regadiu. En aquest sentit esmentava que si es sembrassin 100.000 jornals de terra a l'any es produirien tres quarteres de blat per cada jornal, és a dir 300.000 quarteres/any. Per tant, si es vengués a 3 duros la quartera, anualment es guanyarien 900.000 duros.

4.1.2 Els projectes de regadiu

Els projectes realitzats per a la construcció dels Canals d'Urgell han donat lloc a la publicació d'una sèrie d'estudis (Renyer, 1990; Vila, 1992; Mateu, 1996; Garganté, 2008;). A continuació es pretén explicar la importància dels projectes de la família Soler amb els posteriors i la seva relació amb els anteriors. A aquest efecte s'ha organitzat la informació en cinc parts: els projectes precedents a Bernardo Lana; el d'aquest projectista; els posteriors fins el de Joan Soler i Faneca; el d'aquest i el del seu fill Tomàs Soler i Ferrer; i els successius a aquests fins l'últim.

Els projectes precedents al de Bernardo Lana

El primer projecte dels Canals d'Urgell es va plantejar el 1346 quan l'Infant Jaume, comte d'Urgell, va anar a Manresa. En aquesta visita els consellers de la ciutat li varen mostrar els plànols de la sèquia que estaven construint, des de l'any 1339, per regar les terres agrícoles de la ciutat. L'Infant Jaume va veure la possibilitat de desenvolupar una obra similar a l'Urgell per així resoldre la falta d'aigua pels conreus. Amb aquest objectiu, l'1 d'octubre de 1346, l'Infant Jaume va escriure una carta als consellers de la ciutat de Manresa perquè l'enginyer de la seva sèquia, Guillem Catà, passés 15 dies a l'Urgell a fer els estudis previs per la construcció del canal. Tot i que aquesta sol·licitud va ser acceptada, no es pot confirmar, per falta d'informació, si es va desenvolupar alguna comesa. Possiblement, però, la mort de l'Infant Jaume el 19 de novembre de 1347 va provocar la paralització d'aquest primer projecte (Renyer, 1990, 16) i no va ser fins dos segles més tard que se'n va tornar a plantejar un altre.

En aquest segon cas l'impulsor en va ser el rei Carles I, qui, el 1506, a més d'ordenar traçar uns plànols del canal va establir unes ordenances per la futura "Sèquia Reial". Aquest projecte tampoc va prosperar, però, el 1554, Felip II va recuperar les esmentades ordenances per replantejar l'obra dels Canals d'Urgell. L'encarregar de portar a terme aquests estudis va ser Martí Joan Franquesa, membre del Consell Reial i Tresorer del Rei. Franquesa va enllestir tots els estudis, va finalitzar els plànols i,

fins i tot, va iniciar les obres. Ara bé, les divergències entre els promotors de l'obra: l'Abat de Poblet, els barcelonins i el rei, va provocar-ne l'abandó²²⁹.

A aquest nou fracàs, el va seguir un nou intent, el de 1589. En aquest cas el promotor va ser-ne el Consell de Cent, però la pesta d'aquell mateix any a Barcelona i a altres indrets, van fer fracassar el projecte altre cop. Des d'aquesta nova aturada no va ser fins el 1614 que es va tornar a plantejar la construcció d'un canal per regar les terres de l'Urgell. En aquest cas l'encarregat va ser-ne Pere Ripoll, un veí d'Anglesola. A ran d'aquesta iniciativa es van elaborar, el 27 de juliol de 1614, dos documents: el *Memorial de les utilitats més notables* i el *Memorial de totes les dificultats y dubtes*²³⁰. Algunes de les dades més destacades que se'n desprenen d'ambdós són que: la presa del canal se situaria a Àger; l'aigua del Segre destinada al canal seria 25 moles (2,15 m³/s); es regarien 300.000 jornals de terra (1.173 km²); i el cost seria de 60.000 ducats (720.000 rals de billó) a 70.000 (840.000 rals de billó), que es pagarien quan es comencés a regar amb el trentè dels fruits. Una de les idees que va plantejar Pere Ripoll, i que va marcar el sentit d'alguns projectes posteriors, va ser que el canal tingués un doble ús: el regatge i la navegació. Segons Pere Ripoll, calia fer-lo navegable perquè així: "[...] se podrien aportar dits manteniments [fruits] als dits ports [Barcelona i Tarragona] ab poch gasto.". Aquest projecte, però, tampoc es va acabar portant a terme per les dificultats econòmiques del moment.

La idea del canal no es tornà a plantejar fins el 1726, quan un figuerenc, Marià Serra, va lliurar un memorial a la Reial Audiència a Felip V. L'aleshores Capità General de Catalunya, Guillaume de Melun marquès de Risbourg, va nomenar una comissió de tècnics topògrafs i enginyers militars (Carles Beranguer, José Valenzuela, Ramon Oliveras, Luis Lazara i Pedro Lecoq) perquè desenvolupessin el projecte. El 1727 es van iniciar les obres, situant la presa a Gerb, però l'oposició de diferents gremis (comerciants barcelonins, nobles, ciutadans de Barcelona, etc.) les van fer aturar²³¹.

Pocs anys després d'aquest nou intent, concretament el 1737, el nou Capità General de Catalunya, el marquès Juris Prosper van Verboom i el president de la Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona, Jaume Duran, van promoure la realització d'un nou projecte de Canals d'Urgell. Verboom va ordenar aixecar un nou plànol per ordre del rei i de Jaume Duran, qui, segons informa Tomàs Soler i Ferrer (1816, 8), va aconseguir una subscripció de 360.000 pesos per començar l'obra²³². En aquest cas la presa se situaria a Oliana i l'evacuació de les aigües es faria al riu Segre en un punt situat més avall de Lleida. Però, per motius que es desconeixen aquest projecte tampoc va prosperar²³³.

El projecte de Bernardo Lana

Els diversos intents per irrigar les terres de l'Urgell no havien donat els seus fruits, per tant, a mitjans del segle XVIII la situació continuava sent la mateixa que el 1346, quan l'Infant Jaume havia

²²⁹ Segons informa Renyer (1990) el 26 de setembre de 1574 es van demanar 40 homes a Bellpuig per les obres del canal i el 30 de novembre de 1575 es va fer la petició de 10.000 ducats perquè es pogués avançar en la construcció del canal. La pressió de l'abat de Poblet i dels barcelonins va provocar que el monarca posés l'obra sota la direcció de l'anivellador Joan Francisco Citoni, nebot de l'abat de Poblet. Aquest canvi, però, no va ser acceptat per Franquesa i, per tant, va abandonar el projecte.

²³⁰ El primer document es desenvolupa al llarg de 24 apartats, mentre que el segon són 14 rèpliques a unes preguntes.

²³¹ Tal i com informa Tomàs Soler i Ferrer (1816, 8): "[...] hay fundamento para creer qe se levantó un plan [el 1726], segun parece de las copias de los oficios, que en el año 1739 pasó el Secretario de Estado y del despacho de la guerra al Cardenal Molina, Gobernador que era del supremo Consejo de Castilla, y al Marques de Werboom, Director general de ingenieros en este Principado, para que mandasen buscar en sus respectivas secretarías [Plànol de 1726], y le pasasen a sus manos para conocimiento de S.M."

²³² La subscripció l'havia aconseguit a través de l'associació de comerciants de Barcelona (Soler, 1816, 8).

²³³ Tomàs Soler i Ferrer (1816, 8) confirma l'existència de cartografia per aquest projecte, però ja en la seva època no es va localitzar.

encarregat el primer projecte de Canals d'Urgell. Per això, el 1749 el marquès de Puerto Nuevo, regent de la Reial Audiència, va enviar el seu Ministre, el Marquès de l'Ensenada, perquè recordés a Felip V el projecte i la necessitat d'executar-lo. El rei, com a resposta d'aquesta visita, va dictar la Reial Ordre de 30 de setembre de 1751, la qual encarregava a Bernardo Lana, membre del Reial Cos d'Enginyers, que inspeccionés els terrenys i aixequés un nou plànol pel Canal d'Urgell²³⁴. Finalment, el 18 de novembre de 1752, Lana, amb l'ajuda de l'enginyer Miguel Moreno, va entregar el seu projecte.

A trets generals, Bernardo Lana va determinar que la presa s'hauria de situar al Mas Abella (Tiurana) a una alçada de 112 peus (31,20 metres). Posteriorment, passaria per la dreta del Segre fins que el travessaria a l'alçada de la Llenguadera (Ponts). En aquest punt el canal seguiria per l'esquerra de l'esmentat riu, passant pels nuclis de Collfred (Artesa de Segre), Vilves (Artesa de Segre) i Morcovau (Foradada) on hi haurien dues mines per a travessar la serra de Montclar. Superada aquesta el canal es dirigiria cap a les Puelles (Agramunt), Castellnou d'Ossó, Conill (Tàrraga), Altet (Tàrraga), el Mas Colom (Tàrraga), Vilagrassa, Preixana, Arbeca, Puiggròs, les Borges Blanques, Castellldans, Puigverd de Lleida i Artesa de Lleida des d'on aniria a desembocar al riu Set (Figura 4.4)²³⁵.

A més del Canal Principal, Bernardo Lana va definir el recorregut de tres sèquies subalternes per distribuir l'aigua a les terres inferiors. La primera d'elles, que projectava l'inici just abans del barranc de Santa Maria, aniria per la falda de la Serra d'Almenara fins a Castellserà, des d'on continuaria fins a Palau d'Anglesola per desembocar al riu Corb. La segona, que estava previst donar-li inici després del nucli de Conill, aniria des del municipi de Tornabous fins el de Puigverd. Finalment, la tercera, que començaria enfront de Vilagrassa, aniria cap a Palau d'Anglesola fins a desembocar al riu Segre entre Vilanova de la Barca i Alcoletge. Cal destacar que, a banda d'aquestes sèquies, en va projectar unes altres que discorririen per entremig d'elles.

Amb la construcció d'aquest canal Bernardo Lana va veure que només es podria irrigar un terç del territori que calia regar. Per aquest motiu, i com a novetat dels projectes anteriors, va proposar la construcció d'un segon canal²³⁶. Aquest també es nodriria d'aigua del riu Segre, però quan ja se li han incorporat les aigües de la Noguera Pallaresa. El seu inici estava previst que fos a l'ermita del "Tabaco" (Camarasa), on a través d'una presa de 600 pams d'alçada (124,50 m) i un ample de tant com permetés el terreny, es desviaria l'aigua del Segre. Després d'aquest punt el canal aniria cap a Camarasa fins a trobar quasi bé el nucli de Sant Llorenç de Montgai. Posteriorment, continuaria en direcció a la Sentiu de Sió i pocs metres enllà travessaria el riu Sió i recularia per tornar a travessar el municipi. El següents nuclis pels que va projectar que passés aquest segon canal eren Belcaire d'Urgell, el Pedrís (Belcaire d'Urgell), Vallverd (Ivars d'Urgell), Palau d'Anglesola, Fondarella, Sidamon, els Alamús, Puigverd de Lleida. En aquest punt estava previst que novament travessés el riu Sió i, a continuació, anés a Artesa de Lleida fins a desembocar al riu Set a Montoliu de Lleida.

Bernardo Lana va plasmar el seu projecte traçant els plànols d'una part de la plana de l'Ugell, un del canal principal, un del subsidiari i uns de les obres particulars que es proposaven (Figura 4.4, Figura

²³⁴ Aquest projecte s'explica més detalladament, perquè, tal i com informa Renyer (1990), va ser la base de tots els projectes que es varen desenvolupar posteriorment.

²³⁵ Per conèixer amb més detall el recorregut consultar: BC, Lligall XIX, Carpeta 21.

²³⁶ Amb aquest segon canal també estava previst que es regués una tercera part del territori. Així doncs, amb els dos canals es podrien regar dos terços de l'Urgell, deixant el terç que no es regaria pel conreu d'herbes o per llenya de muntanya (BC, Lligall XIX, carpeta 21).

4.5 i Figura 4.6)²³⁷. A més, també va presentar un document que descrivia la naturalesa del terreny, la utilitat del canal i el cost de l'obra. D'aquí se'n desprenen una sèrie de dades com que l'obra valdria quasi 1.600.000 pesos, que la utilitat anual seria de 220.000 pesos, que el manteniment ascendiria a 23.000 pesos anuals i que es podrien regar fins a 170.000 faneques amb cadascun dels canals, és a dir 240.000 faneques en total. Aquestes, però, no són les úniques dades d'aquest document, ja que també informa que la longitud del primer canal seria de 194.495 vares, la del segon 201.172 i la de les sèquies 176.830. Pel que fa a l'amplada va determinar que pel canal principal i subsidiari seria de 15 vares, tenint en compte que 3 es destinarien per a un camí, i que la de les sèquies seria de 4 vares. El que era comú a tots aquests reguers era la profunditat, la qual va determinar que sigués de 4 vares.

Cal destacar, que tot i que aquest projecte va servir de base pels següents, hi havia el problema que al llarg de 1000 vares es travessaria un sòl inestable compost principalment per guixos. L'arquitecte Antoni Celles, que és qui va alertar d'aquest error, exposà que altres canals, com per exemple l'Imperial, també tenien aquesta adversitat, però ho havien solucionat revestint la llera per tal d'evitar la infiltració i pèrdua d'aigua.

En aquest cas tampoc es va arribar a executar i és que, a banda dels diversos problemes econòmics de l'època, va comptar amb l'oposició d'algunes persones que creien que el regatge podia arribar a ser perjudicial per la salut al ser un focus de paludisme com a conseqüència de l'existència d'aigües estancades.

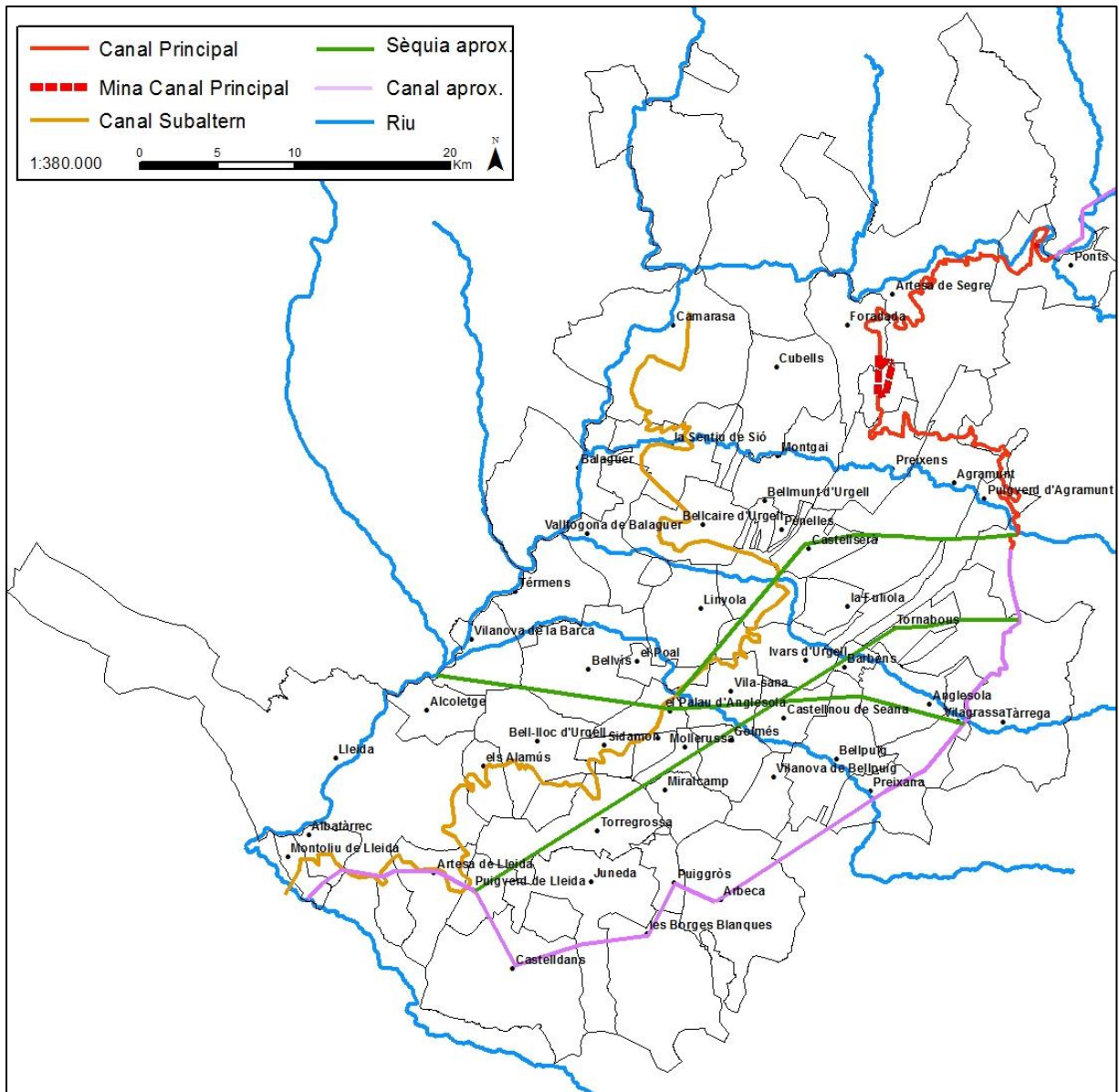
Figura 4.3. Detall d'alguns dels plànols topogràfics de la plana urgellenca que va aixecar Bernardo Lana (1751)

Fuente: España. Ministerio de Defensa. Instituto de Historia y Cultura Militar. Archivo General Militar de Madrid. Signatura: Esp-42/2 fins el Esp-21

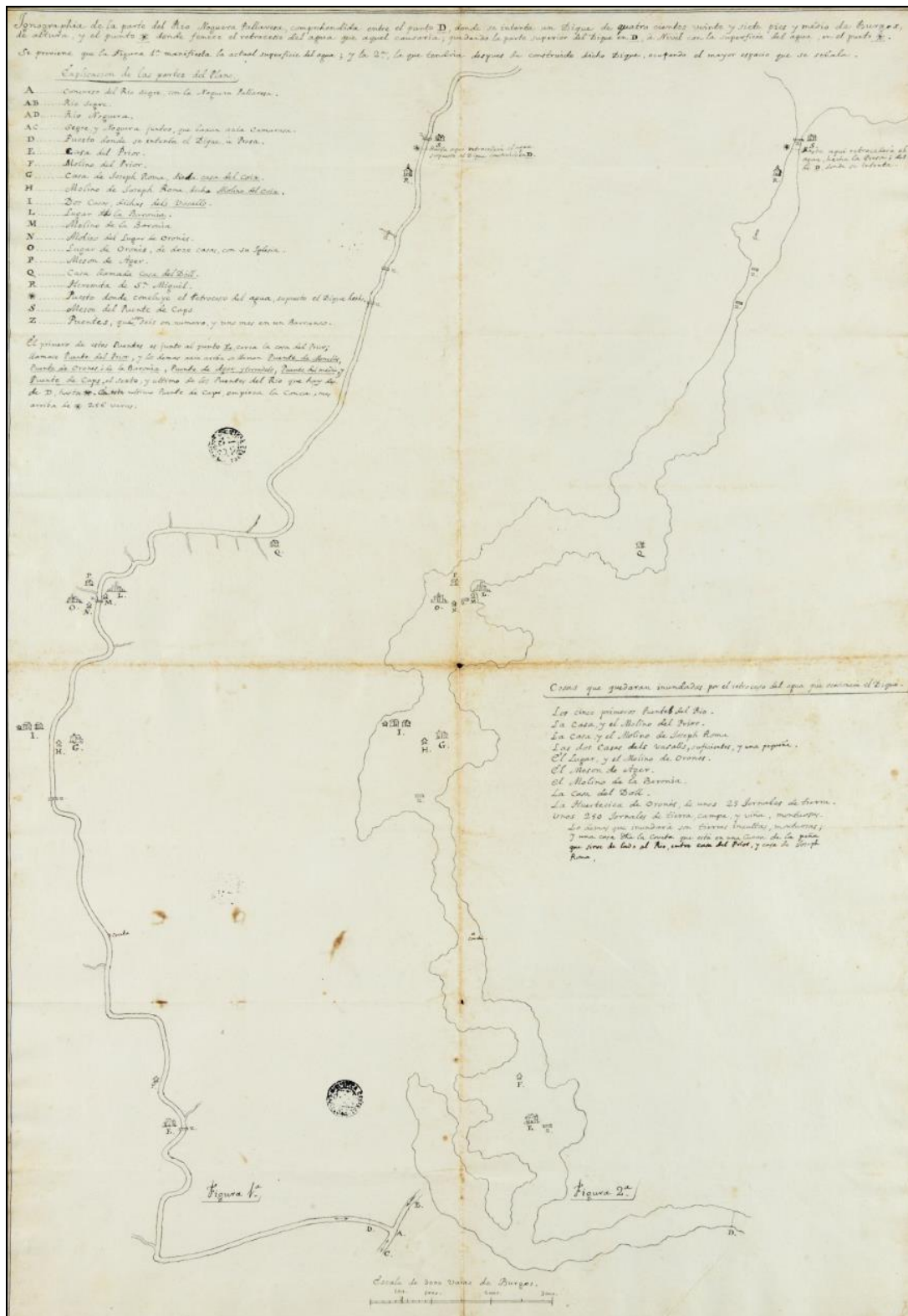
²³⁷ El plànol de 1751: *Plano del Llano de Urgel situado al oriente de Lérida y Balaguer y la dirección del Río Segre arriba hasta el parage que de él se ha de tomar las aguas para el canal de regadío proyectado 1741*, que està a escala 1:21.900 i que té una dimensió de 175x331 cm, es troba a l'IHCM amb la signatura: Cat. 2406, G-1/5 (Burgueño, 2001). En aquest mateix arxiu es troben molts d'altres documents cartogràfics resultat dels treballs de Bernardo Lana (Figura 4.3).

Figura 4.4. Els Canals d'Urgell segons el projecte de Bernardo Lana

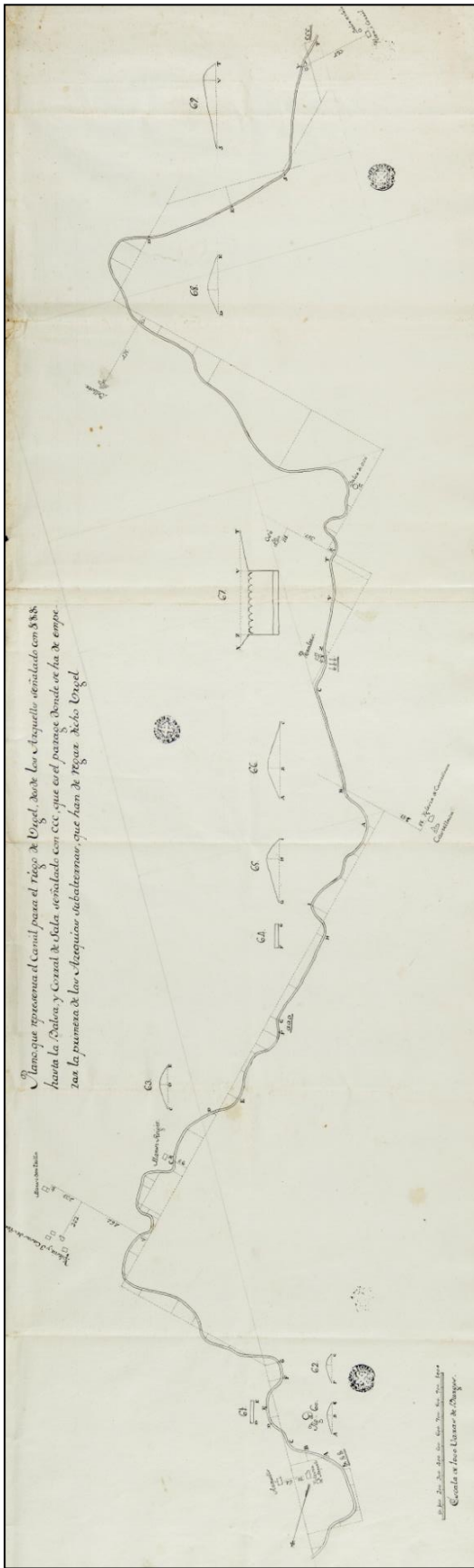
Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol del Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2.

Figura 4.5. Ignografia de la part del Rió Noguera Pallaresa, compresa entre el punt D, on s'intenta un Dique [...] i el punt * on acaba el retrocesso del aigua que aquell causaria; quedant la part superior del Dique en D [...] en el punt *

Font: BC, Lligall XIX, Caixa 21, f. 20

Figura 4.6. Plano que representa el Canal para el riego de Urgel, desde los Arquells señalado con && hasta la Balsa, y Corral de Sala señalado con CCC, que es el parage donde se ha de empezar la primera de las Azequias subalternas, que han de regar dicho Urgel

Font: BC, Lligall XIX, Caixa 21, f. 20

Del projecte de Bernardo Lana al de Joan Soler i Faneca

A partir de 1763, amb la creació de la Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona, el projecte dels Canals Urgell va ser una iniciativa d'aquesta institució. Per aquest motiu, Francesc Clota, vocal de l'esmentada, va demanar, entre 1763 i 1765, que li passessin els antics projectes del canal. Sembla ser que aquesta petició no va tenir resultats favorables, així que, el 8 de setembre de 1765 van encarregar la realització d'un nou projecte a l'arquitecte Pere Llopart i al geòmetre Tomàs Despart. En aquest cas es va projectar un únic canal amb desguàs a Torredembarra, però aquest tindria el doble ús, de regatge i navegació, com ja havia previst Pere Ripoll el 1614. El 17 d'agost de 1769, tal i com s'informa en el document de l'època, aquest nou projecte estava gairebé finalitzat: "Tomas Despart, geometra comisionado que fue para medir, calcular y poner en plano el canal de navegación y riego de Urgel, con la debida atención expone haber concluydo, con Pedro Llopart, la nivelación y medición del terreno por donde deberá transcurrar el referido canal, paso el suplicante [Tomas Despart] en esta a Barcelona a hacer los dibujos correspondientes [no localitzats a dia d'avui]"²³⁸. Ara bé, degut a uns certs inconvenients i perjudicis, el marquès de l'Ensenada no va acabar de donar suport al projecte i el va revocar (Renyer, 1990, 30).

Amb la fallida del projecte de Pere Llopart i Tomàs Despart, la Reial Junta Particular de Comerç ho va tornar a intentar encarregant-ne un de nou al geòmetra Joan Xerta. En aquest cas, que també seria pel rec i la navegació, es va plantejar que l'aigua s'agafés, amb una presa de 30 toeses d'alçada, del riu Noguera Pallaresa a Àger. Posteriorment, estava previst que fes un rodeig de 5 llegües per terrenys molt escarpats fins a travessar el riu Segre amb un pont molt elevat. Pel que fa al canal de navegació aniria de la Conca de Tremp a la platja de la ciutat de Tarragona tot superant els colls d'Espluga Calba, Senan i Espluga de Francolí. Dels plànols que va elaborar Joan Xerta se n'ha conservat la copia que va traçar Sinibald Mas el 20 de març de 1786 (Burgueño, 2001, 482-483).

Aquest projecte no es va arribar a portar a terme, ja que la Reial Junta Particular de Comerç va considerar que era inviable. Per exemple, el mateix Joan Soler i Faneca i Tomàs Soler i Ferrer van fer-ne una crítica determinant que els problemes eren: "excesiva elevación de la presa, que con dificultades habría resistido a la avenidas de aquel caudaloso río, como porqué de la misma elevación, resultaba, que quedaban inundados algunos molinos y puentes, una extensión considerable de tierra y el pueblo de Oronés. A más de que, según el método de construcción, se cerraba el paso a las maderas, que bajan en gran copia de los Pirineos por aquel río" i que "los planos hechos por Sinibaldo Mas padecen muchas equivocaciones sustanciales por presentar partes de terreno muy llano quando en efecto es muy elevado y escabroso"²³⁹.

La Reial Junta Particular de Comerç no va desistir i, el 1779, es va unir amb la Reial Societat Econòmica de Tàrrrega, creada el 1777, per tirar endavant un nou projecte de Canal d'Urgell²⁴⁰. El primer pas que van fer ambdues institucions va ser obtenir els antics projectes del canal (1780). Assolít aquest primer objectiu van procedir a encarregar-ne la redacció d'un altre a Salvador Reguant, vicepresident de la Reial Societat Econòmica de Tàrrrega. Aquest va fer entrega, el 1783, de dues memòries en les que resumia els projectes anteriors i defensava la idea del canal navegable. Però, novament les dificultats econòmiques van portar al comte de Floridablanca i al superintendent de camins i obres no acceptessin la proposta de Reguant.

²³⁸ BC, Lligall XIX, Caixa 21.

²³⁹ Per veure l'informe complet (Annex 24). BC, Lligall XIX, Caixa 21.

²⁴⁰ Tàrrrega havia estat la població capdavantera en la construcció dels Canals d'Urgell des del segle XVI, i fins a la construcció definitiva ho va seguir sent (Renyer, 1990, 30).

El projecte de Joan Soler i Faneca i Tomàs Soler Ferrer

Malgrat això, la Reial Junta Particular de Comerç i la Reial Societat Econòmica de Tàrraga no es van donar per vençudes i van adreçar diverses sol·licituds al rei Carles III per reintentar-ho. Finalment, amb ofici de 23 de maig de 1786, el rei va ordenar que expedissin el pla que havia elaborat Bernardo Lana el 1749 i els càlculs de Joan Xerta, perquè Joan Soler i Faneca “[...] hiciese un nuevo reconocimiento del terreno con las adiciones o mutaciones que juzgase a proposito, formando un calculo prudencial de la obra, y el número de tierras que podría beneficiarse con el riego [...] y también el cálculo que tendría el canal navegable.” (Garganté, 2008, 256)²⁴¹. El 19 de juny de 1786 Soler i Faneca rebia tota aquesta documentació i, després de revisar-la, va preferir basar-se amb els estudis de Bernardo Lana abans que els de Joan Xerta al detectar-hi errors diversos²⁴². Tot i això, va decidir que els de Xerta els utilitzaria com a referència per marcar la direcció del canal navegable des de la Conca de Tremp fins a la platja de la ciutat de Tarragona²⁴³.

El 23 de juny de 1786 Joan Soler i Faneca va desplaçar-se a l'Urgell per realitzar els primers estudis dedicats a calcular l'aigua del riu Segre en diferents punts. L'objectiu d'aquesta tasca era esbrinar el cabal amb el que podria comptar pel canal i, per tant, fer una aproximació a quina seria l'extensió regable. Aquesta primera estada es perllongà quatre anys, però en algunes ocasions va tornar a Barcelona pel seu mal estat de salut o per inclemències climàtiques²⁴⁴. En aquestes ocasions havia estat el mateix mestre de cases qui havia pres la decisió de tornar, però en d'altres, per exemple el 27 de desembre de 1786 o el 10 de febrer de 1787, va ser la junta qui li va demanar que tornés a Barcelona pel mal temps que hi havia a l'Urgell. En aquestes ocasions, però, Soler i Faneca va decidir continuar els treballs.

Després de calcular la quantitat d'aigua del riu Segre que es podria disposar pel canal, Soler i Faneca va fer els anivellaments del terreny. El 26 de juny de 1787, quan ja havia acabat les de la secció del riu que va del riu Llobregós fins a les vistes de la plana de l'Urgell, va procedir a l'aixecament d'un plànol per demarcar les diferents direccions que podria agafar el canal. Aquest document cartogràfic, finalitzat el 9 d'agost de 1787, el va traçar tenint en compte els seus càlculs i el projecte de Bernardo Lana (Figura 4.7 i Figura 4.8).

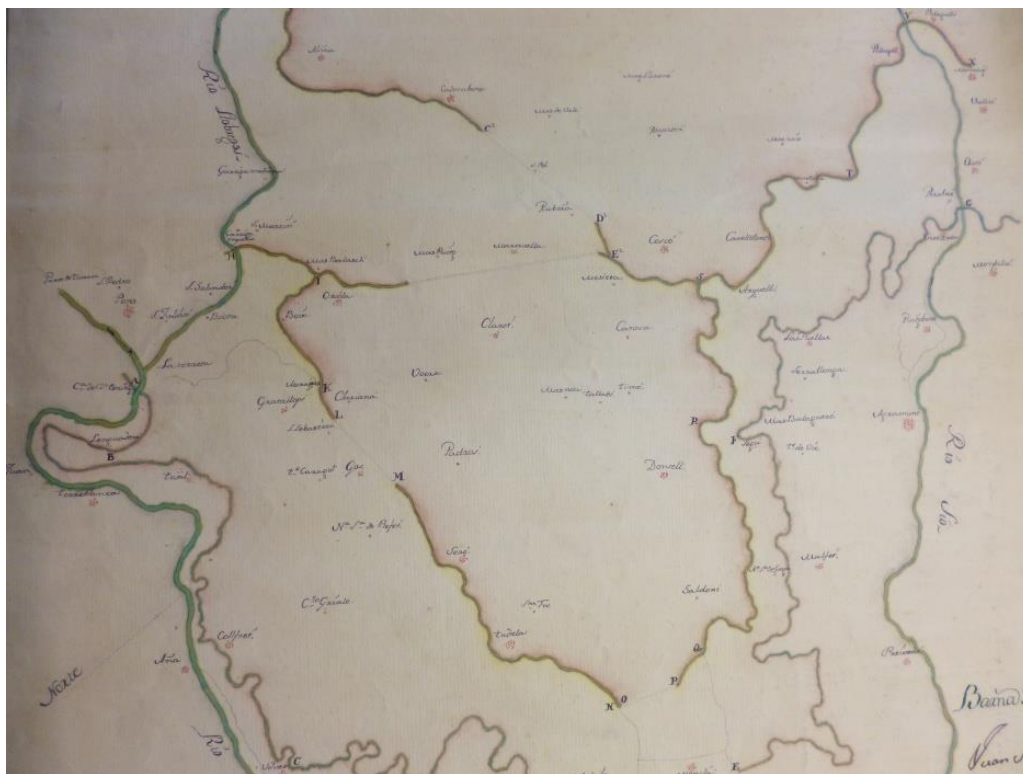
²⁴¹ Concretament allò que se li va lliurar a Joan Soler i Faneca va ser: dos plànols de la direcció del canal, un altre de la direcció de la Noguera Pallaresa, dos càlculs del cost del canal segons Joan Xerta, unes notícies on explicaven els llocs de l'Urgell que serien més útils pel rec i diversos documents generats per Bernardo Lana (discurs sobre l'Urgell, l'origen i el curs del canal que havia proposat i un càlcul de costos) (BC, Lligall XIX, Caixa 21 i BC, Lligall XLVIII, 1032).

²⁴² Joan Soler i Faneca va cobrar 56 rals d'ardit per dia mentre va treballar a l'Urgell, és a dir del 18 d'octubre de 1786 al 7 de juliol de 1787, però quan va passar-ho a fer a casa se ni pagaven 30. Soler i Faneca també va arribar a posar en dubte l'exactitud dels càlculs de Pere Ripoll (BC, Lligall XIX, Caixa 21).

²⁴³ La idea que el canal fos navegable li va trametre la junta el 2 de desembre de 1786, quan ja feia dos mesos que treballava en el projecte dels Canals d'Urgell (BC, Lligall XLVIII, 1032).

²⁴⁴ El 3 de juliol de 1788 Joan Soler i Faneca informa a la junta que: “[...]ha de tomar las aguas y baños de caldetas como así se justifica con el certificado médico que se incluye”. Per tal de no parilitzar els treballs, Soler i Faneca va comissionar, el 5 de juliol de 1788, a dos deixebles seus perquè continuessin l'encàrrec. Però, ni l'arquitecte de mèrit Simón Ferrer ni el mestre de cases Joan Fàbregas van acceptar la proposta, tot i haver estat presents en algunes de les operacions que havia realitzar Soler i Faneca a l'Urgell. Per tant, fins que Joan Soler i Faneca no es va recuperar els estudis pel projecte dels Canals d'Urgell van quedar aturat (Garganté, 2008, 266). Sembla ser que cap el 15 de setembre de 1788 va tornar a l'Urgell a reempendre els estudis, ja que amb aquesta data es conserva una carta en la que explica que s'havia trobat arrencades les estaques i els senyals que havia utilitzat per demarcar el terreny. A ran d'aquesta queixa, es va aprovar un edicte per castigar amb una multa de 50 lliures a les persones que no permetessin el correcte desenvolupament de l'obra. Totes les cartes referents a les anades i vingudes de l'Urgell de Joan Soler i Faneca es troben transcrites a l'article “Les tributacions d'un arquitecte setcentista: Joan Soler Faneca i el projecte del Canal d'Urgell” de Maria Garganté (2008).

Figura 4.7.[Detall de:] Paralela de diferents direccions para el canal de regadió del campo de Urgel, y que comprehende en la porción de terreno desde la Villa de Pons hasta los lugares de Ossó y Monroig, y desde Monclar hasta la Villa de Senauja

Font: Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2.

Soler i Faneca va fer el seu projecte situant la presa el mateix lloc que Bernardo Lana, però amb la diferència de que estaria només a 101 peus d'alçada²⁴⁵. Una altra divergència entre ambdós projectes era que el recorregut inicial de Lana es faria per la dreta del riu Segre, mentre que el de Soler i Faneca ho faria per l'esquerra²⁴⁶. Els motius d'aquest canvi no van ser altres que: escurçar el recorregut del canal, fer-lo passar per un terreny menys abrupte i evitar travessar el riu Segre amb un gran pont. Una altra diferència era en la travessia de la serra de Montclar, ja que Lana ho tenia previst fer amb dues mines i Soler i Faneca amb una²⁴⁷. Cal destacar que com Soler i Faneca havia de projectar el canal per un doble ús, navegació i regatge, també es van registrar certs canvis substancials respecte el projecte de Lana en el recorregut del Canal Principal i en la superfície de regatge²⁴⁸. Així doncs, el nou itinerari

²⁴⁵ Soler i Faneca va justificar que una major alçada no representava un augment del nivell de l'aigua.

²⁴⁶ A l'informe que va redactar Joan Soler i Faneca es poden veure amb més detall els canvis que va introduir respecte el projecte de Bernardo Lana (Garganté, 2008, 256-257).

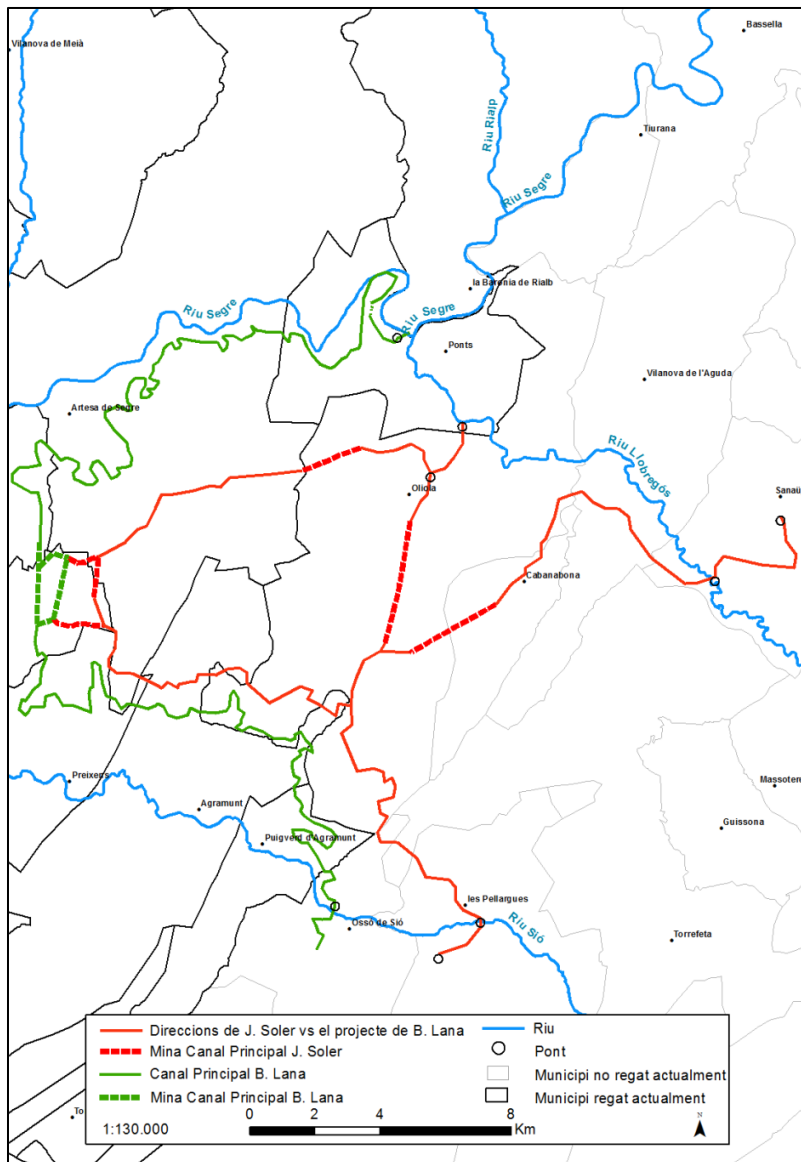
²⁴⁷ Lana projectava una de les mines de 2.700 vares a Marcovau (Foradada) i l'altre de 700 al "cerro de la Horca", en canvi Soler la que volia fer era de 700 a la Maravella (Oliola). Cal destacar que mentre Joan Soler i Faneca estava fent els càlculs a la Serra de Montclar, on va fer diferents operacions i tempejos per trobar una zona de pas més fàcil, la Reial Societat Econòmica de Tàrraga li va enviar dos dels seus socis, Josep Fontanet i Josep Cardet, perquè supervisessin els estudis que estava fent sobre el terreny.

Joan Soler i Faneca va dir, el 9 de setembre de 1786, que: "pretende evitar tanta longitud de mina, cortar tanto giro y revuelta que debe dar el canal [en el projecte de Lana]" (BC, Lligall XIX, Caixa 20). Cal destacar que en aquest mateix document hi ha diverses cartes de Joan Soler i Faneca a partir de les quals es pot seguir l'evolució dels seus estudis.

²⁴⁸ Per poder fer el canal principal navegable Soler i Faneca va haver de projectar-ne el recorregut per una zona més elevada, la qual cosa implicava que fos més per l'orient que el dissenyat per Lana. Al respecte, cal recordar que el de l'enginyer militar simplement havia de utilitzar-se pel regatge i, per tant, no calia anar a buscar tanta alçada.

proposat era, en termes generals, del Mas Abella (Tiurana) a Ponts on s'aniria cap a travessar el riu Llobregós amb un pont i la serra de Montclar amb una mina per dirigir-se cap a Tàrrega, Maldà i Belianes (Figura 4.9). Des d'aquest punt s'encaminaria cap al Segre i aquí proposava dos itineraris alternatius: dirigir-se cap el camp de Tarragona travessant la Serra de Prades o seguir el marge de la serra de Miravella fins el riu Segre. L'opció dibuixada per Soler i Faneca va ser la segona, ja que els pocs estudis que s'havien fet a la zona de la serra de Prades feien pensar que seria de gran dificultat travessar-la (Soler, 1816). Tots aquests canvis van permetre que el canal principal del mestre de cases arribés a ser 70.000 vares més curt que el de Lana.

Figura 4.8. Direccions que Joan Soler i Faneca fa envers el projecte de Bernardo Lana

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol del Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2.

Aquest nou projecte de Soler i Faneca també va preveure la necessitat d'un segon canal per regar les terres de la part baixa de l'Urgell, però com que ja trobava que era vàlid el que havia dissenyat Lana el 1749 no en va idear un altre²⁴⁹.

L'última visita de Joan Soler i Faneca a l'Urgell va finalitzar el 5 de gener de 1790, quan pel mal temps i pel fred intens, es va veure obligat a marxar fins que millorés la situació. En aquest moment, a punt de concloure l'informe i l'estudi, va fer una detallada relació de les operacions que havia portat a terme fins aleshores (Garganté, 2008, 274)²⁵⁰. Aquest informe, que es va lliurar al comte de Floridablanca el 5 de gener de 1790, esmentava que quedaven demarcades 95.718 vares del Canal Principal, però en restaven sense resoldre 14.725. Cal destacar que, a banda d'aquest document, el 4 de març de 1790 n'hi va lliurar un altre amb les dades de: la superfície que es regaria, el benefici que se n'obtidria del rec, el cost específic de les obres, el temps que es tardaria a dur a terme cadascuna de les obres, etc. (Taula 4.1)²⁵¹. Entre tots aquests informes també es troba una proposta de Joan Soler i Faneca per recaptar diners per l'obra. En aquest sentit el que deia el mestre de cases era que hi havia dues opcions: que els regants paguessin mitja quartera anual abans d'entrar al rec i una i mitja després o un delme d'una quartera per jornal quan fossin regades.

Tot semblava anar en la direcció correcte, però el cicle de guerres que afectà Catalunya a partir de l'esclat de la Revolució Francesa, la fi de l'ocupació napoleònica i els desacords pel finançament de l'obra van provocar la paralització del projecte.

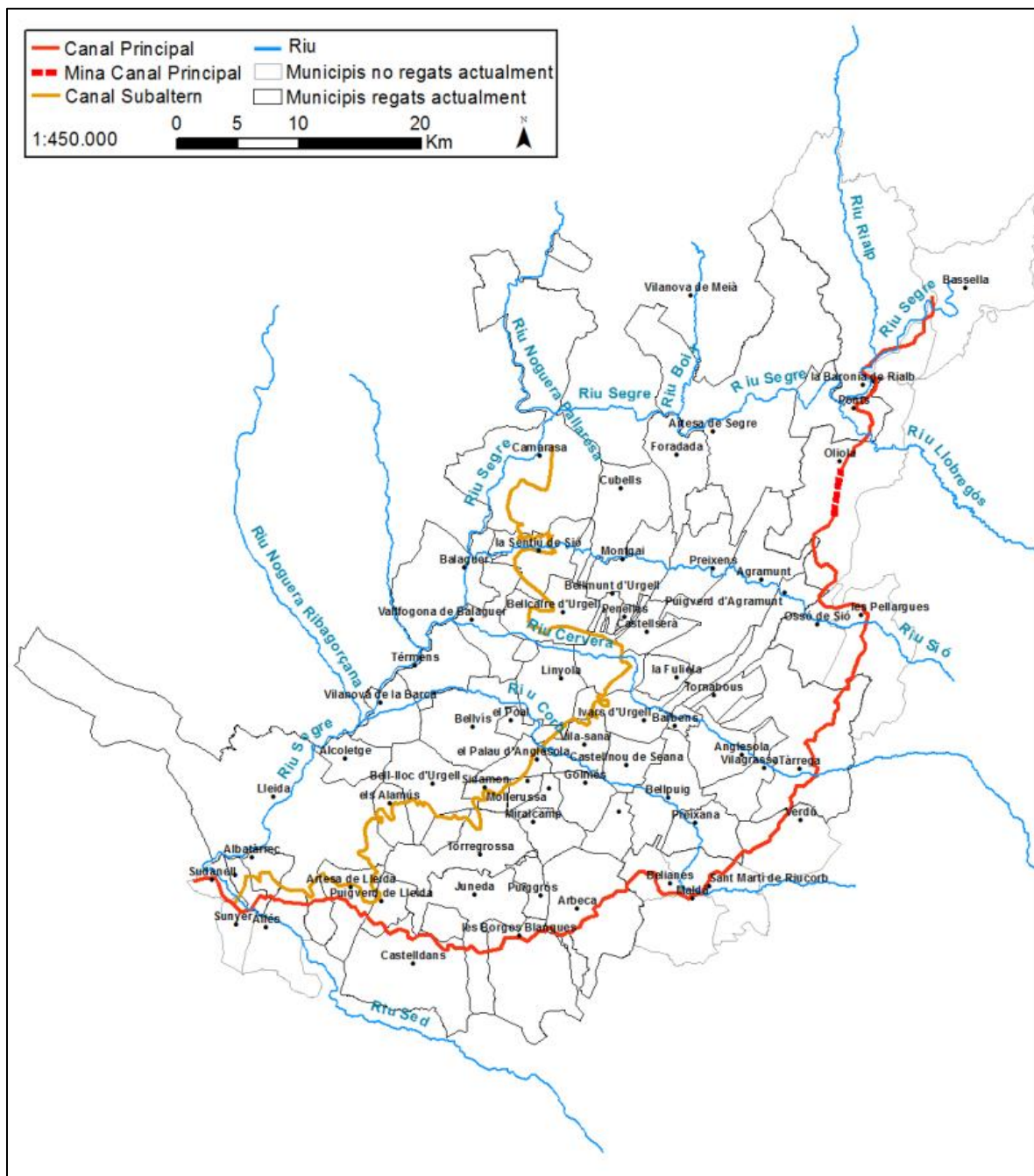
Tal i com s'ha pogut veure a dia d'avui només s'ha localitzat un plànol del projecte de Soler i Faneca, però es té constància que, almenys, en va traçar un altre. Si aquest document no ha estat localitzat és perquè possiblement els francesos se'l van apoderar durant la invasió. Aquesta opció és molt plausible, ja que s'ha localitzat un plànol traçat pels militars francesos en el que està demarcat el canal tal i com l'havia projectat Soler i Faneca (Figura 4.10)²⁵².

²⁴⁹ BC, Lligall XLVIII, 2.

²⁵⁰ El retard del mestre de cases en el desenvolupament del projecte va ser degut a les males condicions climatològiques i a que el canal havia de tenir la doble funció de regatge i navegació (BC, Lligall XIX, Caixa 20).

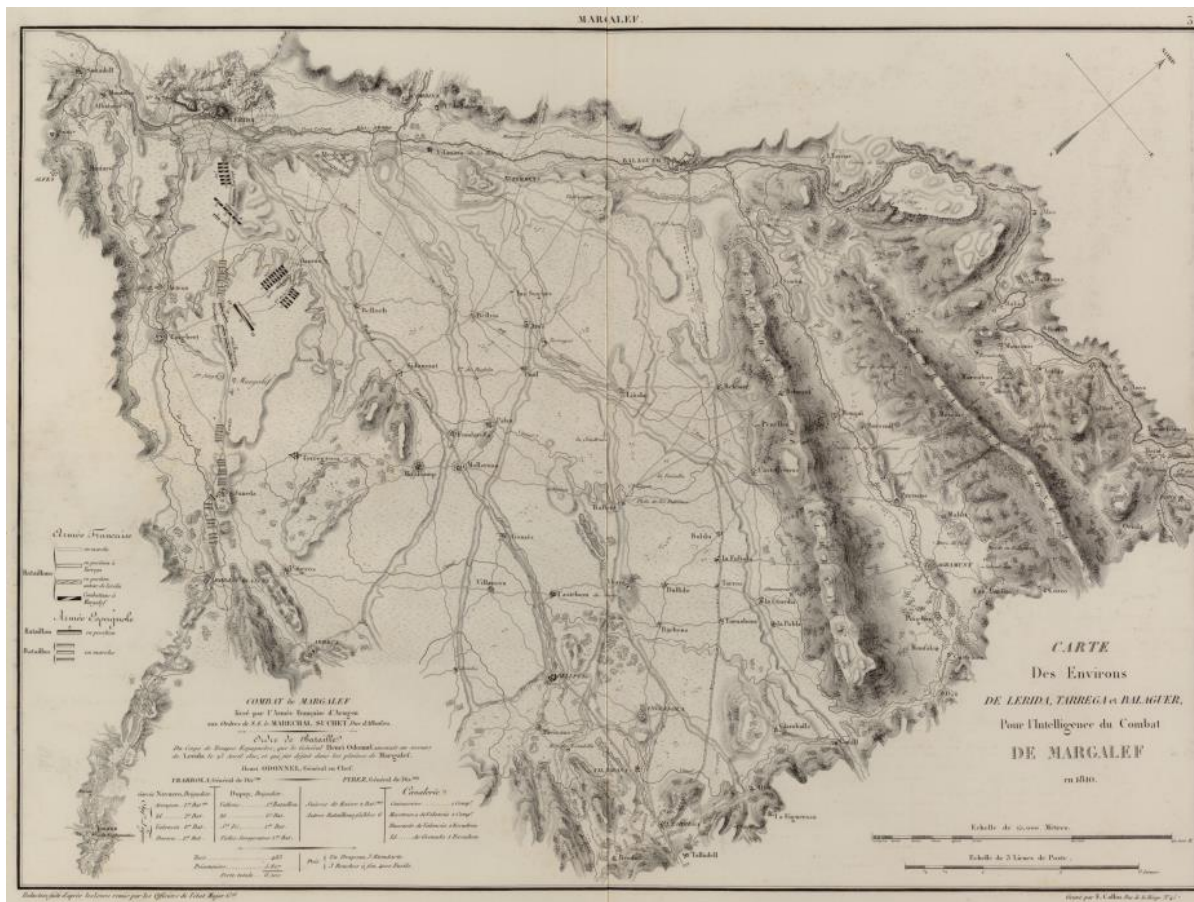
²⁵¹ Soler i Faneca va considerar que el cost final de l'obra seria el doble que el que havia pressupostat Lana el 1749 a l'haver augmentat el sou dels operaris, el preu dels carruatges i el valor dels materials.

²⁵² Fins ara aquest plànol ha estat considerat una còpia del de Tomàs Soler i Ferrer, però la data en la que va ser traçat (1810) l'esmentat mestre de cases encara no havia treballat en el projecte dels Canals d'Urgell (Burgueño, 2001, n°478). A banda d'aquest document, Renyer (1990, 32) també mostra un esboç del canal principal de Soler i Faneca

Figura 4.9. Els Canals d'Urgell segons el projecte de Joan Soler i Faneca

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol de l'informe de Tomàs Soler i Ferrer (1816).

Figura 4.10. Carte des environs de Lerida, Tarrega et Balaguer pour l'intelligence du combat de Margalef en 1810

Font: ICGC. Signatura: RL.871_3²⁵³.

Taula 4.1. Dades de l'informe presentat per Joan Soler i Faneca el 5 de gener de 1790

	COST (RALS DE BILLÓ)	REGATGE²⁵⁴ (KM²)	PRODUCCIÓ (RALS DE BILLÓ/ANY)	DURADA OBRA (ANYS)
Canal principal demarcat	26.036.000 ²⁵⁵			8 ²⁵⁶
Canal principal no demarcat	4.500.000			5
TOTAL CANAL	30536000	262,96²⁵⁷	4.033.560²⁵⁸	13

²⁵³ Aquest plànol es troba dins de l'obra: *Mémoires du maréchal Suchet, duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814*, publicada a París el 1828 per Louis-Gabriel Suchet. És una reducció, de l'original no localitzat, feta per oficials del cos d'Estat Major. El gravat és d'E. Collin.

²⁵⁴ A tot l'Urgell es pretenia regar 223.200 jornals, és a dir 111.600 per a cada canal.

²⁵⁵ Aquests rals inclouen: la presa (1.500.000 rals de billó), el pont aqüeducte sobre el riu Llobregós (4.150.000 rals de billó), els 28 ponts de 2 o 3 arcs al riu Sió o altres barrancs (1.090.000 rals de billó), les 112 clavegueres d'un arc pel pas de torrents i altres fondos (1.340.000 rals de billó), la mina de Montclar (5.560.000 rals de billó) i l'obertura del canal amb els desmunts (12.396.000 rals de billó).

²⁵⁶ Joan Soler i Faneca va calcular que les obres del canal principal es desenvoluparien en 5 anys, però que l'obra del pont aqüeducte del riu Llobregós es faria en 3 anys més. És per aquest motiu que les obres d'aquest primer canal s'allargarien fins a 8 anys.

²⁵⁷ 33.613 jornals anualment es quedarien en repòs i 10.760 seguirien sent de secà (incults i erms). Per tant, 44.373 jornals anualment podrien servir pel cultiu d'herbes. Aquest càlcul es desprèn a partir de l'aigua que es podria prendre del riu Segre, la qual es calcula que podria ser de 22.291.200 peus³/dia. Joan Soler i Faneca, però, va haver de descomptar el 5% d'aquesta

	COST (RALS DE BILLÓ)	REGATGE²⁵⁴ (KM²)	PRODUCCIÓ (RALS DE BILLÓ/ANY)	DURADA OBRA (ANYS)
PRINCIPAL				
TOTAL SÈQUIES	5.290.000 ²⁵⁹			5
TOTAL CANAL NAVEGACIÓ	1.523.844			3 ²⁶⁰
TOTAL CANAL SUBSIDIARI ²⁶¹	20.300.000	219 ²⁶²	3.360.000	7
TOTAL	64.305.346	482	7.393.560	28 anys

Font: BC, Lligall XIX, Caixa 19.

Un cop acabada la Guerra del Francès el 1814, i reinstaurada la Reial Junta Particular de Comerç, es va reactivar el projecte dels Canals d'Urgell. Degut a la pèrdua de la documentació cartogràfica de Joan Soler i Faneca, el 1814 s'encarregà al seu fill, Tomàs Soler i Ferrer, que realitzés una còpia dels borradors que tenia del treball del seu pare²⁶³. A més, també se li va demanar que conclogués el projecte per haver treballat amb aquest encàrrec amb el seu pare: “Don Tomas Soler y Ferrer, hijo de Don Juan Soler i Faneca, que trabajó con su difunto padre en tan importante obra conserva los borradores y otros varios papeles, y sin salir de esta ciudad puede formarlos de nuevo en el espacio de tres meses”²⁶⁴.

El resultat, lliurat el 22 maig de 1815, va ser el plànol general titulat Pla de los canales proyectados de riego y navegación de Urgel levantado a expensas de la Real Junta de Gobierno del Comercio de Cataluña (Figura 4.11 i Figura 4.12) i un memorial amb l'exposició de les característiques geogràfiques i històriques de l'Urgell i els infinits avantatges del rec (Soler, 1816)²⁶⁵. A banda d'aquests documents també declara que: “Y finalmente expongo que tengo adelantados los detalles de

aigua que es perdria per infiltració. Per tant, només es disposaria diàriament de 21.176.644 peus³. Quan Joan Soler i Faneca va fer els càlculs hauria d'haver tingut en compte l'aigua que es perdria per la navegació i pels molins de la part superior de la presa fins prop de Camarasa. Deixant de banda aquesta informació, amb 22.291.200 peus³ d'aigua del riu Segre que es podrien disposar diàriament seria possible regar 1.680 jornals, ja que Joan Soler calculava que cada jornal de terra es regava amb 12.600 peus³ d'aigua. Així doncs, va estimar que, si la collita durava aproximadament 40 dies, es podrien regar els 67.226 jornals comentats (BC, Lligall XIX, Caixa 19).

²⁵⁸ Si es reguessin 67.226 jornals i se sabia que cada jornal regable podia produir en 5 anys 9 quarteres, voldria dir que per cada quinquenni es produirien 605.034 quarteres, és a dir 121.007 anuals. Joan Soler i Faneca va ser prudent i va dir que, per si de cas, contaria que la collita només seria de 100.839 quarteres (com si només es produïssin 7,5 quarteres per collita). Per tant, si cada quartera es pagava a 40 rals de billó s'aconseguirien els 4.033.560 rals de billó anuals esmentats.

²⁵⁹ El cost de l'obra del canal principal i les sèquies de distribució seria inicialment de 35.826.000 rals, però finalment és el de 42.481.502 rals perquè, tal i com ho informa Soler i Faneca, cal tenir en compte l'interès del 4% dels vals reials en el primer any.

²⁶⁰ En l'informe de Joan Soler i Faneca no s'esmenta aquesta dada, però s'ha deduït perquè diu que: “Puede en el año 28 de la obra, quedar enteramente concluido el canal de regadío de Urgel y navegación hasta el mar” (BC, Lligall XIX, Caixa 19).

²⁶¹ En el canal subsidiari manté totes les dades del de Bernardo Lana.

²⁶² 56.000 jornals entrarien en cultiu de regadiu anualment, 28.000 quedarien en repòs i 27.600 seguirien sent de secà (incults o herms). Per tant, 55.600 jornals podrien servir anualment per al cultiu d'herbes (BC, Lligall XIX, Caixa 19).

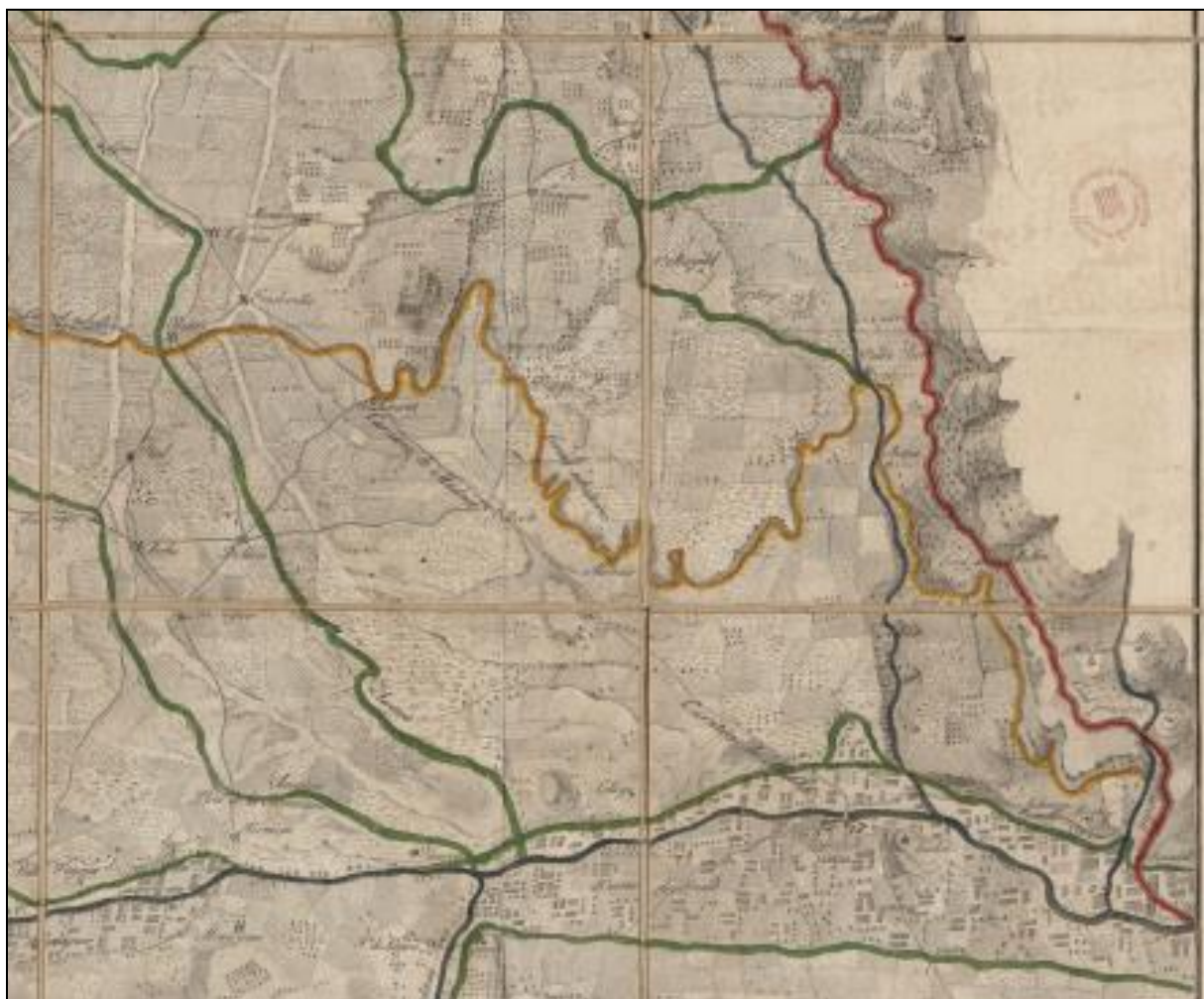
²⁶³ Tomàs Soler i Ferrer també tenia el plànol de Bernardo Lana, tal i com ho posa de relleu el següent comentari d'un document de l'època: “Don Bernardo Lana levantó un plan de orden del Gobierno que existe original en poder de Tomas Soler y Ferrer, quien nos lo ha franqueado” (BC, Lligall XIX, carpeta 21). Renyer (1990, 32) mostra un croquis del Canal Principal de Soler i Faneca i, per tant, podria ser una de les còpies dels esborranys que la junta demanà que realitzés a Tomàs Soler i Ferrer.

²⁶⁴ Tomàs Soler i Ferrer havia d'acabar de demarcar les 14.725 vares del primer canal i la continuació del projecte del canal navegable del camp de Tarragona fins el riu Ebre, ja que el seu pare havia finalitzat el projecte a l'Espluga Calva (BC, Lligall XIX, Caixa 21).

²⁶⁵ El canal de color vermell és el canal de rec i navegació, el groc és el subsidiari i les línies de color verd són les sèquies de distribució.

las obras que entran en dicho proyecto, en las que no perderé momento para su total ejecución”²⁶⁶. Per motius que es desconeixen aquests treballs no els va acabar entregant, tal i com va informar el 1823: “[...] con la entrega del nuevo plan general, y escrito de 15 de mayo de 1815 concluí las relaciones con esta Junta de Comercio, para la cual no trabajé otros planos y perfiles como se indica en dicho oficio, porque dependían de la rectificación de las operaciones en el terreno, antes de abrir sus desmontes con arreglo a los resultados de su última nivelación [...]”²⁶⁷.

Figura 4.11. Detall del plànol de Tomàs Soler i Ferrer (1816)

Font: ICGC, Signatura: R.M.4589.

Per tal de donar a conèixer aquest projecte a tothom es va decidir que el respectiu document cartogràfic i l'informe de Tomàs Soler i Ferrer s'imprimirien i s'enviarien a diverses autoritats²⁶⁸. Amb tot això, el rei va comunicar a la Reial Junta Particular de Comerç l'ofici que els va permetre tirar endavant l'execució del projecte. Abans de començar les obres, però, es va nomenar al General Castaños com a protector de l'obra, a Tomàs Soler i Ferrer com a director i es van reunir recursos

²⁶⁶ BC, Lligall XIX, Carpeta 21.

²⁶⁷ BC, Lligall XIX, Carpeta 21.

²⁶⁸ Se sap que, per exemple, es van enviar còpies, entre d'altres, al bisbe de Solsona, a l'arquebisbe de Tarragona i a l'abat de Poblet.

econòmics²⁶⁹. El 28 d'abril de 1817, quan ja s'havien realitzat els tràmits corresponents, es van iniciar les obres del Canal Subsidiari, mentre que les del principal, es van endegar el 14 de maig del mateix any. Ara bé, degut a un seguit de dificultats es van suspendre les obres del Canal Principal el març de 1819 i les del Subsidiari, l'encarregat de les quals era Francesc Mestres, el juliol de 1822. En tot aquest temps s'havien invertit més de 100.000 duros i només s'havien portat a terme els desmuntats més fàcils i de menys elevació, una escollera i la realització de la caixa del canal en un tram d'uns 250 metres (Annex 25).

Tomàs Soler i Ferrer, a banda de totes les tasques esmentades, va tornar a fer un càlcul del cost del canal i va determinar que el del Principal seria de 55.474.176 rals, el Subsidiari de 19.053.282 i les sèquies mestres de 3.974.639. Per tant, el cost total ascendiria a 78.502.097 rals, que s'haurien d'anar pagant al llarg dels 10-12 anys, el temps que va calcular que duraria l'obra. El nou projecte era 14.196.751 rals més car que el del seu pare, però tenia previst executar-lo amb menys de la meitat del temps. Altres diferències entre ambedós projectes eren, per exemple, la longitud del primer canal, que segons Tomàs Soler i Ferrer seria de 24 llegües; l'alçada de la presa a 30 peus, l'existència de dues sèquies a la ribera de Sió i de cinc a la "comarca del Urgel" i, finalment, el lloc des d'on se situarien els ports i les platges del canal navegable (Soler, 1816)²⁷⁰.

Pel que fa als càlculs de superfície regada i dels beneficis també es registren diferències. En el primer cas, Joan Soler i Faneca havia calculat que amb el Canal Principal es podrien regar 67.226 jornals anuals i en restarien en repòs 33.613, però Tomàs Soler i Ferrer deia que 73.949 serien els regables i 36.975 els que descansarien²⁷¹. Del segon canal, en canvi, Soler i Ferrer no es va fer cap càlcul de la superfície regada, per tant, cal suposar que dona com a bona la del seu pare.

²⁶⁹ Tomàs Soler i Ferrer, que treballaria amb dos subalterns, va demanar permís, el 26 de març de 1817, per: "pasar al dicho Urgel a practicar lo conveniente para dar principio a la obra [...] no pretendo separar mi residencia de esa ciudad ni desprenderme de los encargos que se me tienen confiados, si solo hacer algunos viajes [se sap que en va fer 3] intermediados al dicho Urgel, cuando se necesite para el desempeño de aquellas obras [...]" (BC, Lligall XIX, Carpeta 21).

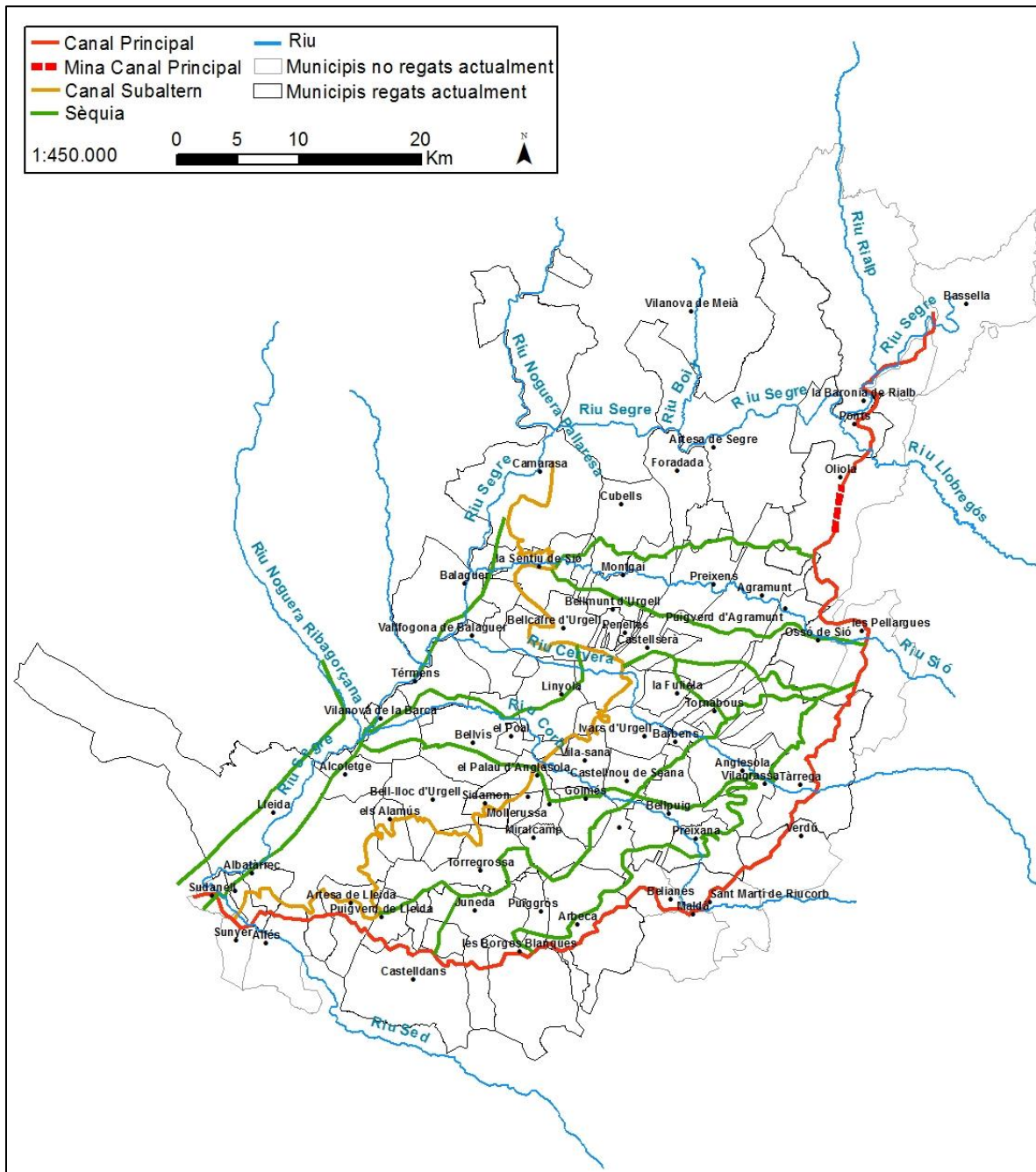
Tots els pobles amb més de 1.500 habitants varen nomenar un delegat i, després d'una reunió conjunta amb tots ells, es va acordar imposar el vintè dels fruits i, posteriorment el trentè, per iniciar les obres. Aquest impost es va recaptar 3 anys i en ells ja hi havia comptabilitzats els impostos del port de Barcelona.

²⁷⁰ El seu pare havia calculat que la longitud del canal seria de quasi 130.000 vares i Bernardo Lana de 194.495 (Figura 4.13). L'alçada de la presa el seu pare l'havia definit a 101 peus i Bernardo Lana a 112. I, finalment, Bernardo Lana només havia dissenyat tres sèquies (Figura 4.14).

Tomàs Soler i Ferrer va definir, pel canal navegable, sis ports: al peu de la presa, a Ponts, a Agramunt, a Tàrrega (port principal), a Arbeca i prop del deguàs al Segre; i nou platges: a l'entrada i sortida del túnel de Montclar, a les cases Renart, sota les Pallargues, a la Figuerosa, al coll de Verdú, a Sant Martí de Maldà, a les Borges Blanques i entre Artesa de Segre i Puigverd.

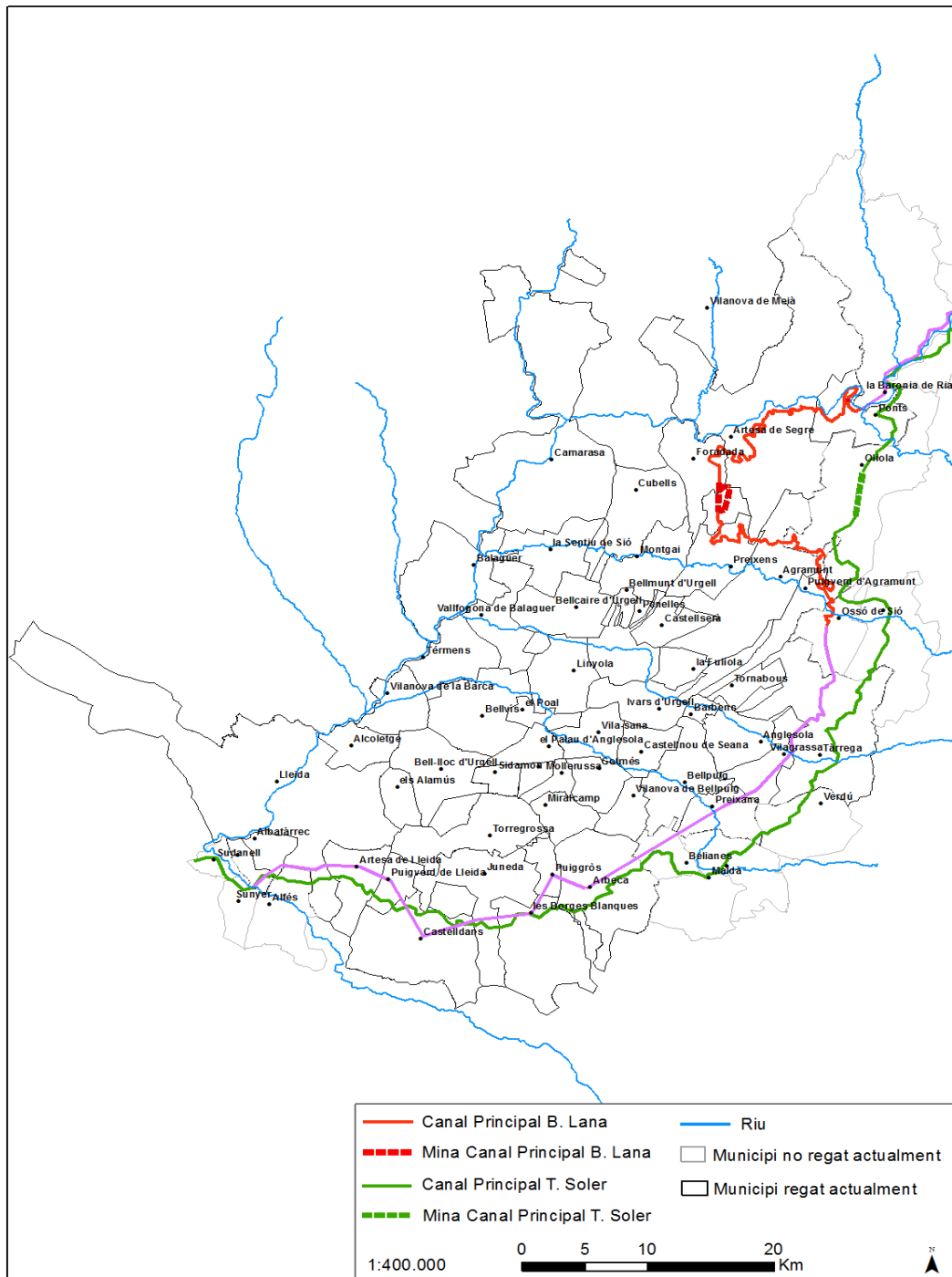
²⁷¹ La diferència amb els jornals regables es deu a què Tomàs Soler i Ferrer va calcular que anualment la collita durava 44 dies i el seu pare, en canvi, en va calcular 40. La dada dels que reposarien, en canvi, no és comparable perquè Joan Soler i Faneca especificava quina era la proporció de la superfície que no es regaria en un any, però que entrava en el regadiu i la que no hi entrava. Tomàs Soler i Ferrer no va ser tant detallat.

Figura 4.12. Els Canals d'Urgell segons el projecte de Tomàs Soler i Ferrer

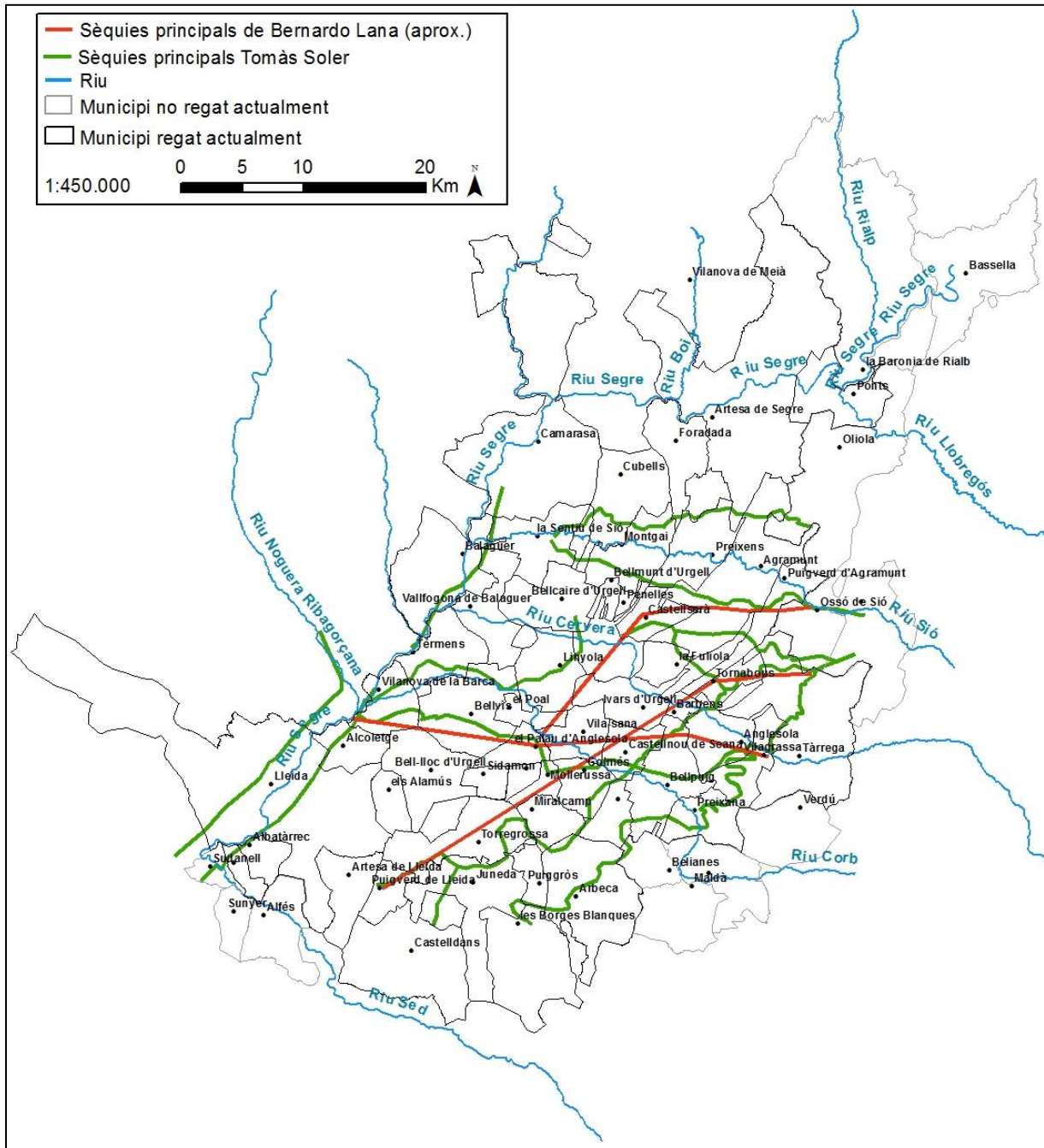
Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol de Tomàs Soler i Ferrer (1816) conservat a l'ICGC, Signatura: R.M.4589.

Figura 4.13. El Canal Principal projectat per Bernardo Lana (1749) i per Tomàs Soler i Ferrer (1816)

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC, del plànol de Tomàs Soler i Ferrer (1816) conservat a l'ICGC (Signatura: R.M.4589) i del plànol del Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2.

Figura 4.14. Les sèquies projectades per Bernardo Lana (1749) i per Tomàs Soler i Ferrer (1816)

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol de Tomàs Soler i Ferrer (1816) conservat a l'ICGC, Signatura: R.M.4589.

Els últims projectes

El projecte de Tomàs Soler i Ferrer del Canal d'Ugell va quedar sense conclusió per problemes econòmics i tècnics. Per aquest motiu la Reial Junta Particular de Comerç, juntament amb la Diputació de Lleida i la Junta Protectora a partir de 1828, van impulsar, a la dècada de 1820, un nou projecte per construir els Canals d'Ugell. En aquest cas l'encarregat d'elaborar-lo va ser l'arquitecte Antoni Celles Azcona²⁷². El 1825 Celles va presentar el seu projecte de canal, però no es va intentar executar el projecte fins el 1829, moment en el que es va designar a José Cortínez de Espinosa com a director de l'obra i el Capità General de Catalunya i comte d'Espanya com a protector. La lentitud en la marxa de les obres i l'esclat de la primera Guerra Carlina el 1833 van provocar un nou cessament dels treballs. Malgrat això, el 1842, la Diputació de Lleida i la Junta de Propietaris urgellencs van intentar reprendre el projecte d'Antoni Celles, però els esdeveniments polítics de 1843 el van aturar de nou.

En el projecte del Canal d'Ugell d'Antoni Celles es registren molts canvis respecte els anteriorment presentats. Per exemple, va rebutjar la idea que el canal fos navegable i la construcció d'un segon canal, ja que segons les seves notes: "el canal de navegación sería de poquíssim utilidad [...] Probaré un solo canal alimentado con las aguas del río [Segre] es suficiente para el riego del Urgel, sin necesidad de subsidiario"²⁷³. Però, a més, també va variar l'emplaçament de la presa, la qual la va situar al nucli de Poblet del Tossal (Ponts) i li va donar una menor alçada per tal de guanyar superfície de rec. Des d'aquest punt el canal estava previst que, en termes generals, es dirigís a la Serra de Montclar, a Agramunt, a la Serra d'Almenara, a Tàrrrega i desguassés al riu Segre entre Alfès i Torres de Segre²⁷⁴.

D'entre tots els documents que va entregar Antoni Celles pel projecte del canal hi havia: un plànol topogràfic, 45 plànols de les obres principals, una crítica a altres projectes portats a terme fins llavors i una relació de la descripció del canal amb les nivellacions i els càlculs pertinents. Malgrat que els plànol s'hagin perdut, la documentació escrita ha permès saber que havia fixat el cost total del canal en 2.000.000 de duros.

El següent projecte dels Canals d'Ugell el va tirar endavant una empresa privada, composta concretament per la burgesia industrial: Josep Cercola, Josep Salamanca i Gaspar Remisa (Pascual, 1990). Aquests, el 1847 van obtenir el privilegi reial per presentar una idea i un pressupost dels futurs canals. La concessió definitiva de l'obra, però, no els hi donarien fins que fos examinat. Per tant, per tal d'assolir aquest objectiu, van encarregar a l'enginyer Pere d'Andrés Puigdollers, juntament amb l'enginyer Constantí Ardanza, l'elaboració d'un projecte. Degut a la rapidesa que se'ls va exigir el 3 de desembre de 1848 ja van entregar: la memòria descriptiva, diversos dissenys de l'obra i dos estats d'anivellament i cubicacions (Renyer, 1990, 42).

Aquest projecte tampoc es va acabar portant a terme perquè la concessió provisional, per motius que es desconeixen, va caducar. Tot i així, el 1850 se'n va concedir una altra a Jeroni Ferrer i Valls,

²⁷² Antoni Celles ja havia treballat en els Canals d'Ugell el 1823, quan la Diputació de Lleida li va demanar que estudiés la viabilitat del projecte de canal subsidiari que proposava Francesc Mestres, encarregat de l'execució d'aquest canal a l'època de Tomàs Soler i Ferrer (BC, Lligall CIV, Carpeta 3). Celles va concloure que la proposta de 64.000 duros (1.280.000 rals de billó) que proposava Francesc Mestres era incorrecta, ja que l'obra pujaria a més dels 1.350.000 duros (27.000.000 rals de billó) que pressupostava Soler i Ferrer.

²⁷³ BC, Lligall XLVIII, Carpeta 2.

²⁷⁴ Cal destacar, que la cartografia d'aquest projecte no ha estat localitzada i, per tant, només es pot conèixer el seu recorregut general a partir dels documents escrits. Com a conseqüència d'això, tampoc és possible establir una clara comparació amb el projecte de Tomàs Soler i Ferrer. Allò que es coneix, per la documentació escrita existent, és que el canal projectat per Celles seguia un traçat molt similar a l'actual.

membre del cos diplomàtic. El 10 d'agost de 1852 Ferrer i Valls va signar un conveni, de 27 articles, amb els promotors i representants de la Junta de Propietaris de l'Urgell per tirar endavant el canal segons el que havia dissenyat Pere d'Andrés Puigdollers²⁷⁵. Aleshores, el 22 de novembre de 1849, Ferrer i Valls va encarregar l'execució d'un plànol de l'extensió regable dels Canals d'Urgell a Francesc d'Assís Soler i Mestres, fill de Tomàs Soler i Ferrer (Figura 4.15). El plànol, manuscrit, en color i que es titula *Plan del Canal de riego de Urgel formado por encargo de Don Gerónimo Ferrer y Valls y extensión del terreno, que puede utilizarse* només mostra el traçat del Canal Principal²⁷⁶.

La sanció del conveni de Jeroni Ferrer, per Reial Decret del 3 de novembre de 1852, va provocar que s'abordés el projecte tot i haver-se constituït a Lleida una Societat Anònima amb un capital de 32.000 milions de rals, quantitat a la que ascendia la construcció del canal segons els càlculs de Pere d'Andrés Puigdollers (Renyer, 1990, 44). És per això que la concessió definitiva per la construcció dels Canals d'Urgell va anar a parar en mans dels promotors Girona Germans, Clavé i Companyia. Aquests però, no varen tardar ni un any, el 5 de març de 1853, en traspassar-la a la Societat Anònima del Canal de Urgel, constituïda per Reial Decret de 28 de març del 1860²⁷⁷. Aquesta societat, que va ser la que finalment duria a terme la construcció del Canal, el primer que va fer va ser encarregar a Domènec Cardenal (Oion, 1820 o 1825 – Barcelona, 1901), enginyer de camins, canals i ports, que corregís els plànols de Pere d'Andrés Puigdollers al considerar que tenien algunes mancances²⁷⁸.

La construcció dels Canals d'Urgell va començar el 2 de setembre de 1853 amb el Canal Principal (144,2 km). Aquesta obra, que no es va acabar fins el 8 de novembre de 1861, va subministrar el primer rec a la finca Tarrassó (Agramunt) el 25 de març de 1862. La construcció del Canal Subsidiari (76,60 km), però, va ser molt més tardana, concretament, les obres es van realitzar entre 1929 i 1932²⁷⁹. Aquests dos canals es van completar amb la construcció, entre 1961 i 1965, de quatre sèquies de distribució: la primera s'iniciava a Castellserà (20 km), la segona a Anglesola (29,20 km), la tercera a Vilanova de Bellpuig (27,50 km) i l'última a les Borges Blanques (25,95 km). Tot i que el rec va començar el 1862 no va ser fins 60 anys després que es va considerar que funcionava a ple rendiment²⁸⁰. Així doncs, els beneficis en l'agricultura dels Canals d'Urgell no varen ser immediats

²⁷⁵ Jeroni Ferrer i Valls s'havia desplaçat a l'Urgell, el 1850, per pactar amb els propietaris les bases d'un conveni per a la construcció del canal (Renyer, 1990, 43). En aquest conveni s'hi varen adherir 1.600 propietaris.

²⁷⁶ El plànol es va trobar sense cap documentació annexa, per tant, es desconeix el motiu pel qual Jeroni Ferrer va fer traçar-lo (Mateu; Ripoll; Vallverdú, 1996, 42).

²⁷⁷ Aquesta societat havia estat autoritzada per un Reial Decret del 28 de desembre de 1852, però no es va constituir de manera provisional fins el 2 de febrer de 1854 (Renyer, 1990, 49).

²⁷⁸ Tal i com informa Renyer (1990, 57) quan Pere d'Andrés Puigdollers va deixar enllestit el seu projecte li faltaven dues parts molt importants: les rectificacions que exigia el govern per donar la concessió definitiva i la realització dels plànols de les sèquies secundàries. Aquestes van ser les dues modificacions que va haver d'introduir en el projecte l'enginyer Domènec Cardenal

²⁷⁹ Per la construcció del Canal subsidiari es dona una nova concessió a la Societat Anònima Canal d'Urgell el 1929, la qual cosa permet que s'aprovi el pla per a la seva execució d'acord amb el projecte de l'enginyer Carles Valmaña Fabra.

²⁸⁰ Si fins 60 anys després no va considerar-se que els Canals d'Urgell estaven en ple rendiment és perquè fins aleshores els propietaris de les terres regades no van aprendre les tècniques pròpies de l'agricultura de regadiu i no s'havia construït la xarxa de desguassos (529 km) ni les sèquies secundàries (3.200 km) (Ramon, 2004). Aquestes últimes infraestructures depenia dels regants, per tant, es van anar fent a mesura que aquests s'ho podien permetre. En el moment en el que els regants no se'n van poder fer càrrec (per desconeixement o per incapacitat econòmica) va ser la Societat qui ho va assumir. Aquestes despeses les varen pagar els regants augmentant-los els anys de pagament del novè (inicialment eren 60 anys el novè i amb els perfils i els desaigües s'allargarà a 75 anys).

degut a un seguit de problemes, però amb el temps es va donar lloc al canvi de paradigma que s'esperava a la zona en qüestió des de feia segles²⁸¹.

Figura 4.15. Plan del Canal de riego de Urgel formado por encargo de Don Gerónimo Ferrer y Valls y extensión del terreno, que puede utilizarse (1849)

Font: Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Signatura: Calaix 159, C22 20 II

Dels 53 municipis que reguen actualment els canals, els més situats a l'extrem del regadiu i, per tant, els més muntanyosos, són els que encara hi predomina una agricultura de secà. Així, per exemple, segons dades de 1945, Artesa de Segre només tenia el 7,7% de la superfície agrícola regada, Ponts l'11%, Cubells el 12,1% i la Foradada el 12,2%²⁸². En canvi, aquelles zones més centrals de la plana objecte d'estudi va passar a predominar-hi el regadiu: Palau d'Anglesola (99%), Castellnou de Seana (98,1%), Barbens (97,6%) o Golmés (97,2%) (Gràfic 4.3, Figura 4.16 i Figura 4.17). Per tant, amb la

²⁸¹ Segons Jaume Vila (1992, 244) “[...] el país era pobre i no gens acostumat a les conseqüències del rec i a l'ús de les aigües i cultius de regadiu sense cap preparació del terreny, ni sanejaments establerts; es van llançar no pas a regar les terres si no a inundar-les, sense desviar les aigües que sobraven als grans col·lectors [...] originant així grans focus pal·lúdics”.

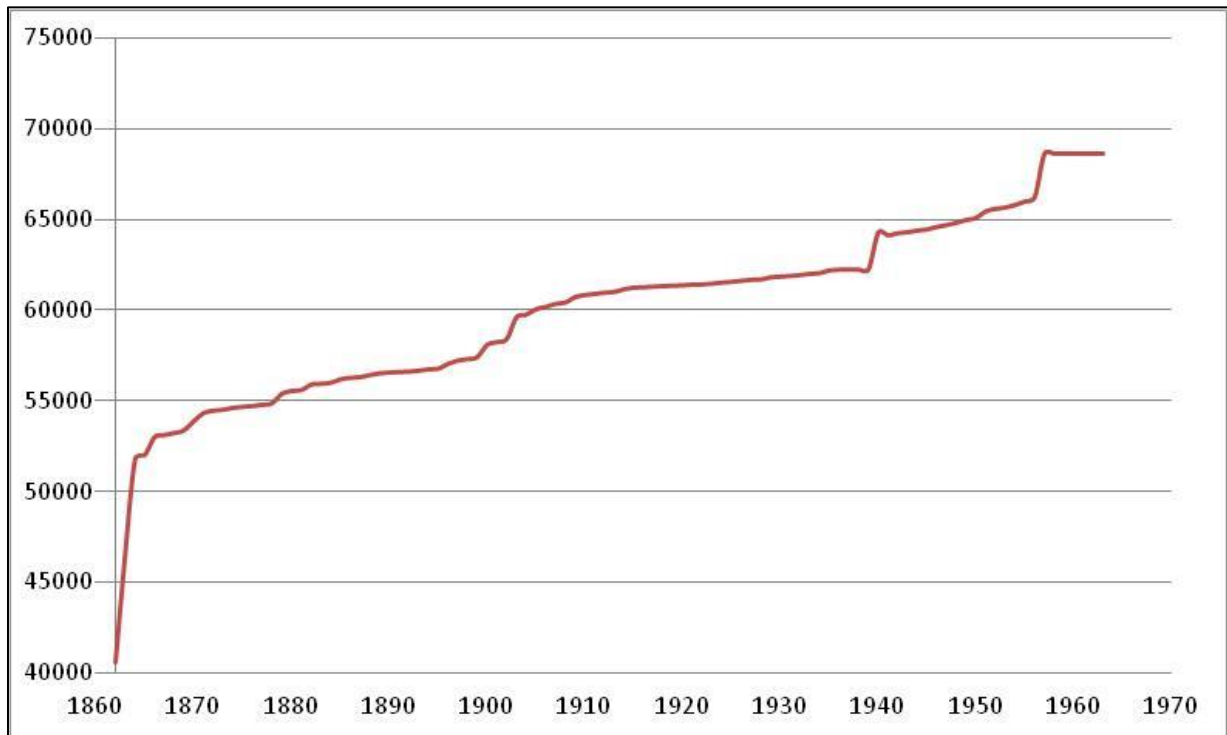
Per conèixer més dades sobre els Canals d'Urgell consultar Jaume Vila (1992, 17-25).

Aquests problemes van ser: la falta de preparació tècnica, l'afloració de les sals per capillaritat en els sòls salins (abans aquesta àrea que es rega pels Canals d'Urgell era una conca marina), l'entollament d'aigua en els sòls argilosos per la manca d'una xarxa de desguàs que va donar lloc a mosquits, febres i pal·ludisme. Una vegada es va establir la xarxa de desguàs, a la primera meitat del segle XX, es va superar el darrer problema esmentat i, a més, l'aigua va poder arribar a més punts a través de sèquies.

²⁸² S'ha considerat que el més adequat era pendre les dades de la dècada del 1940 per dos motius: perquè és quan es considera que els canals estan en ple funcionament, i perquè és quan encara no s'han registrat els canvis en l'agricultura de mitjans del segle XX.

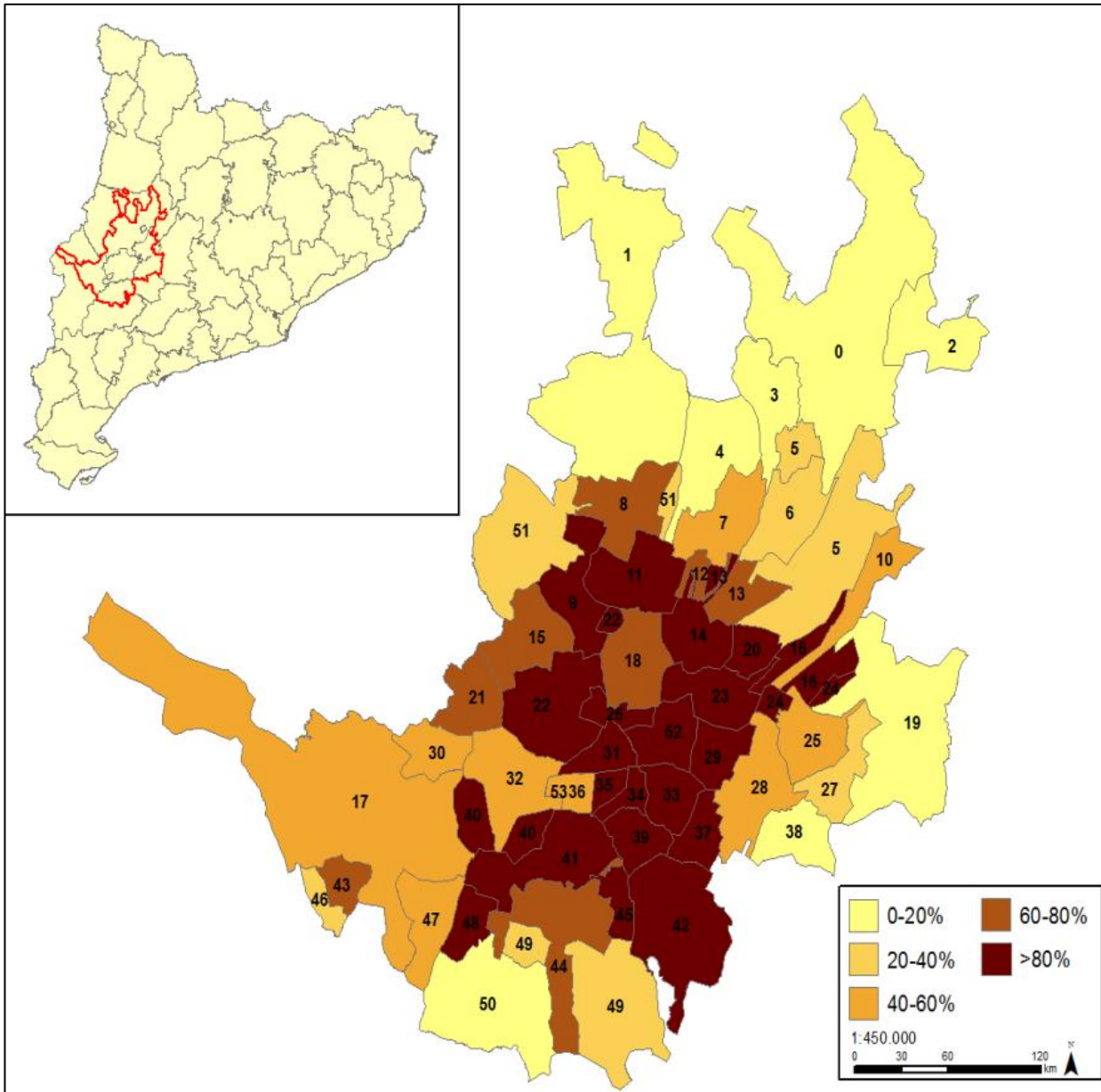
disponibilitat d'aigua va haver-hi dues noves possibilitats per l'agricultura: la producció de nous conreus com -arbres fruiters, les lleguminoses o de plantes hortícoles- i l'augment de la producció cerealística (Ramon, 2004; Vila, 1992; Mateu, 1982; Mateu, 1992)²⁸³.

Gràfic 4.3. Evolució de les hectàrees adherides al rec dels Canals d'Urgell

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Josep Maria Ramon (2004).

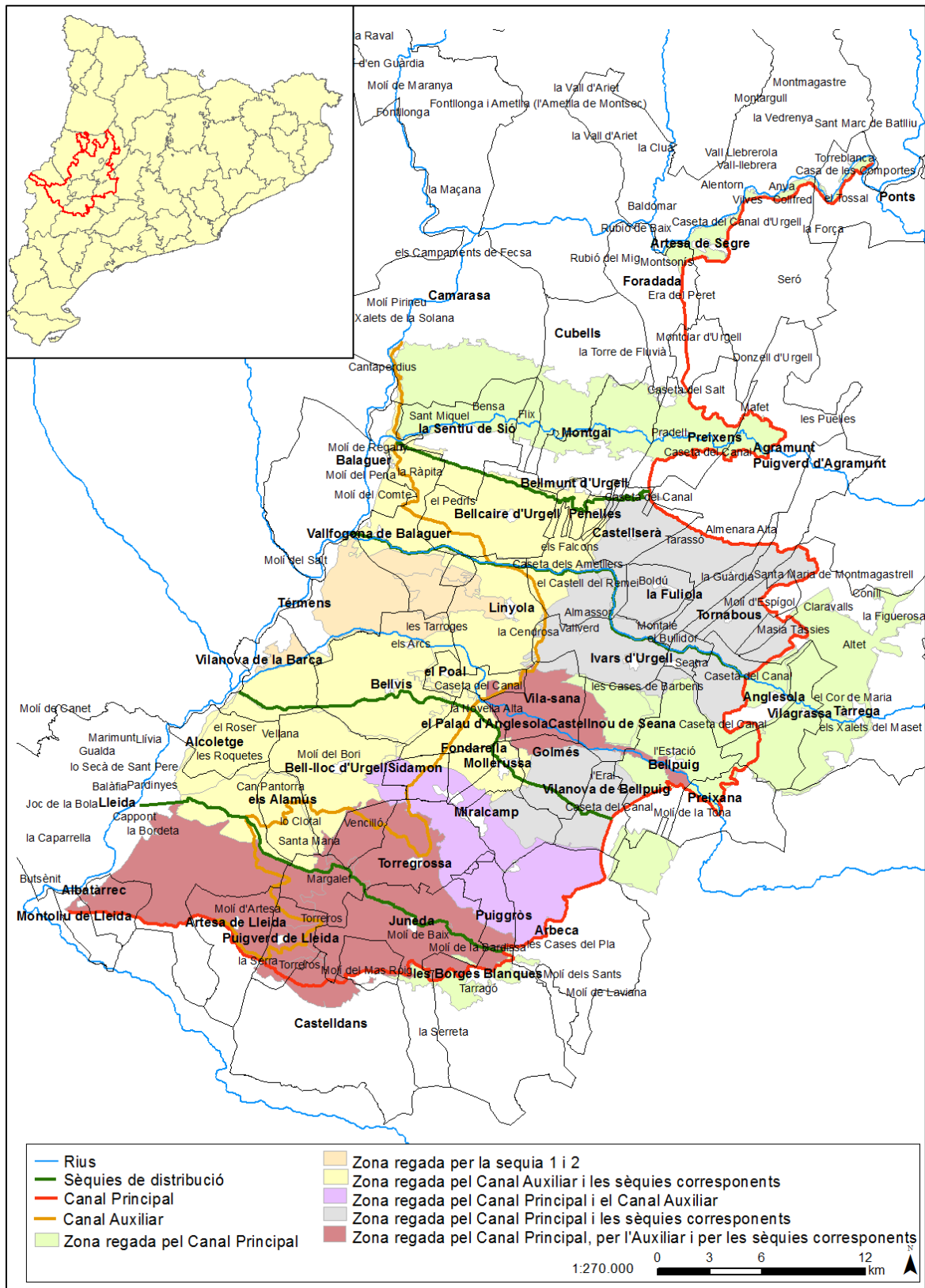
²⁸³ Segons dades de Jaume Vila (1992) la distribució dels conreus a l'àrea dels Canals d'Urgell era: cereals d'hivern (35%), d'estiu (29%), alfals (12%), fruiters (17%), hortalisses (4%) i varis (3%). El resultat de regar artificialment part de l'actual província de Lleida, amb els Canals d'Urgell i posteriorment amb altres canals com el de la Segarra-Garrigues, ha donat lloc a que aquesta zona produeixi el 57% dels cereals de Catalunya, la meitat de l'alfals, el 20% d'hortalisses, el 25,62% de tubercles (patata) i que tingui tres quartes parts dels arbres de fruita dolça (Vila, 1992).

Figura 4.16. Superfície agrícola municipal dedicada al regadiu pels Canals d'Urgell (dècada de 1940)

1.Artesa de Segre, 2.Camarasa, 3.Ponts, 4.Foradada, 5.Cubells, 6.Agramunt, 7.Preixens, 8.Montgai. 9.la Sentiu de Sió, 10.Vallfogona de Balaguer, 11.Puigverd d'Agramunt, 12.Belcaire d'Urgell, 13.Bellmunt d'Urgell, 14.Castellserà, 15.Penelles, 16.Tèrmens, 17.Tornabous, 18.Lleida, 19.Linyola, 20.Tàrraga, 21.la Fuliola, 22.Vilanova de la Barca, 23.Bellví, 24.Ivars d'Urgell, 25.Barbens, 26.Anglesola, 27.el Poal, 28.Vilagrassa, 29.Bellpuig, 30.Castellnou de Seana, 31.Alcoletge, 32.el Palau d'Anglesola, 33.Bell-lloc d'Urgell, 34.Golmés, 35.Mollerussa, 36.Fondarella, 37.Vilanova de Bellpuig, 38.Preixana, 39.Miralcamp, 40.els Alamús, 41.Torregrossa, 42.Arbeca, 43.Albatàrrec, 44.Junedà, 45.Puiggrós, 46.Montoliu de Lleida, 47.Artesa de Lleida, 48.Puigverd de Lleida, 49.les Borges Blanques, 50.Castelldans, 51.Balaguer, 52.Vila-sana, 53.Sidamon.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Junta Provincial de ordenació económico-social de la provincia de Lérida (1949, 249-253).

Figura 4.17. Superfície regada amb aigua dels Canals d'Urgell (2004)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Confederación Hidrográfica del Ebro.

Tota aquesta infraestructura actualment abasta 90.000 ha i en rega 72.000. El recorregut del Canal Principal s'inicia al Pla de Reu (Ponts), des d'on es travessa el Serrat Mas d'en Pinyes. Posteriorment, se situa paral·lel al riu Segre i en direcció sud-oest es dirigeix cap el nucli de Tossal (Ponts), Collfred, Vilves i Artesa de Segre. A l'alçada de l'Era del Pere (Foradada) comença la mina de Montclar (km. 12,76 del canal), la qual un cop travessada, el canal segueix en direcció la Caseta del Salt on s'inicia la primera sèquia. Després de passar pel nord de Preixens, es dirigeix cap el nucli de Mafet (Agramunt) i cap a Agramunt. Travessat aquest municipi per l'oest va cap el sud de Preixens i Pradell. A l'alçada de les Ventoses pren direcció sud cap a Castellserà, Almenara Alta (Agramunt), Santa Maria de Montmagastrell (Tàrraga), el Molí de l'Espígol (Tornabous) i la Masia de Tàssies (Tàrraga). Superats aquests trams es dirigeix cap a Anglesola, Preixana, Bellpuig, Arbeca, Artesa de Lleida i Montoliu de Lleida on desemboca al riu Segre (Figura 4.18).

Pel que fa al Canal Subsidiari, té el seu inici al Pantà de Sant Llorenç de Montgai (Camarasa) des d'on paral·lel al Segre, i passat Balaguer, continua en direcció sud-est cap a Linyola. Després de vorejar aquest municipi es dirigeix cap a Palau d'Anglesola, Sidamon, Torregrossa i els Alamús. En unir-se amb la quarta sèquia pren direcció sud cap a Puigverd de Lleida. Després de vorejar aquest municipi es dirigeix cap a Artesa de Lleida on pocs metres després desemboca en el Canal Principal.

Un cop presentat el recorregut i el cost final del canal és possible establir comparacions amb els altres projectes anteriors. Per no fer més extens aquest apartat, i degut a la manca de dades que es tenen d'alguns projectes, només es compararan aquells més importants pel desenvolupament dels canals: el de Bernardo Lana (1749), el de Soler i Faneca (1786-1790), el de Soler i Ferrer (1815), el de Celles (1825), el de Pere d'Andrés Puigdollers (1851) i el de Domènec Cardenal (1853) (Taula 4.2).

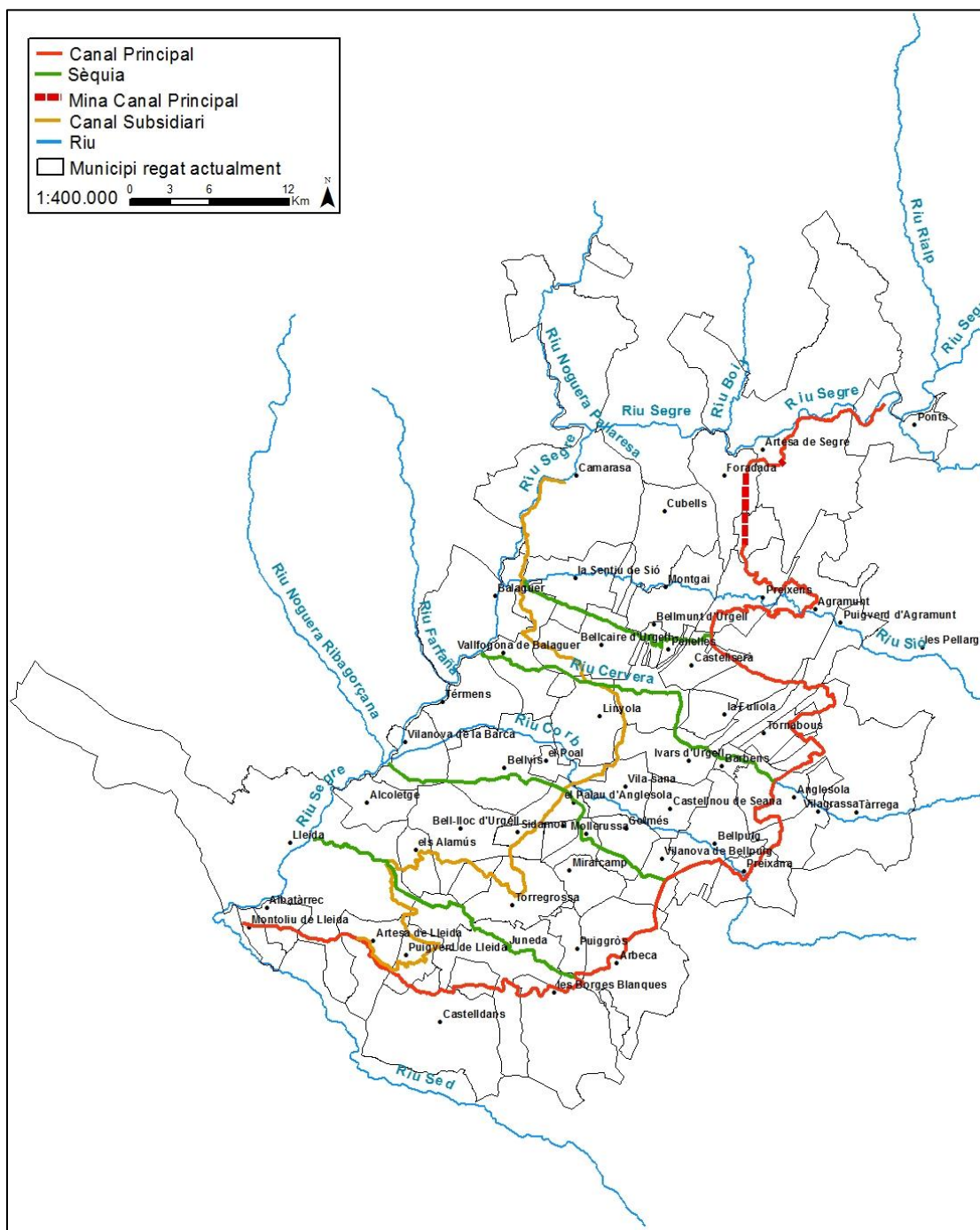
Així doncs, si hom compara aquests projectes el primer que es pot copsar és la dissemblança que hi ha entre les sèquies mestres, ja no només en el recorregut, sinó també en el nombre (Figura 4.14, Figura 4.19 i Figura 4.20)²⁸⁴. En la presa i el desguàs del Canal Principal també s'hi registren canvis entre els projectes objecte d'anàlisi (Figura 4.21). Així que, mentre que Lana i els Soler van situar la presa al Mas Abella (Tiurana), Celles ho va fer uns nou quilòmetres al sud-oest (Tossal –Ponts–), només a dos quilòmetres d'on es va acabar situant (Pla de Reu –Ponts–). Pel que fa al desguàs, tant el projecte dels Soler (riu Segre a Sudanell) com el de Celles (riu Segre entre Alfés i Torres de Segre), només equidisten uns tres quilòmetres, a l'oest i al sud respectivament, d'on s'evacuen les aigües actualment (riu Segre a Montoliu de Lleida). En aquest sentit el projecte de Lana és el més distant, al desguassar al riu Set a Artesa de Lleida, entre uns 10-12 quilòmetres més a l'est dels esmentats. Amb la presa i el desguàs del Canal Subsidiari les diferències són menors, ja que Celles no va projectar aquest canal i els Soler agafen el projecte de Lana com a vàlid (Figura 4.22). Així que Lana la va situar al "Mas Tabaco" (Tossal de Sant Jordi –Camarasa–) només a dos quilòmetres al nord-est d'on està emplaçada actualment (Pantà de Sant Llorenç de Montgai). En quan al desguàs la diferència és major, ja que Lana el va ubicar al riu Set (Artesa de Lleida) a uns vuit quilòmetres a l'oest d'on està situat actualment (Canal Principal a Artesa de Lleida).

Els projectes del Canal Principal i Subsidiari no es compararan amb el de Celles, ja que el primer tenia un recorregut similar a l'actual i del segon en va fer projecte. En aquest sentit el projecte de Bernardo Lana també tenia una certa afinitat amb l'actual, però hi ha un tram que l'enginyer el feia passar prop

²⁸⁴ Actualment del Canal Principal se'n deriven quatre sèquies majors, però Bernardo Lana només n'havia proposat tres, Tomàs Soler i Ferrer set i Joan Soler i Faneca i Antoni Celles no en projectaven cap. Cal destacar que Soler i Faneca sinó en proposà cap podria ser degut a què no va finalitzar el projecte.

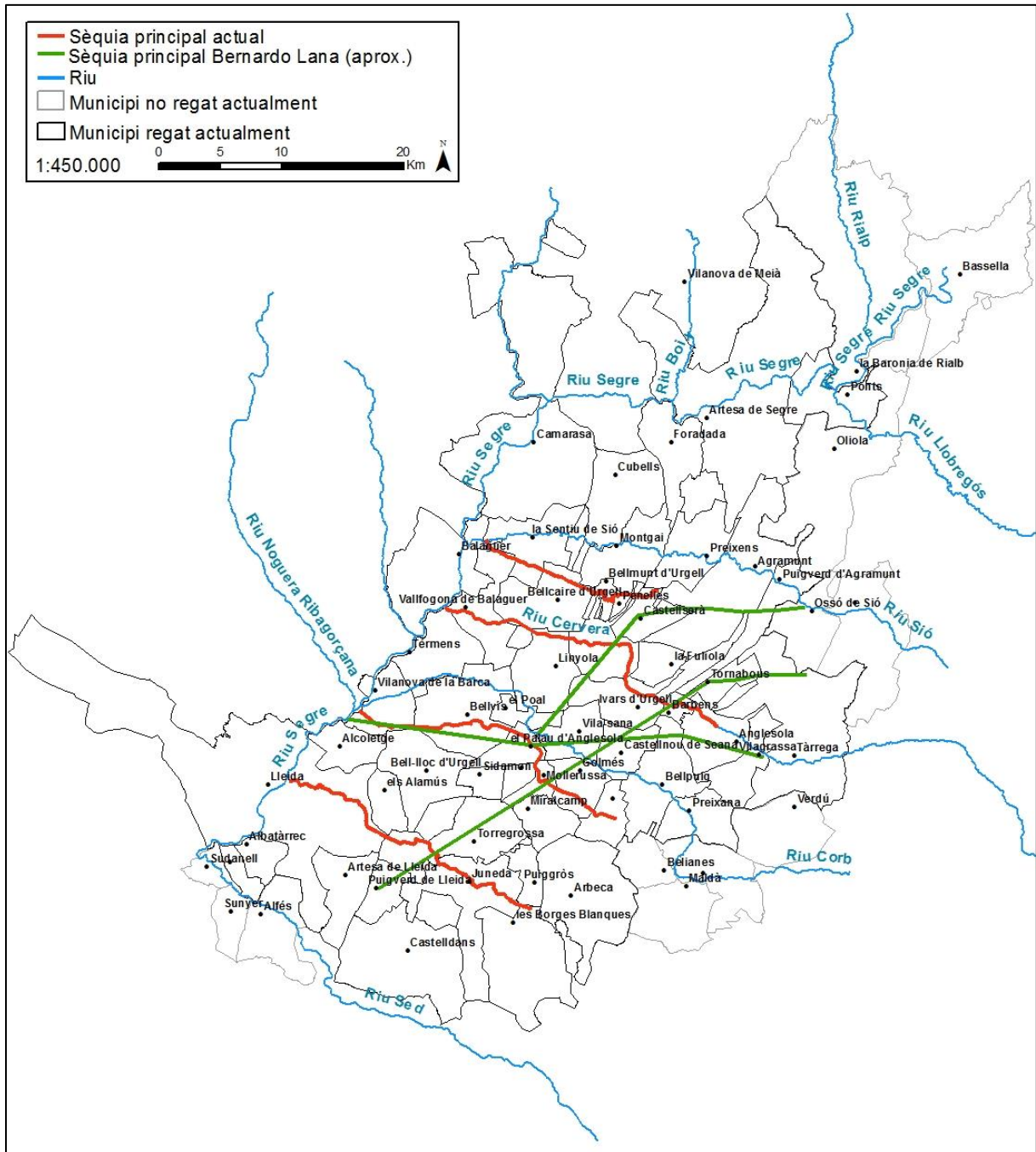
d'Agramunt, en canvi actualment quasi arriba a Castellserà (Figura 4.23). El canal proposat pels Soler equidista més de l'actual, ja que fins a Arbeca buscava una major altitud per aconseguir que fos navegable (Figura 4.24). Tanmateix, a partir del municipi comentat tenen un itinerari similar. Del recorregut del Canal Subsidiari només s'ha de comparar el de Bernardo Lana i l'actual, ja que els Soler van donar per vàlid el que havia dissenyat l'enginyer. En aquest cas la divergència més notable és entre la presa de Camarasa fins a Vilasana (Figura 4.25).

Figura 4.18. Els Canals d'Urgell

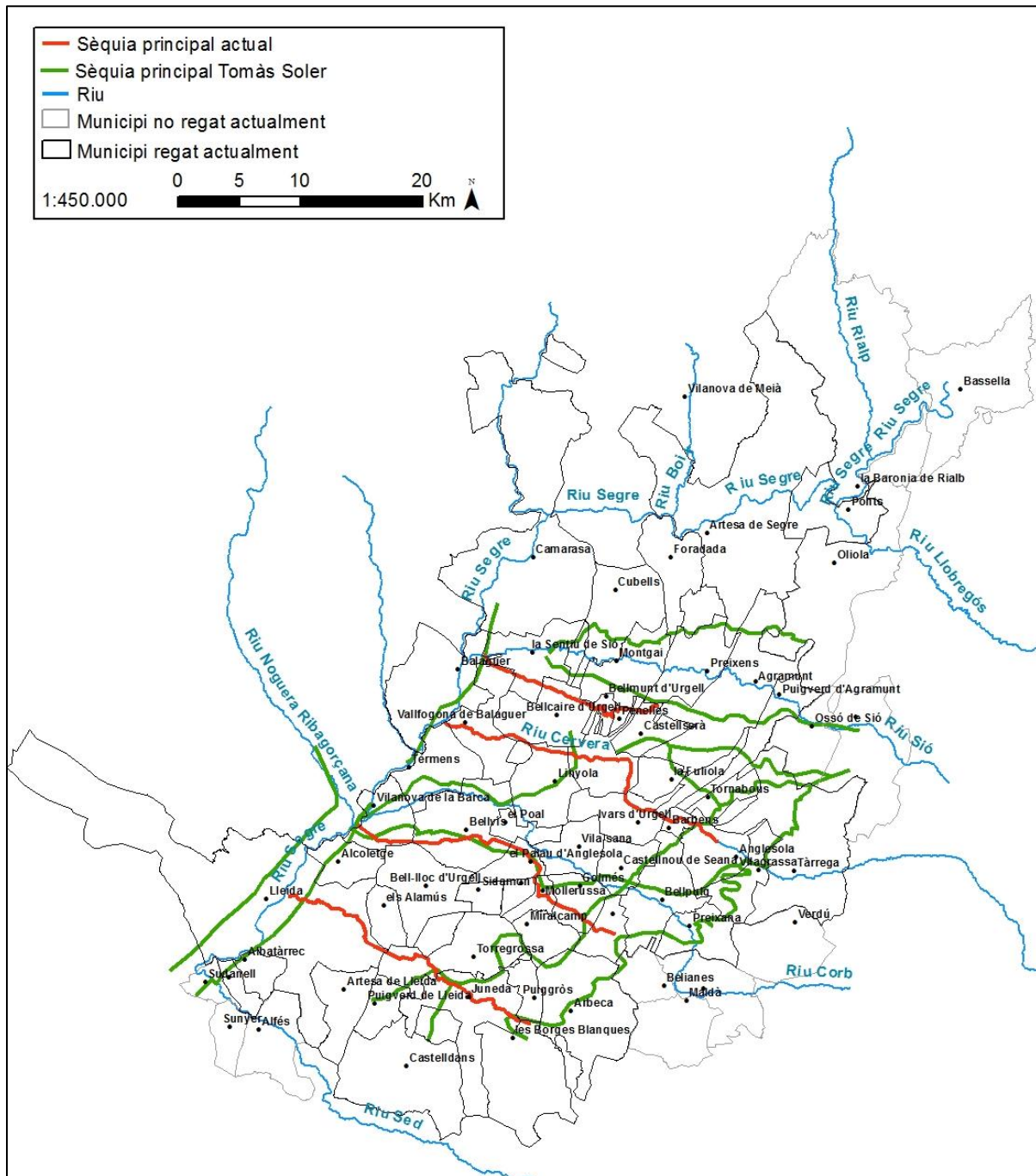
Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

Figura 4.19. Les sèquies principals projectades per Bernardo Lana (1749) i les actuals

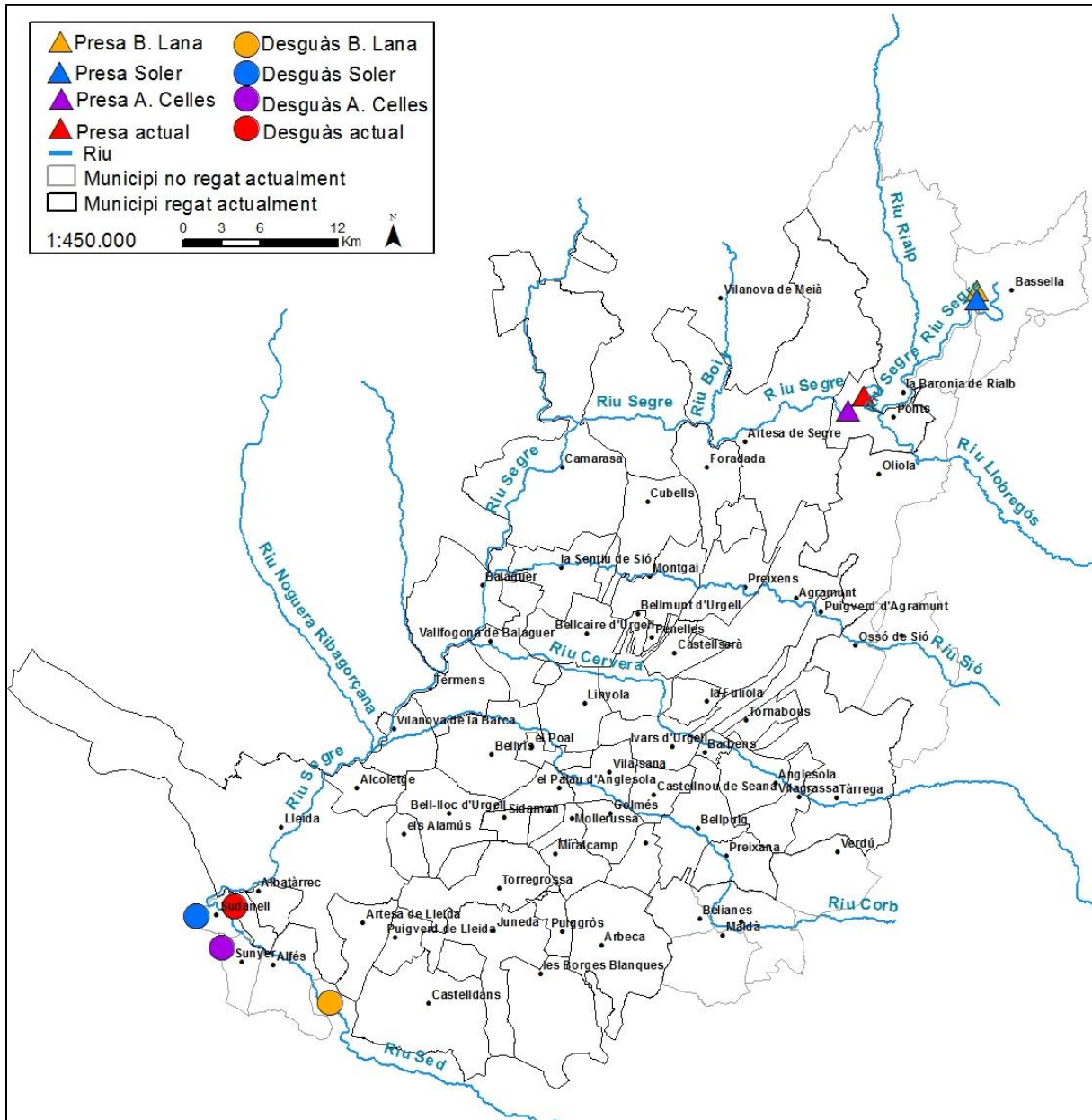
Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol del Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2

Figura 4.20. Les sèquies principals projectades per Tomàs Soler i Ferrer (1816) i les actuals

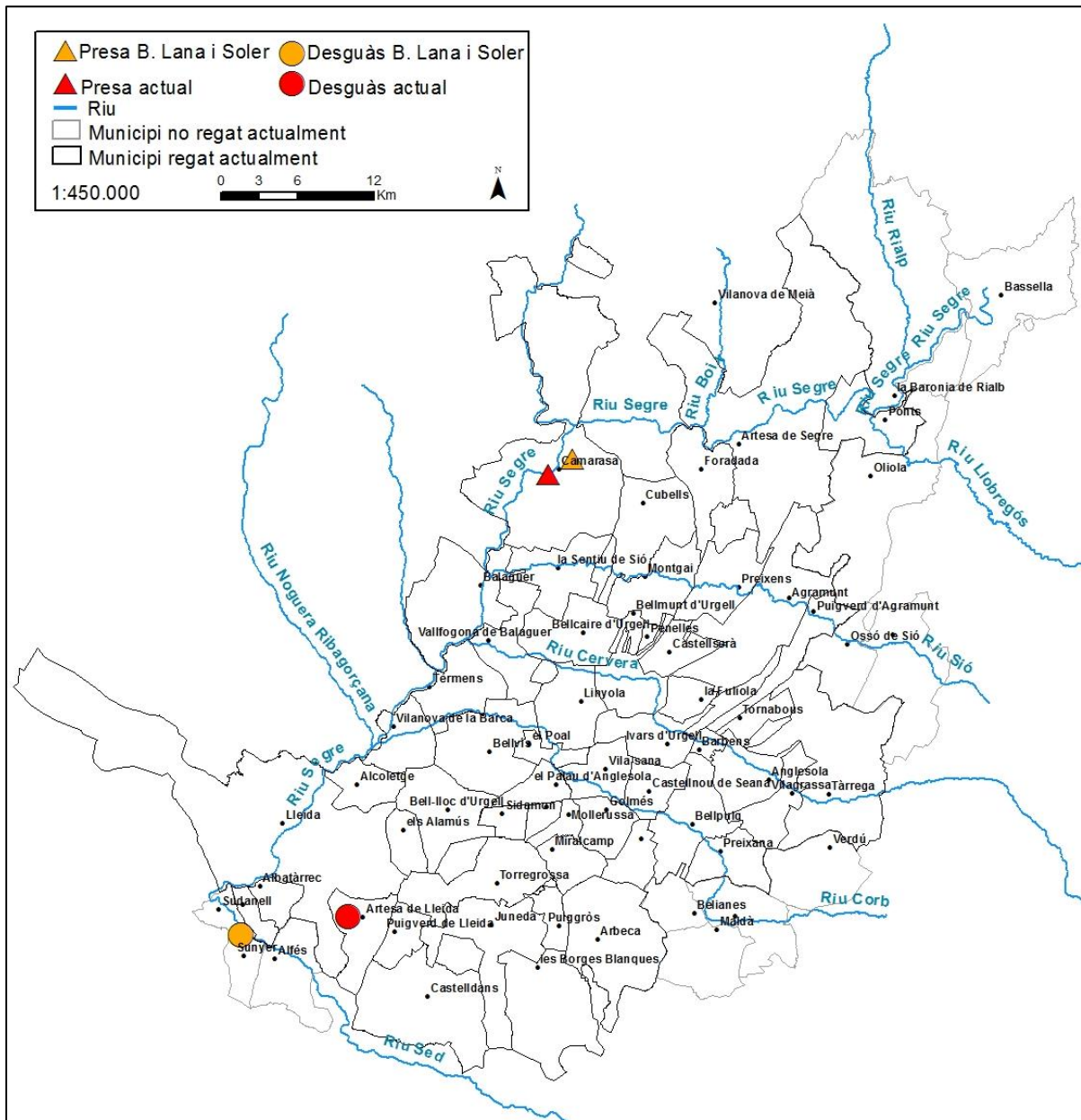
Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol de Tomàs Soler i Ferrer (1816) conservat a l'ICGC, Signatura: R.M.4589.

Figura 4.21. Situació de les preses i els desguassos del Canal Principal segons els diferents projectes

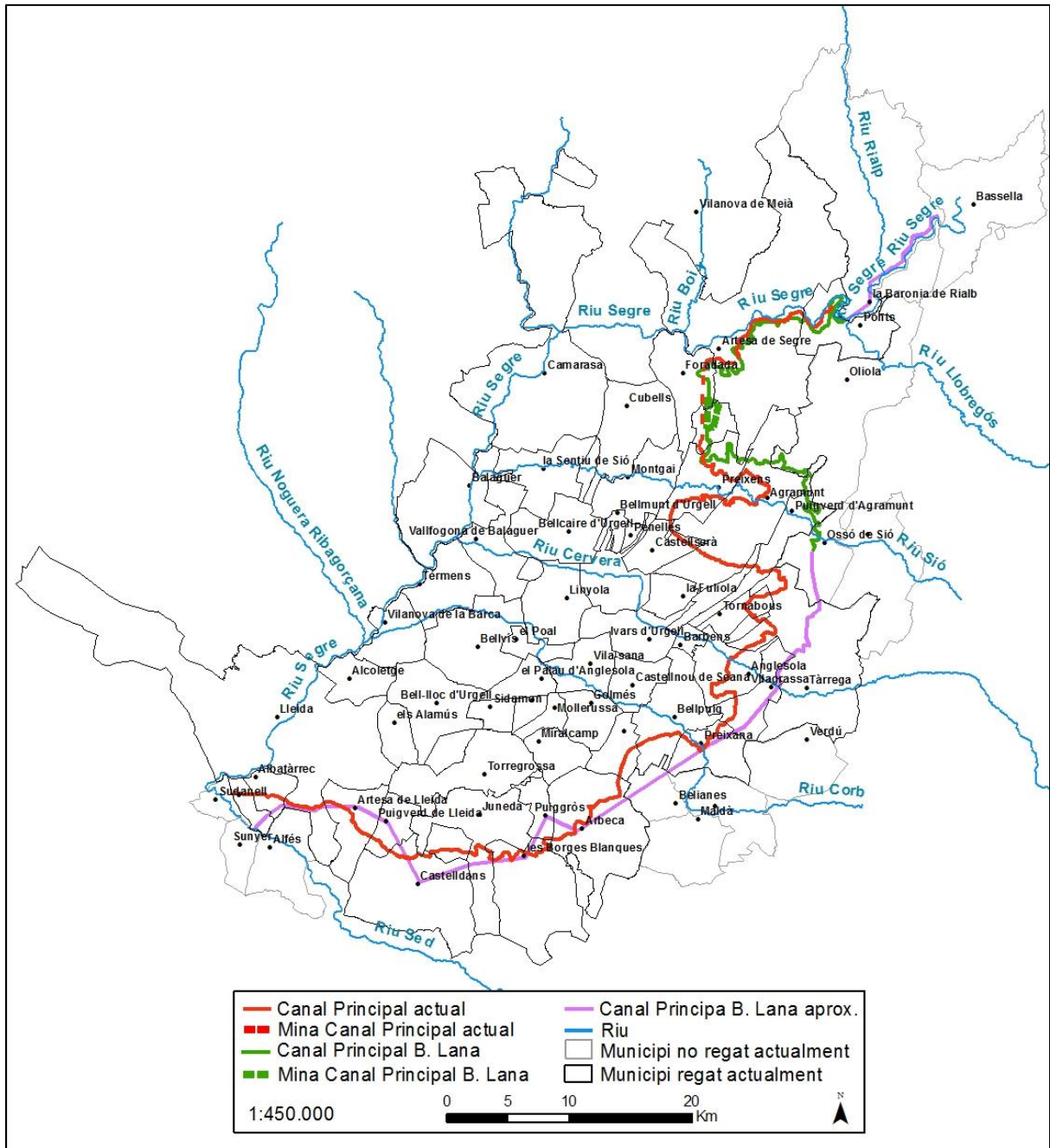
Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i de les dades extretes dels documents dels projectes.

Figura 4.22. Situació de les preses i els desguassos del Canal Subsidiari segons els diferents projectes

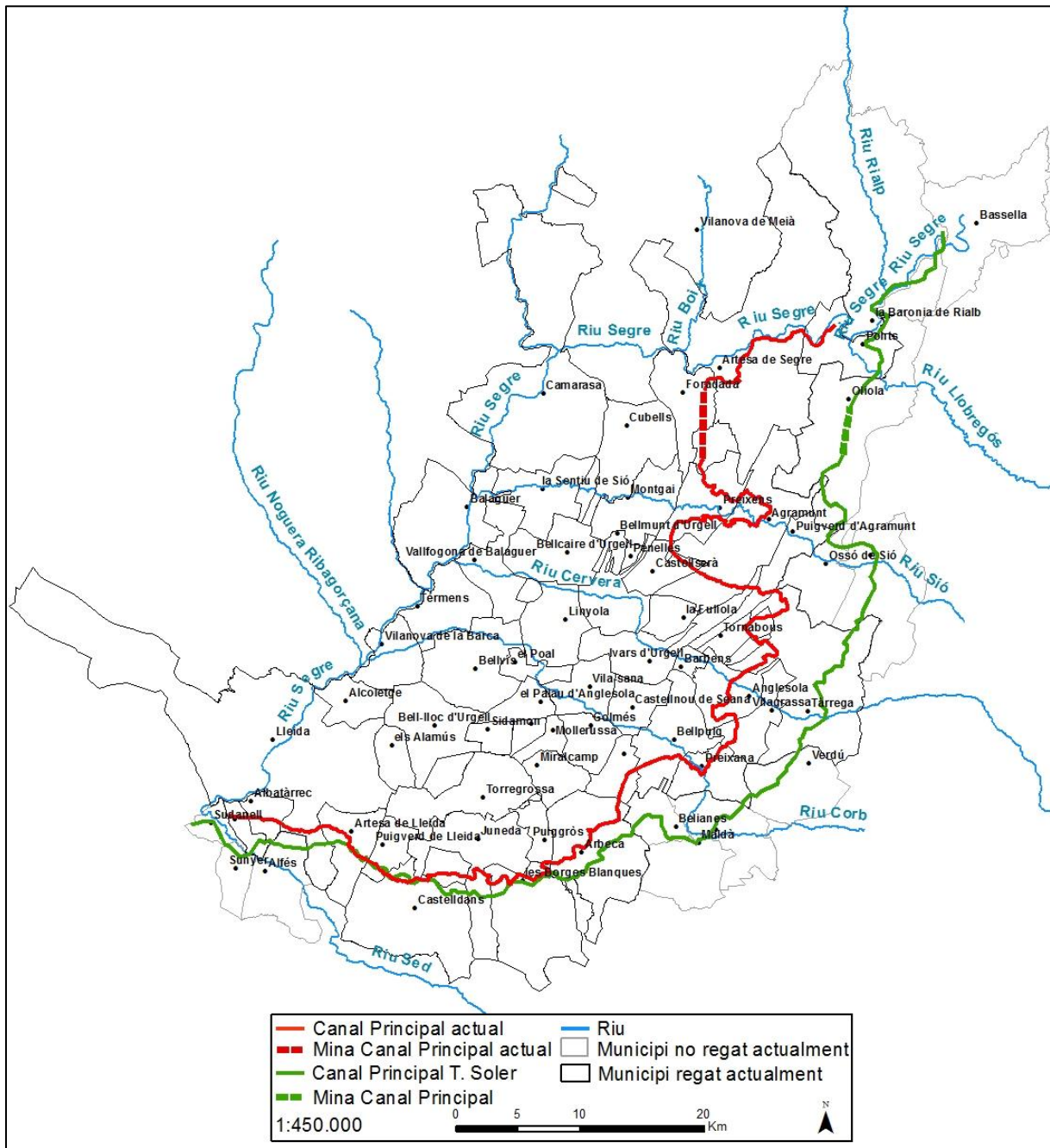
Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i de les dades extretes dels documents dels projectes.

Figura 4.23. El Canal Principal projectat per Bernardo Lana (1749) i l'actual

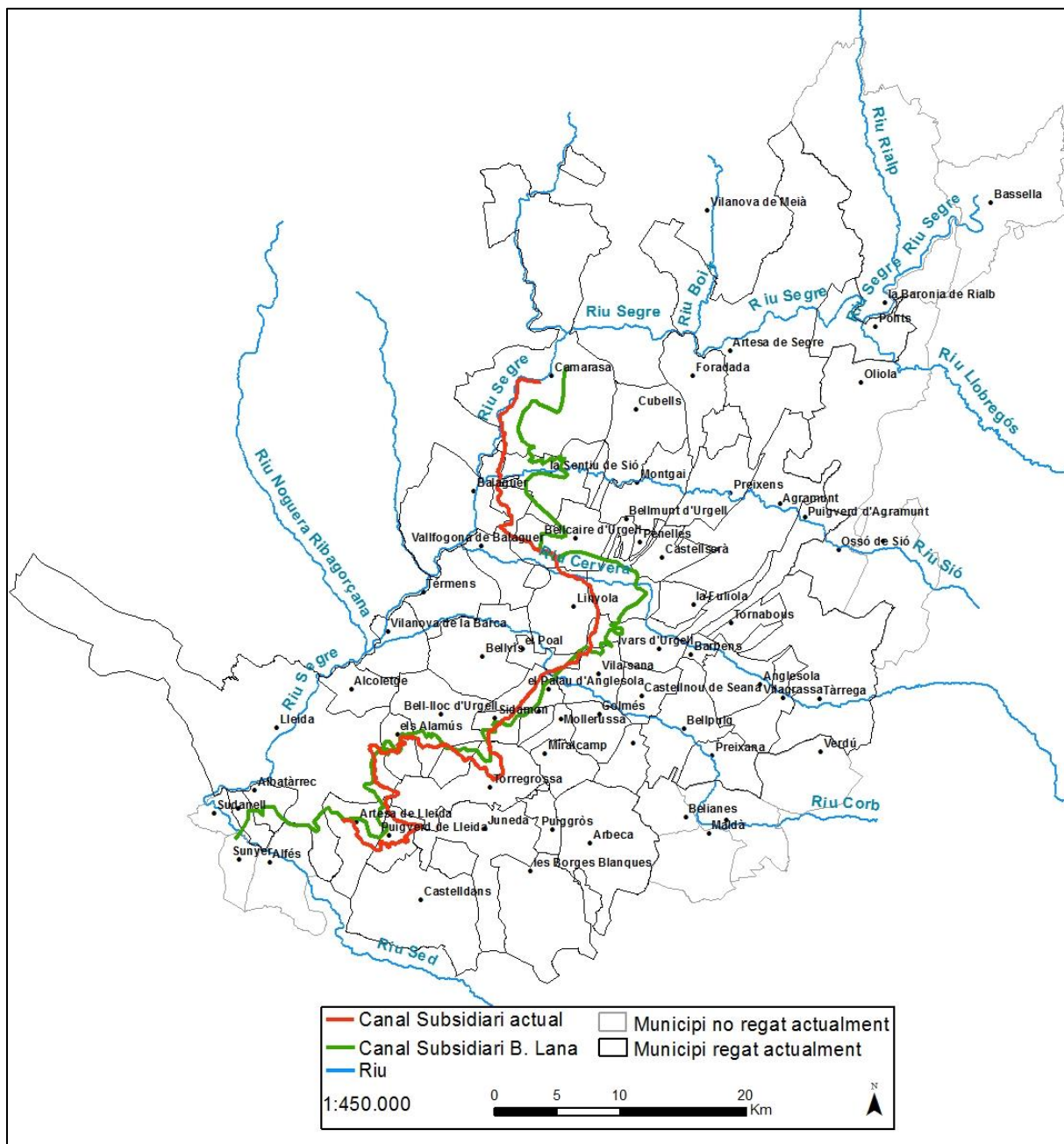
Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol del Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2.

Figura 4.24. El Canal Principal projectat per Tomàs Soler i Ferrer i l'actual

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i de les dades extretes dels documents dels projectes.

Figura 4.25. El Canal Subsidiari projectat per Bernardo Lana (1749) i l'actual

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i del plànol del Fons antic de la biblioteca de la Facultat de Nàutica de Barcelona. Signatura: M-CAR MAN-2.

Taula 4.2. Comparació de les variables dels diferents projectes dels Canals d'Urgell

	COST (RALS DE BILLÓ)	SUPERFÍCIE REGADA (KM²)	PRODUCCIÓ DEL CANAL (RALS DE BILLÓ/ANY)	LONGITUD (KM)	CONCESSIÓ AIGUA (M³/S)	MINA DE MONTCLAR	OBJECTIU DEL CANAL
Bernardo Lana (1749)	32.000.000	1545,36	4.400.000	Canal Principal: 161,3 Canal Subsidiari: 167 Sèquies principals: 146,8	-	2 mines una al nucli de Marcovau (Foradada) i l'altre al "Cerro de la Horca").	Regatge amb dos canals.
Joan Soler i Faneca (1786-1790)	64.305.346	Regables: 722,97 Superfície abarcada: 872	7.393.560	Canal Principal: 107,3 Canal Subsidiari: 167	Aigua que creu que es pot agafar del riu Segre: 6,94	1 mina al nucli de la Maravella (7,85 km)	Regatge amb dos canals i navegació.
Tomàs Soler i Ferrer (1815)	78.502.097	Regables: 860,37 ²⁸⁵ Superfície abarcada: 860,37	18.000.000	Canal Principal: 133 Canal Subsidiari: 167	Aigua que creu que es pot agafar del riu Segre: 6,94	1 mina al nucli de la Maravella (7,85 km).	Regatge amb dos canals i navegació.
Antoni Celles (1825)	40.000.000	-	-	-	-	1 mina	Regatge amb un sol canal.
Pere d'Andrés Puigdollers (1851) i Domènec Cardenal (1853)	32.000.000	Regables: 692,87 Superfície abarcada: 900	-	Canal Principal: 144,2 Canal Subsidiari: 76,60 Sèquies principals: 102 Xarxa de desguàs: 529 Altres sèquies: 3.200	12-15 ²⁸⁶	1 mina	Regatge amb dos canals.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades extretes dels documents dels diferents projectes.

²⁸⁵ No esmenta que cap porció no es regui mai i és per aquest motiu que la superfície regable és la mateixa que la que abasta el canal.

²⁸⁶ Cal destacar que es preveia una concessió de 30 m³/s, però arriben els 12-15 esmentats. Fins que no es va construir el Pantà d'Oliana no es va millorar la concessió, i tampoc es va assegurar un cabal constant.

4.2 El Canal Navegable de Reus a Salou (178-)

Aquest apartat té l'objectiu d'analitzar el projecte del Canal Navegable de Reus a Salou. Aquesta infraestructura, que va ser molt reclamada pels reusencs des de finals del segle XVIII, la volien construir per facilitar l'exportació de les seves produccions a altres països del món i l'entrada de matèries primeres. A continuació, es presenta el marc geogràfic i històric del canal i els tres projectes que es van dur a terme, el primer dels quals va ser obra de Joan Soler i Faneca. Diversos autors són els que han estudiat la relació que hi havia entre Reus i Salou i la importància i interessos que hi havia per construir un canal navegable que les connectés (Sardà, 1926; Parreu i Alberich, 1975 o Andreu, 1986)²⁸⁷.

4.2.1 Marc geogràfic i històric

Des del port de Salou, on feien escala nombrosos vaixells, tradicionalment s'hi exportaven la majoria de productes dels pobles del Camp de Tarragona, de la Plana de Lleida i de bona part de la conca de l'Ebre fins a Saragossa²⁸⁸. La importància del port era tal que, en la primera onada d'exportacions (1680-1700), hi van sortir gairebé la meitat de les exportacions agràries de Catalunya. Entre els productes que van tenir més sortida hi havia: l'aiguardent, el vi, les avellanes i les ametlles, però també els manufacturats (teixits, indians de cotó, sabó, papers, etc.) que se'ls donava sortida cap el nord d'Europa o Amèrica (Ferran, 2007, 114). Aquest port, però, també era utilitzat per desembarcar les matèries primeres (fusta, ferro o cotó) o productes alimentaris inexistents a la zona (pesca salada o farina). El protagonisme del port de Salou no era acceptat per Vila-Seca ni per Tarragona i, per aquest motiu, hi havia conflictes constants per la seva jurisdicció²⁸⁹.

Des del segle XV Reus va començar a destacar en la producció de l'aiguardent, però, en el XVIII, ja era un centre productor a nivell europeu gràcies, en part, a la proximitat al port de Salou (Figura 4.26). Aquest destacament va provocar que es poguessin començar a comercialitzar altres productes com el vi i els teixits de seda. Però, perquè va arribar a ser més important el port de Salou que el de Tarragona? Doncs bé, el port de Tarragona estava situat a la desembocadura del Francolí i, per tant, era un port artificial. A més, estava en un estat molt deplorable degut al despoblament de la ciutat a l'època musulmana i la falta d'intervenció humana en la neteja dels sediments transportats i dipositats pel riu a la dàrsena del port²⁹⁰. En canvi, el de Salou, de lliure ús, era un lloc natural de sortida al mar, que, a més d'estar resguardat dels vents de llevant i tramuntana pel cap de Salou, tenia unes petites platges i cales que permetien l'aproximació a la costa i unes de més llargues que servien per atracar-hi les embarcacions.

²⁸⁷ Una part de la informació d'aquest capítol es va publicar a: GISBERT, Meritxell (2016). "El Canal Navegable de Reus a Salou". *Revista del Centre de Lectura de Reus* [Reus].

²⁸⁸ Des de l'Edat Mitjana i fins a finals del segle XVIII el port de Salou va ser un dels més importants del país. Per exemple, ja havia estat utilitzat pels musulmans, pels comtes de Barcelona, per Jaume I per anar a Mallorca o per varies expedicions per penar els pirates que hi havia al mar Mediterrani.

²⁸⁹ Aquests conflictes, que eren pels drets fiscals que requerien els productes embarcats i desembarcats als ports, van perdurar al llarg de tot el segle XVIII. Una conseqüència d'aquest fet va ser que el port de Salou no pogués executar obres de millora per oferir uns serveis i una protecció de més qualitat als vaixells i naus que hi atracaven.

²⁹⁰ Per culpa d'aquests fets el port de Tarragona va quedar inutilitzable a la primera meitat de l'Edat Mitjana, però mai va deixar d'estar del tot operatiu.

Figura 4.26. El triangle Reus-Salou-Tarragona

Font: Mapa Topogràfic 1:50.000 d' l'ICGC.

Com que la ciutat de Tarragona no estava d'acord en tenir un port a l'ombra del de Salou i, amb l'objectiu d'aconseguir-ne ser un de principal per la comercialització dels productes de la zona, a la segona meitat del segle XVIII va plantejar-se la reconstrucció d'aquesta infraestructura. En aquesta línia, el primer que van aconseguir va ser que el 1761 s'habilités el port pel comerç exterior i que el 1772 s'obris una duana. La mesura més dràstica per cobrir les despeses per la reconstrucció del port va arribar el 1776 quan, l'Ajuntament de Tarragona, va demanar un impost sobre les mercaderies embarcades i desembarcades a les platges del corregiment de: Salou, Cambrils, Torredembarra, Mont-Roig i altres. Reus, però, juntament amb altres pobles veïns, s'oposaven a aquesta reconstrucció al preveure pèrdues econòmiques si el comerç es feia des del port de Tarragona.

Tots aquests canvis, i el fet que el transport de mercaderies entre Reus i Salou fos lent, incòmode i impossible per les mercaderies de gran volum, va provocar que Reus, el 1773, es plantegés millorar-ne la comunicació²⁹¹. La primera proposta va ser la construcció d'una carretera, per això, en el mateix any, ja es van portar a terme les primeres gestions per desenvolupar-la i, el 1774, se'n va iniciar la construcció²⁹². El seu traçat, que era des de Salou al Mascabó i des d'aquest punt fins a Reus, es feia en part per l'antic camí ibèric de Salou a Ulldemolins. Aquesta carretera, construïda amb les inversions dels comerciants i alguns particulars, va entrar en funcionament el 1780. La segona proposta plantejada va ser la construcció d'un canal navegable que connectés Reus amb Salou. A diferència de la carretera, tot i els diversos projectes que es van proposar, el canal mai es va arribar a executar.

²⁹¹ El mal estat dels camins, i conseqüentment la lentitud en el transport, era un fet habitual a Catalunya i donava lloc a que les ciutats no es desenvolupessin econòmicament.

²⁹² Per sufragar les despeses de la construcció de la carretera el 1775 es va obtenir un permís per cobrar dos rals per cada carretada d'anada i tornada del camí de Reus a Salou.

4.2.2 Els projectes del Canal Navegable de Reus a Salou

Són poques les referències que s'han trobat del canal navegable de Reus a Salou, però a dia d'avui es pot afirmar que es van plantejar, almenys, tres projectes: el de Joan Soler i Faneca (1785-1789), el de Francesc Toullot (1789) i el de Francesc López (1802-1806).

El projecte de Joan Soler i Faneca i Francesc Toullot

L'objectiu de construir un canal navegable de Reus a Salou era per: facilitar la sortida al mar de la producció reusenca, reduir els costos del transport, evadir els drets sobre els transports que cobrava Vila-seca, facilitar el transport de mercaderies voluminoses i reactivar l'economia reusenca.

El primer projecte del canal va ser encarregat a Joan Soler i Faneca i als seus ajudants, els "arquitectos deliniadores", Simó Ferrer i Joan Fàbregas. La documentació que es conserva sobre aquest encàrrec és tan escassa que no permet establir amb exactitud l'any que se'ls hi va encomanar, ni quines eren les condicions²⁹³. L'únic que s'ha pogut saber, a través d'algunes cartes bescanviades entre el Baró de la Linde i l'Ajuntament de Reus, és que Joan Soler i Faneca havia confirmat que l'obra era factible a l'haver augmentat les aigües a la zona i que la seva tasca era fer un sondeig del mar i dibuixar el traçat del canal en un plànol²⁹⁴.

Entre la documentació localitzada també s'hi poden trobar un seguit de cartes entre Joan Soler i Faneca i el Baró de la Linde, ja que la correspondència entre ambdós va ser una constant a partir de 1785. En totes les cartes el Baró demanava la conclusió del plànol del canal navegable de Reus a Salou. Per exemple, en la primera de 3 de febrer de 1785 deia que: "En vista de quanto V.S. me representar en carta del 1º del corriente dirijo oy la otra correspondiente al arquitecto Juan Soler para que V.S. desea que concluya quanto antes el plano del canal como es preciso en consecuencia de lo mando por el Excelentissimo señor Conde de Floridablanca a fin de poderlo remitir a S.M. Barcelona, 3 de febrero de 1785. [Firma de:] Varón de la Linde"²⁹⁵. El motiu pel qual Joan Soler i Faneca no finalitzava el treball era perquè estava desenvolupant una altra "breve diligencia", possiblement la dels Canals d'Urgell (Annex 26).

El juny de 1785, mentre encara s'estava a l'espera de la finalització del document cartogràfic del canal, el Comte de Floridablanca va comunicar que el rei donaria suport a l'obra sempre i quan els comerciants de Reus fossin els inversors (Annex 27). Però, tot i aquest suport, l'1 de febrer del 1786 Joan Soler i Faneca encara no havia conclòs l'aixecament cartogràfic del canal, ja que en aquesta data el Baró de la Linde li tornava a reclamar que "concluya el plano para remitirlo al Conde Floridablanca"²⁹⁶. Mentre Reus estava ocupat amb el projecte del canal navegable, Tarragona continuava procurant destacar a nivell internacional i obtenir ajudes per a la reconstrucció del seu port. Així que, el 22 d'agost de 1786 va obtenir el permís per a exportar

²⁹³ Es coneix que l'encàrrec es va fer a principis de la dècada de 1780 perquè, el 21 de maig de 1784, el Baró de la Linde va escriure una carta a l'Ajuntament de Reus demanant l'estat de la carretera i del canal que s'estava projectant (Biblioteca Central Xavier Amorós, 2005, 2). El 10 de juny de 1784 l'Ajuntament de Reus li va respondre que Joan Soler i Faneca ja s'havia desplaçat a la zona per prendre mesures i que mancava passar-les a net.

²⁹⁴ Soler no va ser l'únic que parlava de que l'obra era factible, ja que, tal i com informa el consistori amb la mateixa carta, uns enginyers francesos i uns mestres de cases de la zona també ho van assentir.

²⁹⁵ Arxiu Comarcal del Baix Camp(1786-1790). *Actes municipals*, Reus, signatura: 11-03-1209-23. Sembla ser, segons Francesc Parreu i Maria Pilar Alberich (1975, 1740), que l'Ajuntament de Reus no tingués pressa perquè es finalitzessin els treballs que estava elaborant Joan Soler i Faneca, en canvi les autoritats no reusenques eren les que més afany hi posaven.

²⁹⁶ Arxiu Comarcal del Baix Camp(1786-1790). *Actes municipals*, Reus, signatura: 11-03-1209-23.

a Amèrica i el 25 d'agost del mateix any es va aprovar un Reial Decret per crear un impost sobre les exportacions de vi i aiguardent del port de Salou. Aquests diners, com ja s'havia previst feia anys, es destinarien a la reconstrucció del port de Tarragona.

Davant d'aquesta situació, i amb el projecte del canal per finalitzar, els reusencs es van reunir el 1789 per redactar un informe pel rei en el que li recordaven que el 1785 s'havia compromès a recolzar construcció d'aquesta infraestructura i les condicions sota les que ho havia fet (Annex 28). Com que Joan Soler i Faneca no acabava els plànols es va decidir trametre l'encàrrec, tal i com s'informa en una de les condicions esmentades en l'informe dels reusencs al rei, a Francesc Toullot, qui sembla que va ser el tècnic que va concloure la tasca²⁹⁷.

Per tant, el 1789 el projecte semblava estar encarrilat, però l'oposició cada vegada més forta de Tarragona, la falta de finançament de l'obra degut a que els beneficis del port de Salou es destinaven a la reconstrucció del de Tarragona i el cessament provisional del pagament dels impostos, van portar a la paralització temporal de l'obra (Andreu, 1986, 54)²⁹⁸. El 15 de maig de 1791 el Comte de Floridablanca va aturar el projecte i no va ser fins 8 anys després que es va tornar a parlar del canal navegable de Reus a Salou.

El plànol del primer projecte del Canal Navegable de Reus a Salou

La documentació escrita del canal navegable de Reus a Salou fa esment dels plànols que Joan Soler i Faneca i Francesc Toullot van aixecar per portar a terme l'esmentat projecte. Fins a dia d'avui no s'havien localitzat cap d'aquests documents, però, gràcies a aquesta recerca s'ha pogut localitzar-ne un a l'Archivo del Museo Naval de Madrid (Figura 4.27).

Concretament es tracta d'un plànol de forma irregular, manuscrit, en tinta i de 54 x 269 cm. L'escala numèrica calculada és d'aproximadament 1:4.560 i la gràfica de 1.500 vares castellanes (=27,5 cm). La manca d'un títol ha donat lloc a que l'arxiu no l'entengués com un plànol del canal i, per això, li va donar el de [Mapa de la provincia de Tarragona desde Salou a Reus]. Ara bé, si es mira en detall, a banda de veure les diferents infraestructures, es poden apreciar dues línies paral·leles a la carretera on s'hi anoten les cotes altimètriques²⁹⁹. Totes aquestes evidències, doncs, porten a pensar que aquest document es va traçar a finals de la dècada de 1780 per delinear el canal navegable de Reus a Salou³⁰⁰.

L'apropiació del document a un autor és més complexa, però, per les notícies trobades, només podria ser, en principi, de Joan Soler i Faneca o de Francesc Toullot. Després d'analitzar-lo detalladament s'ha considerat que el més adient era apropiat-lo al primer professional per diversos motius. En primer lloc, era algú que tenia una certa experiència en treballs de tipus hídic, ja que el 1767 havia portat a terme l'estudi per l'establiment d'unes mines d'aigua pel Monestir d'Escaladei, el 1781 havia projectat un pas de barques al riu Ebre i el 1786, poc

²⁹⁷ Maquinista i acadèmic de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, soci de mèrit de la Societat Econòmica d'Amics del País de València. Es desconeix si aquest professional va haver de començar l'estudi o va poder aprofitar el treball que havia desenvolupat Joan Soler i Faneca.

²⁹⁸ Reus no es va quedar de braços creuats i va intentar buscar finançament i demanar exempció d'impostos. En aquest sentit, el ministre de Marina, va arribar a demanar que si Tarragona en tindria prou amb els seus impostos no calia comptar amb els que s'ingressaven del port de Salou.

²⁹⁹ Les cotes altimètriques, les quals es devien anotar per tal de conèixer el desnivell del canal, no només apareixen en l'espai que ocuparia el canal, sinó també a gran part del sector est del plànol fins el "Camino de los Ampreus".

³⁰⁰ L'Archivo del Museo Naval considerava que el document cartogràfic en qüestió havia estat aixecat durant el segle XVIII, però la presència de la nova carretera entre Reus i Salou (1780) i de la proposta de canal navegable ens ha permès datar-lo com un document de finals de la dècada de 1780.

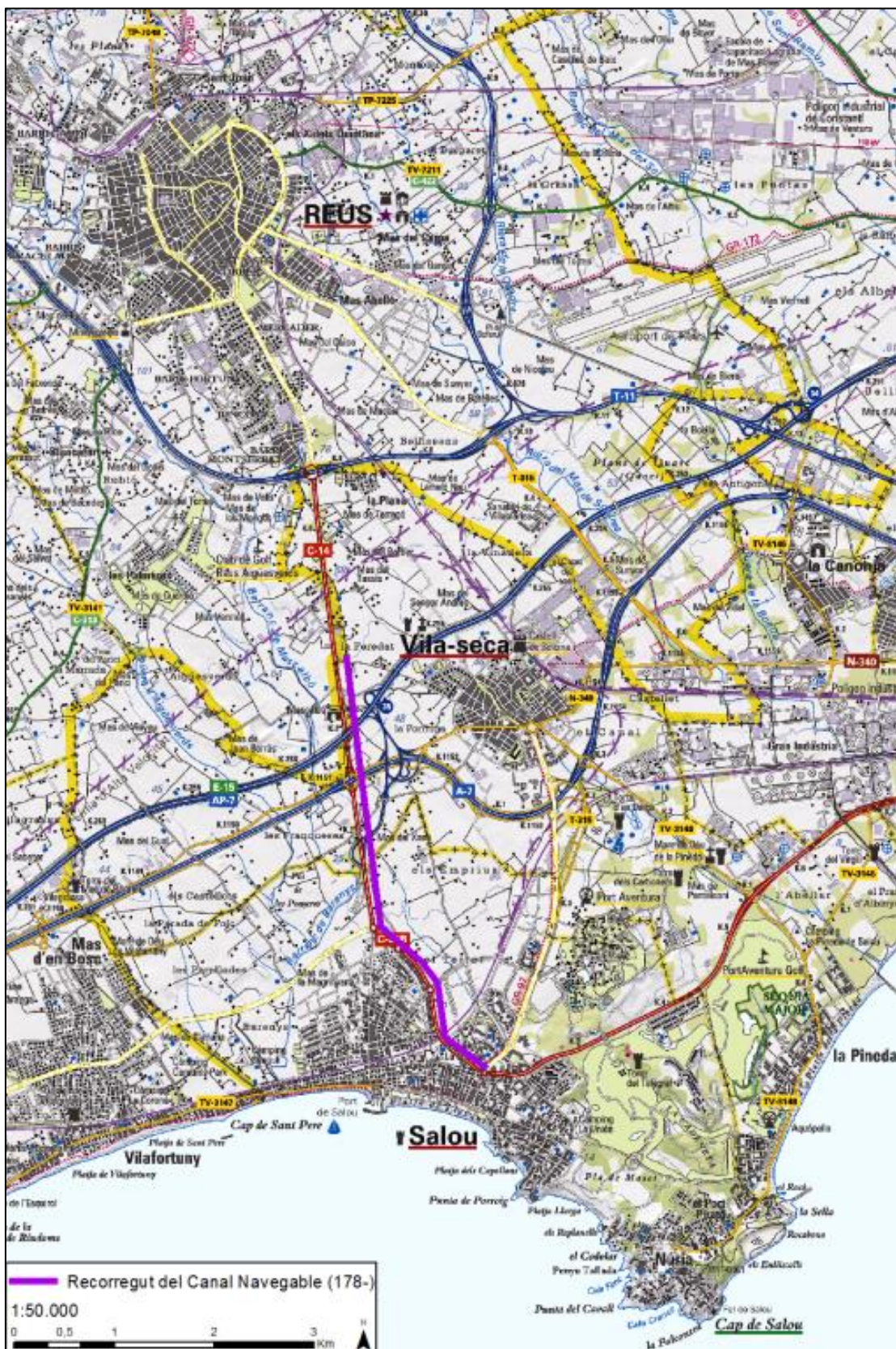
després d'encarregar-li el projecte del Canal Navegable de Reus a Salou, la Reial Junta Particular de Comerç de Catalunya li havia confiat un encàrrec tan important com el dels Canals d'Urgell. A més, aquest mestre de cases, per informacions que ja s'han presentat, no va acabar el present treball, la qual cosa explicaria el perquè en aquest plànol el canal tan sols està marcat fins pocs metres després, en sentit Reus, del Mascalbó (Figura 4.28). Totes aquestes deduccions es confirmen, en part, per les similituds amb la cal·ligrafia i la tècnica de representació d'aquest plànol amb altres del mateix autor (Figura 4.29).

Figura 4.27. Detall del [Mapa de la provincia de Tarragona desde Salou a Reus]

Font: Archivo del Museo Naval. Signatura: E-28-30.

Figura 4.28. El canal projectat en el plànol de 178-

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 d' l'ICGC.

Figura 4.29. Comparativa de la tècnica cartogràfica i la cal·ligrafia de Joan Soler i Faneca

Font: Archivo del Museo Naval. Signatura: E-28-30.

Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, MP-218.

La idea de que el plànol sigui obra de Francesc Toullot és més refusable perquè, pel que s'explica a la documentació escrita, va elaborar un plànol de tot el canal i no només d'una part com el que s'ha localitzat en l'Archivo del Museo Naval. A més, Toullot era un expert en maquinaria tèxtil sense cap experiència cartogràfica coneguda³⁰¹. Per tant, el tipus d'aixecament, l'inacabament del treball i l'estil cartogràfic i cal·ligràfic del plànol fa plausible pensar que el document hauria estat aixecat per Joan Soler i Faneca.

El nou intent del segle XIX per la construcció del Canal Navegable de Reus a Salou

Després de que el projecte del Canal Navegable de Reus a Salou quedés aturat a principis de la dècada de 1790 pels motius ja comentats, el 1799, amb l'activació dels impostos a pagar a Tarragona per la reconstrucció del port, els reusenecs van avivar la idea de construir un canal navegable. Al mateix temps, però, els tarragonins també van proposar construir-ne un de Reus fins a la seva ciutat. Ara bé, aquest projecte es va descartar perquè: Tarragona estava al doble de distància de Reus que Reus de Salou, el recorregut s'havia de fer per un sòl de roca dura i no de terra com ho era fins a Salou, el pendent era escàs i, a més, s'havien de travessar quatre rieres, una séquia i el Francolí mentre que si es feia cap a Salou no hi havia cap obstacle natural.

La reactivació total del canal navegable de Reus a Salou no es va fer efectiva fins el 1802, quan les autoritats reusenques van assabentar-se que per la seva població no hi passaria, quan inicialment estava previst, la carretera Reial de Madrid a Barcelona. Finalment, però, la pressió de tots els favorables al canal va donar lloc a què es tornés a treballar un altre cop en l'obra³⁰². En aquest sentit el primer impulsor va ser-ne el regidor degà Pere Sunyer (Reus, 1749-?), qui va aconseguir coordinar els interessos comercials del canal i va fer les gestions perquè el director en fos Francesc López³⁰³. Sunyer, però, encara havia d'aconseguir finançament i portar a terme

³⁰¹ Com que no se coneix que aixequés cap altre document cartogràfic no és possible realitzar una comparativa amb la tècnica cartogràfica com s'ha fet amb Joan Soler i Faneca.

³⁰² A banda de les autoritats reusenques, qui també desitjaven la construcció del canal eren: els veïns de 190 pobles del voltant, els saragossans i els comerciants de Barcelona i València.

³⁰³ Francesc López, amb una experiència adquirida al llarg de 30 anys, havia estat el director de les obres del Canal Imperial d'Aragó i era el protegit del Duc de Pignatelli (Saragossa, 1734 –1793), el protector d'aquest canal. Quan s'estava desenvolupant de nou aquesta idea, Agustí Betancourt (Puerto de la Cruz, 1758 – Sant Petesburg, 1824), director de la carretera reial de Barcelona a Madrid, va proposar unir Reus i Salou a través d'un tramvia de tracció animal per aconseguir els objectius que es pretenien amb el canal navegable, transports econòmics i fàcils. Aquesta

un seguit de tràmits abans de que aquesta infraestructura fos acceptada pel rei i es pogués iniciar la construcció. Amb aquest objectiu es va desplaçar a Madrid per defensar que el projecte era necessari per al comerç i per l'alleugeriment de la misèria de la classe treballadora. El setembre de 1805 el rei va aprovar el projecte després de nomenar a Godoy (Badajoz, 12.05.1767 – París, 4.10.1851), el qual havia estat nomenat regidor degà perpetu de Reus i baró de Mascalbó, protector de l'obra. Pel que fa referència al director es va acordar que fos l'enginyer militar i Mariscal de Camp Francisco Requena (Mazalquivir, 1743 – Madrid, 1824), qui, el 27 de maig de 1805, ja va informar que aniria a Reus per estudiar el projecte del canal, els terrenys per on passaria i el cabal.

El 25 de novembre del 1805, només dos mesos després de que el rei acceptés el pla, es posava la primera pedra i s'iniciaven les excavacions a l'alçada del Mascalbó en direcció Salou. Només un mes més tard, Pere Sunyer proposava crear la junta del canal, la qual, el 21 de febrer de 1806 va rebre l'aprovació reial i l'autorització per recaptar i distribuir les contribucions destinades a finançar l'obra³⁰⁴.

Per dur a terme aquest projecte els exectuors van haver d'elaborar uns plànols, però a dia d'avui només s'ha localitzat un gravat de 1807 titulat: *Plan geométrico del Triangulo que forman Tarragona y Reus con el Puerto de Salou* (Figura 4.30) (Ferran, 2007, 123)³⁰⁵.

Figura 4.30. *Plan geométrico del Triangulo que forman Tarragona y Reus con el Puerto de Salou* (1807)

Font: Archivo del Museo Naval. Signatura: E-28-31.

Aquest plànol va ser presentat per Pedro Boada de las Costas, Alcade del Crim de la Reial Audiència de Catalunya, a Godoy. Es tracte d'un document que té una escala numèrica calculada de 1:33.440, una de gràfica de 2.000 vares castellanes (= 5 cm), dues roses dels vents

infraestructura ja havia estat provada amb èxit a Anglaterra i el mateix Betancourt n'havia construït varis per al tsar de Rússia.

³⁰⁴ Les contribucions destinades a finançar les obres eren els impostos municipals i una càrrega voluntària sobre l'activitat comercial. Alguns burgesos reusencs, a finals del 1806, ja es van negar a pagar aquesta càrrega.

³⁰⁵ Han d'existir altres documents cartogràfics i mostra d'això en són les actes municipals corresponents al dia 17 d'octubre de 1807 i les referències de Jaume Sardà (1826, 87), qui esmenta que es van aixecar plànols amb: les nivellacions del canal, les cabudes d'aigua, la marca d'on s'havien de col·locar els senyals i les encluses, etc.

amb lis i té una grandària de 52x39 cm. A banda del mapa general a l'extrem superior esquerra hi ha traçada una *Nueva idea de la enclusa-pozo para el ahorro de aquellas* i a la part inferior la: *Delimitación y desnivel del terreno desde Reus a Salou qual consta de 103 varas* (extrem superior); *Perfil de enfrente cortado por la letra C. D. del "Plano general"* (extrem superior), *Perfil de lado cortado por la letra A. B., Diseño de las esclusas con las correspondientes distancias; al perfil de encima, el uso de ellas, donde se ve un barco* (extrem esquerra fins a la meitat); *Puerto en la entrada del canal en l'entrada del Canal* (centre); *Idea de un nuevo dique para la construcción, sin necesidad de bombas, de toda clase de embarcaciones. Visto desde enfrente y perfil de lado* (extrem esquerra). Però, aquest document també dóna una explicació de la construcció, el pressupost i els avantatges del canal. Per exemple, informa que la construcció va començar el 25 de novembre de 1805, que s'havien de construir basses i dipòsits tant per controlar el cabal d'aigua com per servir de reserva a les aigües aportades, que tindria 320 peus de desnivell (89,15 metres) i 32 encluses en les 90 vares del canal -una cada quasi cada 3 metres de desnivell³⁰⁶. Totes aquestes i altres obres es va calcular que ascendirien a 12 rals de billó. El problema, però, va arribar a l'1 d'octubre de 1806 quan ja s'havien gastat 1.500.000 rals amb l'excavació de 60.000 m³ de terra del Mascalcó a Salou i només feia un any que s'havien iniciat les obres.

Les dificultats econòmiques, l'oposició cada vegada més forta entre el bàndol favorable al canal (alguns burgesos comerciants, gremis i classes populars) i el que estava en contra (famílies ennoblides, la major part dels grans comerciants i professionals com metges o advocats), el lent avançament de les obres i l'entrada de les tropes napoleòniques a Catalunya van provocar l'aturada temporal dels treballs³⁰⁷. Com que per l'any següent s'havien assegurat 800.000 rals per les obres del canal, va procurar-se de que es poguessin continuar les obres. El maig de 1808 es van intentar reemprendre els treballs per donar feina a la gent i minimitzar la misèria, però el director del canal, Francesc Requena, ho va rebutjar per la falta de fons. A més, el 20 de juliol de 1808 es va acordar destinar els diners que es desviaven per la construcció del canal per defensar la patria. Per tant, com ja no hi havia diners amb els que finançar-la es va posar punt i final a l'obra. Segons Pierre Vilar (1966, 298) el 1811 els francesos van voler-ho tornar a intentar si es corregien uns errors que havien detectat els seus enginyers. L'Ajuntament de Reus, però, mai en va donar una resposta i el projecte del canal navegable de Reus a Salou arribava al seu final. No es vol acabar aquest apartat sense afegir que, en aquest segon intent, el canal va projectar-se paral·lel a la carretera construïda el 1780, tal i com Joan Soler i Faneca ho havia plantejat.

³⁰⁶ Una de les qüestions que es pot plantejar és saber de quina aigua es nodriria aquest canal. Doncs bé, la idea que tenien els experts de l'època és que es nodris de l'aigua dels barrancs, mines i pous, però també estava previst que la ciutat aportés tres moles d'aigua, els veïns set, els pobles veïns tres, la Junta del Canal en buscava quatre i es projectaria una mina a la ciutat perquè en portés deu més. La limitació d'aigua i d'espai que hi hauria va fer determinar que les barques només poguessin ser de 50-60 tones i d'un pes màxim de 800 bocois. A més, estava previst que totes les barques, que només anirien en un sentit, fossin mogudes pels animals pels camins de sirga paral·lels al canal.

³⁰⁷ Aquests dos bàndols s'havien format ja el 1806, quan alguns reusencs es varen negar a pagar les càrregues per la construcció del canal. Aquesta oposició va provocar un seguit d'aldarulls i desavinences entre membres de la Junta o de l'Ajuntament, que van acabar provocant el cessament del regidor degà Josep Sunyer, l'instigador del canal en el segle XIX. El substitut de Sunyer va ser Josep Bofarull, qui era contrari a la construcció del canal. Cal destacar que par d'aquest canvi va venir induït perquè una part dels diners de l'obra s'havien extraviat.

5. ELS PLANS DE REC (1816-1852)

La fixació dels governants i enginyers espanyols per realitzar canals de navegació va entrar en declivi a principis del segle XIX, ja que van començar a ser més conscients que ni les característiques hídriques, ni les físiques del país afavorien la construcció d'aquest tipus d'infraestructura de transport. Ara bé, a partir del Trienni Constitucional (1820-1823) es va iniciar un llarg i complex procés despatrimonialitzador de l'aigua que va arribar a la seva fi el 1852 (Martín, 1999, 18-19). Durant aquest procés l'aigua va passar de ser un bé de domini reial a ser privat. La diversitat d'activitats que feien ús d'aquest bé tan preuat, en un territori bàsicament mediterrani com el català, i la falta d'un repartiment racional va provocar que es generessin conflictes entre els propietaris. Per tal de solucionar aquests desacords es va plantejar distribuir-la a parts iguals a través de plans de rec. Abans del Trienni Constitucional ja es van començar a realitzar, encara que en menor mesura, aquests tipus de plans per organitzar el rec i solucionar així els plets que es generaven en el Tribunal de la Intendència.

Tomàs Soler i Ferrer va ser un dels principals tècnics que va aixecar aquest tipus de cartografia, però en certes ocasions va ser auxiliat pels seus fills Joan i Francesc d'Assís Soler i Mestres. Per exemple, alguns dels plans de rec que van portar a terme els Soler van ser: el de Sant Andreu de Llavaneres (18-), el de la riera d'Argentona (1817), el del pla de Barcelona (1819), el de Badalona-Santa Coloma de Gramenet-Sant Adrià de Besòs (1827), el del Rec Comtal (1836) i el del Canal de la Infanta (1838-1852). A excepció del primer i del tercer de tota la resta s'ha aconseguit localitzar la cartografia corresponent, objecte d'estudi d'aquest capítol. Seguint l'ordre cronològic d'elaboració el primer que es presenta és el pla de rec de la riera d'Argentona, seguit del que es va fer a la zona del Rec Comtal i a Badalona-Santa Coloma de Gramenet-Sant Adrià de Besòs i, finalment, el del del Canal de la Infanta. Cal destacar, que si el del Rec Comtal i Badalona es presenten en un únic apartat és perquè un i altre estan molt lligats. Finalment, el capítol es tanca amb una anàlisi semiòtica del plànol d'Argentona de 1817, ja que s'ha considerat que era un dels més interessants amb els que es podia aplicar aquest tipus d'anàlisi cartogràfic.

5.1 El pla de rec de la sèquia de la riera d'Argentona (1816-1817)

Els conflictes pel repartiment de l'aigua es registraven arreu del territori català durant la primera meitat del segle XIX. És per aquest motiu que a Tomàs Soler i Ferrer, com a expert en temes hídrics se li va encarregar que elaborés un pla de rec de la riera d'Argentona. Per tant, aquest capítol té l'objectiu d'exposar i analitzar el perquè Tomàs Soler i Ferrer va aixecar, el 1816 i el 1817, dos plànols de la part baixa de la l'esmentat curs d'aigua. En un primer apartat

es fa referència al marc geogràfic i històric d'aquesta àrea, mentre que en el segon, es descriuen i analitzen els plànols objecte d'estudi. La riquesa cartogràfica que amaga el plànol de 1817 ha portat a que fos un dels escollits per portar a terme l'anàlisi semiòtica, que serà exposat en l'últim apartat d'aquest capítol.

Abans d'analitzar ambdós documents cal destacar, que no són molts els estudis dedicats a aquesta documentació cartogràfica. De fet, els treballs de referència més importants són els d'Antoi Martí Coll (2004 i 2006) i María Luz Rodríguez (2014).

5.1.1 Marc geogràfic i històric

La riera d'Argentona neix a l'extrem sud de l'actual polígon industrial de la Surera (Dosrius) i, tot vorejant la Vinya d'en Barretes (Argentona), arriba prop de can Matavents (Argentona). Des d'aquest punt, el seu recorregut és paral·lel a la carretera C-60, però a l'alçada del Pla d'en Boet (Mataró) es desvia lleugerament fins a l'extrem sud-est del polígon industrial el Rengle (Mataró) on desemboca al mar (Figura 5.1).

Durant l'Edat Mitjana s'havia valorat la possibilitat de desviar part d'aquesta aigua de la riera d'Argentona per a l'activitat molinera o agrícola. Així doncs, tot i que no se sap la data exacta, es va construir un canal per tal de posar en moviment el molí del Castell, propietat de Miquel Desbosch. Aquesta conducció, que naixia propera al molí d'en Saborit, tenia un traçat gairebé paral·lel a la riera, fins que, a l'alçada del Pla d'en Boet, la travessava i continuava fins a la Torre Llauder (Mataró). En aquest punt es desviava en direcció sud-est per acabar desembocant prop de l'actual port de Mataró³⁰⁸. En el decurs dels anys es van establir altres molins al llarg del recorregut d'aquest canal: el de Saborit, el de les Mateves o de Palau, el de Gual i el de Jofre (Martí, 2006, 26) (Figura 5.1).

El 29 de març de 1547 es van ampliar els usos de l'aigua del canal, ja que Miquel Desbosch va reconèixer dos establiments per regar unes terres agrícoles de la part baixa de la riera d'Argentona³⁰⁹. Però, l'escàs cabal d'aquest curs d'aigua va provocar que, quan es construïa un nou reguer o quan es variava el curs d'alguna mina del canal, hi haguessin tensions i plets entre els propietaris dels molins, els terratinents, els regants, aquells que directament o per herències familiars havien obtingut el títol per Desbosch el 1547, o anteriorment, i els que la utilitzaven sense establiment³¹⁰. Alguns d'aquests conflictes van iniciar-se en el segle XVI, però la major part, que versaven sobre el tram final del Pla d'en Boet, són de principis del XVIII³¹¹.

³⁰⁸ Aquest canal travessava la riera d'Argentona a l'alçada del carrer del Torrent de Can Boba (Cabrera de Mar).

³⁰⁹ Aquestes terres es regarien segons uns torns de reg. Així, unes ho farien els dilluns, dimarts i dimecres, i les altres els dijous, divendres i dissabtes més dos diumenges alternatius (Martí, 2006, 17). Aquests establiments van provocar un canvi en el paisatge, ja que es van haver de construir un seguit de petites sèquies per distribuir l'aigua per totes les terres. Segons María Luz Rodríguez (2014, 236), a la secció del Reial Patrimoni de l'Arxiu de la Corona d'Aragó hi ha concessions d'aigua en aquesta zona des del segle XVI.

³¹⁰ Per exemple, el major ús d'aquesta aigua pel regadiu es fa evident en un plet del segle XIX, en el que s'informa que: "[...]las aguas que salen del molino de las Matevas para el molino de dicho de Gual (antes Costavella) y después para el de Jofre [...] de dichas aguas riegan un crecido número de terratenientes de Cabrera y de este lugar, repartida por turnos o diades [...] y esta en práctica de tiempo inmemorial. Barcelona, 28 de febrero de 1806 [Firma de:] Francisco Grau (Bayle) y Domingo Rossell (Regidor)" (ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J).

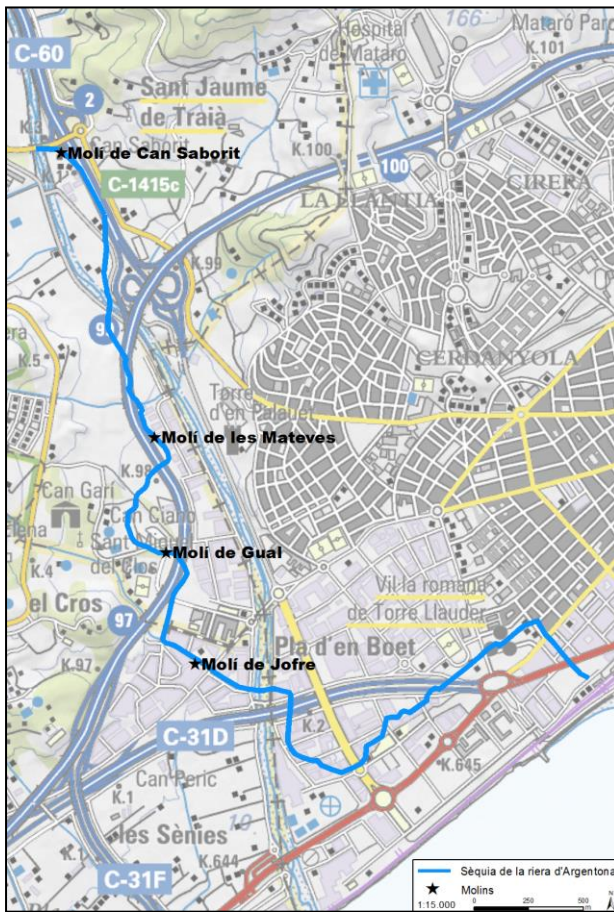
³¹¹ Els problemes més punyents es registraven en el tram final de la sèquia, perquè en aquest sector l'aigua minvava a mesura que s'aprofitava pels diferents usos i, a més a més, des de que es van anar registrant un major nombre de propietaris que volien que les seves terres fossin de regadiu. Les famílies protagonistes de la major part dels plets eren: els Palau, els Gual, els Jofre i els Llauder (Rodríguez, 2014, 236). Cal apuntar que, a partir de mitjans del segle

Figura 5.1. La riera d'Argentona

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC

XIX, aquestes denúncies van continuar desenvolupant-se a la Batllia General del Reial Patrimoni i no al Tribunal de la Intendència com s'havia estat fent fins aleshores.

Figura 5.2. Recorregut del canal de la riera d'Argentona

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC

5.1.2 Els documents cartogràfics

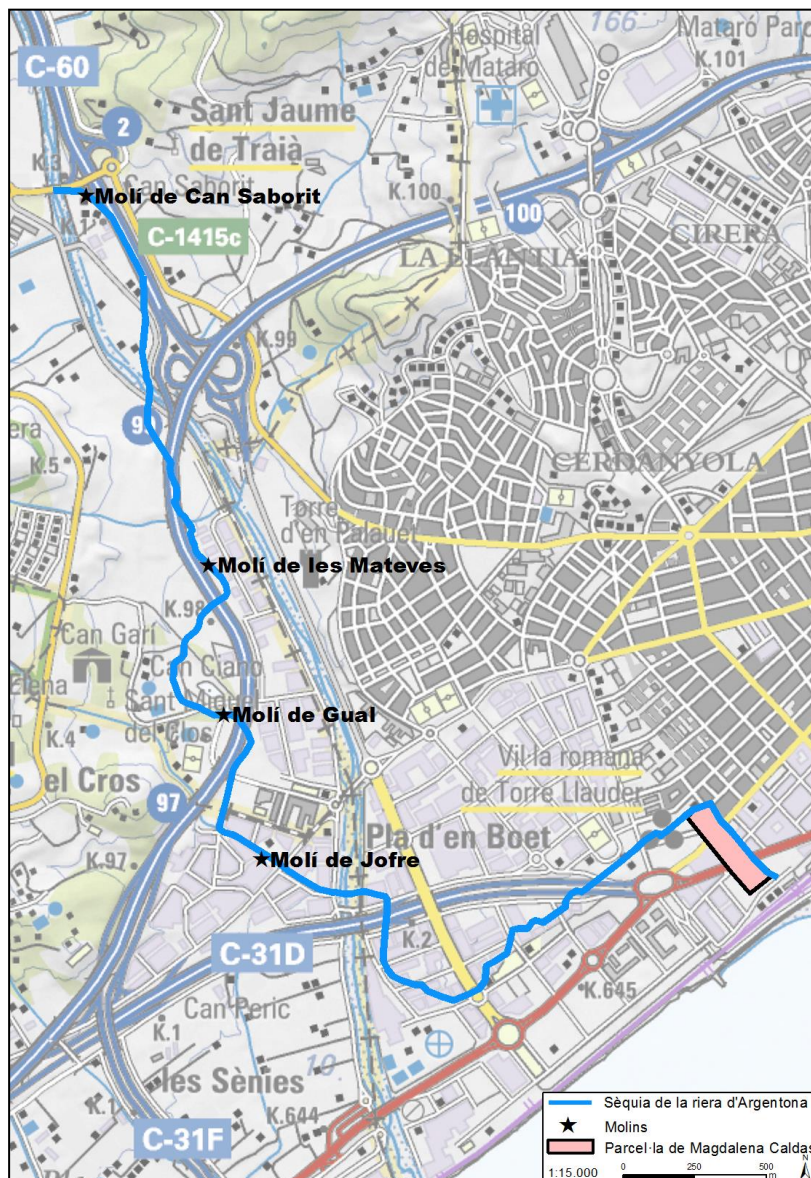
Com a conseqüència d'un d'aquests plets, el mestre de cases de la Intendència, Tomàs Soler i Ferrer, va haver d'elaborar un pla de rec de la zona per reglar l'ús de l'aigua del canal de la riera d'Argentona i, solucionar així, els conflictes entre els usuaris. El plet es va generar perquè, Magdalena Caldas i Mauri, va sol·licitar, el 1806, la facultat de seguir regant el seu hort amb les aigües sobrants del molí de Costabella tal i com ho havien estat fent els seus avantpassats (Figura 5.3 i Annex 29).

Com que els terratinents de Mataró no van acceptar la seva demanda va decidir emprendre accions legals contra ells. Tanmateix, l'esclat de la Guerra del Francès, el 1808, va provocar que aquest plet quedés interromput fins que, el 1815, el va reemprendre el seu fill, Josep Caldas i Mauri (Rodríguez, 2014, 236). Davant d'aquesta reactivació, l'abril de 1816, el procurador Josep Boet, defensor de la família Cadas-Mauri, va presentar un estudi de la zona en disputa on exposava els antecedents del plet i els usos de l'aigua que hi havia des del segle XVI. Entre aquesta documentació hi havia un plànol de Tomàs Soler i Ferrer per manifestar la necessitat de portar a terme un pla de rec com els que s'havien fet a Barcelona, Badalona o Sant Andreu de Llavaneres (Figura 5.4)³¹². Referent al document cartogràfic cal dir que, en el treball publicat

³¹² "En el mapa que presento no me dexa duda en que lo que interesa y conviene a quantos hacen parte en este Pleyto y al Real Patrimonio es que ante todas cosas se instruya el expediente, por medio de la relación que haya un perito inteligente y de la satisfacción del tribunal; después de haber pasado por comisión a examinar, y detallar las cosas siguientes. Barcelona, 30 de abril de 1816. [Firma de:] Valentí Llozer y Josep Boet". (ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J).

per Antoni Martí Coll (2006, 24), es mostra un plànol idèntic sense llegenda i un croquis des del molí d'en Saborit fins a la part baixa de la riera d'Argentona. Al tenir una certa relació conceptual i tècnica amb l'anteriorment comentat, és plausible pensar que podria tractar-se de minuts realitzades per Tomàs Soler i Ferrer abans d'elaborar el plànol definitiu de 1816. Així doncs, la datació donada per Antoni Martí Coll de 1844 i 1840 respectivament, seria incorrecta³¹³.

Figura 5.3. Situació de la parcel·la de Magdalena Caldas

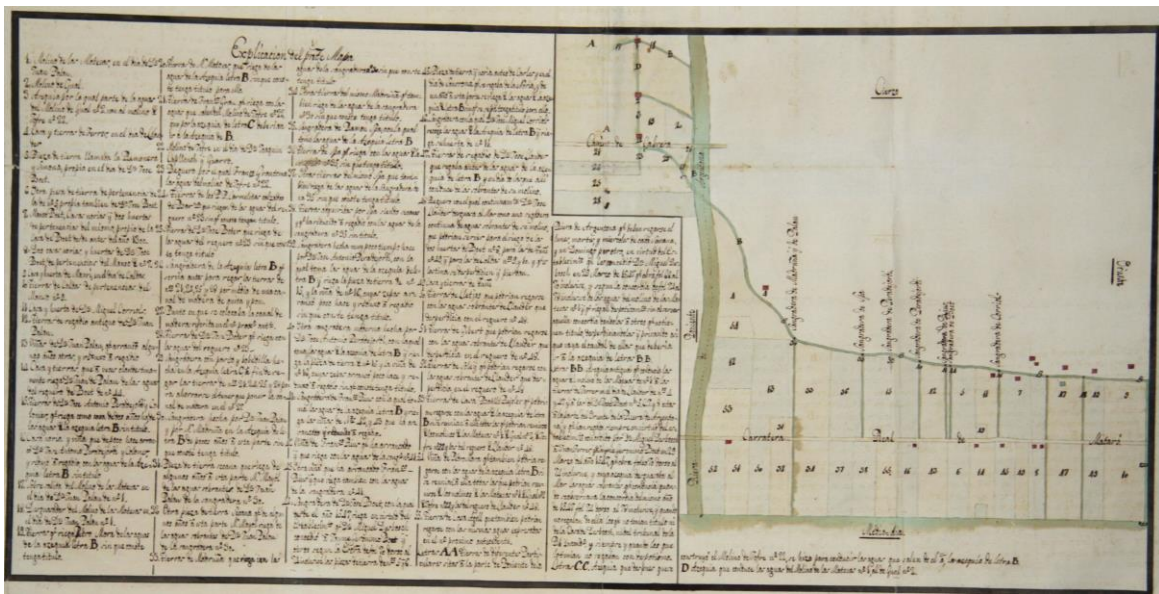
Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

Un mes després que Josep Boet presentés el plànol, Valentí Llozer, assessor del Reial Patrimoni, també va posar de manifest el desordre del regatge i va proposar que: “[...] la necesidad que hay de que pase al lugar de la cuestión un perito del acrado de V.S., a los fines de que no se perjudiquen por más tiempo el fomento de la agricultura, o su mejora, los intereses y

³¹³A dia d'avui, a Antoni Martí i Coll no li ha estat possible tornar a localitzar aquests documents cartogràfics ubicats en el seu arxiu personal.

derechos de los particulares; y los del público, y muy particularmente los del Real Patrimonio [...] en la comarca de Argentona y Cabrera, verificándose en aquellos términos el arreglo, y uso competente de aguas públicas en particular de las usadas de los Molinos de las Matevas y de Costavella del dicho termino de Argentona todo lo patentiza el mapa y lo toca el último escrito de las parte de Don José Boet [...]. Barcelona, 8 de mayo de 1816. [Firma de:] Josep Maria Latoas i Valentín Llozer³¹⁴.

Figura 5.4. [Plano que representa parte del curso bajo de la riera de Argentona en los términos de Argentona y Mataró, desde el molino de Mateves al mar, con los terrenos regados por la acequia de los molinos harineros de varios propietarios de la zona enfrentados en litigio por uso de aguas de dicho río]

Font: ACA, Colecciones, MP-950.

A totes aquestes peticions s'hi va afegir la de Josep Maria de Caldas, qui, el mateix 8 de maig de 1816, va demanar que un pèrit de satisfacció i confiança del tribunal de la Intendència portés a terme l'arrencament de l'ús i l'aprofitament de les aigües desviades de la riera d'Argentona. El Reial Patrimoni, que era el qui tenia la competència en temes hídrics i volia salvar els seus interessos, també li interessava que es solucionés aquest plet. Per això, el 14 de maig de 1816, el fiscal va demanar que: “[...]se mande pasar expediente al Arquitecto Maestro de Obras del Rey Tomas Soler en conformidad als mandado ya por V.S. con el precedente formal provehido el tres de Noviembre del año próximo pasado para que confiriéndose en el parage donde existen dichas aguas, a costas de todos los que hacen parte en este mismo expediente y enterándose con presencia de dicho mapa de los referidos particulares y de la exactitud o defectos que hallarse en él, como y de los títulos con que suponen algunos de ellos pertenecerles las tales aguas o porción de ellas: haga relación jurada ante V.S. sobre si de concederse las mismas o parte de ellas puede seguirse perjuicio al público o al derecho de terceros, y en qué términos modo y forma como y para que podrían concederse con lo demás que se le ofresca y paresca. Barcelona, 14 de mayo de 1816. [Firma de:] Valentín Llozer³¹⁵.”

³¹⁴ ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J. D'aquesta zona de la part baixa de la riera d'Argentona hi havia altres conflictes i expedients de resolució en el Tribunal de la Intendència.

³¹⁵ ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J.

Finalment, el 3 de novembre de 1815, es va nomenar a Tomàs Soler i Ferrer perquè fes l'arrencament sobre l'ús i l'aprofitament de les aigües de la sèquia de la riera d'Argentona, tal i com havien sol·licitat Valentí Llozer, Josep Maria de Caldas i Josep Boet³¹⁶. El 17 de juliol de 1816 Valentí Llozer va demanar a Soler i Ferrer que es desplaçés al lloc en qüestió per fer un examen i reconeixement de la zona amb els interessats. Executada aquesta tasca l'expert va haver de presentar una declaració jurada a Llozer explicant: qui utilitzava les aigües amb el títol del Reial Patrimoni, qui amb títol de Miquel Desbosch o algun altre propietari i qui ho feia sense títol. A més de tot això, Llozer també li havia requerit que informés i que portes a terme les operacions per: evitar pèrdues d'aigua, repartir l'aigua i augmentar el cabal per tal d'estendre el rec tant com fos possible. Soler havia de concloure tot aquest estudi rectificat el plànol que ell mateix havia traçat el 1816 o fer-ne un de nou si ho creia oportú (Annex 30).

El resultat d'aquest encàrrec, que va ser lliurat el 31 de maig de 1817 per Tomàs Soler i Ferrer, va ser un plànol parcel·lari de gran detall a escala 1:2.300 de la part baixa de la riera d'Argentona i que es titula *Plano Geométrico de las Tierras situadas en los Términos de Argentona y Cabrera que riegan con las aguas que reúne la asequia de los Molinos harineros de Don Juan y Don Josef Antonio Palau, Don Josef Antonio Gual, y de Mariana Campllonch y Jofre*³¹⁷. Totes les parcel·les del document estan numerades i això remet a dues llibretes. En una hi ha el nom dels propietaris i la superfície de cada parcel·la en quarteres segons el tipus de cultiu (regadiu, secà, vinya o ametlla), mentre que en l'altra hi ha la relació dels títols que els donava dret a rec (Annex 31 i Annex 32)³¹⁸. El plànol de treball per aquest estudi, on s'hi poden veure les triangulacions, el nom del propietari a cadascuna de les parcel·les i, amb llapis, el tipus de conreu i, en alguns casos, el número de parcel·la, ha estat localitzat a l'Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (Figura 5.5)³¹⁹.

El projecte es va concloure amb un informe on, Tomàs Soler i Ferrer, exposava totes les tasques que calia portar a terme per millorar la distribució i l'aprofitament de l'aigua de la sèquia de la riera d'Argentona (Annex 33). Per exemple, per economitza aigua i donar més abast calia: imprimir un declivi precís a la sèquia per evitar l'estancament de l'aigua, canviar els "bunons" per uns de nous de "piedra labrada" falcats amb maçoneria i amb el diàmetre correcte per poder regar amb la proporció que toca o canviar aquests "bunons" per fibres, tancar els forats amb seguretat per evitar pèrdues d'aigua quan no es regués, fer dos recs a la setmana seguint el torn, l'hora i l'extensió quan hi hagués aigua suficient i fer-ne només per setmana en les estacions que aquest bé escassegés³²⁰. Tot i les millores anunciades, Tomàs Soler també va suggerir que els terratinents i els propietaris dels molins invertissin, a parts iguals, per buscar noves fonts hídriques que permetessin ampliar el rec a aquelles terres que seguien sent de vinya o de secà.

³¹⁶ Tot i que Tomàs Soler i Ferrer va ser el que va portar a terme el projecte, s'ha pogut saber, a través de diferents rebuts de manutenció que es conserven en el plet, que el seu fill Francesc d'Assís Soler i Mestres i Francesc Bosch van ajudar-lo. Per exemple, el 28 de novembre de 1816, un dels rebuts informa que han de pagar: "al calesero Manuel Bisa Betas para conducir a Barcelona a Don Francisco Bosch y al hijo de Don Tomas Soler y Ferrer en el día 24 del corriente mes [amb un cost de:] 3 duros"

³¹⁷ Aquest plànol es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 951). Cal saber que a l'Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona existeix una còpia de la part baixa d'aquest plànol, de la parcel·la núm. 28 a la 81, a una escala de gran detall (1:1.500) (ETSAB, N10-314-V).

³¹⁸ Tomàs Soler i Ferrer va poder formar aquesta relació per les informacions que li van proporcionar els interessats.

³¹⁹ Aquest plànol està separat en dues parts. És un dels pocs treballs de la família Soler que s'ha conservat la minuta de treball.

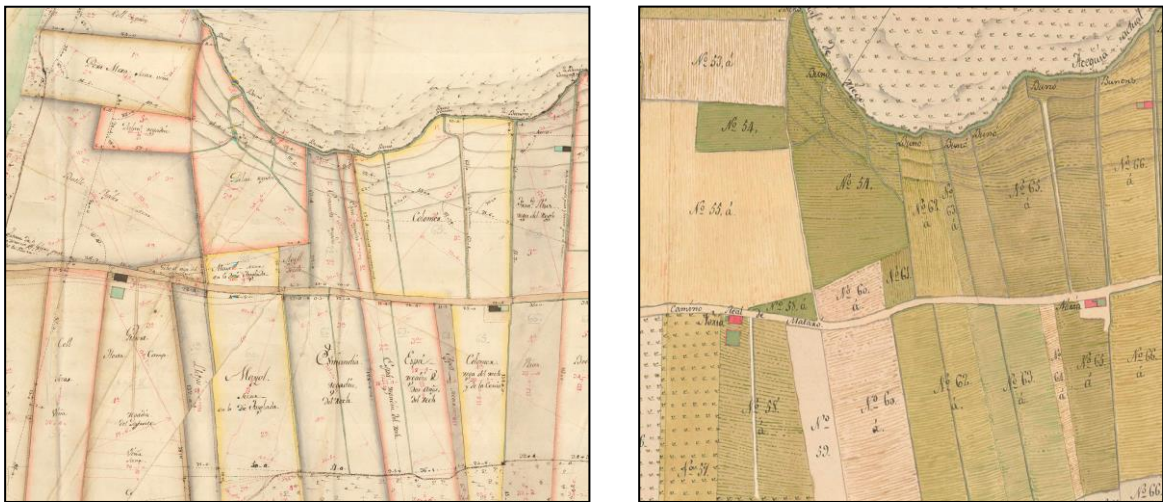
³²⁰ Aquestes fibres estan marcades en el plànol que va elaborar. Tomàs Soler i Ferrer en el seu informe deia que els torns de rec serien: "De modo que las tierras empiecen su riego en la mañana del lunes y lo repitan en el jueves al mediodía" i "De modo que las tierras regadas en el lunes lo repitan en el mismo día la siguiente semana". (ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J).

D'aquesta manera, anunciava que es podria produir el doble i s'incrementaria el nombre de treballadors dedicats a la terra³²¹.

Finalment, aquest projecte va rebre l'aprovació reial l'octubre de 1817, prèviament, però, ja havia estat validat pel Batlle del Reial Patrimoni, Manuel de Ybarra. Aquest pla doncs, tal i com ho explica María Luz Rodríguez, i tal i com s'ha informat era molt similar al que Tomàs Soler i Ferrer havia fet per Badalona el 1814 (Rodríguez, 2014, 237).

Sembla ser que aquest pla de rec va ser una solució provisional, ja que, el 1840, es van tornar a iniciar els conflictes perquè el cabal de la sèquia de la riera d'Argentona no podia assimilar la demanda d'aigua que requeria el pas d'unes terres de secà a unes altres de regadiu (Martí, 2006).

Figura 5.5. Detall de la minuta i del plànol final

Font: ETSAB, N10-314-V i N10-314-VI.

5.2 El Rec Comtal (1806-1836)

Aquest apartat té l'objectiu principal d'explicar les raons per les quals Tomàs Soler i Ferrer, el 1836, va traçar deu plànols parcel·laris de l'àrea del Pla de Barcelona regada pel Rec Comtal³²². Per això, s'ha dividit en dues parts: l'una que presenta el marc geogràfic i històric del canal i l'altra que explica la raó per la qual es van traçar els esmentats plànols. Cal dir, que la primera part només pretén ser una síntesi dels molts treballs que s'han publicat en relació a aquest tema (Vilar, 1966; Maluquer de Motes, 1985; Busqueta, Huntingford, Solà, 1989; García, 1990; Martín, 1999; Postico, 2007; Mangue, 2011 i Rodríguez, 2014).

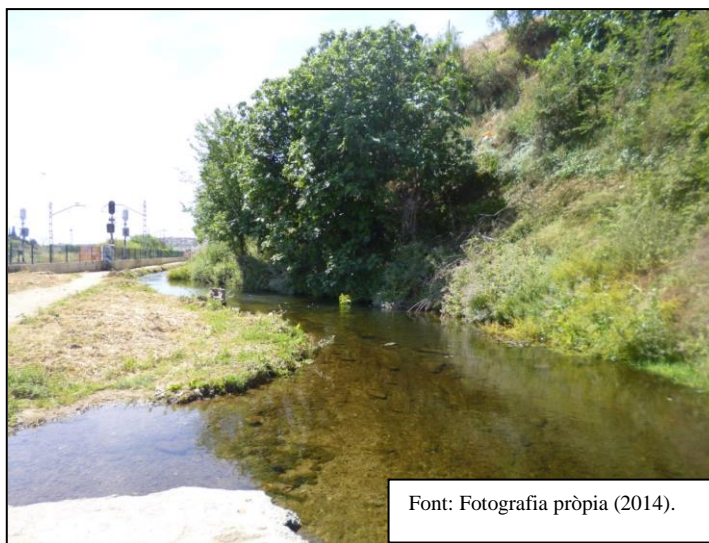
³²¹ El mestre de cases afirmava que, amb l'aplicació de totes aquestes obres, es passaria de les 464 quartes de regadiu calculades el 1817 a les 671, que era la superfície total de terra dedicada a l'agricultura en la part baixa de la riera d'Argentona.

³²² Una part de la informació d'aquest capítol es va presentar a les Segones Jornades d'Història de la Cartografia de Barcelona organitzades per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona el 17 i 18 d'octubre del 2012. A més, es va publicar a: GISBERT, Meritxell (2014). "La cartografia de la Marina de Llevant i el Rec Comtal, 1750-1839" dins: Carme MONTANER i Ramon GRAU (eds.): *Estudis sobre la cartografia de Barcelona, del segle XVIII al XXI: Els mapes d'una ciutat en expansió*, pàg. 56-72, Institut Cartogràfic de Catalunya i Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona.

5.2.1 Marc geogràfic i històric

Al segle X, entre 954 i 966, el comte Mir de Barcelona va iniciar la construcció d'una canalització d'aigua per substituir els aqüeductes romans obsolets i posar en funcionament els molins comtals, una de les rendes més profitoses per als monarques³²³. La canalització, documentada com a Rec Comtal des del 1076, s'alimentava de l'aigua que, mitjançant una resclosa, es desviava del riu Besòs a Montcada i Reixac,

Figura 5.6 El Rec Comtal al seu pas per Montcada i Reixac

Font: Fotografia pròpia (2014).

concretament prop de la confluència actual d'aquest municipi amb els de Barcelona i Santa Coloma de Gramenet³²⁴. Des d'aquest punt, al marge dret del riu Besòs i on actualment es troba la Casa de la Mina, l'aigua començava a circular pel Rec Comtal cap el carrer de Reixagó (Montcada i Reixac), la plaça del Primer de Maig (Districte de Nou Barris, Barcelona), el carrer d'Oristà i fins el parc de les aigües de Montcada (districte de Sant Andreu de Palomar, Barcelona). Posteriorment, vorejava el sector est de l'actual barri de la Trinitat de Barcelona i anava cap a la plaça de la Modernitat, el carrer del Cinca, la plaça de Ramon Riera, el carrer del Segre, el de Josep Soldevila i el de Circuit d'Elx des d'on es dirigia cap a travessar el de Felip II i el de les Navas de Tolosa.

Superat aquest tram el Rec entrava a recórrer Sant Martí de Provençals tot passant entre l'avinguda de Meridiana i el carrer de Mallorca fins que tornava a la Meridiana. Després de passar per la plaça del Doctor Serrat i pel carrer Antic de Bofarull traspassava l'avinguda Meridiana, el carrer d'Aragó i novament la Meridiana. Posteriorment, travessava els carrers de Dos de Maig i de Cartagena i l'Avinguda Diagonal. Des d'aquest punt es dirigia cap a la Monumental i tallava el carrer de la Marina, el de Sicília, el de Nàpols i el de Roger de Flor³²⁵. En aquest punt prenia una direcció sud-est i es dirigia a travessar els carrers d'Ausiàs Marc i d'Alí Bei fins que entrava per la Porta Nova on continuava pels carrers del Rec Comtal, de la Sèquia, de Tantarantana i del Rec. Finalment, i després de superar el carrer del Marquès de l'Argentera, evacuava les seves aigües al costat del port, a l'actual zona del Pla de Palau (Figura 5.7 i Figura 5.8)³²⁶.

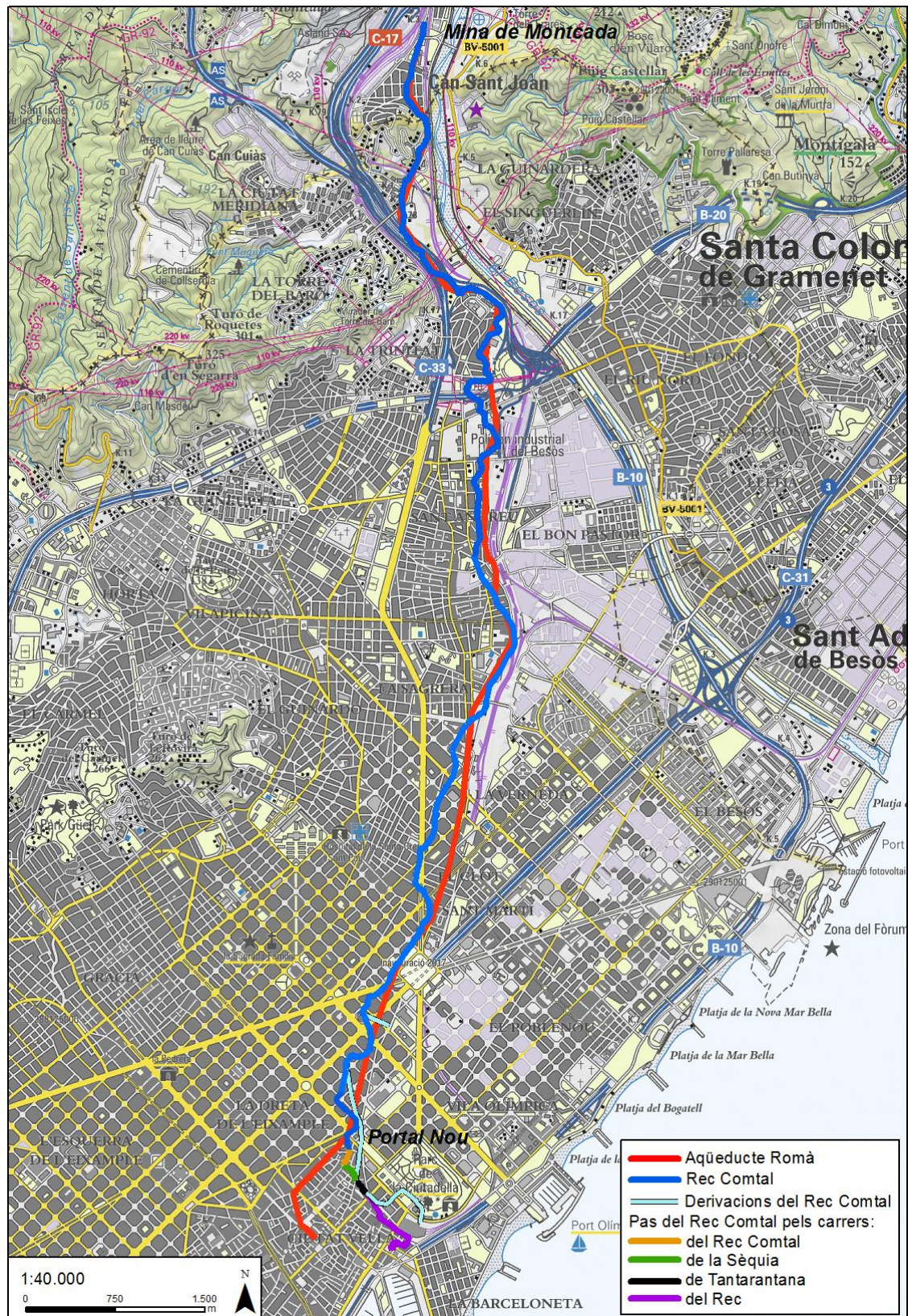
³²³ Segon informa Martín (1999, 36): "La necessitat de regatges i de certes activitats molineres i manufactureres en expansió mogueren al comte Mir a refer el vell rec romà provinent del Besòs i en portà les aigües fins el portal de mar de les velles muralles [...]".

³²⁴ El recorregut del Rec Comtal era similar al de l'antic Aqüeducte Romà (Figura 5.7). Aquesta infraestructura va ser la primera que va donar aigua potable del riu Besòs a Barcelona fins el segle VIII i IX quan es va començar a abastir la població de la ciutat amb l'aigua dels pous.

³²⁵ El recorregut entre aquests carrers el feia en l'espai que avui ocupen la Gran Via de les Corts Catalanes i el carrer d'Ausiàs Marc.

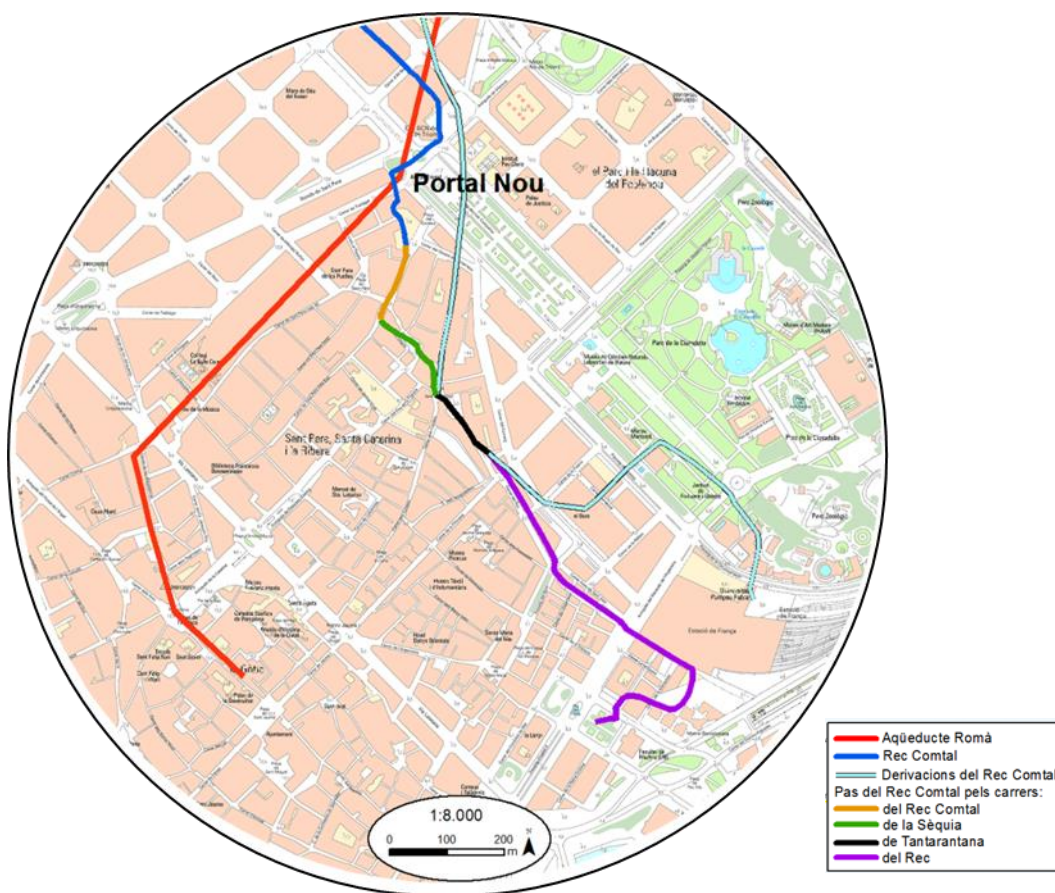
³²⁶ De la muralla al mar, el Rec Comtal seguia el recorregut natural de l'aigua perduda pels desperfectes del vell aqüeducte.

Figura 5.7. Recorregut del Rec Comtal i de l'Aqüeducte Romà

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i la Carta Arqueològica de Barcelona.

Figura 5.8. Detall del recorregut del Rec Comtal i de l'Aqüeducte Romà per Ciutat Vella

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:5.000 de l'ICGC i la Carta Arqueològica de Barcelona.

Paral·lelament a les funcions de posar en moviment els molins comtals o reials i d'abastar la ciutat de Barcelona, l'aigua del Rec va ser aprofitada al llarg del temps per altres activitats industrials (fargues, adoberies, tintorereries) i, sobretot, per l'agricultura³²⁷. Des dels segles X i XI es tenen notícies d'horts i petits camps que es regaven amb aigües del Rec en els termes municipals de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals i extramurs de Barcelona³²⁸. L'autorització per al regatge es feia mitjançant el pagament d'un cens anual, i, des del segle XIII, aquest permís es va anar obtenint amb certa facilitat. És important tenir en compte que en aquest període el regatge amb aigua del Rec Comtal, i per tant la petició d'aquest bé, va començar a ser major per l'augment de la demanda de productes agrícoles com a conseqüència del creixement de la població de Barcelona.

³²⁷ El segle XV el Rec Comtal posava en moviment 13 molins, 10 dels quals eren fariners. En tot el corregiment de Barcelona només n'hi havia sis més, un mogut amb les aigües del riu Besòs (Badalona) i cinc per les del Llobregat (Sant Boi de Llobregat, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat i Martorell) (Martín, 1999, 23).

³²⁸ El regatge de les terres es feia amb les aigües sobrants dels molins.

Figura 5.9. Restes del Rec Comtal a l'Espai Cultural del Born

Font: Fotografia pròpia (2014).

En el segle XV el Rec Comtal ja tenia registrades 100 fibres o derivacions que alimentaven 838 mujades de terra (Busqueta; Huntingford; Solà, 1989, 33-38 i 49-53)³²⁹. Com que la demanda d'aigua del Rec Comtal era cada vegada més gran, en el segle XVI es va plantejar augmentar-ne el cabal tot canalitzant l'aigua del riu Ter fins el Besòs. Però, l'elevat cost que comportaven les obres i la dificultat tècnica, van provocar que el projecte fos inviable (Martín, 1999, 43). És interessant esmentar que, a tota aquesta demanda d'aigua s'hi afegia la que es feia per la zona dels aiguamolls de la Granota i el Joncar (Pla de Barcelona)³³⁰. Com els altres béns municipals de Barcelona, aquestes terres passaren a mans de la Corona arran de la desfeta de 1714, i el seu extrem més proper a la ciutat, que tocava l'Esperó de Llevant, fou ocupat per la nova Ciutadella i el seu glacis; la resta, fins al límit de Sant Adrià de Besòs, que feia 200 mujades és la que es va utilitzar per al pasturatge. Aquest destí era degut a que la Reial Cèdula del 16 de setembre de 1718 encarregà al nou Ajuntament el proveïment càrnic a la ciutat i el control de les seves carnisseries, tot i que l'administració de la propietat va quedar sota control de la Intendència.

La situació dels terrenys va canviar a partir de 1739-1742, quan l'intendent va començar a escoltar les peticions de determinats particulars interessats a estendre l'agricultura als aiguamolls o a utilitzar-los com a prats al servei de la naixent manufactura d'indianes (Vilar, 1966, III, 217 i 275). El creixent nombre de sol·licituds i l'acumulació en el tribunal de la Intendència d'expedients i causes en aquesta zona per la confluència d'interessos diversos entre agricultors i fabricants d'indianes, va portar a que li plantegessin a Tomàs Soler i Ferrer l'aixecament d'un plànol d'aquesta zona de la façana marítima de Barcelona. D'aquesta manera l'amidament del territori i el consegüent plànol permetrien calcular les sol·licituds futures que es fessin a la Intendència sobre aquests terrenys³³¹. Finalment, l'Intendent General, en ofici de 9 de maig de 1806, va ordenar a Tomàs Soler i Ferrer que elaborés el document cartogràfic de la

³²⁹ D'aquestes 100 fibres, 26 estaven a la zona de Sant Andreu de Palomar.

³³⁰ La Granota i el Joncar era el terreny situat entre el Rec Comtal i el mar.

³³¹ Tomàs Soler va plantejar aixecar aquest plànol de la Granota i el Joncar en l'informe favorable que va elaborar de la sol·licitud de Josep Capdevila per convertir a cultiu diferents terrenys erms de la zona.

zona en qüestió, ja que aproximadament des de la segona meitat del segle XVIII la informació de les sol·licituds es feia a través d'un plànol de 1784 que havia traçat el capità Vicente de Ortuza (Figura 5.10 i Figura 5.11)³³². En el nou plànol de la zona, que data de 23 de juny de 1806, a més d'incloure la delimitació dels terrenys s'hi va incorporar: el nom dels propietaris de cada parcel·la, les dates de les concessions, les porcions sobre les que es feia la causa i els terrenys en disputa entre la Intendència i la Subdelegació de Béns Mostrencos (Rodríguez, 2014, 228-230)³³³. Tota aquesta cartografia està unida i relacionada amb el reguitzell de documents cartogràfics que es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona de la zona de la Granota i el Joncar i que feia aixecar l'Ajuntament com a conseqüència de la pèrdua de terreny de pastura pels establiments que atorgava l'intendent en nom del Rei (Gisbert, 2014, 56-72).

Figura 5.10. Plano sobre la Costa de el Mar Mediterraneo de una porción de Terreno de dos mil Toesas de largo comprendido entre la Bateria de la Escuela-práctica de Artillería de Barcelona y el punto donde se coloca la Vandera para la dirección de los proyectos Militares arrojados con las Piezas de Artillería de que al presente se sirbe la Corona (1784)

Font: ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1784, n° 6 H.

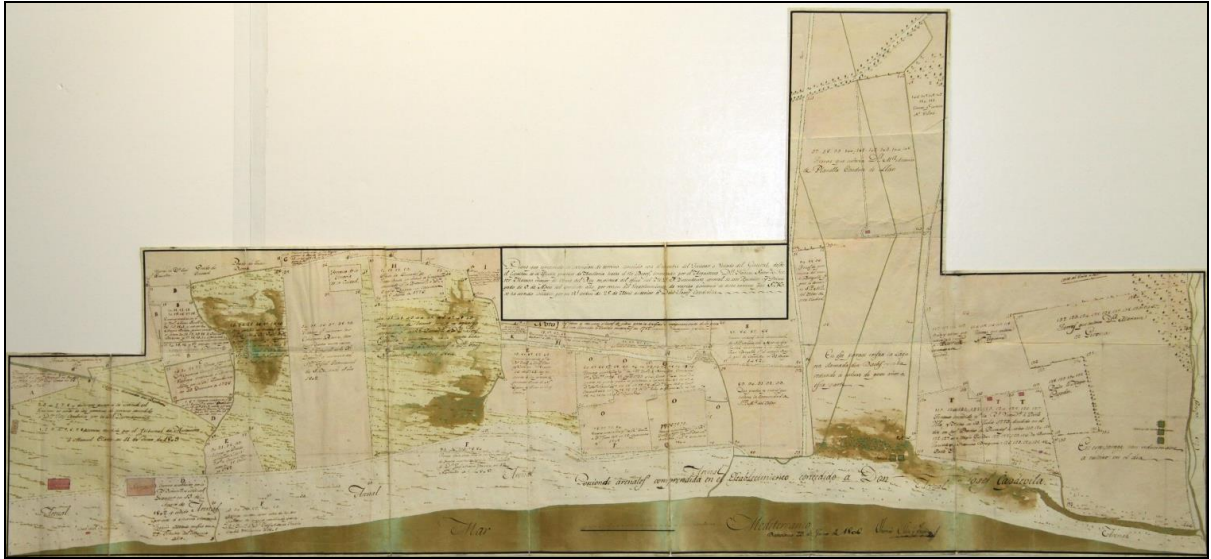
Per tant, sembla clar que la transferència de parcel·les dins el territori de la Granota i el Joncar i la consegüent intensificació d'usos se sumava a la creixent demanda d'aigua en tot el territori servit pel Rec Comtal, on l'increment de sol·licituds per utilitzar aquest recurs s'incrementà de forma molt notable durant la segona meitat del segle XVIII (Vilar, 1966, III, 285-286)³³⁴.

³³² Segons informa María Luz Rodríguez (2014, 228-230), d'aquest plànol, en el que es demarca l'espai que havia de quedar lliure des de la bateria per a les proves de tir i on es poden veure les fàbriques existents, se'n va enviar una còpia a la Intendència dirigida al comte de l'Asalto per informar dels establiments sol·licitats per Joan Rull i Ramon Pujol Prunés.

³³³ Segons informa María Luz Rodríguez (2014, 228-230) a dia d'avui no s'ha localitzat aquest plànol entre la documentació del plet. Les concessions incloses en el plànol eren totes les que havia fet la Batllia General de Catalunya a partir del segle XV i fins a les que havia realitzat la Intendència en el segle XVIII.

³³⁴ Segons informa Martín (1999, 18), el 1703 també es va començar a utilitzar l'aigua del Rec Comtal com a subministrament d'aigua a la ciutat. En principi, aquesta aigua va servir per regar els arbres de la Rambla, però ben aviat es va fer servir per proveir d'aigua pública el Raval. A més, degut a l'augment de la població en el segle XVIII, la demanda de farina es va disparar i, per tant, aquesta s'havia d'importar, sinó s'augmentava el cabal disponible en el Rec Comtal.

Figura 5.11. Plano que comprende la extensión de terreno conocido con el nombre de Juncar o Vedado del General, el Espaldón de la Escuela práctica de Artillería hasta el río Besós [...] (1806)

Font: ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1825, n° 3 Aa, f. 11.

Amb el cabal disponible d'aleshores no s'hi podia fer front, de manera que la Intendència, l'Ajuntament de Barcelona i diversos particulars van emprendre la construcció a Montcada i Reixac d'una mina d'aigua que captés les filtracions d'aigua del riu Besòs (Figura 5.12). Aquesta mina, situada a la zona de confluència dels rius Besòs i Ripoll, es va construir entre 1778 i 1785 d'acord amb el projecte del mestre d'obres al servei del consistori barceloní Josep Mas i Dordal (Arranz, 1991, 299-305). Els principals interessats en aquest projecte, i els qui van acabar finançant-lo, foren l'Ajuntament de

Figura 5.12. La mina de Montcada

Font: Fotografia propia (2014)

Barcelona, els propietaris de terres de regatge i els propietaris industrials (García, 1988)³³⁵. A l'últim quart del segle XVIII, amb la construcció de la mina de Montcada i l'expansió demogràfica i econòmica, es va registrar un augment destacat de les concessions d'aigua³³⁶. Per fer-se una idea d'aquest creixement, només cal veure que de les concessions fetes del 1723 al

³³⁵ Les primeres accions de principis del segle XVIII van anar dirigides a la realització d'obres de millora per la captació de les aigües subterrànies dels rius Besòs i Ripoll i a la conservació de la infraestructura existent. Mentre que es realitzaven aquestes accions, el 1777 i el 1779 es va desbordar el riu Besòs causant greus destrosses al canal i a la seva resclosa. Aquest fet va portar a plantejar un sistema de captació d'aigües més productiu i eficaç. En aquest sentit, l'Intendent va sol·licitar dos projectes, un a Joan Soler i Faneca i l'altre a Josep Mas. Les solucions proposades pel primer varen ser: la reconstrucció de la resclosa o una mina subterrània, mentre que pel segon va elaborar un plànol per desviar les aigües subterrànies del riu Besòs i conduir-les fins al Rec. Dels tres projectes, l'evaluator Josep Subirats, enginyer militar, va escollir el de Josep Mas.

³³⁶ El creixement de la població de Barcelona es evident en l'últim quart del segle XVIII (1716: 34.000 habitants, 1718: 35.000, 1770: 71.783; 1778: 84.870; 1786: 94.880; 1787: 120.000) (Martín, 1999, 56), així com també el de les fàbriques d'indianes que aprofitaven l'aigua del Rec Comtal al tenir un cabal abundant constant i econòmic (1746-1748: 8 fàbriques, 1754: 11 amb 456 telers, 1768: 22 amb 1966 telers, 1805: 33) (Martín, 1999, 61 i 78).

1808, un 30%, és a dir 47, es van fer només en deu anys (1778-1788) (García, 1989, 396-405)³³⁷.

Com a resultat de l'expansió econòmica, demogràfica i urbana setcentista, l'any 1805 s'assolí el màxim de superfície alimentada pel Rec Comtal als termes del Pla, amb 118 fibres i un total de 1.960 mujades distribuïdes entre 677 predis de Sant Andreu, Sant Martí i Barcelona. D'aquest total, 443 mujades i 68 finques corresponien a la part aleshores denominada "Taulats", diferenciada del terme de Sant Martí i que hem d'associar, almenys en part, al territori de la Granota i el Joncar (Martín, 1999, 80)³³⁸.

El regatge va persistir fins ben entrat el segle XX, període en el que va anar desapareixent l'activitat agrària al Pla de Barcelona. L'activitat molinera, objectiu primordial pel qual s'havia construït el canal, va començar a perdre força durant la segona meitat del XIX, però fins el segle XX hi havia molins moguts amb l'aigua del Rec Comtal³³⁹. En quan a la indústria moderna, igual que l'agricultura, la va continuar utilitzant fins ben entrat el segle XX, però combinada ja amb altres recursos energètics.

5.2.2 El pla de rec de Tomàs Soler i Ferrer de 1836

Tal i com s'ha assenyalat l'increment de la demanda d'aigua del Rec Comtal no es deturà i, per tant, l'obra de la mina de Montcada aviat va ser insuficient. És per aquest motiu que la Corona, com a propietària del bé, i l'Ajuntament de Barcelona, com a principal usuari per al consum urbà, van plantejar estudiar ampliar l'aportació d'aigua de la mina a començament del segle XIX³⁴⁰. És per això que el 1804 la Batllia va encarregar-ne el projecte al seu mestre de cases Tomàs Soler i Ferrer i al mestre de cases municipal i constructor de la mina de Montcada Josep Mas i Dordal. La mort imminent de Mas va provocar que fos Soler qui va acabar desenvolupant-lo i lliurar-lo a la Intendència. El projecte d'obra incloïa també un pla de rec, però es desconeix si tot plegat es va dur a terme (Rodríguez, 2014, 231)³⁴¹.

Uns anys després, concretament el 1818, el batlle del Reial Patrimoni va encarregar un estudi sobre l'aprofitament de l'aigua del Rec Comtal al mateix Soler per tal d'"averiguar de quién procedía la falta de agua en los molinos y en la Ciudad". El mestre de cases va posar en relleu, en l'informe resultant, el dèficit del cabal i els abusos que s'hi relacionaven. Així, per les notícies dels responsables del canal i també per una inspecció personal seva, en la que s'havia pogut "formar concepto del desorden" i conclouïa que "lo habían causado los irrigantes, los cuales, aunque el zelador les cerrase las fibras, volvían a abrirlas" (Annex 35)³⁴². Tomàs Soler i Ferrer va donar el projecte per finalitzat el 1819, però el rei no el va aprovar perquè volia conèixer l'opinió dels principals terratinents i emfiteutes del territori on el Rec Comtal vessava

³³⁷ D'aquestes 47 concessions 24 eren pel rec, 13 pel blanqueig d'indianes, 2 per altres indústries i 8 es desconeix el destí. Cal remarcar que de les fetes pel rei del Rec (1723 a 1808) més del 60% eren: pel Pla de Barcelona (153), per l'àrea del Vallès i per la zona litoral compresa entre el Llobregat i la Tordera (Martín, 1999, 65).

³³⁸ El 1822 el número de fibres del Rec Comtal ja es va reduir fins a 68, 50 menys que les que hi havia el 1805, però la superfície de regatge només s'havia reduït fins a unes 1.517 mujades. Pel que fa referència a l'activitat molinera, dels 13 molins i 39 moles de principis del segle XIX es va passar a les 33 i els 10 de 1822.

³³⁹ De 1852 al 1879 els molins entren en crisi, de tal manera que els industrials van aconseguir més pes a la societat.

³⁴⁰ Aquesta ampliació, doncs, es feia sobre la base d'una associació entre la Corona i l'Ajuntament de Barcelona.

El 1803 una companyia va proposar engrandir la mina i, el 1806, el Batlle i l'Intendent comentava de fer una nova mina. La Guerra del Francès, però, ho va paralitzar tot (Martín, 1999, 73).

³⁴¹ ACA, Real Patrimonio, Batllia General del Real Patrimonio, c. 852, núm. 3.

³⁴² Diversos documents de l'època posen de manifest la falta d'aigua en el Rec Comtal (Annex 34). ACA, Real Patrimonio, Batllia General del Reial Patrimoni, Procesos, 1833. Nº 9 T.

les seves aigües. Tanmateix, l'inici del Trienni Liberal va provocar que, aquesta tasca que era potestat del rei i que donaria per enllestit el projecte d'aprofitament i repartiment d'aigua del Rec Comtal de Tomàs Soler i Ferrer, quedés aturada.

A ran de la despatrimonialització de l'aigua iniciada pels nous governants liberals durant la segona dècada del segle XIX, el 1822 es va constituir una Junta, amb representació dels diferents beneficiaris del Rec Comtal, per fer-se càrrec provisionalment d'obres d'ampliació de cabals³⁴³. Aquestes millores, que es basaven en un engrandiment de la mina, es van endegar el 27 de juny de 1822, però els problemes econòmics van provocar que només es pogués executar una part de l'allargament projectat, concretament 148 vares³⁴⁴. Després de la constitució de la Junta el 1822, el cap superior polític de la província va nomenar, el 1836, provisionalment, l'alcalde de Barcelona com a administrador principal de les aigües del canal i es va constituir la Sociedad de propietarios interesados en el aprovechamiento de la Acequia Condal y sus minas. Aquesta societat, integrada per l'Ajuntament de Barcelona, els propietaris de terres i, encara, el Reial Patrimoni; aprovà unes ordenances el 1842 i un reglament el 1844 respectivament, tot i que el fons documental de l'entitat es remunta, pel que fa a la gestió econòmica, a l'any 1826³⁴⁵.

El 1824, poc temps després del restabliment pels governants absolutistes del Reial Patrimoni i de la Batllia, es va tornar a posar èmfasi en el projecte d'aprofitament i repartiment de l'aigua del Rec Comtal, iniciant la tasca que li havia quedat pendent al rei amb l'inici de la Revolució liberal: escoltar les opinions dels terratinents i emfiteutes de la zona. El 1827, després de dos anys d'escoltes, es va enviar l'expedient a Madrid. Però, no va ser fins quatre anys després, concretament el juliol de 1831, que la Junta Suprema d'Apel·lacions de la Reial Casa i Patrimoni els va respondre que per finalitzar l'estudi era bàsic aixecar plànols de la zona i formar una relació de la situació topogràfica dels predis regats pel Rec Comtal, la seva extensió i el nom dels propietaris de les terres. Davant d'aquest requeriment, el batlle del Reial Patrimoni va demanar a Tomàs Soler i Ferrer, a l'1 d'agost de 1831, que completés el treball iniciat el 1818 (Maluquer de Motes, 1985, 275-296). Però, la falta de diners va alentir l'execució de les comeses i no va ser fins la Reial Ordre de 24 de gener de 1833 quan es va aprovar destinar els diners necessaris per dur a terme els treballs que sol·licitava la Junta Suprema d'Apel·lacions. Finalment, l'11 de novembre de 1836, es va lliurar la cartografia i la informació sol·licitada³⁴⁶.

El document cartogràfic aixecat per Soler i signat l'11 de novembre de 1836 és un atlas compost per deu fulls: el núm.1 es refereix als termes de Montcada i la Quadra de Vallbona; el 2, a Sant Andreu de Palomar; el 3 a Santa Coloma de Gramenet; el 4 en part a Sant Andreu i en part a Sant Adrià de Besòs; el 5, el 6, el 9 i el 10 corresponen a Sant Martí de Provençals; el 7 a Barcelona; i el 8 completa la ribera dreta del Besòs pertanyent al terme de Sant Adrià de Besòs

³⁴³ El 1815 el Capità General, el marquès de Campo Sagrado, va demanar l'ampliació de la mina de Montcada. Aquesta sol·licitud es va unir a la de l'Ajuntament de Barcelona, que, a més d'aquesta obra, exigia la construcció d'un aqüeducte per a la conducció de l'excedent de cabal obtingut fins a la ciutat de forma independent a la sèquia i que tingués garanties de salubritat (Martín, 1999, 87). A totes aquestes necessitats, es va afegir el problema de l'entrada en funcionament del Canal de la Infanta, el qual tendia a acabar amb el monopoli del regadiu del Rec Comtal al voltant de Barcelona.

³⁴⁴ Pocs dies abans d'iniciar les obres d'allargament de la mina, el 17 de juny de 1822, es van establir les condicions de repartiment de l'aigua que s'obtidria per l'ampliació de la mina. El 1778 la mina tenia una longitud de 1.350 vares i les ampliacions van ser: 1838-1839: 333 vares i de 1844-1847: 353 vares.

³⁴⁵ Aquest fet indica la continuïtat entre les successives organitzacions (Postico, 2007, 6).

³⁴⁶ Soler i Ferrer en aquestes dates ja havia portat a terme un pla de rec similar a Argentona (1817) i estava portant a terme el del Canal de la Infanta que va acabar el seu fill (1838-1852).

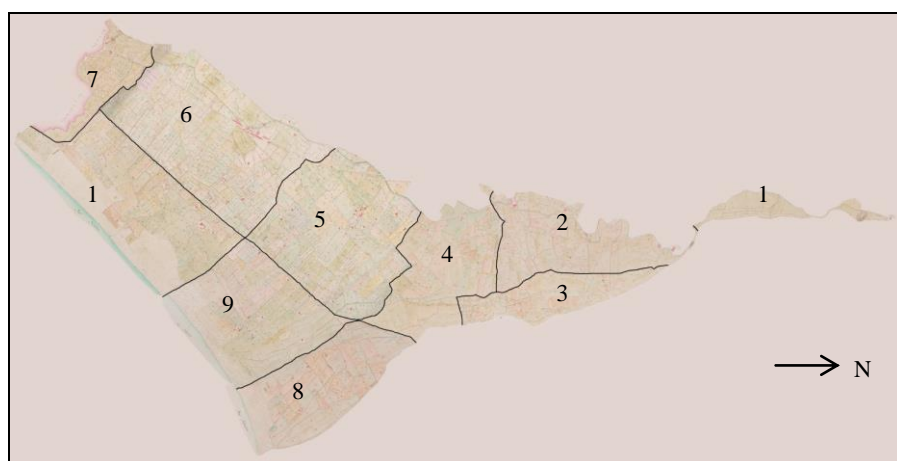
(Figura 5.13 i Figura 5.14)³⁴⁷. Cadascun dels fulls, manuscrits i en color, té una grandària de 53 x 76 cm, una fletxa indicativa del nord i els altres punts cardinals i dues escales gràfiques: una de 300 canes catalanes i una altra de 500 vares castellanes. L'escala numèrica calculada per a cadascun dels fulls és de 1:3.370. A l'entorn de la representació de la divisió parcel·l·lària, hi ha indicació de l'encaix amb els fulls adjacents, així com els noms d'elements topogràfics que ajuden a copsar la posició i l'orientació geogràfiques: "Albeo del río Besós", als fulls 1, 2, 3, 4 i 8; "Camino Real de Barcelona a Mataró", als fulls 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 10; "Mar Mediterráneo", als fulls 8, 9 i 10; i els límits amb les estructures militars de la plaça de Barcelona als fulls 6, 7 i 9; a més de la mateixa "Acequia Real", sempre a prop del límit occidental als fulls 1, 2, 4, 6 i 7. La presència d'un cert nombre d'altres topònims a l'interior de cada representació ajuda el lector del plànol a ubicar-lo en el territori. A més de tota aquesta informació les finques regables apareixen amb una xifra que remet a la llibreta de propietaris.

Figura 5.13. Composició dels deu plànols del Rec Comtal de 1836

Font: Composició pròpia a partir dels mapes conservats a l'ACA, Colecciones, MP-39-48.

Figura 5.14. Composició de la col·lecció cartogràfica del Rec Comtal amb els límits i número de cada plànol

Font: Composició pròpia a partir dels mapes conservats a l'ACA, Colecciones, MP-39-48.

³⁴⁷ Publicat per Galera, Roca, Tarragó, 1972, núm. 83. Estudis recents: Mangue, 2011; Rodríguez Olivares, 2014. Els plànols número 8, 9 i 10 corresponen a l'àrea de la Granota i el Joncar que s'ha comentat anteriorment.

El mapa es completa amb uns documents annexos, les llibretes de propietaris, localitzades durant el decurs d'aquesta recerca³⁴⁸. Cada terme municipal compta amb dues llibretes, i a la primera pàgina de cadascuna d'elles s'indica el terme municipal i el número dels fulls on és representat (Annex 36). A la primera de les llibretes hi consta el llistat de propietaris, les afrontacions i la superfície de cada parcel·la en mujades, quartes, mundines i canes, així com el número d'ordre que permet de reconèixer-la en el mapa³⁴⁹. La segona llibreta dóna la mateixa informació, però sense la indicació de les afrontacions.

Amb les dades subministrades per aquests documents s'ha pogut saber que el Rec Comtal regava en aquell moment un total de 1.130,29 ha repartides en 927 parcel·les. El municipi amb més superfície i més parcel·les era Sant Martí de Provençals amb 680,85 ha i 533 unitats, que representaven el 57% de la superfície total³⁵⁰.

Taula 5.1. Superfície regada pel Rec Comtal per termes municipals

TERME MPAL.	NÚM. PLÀN.	PARCEL.	MOJADAS	QUARTES	MUNDINES	CANES	HA
Quadra de Vallbona	1	4	36	1	3	69	17,86
Montcada	1	3	6	3	2	105	3,39
Sant Andreu	2-4	185	419	0	1	99	205,22
Santa Coloma	3	42	123		2	71	60,31
Sant Adrià	4-8	46	252	2	4	135	123,79
San Martí	5-6-9-10	533	1390	1	3	103	680,85
Barcelona	7	114	83		2	8	40,70
TOTAL		927	2308	1	1	86	1130,29

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la llibreta de propietaris (ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, vol. 759).

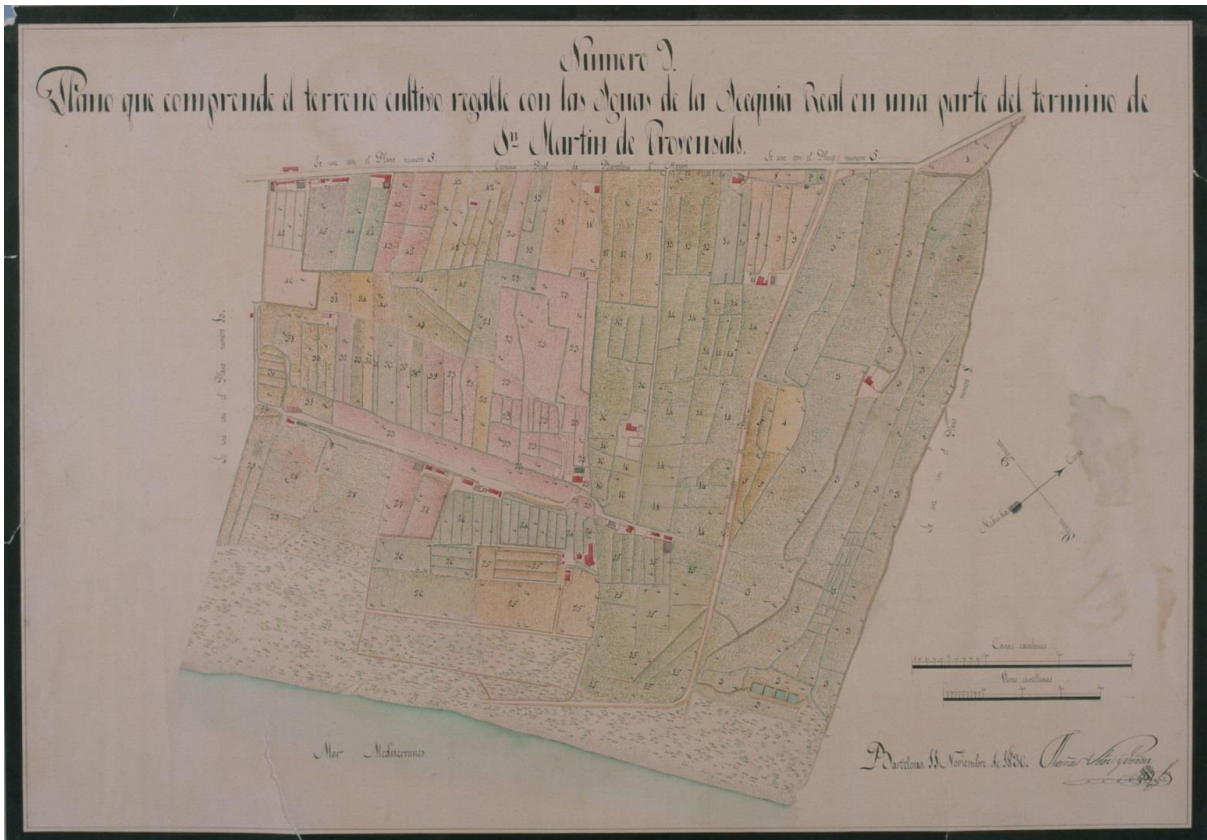
Tal com ho indica Ignasi Mangue (2011, 35): “amb el rerefons de la desamortització de Mendizábal, molt probablement el contingut d'aquesta instantània gràfica del Rec Comtal va quedar obsolet a l'efecte administratiu i es va convertir en paper mullat donada la defunció hidràulica del Reial Patrimonio”, mentre que els nous administradors, els directius de la Societat de Propietaris, “en teoria, quedaven exclosos de poder accedir al conjunt d'aquestes dades”.

³⁴⁸ ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, vol. 759. Agraïixo a l'arxiver de la Corona d'Aragó Ramon Pujades l'ajut rebut per localitzar i explotar aquest volum.

³⁴⁹ A l'inici i final de cada pàgina hi ha el sumatori de la superfície. També cal esmentar que la numeració de les parcel·les i aquest sumatori són independents per a cadascun dels plànols.

³⁵⁰ Superfície de terra regada amb aigua del Rec Comtal per terme municipal: Quadra de Vallbona (17,86 ha), Montcada i Reixac (3,4 ha), Sant Andreu de Palomar (205,23 ha), Santa Coloma de Gramenet (60,3 ha), Sant Adrià de Besòs (123,79 ha), Sant Martí de Provençals (680,85 ha) i Barcelona (40,7 ha).

Figura 5.15. Núm. 9. Plano que comprende el terreno regable con las Aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Martín de Provensals

Font: ACA, Colecciones, MP-47.

Figura 5.16. Detall de la part central del plànol número 9

Font: ACA, Colecciones, MP-47.

Mentre Tomàs Soler i Ferrer dedicava els esforços a fer la primera versió del pla de rec del Pla de Barcelona, lliurat el 1819, i estava començant a desenvolupar les tasques per portar a terme el d'Argentona, se li va encarregar que n'elaborés un per Santa Coloma de Gramenet-Sant Adrià de Besòs-Badalona. Aquest projecte va començar l'1 de desembre de 1814, quan uns propietaris privats de Santa Coloma de Gramenet, davant de la falta d'aigua, van demanar agafar aigües subterrànies de la llera del riu Besòs³⁵¹. Fins aleshores el regatge sempre s'havia realitzat aprofitant les aigües sobrants dels molins de la Rivera i de Tristany de Santa Coloma de Gramenet. Aquests batants prenen l'aigua superficial del Besòs a la zona del Putxet i a través d'una sèquia, la feien circular cap als molins.

Ara bé, si el rei havia de concedir aquest nou establiment calia que abans el mestre de cases de la Intendència passés a fer un estudi de la zona per tal d'esbrinar si aquesta concessió afectaria el subministrament del Rec Comtal, el qual també depenia de l'aigua del riu Besòs. Així doncs, el 2 de desembre de 1814, ja s'informava a Tomàs Soler i Ferrer que s'havia d'anar a la zona a realitzar els estudis pertinents i el dia 6 del mateix mes se li passava l'expedient perquè tingués consciència del que es sol·licitava. Però, mentre Tomàs Soler i Ferrer realitzava aquests primers estudis els terratinents de Santa Coloma de Gramenet varen proposar ampliar el projecte i així poder regar terres que els propietaris tenien a Badalona i a Sant Adrià de Besòs (4 de febrer de 1815)³⁵².

Finalment, el 16 de febrer de 1815, Tomàs Soler i Ferrer va concloure que, tot i que la concessió es fes per regar les terres de Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs i Badalona, no veia que es pogués afectar la disponibilitat d'aigua del Rec Comtal. Ara bé, si que anunciava que els terratinents havien de finançar un seguit d'obres: les excavacions per trobar les aigües, la mina a la zona del Putxet, els aqüeductes i la profundització de la sèquia que portava aigua als molins de la Rivera i de Tristany. Per fer tot això, se'ls donava un termini de tres anys i seria a partir de llavors quan Tomàs Soler i Ferrer elaboraria la segona part de l'encàrrec: el pla de rec³⁵³. Cal destacar que el mestre de cases en el primer estudi ja va incloure una relació dels propietaris i mujades que formarien part de l'àrea regada³⁵⁴.

Finalitzades les obres, les quals van ser dirigides per Tomàs Soler i Ferrer, aquest va procedir a elaborar el pla de rec i el resultat, molt similar al de la riera d'Argentona, es pot observar en el plànol que van aixecar, el 1827, els seus fills, Joan i Francesc d'Assís. Cal destacar, que a banda del document final, que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a l'Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona també s'ha localitzat la minuta de treball.

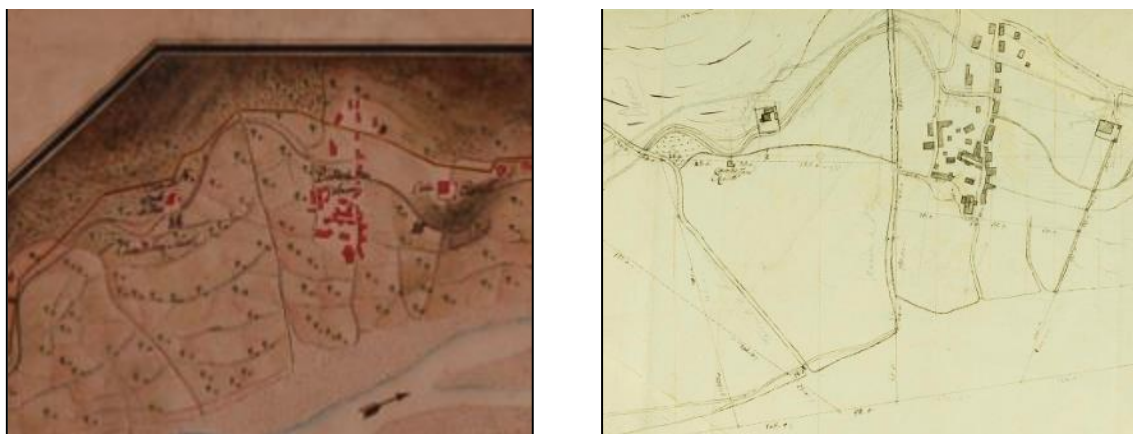
³⁵¹ “[...] si bien así ellos en nombre propio, como sus comitentes se hallan en la posesion antiquísima por sus justos y legitimos títulos de usar para el riego de sus respectivas tierras que poseen en dicho termino de santa coloma de Gramenet de las aguas superficiales por el alveo del río Besós, han experimentado, y experimentan todos los años, que en tiempo de escasas les faltan de tal modo que las preciasas para el indicado riego, como que son muchas las temporadas en que no pueden realizarlo con inevitable perjuicio, y a la vez con total pedimiento de los Frutos existentes en dichas tierras [...]” (ACA, BGRP, Volumen 305, 220-245).

³⁵² Per fer aquesta sol·licitud els terratinents de Santa Coloma de Gramenet, Badalona i Sant Adrià de Besòs havien creat una societat. L'objectiu era que, entre uns i altres, es repartís el cost de les obres i l'aigua a parts iguals.

³⁵³ El pla de rec no es podia portar a terme fins que es conegués la quantitat d'aigua de la que es disposaria. Sabent aquesta informació i les mujades que entrarien a rec ja es podia repartir l'aigua equitativament, establir els torns de rec i dimensionar les fibres en funció dels primers resultats.

³⁵⁴ Santa Coloma de Gramenet 22 propietaris i 130 mujades i una quarta, Badalona i Sant Adrià del Besòs 18 propietaris i 138 mujades i una quarta. En total doncs, es regarien 268 mujades i mitja de 40 propietaris.

Figura 5.17. Detall del pla de rec de Santa Coloma de Gramenet-Badalona-Sant Adrià de Besòs (1827)

Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 122 i Arxiu Gràfic ETSAB, AG-13.273.

5.3 El Canal de la Infanta (1818-1852)

Els plans de rec de Tomàs Soler i Ferrer no van acabar amb els esmentats, sinó que, juntament amb el seu fill Joan Soler i Mestres, en van aixecar un altre de l'àrea regada pel Canal de la Infanta (1838-1852). Per tant, a continuació es pretén presentar els motius pels quals aquests dos experts van haver d'aixecar disset plànols parcel·lars d'aquesta zona. Seguint l'estructura de presentació dels altres plans de rec en aquest cas també es dedica una primera part a contextualitzar el canal geogràficament i històricament i una segona a analitzar la cartografia que es va portar a terme³⁵⁵.

5.3.1 Marc geogràfic i històric

El Canal de la Infanta es va construir amb la finalitat de poder regar les terres de la riba esquerra del riu Llobregat, des de Molins de Rei fins al mar al sud de Can Tunis (Barcelona) (Figura 5.20)³⁵⁶. En aquest recorregut es regaven terres dels municipis de Santa Creu d'Olorda, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Cornellà de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat i Sants³⁵⁷.

L'aigua parteix a Molins de Rei de la Casa de les Aigües i es dirigeix cap al carrer del Canal de la Infanta fins a l'avinguda de Barcelona.

Figura 5.18. El Canal de la Infanta al seu pas per Molins de Rei

Font: Fotografia pròpia (2014)

³⁵⁵ Aquest apartat es va publicar a: GISBERT, Meritxell (2014). "Cartografia i gestió de l'aigua: els plànols del canal de la Infanta, de Tomàs Soler i Ferrer i Joan Soler i Mestres (1838-1852)". *Estudis d'Història Agrària* [Barcelona], núm. 26, 167-197.

³⁵⁶ El nom oficial d'aquest canal és *Canal de la Serenísima Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón*. Però, en tot el document se l'esmenta com és conegut popularment: Canal de la Infanta.

L'inici del canal és a la intersecció de l'avinguda de València i del carrer del General Castaños de Molins de Rei. En aquest punt hi ha situada la Casa de les Aigües del Canal, que aprofitava les aigües sobrants dels molins del Papiol i de Molins de Rei. L'arribada de l'aigua als molins s'havia produït el 1188 després de desviar l'aigua del riu Llobregat, aproximadament, on coincideix amb la riera de Rubí (Papiol).

³⁵⁷ Santa Creu d'Olorda va ser municipi el segle XIX, però, el 1916, va ser repartit entre Sarrià, Sant Feliu de Llobregat i Molins de Rei. Sants va ser municipi independent fins que, el 1897, va ser annexat a Barcelona.

Seguint per aquesta avinguda arriba al carrer Llobregat i va cap a la via del tren. Llavors, el seu recorregut és quasi bé paral·lel a la via, però en el límit del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat i Barcelona, novament, es desvia i es dirigeix pel sector sud de la rambla de Badal i del passeig de la Zona Franca fins a desembocar al mar al sud de Can Tunis³⁵⁸.

Figura 5.20. El recorregut del Canal de la Infanta

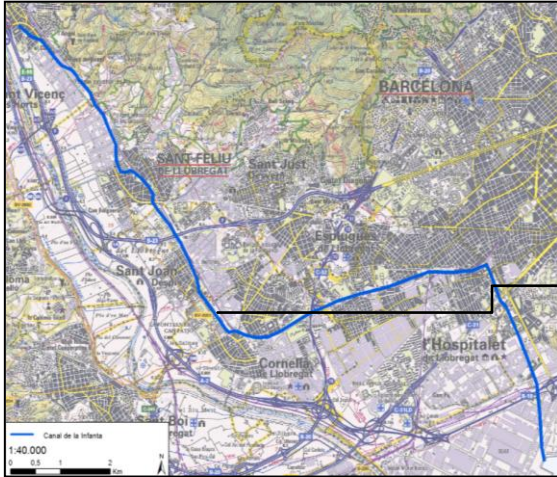

Figura 5.19. El Canal de la Infanta al seu pas per Sant Joan Despí

Font: Elaboració pròpia a partir mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC i Ortofotomapa 1:2.500 de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

L'agricultura

Les terres de la part baixa de la comarca del Baix Llobregat i del Barcelonès es caracteritzaven, abans de la construcció del Canal de la Infanta, per ser o ermes o fèrtils. Per això, en els documents de l'època és possible trobar comentaris com: “tierras que por falta de riego presentan muchas veces el triste cuadro de la esterilidad y de la miseria”³⁵⁹. Per tant, tal i com ho explicaven els propietaris de la Marina de l'Hospitalet el 1709, l'agricultura d'aquesta àrea en els segles XVII i XVIII es basava en el sistema de guaret “16 mesos de repòs i 8 amb fruits a terra” (Codina, 1971, 204)³⁶⁰.

Les terres properes al riu Llobregat, tot i la falta d'aigua, en èpoques de precipitacions torrencials estaven exposades a les inundacions. Per exemple, Jaume Codina (1971) defineix aquest territori com a “pantanós i semilacustre” i, afegeix que: “després d'un desbordament quan l'aigua tornava al riu les terres del Delta central era un panorama de fang i sense camins ni trànsit possible”. Per tant, era lògic pensar que, si es controlava l'excés d'aigua i se'n proporcionava de manera controlada, es podria registrar un creixement de la productivitat. Així, el segle XVII es van emprendre les primeres mesures correctores per: controlar les crescudes del riu i evitar que les terres quedessin negades d'aigua. Per això, es van construir uns terraplens paral·lels al riu Llobregat. Inicialment, aquesta mesura no va ser suficient i el segle XVIII se'n

³⁵⁸ En alguns sectors el canal s'allunya de la via del tren. Per exemple, a Can Llobera (Sant Feliu de Llobregat) passa pel carrer de Miquel Coll i Alentorn i ascendeix cap a la via del tren pel passeig del Pins. Un cas similar es troba entre els límits municipals de Sant Feliu de Llobregat i Sant Joan Despí, ja que el canal a l'alçada del carrer de Sant Llorenç (Sant Feliu de Llobregat) s'allunya, tallant perpendicularment la carretera Laureà Miró (Sant Feliu de Llobregat), de la via del tren en direcció el Polígon Industrial Solà Sert (Sant Feliu de Llobregat). Ara bé, pocs metres després de travessar l'avinguda del Sol (Sant Joan Despí) torna a guanyar cota fins a la via del tren.

³⁵⁹ Acta de la Junta del Canal 3 d'abril de 1820 (Real Canal de la Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón).

³⁶⁰ Alguns pagesos aprofitaven els guarets per conrear-hi farratges o fer una rotació biennal de cànem i blat el primer any i carxofes el segon.

va emprendre una altra basada en construir un sistema de desguàs amb col·lectors pluvials³⁶¹. Malgrat aquestes iniciatives, aquest problema no va quedar resolt fins a mitjans del segle XX.

En quan a l'agricultura que hi havia a la part baixa del Baix Llobregat i del Barcelonès abans de la construcció del Canal de la Infanta es poden utilitzar, almenys, dues fonts: el cadastre i les respostes al qüestionari de Francisco Zamora de 1787³⁶². Per al present estudi s'ha considerat com a més adient el document de Zamora, ja que proporciona una visió més àmplia i detallada de l'agricultura (Annex 37) (Codina; Moran; Renom, 1992).

Amb les respostes dels pobles de la riba esquerra del riu Llobregat enregistrades en l'esmentat qüestionari, es reafirma que, abans de la construcció del Canal de la Infanta, les terres dedicades a l'agricultura eren fèrtils, però de secà i, aïlladament, existien petites hortes particulars regades amb l'aigua del pou de la finca. A més a més, també dona a conèixer que el cultiu perdoiminant era la vinya i el blat i, en els petits espais de regadiu que eren destinats al consum propi, s'hi conreava mill, mongetes i hi havia plantats àlbers o arbres fruiters com el presseguer, el pomer, el perer, el taronger, el llimoner, la noguera, l'olivera i el garrofer.

Amb la inauguració del Canal de la Infanta el 1819 i la millora de les tècniques agrícoles iniciades el segle XVIII, va haver-hi un canvi de paradigma en l'agricultura d'aquesta àrea. Les dades dels amillaraments de la dècada de 1860, quan el canal es considera ja en ple funcionament, ho palesen (Taula 5.2 i Gràfic 5.1)³⁶³.

Taula 5.2. Hectàrees de regadiu, de secà i de muntanya en els municipis regats pel Canal de la Infanta

MUNICIPI	REGADIU	SECÀ	MUNTANYA	TOTAL
Cornellà de Llobregat (1862)	331,25	224,36	13,71	585,75
Sant Joan Despí (1862)	226	246	8	480
Sant Feliu de Llobregat (1861)	162,58	174	13	349,58
Molins de Rei (1863)	113	30,9	0,48	344,38
TOTAL	832,83	875,26	35,19	1759,71

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la tesi doctoral de Gemma Tribó (1989).

Per tant, amb la construcció del Canal de la Infanta els municipis que podien disfrutar de la seva aigua van passar de regar petites extensions de terra (horts particulars) a regar centenars d'hectàrees.

El Canal de la Infanta iniciava el seu regatge a la part baixa de Molins de Rei i, per això, la superfície de regadiu en aquest indret no era tan destacada com la dels altres termes regats³⁶⁴. A excepció de Molins de Rei, els altres municipis per on circula el Canal de la Infanta van arribar

³⁶¹ En la cartografia del Canal de la Infanta, que s'estudia en aquest apartat, és possible veure la xarxa de desguàs i el límit que havia tingut el riu entre 1818-1819.

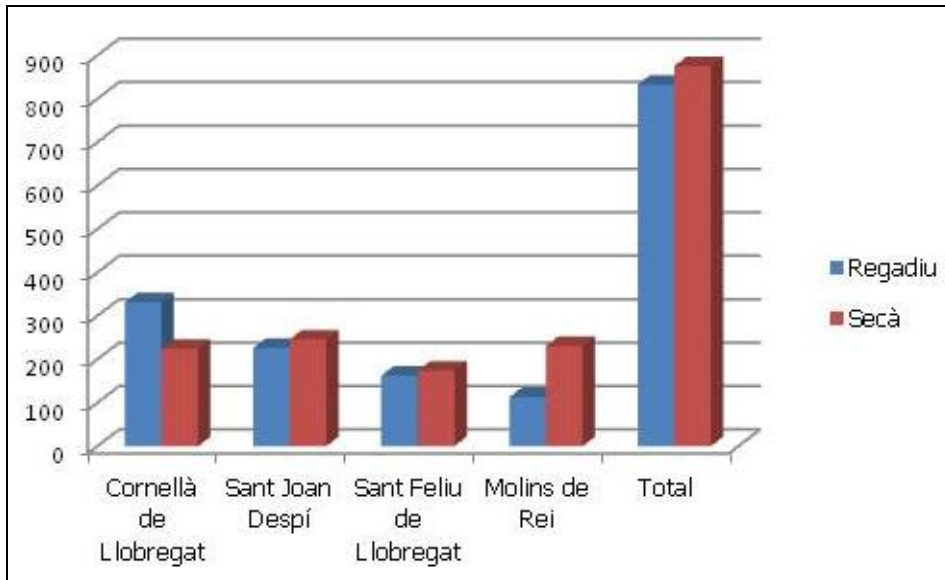
³⁶² Francisco Zamora (Villanueva de la Jara, 1757-1812), que era auditor de l'Audiència de Catalunya (1784-1791), estava empès per conèixer la realitat catalana en tots els seus aspectes i, per això, va confeccionar un total de 146 preguntes sobre temàtiques diverses: geografia, comerç, agricultura, indústria, política, etc. Aquest qüestionari, que va ser respost pels diferents pobles de Catalunya, tenia l'objectiu de poder confeccionar la història del país.

³⁶³ La superfície agrícola s'havia mantingut i és que, per exemple, la de Molins de Rei del 1732 era de 345 ha i el 1863, quan la introducció del regadiu ja havia estat evident, era de 344,38 ha. Sant Feliu de Llobregat també la va mantenir i de les 301 ha de 1760 va passar a les 349,58 de 1861 (Tribó, 1989, 103).

³⁶⁴ Una situació similar succeïa al Papiol, al nord de Molins de Rei, el qual, com que no és regat pel Canal de la Infanta, la superfície regada de 1863 era només d'un 5,81%.

a tenir, quasi bé, la mateixa superfície de terres de regadiu i de secà³⁶⁵. I és que el que s'aconseguia principalment amb la implantació del regadiu era incrementar la productivitat de la terra, així com el seu valor³⁶⁶. Per exemple, Cornellà de Llobregat, que en el qüestionari de Zamora (1789) responia que produïa 1.800 quarteres de blat, en el quinquenni de 1860 a 1864 en va produir 4.578 (Calvo, 1995, 138).

Gràfic 5.1. Hectàrees de regadiu vers les de secà en els municipis regats pel Canal de la Infanta

*No s'han representat les terres de muntanya perquè no són necessàries en aquest estudi.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la tesi doctoral de Gemma Tribó (1989).

Els beneficis que va aportar el regatge de les terres del marge esquerra del riu Llobregat va ser valorat pels veïns del marge oposat, el dret. Tomàs Soler i Ferrer va ser un dels encarregats d'elaborar un projecte de canal de regatge per aquest sector, però, per motius que es desconeixen, va el d'Eusebi Soler, qui no tenia cap parentiu amb Tomàs, el que es va acabar tirant endavant (1856-1865)³⁶⁷. Aquest nou canal va permetre el regatge de les terres de Santa Coloma de Cervelló, Sant Boi de Llobregat, Prat de Llobregat, Viladecans, Gavà i Castelldefels³⁶⁸.

Els projectes de regadiu

El Canal de la Infanta no va ser el primer ni l'únic projecte que es va plantejar per regar les terres del marge esquerra del riu Llobregat, sinó que ja des del segle XII s'havia anat treballant en aquesta línia. Aquests projectes, però, no s'havien pogut portar a terme per causes principalment econòmiques.

³⁶⁵ Cornellà de Llobregat, en les dades de la dècada de 1860, era el municipi amb més superfície de regadiu (331,25 ha) i l'únic en el que la de secà era inferior (18,25%).

³⁶⁶ Les terres de regadiu tenien un valor més elevat, tal i com s'expressa en diverses respostes del qüestionari de Zamora: "La fanega de regadió vale otro tanto que la de secano".

³⁶⁷ La concessió reial per construir el canal la van rebre pel Reial Decret de 19 de desembre de 1855 (Biblioteca de Catalunya. Signatura: Reial Junta Particular de Comerç. JPAIC 14; JCimp 196/32).

La construcció del canal es va iniciar el 1856. El 1858 ja s'havien acabat les obres de la presa de captació, del canal principal, de la Sèquia del Prat i de la Lateral, però no va ser fins el 1865 quan s'enllestirien la resta d'obres i el canal de la Dreta del Llobregat es donaria per finalitzat.

³⁶⁸ Sant Boi de Llobregat tenia, el 1852, 47,98 hectàrees de regadiu i 1.724,87 de secà, mentre que, segons els amillaraments de 1861, les hectàrees de regadiu van passar a ser 498, i les de secà 1.546,5.

El desig de disposar d'aigua per irrigar les terres agrícoles de la part baixa del Baix Llobregat i Barcelonès va donar lloc a l'elaboració d'un seguit de projectes abans de l'arribada del Canal de la Infanta. El primer intent per assolir aquest objectiu data de 1188, quan es va voler desviar aigua del riu Llobregat per un canal fins a la zona en qüestió. Els problemes econòmics, però, van donar lloc a que només es construís l'obra des del punt on conflueix el riu Llobregat i la riera de Rubí, fins a la intersecció de l'avinguda de València (N-340) i el carrer General Castaños a Molins de Rei (Figura 5.21)³⁶⁹.

Malgrat això, el 1723 l'agricultura de la zona objecte d'estudi continuava caracteritzant-se per ser de seca i poc productiva. Per això, novament, es va plantejar construir un canal que regués les terres de Molins de Rei i Cornellà de Llobregat. Ara bé, la falta de recolzament de les administracions i els problemes econòmics, van impedir-ne l'execució. Les idees anaven sorgint i es van plantejar altres projectes com, per exemple, agafar les aigües del riu Llobregat a Sant Andreu de la Barca o a Monistrol de Montserrat (Alba; Aso, 2002). Cap d'aquests projectes va prosperar i, per això, el 1815 la Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona en va plantejar un altre. En aquest cas, volien fer un canal de regatge de Manresa a Barcelona que, a més, pogués ser utilitzat per a la navegació (seguint el curs del Llobregat i, posteriorment, el del Cardener) (Figura 5.23). L'encarregat de dur a terme aquest nou projecte va ser Tomàs Soler i Ferrer, el futur director del Canal de la Infanta (Annex 38)³⁷⁰. Aquest projecte no es va poder realitzar, perquè, després de la Guerra del Francès (1808-1814), ni la Reial Junta Particular de Comerç, ni la corona van poder fer front a la despesa econòmica que suposava la construcció d'aquesta infraestructura. Per tant, el 1815 els propietaris de les terres de l'esquerra de riu Llobregat seguien sense obtenir el màxim rendiment agrícola de les terres al no poder-les regar artificialment.

Figura 5.21. Presa del canal construït l'any 1188

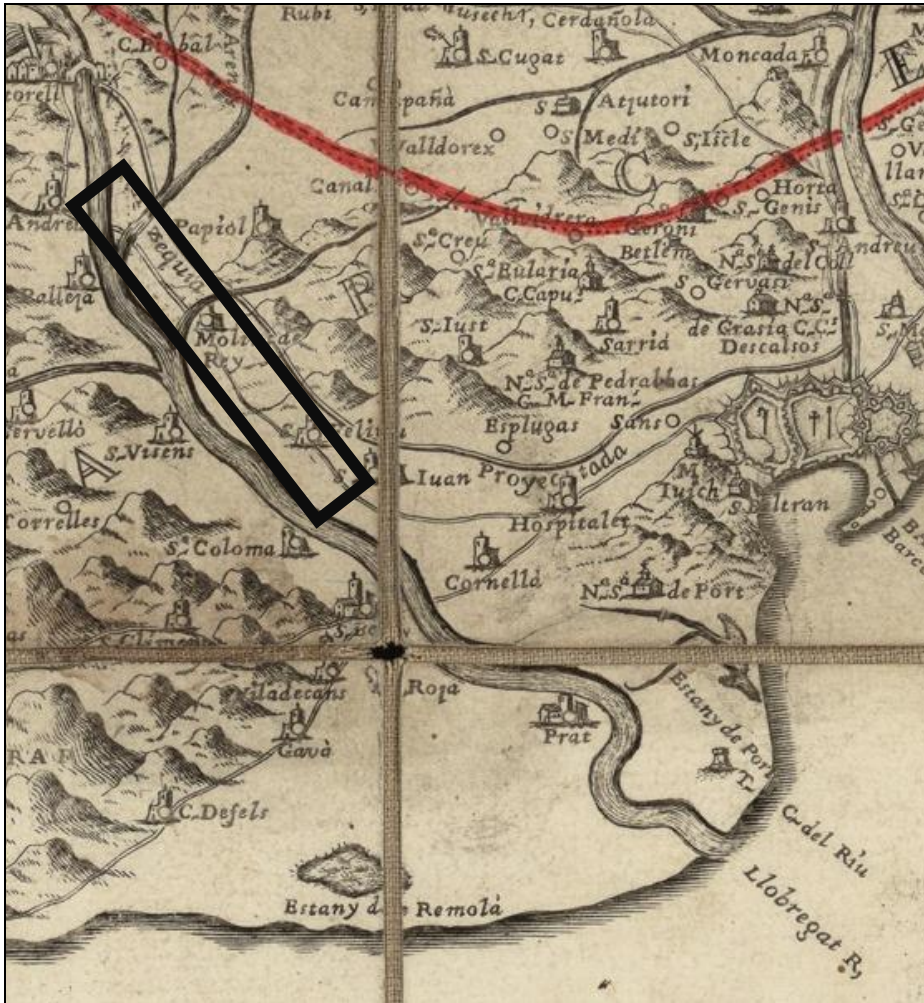

³⁶⁹ El punt on conflueix el riu Llobregat i la riera de Rubí és el límit de terme del Papiol i Molins de Rei, concretament l'indret anomenat la Matosa.

³⁷⁰ Els plànols referents a aquest canal no han estat localitzats a dia d'avui.

Font: Fotografia pròpia (2014).

Figura 5.22. Ampliació del mapa de Josep Aparici amb el traçat del Canal de la Infanta³⁷¹

Font: *Nueva descripción geographica del principado de Catalunya* (1769). ICGC. RM. 4540.

El decret de 19 de maig de 1816 va ser el moment clau per tirar endavant la construcció del Canal de la Infanta. La clau va ser que en aquesta ordenança la corona va renunciar a una part dels beneficis de les aigües per fomentar les obres de Rec. Aprofitant aquest fet, els propietaris de les terres de l'esquerra del riu Llobregat es van reunir, el 3 de maig de 1817, per trobar una possible sortida a l'esterilitat i misèria de les seves terres agrícoles. Tenint en compte els projectes de rec que havien fracassat, van veure que l'opció més econòmica per regar les terres de la part inferior del Llobregat i de l'Hospitalet era aprofitar les aigües del riu Llobregat que ja havien estat desviades pels molins del Papiol i de Molins de Rei (1188)³⁷². A més d'aquesta decisió, també es va acordar que el protector i president del canal seria el Capità General de Catalunya Francisco Xavier de Castaños (Madrid, 1758-1852), qui acabaria facilitant les coses a la Junta. Gràcies a ell, per exemple, es va facilitar l'autorització per realitzar el canal, la qual es va obtenir l'11 de setembre de 1817, només nou dies després de sol·licitar-la (Annex 39).

³⁷¹ En aquest mapa de Josep Aparici (1720) ja es va dibuixar una possible sèquia a la riba esquerra del Llobregat.

³⁷² Amb aquesta mesura s'estalviaven els diners de la desviació de l'aigua del Llobregat fins a un punt d'inici. L'inconvenient, però, era que de Molins de Rei només es podrien regar les terres que estiguessin situades aigües avall del molí de Molins de Rei.

El projecte inicial del canal va ser elaborat per l'arquitecte Pere Serra Bosch (Barcelona, 1762 o 1765-1832 o 1833). Però, el juliol de 1817, quan encara no s'havien iniciat les obres, se'n va desentendre perquè no se li havia efectuat cap pagament pels seus treballs. Va ser aleshores quan la junta va demanar al mestre de cases de la Intendència, Tomàs Soler i Ferrer, que en fos el director³⁷³. Tomàs Soler no tenia cap intenció d'acceptar l'encàrrec, però la figura del president i protector de l'obra, el Capità General Francisco Xavier de Castaños, ho va facilitar, tal i com ho explica ell mateix: “Después de haber pasado la junta mucho tiempo en varias providencias que no produjeron el efecto esperado me ofrecieron los vocales de ella el proyecto, y dirección de la citada obra, a mi regreso de la planificación de los canales de Urgel, y habiéndome resistido a sus persecuciones, se valieron del poderoso medio de mandarme al Excelentísimo Francisco Xavier de Castaños con el correspondiente oficio”³⁷⁴. L'elecció de Tomàs Soler i Ferrer com a director del canal va ser una decisió fonamentada, ja que com s'indica en aquestes declaracions i en d'altres informacions, era un tècnic que havia planificat obres similars (Canal d'Urgell o el Canal de Manresa a Barcelona).

Tanmateix, la Junta del Canal només li va concedir, a Tomàs Soler i Ferrer, uns dies per desenvolupar el projecte i, per això, tal i com va declarar ell mateix el 26 d'agost de 1820, no va poder fer un estudi tan complet com hauria volgut³⁷⁵. Al respecte, va escriure: “En efecto con los pocos días que me concedieron para el proyecto del canal no pude detenerme en los detalles de las obras parciales, y sus calculos competentes; si solo en formar un plan por mayor con la ruta del canal, y un presupuesto aproximado; però después de merecido la aprobación de S.M. e inmediatamente de haber principiado la obra”³⁷⁶. Per tant, hauria d'existir, almenys, un document cartogràfic amb la ruta del canal i un pressupost aproximat del cost de l'obra. A dia d'avui aquests dos documents no han estat localitzats, però tampoc ho han estat el pla general que va aixecar entre 1818-1819 i el pla demostratiu del terreny³⁷⁷. A més a més, Tomàs Soler i Ferrer també va traçar diversos plànols parcials de les obres del canal, però només s'ha localitzat el *Plan del distrito de Asequia que debe construirse para conducir aguas del Rio Llobregat, y ha de travesar subterráneamente el camino Real de Madrid, en el punto que cruza con la riera nombrada de Bonet* (Figura 5.24)³⁷⁸.

³⁷³ El 5 de juny de 1820, quan el canal ja estava en ple funcionament, la Junta va aprovar la necessitat d'establir un reglament. Entre d'altres temes, es van definir les seccions de la junta directiva i les funcions de l'arquitecte director de l'obra. Pel que fa a les seccions de la junta directiva, se'n van establir quatre: la de repartiment, la d'obres, la de reclamacions i la de reconeixement de les obres fetes. De les funcions de l'arquitecte, que va ser Tomàs Soler i Ferrer fins el 1843 i, posteriorment, Josep Oriol i Bernadet, cal destacar, per exemple, que: “El arquitecto tendrá la obligación de levantar los planos, tomar medida, y tirar los niveles, y todo lo que sea necesario para este fin”(Annex 40).

³⁷⁴ Acta de la Junta del Canal 20 d'abril de 1820 (RCIDLBC).

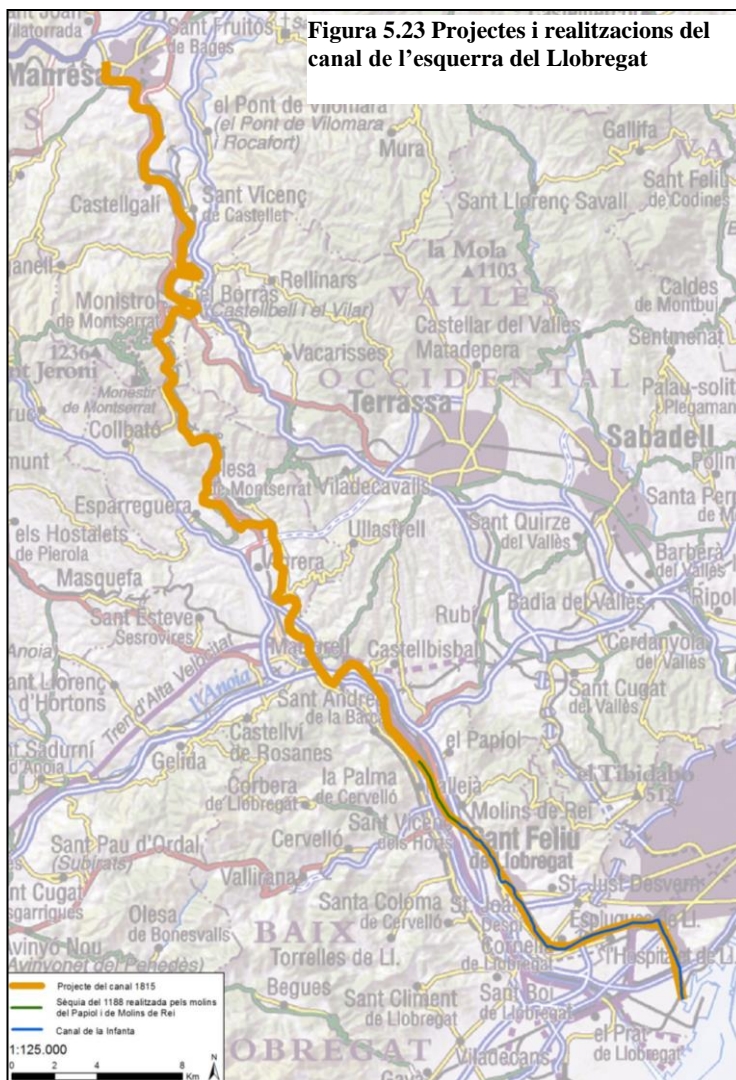
³⁷⁵ Per altres informacions de les actes de la junta del 17 de juliol de 1820 s'ha pogut saber que a Tomàs Soler i Ferrer se li va rebaixar el sou a tres duros diaris.

³⁷⁶ Acta de la Junta del Canal 26 d'agost de 1820 (RCIDLBC).

³⁷⁷ En els documents cartogràfics parcel·laris traçats per Tomàs Soler i Ferrer i el seu fill Joan Soler i Mestres s'ha trobat la següent referència: “Borde [del riu Llobregat] que tenía en el tiempo del levantamiento del plan general de 1818-1819”. Acta de la Junta del Canal 17 d'agost de 1817 (RCIDLBC).

³⁷⁸ Actualment aquest plànol correspondria a la zona d'encreuament entre l'avinguda de Barcelona i el carrer del Llobregat (Molins de Rei)

L'execució de totes les obres del canal va ser possible gràcies a les inversions de capital dels terratinents de la zona. Per aquest motiu, és habitual que a les actes de la junta es facin referències com les del 2 de novembre de 1817, en la que s'indicava: "El abajo firmado Francisco Campreciós del pueblo de San Justo ofresco hacer los desmontes de la espresada asequia" o "El abajo firmado Onofre Tubau del pueblo del Hospitalet me obligó hacer los desmontes que se me demarcaran, con arreglo a las condiciones de la contrata general, y a los precios dados por Francisco Campreciós en la obligación antecedente"³⁷⁹. Tot i les dificultats econòmiques per portar a terme les obres, el canal va ser inaugurat el 21 de maig de 1819 per la mateixa Infanta Lluïsa amb el nom de Canal de la Serenísima Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón³⁸⁰. L'obertura del canal, però, es va fer sense que l'obra estigués totalment acabada, ja que faltaven alguns revestiments de pedra i una part de les sèquies de distribució³⁸¹. El 1820 es

van acabar aquests detalls i l'obra del canal, amb una longitud de 17.420 metres i un regatge de 2.600 a 3.200 ha, es va donar per finalitzada (Figura 5.23).

Amb la inauguració del canal, tal i com s'indica en el Diari de Barcelona del 3 d'abril de 1820, la major part de terres agrícoles de la riba esquerra del riu Llobregat, des de Molins de Rei fins a Sants, van augmentar el seu valor econòmic: "El Canal del Llobregat va derramando ya por sus campos vecinos la fertilidad ayudando con sus aguas las preciosas tierras que por falta de riego prestaban muchas veces el triste cuadro de esterilidad y de miseria"³⁸².

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

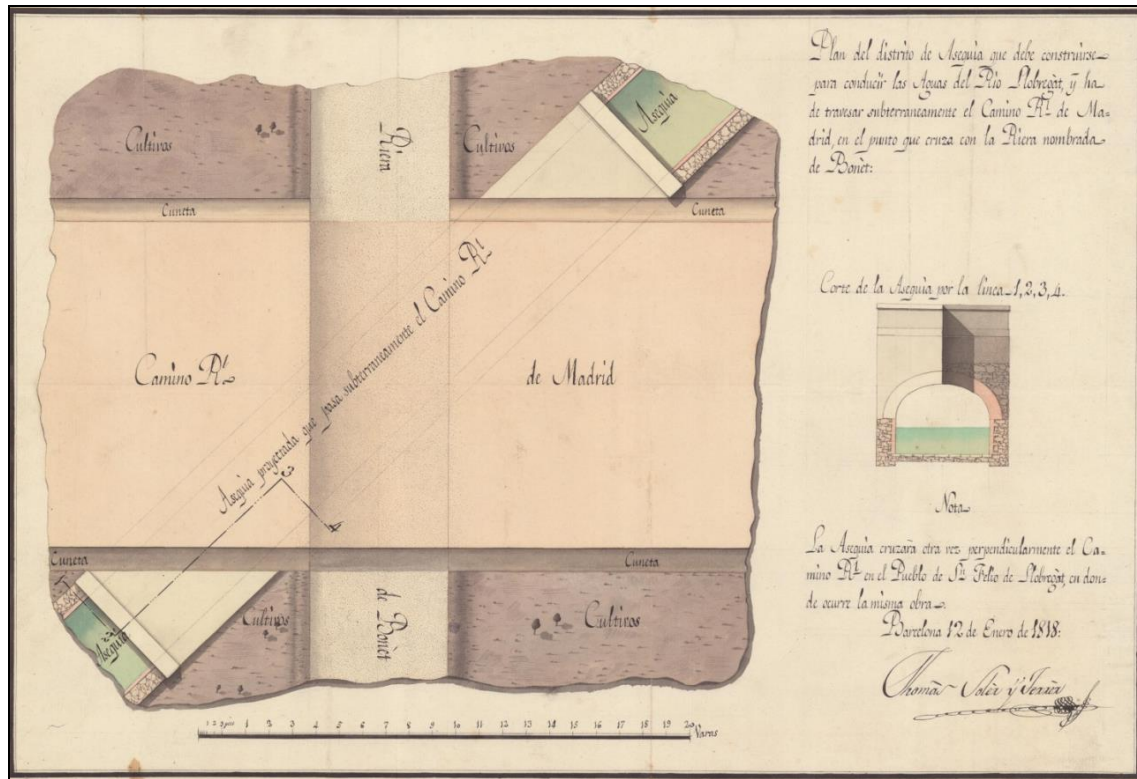
³⁷⁹ Acta de la Junta del Canal 2 de novembre de 1817 (RCIDLCB).

³⁸⁰ La rapidesa amb la inauguració de l'obra va ser deguda, a banda d'aprofitar la vinguda de la Infanta a Molins de Rei, per rendibilitzar la inversió dels propietaris i fer callar la gent que no estava creient amb l'obra (Calvo, 1995, 631).

³⁸¹ Segons informes de la junta de les 20.000 vares que havia de tenir el canal, en el moment de la inauguració se n'havien realitzat entre 15.000 i 18.700.

³⁸² *Diario de Barcelona*, 3 d'abril de 1820.

Figura 5.24. Plan del distrito de Asequia que debe construirse para conducir aguas del Rio Llobregat, y ha de travesar subterráneamente el camino Real de Madrid, en el punto que cruza con la riera nombrada de Bonet (1818)

Font: Archivo General del Ministerio de Fomento. OH. 441.

Ara bé, aquesta millora ja havia estat anunciada públicament pel Diari de Barcelona el 25 de gener de 1818 quan afirmava que: “Supongamos que con el ideado canal van a regarse en nuestra campiña hasta 11.000 mojadadas que ahora son de secano, y aunque por carencia de datos más ciertos no puede fijar su coste; por cierta analogía con el ya delineado del Urgel quiero suponerlo de hasta 500.000 duros [...]. Un capital de diez mil acciones de mil reales de vellón cada una nos da la suma [...]. 11.000 mojadadas que de secano pasan a regadío, y mejoran de valor a favor de los propietarios de mil libras cada una, un total de 22.000.000 [...] pudiesen darnos tesoros iguales con más brevedad, más facilidad y menos riesgos”³⁸³.

Però, el canal no només va ser utilitzat pel regatge, ja que l'excel·lent treball d'anivellació va donar lloc a que, a més, pogués ser aprofitat per a la indústria. Tomàs Soler i Ferrer va informar d'aquest ús a la junta el 26 d'agost de 1820, quan va assegurar: “[...] que el mencionado canal podia extenderse su utilidad a la industria por medio de varios saltos que su situación prestaba en diferentes puntos, si distribuia las aguas proporcionalmente por los territorios [...]”³⁸⁴. Per tant, en alguns punts del canal o de les sèquies de distribució, hi havia uns salts d'aigua que podien ser aprofitats com a energia hidràulica per a les indústries³⁸⁵.

³⁸³ *Diario de Barcelona*, 25 de enero de 1818, p. 195-199.

³⁸⁴ Acta de la Junta del Canal 26 d'agost de 1820 (RCIDL CB).

³⁸⁵ La indústria farinera va ser la principal, però també s'hi varen instal·lar serradores de marbre, guix, fusta, trituradores de campetx, indústries tèxtils i, fins i tot, un molí paperer

Quan el Reial Patrimoni va assabentar-se d'aquest ús, va modificar el decret de 1816 on renunciava als beneficis de les aigües públiques. Davant d'això, amb la Reial Cèdula de 22 de desembre de 1824 va decidir anunciar que: si la junta aprofitava els salts que hi havia al canal, aquesta ho havia de sol·licitar al Reial Patrimoni i pagar el cànon corresponent (Solans, 2011, 184). Aquesta normativa també va acabar afectant als pagesos, ja que van haver d'acabar pagant l'ús de l'aigua al Reial Patrimoni. Tanmateix, el 9 d'octubre de 1830, es va promulgar una nova Reial Ordre que permetia que la Junta pogués utilitzar lliurement els salts d'aigua que no aprofités el Reial Patrimoni, però, a canvi, calia pagar-li 12.000 rals a l'any. Aquest fet va provocar que les despeses de la junta fossin majors i, per tant, que es registrés un retard en els pagaments al Reial Patrimoni³⁸⁶. Cal destacar, que l'aprofitament del canal per a ús industrial va començar el 1822 a l'Hospitalet de Llobregat amb la construcció del primer molí fariner, però, el 1880, va començar a decaure amb la introducció del vapor. Tot i això, fins el 1930 algunes indústries del canal van estar funcionant, en part, amb la força proporcionada per l'aigua de la infraestructura.

El 1820 el canal estava construït i en funcionament, però restava per portar a terme una distribució de l'aigua entre els diferents propietaris. Aquesta tasca, que va ser molt laboriosa, no va culminar fins que Tomàs Soler i Ferrer i el seu fill Joan Soler i Mestres van aixecar, entre 1838 i 1852, els disset plànols parcel·lars del territori regat pel Canal de la Infanta.

5.3.2 La cartografia del Canal de la Infanta: 1838-1852

El 11 de juny de 1820, quan el Canal de la Infanta ja estava en ple funcionament, o quasi bé, la junta va nomenar als arquitectes Pere Serra Bosch i Francesc Renart i Arús per portar a terme el reconeixement de l'obra del canal i l'aixecament del projecte de rec (Annex 41)³⁸⁷. Aquest projecte, segons l'acte de la junta de 14 de juny de 1820, va quedar reduït, temporalment, a uns punts concrets: "que con motivo a la estación del tiempo en que es indispensable, se deje agua en dicho canal por el urgente riego de las tierras, y a fin de que no se pierda la cosecha del verano, se limiten V.V. en practicar las operaciones que estimen convenientes y necesarias para averiguar si el canal es capaz para contener las aguas que son precisas para el riego de las mojadas de tierra comprendidas en la relación que presento en diez y siete agosto mil ocho cientos diez y siete el director Don Tomas Soler y Ferrer en número de cinco mil setecientas mojadas"³⁸⁸.

Com que el pla de rec era necessari i urgent per evitar disputes per l'aigua del canal, el 24 de juny de 1820, es va acordar que Tomàs Soler i Ferrer havia de: "Con el situado de quatro duros que le tiene a V. señalados para el cargo de Director va comprendido el de tenir V. un subalterno continuo, donde se construia obra de mamposteria, correderas y demás convenientes en el riego, los gestos de cavallerias, y comestibles mediciones de obras, ya de arquitecto, como de destajos, y aprobacion de las cuentas de estos; y separa de ella, y a su debido tiempo se le atendera, sobre el levantamiento del Plan General, y mediciones del territorio que entre en el

³⁸⁶ El Reial Patrimoni es va abolir el 1869, però el deute de la Junta amb aquesta institució es va mantenir fins el 1886, quan es va aconseguir saldar-lo mitjançant una subscripció entre els propietaris de les terres (Calvo, 1995).

³⁸⁷ En la minuta presentada a l'acte de 14 de juny de 1820 es va determinar que aquests arquitectes, els quals rebien un sou diari d'onze lliures i cinc sous, podien nomenar quatre arquitectes més per desenvolupar el projecte de rec amb un sou diari de set lliures i deu sous cadascun. Finalment, només se'ls van concedir dos ajudants (Narcís Bosch i Pelegrí Bosch) amb un sou de dos duros diaris (Biblioteca de Catalunya. Fons Renart, Lligall XLVII, núm. 3).

³⁸⁸ Aquest projecte es va paralitzar en diverses ocasions per la falta de fons de la Junta de Canal. Acta de la Junta del Canal 14 de juny de 1820 (RCIDLCB).

riego, y respondo de los subalternos que haya necesitado, y necesite para ello”³⁸⁹. Per tant, l'amidament de les terres no el va fer sol, sinó que el va portar a terme amb els arquitectes Francesc Bosch i Joan Fàbregas³⁹⁰. El 3 de setembre de 1820 ja s'havia enllestit l'amidament de les terres i el pla general des de Molins de Rei fins a la riera Blanca i, per tant, només restava per amidar el territori de Sants³⁹¹.

Tots aquests treballs eren necessaris per arribar a dur a terme la distribució proporcional d'aigües, però, fins el 30 de setembre de 1825, la junta no va definir les característiques i el contingut del projecte (Annex 42). Aleshores, aquesta institució va demanar que s'havien de fer: uns plans parcials parcel·laris per a cadascun dels territoris municipals que cobreix el canal; un pla “manual” explicant els plànols parcials; un document en el que hi havia d'haver la superfície de les parcel·les; un altre amb les dades del propietari (nom, domicili, la quantitat de terra de la parcel·la abans de la construcció del canal, la contribució econòmica del propietari a les obres del canal i els diners que van rebre per les expropiacions de terra per construir el canal); i, finalment, un índex alfabètic amb tots els propietaris on s'indiqués el plànol on està representada la parcel·la. De tots aquests documents només s'han localitzat els plànols parcel·laris parcials que van dur a terme Tomàs Soler i Ferrer i el seu fill Joan Soler i Mestres durant el període que va de 1838 a 1852.

Des de que la Junta va definir les característiques del projecte de la distribució proporcional de les aigües (1825), fins que es va elaborar el primer plànol (1838), van passar tretze anys. El retard en l'execució del projecte respon a dos fets. Per una banda, perquè no va ser fins el 20 d'octubre de 1827 que el director del canal va lliurar els resultats de l'amidament de les terres que entraven en el rec³⁹². I, per l'altra banda, perquè després d'haver executat l'amidament encara s'havia de portar a terme la distribució matemàtica de les aigües. Aquesta tasca va ser tractada per la Junta del Canal el 5 d'octubre de 1833 quan es va indicar que: “[...] cuanto importante es la distribución matemática de las aguas que fluyen por el canal a causa de que sin ella no puede saberse fijamente el caudal que corresponde a cada distrito de las que se hallaba distribuido interinamente en la actualidad, como ni tampoco a cada uno de los saltos de agua que presta en el distrito de su curso.”³⁹³.

Per això, el maig de 1837, la junta va encarregar a Tomàs Soler i Ferrer que portés a terme la distribució proporcional de l'aigua del canal entre tots els propietaris de les terres susceptibles a

³⁸⁹ Acta de la Junta del Canal 24 de juny de 1820 (RCIDLBCB).

³⁹⁰ El 24 de juny de 1820 Tomàs Soler i Ferrer va reclamar els honoraris de Francesc Bosch i Joan Fàbregas per “la medición de las tierras comprendidas en el riego de dicho canal” (RCIDLBCB).

³⁹¹ El retard en amidar aquest territori es fa palès en diverses actes de la junta, com, per exemple, la de l'1 d'octubre de 1820: “La comisión de obras ha hecho presente la urgencia para que se concluya la medición de las tierras del término de Sans comprendidas en el distrito de riego, tanto por la necesidad de activar la recaudación de los cupos de los contribuyentes [...] como para poder formar la relación individual del número de mojas que contribuye cada propietario en los distintos términos comprendidos en el distrito de riego, con lo cual se tendrá el importe total de cada reparto, y que ha de servir de base para el cargo parcial de cada contribuyente para el de la Tesorería.” (Acta de la Junta del Canal 1 d'octubre de 1820. RCIDLBCB).

³⁹² El 7 d'abril de 1827 “Se le ofrecían [Tomàs Soler i Ferrer] para proceder a la medición del territorio de Sans algunas dudas que solo pueden resolverse con presencia al mismo terreno, se resolvió que salga una comisión de la junta compuesta por Magín Grau, Ramon Bacardí, Francisco de Sales Babot y José Santomá, en unión al director Tomas Soler”. Però, el 18 de juny, la situació no havia variat: “Atendiendo que todo retardo en la medición del territorio de Sans tantas veces recomendada al Director facultativo Don Tomas Soler y Ferrer, ocasiona considerables perjuicios a la empresa por la falta de recursos en la Junta directiva para atender a sus obligaciones ha acordado esta que se recuerde nuevamente al director la citada medición para que abreviando su interesante conclusión si no lo estuviese ya como es el creer por el largo tiempo que ha mediado” (Acta de la Junta del Canal. Volum 4. RCIDLBCB).

³⁹³ Acta de la Junta del Canal 5 d'octubre de 1833 (RCIDLBCB).

ser regades. El dos de juliol del mateix any, la junta va decidir nomenar “a los arquitectos Francisco Vallés, Francisco Renart y Arús, José Mas y Vila, para que con el director examinen el plan general de la distribución de aguas, y en caso de haberse padecido alguna equivocación en el trabajo general de reparto, o en otra manera no hubiese guardado las reglas del arte, o se hubiese separado de las bases que le dió la Junta para la distribución matemática o proporcional de las aguas según las cuales debía tener por punto cardinal de reparto cada una de las acequias de menor regadío las mojudas de tierra que por ellas hubieran de regarse, lo arreglen todo con el mismo director dentro de la brevedad posible dando conocimiento al mismo tiempo a la Junta de su resultado en escrito [...]”³⁹⁴.

La distribució proporcional de l'aigua, però, no va resultar una tasca fàcil. Així, el 18 de juliol de 1837, Tomàs Soler i Ferrer dóna coneixement dels primers entrebancs: “Examinados los terrenos que abraza el canal en los términos de Molins de Rey, Santa Cruz de Olorde, San Felio de Llobregat y San Juan Despí, y arreglado el correspondiente plan general. Y que resultando algunas diferencias en distintas piezas de tierra que se deben considerar, a fin de que se sepa cuales tierras han de regarse, y cuáles han de pagar, propone que se nombre y se nombra a Lorenzo Casas y a Mariano Boatell para que se pongan de acuerdo con dicho director y determinen lo que juzguen por conveniente”³⁹⁵. Un any més tard encara no s'havia finalitzat el projecte i l'únic que s'havia aconseguit, segons exposa José María Cambronero el 20 de juliol de 1838 al Diari de Barcelona, era traçar un plànol general de rec³⁹⁶. És per aquest motiu, que en aquesta notícia es torna a incidir en la necessitat de repartir equitativament les aigües del canal entre els propietaris. Per tal de finalitzar aquest projecte, la junta va dictar una normativa i va comissionar a Francesc Vallés, Josep Mas i Vila, Francesc Renart i Arús i Tomàs Soler i Ferrer perquè: “presentasen un proyecto de distribución de aguas arreglado a los principios de equidad y de justicia”(Annex 43).

Finalment, el setembre de 1838, es va enviar el pla de repartiment proporcional de l'aigua del Canal de la Infanta a José María Cambronero. El resultat va ser que, com que no es disposava d'una quantitat fixa d'aigua a distribuir, Tomàs Soler i Ferrer va dividir-la en tantes parts com mujades de terra regava, 5.102. Posteriorment, es va fraccionar el territori regat pel canal amb 19 districtes, de manera tal que, la superfície de cadascun seria igual a les parts d'aigua que li correspondrien (Taula 5.3)³⁹⁷.

Adjunt a aquest document, Tomàs Soler i Ferrer també donava la informació d'on s'havien de situar els punts de repartiment d'aigua i quina havia de ser la grandària dels “portillos o boquetes” per on passava³⁹⁸.

³⁹⁴ Acta de la Junta del Canal 2 de juny de 1837 (RCIDL CB).

³⁹⁵ Acta de la Junta del Canal 18 de juliol de 1837 (RCIDL CB).

³⁹⁶ José María Cambronero va ser Cap polític de Barcelona mort el 1841.

El plànol general de rec resta sense localitzar.

³⁹⁷ Hospitalet de Llobregat i Cornellà de Llobregat quasi sumaven el 75% de la superfície que es volia regar (Gràfic 5.2).

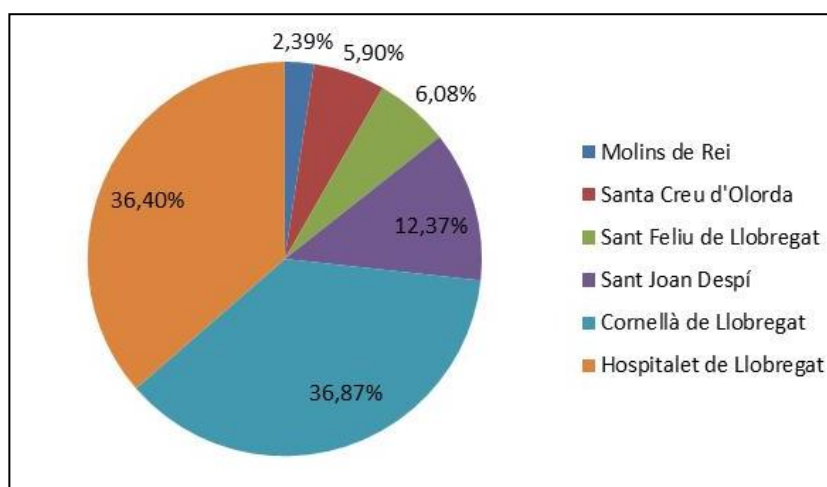
³⁹⁸ Aquesta era una dada molt important, perquè en funció de la quantitat d'aigua aquestes obertures calia que tingués un major o menor diàmetre. Totes aquestes obres es van portar a terme en funció de la urgència que tenia cada territori municipal perquè es desenvolupessin.

Taula 5.3. El repartiment de l'aigua per districtes

DISTRICTE	MUJADES DE TERRA	PARTS D'AIGUA CORRESPONENT
1. Molins de Rei	122	122
2. Santa Creu d'Olorda	157	157
3. Santa Creu d'Olorda	144	144
4. Santa Creu i Sant Feliu	36	36
5. Sant Feliu de Llobregat	274	274
6. Sant Joan Despí	560	560
7. Sant Joan Despí i Cornellà de Llobregat	71	71
8. Cornellà de Llobregat	643	643
9. Cornellà de Llobregat	30	30
10. Cornellà de Llobregat	1132	1132
11. Cornellà de Llobregat	76	76
12. Hospitalet de Llobregat	101	101
13. Hospitalet de Llobregat	60	60
14. Hospitalet de Llobregat	736	736
15. Hospitalet de Llobregat	11	11
16. Hospitalet de Llobregat	779	779
17. Hospitalet de Llobregat	17	17
18. Hospitalet de Llobregat	19	19
19. Hospitalet de Llobregat	134	134
TOTAL	5102	5102

Font: Elaboració pròpia a partir de la font inèdita, BC, *Construcció del Canal de la Infanta(...)*.

Gràfic 5.2. Superfície que es pretenia regar per municipi³⁹⁹

Font: Elaboració pròpia a partir de la font inèdita, BC, *Construcció del Canal de la Infanta(...)*.

Abans de que el projecte s'enviés a Cambroner, els altres tres arquitectes el van revisar i acceptar: "Previos aquellos conocimientos, nos conferimos, reunidos con dicho director en el canal y sitios fijados en el plan indicado para el reparto; inspeccionamos los terrenos, y conferenciamos en la materia. Vimos a consecuencia que no pudiéndose contar con un cuerpo

³⁹⁹ En el càlcul de Tomàs Soler i Ferrer alguns municipis es solapaven. Per fer el gràfic s'ha comptabilitzat el número quatre a Sant Feliu de Llobregat i el set a Sant Joan Despí.

fijo de agua, debía apelarse un medio que la distribución o aumento no afectase los resultados proporcionales y reconocimos lo que había adoptado el director.”⁴⁰⁰.

Però, per completar la distribució d'aigua del Canal de la Infanta, segons la definició del projecte de 1825, encara s'havien d'elaborar els plànols parcel·laris per a cadascun dels territoris municipals regats pel canal i el document amb la informació de cadascuna de les parcel·les dels plànols (propietari, superfície, dia/hora de regatge, etc.). A dia d'avui, només ha estat possible localitzar els disset plànols que de 1838 a 1852 van traçar Tomàs Soler i Ferrer i, després de la seva mort el 1843, el seu fill Joan Soler i Mestres⁴⁰¹.

La descripció detallada de cadascun d'aquests fulls es pot trobar en les fitxes cartogràfiques del catàleg, però, en termes generals, són plànols de 33 x 21 cm, manuscrits, en color, signats per l'autor, datats i sense llegenda⁴⁰². Les escales, majoritàriament, són: la gràfica de 300 vares catalanes (= 14,1 cm) i la numèrica de 1:3.309. El nord apareix senyalat amb una fletxa i, els altres punts cardinals, també estan marcats (*Cierzo, Medio-día, Oriente y Poniente*). A més a més, s'indica la direcció de l'aigua del riu Llobregat amb una fletxa. Els elements geogràfics i els topònims dels plànols són, principalment, de tipus hídric, seguit dels viaris, dels de poblament i, finalment, dels de relleu i/o culturals. Les parcel·les, a més d'estar numerades, estan pintades de colors diferents.

En la majoria dels plànols hi apareixen notes com: “Los números que se refieren al estado que contiene los nombres de los propietarios y cabidas de las piezas de regadío”; “Las piezas notadas con los nombres de los propietarios son de secano”; “Las porciones señaladas con una S en las piezas que abraza el regadío son también de secano” o “Las porciones con tenidas en las letras A son los aumentos y las letras D son las disminuciones que han tenido las consabidas piezas con el motivo de las invasiones del río”⁴⁰³.

Pel que fa referència als títols de cada full, cal dir que els dels tres primers, que són de Tomàs Soler i Ferrer, són idèntics i només canvia el terme municipal “Plan geométrico de la porción del término de Molins de Rey regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenísima Ynfanta Luisa de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión”. En canvi, els restants traçats pel seu fill, Joan Soler i Mestres, porten: el número d'ordre, el terme municipal i el títol: “Número 4. Sant Joan Despí. Plan geométrico de la porción del término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenísima Ynfanta Luisa de Carlota de Borbón construido a expensas de los terratenientes de su comprensión”.

⁴⁰⁰ *Construcció del Canal de la Infanta. Documents, justificants i oficis entre la Junta Directiva i els arquitectes Francesc Vallès, Francesc Renart i Ariús amb altres com Josep Mas i Vila. Director de l'obra, Tomàs Soler i Ferrer* (BC, Fons Renart. Lligall XXII, volum 5).

⁴⁰¹ Aquests plànols parcel·laris cobreixen una part dels termes municipals de Molins de Rei, Santa Creu d'Olorda, Sant Feliu de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Hospitalet de Llobregat i Sants. Tots ells es troben en un excel·lent estat de conservació a la seu del Real Canal de la Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón.

⁴⁰² Aquesta és la dimensió mitjana dels disset fulls. Els plànols no es van aixecar seguint un ordre lògic del recorregut del canal. Per exemple, després de traçar els de Molins de Rei, Santa Creu d'Olorda i Sant Feliu de Llobregat s'hauria d'haver traçat el de Sant Joan Despí, però, en canvi, se'n va traçar un de l'Hospitalet. Es desconeix el perquè d'aquest fet, però com que les obres de repartiment es feien en funció de la urgència, potser els plànols també obeïen a aquest fet.

⁴⁰³ Amb la primera nota és evident que el document amb les dades dels propietaris i de les parcel·les es va portar a terme.

A continuació, es presenta un resum de les dades cartogràfiques més destacades de cadascun dels disset plànols aixecats per dur a terme la distribució d'aigua del Canal de la Infanta (Taula 5.6).

A través de la cartografia s'ha pogut saber que, el territori regat pel Canal de la Infanta estava compost per 1.569 parcel·les (Taula 5.4 i Gràfic 5.3). D'aquestes, 1.453 eren de regadiu i només 116 de secà. El municipi que en posseïa més era el de l'Hospitalet de Llobregat amb 683 (665 de regadiu i 18 de secà). A molta distància el seguia Sant Joan Despí amb 224 (208 de regadiu i 16 de secà), Sants amb 220 (213 de regadiu i 7 de secà) i Cornellà de Llobregat amb 209 (199 de regadiu i 10 de secà)⁴⁰⁴. La resta de municipis que regava el Canal de la Infanta comptaven amb un nombre de parcel·les molt inferior.

Tot seguit, es presenta una imatge d'uns dels fulls (Figura 5.25), una de conjunt de l'àrea irrigada pel Canal de la Infanta obtinguda a partir de l'acollament dels disset fulls (Figura 5.26)⁴⁰⁵. A banda d'aquestes imatges se'n mostren dues més: una amb els límits de cada full (Figura 5.27) i una altra que mostra en la cartografia actual la superfície cartografiada en els plànols parcel·laris del Canal de la Infanta: 1838-1852 (Figura 5.28)⁴⁰⁶.

Taula 5.4. Parcel·les de cadascun dels plànols

PLÀNOL	PARCEL·LES DE REGADIU	PARCEL·LES DE SECÀ	SUMA
1. Molins de Rei	12	12	24
Total Molins de Rei	12	12	24
2. Santa Creu d'Olorda	66	17	83
Total Santa Creu d'Olorda	66	17	83
3. Sant Feliu de Llobregat	90	36	126
Total Sant Feliu de Llobregat	90	36	126
4. Sant Joan Despí	208	16	224
Total Sant Joan Despí	208	16	224
5. Cornellà de Llobregat	62	5	67
6. ídem	88	-	88
7. ídem	49	5	54
Total Cornellà de Llobregat	199	10	209
8. Hospitalet de Llobregat	42	-	42
9. ídem	20	-	20
10. ídem	22	-	22
11. ídem	28	-	28
12. ídem	91	-	91
13. ídem	132	-	132
14. ídem	151	9	160
15. ídem	179	9	188
Total Hospitalet de Llobregat	665	18	683
16. Sants	53	-	53
17. ídem	160	7	167
Total Sants	213	7	220
TOTAL CONJUNT	1453	116	1569

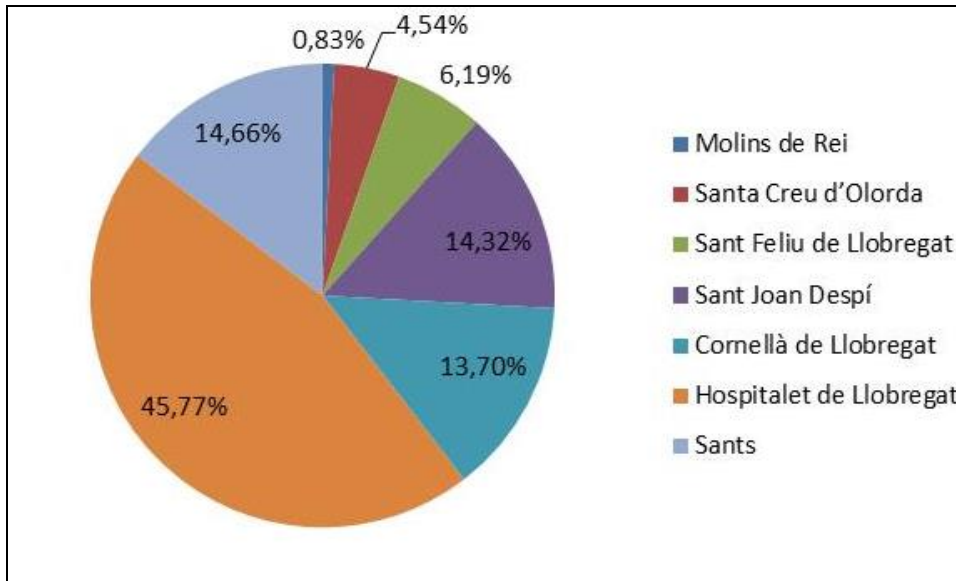
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels plànols.

⁴⁰⁴ Sant Joan Despí és el full que té més parcel·les representades.

⁴⁰⁵ L'acollament dels plànols ha estat possible perquè en el seu límit es marca amb quin plànol s'uneix. Aquesta característica també es fa palesa en els plànols del Rec Comtal de 1836 de Tomàs Soler i Ferrer.

⁴⁰⁶ La lectura d'aquesta última imatge, permet entendre que l'aixecament cartogràfic no es va fer de manera continua.

Gràfic 5.3. Distribució per municipis de les parcel·les regades pel Canal de la Infanta

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels plànols.

Figura 5.25. Número 16. Término de Sans. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón [...] (1850)

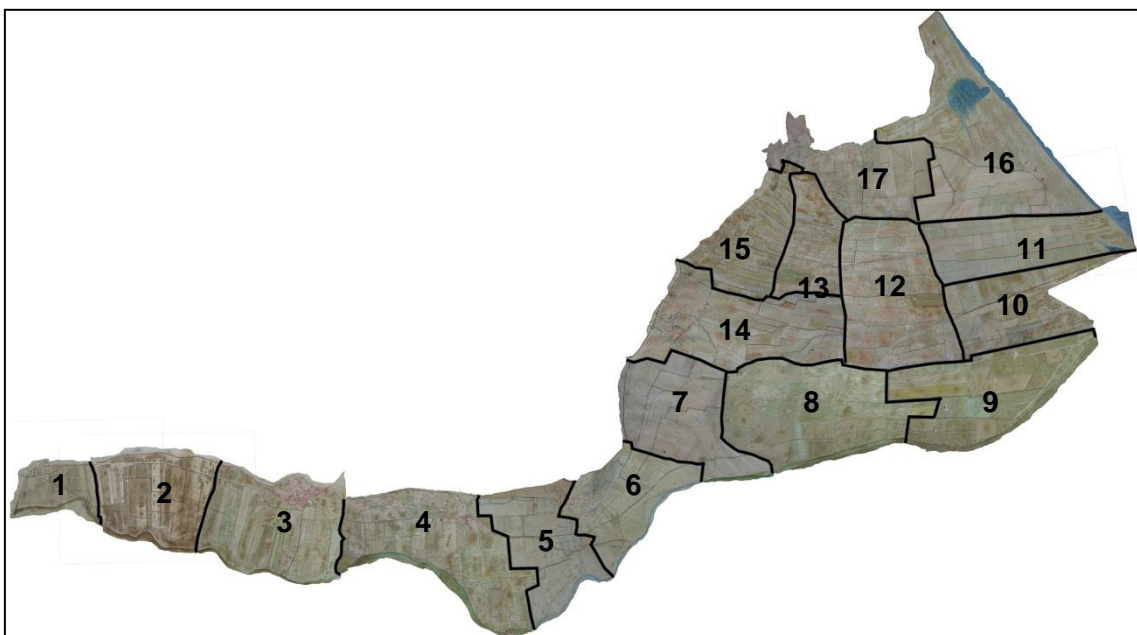
Font: Real Canal de la Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón.

Figura 5.26. Composició de la col·lecció cartogràfica del Canal de la Infanta

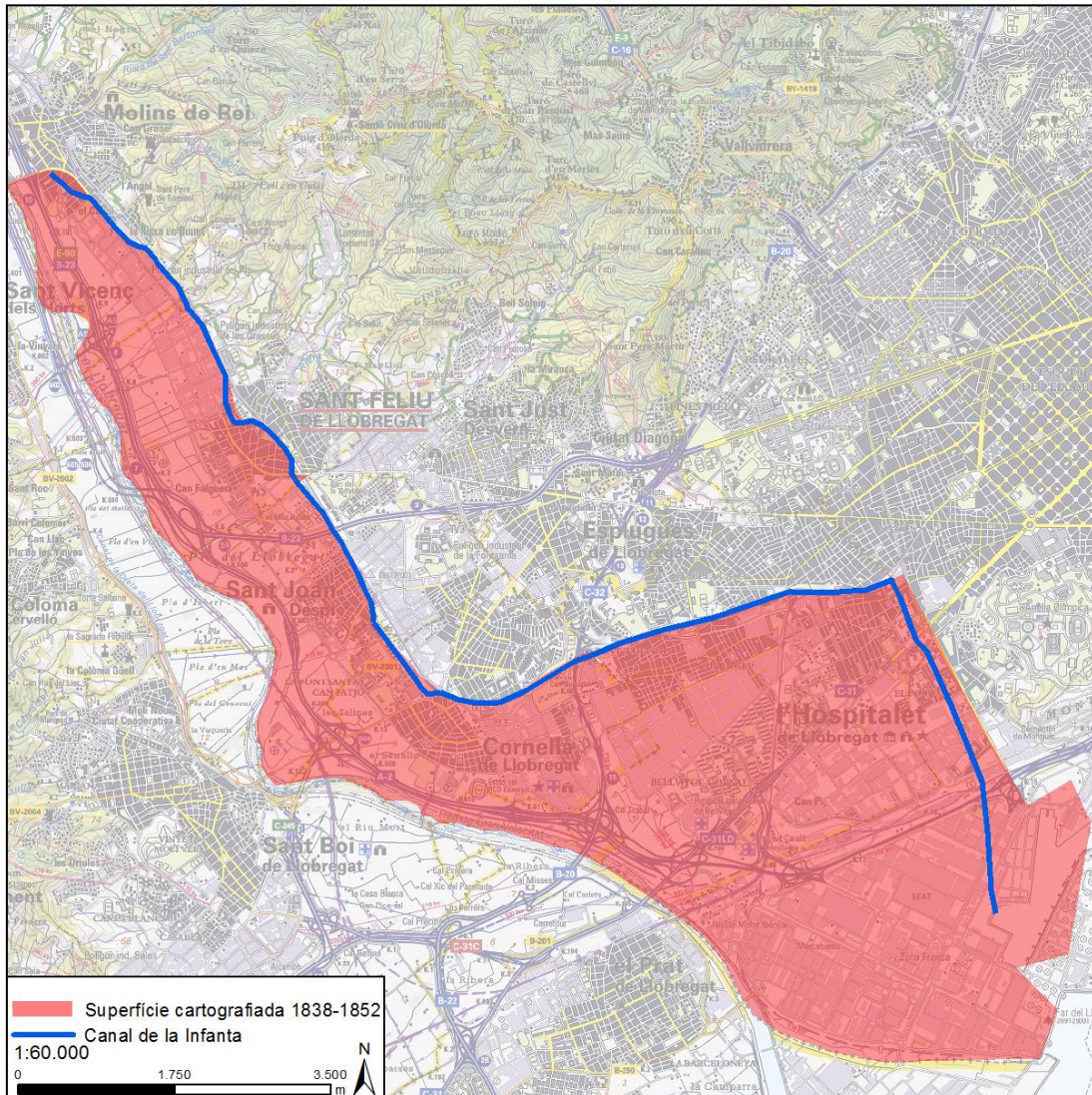

Font: Elaboració pròpia a partir de les fotografies realitzades dels plànols

Figura 5.27. Composició de la col·lecció cartogràfica del Canal de la Infanta amb els límits i número de cada plànol

Font: Elaboració pròpia a partir de les fotografies realitzades dels plànols

Figura 5.28. Superfície actual ocupada per la cartografia del Canal de la Infanta: 1838-1852

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

5.4 L'anàlisi semiòtica

Aquest treball de la riera d'Argentona, tan per la informació que transmet com per les tècniques cartogràfiques emprades, s'ha considerat un dels més interessants per fer-ne la semiosi cartogràfica⁴⁰⁷. Així doncs, a continuació s'analitzen els tres tipus de relacions semiòtiques (semàntica, sintaxi i pragmàtica) que activen les icones presents en el plànol.

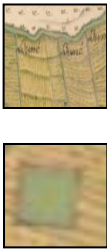

Semàntica

La semàntica d'aquest document es caracteritza per una dèbil extensió, però una forta subrogació. El primer cas és degut a què tan sols s'hi troben alguns designadors rígids ("Mataró", "Cabrera", "Argentona", etc.) i accidentals ("termino", "riera", "buno", "camino",

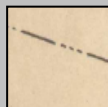
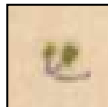

⁴⁰⁷ Es podria haver escollit el pla d'irrigació del Rec Comtal o del Canal de la Infanta, però la manca d'informació dels cultius ha portat a desestimar aquesta opció.

“noria”, “acequia”, “playa” i “mar”). D’entre tots els rígids es poden classificar com a referencials els de “Cabrera”, “camino de los Campos” i el de “Mataró”, com a simbòlics de tipus religiós explícit els de “Nuestra Señora de Vives” i el de “Santa Margarida”, com a simbòlic de tipus noble el de “camino Real” i com a performatius el d’ “Argentona” o “Cabrera”⁴⁰⁸. En canvi, la forta subrogació es deu a la gran quantitat d’informació que es transmet del designador a partir de la restitució gràfica de l’element a través de les icones cartogràfiques (puntuals, lineals o poligonals), de les figures en perspectiva, dels colors, dels números o del lèxic (Taula 5.5).

Taula 5.5. Restitució gràfica dels elements

ELEMENT	DESCRIPCIÓ	IMATGE
Relleu	Restituïda gràficament mitjançant ombrejat	
Elements hídrics	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color blau-verda en el cas dels rius, rieres o canalitzacions, a excepció de la riera d’Argentona que no li dóna color, però la va fer molt ample per donar-li importància i que destaqués per sobre de la resta d’elements al ser l’objecte de litigi. En canvi, les bases i dipòsits es restitueixen gràficament amb la icona poligonal farcida de color blau-verd i el contorn amb la icona lineal continua de color rosat per representar l’element constructiu que la delimita.	
Edificacions	Restituït gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal farcida de color rosat.	
Xarxa viària	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color negre.	
Parcel·la de secà	Restituïdes gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal amb la línia de contorn negre i el farciment de color marró. La parcel·la es descriu amb la icona numèrica, que remet a una llibreta on es proporciona el nom del propietari i la superfície de terra segons el cultiu (regadiu, secà, vinya o ametllers). En cas que un propietari tingui diferents tipus de cultius es manté el mateix número i se li afegeix la icona lexical (a, b, c, d).	
Parcel·la de regadiu	Restituïdes gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal amb la línia de contorn negre i el farciment de color verd. La parcel·la es descriu amb la icona numèrica, que remet a una llibreta on es proporciona el nom del propietari i la superfície de terra segons el cultiu (regadiu, secà, vinya o ametllers). En cas que un propietari tingui diferents tipus de cultius arboris i herbacis es manté el mateix número i se li afegeix la icona lexical (a, b, c, d).	

⁴⁰⁸ Cabrera en aquest cas el nom té dos possibles orígens: “casa o cabana on recullen les cabres de nit” o “mont cabrer”. Si s’agafa el primer significat per Cabrera seria un designador de tipus performatiu, mentre que si s’agafa el segon seria referencial. Finalment, el d’Argentona indica que antigament en aquest territori s’hi trobava argent (Bofarull, 2002).

Límit municipal	Restituïts gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal discontinua de color negre.	
Vinya	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'un cep de color verd.	
Ametller	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'un arbre de color verd.	
Platja	No se'n va fer cap restitució gràfica, es va indicar que era amb el dissenyador accidental "playa".	

Font: Elaboració pròpia.

Sintaxi

A través de posar en relació les icones presentades, és possible diferenciar pel cromatisme aquelles terres que s'irrigaven (verdes) de les que no (marrons) i per la icona figurativa el tipus de cultiu que s'hi desenvolupava (arbori -vinya o ametller- o herbaci) (Figura 5.29). Les diferents tonalitats dels colors verds i marrons també han de donar una informació extra: l'estat vegetatiu dels cultius, el tipus de cultiu que s'hi desenvolupa o el grau de productivitat. Però, posant-los en relació, es pot veure com la primera i la segona opció no es poden prendre com a vàlides perquè en les parcel·les on es cultiven vinyes també se'ls dona una tonalitat diferent entre elles, quan el cultiu i l'estat vegetatiu hauria de ser el mateix en tots els casos. Per tant, l'opció més plausible és que les diferents tonalitats de verd i marró indiquin la productivitat⁴⁰⁹.

Figura 5.29. La relació de les icones

Font: ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 951.

⁴⁰⁹ La productivitat havia de ser més alta en aquelles parcel·les on el color verd i el marró tenen un to més fosc.

Pragmàtica

Des del punt de vista del primer intèrpret, el plànol va aixecar-se per millorar l'irrigació de les parcel·les de la zona de la riera d'Argentona. Per això, tal i com informa la documentació annexa al plànol, s'havia de portar a terme una sistematització de la base del canal que prenia l'aigua de la riera d'Argentona perquè aquesta tingués el pendent correcte i l'aigua no quedés retinguda, cercar noves fonts d'aigua per irrigar les vinyes que estiguessin en terres de secà i determinar l'horari i torn de regatge⁴¹⁰.

Per això, era bàsic que es substituïssin els “bunons”, que permetien l'entrada de l'aigua als camps, per uns que fossin de mur de pedra i tinguessin el diàmetre exacte per regar segons la proporció fixada. En canvi, la informació que rep el segon intèrpret, que si es recorda es veu afectada per la l'autoreferència cartogràfica, és que les terres de regadiu (les de color verd) són aquelles que més produeixen i les que necessiten més mà d'obra⁴¹¹. A més, el fet que els cultius arboris siguin la vinya i l'ametller permet determinar que el clima de la zona era càlid i sec. I no només això, sinó que els sòls on hi havia plantada la vinya havien de ser lleugers i permeables, silicis, calcaris o pedregosos, és a dir que s'assecaven amb facilitat i necessitaven poc de temps per escalfar-se. En canvi, els que hi havia plantats ametllers també podien ser lleugers, permeables, calcaris i secs, però podria donar-se el cas que en alguns casos fossin profunds, pedregosos, silicis o granítics. Com es pot veure en el plànol la vinya generalment s'ubicava a les zones de muntanya, però per créixer més correctament devien estar situades a les zones on quedessin més arrecerades del vent i on el sol incidís de manera més directe.

En el plànol també es possible veure que els ametllers se situaven en una zona propera al riu, però no devia ser una zona excessivament humida, ja que aquest tipus de cultiu no accepta estar en fondals humits i boirosos. Finalment, el segon intèrpret també pot afirmar el correcte funcionament del sistema hídric establert pel primer, el cartògraf, gràcies al document adjunt al plànol on va exposar la relació de propietaris i la superfície de terra, dades a partir de les quals es va definir la quantitat d'aigua que li corresponia a cadascun d'ells.

⁴¹⁰ Els propietaris de les terres de regadiu només podrien regar un cop per setmana a l'estiu i dos a la resta de l'any, a més de la quantitat d'aigua i els torns de rec de cadascun. El torn de rec era el següent: la terra que començava dilluns el matí es tornava a regar el dijous al migdia. A l'estiu, només es regaria un dels dos dies.

⁴¹¹ Segons documents de l'època se sap que: “Las tierras de regadio producen, y se pagan al doble cada fanega de riego que la de secano” i que “Mayor número de brazos que se emplearan en sus cultivos” (Codina, 1992).

Taula 5.6. Informació bàsica de la col·lecció cartogràfica del Canal de la Infanta

NÚM. PLÀNOL	TERME MUNICIPAL	AUTOR	DATA	ESCALA NUMÈRICA	ESCALA GRÀFICA	DIMENSIONS	ORDRE AIXECAMENT
1	Molins de Rei	Tomàs Soler i Ferrer	28/10/1838	[ca.1:3.309]	300 canes catalanes = 14,1 cm	33,2 x 20,6 cm	1
2	Sant Creu d'Olorda	Ídem	ídem	ídem	ídem	33 x 21,1 cm	2
3	Sant Feliu de Llobregat	Ídem	ídem	ídem	ídem	33,2 x 20,6 cm	3
4	Sant Joan Despí	Joan Soler i Mestres	31/08/1850	ídem	ídem	34,8 x 21,5 cm	5
5	Cornellà de Llobregat	Ídem	11/01/1852	[ca.1:3.274]	200 canes catalanes = 9,5 cm	32,8 x 20,3 cm	15
6	ídem	Ídem	ídem	ídem	ídem		16
7	ídem	Ídem	ídem	[ca.1:3.309]	300 canes catalanes = 14,1 cm	33,1 x 20,3 cm	17
8	Hospitalet de Llobregat	Ídem	31/08/1850	ídem	ídem	32,8 x 20,3 cm	6
9	ídem	Ídem	ídem	ídem	ídem	33,2 x 20,3 cm	7
10	ídem	Ídem	12/09/1850	ídem	ídem	34 x 21,5 cm	10
11	ídem	Ídem	27/10/1850	ídem	ídem	34,7 x 20,3 cm	13
12	ídem	Ídem	31/08/1850	ídem	ídem	33,2 x 20,8 cm	8
13	ídem	Ídem	10/10/1850	ídem	ídem	33 x 20,3 cm	11
14	ídem	Ídem	31/08/1850	ídem	ídem	32,8 x 20,4 cm	9
15	ídem	Ídem	29/08/1850	ídem	ídem	35,7 x 20,4 cm	4
16	Sants	Ídem	15/10/1850	ídem	ídem	33,8 x 20,3 cm	12
17	ídem	Ídem	10/07/1851	[ca.1:3.430]	300 canes catalanes = 13,6 cm 500 vares castellanes = 12,3 cm	35 x 20,7 cm	14

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels plànols.

6. L'ALTRA CARTOGRAFIA HÍDRICA (1767-1848)

A més a més dels projectes relatius als canals de navegació i dels plans d'irrigació, els Soler van estar al capdavant d'altres treballs hídrics de certa envergadura, ja fossin vinculats a la Intendència o a la Diputació del Principat. L'objectiu d'aquest capítol es l'estudi de la cartografia resultant d'aquests altres projectes, els quals es poden dividir principalment en tres grups: les obres relacionades amb la navegació del riu Ebre, l'acondicionament del riu Ter i els establiments hídrics.

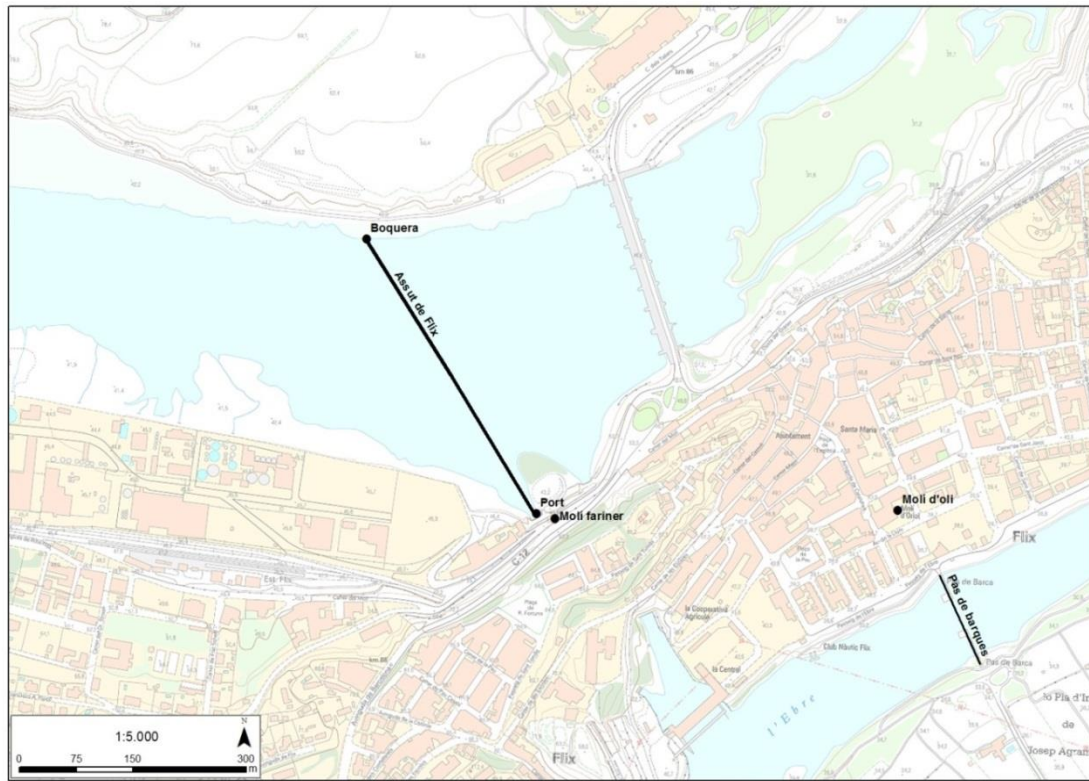
6.1 Els projectes relacionats amb la navegació del riu Ebre (1781-1794)

A mitjans del segle XVIII, prop de la població de Flix, hi havia una resclosa de pedra, obliqua al riu Ebre, que tenia l'objectiu d'alentir l'aigua per facilitar la navegació⁴¹². Per assolir aquest fi, aquesta infraestructura tenia una obertura a cada extrem. En la superior, que s'anomenava Boquera, era per on pujaven les barques amb l'ajuda del "cabastante", mentre que en la inferior, que s'anomenava Port o Saltador de Barques, era per on baixaven (Figura 6.1).

L'assut de Flix havia estat tan important per la navegabilitat del riu Ebre que, en el reconeixement que es va fer el 1677 perquè aquest curs d'aigua fos del tot navegable, es va considerar que havia de ser una de les tretze rescloses a conservar (Maldonado, 2010, 310). Però, les grans crescudes de cabal que patia el riu Ebre provocaven, en varies ocasions, el trencament d'aquesta resclosa. És per aquest motiu que, des de mitjans del segle XV, es poden trobar documents escrits que posen de relleu el deteriorament d'aquesta infraestructura i, en conseqüència, la falta d'aigua pels salts dels vaixells⁴¹³. Per tant, l'acondicionament d'aquesta resclosa va ser un tema cabdal al llarg del temps.

⁴¹² Possiblement aquesta resclosa existia des del temps del àrabs (Maldonado, 2010, 307).

⁴¹³ Així, per exemple, el 31 d'agost de 1447, es deia que travessar el port de Flix era un perill per a les embarcacions i les càrregues (Maldonado, 2010, 310). Francesc Carreras Candi (1993) detalla amb moltes dades els problemes de navegació del riu Ebre.

Figura 6.1. La resclosa de Flix

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:5.000 de l'ICGC.

Part dels projectes orientats en aquesta línia s'han localitzat en el fons del Reial Patrimoni, ja que, al final de la Guerra de Successió, va ser la institució que va expropiar Flix del Govern de Barcelona (Maldonado, 2010, 306-307)⁴¹⁴. El primer projecte conegut empès per aquesta institució, el qual tenia l'objectiu de reedificar la resclosa i el port de Flix, és de 1723. Posteriorment, el van precedir d'altres de professionals de l'època: enginyers militars (Miguel Marín), arquitectes (Josep Prat) o mestres de cases (Joan Soler i Faneca, Tomàs Soler i Ferrer o Joan Fàbregas) (Taula 6.1)⁴¹⁵. Cal destacar que, degut a la situació econòmica del país, de tots els projectes que es varen idear només es van portar a terme els arranjaments més econòmics i urgents.

⁴¹⁴ Anteriorment, però, ja s'havien realitzat o projectat algunes obres a l'assut de Flix, per exemple, en el segle XV (1445 i 1447), en el XVI (1599) i en el XVII (1677 i 1696).

⁴¹⁵ Jesús Maldonado (2010, 306-330) va portar a terme un estudi de gran detall sobre els projectes d'arreglament de la resclosa de Flix al llarg del segle XIX. En ell va reproduir part de la documentació cartogràfica i documental de quatre dels experts que havia designat el Reial Patrimoni per l'estudi (Miguel Marín, Josep Prat, Joan Fàbregas i Tomàs Soler i Ferrer). Per això, en aquest punt només es pretén presentar el projecte dels Soler i comparar-los amb els altres encàrrecs que havia fet el Reial Patrimoni. L'Arxiu de la Corona d'Aragó és qui actualment custodia aquesta àmplia documentació de la resclosa de Flix (ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75).

Taula 6.1. Els principals projectes d'arrencament de la resclosa de Flix encarregats pel Reial Patrimoni (1723-1794)

PROJECTISTA	DATA	PROPOSTA	COST	EXECUCIÓ	CARTOGRAFIA
	[1723]			- Reconstrucció del Port amb els canals del Port, de la Boquera i Pesquera ⁴¹⁶ .	- <i>Plano del azud de la Baronía de Flix</i> (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, MP-157).
Miguel Marín (Enginyer militar)	25/10/1748	- Prescindir del saltador perquè els vaixells passessin sense perill. - Construir una enclusa doble a la Boquera per poder pujar i baixar els vaixells per ella ⁴¹⁷ .	249.935 rals de billó.		- <i>Mapa de una porción del río Ebro a quarto y medio distante de la villa de Flix por la parte de arriba assi a poniente, en donde se halla el azud [...] [y] [...] se propone hacer una enclusa doble en la boquera por donde suben dichas embarcaciones[...] (AGS, MPD, 08, 140) (Figura 6.2)</i> ⁴¹⁸ . - <i>Plano o Mapa de una porción del Rio Ebro proximo a la Villa de Flix en donde se demuestra el Azud, como tambien los passos por donde suben, y bajan las barcas [...] (AGS, MPD, 10, 048).</i> - <i>Plano y perfiles de una enclusa doble que se propone hacer en el parage que está señalado en el mapa (AGS, MPD, 08, 141)</i> ⁴¹⁹ . - <i>Plano y perfiles en grande corelativas al plano de la ynclusa o Sasso que se propone para la navegación y paso de las barcas en el río Ebro de la villa de Flix y al extremo de su azud (AGS, MPD, 10, 049).</i>
Joan Soler i Faneca	1762	- Recomposició del Port. - Recomposició del molí. - Recomposició de la resclosa. - Construcció de l'enclusa proposada per l'enginyer Miguel Marín el 1748 per facilitar la reedificació del port.		- Es tapen amb "carretales" els trencaments de la resclosa ⁴²⁰ .	- <i>Planos y perfiles de unes Enclusas para facilitar los passos de los Azuds del Rio Ebro (AGS, MPD, 34, 008)</i> ⁴²¹ .
Josep Prat (Arquitecte)	20/04/1781	- Reparació de la resclosa. - Reparació del saltador dels vaixells.	396.941 rals de billó i 4 maravedís.		- [Dibujó del azud de Flix con la reparación que debe hacerse a causa de los daños producidos por el río Ebro] (AGS, signatura: MPD, 42, 042) ⁴²² . - <i>Mapa que manifiesta parte del Río Ebro, en el Término de la Villa de Flix, Principado de Cataluña, Baronía del Rl. Patrimonio, Azud o Presa del agua para el Molino Arinero y riego de su Huerta, conforme se encuentra en el presente año de 1780, junto con el Proyecto de la reedificación de la boca del puerto (AGS, MPD, 43, 035) (Figura 6.3)</i> ⁴²³ .
Gregorio Carpinter	1784	- Presenta el mal estat del molí de farina i de la resclosa de Flix			- Segons l'informe (ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75, Carpeta 3) va presentar un plànol on es demostrava el mal estat del molí de farina i de la resclosa de Flix. A dia d'avui no s'ha localitzat.
Joan Fàbregas (mestre de cases)	23/08/1787	- Reparació de la resclosa pel mal estat en el que es trobava. - Reparació del saltador dels vaixells pel mal estat en que es trobaven. - Enreixat per el talús de la resclosa. - Reparació de la Boquera. - Reparació del molí d'oli. - Reedificació de l'arc contigu al molí de farina.	824.406 rals de billó i 6 maravedís.	- Construcció de l'arc contigu al molí de farina. - Recomposició del molí d'oli.	Segons l'informe (ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75, Carpeta 3) va presentar un plànol. A dia d'avui no s'ha localitzat.
Joan Soler i Faneca i Tomàs Soler i Ferrer	9/04/1794	- Construcció d'uan enclusa doble. - Tapar totalment el "Boquerón" del Port. - Modificar la posició del molí fariner i posar-lo darrera l'enclusa agafant l'aigua per les quatre comportes i no per dues com es feia. - Reconstrucció del salt de la Boquera. - Recomposició de la resclosa.	1.447.841 rals de billó i 5 diners.		- <i>Plano que manifiesta una porción de Álveo del Río Ebro desde el paratge llamado la Verona, más arriba de la villa de Flix, hasta el paratge llamado la Llosa [...] (ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 539)</i> ⁴²⁴ . - <i>Plano y Proyecto de las Obras que se proponen en el Azud de la Villa de Flix, sobre el Río Ebro para asegurar el paso de las Embarcaciones (ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 540) (Figura 6.4).</i> - <i>Perfiles de las Obras proyectadas en el Azud de la Villa de Flix sobre el río Ebro según se ven demarcadas en los Planos que se acompañan (ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 541).</i>

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la documentació de l'ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75.

⁴¹⁶ ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75, Carpeta 3.

⁴¹⁷ Quan es va estudiar la navegabilitat del riu Ebre en el segle XVII ja es va anticipar la idea de construir una enclusa doble.

⁴¹⁸ Se'n va realitzar una còpia per l'enginyer director del Principat de Catalunya Antonio López Sopeña el 8 de maig de 1792 (ACA, Colecciones, Diversos, Mapas y Planos, MP-537). És plausible pensar que aquesta còpia es va portar a terme perquè Joan Soler i Faneca estudiés i tracés la reforma de la resclosa de Flix després que el Reial Patrimoni li encarregués el 1791.

⁴¹⁹ Se'n va realitzar una còpia per l'enginyer director del Principat de Catalunya Antonio López Sopeña el 8 de maig de 1792 (ACA, Colecciones, Diversos, Mapas y Planos, MP-538). És plausible pensar que aquesta còpia es va portar a terme perquè Joan Soler i Faneca estudiés i tracés la reforma de la resclosa de Flix després que el Reial Patrimoni li encarregués el 1791.

⁴²⁰ Es va deixar la reedificació del port i la construcció de l'enclusa doble per "ocasiones más oportunas".

⁴²¹ S'ha identificat que es tractava de les encluses que proposava per la zona de Flix, ja que en la llegenda utilitza el topònim de la Pesquera, que també se n'havia fet referència en el primer projecte de 1723.

⁴²² N' existeix una còpia (ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75, Carpeta 3).

⁴²³ Existeix una còpia (ACA, Colecciones, Diversos, Mapas y Planos, 536).

⁴²⁴ Al paratge de la Verona és on solien tocar els vaixells i, per tant, era on descarregaven la carrega per saltar amb més facilitat el Port i el paratge de la Llosa (pas de barques) era on els vaixells tornaven a carregar-se.

El primer projecte d'un dels membres de la família Soler referent a la resclosa de Flix va ser el de Joan Soler i Faneca el 1762. L'Intendent Castaños li va encarregar que esbrinés el motiu pel qual hi havia una disminució del cabal del riu quan aquest passava per la vila de Flix. Aquest expert, després de realitzar els estudis pertinents, va determinar que el problema es devia a que la resclosa d'aquesta població estava fracturada per diversos punts i la part dreta del port estava gairebé derruïda sense cap "sillar" i amb tot el paviment desbaratat. Es desconeix el cost total de les obres que calia fer per reconstruir-lo, però, la falta de fons a les arques públiques va provocar que només es tapessin amb "carretales" els trencaments de la resclosa. Poc temps després d'aquest estudi, cap el 1781, a Joan Soler i Faneca se n'hi va encarregar un altre per projectar unes encluses en el riu Ebre perquè facilitessin el pas de les barques pels assuts que hi havia al llarg del curs del riu⁴²⁵.

El 6 d'abril de 1791 va ser el moment culminant, ja que un arrendatari de Flix, que era un gran contribuïent del Reial Patrimoni, va presentar un recurs a la institució per protestar sobre el mal estat de les finques que aquesta institució tenia a la Baronía de Flix i, per això, sol·licitava un enginyer de la zona per fer un nou reconeixement i determinés les accions que calia portar a terme per recomposar la resclosa. En aquesta ocasió l'Intendent Indart va prendre consciència del problema i, el 6 d'agost de 1791, va remetre una carta al Comte Lerena per informar-lo de la situació⁴²⁶. Finalment, el 3 de desembre de 1791, el secretari de la Reial Hisenda li va respondre que el rei enviaria a Flix un expert en temes hidràulics i amb una certa experiència en aquest tipus d'obres perquè, tenint en compte els projectes que s'havien format anteriorment, fes un: "reconocimiento del azud y fincas que el Real Patrimonio prosehe en aquella villa y proyecto de las obras precisas"⁴²⁷.

L'encarregat de desenvolupar aquesta comesa va ser novament Joan Soler i Faneca, però el seu mal estat de salut i la seva mort el 1794 van provocar que fos el seu fill Tomàs Soler i Ferrer qui l'acabés duent a terme⁴²⁸. Després d'examinar els anterior projectes per recomposar l'assut de Flix, pare i fill van desplaçar-se a la zona per començar a fer els estudis pertinents. El 6 de febrer de 1792, Antoni Castellví, arrendatari de les rendes de Flix i la Palma, va informar que Soler i Faneca havia estat a la vila per practicar un reconeixement i fer un càlcul de les obres. Algunes de les modificacions proposades pels Soler ja havien estat suggerides en projectes precedents. Així, per exemple, amb el projecte elaborat per Josep Prat coincideix amb el tema de la reparació de la resclosa, amb el de Joan Fàbregas amb reconstrucció del salt de la Boquera i amb el de Miguel Marín o el del mateix Joan Soler i Faneca amb la construcció d'una enclusa doble⁴²⁹.

Finalment, el 9 d'abril de 1794, Tomàs Soler i Ferrer va lliurar el projecte de l'arranjament de l'assut de Flix. Es preveia que el pla, que es va definir amb un informe i amb l'aixecament de tres plànols, tingués un cost de 1.447.841 rals de billó i 5 diners. Es desconeix si, finalment, es van portar a terme aquests arranjaments, però el conflicte bèl·lic entre Espanya i França durant aquells anys, fa pensar que, econòmicament, només es van poder dur a terme aquelles obres més

⁴²⁵ A l'any 1781 Josep Prat exposava les característiques tècniques de l'assut de Flix i Joan Soler i Faneca en feia una descripció més completa (Amics i amigues de l'Ebre, 1997, 133). AGS, MPD, 34, 008.

⁴²⁶ Aquesta carta es troba parcialment reproduïda (Maldonado, 2010, 322-323).

⁴²⁷ ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Caja 75, Carpeta 3.

⁴²⁸ Segons el Reial Patrimoni, Joan Soler i Faneca era l'únic professional fiable per desenvolupar un projecte com aquest. Aquest professional, a partir de l'última dècada del segle XVIII, anava a desenvolupar les comeses amb el seu fill, i futur successor del càrrec de mestre de cases reial, Tomàs Soler i Ferrer.

⁴²⁹ La diferència rau en que els Soler l'ubiquen al sector del Port i no al de la Boquera com havia suggerit Marín.

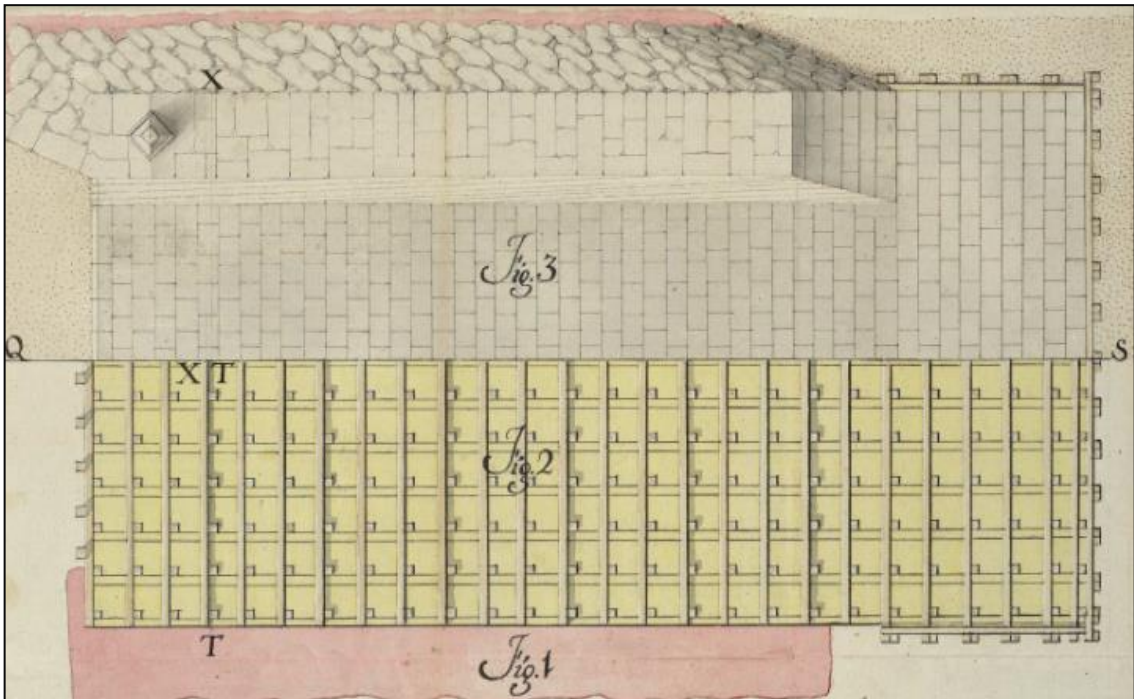
necessàries (Maldonado, 2010, 329). L'últim projecte relacionat amb l'arrencament de la resclosa de Flix n'és un que va tenir origen amb la Reial Ordre de 22 de maig de 1828. En aquest cas, de la comesa se'n van desprendre tres documents cartogràfics de l'expert Carlos María de Abajo, que era l'encarregat de desenvolupar-lo⁴³⁰.

Figura 6.2. Detall dels arrencaments proposats a la resclosa de Flix per Miguel Marín (1748)

Font: AGS, MPD, 08, 140.

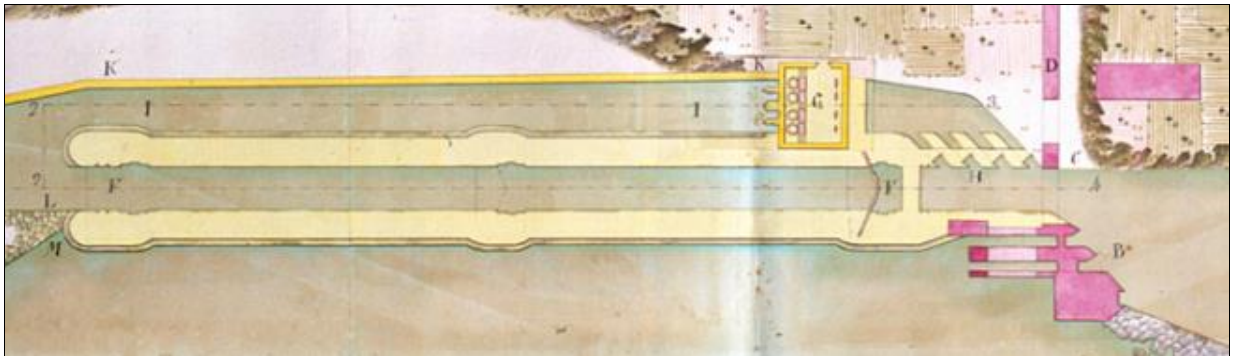
Figura 6.3. Les plantes per la reparació del saltador de vaixells de la resclosa de Flix proposats per Josep Prat (1781)

Font: AGS, MPD, 43, 035.

⁴³⁰ ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, MP-277, MP-278, MP-279, MP-280.

Figura 6.4. Detall dels arranjaments proposats a la resclosa de Flix per Tomàs Soler i Ferrer (1794)

Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, MP-540.

6.2 L'acondicionament del riu Ter (1821)

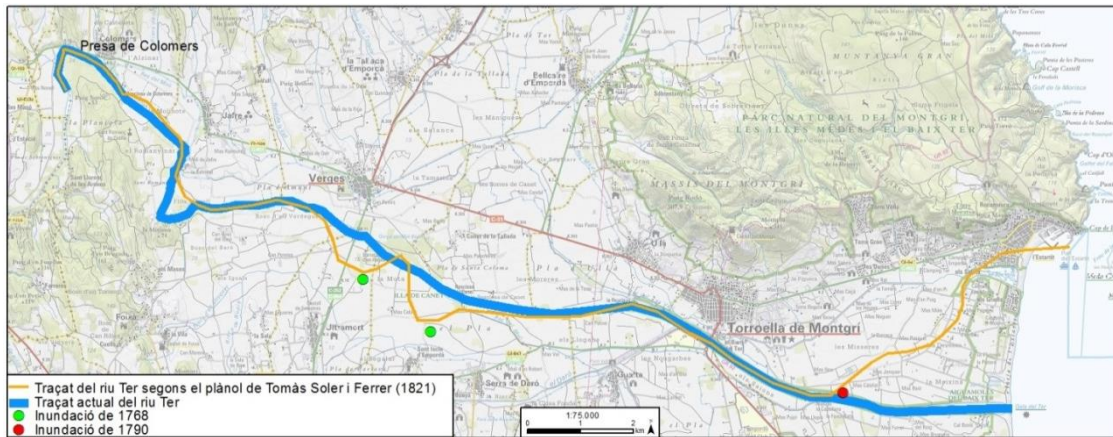
Les sinuositats dels rius, anomenades meandres, han tingut una atenció preferent al llarg de la història fluvial al provocar dificultats en la navegació dels rius o a l'inundar les planes al·luvials. L'objectiu per evitar-ne l'estrangulament i prevenir-ne els danys que podien ocasionar, era donant un traçat més rectilini al riu⁴³¹. Aquesta problemàtica va generar, des del segle XVI, un gran nombre de documents cartogràfics, però va ser sobretot a partir de la segona meitat del XVIII, quan es van desenvolupar plans més ambiciosos i tècnicament possibles (Federzoni, 2010). Part d'aquests projectes, que els encarregaven principalment a enginyers militars, arquitectes o mestres de cases, no es van executar per manca de capital⁴³².

En el segle XVIII en el riu Ter, amb canvis en el seu curs fluvial documentats des de l'Edat Mitjana, també s'hi van haver de desenvolupar projectes orientats a l'arrencament dels seus meandres, ja que, per exemple, degut a aquestes sinuositats el 1768, en una crescuda prop de Verges (Baix Empordà), es van inundar una part dels terrenys agrícoles de la zona (Giménez, 2009, 419). El març i juny de 1790 es repetia una situació similar, aquesta vegada, però, prop de Torroella de Montgrí, on tota la plana fins el mar va quedar coberta d'aigua i es van destruir els conreus i les cases (Figura 6.5)⁴³³.

⁴³¹ L'estrangulament d'un meandre, segons Pablo Giménez (2009, 391-433), es produïa quan "la curvatura del mismo se incrementa hasta superar un umbral determinado que obliga a un reajuste natural del cauce". Cal destacar que aquest esdeveniment era excepcional i sobtat i podia provocar danys econòmics importants i canvis en l'organització territorial.

⁴³² Per exemple, els meandres del riu Segura prop d'Orihuela van ser cartografiats en el segle XVI i XVII, però també ho van ser els del riu Ebre, Pisuerga, Xúquer, Llobregat i Ter (Giménez, 2009, 415-416).

⁴³³ Joan d'Escofet en el seu estudi de 1790 va calcular que els danys ocasionats per aquestes inundacions ascendien a un milió i mig d'escuts. Una de les causes principals d'aquestes avingudes d'aigua, a banda de les precipitacions irregulars del clima mediterrani, va ser la resclosa de Colomers que el marquès de Ciutadella havia construït, al voltant del segle XIII, per donar aigua als molins que posseïa a Verges i a Belcaire d'Espordà.

Figura 6.5. Les inundacions pel desbordament del riu Ter (1768 i 1790)

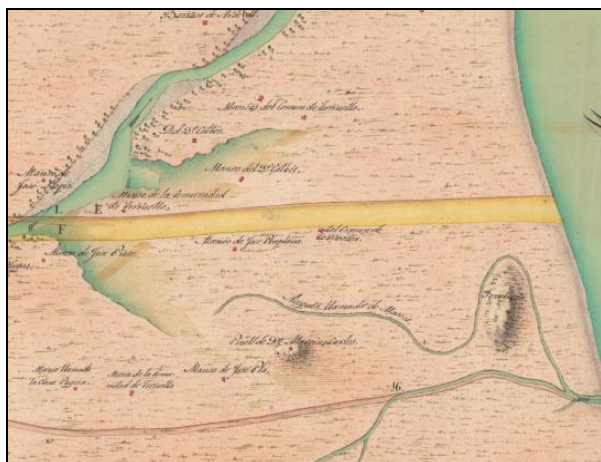
Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de l'Archivo General del Ministerio de Fomento, OH-444 i el mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

Les solucions a aquest problema va donar lloc a diversos documents cartogràfics, entre els quals hi ha el de l'enginyer militar Joan d'Escofet (1790) i el de Tomàs Soler i Ferrer (1821)⁴³⁴. Enginyer i mestre de cases van treballar perquè el riu Ter, des de la presa de Colomers fins al mar, tingués un traçat més rectilini i s'evitessin les inundacions provocades pels meandres. Cal saber, però, que en aquest mateix encàrrec els experts també van haver de: estudiar la modificació del traçat del riu Daró per evitar inundacions, plantejar una neteja del riu Ter i elaborar un estudi de les edificacions i de les obres inadequades que s'havien portat a terme en el marge del riu Ter. El projecte d'Escofet i el de Soler, tot i que havien estat encarregats per institucions diferents, tenen un cert paral·lelisme, i és que, Tomàs Soler va cartografiar les seves propostes, el 10 de gener de 1821, prenent com a base el plànol que havia presentat Joan d'Escofet el 31 d'agost de 1790⁴³⁵. Per tant, la informació continguda en el document cartogràfic de Soler permet comparar els dos projectes (Taula 6.2).

⁴³⁴ Aquests dos autors ja tenien una certa experiència amb projectes hidràulics, així per exemple, Escofet havia treballat amb l'ampliació de la Sèquia Reial del Xúquer (1768) o amb la canalització de les aigües del Guadalentín (1768), mentre que Tomàs Soler i Ferrer, com s'ha vist, ho havia fet amb la resclosa de l'assut de Flix (1794) o amb el traçat dels Canals d'Urgell (1816). El projecte d'Escofet era un encàrrec del Real Supremo del Consejo de Castilla, mentre que el de Soler i Ferrer de la Diputació de Catalunya.

⁴³⁵ A dia d'avui el plànol original d'Escofet no s'ha localitzat, però per les anotacions en el de Soler sembla ser que estava a una escala més detallada.

Figura 6.6. Detall del plànol de Tomàs Soler i Ferrer del projecte de modificació del tram final del riu Ter (1821)

Font: Archivo del Ministerio de Obras Publicas, signatura: OH-444.

Taula 6.2. Modificacions del traçat del riu Ter, des de la presa de Colomers al mar, i del riu Daró

JOAN D'ESCOFET (1790) ⁴³⁶	TOMÀS SOLER I FERRER (1821) ⁴³⁷
ARRENJAMENTS AL RIU TER	
Traçat del riu Ter més rectilini per evitar els meandres i, en conseqüència, les inundacions. Només modifica aquells punts on els meandres són més pronunciats.	Proposava una modificació total del traçat del riu Ter, el qual és generalment diferent a la presentada per Joan d'Escofet a excepció del tram final, a partir del mas Llopis (Torroella de Montgrí), que el proposa igual (Figura 6.7).
Destruir les tres preses que s'havien construït en el curs del riu per desviar aigua cap els molins ⁴³⁸ .	
Degut a la destrucció d'aquestes preses preveia construir una sèquia del molí de Belcaire d'Empordà fins el molí de Torroella de Montgrí.	
Fer que la sortida del riu al mar sigui més rectilínia (cap el peu del turó de Fonollera), perquè així es fes d'acord amb la disposició dels terrenys i la baixada naturals de les aigües. Així, com més recte fos aquest tram més ràpid seria la velocitat de l'aigua. Aquest canvi implicaria l'obstrucció de l'antic canal del riu que anava a desembocar prop de l'Estartit.	
Construcció d'uns terraplens al sud de Vegues per evitar que l'aigua arribi als conreus.	
Prendre les aigües del riu al puig Ribot per desviar-les per una sèquia fins el canal dels	Prendre les aigües més amunt de la presa de Colomers per aprofitar l'elevació del terreny.

⁴³⁶ Tots els canvis proposats per Soler es marquen en el plànol amb lletres majúscules o de color groc.

⁴³⁷ Tots els canvis proposats per Escofet es marquen en el plànol amb números i de color encarnat.

⁴³⁸ Aquestes preses estan marcades en el plànol corresponent amb les lletres A, B i D. La presa dels molins de Gualta i de Pals, marcada amb la lletra B, s'havia de destruir per fer la neteja que demana el Real Supremo i perquè no afectés la part superior del curs del riu contigu a la presa. Si aquesta acció no es portava a terme Escofet preveia que s'acabarien donant uns danys del voltant de dos milions i mig d'escuts.

JOAN D'ESCOFET (1790)⁴³⁶	TOMÀS SOLER I FERRER (1821)⁴³⁷
molins de Gualta i Pals ⁴³⁹ .	Aquesta sèquia la unia posteriorment a l'alçada de la Salvetat (Jafre) amb la proposada per Escofet.
Fer els rebaixos del terreny necessaris i la reparació dels antics on el riu va més recte.	
ARRENJAMENTS AL RIU DARÓ	
A la zona de creuament entre la sèquia del molí de Gualta i Pals fer un arc nou i ampliar la llera del riu.	A la zona de creuament entre la sèquia del molí de Gualta i Pals s'havien de fer quatre arcs de gran diàmetre per evitar la inundació de les terres de la part superior ⁴⁴⁰ .
Proposa desviar el riu Daró per dos punts diferents: Des del tram final de la sèquia del molí de Pals fins el mas Carles (Fontanilles). Des de poc després d'unir-se-li la sèquia del molí de Pals i fins pocs metres després de la caseta del Restallador (Pals). En el tram final d'aquesta nova sèquia proposava també ampliar l'amplada del riu.	Desviar el riu Daró a l'alçada de Gualta, i abans de que se li afegís la sèquia del molí de Pals, fer-lo anar fins a Gualta en línia recte ⁴⁴¹ .

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol del Archivo del Ministerior de Obras Publicas, signatura: OH-444.

El juliol de 1821, la Junta General d'interessats en la rectificació dels rius Ter i Daró, amb el treball de Soler i Ferrer en mà, va celebrar una reunió per tal d'acordar com portar a terme, amb les menors afectacions possibles, el pla de rectificació que havia realitzat Joan d'Escofet el 1790 i que Tomàs Soler havia millorat el 1821. En aquesta reunió es van acceptar els arbitris per la realització del projecte i es van nomenar tres juntes, una de Directiva, una d'Econòmica i una de Greuges perquè s'encarreguessin de l'execució de les obres un cop es tingués l'aprovació del Govern. A més, es va demanar que Tomàs Soler i Ferrer es desplaçés a la zona per marcar els "portillos" de la presa de Torroella de Montgrí segons les seves intencions i les de Joan d'Escofet i per rebaixar aquesta resclosa per tal de prevenir els danys que provocaven les avingudes d'aigua al no tenir un punt per on sortir. Tot i que sembla que es van portar a terme les modificacions proposades per Escofet o Soler en els cursos del Ter i del Daró, almenys en part, actualment aquests tenen un recorregut que dista força del que havien projectat els esmentats experts, a excepció del tram final del riu Ter, poc després de Torroella de Montgrí i fins el mar (Figura 6.7 i Figura 6.8)⁴⁴².

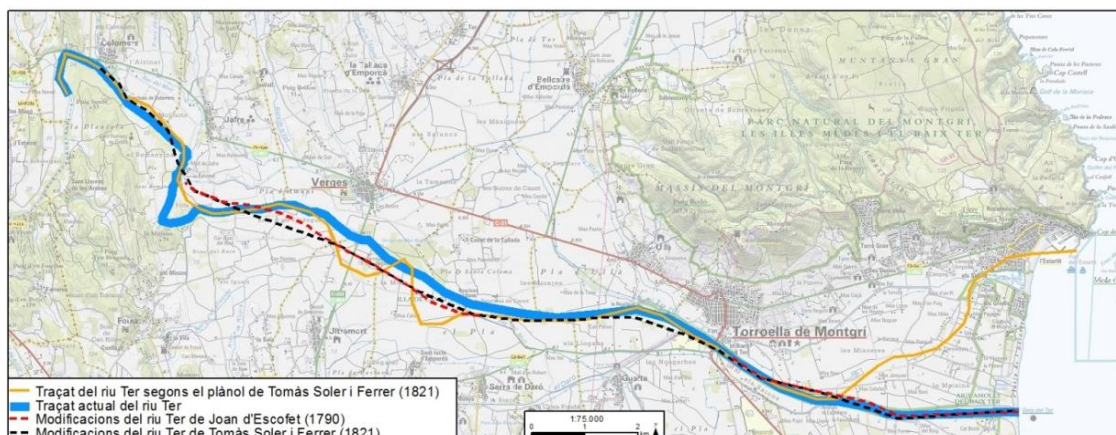
⁴³⁹ Aquest puig rep aquest nom en el mapa històric, però actualment és anomenat Puig Surós.

⁴⁴⁰ Aquests arcs esmenten que s'anomenen clavegueres i en aquesta zona ja n'existien quatre, però no eren suficients.

⁴⁴¹ Ho varen indicar els Ajuntaments de Torroella, Gualta i Fontanilles el 20 de novembre de 1820.

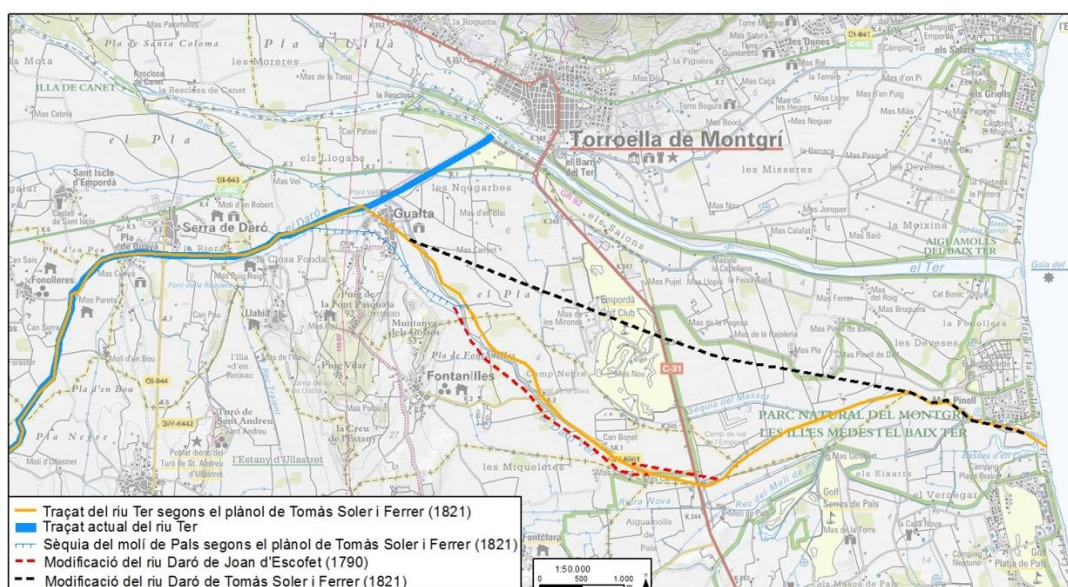
⁴⁴² Segons Carreras (1993, 203) aquest projecte podria haver tingut pretensions encaminades a convertir el riu Ter navegable, ja que a l'Edat Mitjana les barques de cabotatge i de poc calat arribaven fins a prop de Torroella de Montgrí.

Figura 6.7. Els traçats del riu Ter i les seves modificacions

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de l'Archivo General del Ministerio de Fomento, OH-444 i el mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

Figura 6.8. Els traçats del riu Daró i les seves modificacions

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de l'Archivo General del Ministerio de Fomento, OH-444 i el mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

6.3 La cartografia d'establiments hídrics (1767-1848)

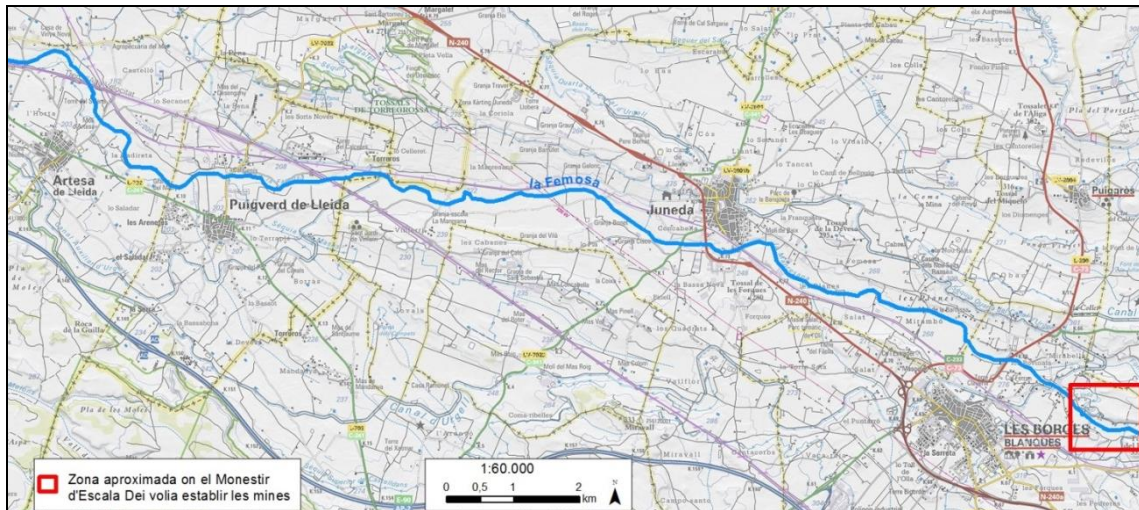
Tal com s'ha exposat en els apartats anteriors, alguns membres de la família Soler, com a mestres de cases de la Intendència, van haver d'intervenir en alguns plets que es presentaven al Tribunal de la Intendència per establiments d'aigües que sol·licitaven els propietaris. En algunes ocasions la manera d'estudiar i solucionar aquests conflictes era a través de la cartografia. Fins ara s'han estudiat aquells plets que van acabar desencadenant plans d'irrigació, però, a continuació, es presenten els documents cartogràfics traçats a ran de l'establiment de molins o mines d'aigua.

Mines d'aigua

Pel que fa referència als documents cartogràfics resultants dels plets per establiments de mines d'aigua cal parlar del que va traçar Joan Soler i Faneca, el 1767, de la zona del curs d'aigua de la Femosa (Borges Blanques, Juneda, Puigverd de Lleida i Artesa de Lleida); el de Tomàs Soler i Ferrer de 1807 pel pla d'en Casalí (Sabadell); el de Joan Soler i Mestres per Argentona el 1835; i el que va fer aquest últim, juntament amb el seu germà Francesc d'Assís i l'arquitecte Josep Vila Roca, per Arenys de Mar el 1848.

El primer plànol va sorgir com a conseqüència del plet que van presentar, el 1763, en el Tribunal de la Intendència, els Ajuntaments de Puigverd de Lleida, Juneda i Artesa de Lleida contra el Monestir d'Escaladei per haver sol·licitat l'establiment d'unes mines d'aigua en el torrent de la Femosa (Figura 6.9). Per tal de trobar una solució que no perjudicés a les viles esmentades es va acordar que dos experts, un designat per cada part litigant, "formasen un mapa de común acuerdo"⁴⁴³. Així doncs, els ajuntaments van decidir nomenar a l'arquitecte Andreu Bosch i Riba, mentre que el monestir va escollir a Joan Soler i Faneca.

Figura 6.9. La zona del conflicte de 1763

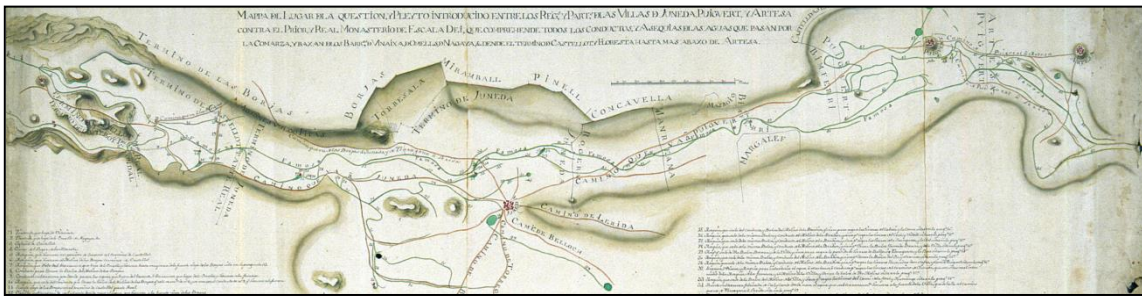
Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

El resultat van ser dos documents cartogràfics que diferien en alguns punts, ja que els experts no s'havien posat d'acord en tots els detalls. Per tant, per aquest plet, en data de 28 de setembre de 1767, es pot trobar un document cartogràfic d'Andreu Bosch com a expert de la part litigant municipal i un de Joan Soler i Faneca com a expert del Monestir d'Escaladei (Figura 6.10 i Figura 6.11). La diferència entre ambdós treballs és, bàsicament, de detall, ja que Joan Soler i Faneca, a més de traçar un plànol general de la zona com va fer Andreu Bosch, va incloure tres detalls i un perfil de les aigües de la Femosa, de les sèquies i dels pous de Puigverd de Lleida⁴⁴⁴.

⁴⁴³ En aquesta informació també s'esmenta que, per evitar modificacions en el plànol, un cop finalitzat el guardés el membre de la comissió Francesc Comellas. ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1763, n° 1L.

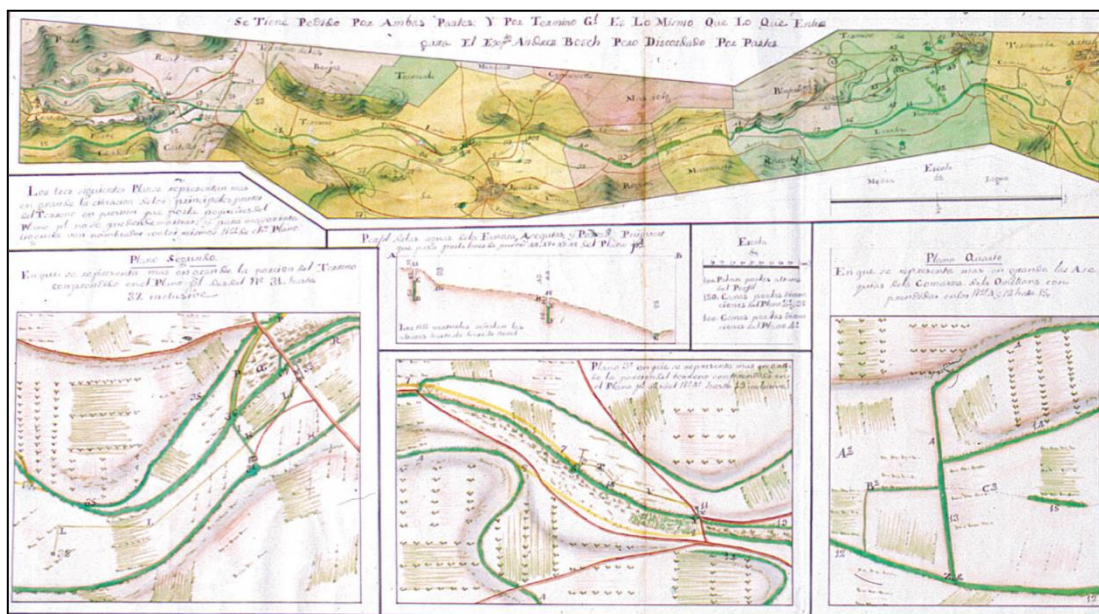
⁴⁴⁴ El plànol general dels dos experts inclouen: les sèquies, els pous, les fonts, les mines, els molins, els camins, els termes i els límits municipals. ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1763, n° 1L.

Figura 6.10. Detall del plànol de la Femosa d'Andreu Bosch

Font: ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 124.

Figura 6.11. Detall del plànol de la Femosa de Joan Soler i Faneca

Font: ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 156.

Degut a aquest desacord, el 1769, Josep Elias Vila, com a representant del Monestir d'Escaladei, va sol·licitar que un tercer expert es desplaçés a la zona i marqués sobre un dels plànols tot allò que considerés necessari per determinar que podria fer i practicar el Monestir sense causar perjudicis als habitants que utilitzaven l'aigua del torrent de la Femosa, en virtut dels establiments que tenien concedits. Josep Elias va aconsellar que aquest expert, per tal d'elaborar un treball més exhaustiu, s'avalés: dels mapes i les relacions presentades per Joan Soler i Faneca i Andreu Bosch, de les deduccions d'ambdues parts i de les declaracions dels diferents testimonis⁴⁴⁵. Però, Josep López Pastor, representant de l'altre part litigant, no estava

⁴⁴⁵ “Y asi mismo suplico sea nombrada un experto tercero de oficio para que se confiera en el lugar de la question y teniendo presente las deducciones de una y otra de las partes , las declaraciones de los testigos por cada una de ella recibidos, el Borrón del Mapa General que formaron los dos expertos, las relaciones que estos han presentado forme sobre el mapa con especificacion e individuacion de todo quanto comprenda sea necesario segun lo deducido y retendido por una y otra de las partes haga de lo que concidere que pueda hazer y practicar el Real Monasterio en virtud de los establecimientos que tiene concedidos y se hallan en autos que de vera tenir presentes y sin causar perjuicio a las universidades y particulares de Juneda, Puigvert y Artesa a cuyo fin se hagan las provisiones oportunas y se despachen los mandatos correspondientes contradiciendo a lo instado por la parte y demas perjudicial en aquel mejor modo que en dicho haya lugar. 1 de junio de 1769.” [Firma de:] Josep Elias y Vila. ACA, Real Patrimonio, Procesos, 1763, nº1 L.

d'acord en nomenar aquest tercer expert⁴⁴⁶. No s'ha trobat informació relativa aquest nomenament, així com tampoc a què s'executessin les obres que havien assenyalat Joan Soler Faneca i Andreu Bosch en els seus documents cartogràfics.

El següent plànol de la família Soler, referent a establiments de mines d'aigües, és de la mina d'en Casalí, situada a Sabadell. Aquest va ser aixecat, el 17 de febrer de 1807, per Tomàs Soler i Ferrer. La història d'aquest document es remunta al 22 de gener de 1802, quan, l'Assessor General del Reial Patrimoni Antonio Sicardo i l'Intendent Blas de Aranza, van informar a la Batllia General del Reial Patrimoni que Narcís Casalí sol·licitava un establiment d'aigua. Concretament, aquest particular de la parròquia de Jonqueres demanava buscar aigua i fer les excavacions, les mines i els conductes convenients per conservar-la en un dipòsit i aprofitar-la per regar les seves terres i les d'altres propietaris de la zona propera a la sortida de l'aigua⁴⁴⁷.

En el document de sol·licitud Narcís Casalí ja va informar que la concessió d'aquest establiment no causaria perjudici a ningú i, a més, manifestava que la Hisenda Reial podria treure'n profit pel cens que en rebria⁴⁴⁸. Així doncs, el 29 de gener de 1802, es va demanar que el Batlle de les aigües del corregiment de Mataró estudiés la possibilitat de concedir aquest establiment⁴⁴⁹. Pocs dies després, el 3 de febrer de 1802, el batlle, Joan Cusí, ja va dir que: "No se sigue ni para perjuicio a tercero por no haver quien se valga de dichas aguas ni quien tenga establecimiento para ellas en quanto he podido saber"⁴⁵⁰.

Amb aquest informe favorable, el fiscal del rei va concedir l'establiment d'aigües a Narcís Casalí el 16 de març de 1802. Més endavant, el 6 de juliol de 1805, se n'hi va atorgar un de nou perquè en un any construís una mina⁴⁵¹. L'esclat de la Guerra del Francès i la falta de capital van alentir la marxa de les obres i, per això, el 16 d'octubre de 1806, el representant de Casalí sol·licità modificar el tram final de la mina que restava per construir, a més d'un any i mig per executar-lo (Figura 6.12)⁴⁵². Així doncs, el mestre de cases del rei, Tomàs Soler i Ferrer, va haver d'aixecar un plànol amb el nou traçat de la infraestructura i els diferents pous dels particulars (Figura 6.13)⁴⁵³. Un fet interessant que cal remarcar, és que la mina d'en Casalí va acabar donant beneficis a la família en qüestió, ja que, a finals del segle XIX, aquesta va cedir

⁴⁴⁶ "[...] que el nombramiento de tercero, que insta la otra parte por la discordia que supone de los dos expertos es intempestivo y totalmente fuera de caso y lugar porque no se sabe de fijo si los expertos han o no discordado y aunque sea asi tambien se ignora si han discordado sobre todos los puntos o bien si han acordado en algunos de ellos y sobre los acordados no hay necesidad de tercero.

A este tampoco se le debe enseñar el mapa que se supone ha formado el experto de la otra parte pues segun dice no es de común acuerdo con el de la mia a diferencia del borron que se formo en el lugar de la question y se entregó de orden del comisionado de V.S. al escelentissimo Francisco Comellas para que lo tubiese en custodia y no solo no debe dicho mapa enseñar al tercero en su caso si que deberá sacarse del proceso por lo que a su tiempo se deduciera. 10 de junio de 1769" [Firma de:] Josep López Pastor.

⁴⁴⁷ La parròquia de Junqueres en aquells temps formava part de Terrassa, però actualment pertany a la zona de la Creu Alta de Sabadell. La falta d'aigua en aquestes terres era un fet, ja que, a Sabadell, fins ben entrat el segle XV, l'única disponibilitat d'aigua que hi havia era la que es recollia de la pluja i la captada de l'aquífer subterrani a través dels pous. L'entrada en funcionament de les indústries tèxtils i el creixement de la població durant el segle XIX van obligar a plantejar diferents actuacions per augmentar el cabal d'aigua. Així doncs, durant aquest segle, ja es podien comptar fins a sis fonts públiques a Sabadell, l'aigua sobrant de les quals es destinava al rec o a la indústria (Agemí; Deu, 1999).

⁴⁴⁸ ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, nº 2 F.

⁴⁴⁹ Terrassa i Sabadell en aquella època formaven part del corregiment de Mataró.

⁴⁵⁰ ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, nº 2 F.

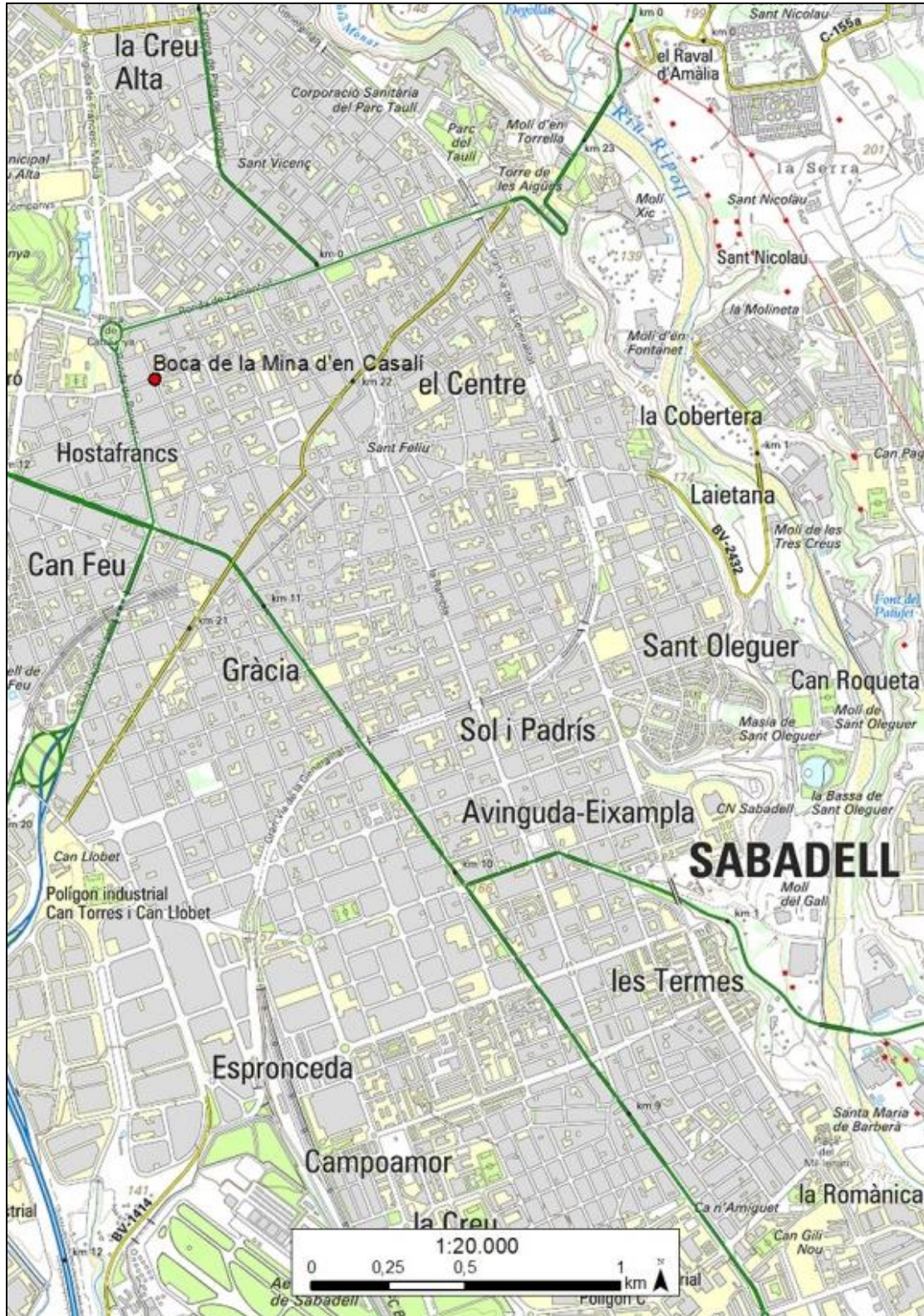
⁴⁵¹ Sembla ser que es tracta d'un altre establiment, ja que és possible que el primer, per causes que es desconeixen, se li hagués caducat.

⁴⁵² La boca de la mina es trobava entre la cantonada del carrer de Garcilaso i el del Vallès (Sabadell).

⁴⁵³ L'existència de pous en aquest plànol demostra que els sabadellencs van haver de recórrer a solucions pròpies per poder disposar d'aigua. Aquest és l'únic plànol que s'ha localitzat, però és plausible pensar que el mestre de cases en tracés un del primer tram de la mina que s'havia construït entre 1805 i 1806 o un de més exhaustiu del segon tram.

en arrendament a l'Ajuntament part de l'aigua que extreien per portar-la als clarificadors de la vila i augmentar així el cabal per al subministrament públic (Argemí; Deu, 1999).

Figura 6.12. Boca de la Mina d'en Casalí

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:25.000 de l'ICGC.

Figura 6.13. Detall del plànol de la mina d'en Casali⁴⁵⁴

Font: AGS, DG00300.

El següent treball referent a establiments hídrics per a la construcció de mines va ser de la zona sud del nucli d'Argentona. L'aixecament d'aquest plànol, el 1835, era conseqüència del plet que, a principis de la dècada de 1830, van iniciar els hereus de Manel Romeu contra Lluís Pujades i Joan de Palau per l'obertura d'unes mines que aprofitessin l'aigua del Torrent d'en Cirés. El problema era que els hereus de Manel Romeu volien construir-ne una per captar les aigües del pou de Francesc Ribas per dirigir-les cap el pou de Josep Grau, el de Josep Roqueta i fins a les terres properes al Mas Viver, propietat dels Romeu, per irrigar-les. En canvi, Lluís Pujades, per poder regar les seves terres situades al nord del mas Cirés, volia construir una mina i un conducte des de dos pous que tenia de prova, prop dels anteriorment citats, fins a la zona esmentada (Figura 6.14). Per tal de resoldre la qüestió de si aquestes obres afectarien l'aigua de la que podrien disposar un i altre, els pèrits dels dos bàndols van informar, el març de 1832, que era necessària la valoració del Batlle de les aigües. Així doncs, el 27 de febrer de 1835, la Batllia General va formalitzar l'encàrrec a Tomàs Soler i Ferrer qui, degut el seu mal estat de salut, no va poder dur-lo a terme i el va trametre al seu fill Joan Soler i Mestres⁴⁵⁵.

Aquest es va desplaçar a la zona i, amb la presència dels interessats, va reconèixer els terrenys en litigi i va aixecar un plànol topogràfic (Figura 6.15). Aquest document, que data de 10 de juny de 1835, va servir a l'arquitecte per marcar les propietats de cadascú, les pretencions dels dos bàndols i els punts que va creure convenients per la resolució del litigi⁴⁵⁶. Amb tot aquest estudi Joan Soler i Mestres va aconseguir determinar que la construcció de la mina dels hereus de Romeu podria afectar els pous de prova que Lluís Pujades havia establert i a l'inrevés. Per tal d'evitar aquestes afectacions i autoritzar els establiments que demanaven ambdues parts, Joan Soler va donar un seguit de consells i ordres. Per exemple, va dictar que la mina que els hereus de Romeu volien formar continuant el curs del torrent d'en Cirés amunt, per evitar que acabés

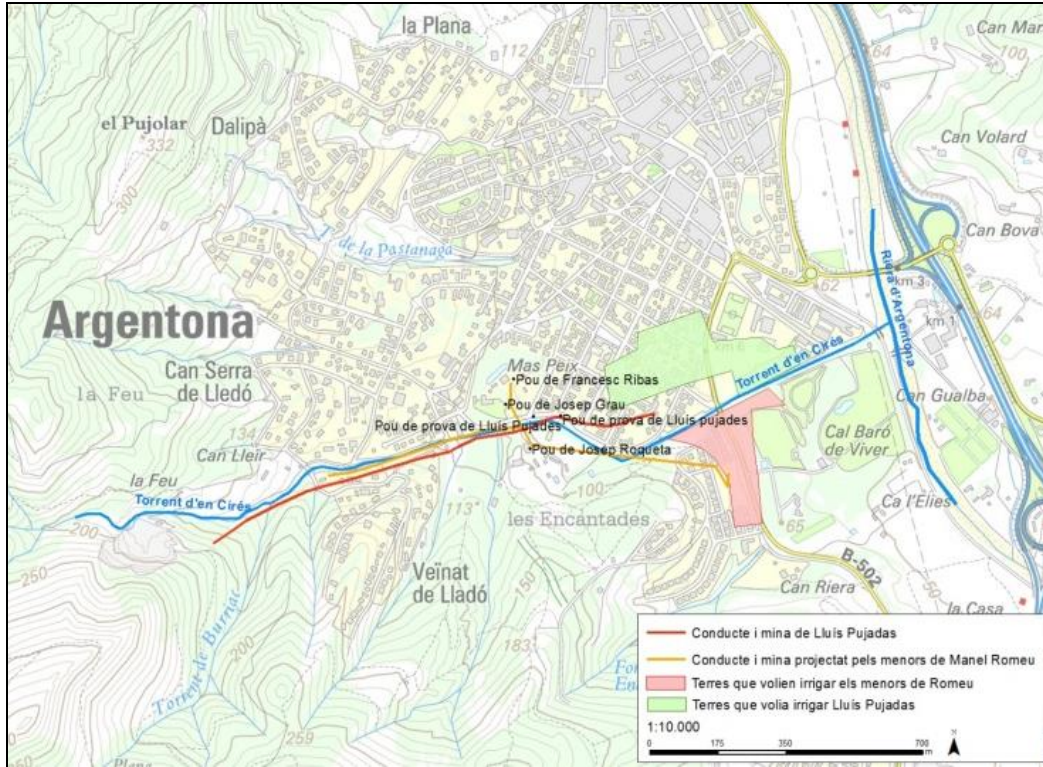
⁴⁵⁴ De la lletra B a la P es representa el nou traçat de la mina.

⁴⁵⁵ Aleshores Joan Soler i Mestres estava apunt d'obtenir el títol d'arquitecte per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.

⁴⁵⁶ Cal destacar, que en el mateix plet es conserven dos documents cartogràfics anteriors. El primer, que data d'11 de maig de 1833 i que simplement és un esquema de l'àrea objecte de litigi, va ser el plànol, d'autor desconegut, que van presentar la part de Manel Romeu per denunciar a Lluís Pujades (ACA, Real Patrimonio, Batllia General del Real Patrimonio, Procesos, 1832, n° 6 C, fol. 89). El segon mapa, que també va ser presentat pels hereus de Manel Romeu, data de 1834 (ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 525).

afectant a la mina i el conducte de Lluís Pujadas, es construí a una distancia mínima de “40 canas” (Annex 44).

Figura 6.14. Zona sobre la que es va desenvolupar el plet de 1832

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa Topogràfic 1:25.000 de l'ICGC.

Figura 6.15. Plan topográfico de los terrenos sobre que versa la cuestión entre los Tutores y Curadores de los menores de D. Manuel Romeu y D. Luis Pujadas [...] (1835)

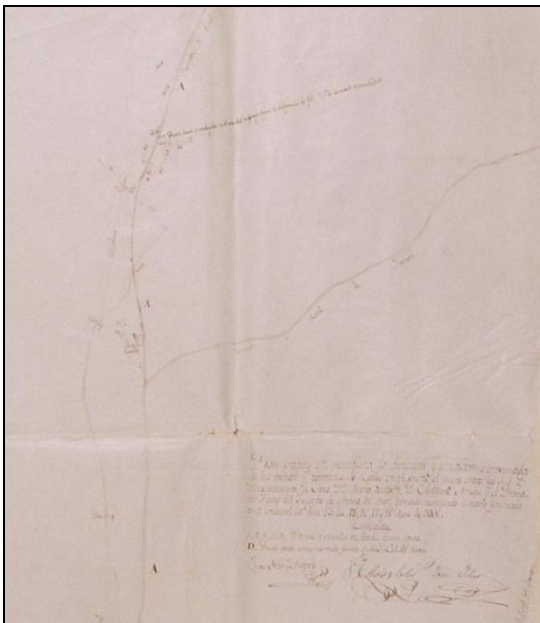

Font: ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 123.

L'últim plànol que es va traçar per solucionar un plet referent a l'obertura de mines d'aigua és el que es va resoldre pel tribunal de la Reial Audiència. En aquesta denúncia, que la va formalitzar, el 1846, Bonaventura de Sans, es va demanar: "la prohibición de practicar ciertas obras en busca de agua [al torrent de Bareu] y demolición o inutilización de ellas"⁴⁵⁷. I és que Sans tenia les aigües de la zona en establiment des de 1612. La raó d'aquesta sol·licitud venia perquè Clemente Arnaus havia obert un pou de proves i havia construït una mina per aprofitar les aigües del torrent o Rial de Bareu situat a Arenys de Mar⁴⁵⁸. Per tal de trobar una solució entre tots els implicats, cadascuna de les parts afectades van nomenar un expert perquè, conjuntament, averiguessin si Gelbert i Arnaus podien utilitzar les aigües de l'esmentat torrent.

Així doncs, Bonaventura de Sans va nomenar a l'arquitecte Josep Vila Roca com a expert, Maria Gelbert a Joan Soler i Mestres i, finalment, Climent Arnaus a Francesc d'Assís Soler i Mestres. Els tres pèrits van desplaçar-se a la zona en qüestió per determinar si les noves infraestructures i les usurpacions d'aigua del torrent de Bareu afectaven a l'establiment que s'havia fet el 1612 a Bonaventura de Sans⁴⁵⁹. El març de 1848, un cop realitzats els primers estudis, els tres experts van traçar un croquis de comú acord on es posava de manifest la direcció i la situació de les mines i els pous, el nom dels propietaris i els torrents de Fontori, Vallfiguera i Bareu⁴⁶⁰. Finalment, la Reial Audiència va dictar que Climent Arnaus i Maria Gelbert quedaven absolts de la denúncia interposada per Bonaventura de Sans i, per tant, podien continuar amb les obres que s'havien aturat el 23 de març de 1846 i el 8 de juny del mateix any.

Figura 6.16. Detall del Plan croquis que manifiesta la dirección y situación aproximada de las minas y torrentes o Riales en qe. vierte el pleyto [...] (1848)

Font: ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 451.

⁴⁵⁷ ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, nº 5.172.

⁴⁵⁸ El pou de proves, tal i com es pot veure en el document cartogràfic que es va aixecar en aquest plet, es trobava en els terrenys de Francesc Bellapart i la mina en els del mas Vila.

⁴⁵⁹ Gelbert i Arnaus també van demanar als pèrits que, una vegada fet el primer estudi, expressessin, el més aproximadament possible, per on passava l'aigua de les escriptures presentades en el plet.

⁴⁶⁰ Per conèixer exactament quins estudis van portar a terme els experts i com, consultar: ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, nº 5.172. En el plànol s'expressen amb pams les distàncies entre les mines i els pous.

Fins aquí s'han exposat i analitzat tots aquells plànols, coneguts fins el moment, que van aixecar els diferents membres de la família Soler per solucionar els plets d'establiments de mines d'aigua registrats en el Tribunal de la Batllia General del Reial Patrimoni, o bé, en el Tribunal de la Reial Audiència⁴⁶¹. Però, a la primera meitat del segle XIX, els Soler també van estar implicats en l'estudi d'establiments de molins.

Molins

A l'hora d'estudiar la cartografia dels establiments hídrics per la construcció de molins cal esmentar en primer lloc el plet que l'Ajuntament de Balaguer va fer contra Cayetano Puig (1815) i, en segon, el que Martí Marifont i Francesca Riera, veïns de Dosquers (Maià de Montcal), van iniciar contra Pere Noguer de Segueró veí del municipi de la Beuda⁴⁶².

El primer dels plets va sorgir com a conseqüència de la concessió, el 22 de desembre de 1814, de l'establiment d'un molí fariner a Cayetano Puig al terme municipal de Vallfogona de Balaguer (la Noguera). El que aquest propietari havia demanat el 20 de gener de 1814 era, aprofitar les aigües sobrants del molí fariner del Comte (Balaguer) per posar-ne en moviment un altre a Vallfogona de Balaguer i regar les terres de la part baixa d'aquesta població abans de retornar-les al riu⁴⁶³. Cayetano Puig va justificar aquest establiment dient que: les aigües del riu, tot i que eren aplicables a l'ús privat, eren d'ús comú i, per tant, una vegada el molí del Comte les havia aprofitat, tornaven a ser d'ús comú i podien ser reaprofitables. A més, afegia que: una vegada aquestes eren utilitzades pel molí del Comte passaven cap el terme de Vallfogona de Balaguer on desembocaven. Davant d'aquestes justificacions, ni el fiscal, ni l'Ajuntament de Vallfogona de Balaguer, que veia beneficis pel rec de les seves terres, van oposar-se a la petició i li van concedir un any per construir el molí. A principis del 1815 ja estava en funcionament aquesta infraestructura, però, el 7 de setembre del mateix any, l'Ajuntament de Balaguer va iniciar un plet contra Cayetano Puig al no estar d'acord amb la justificació que havia donat de que les aigües després del molí del Comte passaven pel terme de Vallfogona de Balaguer.

Per tal de resoldre aquest plet la Intendència va encarregar a Tomàs Soler i Ferrer que fes un estudi del terreny i un mapa el més fidel i exacte possible. El primer que va fer el mestre de cases va ser conferir-se a la zona per fer els estudis pertinents i escoltar les opinions de cadascuna de les parts litigants. En paral·lel va consultar els plànols de la zona de litigi que havien estat aixecats anteriorment i va adonar-se d'alguns errors, els quals, segons ell mateix, podien ser corregibles amb una simple explicació. Davant d'aquesta situació, va creure que el més oportú era aixecar un nou document cartogràfic. Dels plànols que havia consultat Tomàs Soler i Ferrer per fer els seus estudis, com del que ell mateix va traçar, només ha esta possible trobar-ne unes còpies seves del 28 d'abril de 1818. L'original d'un d'ells és plausible pensar que el va traçar Cayetano Puig cap el 1814 per obtenir l'establiment d'aigua, que havia sol·licitat el 20 de gener de 1814. Aquestes consideracions no són trivials, ja que hom ha tingut coneixement que el molí va entrar en funcionament el 1815 i el títol del document és *Plan demostrativo desde la Ciudad de Balaguer al molino que pretende construir Don Cayetano Puig en el*

⁴⁶¹ Existeix un altre plànol traçat per Francesc d'Assís Soler i Mestres referent a temes d'establiments d'aigua, però al no fer referència a mines d'aigua no s'ha tractat en aquest apartat (ACA, Diversos, Colecciones, 451).

⁴⁶² Tota la informació del primer plet pot consultar-se a: ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1814, nº 5, G o a ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1815, nº 11, B. La del segon pot consultar-se a: ACA, Real Patrimonio, Bailia General Real Patrimonio, Procesos, 1827, nº 9.

⁴⁶³ El molí del Comte prenia les aigües del riu Segre.

*termino de Ballfugona*⁴⁶⁴. En aquest plànol Cayetano Puig va traçar erròniament el recorregut de la sèquia principal i, a més, deia equivocadament que la sèquia propera al molí del Comte, construïda pels balaguerins, era per evitar la construcció del molí de Cayetano Puig⁴⁶⁵.

El següent plànol copiat per Tomàs Soler és d'un que havia traçat ell mateix cap a mitjans de 1816, quan ja se li havia formalitzat l'encàrrec (Figura 6.17)⁴⁶⁶. Aquest document permet veure tots els errors que, intencionats o no, havia fet Cayetano Puig en el plànol de 1814. Així doncs, s'observa que la sèquia principal desaguava en el riu Segre al terme de Balaguer i que la secundària s'havia construït per fer la funció de desguàs mentre l'Ajuntament de Balaguer obria el nou molí, concedit pels acords de 18 de febrer de 1815, a la part baixa de la sèquia principal. A més d'aquesta informació, Soler va indicar el traçat aproximat del canal de Cayetano Puig des del punt que prenia les aigües a la sèquia principal fins al seu molí i d'aquest fins a les terres que havien d'irrigar-se. Aquesta aigua es prenia en el mateix lloc on Puig havia determinat, però Tomàs Soler i Ferrer li va donar un recorregut a ran del que anomenà marge de la Costa del Sot per aconseguir més pendent i evitar l'embalsament d'aigua⁴⁶⁷. L'últim element que es representa en aquest plànol, i que no s'havia traçat en l'anterior, és una petita sèquia, al nord de la principal, que tenia la funció d'irrigar les terres properes al riu Segre des del molí del Comte fins a la partió de termes de Balaguer i Vallfogona de Balaguer.

Finalment, l'últim plànol copiat per Tomàs Soler i Ferrer, el 28 d'abril de 1818, és un croquis amb tots els amidaments del tram de la sèquia principal des del molí del Comte al nou que volia portar a terme l'Ajuntament de Balaguer⁴⁶⁸. Per les notícies donades en l'informe del mestre de cases, l'original d'aquest plànol també va ser traçat per Tomàs Soler i Ferrer el juny de 1816, data que podria ser atribuïble al plànol original anterior per tenir-hi una certa relació⁴⁶⁹.

Figura 6.17. Plano demostrativo que manifiesta una porción de terreno confinante con el Río Segre [...]

Font: Archivo del Palacio Real, nº de orden 4876, sig. 4317.

⁴⁶⁴ Archivo del Palacio Real, nº de orden 4877, sig. 4318.

⁴⁶⁵ Com es veurà en plànols posteriors, la sèquia principal mai entrava al terme municipal de Vallfogona de Balaguer, ja que desembocava al riu Segre a Balaguer, i la sèquia propera el molí del Comte no es va fer per evitar la construcció del molí de Puig, sinó per desguassar les aigües del Comte, mentre els balaguerins n'alçaven un de nou al tram final de la sèquia principal.

⁴⁶⁶ *Plano demostrativo que manifiesta una porción de terreno confinante con el Río Segre desde el molino harinero nombrada del Comte al punto en que las aguas de dicho Río terminan su corriente, y empiezan a formar detención o embalsamiento, con motivo de la presa situada en aquellas inmediaciones por la qual se conducen aguas del mismo Río al territorio de Termens[...]*. Archivo del Palacio Real, nº de orden 4876, sig. 4317.

⁴⁶⁷ Si aquest fet succeís, l'aigua no seria suficient per al molí nou de Balaguer i el de Puig.

⁴⁶⁸ Archivo del Palacio Real, nº de orden 4878, sig. 4319.

⁴⁶⁹ En l'informe es pot llegir "el plano original de los datos es de 25 de junio de 1816". A més, en el plànol s'indica que el nou molí que volien construir els balaguerins estava en procés.

Finalment, de l'últim establiment de molins que un membre de la família Soler va haver d'aixecar un plànol va ser el de la zona de la riera de Gramanell (Garrotxa). Aquest curs d'aigua neix a la muntanya del Sucre al municipi de la Beuda i, després de travessar pel centre, en direcció nord-sud, el municipi de Maià de Montcal, desemboca al riu Fluvià per la zona del pla del Bisbe (Sant Ferriol) (Figura 6.18)⁴⁷⁰. La presència d'aigua en aquest sector va propiciar que, durant el segle XVIII i XIX, s'establissin molins al llarg del seu curs. Els problemes per l'ús d'aquesta aigua, però, no van trigar en aparèixer, ja que un dels propietaris dels molins, Pere Noguer va sol·licitar, el 27 de juny de 1827, establiment per un o més molins fariners o "escayadors" entre el que ja tenia (Bosch) i la presa del de Martí Marifont⁴⁷¹. Aquesta sol·licitud va provocar una reacció contrària dels propietaris dels molins de la part inferior de la riera, Martí Marifont i Franesca Riera, al veure perillar la quantitat d'aigua disponible per els seus batans (Figura 6.21)⁴⁷².

Sembla ser que la primera sol·licitud d'establiment de Pere Noguer no va prosperar, ja que el 25 de novembre de 1828 en va fer una altra. En aquest cas, la Batllia del Reial Patrimoni si que va escoltar la petició i va demanar a Tomàs Soler i Ferrer que n'estudiés la seva viabilitat. Així doncs, el mestre de cases del rei va desplaçar-se a la zona objecte d'estudi per recórrer tota la riera de Gramanell i els torrents que la nodrien. Amb la informació que va interpretar d'aquesta visita, la que li havien exposat les parts contràries del plet (Noguer i Marifont-Riera), l'obtinguda de les consultes als ajuntaments i als síndics dels tres termes municipals (Segueró, Maià de Montcal i Dosquers) i la documentació escrita i cartogràfica proporcionada, va portar a terme l'encàrrec que li havia encomanat el Batlle del Reial Patrimoni (Figura 6.19)⁴⁷³.

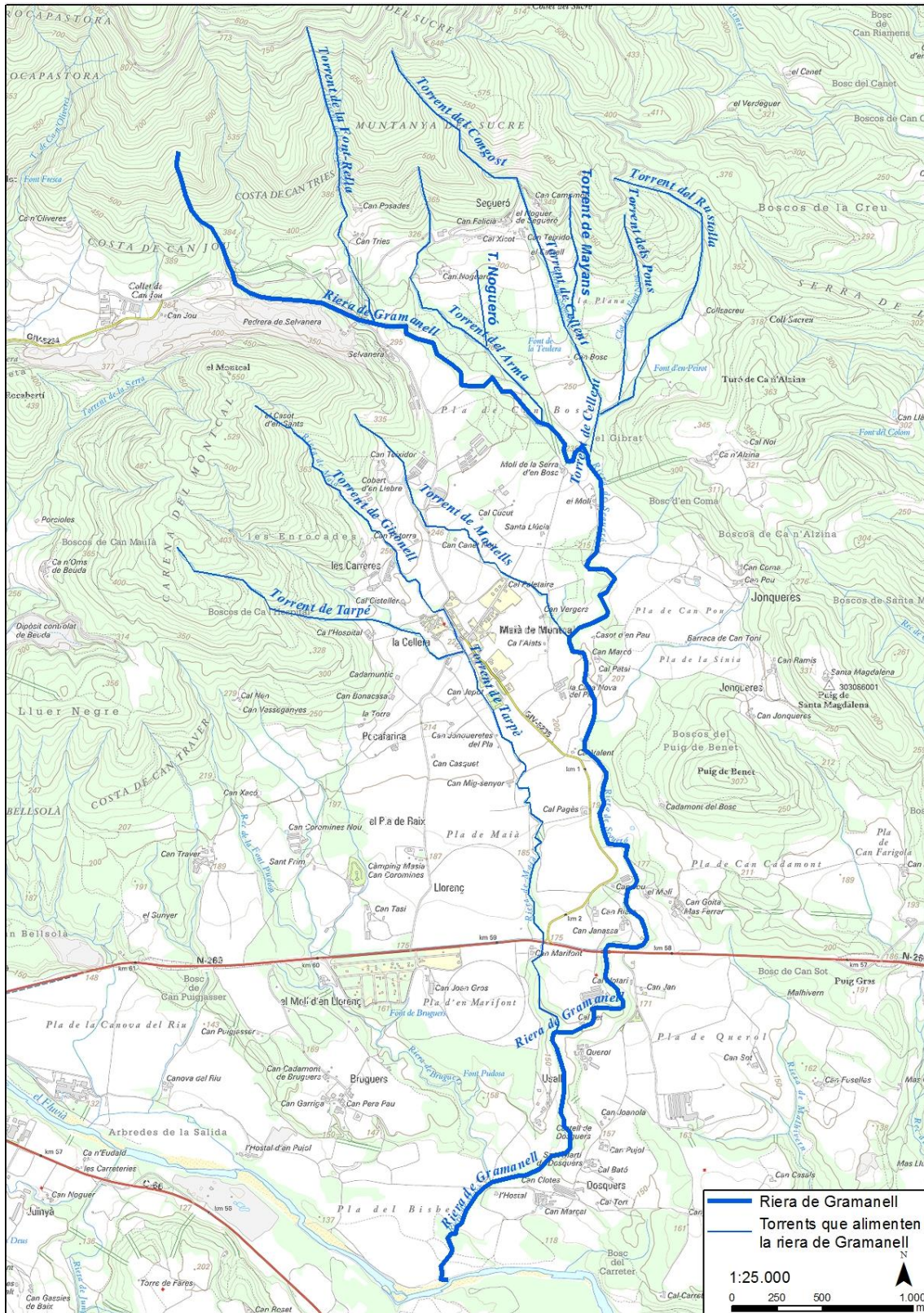
⁴⁷⁰ Avui dia aquesta riera rep dos altres noms. Des del seu inici, i fins que s'uneix amb la riera de Maià, s'anomena de Segueró. Mentre que, d'aquest punt fins que desemboca al riu Fluvià, passa a dir-se de Maià.

⁴⁷¹ Els molins de tipus "escayador" eren els que servien per pelar el blat.

⁴⁷² En el transcurs del plet hi van haver queixes d'altres parts per aquest establiment que demanava Noguer. Així, per exemple, l'Ajuntament de Dosquers deia que si a l'estiu l'aigua era escassa, amb aquests nous molins encara ho seria més i, per tant, podria donar lloc a més malalties.

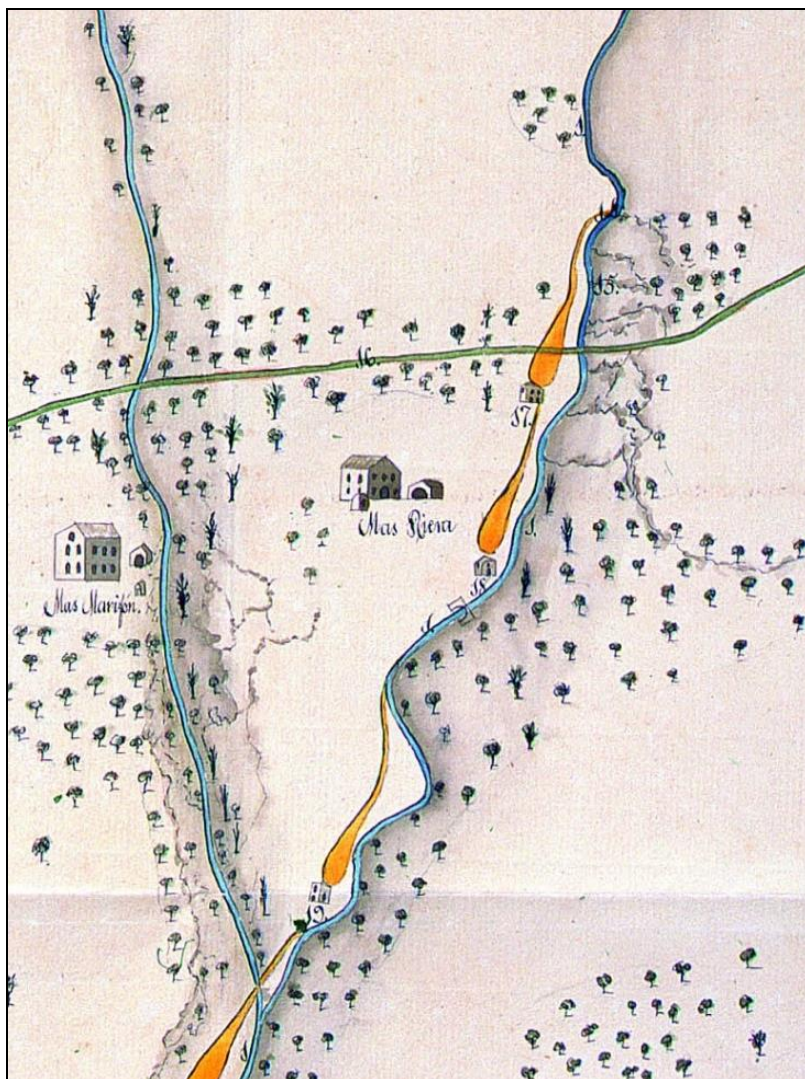
⁴⁷³ El plànol que va realitzar el procurador de Pere Noguer, el 9 d'abril de 1828, es pot trobar a: ACA, Real Patrimonio, Bailía General Real Patrimonio, Procesos, 1827, n° 9, f. 46-55. D'aquest mateix document se'n conserva una còpia de Tomàs Soler i Ferrer del 25 de setembre de 1832 (ACA, Colecciones, Mapas y Planos, 561).

Figura 6.18. La riera de Gramanell i els seus afluents

Font: Elaboració pròpia a partir dels mapes de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (MP-561, MP-163/1 i MP-163/2) i el mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

Figura 6.19. Detall del plànol copiat per Tomàs Soler i Ferrer (1832) del presentat per Pere Noguer (1828)

Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 561.

A ran del seu treball, Tomàs Soler i Ferrer va calcular la superfície de terra que es regava amb l'aigua de la riera de Gramanell, quina era la quantitat que hi havia emmagatzemada a les basses i quina quedava disponible (Annex 46)⁴⁷⁴. Per tal de representar totes aquestes dades, mostrar quina era la situació i justificar la viabilitat de l'obra, el 31 de març de 1830, Soler va aixecar un plànol de la zona i en la documentació annexa deixava clar que els seus estudis li havien posat de manifest que la riera tenia suficient aigua perquè s'hi establissin tres molins fariners més dels que hi havia (Figura 6.20 i Figura 6.21)⁴⁷⁵. Però, per dictaminar la quantitat d'aigua que podia utilitzar cada propietari Soler va utilitzar el mateix sistema que havia emprat per aixecar el plànol de la riera d'Argentona. Així que, en el plànol va marcar, en lletres majúscules i

⁴⁷⁴ Tomàs Soler i Ferrer va haver de tenir en compte la quantitat d'aigua que quedava retinguda en les quatre basses que hi havia en aquest tram de la riera de Gramanell, ja que aquest fet provocava una disminució del cabal disponible.

⁴⁷⁵ D'aquest plànol se'n va fer una còpia idèntica el 25 de setembre de 1832. Actualment, també es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó amb la signatura: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 163/2.

Es tenia pensat ubicar els tres molins de la següent manera: un al Mas Cadamont i els altres dos a l'extrem inferior de les terres del manso Pou (un a la ribera dreta de la riera i l'altre a l'esquerra)

minúscules de color negre (A-Z i de l'a-l), totes les terres que utilitzaven l'aigua de la riera de Gramanell per regar. Aquesta informació remet a una llibreta on van anotar-se el propietari, la superfície (en vesanes i canes) i quines aigües utilitzava. A més, en aquest cas també va marcar els punts, amb lletres majúscules (A-X) i de color rosat, on havia mesurat la quantitat d'aigua de la riera⁴⁷⁶. Finalment, com que una part de l'aigua d'aquest curs s'emmagatzemava en quatre basses, també va haver de tenir en compte la quantitat que es quedava retinguda en elles, ja que feia baixar el cabal disponible⁴⁷⁷.

Figura 6.20. Detall del *Plan demostrativo que describe las porciones de los términos de Segaró, Mayá y Dosquers con el curso de la riera llamada de Gramanell y los torrentes adherentes a ella [...] (1832)*

Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 163/1.

Un cop obtingudes totes aquestes mesures Tomàs Soler i Ferrer va dictar que els nous establiments: “[...] no causaran disminució de aigües, si solo unos depósitos o suspensiones momentáneas como lo verifican los mismos Marifont y Riera en dichas sus fábricas.”⁴⁷⁸. Per tant, amb l’ajuda de la cartografia i de les tècniques d’amidament pròpies de l’època el mestre de cases del rei i Batlle de les Aigües va resoldre el plet a favor de Pere Noguer.

⁴⁷⁶ Aquest amidament el duia a terme en els punts de la riera de Gramanell on creia que podia haver-hi una variació de cabal a l’afegir-se les aigües de torrents, canals, rius o altres rieres.

⁴⁷⁷ Entre tots aquests documents també hi ha una relació dels establiments d’aigua que s’havien fet en aquesta zona.

⁴⁷⁸ ACA, Real Patrimonio, Bailía General Real Patrimonio, Procesos, 1827, nº 9.

Figura 6.21. Els molins afectats pel plet i els establiments concedits

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació presentada en el plet (ACA, Real Patrimonio, Bailia General Real Patrimonio, Procesos, 1827, n°9) i el mapa Topogràfic 1:50.000 de l'ICGC.

7. LA CARTOGRAFIA ADMINISTRATIVA (1813-1822)

Dins d'aquesta tipologia s'emmarquen plànols de dues temàtiques diferents, la referent a: la divisió del territori en partits judicials i la de segregacions municipals. En tots dos casos, l'únic membre de la família Soler que va treballar-hi va ser Tomàs Soler i Ferrer, el qual va aixecar un total de cinc plànols (un dels partits judicials de Catalunya i tres referents a les segregacions del municipi del Masnou). Ara bé, perquè Tomàs Soler i Ferrer, tot un expert en cartografia hídica, es va veure immers en la cartografia administrativa?

A partir del Decret de Nova Planta, imposat a Catalunya el 1716, Felip V tenia l'objectiu d'unificar el sistema governatiu i judicial de tots els territoris de la Corona d'Aragó prenent com a model el que hi havia a Castella. Llavors Catalunya, per exemple, estava dividida en 19 vegueries i per simplificar les unitats administratives va substituir les que eren més petites i estaven menys adaptades a l'estructura del territori⁴⁷⁹. El resultat va ser que la comunitat catalana quedés dividida en 12 corregiments i el districte particular de la Vall d'Aran, el qual va establir-se a partir de la Reial Ordre de 13 de març de 1717⁴⁸⁰. Aragó va ser un dels altres territoris de la Corona que va adoptar aquesta nova divisió administrativa i va passar d'estar dividit en 11 "veredas" a estar-ho en 13 corregiments. València, en canvi, va intentar-se adaptar a la normativa de Felip V, però com que la proposta d'organització corregimental va ser considerada la més desgavellada de totes les subdivisions de la comunitat, va continuar mantenint la xarxa de governadors militars que hi havia abans de l'aplicació del Decret de Nova Planta (Burgueño, 1995, 29). A Catalunya, a ran de la nova divisió corregimental, Josep Aparici, home de confiança de l'autor de la reforma territorial (José Patiño), va ser l'encarregat de portar a terme el primer mapa corregimental de la comunitat⁴⁸¹.

⁴⁷⁹ A Catalunya es va començar a parlar de divisió veguerial en el regnat de Jaume I (1214-1276), però tal i com informa Jesús Burgueño (2000, 24) no apareix totalment definida i sistematitzada fins el 1304, quan es varen senyalar quines eren les vegueries i les seves delimitacions. Per primera vegada Catalunya tenia una divisió territorial ben acotada. Inicialment hi havia 18 vegueries, però al llarg del temps es van anar modificant, i abans del Tractat dels Pirineus (1659), s'arribà a la xifra de 17 vegueries, 10 sots-vegueries i el districte singular de la Val d'Aran. A partir de l'esmentat tractat el mapa veguerial va patir un seguit de modificacions i les unitats administratives varen acabar sent: 15 vegueries, 9 sots-vegueries i el encara districte singular de la Val d'Aran (Burgueño, 2000).

⁴⁸⁰ Els corregiments de Catalunya van ser l'ens intermediari de la divisió administrativa, per sobre hi havia la província i per sota les alcaldies majors, és a dir el que avui en dia podrien assimilar-se als municipis. Pau Vila (1977, 46) valorava aquesta nova divisió territorial com més harmònica i equilibrada que l'anterior en vegueries, però Jesús Burgueño (1995) afegeix que simplement es va fer una readaptació funcional. I és que els límits dels corregiments eren similars als de les vegueries, però hi havia certes variacions com l'agregació de Vilanova i la Geltrú al corregiment de Tarragona o la creació del de Mataró tot unint les sots-vegueries del Vallès i del sector del Maresme que formava part de Barcelona (Burgueño, 2003).

⁴⁸¹ José Patiño era el superintendent de Catalunya i en el projecte de la divisió territorial de Catalunya va treballar amb el jurista Francesc Ametlet i va ser aconsellat per Josep Aparici. Josep Aparici (Caldes de Montbui, 1654 –

Tota aquesta estructura territorial va funcionar fins que, el 6 d'agost de 1811, es va abolir el règim senyorial a les Corts de Cadis i amb ell les jurisdiccions senyorials⁴⁸². Per tant, era d'extrema necessitat portar a terme una reforma territorial profunda en la que s'esmenessin els problemes que generava la divisió corregimental. En aquest sentit, l'objectiu dels nous governants liberals era: tenir més control sobre el territori, bastir una administració territorial més racional, evitar les disfuncionalitats entre ciutats, procurar que ciutats amb un gran potencial econòmic quedessin en segon ordre (Reus) i proporcionar servei jurídic a tota la població per igual.

Amb tota aquesta problemàtica territorial, la Constitució de Cadis, promulgada el 19 de març de 1812, va determinar un seguit de premisses per anar fent camí cap a una divisió territorial més equilibrada a nivell corregimental i provincial⁴⁸³. Els quatre articles de la Constitució que anaven en aquesta línia deien que: “Art. 11. Se hará una división más conveniente del territorio español por una ley constitucional, luego que las circunstancias políticas de la Nación lo permitan. Art. 272. Cuando llegue el caso de hacerse la conveniente división del territorio español, indicada en el artículo 11, se determinará con respecto a ella el número de Audiencias que han de establecerse, y se les señalará territorio. Art. 273. Se establecerán partidos proporcionalmente iguales, y en cada cabeza de partido habrá un juez de letras con un Juzgado correspondiente. Art. Art. 326. Se compondrá esta Diputación del presidente, el intendente y de siete individuos elegidos en la forma que se dirá, sin perjuicio de que las Cortes, en lo sucesivo, varíen este número como lo crean conveniente, o lo exijan las circunstancias, hecha que sea la nueva división de provincias de que trata el art. 11.” (Burgueño, 1995).

Però, totes aquestes normatives tenien un caràcter genèric i, per tant, mancaven un seguit de pautes que acotessin com s'havia de portar a terme aquesta nova divisió territorial en partits judicials. En aquesta línia, el 9 d'octubre de 1812, va aparèixer el “Reglamento de las Audiencias y Juzgados de Primera Instancia”, que determinava que les diputacions provincials, d'acord amb les Audiències, havien d'establir partits judicials amb un mínim de 5.000 veïns (20.000-25.000 habitants). Ara bé, hi havia la possibilitat de crear-ne amb una xifra inferior sempre i quan es justificués. Un cop feta la divisió aquesta seria efectiva quan el Govern i les Corts l'haguessin aprovat.

La primera divisió de partits judicials realitzada va ser la de la província d'Extremadura, quasi un any després de l'aprovació de l'esmentat reglament de les Audiències. Pel cas de Catalunya el procés de formació dels partits judicials es va iniciar el 15 de desembre de 1812, quan la

Barcelona, 1731) era un gran coneixedor del territori català, ja que des del 1690 viatjava per motius diversos per Catalunya. Des de 1690 fins a 1705 ho va fer com a tresorer de Catalunya gestionant i assistint a l'exèrcit. A partir del 1702 per recaptar els impostos establerts per Felip V (1701-1702) i amb l'esclat de la Guerra de Successió ho va seguir fent recol·locat en una tasca similar. Per tant, no hi ha dubte que Aparici era una persona amb capacitat suficient com per elaborar un mapa geogràfic de tot el Principat. Així que, a principis del segle XVIII, se li va encarregar aquesta tasca. El 1708 va començar-hi a treballar, però fins el 1720 el mapa no va ser publicat sota el títol de *Nueva Descripción Geográfica del Principado de Cataluña* (Burgueño, 2008, 30-55 i Galera, 65-74).

⁴⁸² Durant els anys que hi va estar vigent, la divisió corregimental de Catalunya va anar patint diverses modificacions com, per exemple, la creació del corregiment de Figueres el 1802 (Burgueño, 1995, 20).

⁴⁸³ Durant la Revolució Francesa es va generar un model de divisió administrativa provincial que va començar-se a implementar en els territoris dels Països Baixos i Itàlia que estaven annexats a França. Per això, durant la dominació francesa a Espanya, i a Catalunya en particular, van intentar canviar la divisió territorial urgent. Segons el *Boletín Oficial de Cataluña*, es van proposar fins a tres divisions departamentals. La primera va ser elaborada a la primavera de 1810 pel mariscal Augerau (Governador General de Catalunya), la segona es va establir des de la Cort de Josep I el 4 de maig de 1810 i la tercera va ser decretada per Napoleó el 26 de gener de 1812 a ran de ser annexada Catalunya a l'Imperi Francès. En tots tres casos es dividia Catalunya en quatre departaments i predominaven els criteris físics per establir els límits d'aquests (Burgueño, 1991-1992).

Diputació va traslladar una Reial Ordre a la Reial Audiència perquè entre tots dos formessin la reforma territorial exigida per les Corts. Els tècnics que havien de formar aquest projecte, un nomenat per la Diputació Provincial de Catalunya i un altre per l'Audiència, havien de conèixer sobradament el territori català i tenir una certa soltesa amb la representació cartogràfica. Així van procedir i, el 3 d' abril de 1813, la Diputació va comissionar a Tomàs Soler i Ferrer perquè desenvolupés l'encàrrec i l'Audiència al seu delegat Jaume Pons Monrau, que era el funcionari de la Hisenda Militar. Cal dir, que l'experiència de Soler en aquest àmbit era nul·la, però el seu coneixement del territori català i la seva destresa i experiència en l'aixecament de plànols el van convertir en un clar candidat.

Finalment, el 18 de juliol de 1813, Tomàs Soler i Ferrer i Jaume Pons Monrau van lliurar el projecte a la Diputació de Catalunya i a l'Audiència, que el van trametre, el 4 d'agost del mateix any, a la Regència, essent acceptat poc temps després per les Corts. Ara bé, el retorn al poder de Ferran VII l'any següent va provocar que no s'arribés a implamentar.

Però, a banda de les reformes territorials globals, el liberals també van creure convenient dedicar-se a reorganitzar l'estructura municipal, ja que es considerava que la heretada de l'Antic Règim d'origen medieval era totalment anàrquica, desigual, antiquada i ineficaç (Burgueño; Lasso, 2002)⁴⁸⁴. Per això, en un article de la Constitució de 1812, el 310, es va posar èmfasi en millorar la divisió administrativa municipal⁴⁸⁵. Concretament, el que dictava aquest article era que: “Se pondrá Ayuntamiento en los pueblos que no le tengan y en que convenga le haya, no pudiendo dejar de haberle en los que por sí o con su comarca lleguen a mil almas, y también se les señalara término correspondiente”. Per primera vegada des de que va començar l'evolució del mapa municipal a l'Edat Mitjana es determinava que per formar un municipi s'havia de tenir en compte els habitants, però encara que no arribés al llindar de població establert, es podria crear si es reconeixia la seva importància econòmica i social⁴⁸⁶.

Va ser, però, amb el decret de 23 de maig de 1812 quan tota aquesta legislació per la creació d'un nou municipi es va detallar. Així, en l'article 1 d'aquest decret s'explicava que un poble podia arribar a ser un municipi si justificava les seves circumstàncies d'agricultura, indústria o població per esdevenir-ho i si la diputació corresponent ho valorava positivament. El 23 de juny de 1813 encara es va detallar més el decret i es va determinar que la diputació fos l'encarregada d'establir municipis allà on hi haguessin 1.000 habitants o més. A més, afegia que quan un poble no tenia suficient població per esdevenir un ens independent calia que la diputació generés un expedient en el que justificqués quins eren els motius per fer-ho i que havia d'incloure els següents documents: els informes dels pobles veïns per la fixació del terme i l'opinió de la diputació en un informe. Tota aquesta documentació calia enviar-la al govern per tal que decidís si era viable o no la formació del nou municipi.

⁴⁸⁴ Segons Jesús Burgueño i Ferran Lasso (2002) no es pot determinar quants municipis hi havia a Catalunya a finals de l'Antic Règim al no coincidir amb el que avui es coneix com a tal, però, segons els seus càlculs, devien ser al voltant de 2.000.

⁴⁸⁵ El naixement d'un poble durant les etapes dominades pels poders reials derivava, generalment, del privilegi que donava el monarca a través de l'atorgament, limitat, de furs i cartes de població. Aquesta concessió provocava que hi hagués pobles amb batlles però sense població i altres amb regidors però sense batlles. Jesús Burgueño i Ferran Lasso (2002) calculen que al voltant de 200 pobles de l'Antic Règim estaven en vies de desaparèixer per debilitació o pèrdua del context legal. Cal dir, que en el segle XVIII la paraula municipi no era gaire utilitzada i generava confusió amb el terme poble. Segons expliquen els mateixos autors el municipi era l'ens local governat per ajuntaments o per un organismes de govern local equivalents i propis de l'Antic Règim.

⁴⁸⁶ Durant el segle XVIII, i fins i tot amb posterioritat al Decret de Nova Planta, es van dur a terme fins a 22 segregacions municipals. Gran part, però, es van realitzar a finals de segle (Vila, 1977, 78).

Cal saber, però, que el decret de 23 de maig de 1812 també va determinar que tots aquells nuclis despoblats s'havien d'agregar als municipis més immediats. Tant en un cas com en l'altre l'ens encarregat de portar a terme les segregacions o agregacions era la diputació. Com que Tomàs Soler i Ferrer ja havia treballat amb aquesta institució per elaborar el projecte de partits judicials de Catalunya, no és estrany que n'hi encarreguessin d'altres d'aquest àmbit que havia de resoldre la diputació. A Catalunya són diverses les agregacions i segregacions municipals que es varen proposar entre 1813-1814, però les úniques conegudes en les que va participar Tomàs Soler i Ferrer van ser amb les separacions del Masnou de Teià i la de les Corts de Sarrià de Sarrià (Burgueño; Lasso, 2002, 83-197)⁴⁸⁷.

El 1814, amb el retorn de Ferran VII al poder es van suspendre totes aquestes iniciatives de caire administratiu, tot i que varen intentar seguir el camí dels liberals i plantejar una nova reforma de la planta judicial⁴⁸⁸. Durant aquest període absolutista la tipologia cartogràfica dominant va seguir sent la que hi havia abans del període liberal iniciat el 1812, la hídrica. Ara bé, el pronunciament de Riego l'1 de gener de 1820 va donar pas a la restauració de la Constitució de 1812 i es va restablir el govern constitucional. Per tant, la reforma administrativa de l'Estat tornava a ser en el punt de mira dels polítics. A Catalunya el primer pas cap a aquesta reforma va ser la revisió del projecte de partits judicials que Tomàs Soler i Ferrer i Jaume Pons Monrau havien portat a terme en l'anterior etapa liberal. Els encarregats de portar a terme aquesta tasca varen ser dos vocals de la Diputació (Gaspar Borràs i Lluís Çanou) i els magistrats de l'Audiència Miquel de Castells i Francesc A. Calvet. Després d'un mes i mig de rectificacions, es va definir la nova divisió de Catalunya en partits judicials, que, juntament amb les justificacions i les sol·licituds dels ajuntaments per ser partits propis, es va passar al govern el 9 d'agost de 1820 (Burgueño, 1995 i Burgueño; Gras, 2014). El 25 d'octubre de 1820 aquest nou projecte de divisió de Catalunya en partits judicials va ser aprovat per les Corts i restà vigent fins el final del Trienni Liberal.

Com no podia ser d'altre manera durant aquesta segona etapa liberal també es van reactivar els projectes d'agregació i de segregació de municipis. En el cas català novament Tomàs Soler i Ferrer tornava a ser una figura de referència, ja fos perquè estava implicat directament amb alguns projectes o perquè les escomeses que havia portat a terme en l'anterior etapa liberal es varen fer revisar per altres professionals⁴⁸⁹. Obra de Tomàs Soler i Ferrer en són els projectes de segregació: del Masnou de Teià, el de les Corts de Sarrià de Sarrià, el d'Argentona de Mataró i el de Gràcia de Barcelona⁴⁹⁰.

⁴⁸⁷ Durant aquesta etapa liberal també es va procurar crear una divisió provincial més acurada. L'encarregat en aquest cas va ser-ne Felip Bauzá, qui el 1814 va presentar el projecte de dividir tot l'Estat espanyol en 36 províncies amb 7 de subalternes amb criteris històrics. En concret a Catalunya se'n van establir tres: Barcelona, Tarragona i la Seu d'Urgell. Com en el cas municipal i judicial, aquesta divisió administrativa provincial tampoc va arribar-se a aplicar pel retorn dels Borbons al poder.

⁴⁸⁸ Alguns municipis creats durant el liberalisme van ser anul·lats amb el retorn a l'absolutisme per raons polítiques. I és que volien recuperar algunes agregacions i segregacions que s'havien portat a terme en el segle XVIII amb el regnat de Carles IV o Ferran VII.

⁴⁸⁹ Jesús Burgueño i Ferran Lasso (2002, 83-97) llisten tots els canvis municipals que es van produir de 1820 a 1823, així com també els de l'anterior etapa liberal. A més, comenten que pobles com Esclanyà (Begur) i Picamoixons (Valls), entre d'altres, varen estar segregats durant la primera meitat del segle XIX, però mai més varen esdevenir municipis independents. Els mateixos autors afegixen que gran part dels pobles que van ser independents a la primera meitat del XIX tenien antecedents de segregació: Gràcia (Barcelona), Bellmunt de Priorat (Falset), Sant Martí Sacalm (Rupit), etc. Cal destacar, que també existeixen casos de pobles que tot i sol·licitar la independència no se'ls hi va concedir. Aquest és el cas de Sant Cristòfol de les Fonts d'Olot, la Gornal de Castellet o Sant Pau d'Ordal de Subirats (Burgueño; Lasso, 2002, 14).

⁴⁹⁰ No queda clar que Tomàs Soler i Ferrer participés en l'estudi de la segregació de Cabrils i Mataró, però la seva relació amb la ciutat fan pensar que podria haver estat l'artífex d'aquest projecte com també del de Cabrils de Sant

El 3 de febrer de 1823 es va dictar un nou decret relatiu a les agregacions municipals, però aquesta legislació, com les anteriorment promulgades, va quedar anul·lada amb l'ocupació de Catalunya a finals de 1823 pels Cent Mil Fills de Sant Lluís⁴⁹¹. Es tornava així a la divisió administrativa de l'Antic Règim per corregiments. Ara bé, l'establiment de la vella planta judicial quedava en desús a l'haver-se suprimit les jurisdiccions senyorials el 1811. Per això, el 1825 la secretaria de Gràcia i Justícia va començar a treballar amb un nou projecte de divisió corregimental que es va estendre també cap a una reforma provincial i municipal⁴⁹². En la reestructuració dels corregiments es requerien que cada unitat tingués un mínim de 4.000 veïns, i no 5.000 com havia establert la constitució de 1812 pels partits judicials, i que és tingués en compte: la situació topogràfica, la distància, les divisions naturals, les relacions mútues entre pobles i l'accessibilitat. Els encarregats de portar a terme aquest nou projecte van ser l'arquitecte Pere Serra i el ja conegut mestre de cases i, autor del primera divisió judicial de l'època constitucional, Tomàs Soler i Ferrer. Després dels treballs i les operacions pertinents, Soler i Serra van enllestir l'encàrrec el setembre de 1832 i, després de les revisions pertinents per part de les autoritats, el nou pla judicial va ser aprovat el 1834⁴⁹³.

Per tant, Tomàs Soler i Ferrer va ser l'únic membre de la família Soler, que, per les circumstàncies polítiques que li van tocar viure, va haver de dedicar part dels seus esforços a aixecar plànols de caràcter administratiu. Gran part d'aquesta cartografia no s'ha conservat, però es té una mostra tant del seu primer projecte de divisió en partits judicials (1813) com d'un dels de segregació municipal, el del Masnou de Teià (Taula 7.1).

Taula 7.1. Projectes de tipologia administrativa de la família Soler (1813-1822)

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
ADMINISTRATIU	<i>Partits Judicials Catalunya (1813)</i>	<i>Mapa de la provincia de Cataluña dividida en Partidos Judiciales con color y líneas negras; cuya distribución se ha hecho [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Partits Judicials Catalunya (1834)</i>	En la documentació s'ha trobat que va aixecar un plànol, però a dia d'avui no s'ha localitzat.	
	<i>Divisió municipal Teià-Alella-Masnou (1822)</i>	[Projecte de divisió municipal del Masnou de Teià] <i>Plan topográfico del territorio reunido en los términos que abrasan</i>	

Genis de Vilassar (Vilassar de Dalt). Dels únics projectes dels que s'ha conservat la documentació cartogràfica és en el de segregació del Masnou de Teià i Alella.

⁴⁹¹ En el decret de 3 de febrer de 1823 s'especificava que la xifra de veïns a partir de la que s'havia d'agregar un municipi amb un altre era quan tingués menys de mig centenar de veïns.

⁴⁹² La reforma provincial, que va ser aprovada el 1833, només tenia breus esmenes respecte l'última aprovada en l'etapa del Trienni Liberal (1822). I és que, a inicis del 1821, Felip Bauzá i José Agustín Larramendi havien creat un projecte de divisió provincial que dividia tot l'Estat espanyol en 52 províncies (Burgueño, 1991, 74).

En quan a la reforma municipal es va deixar de banda l'atorgació reial per arribar a ser municipi, de manera tal que, seguint en part el model de creació municipal dels liberals, es va aprovar, el 23 de juliol de 1835, el "Real decreto para el arreglo provisional de los ayuntamientos del Reino" on es determinava que tots els pobles que tinguessin ajuntament el conservaven i els que no, si tenien almenys 100 veïns, podien sol·licitar tenir-lo. Cal dir, que la reforma de 1829 havia proposat que tots els nuclis de població podien formar un municipi sempre i quan tinguessin de 1.000 a 3.000 veïns i un radi de 3 a 11 quilòmetres. Aquesta reforma no es va arribar a aplicar al considerar-se profundament reaccionaria i autoritària i, per això, es va establir el decret de 1835 comentat (Burgueño; Lasso, 2002, 17)

⁴⁹³ En el nou mapa judicial es varen suprimir moltes alcaldies majors establertes el 1828. La major part de partits judicials establerts el 1834 superaven els 4.000 veïns i, fins i tot, en alguns casos els 5.000 mínims que havia establert la normativa constitucional el 1812. Cal destacar, que gran part dels partits de les terres de Lleida no superaven el mínim de veïns establert (Burgueño, 1991).

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
ADMINISTRATIU		<i>los dos pueblos de San Martín de Tayá y de San Felio de Alella [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan topográfico del territorio reunido en los términos que abrasan los dos pueblos de San Martín de Tayá y de San Felio de Alella [...]</i>	
		<i>Plan topográfico del territorio reunido en los términos que abrasan los dos pueblos de San Martín de Tayá y de San Felio de Alella [...]</i>	
	Divisió municipal Mataró-Argentona (?)	En la documentació s'ha trobat que va aixecar un plànol, però a dia d'avui no s'ha localitzat.	

Font: Elaboració pròpia.

Per tant, l'ocupació napoleònica i els diferents intents realitzats per construir un Estat Liberal van provocar molts i pregons canvis en l'organització territorial de Catalunya durant el primer terç del segle XIX. Un dels objectius perseguits pels polítics liberals fou modificar l'organització del territori català en corregiments, ja que aquesta era, des del seu punt de vista, molt desequilibrada. Per aquest motiu, durant aquests intents de reforma liberal, es va plantejar una nova divisió administrativa basada en partits judicials, la qual buscava l'equilibri poblacional. Però, els canvis no només es van produir a nivell judicial, sinó que el mapa municipal també va tenir una atenció preferent per als reformistes liberals. Els projectes de reforma territorial van ser obra de diversos tècnics, sent Tomàs Soler i Ferrer un dels més importants. Va jugar un paper destacat en l'elaboració del primer projecte de partits judicials (1813), en l'últim (1834) i en diversos projectes de segregació municipal. En general, la major part de la documentació cartogràfica traçada per aquests projectes no s'ha conservat, però de la que va aixecar Tomàs Soler i Ferrer s'ha localitzat el primer projecte de divisió de Catalunya en partits judicials (1813) i el de segregació municipal del Masnou de Teià (1821), restant sense localitzar el projecte de divisió en partits judicials de 1834 i els de segregació municipal del districte municipal de Gràcia de Barcelona, del barri de les Corts de Sarrià i d'Argentona de Mataró, tots ells produïts durant el segon decenni del segle XIX.

El present capítol té com a objectiu bàsic explicar els treballs de reforma territorial en els que va treballar Tomàs Soler i Ferrer. A tal efecte, s'ha dividit en tres apartats. El primer està dedicada a la divisió de Catalunya en partits judicials que va portar a terme Tomàs Soler i Ferrer; el segon als projectes de segregació municipal; i, finalment, el tercer a l'anàlisi semiòtica del plànol de partits judicials d'aquest membre de la família Soler de 1813.

7.1 Divisió de Catalunya en patits judicials (1813)

Des del Decret de Nova Planta de 1716 la divisió administrativa de Catalunya havia quedat organitzada en corregiments⁴⁹⁴. L'abolició del règim senyorial per les Corts de Cadis, el 6 d'agost de 1811, va donar lloc a la supressió de les jurisdiccions senyorials i, per tant, era imprescindible portar a terme una reforma territorial profunda seguint els paràmetres de la divisió departamental instaurada a França durant la Revolució. Així doncs, a la Constitució liberal de 19 de març de 1812 es va decidir que es realitzés una nova divisió territorial més

⁴⁹⁴ Josep Aparici va començar a treballar en aquesta divisió el 1708, però fins el 1720 no es va publicar el seu mapa titulat *Nueva Descripción Geográfica del Principado de Cataluña* a escala 1:210.000. En aquest mapa, a banda d'incloure la divisió corregimental, incloïa la veguerial i la de bisbats (Burgueño, 1995 i Burgueño, 2003).

equilibrada basada en partits judicials. Un decret posterior, promulgat el de 9 d'octubre de 1812, definia que cada partit havia de tenir un mínim de 5.000 veïns, però podia ser inferior si es justificaven els motius de la seva creació. Atès que es va determinar que el projecte calia fer-lo d'acord amb la Diputació i la Reial Audiència es va decidir nomenar un expert per a cadascuna d'aquestes institucions. Per la primera es va determinar que fos Tomàs Soler i Ferrer, aleshores mestre de cases de la Diputació de Catalunya, i pel segon Jaume Pons Monrau, aleshores funcionari de la Hisenda Militar. La Diputació de Catalunya va fer el nomenament el 3 d'abril de 1813 i només set dies després Tomàs Soler i Ferrer rebia l'ofici de dur a terme el projecte de divisió de Catalunya en partits judicials segons la normativa del reglament del 9 d'octubre de 1812⁴⁹⁵.

L'exigència d'un mínim de 5.000 veïns per partit va propiciar que la primera informació que se'ls havia de proporcionar als experts era el nombre d'habitants de cadascun dels pobles de Catalunya. Per això, el febrer de 1813, la Diputació ja va sol·licitar aquesta informació als corregidors. Com que les dades que es van facilitar no semblaven ser del tot correctes, Tomàs Soler i Ferrer i Jaume Pons Monrau van haver de complementar-les amb notícies d'altres persones de la zona. Fets tots els estudis pertinents van posar-se a treballar en la delimitació dels partits judicials. Per dur a terme aquesta tasca, el 24 de maig de 1813, van sol·licitar uns mapes de base per il·lustrar el projecte que calia lliurar a les autoritats perquè en fessin les modificacions pertinents⁴⁹⁶. A més, també els servien per fixar els límits, ja que, com s'esmenta en l'informe del projecte la delimitació, calia determinar-los seguint elements naturals: "Para fijar los límites de los diferentes partidos nos hemos valido, en cuanto nos ha permitido el territorio, de cumbres y vertientes de montañas, de álveos de ríos, de confines de comarcas, y de puntos principales conocidos, para su más clara división. Las actuales ciudades y villas cabezas de partido nos han servido para el nuevo proyecto, en cuanto no las ha contrariado alguna razón de conveniencia pública; y en este caso se ha echado mano de otras más céntricas, dotadas de mayor población, comercio y concurrencia de gentes que atraen las ferias y mercados semanales"⁴⁹⁷.

En aquest mateix informe també s'exposen i es justifiquen tots els canvis respecte a la divisió corregimental. D'entre les modificacions més destacades cal parlar de les que havia d'experimentar el corregiment de Barcelona, ja que li varen agregar diversos pobles del voltant i va arribar a la xifra de 45.183 veïns. Al respecte, ambdós autors expliquen que en aquest sector haguessin pogut crear el partit de Terrassa amb pobles del de Barcelona, del de Granollers i del d'Igualada, però això provocava que ni el de Granollers, ni el d'Igualada i ni el mateix de

⁴⁹⁵ "Recibo en este momento el oficio de V.S. de ocho del actual con los documentos que me incluye en el sobre la Comisión con que S.E. la Diputación Provincial se sirve honrarme para que en unión con Don Jayme Pons y Monrau Comisionado por la Audiencia territorial proceda del ensayo o proyecto de la división de esta provincia en partidos según lo mandado en el reglamento de tribunales de nueve de octubre próximo pasado, cuya comisión la procurase a desempeñar según alcancen mis cortas luces y doy noticias que tengo adquiridas en la topografía de esta provincia, y con la brevedad sea posible. Vich, 10 d'abril de 1813. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer". (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 6, Expedient 9).

⁴⁹⁶ "[...] vemos la necesidad de mapas para manifestar palpablemente nuestro Trabajo, a fin de que examinado por las respectivas superioridades puedan determinar lo mejor con pleno conocimiento [...] nueve mapas, dos para la diputación, uno de ellos para saber lo que ahora rige, y otro de la nueva, dos para remitir por duplicado a la superioridad arreglados a la nueva demarcación, otros dos para el mismo arreglados a la demarcación actual para que se vea la diferencia, dos para el Señor Jefe Superior Político, arreglados con la actual, y con la nueva demarcación, y otro que quedara en mi poder para executar la división cuando venga aprobada. Vich, 23 de mayo de 1813. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer". (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 6, Expedient 8). Aquests plànols que es sol·liciten són els de Josep Aparici de 1720.

⁴⁹⁷ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 24, Expedient 6.

Terrassa arribessin a la xifra mínima de 5.000 veïns que requeria el reglament de 1812⁴⁹⁸. Per aquest mateix motiu, varen decidir ampliar el corregiment de Mataró fins el riu Tordera, evitant així la creació del partit de Calella, i el de Talarn fins a les muntanyes del Montsec. El corregiment de Puigcerdà també va experimentar canvis amb aquesta nova divisió territorial i és que els tècnics van poder observar que estava subdividit en tres unitats físiques diferenciades: la Vall de Ribes, la baixa Cerdanya i la Seu d'Urgell (Alt Urgell). Per tal d'esmenar aquesta situació van proposar que la Vall de Ribes s'agregués al partit de Ripoll, mentre que els altres dos sectors van decidir deixar-los units perquè sinó no arribarien al mínim de població i llavors els pobles estarien sobrecarregats amb el pagament dels sous de l'administració de justícia⁴⁹⁹. Tot i que hi va haver alguns partits que no es van formar per no arribar al mínim de població establert, n'hi va haver alguns de nova creació. En aquest grup es troben els de Reus, que el van crear al tenir una xifra elevada de veïns i una important activitat comercial i industrial, el de Falset, el d'Olot i el de Santa Coloma de Farners.

La designació dels caps de partit també va ser objecte d'anàlisi pels tècnics del projecte, de manera que en l'informe pertinent es fa ressò de la decisió de la capitalitat del partit de Mataró o de la de Talarn. En el primer cas, volien que el cap de partit fos Arenys de Mar per ser la residència del jutge de lletres i ser més cèntrica, però es van acabar decantant per Mataró al ser ciutat, cap de comandància de Marina, punt on la gent hi anava per negocis i per ser residència de molts advocats, governadors, corregidors, alcaldes majors i altres autoritats corregimentals⁵⁰⁰. Pel que fa al segon cas, el de Talarn, justifiquen que volien canviar la capitalitat per trobar-se aquesta població massa al sud i, per tant, en una posició desfavorable pels veïns de la zona de muntanya⁵⁰¹. Així doncs, van proposar com a possibles nous caps Tremp, Gerri de la Sal o la Pobla de Segur. Els dos primers es van descartar, l'un, Tremp, pel mateix motiu que Talarn, i l'altre perquè només destacava per la seva localització central dins del partit. Per tant, descartades aquestes poblacions es va considerar que el més viable era que el cap del partit de l'antic corregiment de Talarn fos la Pobla de Segur, ja que, a més de la seva posició central en el partit, era un lloc interessant per a la indústria i per ser una zona de concurrència.

A banda d'aquests canvis, alguns caps de corregiment com Tortosa, Granollers, Igualada, Lleida, Montblanc, Balaguer, Cervera, Manresa, Vic i Girona es van mantenir en el nou mapa judicial. En tots aquests casos l'única modificació que es va portar a terme va ser una variació mínima dels límits dels partits. Per altra banda, però, existeixen alguns caps de corregiments que van desaparèixer i no van arribar a ser caps de partit com va ser el cas de Berga, al ser repartit el seu territori entre el partit de Solsona i el de Ripoll al no arribar al mínim de població establert pel decret de 1812; el de Tàrrrega al confinar-se dins del partit de Cervera; el d'Agramunt al unir-se amb el partit de Balaguer, el de Camprodon al fer-ho amb el de Ripoll o el de Besalú al fer-ho amb el partit d'Olot⁵⁰². Finalment, com a conseqüència d'aquests treballs

⁴⁹⁸ Dels 45.183 veïns que formaven el partit de Barcelona, 36.000 eren de la propia ciutat i 9.183 dels pobles del voltant que es van agregar a ell.

⁴⁹⁹ Un altre corregiment que es va agregar al de Ripoll va ser el de Camprodon.

⁵⁰⁰ Per la capitalitat dels partits judicials prevalia la centralitat, la major població i la concurrència de persones que atreïen les fires i mercats setmanals.

⁵⁰¹ És important saber que els veïns de la zona van arribar a proposar que el corregiment de Talarn es dividís en dos partits, el de Talarn i el de la Pobla de Segur, justificant que el primer arribava a la xifra de veïns requerida en el decret de 1812. Aquesta opció, però, no va ser acceptada pels experts de la divisió judicial.

⁵⁰² Solsona, tot i absorbir part del territori de Berga, no arribava al mínim de població establert pel decret de 1812 segons dades oficials (4.794 veïns), però segons dades locals si que hi arribava (5.500). De tal manera que es va concebre aquest partit justificant les dades exposades. Balaguer era un dels altres partits que es trobava amb aquesta situació, ja que segons dades oficials tenia 4.924 veïns.

Catalunya va quedar dividida en 24 partits judicials amb una mitjana de 8.300 veïns per partit, el més gran era Barcelona amb 45.000, mentre que Balaguer el més petit amb pocs menys de 5.000 (Burgueño, 1995, 56)⁵⁰³.

El 18 de juliol de 1813 el projecte va ser lliurat a la Diputació de Catalunya i a la Reial Audiència que, sense cap objecció, el van trametre a la Regència el 4 d'agost del mateix any. Entre la documentació enviada hi havia l'informe que exposava com s'havia portat a terme l'estudi i el resultat obtingut tot justificant-ne les decisions preses, un mapa acolorit amb els 24 partits judicials i un llistat on s'exposaven les poblacions de les que es composava cada partit amb les distàncies d'aquestes al cap de partit i el nombre de veïns de cadascuna segons les notícies oficials dels corregidors (Annex 47 i Taula 7.2)⁵⁰⁴. En referència al mapa cal dir que Soler i Pons, tal i com s'ha pogut veure en la petició que van fer el maig de 1813, van prendre com a base per exposar el projecte resultant el plànol de Josep Aparici de 1720, ja que afirmaven que era el més aproximat que es coneixia, tot i que contenia certes equivocacions en la situació dels pobles. Els mateixos tècnics esmenten que alguns d'aquests errors havien estat modificats, però d'altres els hi havien pogut induir a equivocacions en el càlcul de distàncies dels pobles al seu cap de partit. Per això, demanaven que si algun poble detectava que la seva ubicació en el mapa no era correcte i, a conseqüència d'això, se l'havia ubicat en un partit equivocat calia informar-ho i fer-hi les variacions pertinents.

Deixant de banda aquestes incorreccions, sempre amb el plànol d'Aparici com a base cartogràfica, els experts van traçar dos tipus de mapes. En un mostraven la divisió de partits i corregiments vigent a Catalunya, pintant cada corregiment d'un color i si prenia algun altre partit separat es dividia amb una línia negra discontinua i del mateix color més augmentat. Mentre que a l'altre varen pintar cada partit d'un color i en el territori de Barcelona es van dibuixar unes línies negres per tal d'assenyalar la sisena part del territori de Barcelona, poblacionalment parlant. S'havia decidit fer aquesta distribució per tal de determinar el territori d'actuació de cadascun dels sis jutges de primera instància. D'aquests dos plànols a dia d'avui només s'ha localitzat el segon (Figura 7.1).

⁵⁰³ Tomàs Soler i Ferrer va rebre per aquest projecte 3.000 rals de billó. Els 24 partits judicials en els que va ser dividida Catalunya van ser: la Poble de Segur, la Seu d'Urgell, Figueres, Girona, Puigcerdà, Ripoll, Olot, la Bisbal d'Empordà, Santa Coloma de Farners, Mataró, Barcelona, Manresa, Vic, Granollers, Vilafranca del Penedès, Igualada, Cervera, Reus, Falset, Lleida, Balaguer, Tortosa, Tarragona i Montblanc, a més del districte especial de la Vall d'Aran. Amb aquest establiment es deixaven de banda els privilegis i discriminacions legals de les ciutats de l'Antic Règim, els traçats sinuosos i els enclavaments millorant així la centralitat i l'accessibilitat a les capitals. A més, d'aquesta manera la jerarquia legal de les ciutats s'adaptava a la seva importància (Burgueño, 1995).

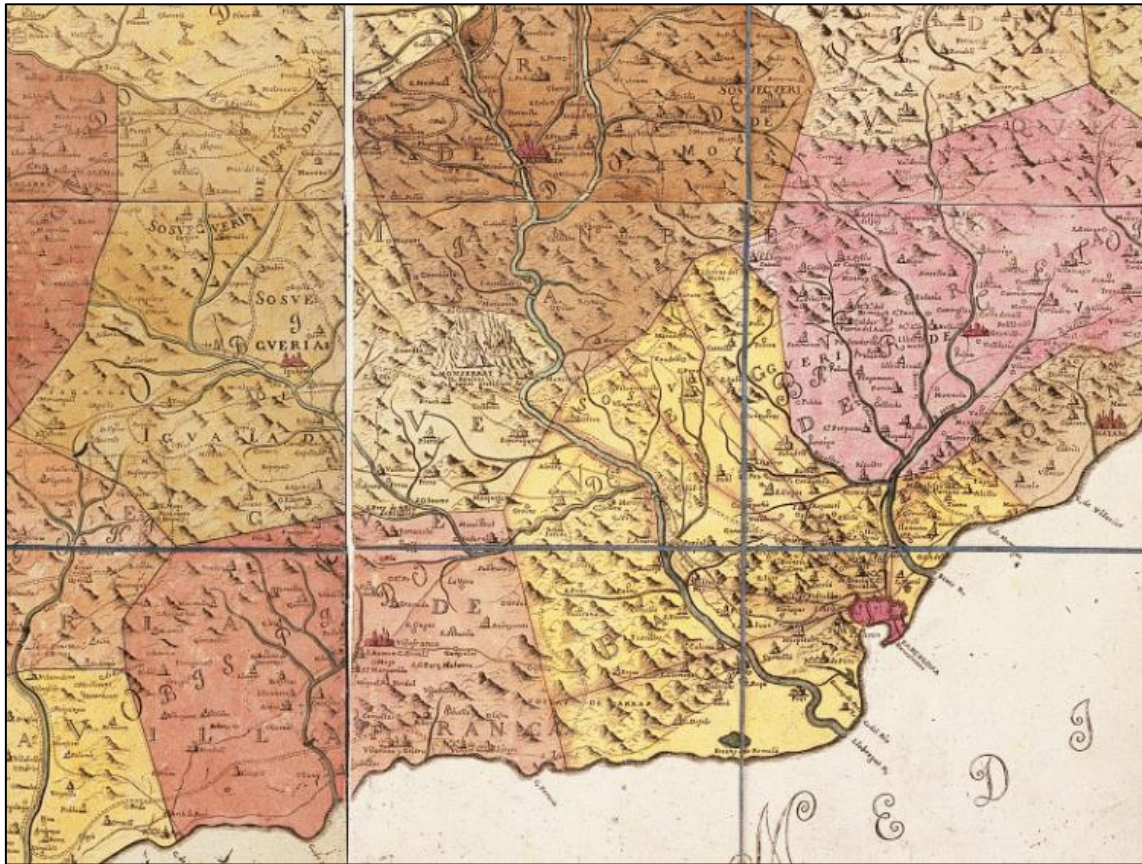
⁵⁰⁴ Respecte el llistat només s'ha trobat la còpia que en varen realitzar els revisors del projecte el 1820, el qual no coincideix en la seva totalitat amb els partits i caps de partit que havien realitzat els dos tècnics del 1813. Segons Jesús Burgueño (1995, 57) el nombre de 24 partits judicials coincideix amb el nombre de centres administratius (corregiments, alcaldies majors i subdelegacions de rendes) de 1805.

Taula 7.2. El llistat del partit judicial de Reus (1813)

Partido de Reus. Nº 7				
PUEBLO	Nº VECINOS	HORAS	MINUTOS	
Alcover	511	2	30	“El partido de Reus linda a oriente con los de Tarragona y Monblanch abrasando por ultimos pueblos Albiol, Alcover, Celva, Burgar, Territori y Vilaseca. A medio dia con el mar mediterraneo: a poniente con el de Falcet, y sus ultimos pueblos son Coll de Jou, Vilanosa de la Roca, Torre de Fontaubella, y Argentera y a cierzo con el de Montblanch teniendo al extremo los pueblos de Riudecols, Yrlas, Alfes Musarra y Vilaplana. Este partido contiene los pueblos, que con el nº de vecinos que comprende cada uno, y su respectiva distancia a su cabeza de partida es como sigue.”
Albiol	24	3		
Alexar	180	2		
Alforja	404	3		
Arboset	11	2	30	
Argentera	30	3		
Borjas del Camp	170	2		
Botarell	72	2		
Burgar	5	1		
Cambrils	390	2		
Castellvell	86		45	
Colldejou	26	3	30	
Comes de Ulldemolins	1	1	15	
Yrlas	40	3		
Mas del Abat	1	1	15	
Mas del Bisbe	1	1	15	
Mas Calvo	1	1		
Mas Pujols	80	1	15	
Monrroig	573	3		
Monbrio	204	2		
Moster	92	1		
Musara	20	3	30	
N.S. De la Misericordia	1		15	
N.S. Del Rosario	1		15	
Reus	3000	[Cap de partit]		
Riu de Cols	200	3		
Riudoms	500	1		
Riu de Cañas	210	2	30	
Selva	550	1	30	
Tascals Quadra	4	2	15	
Territori	15		45	
Torre de Fontaubella	18	3		
Vilafortuny	25	1		
Vilagrassa termino despoblado	1	1	30	
Vilaplana	100	2	30	
Vñols Archs	110	2		
Voltas	6	3		
Villaseca	600	1	15	
Total	6620			

Font: Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 24, expedient 6.

Figura 7.1. Detall del plànol de partits judicials (1813)

Font: Arxiu del Monestir de Montserrat

Tomàs Soler i Ferrer no va deixar d'esmentar cap detall en l'informe del projecte, de manera que fins i tot va arribar a explicar que la delimitació dels partits en el territori s'havia de fer de la següent manera: "La demarcación de los partidos en el terreno debe hacerse por medio de mojones principales o pilares de piedras cuadradas labradas que en cada una de sus canas tenga esculpido el nombre del partido a que corresponde aquella parte de territorio, y demás que se tenga por conveniente. A más de esto debe formarse un estado de los parajes en que se fijen los mojones o pilares, que exprese los nombres del territorio, su señas, los dueños de aquellas tierras, sus espectancias, y particularmente las distancias fijas y direcciones sobre puntos conocidos e invariables, a fin de evitar toda duda, y disputa en lo sucesivo, y poder reemplazarlo en el caso de que por malicia, o por los tiempos desaparesca alguna de aquellas señas"⁵⁰⁵.

El retorn al poder de Ferran VII el 1814 va provocar que aquest projecte no s'arribés a implantar, però acabaria servint de base per al següent que es desenvoluparia durant la segona etapa liberal. Reestablerta el 1820 la Diputació de Catalunya es va tornar a posar èmfasi en el projecte de dividir Catalunya en partits judicials. Concretament, el 6 de juny de 1820, van encarregar la revisió del projecte de 1813 a dos vocals de la Diputació, Gaspar Borràs i Lluís Çanou, i a dos magistrats de la Reial Audiència, Miquel de Castells i Francesc A. Calvet. Després d'un mes i mig de rectificacions van decidir que calia dividir Catalunya en 27 partits judicials amb una mitjana de població per partit de 7.300 veïns, essent Barcelona el més gran

⁵⁰⁵ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 24, Expedient 6.

amb una 23.600 i Falset el més petit amb 4.800 (Annex 48)⁵⁰⁶. D'entre els canvis més destacats hi havia la subdivisió del partit de Tortosa en dos (Batea i Tortosa); la creació del partit de Terrassa, tot modificant el de Barcelona, el de Granollers i el d'Igualada; l'agregació a Mataró de pobles que estaven al de Barcelona (Sant Adrià de Besòs, Badalona, Masnou, Teià, Alella i Tiana); la subdivisió del partit judicial de la Pobla de Segur amb el de Tremp i Sort; l'agregació de Gelida al partit de Vilafranca del Penedès quan formava part de Barcelona; l'agregació del districte autònom de la Vall d'Aran al nou partit de Sort; la substitució del partit de Ripoll pel de Berga; l'agregació dels pobles de la Vall de Ribes de Ripoll al d'Olot i la de deu més al de Vic; l'agregació del partit de Puigcerdà a la Seu d'Urgell i la modificació d'alguns límits dels partits de Montblanc i Falset perquè consideraven que era millor que alguns dels seus pobles formessin part del partit de Reus⁵⁰⁷. Tot i aquestes modificacions, alguns partits com els de Girona, Figueres, la Bisbal d'Empordà, Santa Coloma de Farners, Tarragona, Manresa, Lleida i Balaguer es van mantenir inalterables respecte el projecte de 1813. En aquesta revisió del pla de 1813 alguns pobles com Castelló d'Empúries, Tàrraga, Agramunt, Besalú o Torroella de Montgrí van aprofitar la ben entesa per sol·licitar ser caps de partit, però, en general, les seves demandes no van ser ateses.

De tots els canvis que van proposar els artífexs d'aquest nou projecte els únics que no van ser acceptats van ser la creació dels partits de Batea i Sort, els quals van restar units a Tortosa i al de la Pobla de Segur respectivament⁵⁰⁸. La desestimació d'aquestes creacions va justificar-se per la poca població que tindria cada partit, ja que el de la Pobla de Segur només tindria 2.104 veïns, Sort 1.501, Batea 3.217 i Tortosa 2.958 i, per tant, no arribaven a la xifra mínima de població requerida pel decret de 1812, ni tampoc en podien justificar la seva creació.

No es té constància que d'aquest segon projecte es realitzés un nou document cartogràfic. De fet, l'únic que s'ha localitzat ha estat l'informe en el que s'exposen les rectificacions i un nou llistat dels pobles que configuraven cada partit amb els seus habitants i les distàncies al seu cap⁵⁰⁹. Aquesta documentació i les justificacions i sol·licituds dels ajuntaments per ser partits propis es van passar al govern el 9 d'agost de 1820 (Burgueño, 1995, 60). El 25 d'octubre de 1820 aquest nou projecte de divisió de Catalunya en partits judicials va ser aprovat per les Corts i va estar vigent fins a la fi del Trienni Liberal⁵¹⁰.

L'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís el 1823 va provocar novament l'anul·lació de la divisió judicial establerta a Catalunya pels liberals, però a l'haver-se suprimit les jurisdiccions senyorials l'aplicació de la vella planta judicial quedava en desús. Per aquest motiu, el 1825, els absolutistes van decidir començar a treballar amb un nou projecte de divisió corregimental en el que la base, al igual que s'havia establert en el decret de 9 d'octubre de 1812, serien el nombre de veïns. En aquest cas, el mínim de població requerit per formar un partit era de només 4.000

⁵⁰⁶ Els 27 partits judicials en els que va ser dividit Catalunya eren: Barcelona, Terrassa, Mataró, Granollers, Igualada, Vilafranca del Penedès, Tremp, Sort, Tortosa, Batea o Gandesa, Reus, Falset, Montblanc, Tarragona, Lleida, Balaguer, la Seu d'Urgell, Berga, Cervera, Manresa, Vic, Olot, Solsona, Girona, Figueres, Santa Coloma de Farners i la Bisbal de l'Empordà. A més del districte particular de la Vall d'Aran. La xifra mitjana de població dels 27 partits judicials, 7.300 veïns, era la més alta de tota Espanya.

⁵⁰⁷ El partit de Barcelona de 1813 era considerat excessivament gran i per aquest motiu van decidir crear el de Terrassa, tot i que, segons informació oficial, no s'arribava al mínim de veïns establert pel decret de 1812. Concretament, agregant els pobles dels partits de Granollers (Ripollet, Santiga, Santa Perpètua de Mogoda, Polinyà, Palau i Sentmenat), d'Igualda (Monistrol de Montserrat), un de Solsona i els de Barcelona només s'arribava a 4.621 veïns, però segons altres informacions de particulars la xifra sobrepassava els 5.000.

⁵⁰⁸ En aquest cas, l'únic canvi que es va produir va ser la modificació de la capitalitat de la Pobla de Segur per Tremp.

⁵⁰⁹ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 4, expedient 1.

⁵¹⁰ Un cop el projecte havia estat aprovat es va intentar eliminar el partit de Santa Coloma de Farners, però el fet que caldria de remodificar tots els límits dels partits limítrofs en va fer desestimar la idea.

veïns i no 5.000 com havia establert l'esmentat decret. A més, però, calia tenir en compte la situació topogràfica, la distància, les divisions naturals, les relacions mútues entre pobles i l'accessibilitat. Aquest nou projecte va ser confiat a l'arquitecte Pere Serra i a Tomàs Soler i Ferrer, autor del primer projecte de partits judicials de l'etapa constitucional⁵¹¹. Soler i Serra van finalitzar el nou projecte de divisió judicial el setembre de 1832 i, després de les revisions pertinents, el nou pla va ser aprovat el 21 d'abril de 1834. Catalunya va quedar dividida en 32 partits judicials, però la documentació textual localitzada és escassa i la cartogràfica nul·la. Les úniques referències que es tenen són les que exposa el geògraf Jesús Burgueño (1995, 174-177), que esmenta que la major part de partits, excepte quasi tota la província de Lleida, superaven àmpliament el mínim de 4.000 veïns establerts per llei i, fins i tot, els 5.000 establerts en l'última etapa liberal⁵¹². A més, se sap que es varen crear quatre nous partits: Arenys de Mar, Ribes de Freser, Sant Feliu de Llobregat i el Vendrell. Aquestes no van ser les úniques reformes respecte els projectes anteriors de partits judicials, ja que, per exemple, també es va establir un partit a Gandesa en substitució del de Batea de 1820; el Lluçanès es va repartir entre Berga i Vic; el partit de Terrassa va incorporar els territoris de Sant Llorenç Savall i Vacarisses; i el de Vilafranca de Penedès la vall del riu de Bitlles.

7.2 Segregacions municipals (1822)

L'arribada al poder dels liberals el 1812 va provocar un canvi no sols en la planta judicial de Catalunya, sinó també en la municipal al considerar-se aquesta anàrquica, desigual i ineficax (Burgueño; Gras, 2014 i Burgueño; Lasso, 2002). Amb l'establiment de la Constitució, el 19 de març de 1812, i els decrets posteriors de 23 de març de 1812 i de 23 de juny de 1813 es va detallar que es podia crear un municipi sempre i quan hi hagués un mínim de 1.000 habitants o es justificuessin les seves circumstàncies d'agricultura o d'indústria, vetant d'aquesta manera la creació de municipis per privilegi reial.

Durant la primera etapa de govern liberal ja es van intentar projectar algunes segregacions de municipis, però no va ser fins el Trienni Liberal que es van acabar de dur a terme, ja que l'entrada de nou dels absolutistes, el 22 de març de 1814, va provocar la paralització de tots els projectes de reforma municipal. Per exemple, el 1813, van sol·licitar la segregació les següents unitats locals: Samalús de Cànoves; Sant Pere de Vilamajor de Sant Antoni de Vilamajor; Sant Pere de Terrassa en Sant Quirze, Sant Pere i Sant Julià d'Alta-Sant Vicenç de Jonqueres i la Roca en Vilanova-Òrrius i la Roca-Santa Agnès. A totes aquestes peticions es van afegir les de 1814 del Masnou de Teià i les Corts de Sarrià de Sarrià. En aquests anys, però, també es va intentar portar a terme l'agregació de la Quadra de la Llacuna a Castellet (Burgueño; Lasso, 2002, 84)⁵¹³.

De tots aquests processos d'independència municipal, Tomàs Soler i Ferrer va jugar un paper molt important en la delimitació del municipi de Teià, del qual se'n conserva una extensa documentació cartogràfica i escrita. Però, el nom d'aquest mestre de cases també apareix en el

⁵¹¹ També hi varen treballar l'Audiència de Catalunya, els corregidors de les quatre ciutats cap de província i la Comissió central representada per Xosé Lamas Pardo.

⁵¹² Els partits de les tres províncies litorals se situaven entre els més poblats d'Espanya (Burgueño, 1995, 174). En aquest projecte, tal i com informa Jesús Burgueño (1995, 174), hi va haver un gran ocultament de població, ja que si es comparen les dades de 1834 i les del cens de 1857 es registra un increment de més de mig milió de persones a Catalunya.

⁵¹³ Entre aquestes peticions també es pot trobar una de Mataró sol·licitant l'ampliació del seu terme (1813).

projecte de delimitació del districte extramurs de Gràcia de Barcelona, del d'Argentona de Mataró i del de les Corts de Sarrià de Sant Vicenç de Sarrià. D'aquests tres projectes, a mà del cartògraf només se'n conserven breus notícies entre la documentació de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona i, des del punt de vista cartogràfic, no ha estat possible localitzar cap mapa fins el moment⁵¹⁴.

Per exemple, del projecte de segregació del districte de Gràcia del municipi de Barcelona se sap que el va portar a terme Tomàs Soler i Ferrer gràcies a dues informacions diferents. La primera, de 19 de gener de 1821, i la segona, d'1 de març del mateix any, en les quals s'exposa que: "En vista del expediente formalizado a establecer un termino de población de Gracia extra-muros de esta capital en el día dependiente de ella se acordó: Oficiar al Comisario de Barrio de dicha población para que envíe la relación del número de habitantes que comprendre la Rodalía proyectada, supuesto que por las últimas conferencias y relación del arquitecto Soler, queda enterada la Diputación del Territorio y Casas que deben señalárlasele" i "Resultando del Expediente sobre formación de Ayuntamiento en Gracia que en el terreno que se le ha demarcado se ha incluido parte del que lo era de San Gervasio y a este pueblo debe señalarse otro de nuevo más proporcionado a su población y a la naturaleza del terreno, aprueba la Diputación el que propone Tomás Soler en su relación que obra en el fol. 32 del Expediente de Gracia, a cuyo fin hágase comisión a D. Narciso Sans y de Rius para que luego de haver evacuado la que se le da para Gracia pase a señalar el de San Gervasio con las mismas formalidades y poniéndose de acuerdo con el Ayuntamiento a quien se pase el correspondiente oficio" (Colldeforns, 1936, 203)⁵¹⁵.

En el cas de la divisió de les Corts de Sarrià de Sant Vicenç de Sarrià, Tomàs Soler i Ferrer també va treballar-hi abans del 7 juny de 1821, ja que s'ha trobat un document d'aquesta data en el que s'informa que el projecte presentat per Soler i Ferrer era qüestionat i es demanava al geòmetra Narcís Sans i Rius que el rectificqués⁵¹⁶.

Finalment, l'últim projecte de divisió municipal del qual només se'n té una breu referència de l'actuació de Tomàs Soler i Ferrer en col·laboració amb Honorato Puig, és el de la segregació d'Argentona de Mataró. En aquest cas, es va aprovar el projecte de Tomàs Soler i Ferrer, el 2 de juliol de 1821, i va ser ell qui s'encarregava d'amollonar el nou terme, tal i com s'indica en el següent escrit:

"Habiendo dado cuenta del expediente sobre rectificación del termino de Mataró por la parte que linda con Argentona y en vista de lo expedido por Honorato de Puig y el Arquitecto Don Tomas Soler y Ferrer comisionados para reconocer el terreno y formar el proyecto de rodalía de termino de aquella ciudad se acordó aprobar la nueva demarcación propuesta por dichos comisionados que es la siguiente (al ponerse en limpio el acta, copiese según está en el oficio que se pasó a los Ayuntamientos de Mataró y Argentona). Asimismo que amistosamente procedan los dos ayuntamientos a liquidar los perjuicios que la nueva demarcación cargándose respectivamente lo que corresponda ya por razón de Propios y arbitrios, ya por la contribución general. Y en caso de no poder convenirse, sugetaran sus pretensiones a un compromiso de dos peritos y tercero nombrados aquellos no por parte, y este por los dos compromisarios antes de entrar en discusión el qual entrara en conocimiento del negocio si los dos discordasen en cuyo caso le presentaran por escrito los motivos en que apoyara sus respectivas pretensiones: y tanto

⁵¹⁴ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 23, Expedient 10.

⁵¹⁵ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 23, Expedient 10.

⁵¹⁶ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 23, Expedient 10.

en el caso de convenir los ayuntamientos como en el contrario remitirán unos u otros las observaciones convenientes y en cuanto a la contribución las bases de riqueza y demás que hayan seguido todo para la aprobación de la diputación. Finalmente que pase Don Tomas Soler y Ferrer a mojonar el nuevo termino señalando en el mapa que obra en el expediente los puntos en que se coloquen los mojones tal cual el mapa, firmara después de haberse ejecutado el mojonamiento en los términos que presenta aquel plan.”⁵¹⁷.

Per la seva part, de la divisió municipal del Masnou es conserva un bon nombre de documents escrits i cartogràfics. Les primeres notícies sobre aquest projecte es troben ja en la primera etapa del govern liberal, concretament del 28 de març de 1813, quan la Diputació de Catalunya va informar que el Masnou sol·licitava poder separar-se de Teià i, per això, es necessitava nomenar per ambdues parts uns comissionats i pèrits -un pel poble de Teià (Honorato Puig) i un pel del Masnou (Tomàs Soler i Ferrer)- perquè procedissin a la: “fixación de términos, división de cargos, reparto de servicios, dotación de propios y total de los intereses de ambos pueblos, cuya solicitud sin preceder informe les fue decretada como favorable en 3 de abril de 1813 y de ella y su decreto se enteraron los individuos de este pueblo quienes deseosos de procurar los medios de conciliar los extremos de la pretensión, y llevar a efecto lo decretado nombrando una comisión para tratarlo con los individuos del Mas Nou, la cual practicado el primer paso que era el de acordar la fixación de términos han visto las graves dificultades que se ofrecieron para ello y para lo demás que se crea consecuentes y convencido dicho común y particulares de lo importante que es representar a la expresada diputación y demás superiores que convenga los perjuicios que sufrió el pueblo con la división propuesta, han resultado llevarlo a efecto, y a dicho fin y para lo demás que sea necesario.”⁵¹⁸.

Òbviament, Teià no estava disposat a perdre part del seu terme municipal i, el 22 d'agost de 1813, va formalitzar una queixa demanant la supressió del decret de 3 d'abril del 1813 pels greus perjudicis que suposaria pel Masnou, però sobretot per Teià, la separació d'aquest territori en dos termes municipals independents. Així, l'1 d'octubre de 1813, els teienos van demanar que es desestimés aquesta sol·licitud o suspendre-la fins que les circumstàncies del temps permetessin decidir l'assumpte amb més coneixement i encert. El Masnou no arribava als 1.000 habitants que es van establir com a llindar mínim per crear un nou municipi en el decret de 3 de juny de 1813, però els seus motius per ser independents amb 730 habitants eren acceptats per la Diputació i, per tant, això els permetia tirar endavant el projecte.

L'arribada dels absolutistes al poder va provocar la paralització del projecte i, a banda de la informació proporcionada, no es coneix que s'arribés a aixecar cap plànol per delimitar el nou terme municipal del Masnou. Tanmateix, el retorn dels liberals al govern el 1820 va donar lloc a què es reprengués el projecte de segregació municipal del Masnou de Teià. Així, el 7 de desembre de 1820, l'Ajuntament del Masnou va tornar a sol·licitar una partió de termes, cargues i “emolumentos” respecte el de Teià. El Masnou va tornar a nomenar com a tècnic per desenvolupar el projecte a Tomàs Soler i Ferrer i aquest va demanar, el 16 de juny de 1821, per tal d'evitar queixes dels veïns de Teià i Alella, que Honorato Puig, home de confiança, l'acompanyés en el reconeixement del terreny i l'ajudés en la formació del projecte⁵¹⁹.

⁵¹⁷ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 23, Expedient 10.

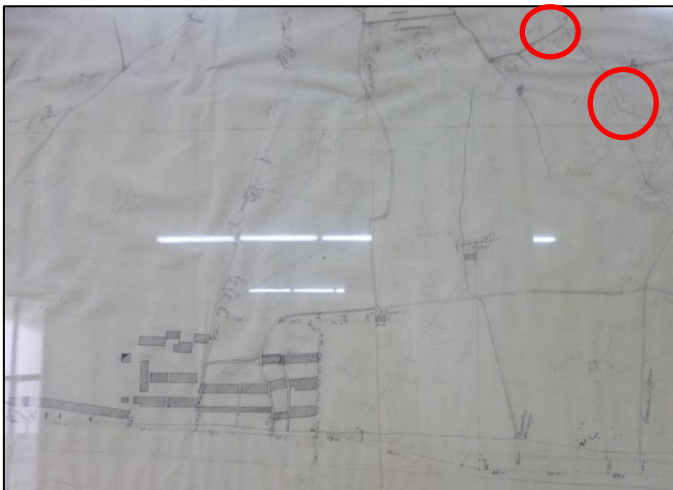
⁵¹⁸ Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona, Lligall 10, expedient 1.

⁵¹⁹ El 30 de juliol de 1821 el territori d'Alella de Baix, que depenia d'Alella de Munt, va sol·licitar agregar-se al Masnou, justificant que era molt distant d'Alella de Munt (una hora) i, per tant, els hi era més convenient per a ells si

La Diputació de Catalunya els demanava que la comesa es fes tenint en compte la situació topogràfica dels pobles en qüestió i els límits naturals. També requeria el lliurament d'un senzill croquis on assenyalessin els punts on haguessin fixat els mollons i un plànol final amb la delimitació resultant⁵²⁰. En total, s'han conservat tres documents cartogràfics d'aquest projecte. El primer és l'esmentat croquis, del qual la part referent a la partió entre Alella i el Teià es conserva, en dos fulls diferents, a l'Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, mentre que el referent a la partió entre Alella i el Masnou es troba a l'Arxiu Municipal del Masnou. En aquest segon document es poden veure les triangulacions i amidaments que Tomàs Soler i Ferrer va fer per acotar la delimitació del nou terme municipal del Masnou i per establir els mollons. A més, però, també hi va traçar la xarxa viària i les edificacions i va anotar-hi alguns pocs designadors i cultius (Figura 7.2).

En els altres documents, en canvi, ja no s'entreveuen les triangulacions, ni els amidaments, sinó que únicament apareixen les línies dels límits municipals resultants, un bon nombre de designadors i els edificis i infraestructures que ja es veien en el primer. En un d'aquests plànols Tomàs Soler i Ferrer va fer servir el cromatisme per diferenciar els tres termes municipals representats, mentre que en l'altre tornà a marcar els mollons i a dibuixar els cultius de manera figurativa i cromàtica deixant de banda la coloració dels termes municipals (Figura 7.3). Finalment, el 1822 el Masnou va esdevenir un municipi independent de Teià i, el 28 d'octubre de 1825, es va reunir el primer ple municipal per definir alcalde, regidors, diputats i síndics d'acord amb la Reial provisió concedida per Ferran VII.

Figura 7.2. Detall del plànol [zona poble Masnou] que Tomàs Soler i Ferrer va aixecar per indicar on establia els “mojones” per delimitar el nou terme municipal del Masnou (1821)⁵²¹

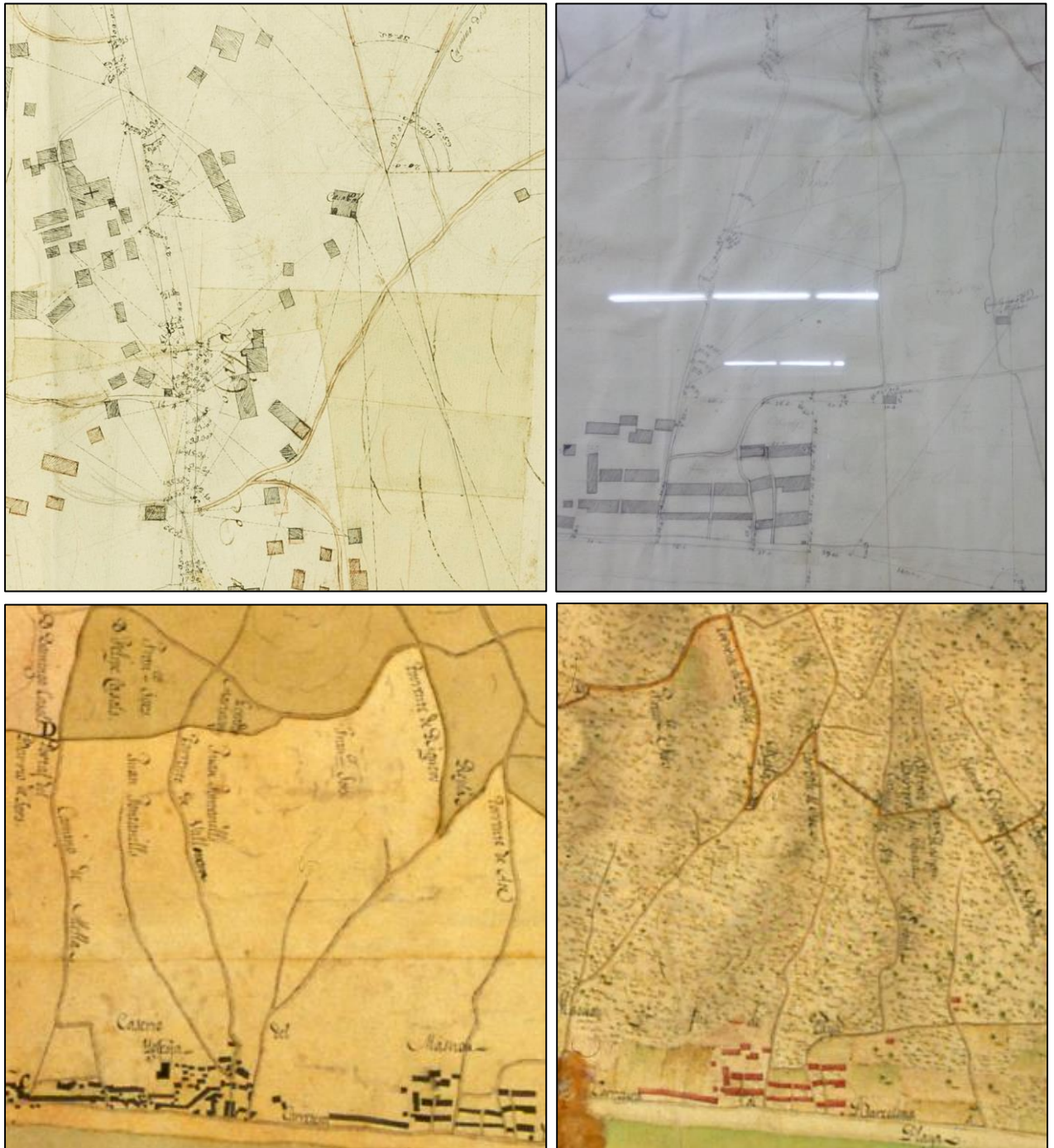
Font: Arxiu Municipal del Masnou. Signatura: M-980.

formaven part del Masnou. La Diputació de Catalunya, però, no li va arribar a concedir el privilegi al no ser positives les raons que donava l'Ajuntament d'Alella. Concretament, no es trobava lògic que un poble es desagregués d'un per agregar-se a un altre.

⁵²⁰ Del croquis d'aquest aixecament la Diputació de Catalunya va determinar que una copia es quedaria a l'ajuntament i l'altre a l'expedient.

⁵²¹ En vermell es marquen els mollons 6 i 7.

Figura 7.3. Detall dels plànols aixecats pel projecte de divisió del municipi del Masnou (1821)

Font: Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, signatura: N10-314-IV; 13.212 (superior esquerra). Arxiu Municipal del Masnou, signatura: M-980 (superior dret). Arxiu de la Corona d'Aragó, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 224 i 225 (inferior dret–inferior esquerra).

7.3 L'anàlisi semiòtica

Dels cinc plànols aixecats per Tomàs Soler i Ferrer inclosos dins de la tipologia administrativa s'ha considerat que el més interessant per dur a terme una anàlisi semiòtica és el que va elaborar el 1813 juntament amb Jaume Pons Monrau per a la divisió de Catalunya en partits judicials. Abans d'analitzar la semàntica, la sintaxi i la pragmàtica del document cal

informar que el cartògraf que va traçar el mapa base va ser Josep Aparici, qui va orientar el plànol al nord per veure la disposició típica de Catalunya i va adoptar una escala amb poc detall [ca. 1:230.000] que li permetés ubicar un bon nombre de designadors i de subrogats.

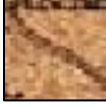

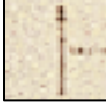

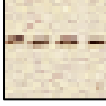

Semàntica

La semàntica d'aquest document es caracteritza per una forta extensió i subrogació⁵²². El primer cas és degut a què hi ha una gran quantitat de designadors, sobretot rígids, que descriuen els noms de cadascun dels pobles i ciutats de la Catalunya del 1720. D'entre els designadors rígids se n'hi poden trobar de referencials (*Monclar, Monmajor, Valldora, Valldan, Vallfogona, Puigreig, Paralada, Capdella, Talarn, Montagut, Puig, Monferrer, Valls*, etc.), de simbòlics (que impliquen valors bells -*Bellpuig, Bellprat, Belloch*-, valors sagrats explícits -*San Cugat, Nostra Senyora de Caldes, San Celoni*-, valors religiosos -*Juneda*-, valors històrics -*Castelló*-, personatges històrics -*Llussa, Margalef, Aubetarrec, Alfes*-) o performatius (*Figueres, Canyelles, Omellons, Poal, Mirambell, Tarros, Borges, Balaguer, Noguera, Alfés*, etc.). Pel que fa als accidentals, que generalment acompanyen els esmentats anteriorment, són: *rio, acequia, sosvegueria, veguería, obispado, golfo, mar, boca, cap* i *estany*. La forta subrogació d'aquest document cartogràfic es deu a la gran quantitat d'informació que es transmet del designador a partir de la restitució gràfica de l'element a través de les icones cartogràfiques (puntuals, lineals o poligonals), de les figures en perspectiva o dels colors.

Taula 7.3. Restitució gràfica dels elements

ELEMENT	DESCRIPCIÓ	IMATGE
Relleu	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'una muntanya.	
Elements hídrics	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal farcida de color blau-verd i amb el contorn resseguit amb una línia de color negre.	
Ciutat	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'un conjunt d'edificis sense farciment en cas que no siguin cap de partit i amb farciment de color rosat si ho són.	
Vila gran	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'un conjunt d'edificis, menys que la ciutat, sense farciment en cas que no siguin cap de partit i amb farciment de color rosat si ho són.	
Viles petites	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'una casa gran amb el contorn de color negre i sense farciment.	
Llocs grans	Restituït gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'una casa petita amb el contorn de color negre i sense farciment.	
Llocs petits	Restituït gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal en forma de cercle sense farciment i resseguit amb una línia continua de color negre.	

⁵²² Degut a l'escala adoptada pel cartògraf en alguns punts designadors i subrogats són incomprensibles.

ELEMENT	DESCRIPCIÓ	IMATGE
Santuaris	Restituïda gràficament mitjançant la icona figurativa en perspectiva d'un santuari amb el contorn de color negre i sense farciment	
Abadies	Restituïdes gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color negre amb l'extrem curvat.	
Fortaleses	Restituïdes gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color negre amb una fletxa a l'extrem superior. La posició de la línia és perpendicular.	
Bisbat	Restituït gràficament mitjançant la figurativa d'una creu de color negre.	
Xarxa viària	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color negre.	
Límit provincial	Retituït gràficament mitjançant una doble icona cartogràfica lineal discontinua de color negre.	
Cap de corregiment	Restituïts gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color negre amb una fletxa a l'extrem superior. La posició de la línia és vertical.	
Divisió corregimental	Restituïda gràficament mitjançant una doble icona cartogràfica lineal de color negre. La superior és discontinua i la inferior puntejada.	
Divisió veguerial	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal discontinua de color negre.	
Divisió de bisbats	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal puntejada de color negre.	
Partit judicial	Restituït gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal farcida d'un color diferent per cada partit judicial i el contorn resseguit amb una línia negra continua.	

Font: Elaboració pròpia.

Sintaxi

A través de posar en relació les icones presentades és possible diferenciar o relacionar cinc aspectes. Primer de tot, a través del cromatisme es poden reconèixer els 24 partits judicials en que es va dividir Catalunya. En segon lloc, amb la grandària de les icones figuratives en perspectiva d'edificis és possible establir una jerarquitització entre els diferents pobles de Catalunya el 1720. A més, es poden diferenciar quines varen ser les ciutats escollides el 1813 com a caps de partit, ja que a la icona figurativa en perspectiva corresponent se li dona el farciment rosat. En tercer lloc, la presència de les icones figuratives com, per exemple, la

d'abadies, la de fortaleses o la de bisbats permet establir les diferents categories que podia tenir una ciutat o un poble.

Posant en relació les icones figuratives de les ciutats, la utilitzada per demarcar els caps de corregiment i la utilitzada per determinar altres categories es pot establir, per exemple, que: el 1720 Cardona era considerada una vila gran, amb castell i que, a més, també era abadia; que Santa Coloma de Farners era cap de partit el 1813, tenint la categoria de lloc gran el 1720; i que la majestuosa Barcelona era cap de partit judicial el 1813, a més de ser una ciutat amb la categoria d'abadia, de bisbat i amb un castell. En quart lloc, a través de relacionar les icones cartogràfiques lineals és possible veure que, generalment, no hi ha una relació entre els límits veguerials, corregimentals o de bisbats, així com tampoc amb els dels partits judicials establerts el 1813. L'única coincidència observable i lògica és la que hi ha entre el límit provincial de Catalunya i els dels territoris fronterers.

Finalment, en cinquè lloc, posant en relació les diferents icones que representen elements naturals, com el relleu o els rius, i els límits dels partits judicials, es pot veure com l'establiment d'aquests es va fer en base a la topografia o la xarxa hídrica. Cal dir que les carreteres i els elements hídrics poden crear certa confusió al restituir-se gràficament de la mateixa manera, però la coloració blava donada en els segons permet distingir-los i agafar com a límit de partit l'element natural com estava previst i no l'artificial.

Pragmàtica

Si es té en compte el plànol de 1720 el primer intèrpret, en aquest cas el cartògraf Josep Aparici, va aixecar el plànol per portar a terme la nova divisió territorial de Catalunya en corregiments en substitució de les vegueries (Burgueño, 2003). En canvi, el segon intèrpret, el qual podria ser Tomàs Soler i Ferrer, va veure una funcionalitat en el document i es que el fet que s'anomenessin tots els pobles de Catalunya li serviria de base per fundar el seu projecte de divisió de Catalunya en partits judicials de 1813. Però, en general, els segons intèrprets d'aquest document poden extreure informació com és el desequilibri poblacional entre el mar i la muntanya, l'arbitrarietat en l'establiment dels caps de corregiment al trobar-se en molts casos mal comunicats o aïllats de poblacions del mateix territori i, finalment, la poca relació, almenys a simple vista, entre els límits veguerials, corregimentals i episcopals.

Com que l'objecte d'estudi d'aquesta recerca és la família Soler s'ha considerat que el més adient era analitzar, de la manera més profunda possible, la pragmàtica del document cartogràfic de 1813. En aquest sentit, el primer intèrpret eren el cartògraf Tomàs Soler i Ferrer i el funcionari d'Hisenda Jaume Pons Monrau, l'objectiu dels quals era aconseguir dividir Catalunya en partits judicials tot seguint la legislació establerta en la Constitució de 1812, que determinava un mínim de 5.000 veïns per partit. Per això, els primers intèrprets, amb l'ajuda del mapa d'Aparici, els coneixements propis del territori i les dades de població que els havien proporcionat els diferents corregidors van procedir a determinar l'estructura de cada partit judicial prenent com a referència els elements físics del territori, així com també els caps de partit i les distàncies de cada població al seu cap.

Per contra, la informació que rep el segon intèrpret d'aquest plànol dels partits judicials, que si es recorda es veu afectada per la l'autoreferència cartogràfica, és que les zones de muntanya, la plana de Lleida o la de l'Ebre estaven més despoblades que la resta del territori, ja que els partits judicials abasten una extensió superior a la d'altres àrees geogràfiques centrals o litorals com Barcelona, Mataró o Tarragona. El de Reus, per exemple, és el que té una superfície de

partit més petita i, tot i així, supera el llinar de 5.000 veïns establert per la Constitució de 1812. Aquest fet es devia a que aquest partit concentrava molta població al ser Reus el principal centre productor d'aiguardent i Salou el port principal de la zona des d'on s'exportaven gran part dels productes de la plana de Lleida i del camp de Tarragona. Per tant, aquesta àrea era una zona d'atracció de població i per aquest motiu el partit només necessitava de la unió de pocs pobles per entrar dins de la legalitat constitucional.

A l'observar aquest plànol hom també pot copsar que la capitalitat no s'establia en funció de si una ciutat era més o menys gran des d'un punt de vista demogràfic, sinó que depenia d'altres factors com la connectivitat i la posició d'aquesta respecte als altres pobles que configuraven el partit. Aquesta afirmació s'observa, de manera molt clara, en el partit de la Pobla de Segur, ja que fins aleshores, i van pensar-s'ho que seguí sent així, Talarn era la capital de corregiment al ser la ciutat més important de la zona. Ara bé, l'accessibilitat a aquesta vila no era fàcil pels pobles situats a la part més alta de la muntanya i, per això, es va considerar que la Pobla de Segur, tot i no ser tan important com Talarn en quan a població, disposava de més centralitat i d'una atracció comercial privilegiada.

Per tant, és un document molt interessant des del punt de vista semiòtic, ja que es barreja informació de dos plànols i, per tant, un dels segons intèrprets del primer plànol d'Aparici actua també com a primer en el moment d'utilitzar el document com a base per generar el nou projecte de divisió de Catalunya en partits judicials de 1813. A banda d'aquesta controvèrsia, el document té una sintaxi i semàntica molt àmplia, sobretot pel fet de sobreposar informació de dues èpoques separades cronològicament per un segle ple de canvis territorials. Tot això permet que es pugui arribar a fer un estudi detallat sobre els canvis que suposava passar d'una divisió territorial amb corregiments a una altra amb partits judicials. A més, el fet que el plànol de 1720 també inclogui els límits veguerials i els de bisbats, permet que l'estudi pugui anar més enllà i analitzar allò que hagués suposat aquesta política de divisió en partits judicials quan estaven en actiu aquestes altres delimitacions.

8. LA CARTOGRAFIA CADASTRAL (1849-1852)

L'arribada dels liberals al poder no només va suposar canvis en l'àmbit territorial, sinó també en el fiscal, ja que els nous governants tenien l'objectiu de repartir més equitativament l'impost sobre la propietat territorial després de que s'hagués abolit el delme. Però, per portar-ho a terme era necessari disposar d'una informació geogràfica i estadística fiable, la qual era inexistent aleshores a l'Estat espanyol. Per aquest motiu es va començar a plantejar la formació d'una estadística territorial suficientment acurada que permetés repartir de forma racional i equitativa el gravament sobre la propietat.

Però, aconseguir disposar d'una bona informació sobre la riquesa territorial del país no va resultar una tasca fàcil. Un pas important en aquesta direcció va ser fet el 1846 quan, després de diversos intents fallits, el ministre d'Hisenda, Alejandro de Mon, va aprovar la creació de l'Impost de Bens Immobles, Cultius i Ramaderia, més conegut com a Contribució Territorial. Aquest impost, que inicialment va ser pensat per gravar únicament la renda de la propietat immoble, va acabar gravant també les utilitats de la ramaderia i els rendiments dels cultius. Aquest fet va fer que la seva aplicació fos força més complexa que si només hagués estat dedicat a gravar la renda de la propietat immoble.

Tanmateix, si hom volia aplicar de forma racional i equitativa un impost tan complex, calia que l'Estat disposés de tres importants fonts d'informació territorial: un cadastre parcel·lari, un cens agrícola i un cens ramader. Pel que fa referència a la primera i més important d'aquestes fonts, la del cadastre, cal dir que els primers cadastres amb representació cartogràfica van aparèixer a Europa occidental durant l'Edat Moderna. Alguns estats, com era el cas del suec, ja disposaven, a mitjan segle XVII, d'un cadastre general del seu país (Kain, Baigent, 1992). D'altres com França o Anglaterra tenien, des de mitjan del segle XIX, una detallada cartografia cadastral (Muro, Nadal, Urteaga, 1996). Tanmateix, el cas espanyol va seguir uns viaransys força diferents.

Els primers treballs cadastrals es van realitzar durant la primera meitat del segle XVIII i van ser fruit del reformisme borbònic. El 1715, amb la instauració de la nova dinàstica borbònica, s'aprovà la implantació de l'anomenat Cadastre de Catalunya, que va estar vigent fins la reforma fiscal liberal d'Alejandro de Mon de 1845. Per tal de aplicar-lo es va crear un cos de geòmetres, una part del treball del qual es va traduir en una certa producció de cartografia parcel·laria (Burgueño, 2007, 39-43). Per la seva part, el marquès de la Ensenada, endegà el 1749 a la Corona de Castella una sèrie de projectes cadastrals (*Planimetría General de Madrid y Única Contribución*), que van generar una diversa i interessant cartografia, però que van quedar definitivament estroncats el 1759, després de la pèrdua del poder del seu promotor (Camarero Bullón, 2007, 21-37).

El resultat d'aquesta situació era que, a mitjan de la dècada de 1840, quan els liberals moderats van escometre la important tasca de reformar el sistema fiscal, l'Estat espanyol estava mancat d'un cadastre general del país. Tanmateix, davant la penúria de la Hisenda Pública Alejandro de Mon va aprovar, el 1846, la implantació d'anomenada Contribució Territorial. Un impost que es gestionaria mitjançant l'assignació d'un sistema relativament arbitrari de quotes territorials.

Aquest sistema funcionava, a grans trets, de la següent manera. En primer lloc, el Ministeri d'Hisenda assignava a cadascuna de les províncies que no gaudien de règim foral una determinada quota establerta a partir d'informacions estadístiques diverses, algunes d'elles totalment obsoletes (Vallejo Pousada, 2001, 127). A continuació, les administracions provincials d'Hisenda, d'acord o no amb les respectives diputacions provincials, assignaven a cadascun dels municipis de la província una part de la quota que s'havia assignat a nivell provincial. L'establiment d'aquestes quotes municipals es va fer, al començament de l'aplicació d'aquest impost, de forma similar a com s'havia fet amb les quotes provincials. L'últim esglaió d'aquest sistema fiscal, el municipal, era el més dolorós i conflictiu, ja que era a partir del qual es duia a terme la recaptació dels diners dels contribuents.

Per tal de fer-la efectiva, en cada municipi s'establien unes juntes pericials encarregades d'elaborar uns registres de la riquesa territorial municipal que, després de rebre diferents noms (matricules cadastrals, padrons de la riquesa), van acabar sent coneguts com a amillaraments. En aquests documents fiscals s'especificava la riquesa territorial que tenia cadascun dels contribuents del municipi, així com la quantitat de la quota assignada al municipi que li pertocava pagar. Atès que l'estimació d'aquesta riquesa territorial es feia a nivell municipal i sense que fos obligatòria la realització de cap indagació rigorosa de la mateixa (realitzar amidaments de terres, aixecar plànols parcel·lars...), ben aviat sorgiren múltiples conflictes per frau fiscal, per excés de càrrega fiscal o per una distribució poc equitativa de la càrrega fiscal assignada als diferents contribuents.

En un principi, els ajuntaments no tenien cap possibilitat de reclamar si consideraven que la quota que se'ls havia assignat era excessiva. Però, per tal de fer front a les múltiples queixes i conflictes que va ocasionar la implantació d'aquest nou impost, el Ministeri d'Hisenda va adoptar diverses mesures. En primer lloc, es va decidir que l'Administració d'Hisenda havia de tenir la seva pròpia informació sobre la riquesa territorial municipal, per la qual cosa, el 1846, es van començar a crear comissions específiques d'avaluació d'aquesta riquesa i, el 1847, comissions provincials d'estadística (Nadal, Urteaga, Muro, 2006, 31). I, en segon lloc, aquest mateix any, s'acceptà que els ajuntaments poguessin presentar reclamacions de greuge davant les autoritats provincials d'Hisenda quan consideressin que la quota de la Contribució Territorial assignada al seu municipi excedia el 12 per cent de la riquesa territorial imposable (Nadal, Urteaga, Muro, 2006, 32).

Ara bé, per aconseguir demostrar que la quota assignada excedia aquest percentatge, els ajuntaments es van veure obligats a contractar agrimensors, mestres d'obres i arquitectes que realitzessin detallats amidaments parcel·lars o bé aixequessin acurats plànols parcel·lars. Per la seva part, les comissions específiques d'avaluació de la riquesa territorial i les provincials d'estadística també es van veure compel·lides a contractar agrimensors, mestres d'obres i arquitectes per tal de lluitar contra el frau fiscal i fer front a les reclamacions de greuge presentades pels ajuntaments.

I és aquí on van entrar en acció els Soler. Primer, vinculats a l'Administració provincial d'Hisenda i, després, treballant al servei de diversos ajuntaments. Resultant d'aquesta tasca en varen ser, almenys 28 plànols. Resten, però, per localitzar els de quatre projectes, així com diverses minuts (Taula 8.1).

Taula 8.1. Projectes de cartografia cadastral de la família Soler (1849-1861)

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
CADASTRAL	Hostafrancs (1849)	[Plànol parcel·lari d'Hostafrancs] No ha estat localitzat	Joan Soler i Mestres
	Teià [1850]	[Plano parcelario de las fincas urbanas del pueblo de Teià] No ha estat localitzat	Tomàs Soler i Linés
	Barcelona (1851)	<i>Plano geométrico del término jurisdiccional de la ciudad de Barcelona separado del término de la Villa de Gracia que antes estaban unidos</i>	Joan Soler i Mestres
	Gràcia [1851]	[Plano parcelario del termino municipal de Gracia]	Joan Soler i Mestres
	Gràcia [1851]	[Plano parcelario del termino municipal de Gracia]	Joan Soler i Mestres
	Mataró (1851)	<i>Plano geométrico é ignográfico del termino de Mataró</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección A llamada Mayans, Playa den Fogueras, Pont de la Vila, que comprende del nº1 al 32 inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección B llamada Lluscá, Brolleta, Llebreta y Valleix, que comprende del nº33 al 64 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección C llamada Pedra de Llop, Roca de Martina, Ginebrera y Comadram, que comprende del nº65 al 98 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección D llamada Cirera, Costa y Sot del Hospital, que comprende del nº99 al 144 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
	<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término</i>	Joan Soler i Mestres	

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
CADASTRAL	Mataró (1851)	<i>jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección E llamada Masriera, que comprende del nº145 al 159 ambos inclusive</i>	
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección F llamada de Tres Turons, Mata y Vidals, que comprende del nº160 al 194 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección G llamada de Mata Vallvaldera y Vallgiró de Dal, que comprende del nº195 al 243 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección H llamada de Servera, Llantia, Miro, Camí de la Serra, Forner y Cirera, que comprende del nº244 al 328 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección I llamada Plana dels Capellans, Capuchins, Figuera Major, camí de la Serra y morboria, que comprende del nº329 al 424 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Hojas del plano levantado conteniendo las propiedades enclavadas en el término jurisdiccional de la ciudad Mataró. Sección J llamada Vallverich, Chiprerer, Santa Cecilia, Casa Catalá y Portell, que comprende del nº425 al 485 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion K llamada Plana den Coll Fornenca, Castell de Nofrearnau, turons de la bona Mata, Llacuna, Padrera de la Vila y Furcat, que comprendre desde el nº 486 al 562 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion L llamada de Mata Vallvaldera y Vall llió de baix que desde el nº 563 al 640 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion M llamada Molí de Vent, Sardañola, Gatasa, Cabo de la Guineu, Torre de Palau, Gatasa de baix, Pla den Mune, Creu de Fins,</i>	Joan Soler i Mestres

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
CADASTRAL	Mataró (1851)	<i>que comprendre desde el nº 641 al 736 ambos inclusive</i>	
		<i>Seccion N llamada Pla de Boet, Cuatre Camins, Peñas de Ribalta y Ramonera que comprendre desde el nº 737 al 836 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion O [que comprende desde el nº 837 al 898 ambos inclusive]</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion P llamada Honos, Rabalet, Palau, y Creu de Pedra que comprendre desde el nº 899 al 931 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion Q llamada Sumells, Pla de San Simon, Rosellona y Forcá que comprendre desde el nº 932 al 1035 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
		<i>Seccion R llamada de casa Dorda y Marsé que comprendre desde el nº 1036 al 1091 ambos inclusive</i>	Joan Soler i Mestres
	Parcel·lari Sant Pere Vilamajor (1851)	[Plano geométrico del término municipal de San Pedro de Vilamajor]	Tomàs Soler i Linés
		[Plano reducido de San Pedro de Vilamajor y parroquia de Santa Susana]	
		[Plano geométrico del término municipal de San Pedro de Vilamajor]	
	Olesa de Montserrat (185-)	<i>Croquis que manifiesta el perímetro o contorno del termino de la villa de Olesa de Montserrat de la provincia y obispado de Barcelona [...]</i>	Joan Soler i Mestres
	Vilanova i la Geltrú (1853)	[Plano geométrico del término municipal de Vilanova i la Geltrú] No ha estat localitzat	Tomàs Soler i Linés
	Parcel·lari Sitges (1860)	[Plano geométrico del término municipal de Sitges] No ha estat localitzat	Tomàs Soler i Linés
	Sant Pol de Mar (1861)	[Plano geométrico del término municipal de San Pol de Mar] No ha estat localitzat	Tomàs Soler i Linés

Font: Elaboració pròpia.

Per tant, el present capítol té un doble objectiu: presentar els plànols parcel·laris que van aixecar els Soler a mitjans del segle XIX i portar a terme l'anàlisi semiòtic d'un dels documents més importants, el de Barcelona (1851). Per aquesta raó, s'ha dividit el capítol en dos apartats. El primer està dedicat a exposar i analitzar la cartografia cadastral municipal realitzada per diferents membres de la família Soler. Mentre que el segon, a realitzar l'esmentat anàlisi semiòtic del plànol parcel·lari de Barcelona de 1851.

Cal destacar, que aquesta cartografia ha estat objecte d'estudi, des de diferents punts de vista, per diversos estudiosos. Aquest és el cas dels treballs de Salvador Llobet (1955); Miquel Corominas (1990); Francesc Nadal, Luis Urteaga i José Ignacio Muro (2006), Tomàs Vidal (2007); Jesús Burgueño i Francesc Nadal (2011); José Ignacio Muro (2011) i Vicenç Rosselló i Francesca Rotger (2011).

8.1 La cartografia cadastral de la província de Barcelona (1849-1852)

La llei de 23 de maig de 1845 va dictar que tots els propietaris paguessin una contribució en funció de la superfície de terra que posseïen. Ara bé, l'Estat espanyol no disposava, aleshores, d'una informació actualitzada sobre la que es pogués basar aquest repartiment. Per aquest motiu, acte seguit d'imposar-se la llei, es va plantejar l'aixecament d'un cadastre general a tot l'Estat. La lentitud en el desenvolupament d'aquest projecte, que no es va enllestir fins l'any 1964, i la necessitat urgent de disposar de l'estadística territorial va empènyer a alguns ajuntaments a aixecar la seva pròpia cartografia cadastral. Amb aquest document en mà es podria: portar a terme un repartiment més equitatiu de la quota contributiva o presentar reclamacions de greuge davant les administracions provincials d'Hisenda.

A la província de Barcelona, per exemple, el 1845 se li va atribuir una contribució de 13.155.000 rals de velló (4,38% del total)⁵²³. D'aquesta xifra, als contribuents de la Ciutat Comtal els hi corresponia pagar una cinquena part. Atès que aquest repartiment no semblava una tasca gens fàcil de fer es va decidir, seguint les ordres del Ministeri d'Hisenda, crear, el 1845, la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona⁵²⁴. Els objectius d'aquesta comissió eren col·laborar en la realització dels repartiments de la contribució territorial; resoldre reclamacions de greuge; i reunir dades sobre la riquesa territorial de la província, és a dir complementar i completar la tasca de la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona que es va crear el 1848.

El repartiment de l'impost a la ciutat de Barcelona era urgent, així que la comissió va decidir, al temps de crear-se, basar-se en el padró d'immobles municipal de la ciutat i renunciar a rebre reclamacions personals dels contribuents⁵²⁵. Però, el gran nombre d'errors en el repartiment, generats a ran de la utilització del padró municipal, va portar a que els propietaris de les terres de Barcelona fessin un bon nombre de reclamacions. Així que, mentre es resolien aquests recursos, es va creure convenient i necessari formar un padró de riquesa, tal i com s'havia dictat en la llei de 1845, però només de la Barcelona intramurs. El 1847 ja estava format el *Padrón de fincas urbanas y tierras de Barcelona*, però l'entrada a la presidència de la comissió de Narcís Ferrer, el juliol de 1848, va posar en dubte la fiabilitat del document i va remetre a l'Ajuntament de Barcelona les deficiències observades⁵²⁶. Tota aquesta maquinària va quedar aturada el 2 de novembre de 1848, moment en el que el funcionari d'Hisenda Enrique Antonio Berro va ser nomenat cap de la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona i va modificar el procediment seguit per disposar d'una estadística fiable dels municipis de la província de Barcelona, així com l'estructura interna de la comissió (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 34).

⁵²³ El 30 d'agost de 1845 la Diputació de Barcelona va al·legar que aquesta taxa era abusiva.

⁵²⁴ El Ministeri d'Hisenda havia ordenat crear aquestes comissions a totes les capitals de província per facilitar el repartiment de l'impost. A Barcelona la Comissió Especial va celebrar la seva primera reunió el 19 de setembre de 1845 i en ella es va nomenar a: a Manuel Cejuda com a president i a Juan Bernardo Roca com a secretari (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 22). Cal dir que, a mesura que s'anaven avançant amb els treballs, es van nomenar diversos pèrits per dur a terme les tasques d'avaluació. El 1846 la quota de la ciutat de Barcelona va ser inferior a la de 1845 i, mentre que les posteriors de 1846 serien superiors a aquesta, mai arribaria al nivell de la de 1845 (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 23).

⁵²⁵ Els errors que contenia el padró van ser modificats pels arquitectes Francesc Mas i Ramon Molet.

⁵²⁶ Si aquest document ja s'havia format a Barcelona amb certa dificultat, seria molt més complex portar-lo a terme en altres poblacions més rústiques, ja que els recursos eren més escassos i la població patia un grau d'analfabetisme més alt que a la ciutat.

Del cap d'estadística en depenien cinc oficials que feien de secretaris de les comissions de comprovació i de coordinadors de les diferents fases de treballs i aquests tenien subordinats 31 delegats que tenien la funció d'acompanyar als professionals en les tasques estadístiques d'amidament, avaluació, amollonament i aixecament de plànols. Cal dir que els professionals es dividien en dos grups: els que s'encarregaven de les tasques d'amidament i classificació de les parcel·les (arquitectes, agrimensors, mestres de cases i directors de camins veïnals) i els que avaluaven les finques i calculaven els productes (pèrits agrònoms)⁵²⁷. Berro va posar en funcionament tota aquesta nova maquinària amb l'objectiu d'esbrinar l'estadística territorial, tot fent-ne una de geomètrica dels municipis, per la qual cosa era bàsic l'aixecament de plànols parcel·laris i les operacions de comprovació i amidament⁵²⁸.

Com que eren moltes les reclamacions que rebia la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona pel desacord dels propietaris amb la quota contributiva establerta, es va decidir enviar unes comissions als pobles perquè les ressolguessin. D'altra banda, el 1850, es van organitzar unes delegacions d'estadística als municipis que eren capital de partit judicial amb l'objectiu de que fessin la funció de comissions d'investigació. Els primers partits judicials que van comptar amb aquests tipus de comissions van ser els de Granollers, Igualada, Mataró, Sant Feliu de Llobregat i Terrassa i, posteriorment, amb la implementació dels amillaments, als partits judicials de Manresa, Vic i Vilafranca del Penedès (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 37)⁵²⁹.

Tots aquests canvis en la Comissió Provincial d'Estadística, el creixement, el 1848, de la quota contributiva del municipi de Barcelona un 12,3% respecte la de l'any anterior i els errors que es generaven en el repartiment de la quota per la utilització dels padrons de riquesa van portar a replantejar la situació⁵³⁰. Així, el 2 de gener de 1849, Enrique Antonio Berro, amb l'objectiu d'esmenar aquesta situació va manar que s'amidessin totes les parcel·les rústiques de Barcelona⁵³¹. Al prendre aquesta decisió, Berro va acceptar la suggerència d'un dels membres de la Comissió Especial d'Avaluació de Barcelona, el Sr. Nadal, que va manifestar: "que la medición del terreno era indispensable y su deslinde, pues igual operación se practicó en el pueblo de Hospitalet en las tierras de regadío y acalló satisfactorioamente las exigencias y ocultaciones en los colonos, que tanto ésto como levantar un plano topográfico de Barcelona lo creía de absoluta necesidad" (Cfr. Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 46)⁵³².

⁵²⁷ Del primer grup hi havien 22 professionals, mentre que del segon 13.

⁵²⁸ L'Administració de Contribucions Directes no estava massa d'acord amb aquests procediments, ja que rebien sol·licituds d'altres províncies per implantar aquest sistema al generar-se un problema en el moment que volien aixecar les seves quotes líquides (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 36).

⁵²⁹ A partir de les reclamacions que feien els propietaris calia procedir a realitzar un seguit d'actuacions: la confecció de cartilles d'avaluació, el registre de finques, la comprovació dels amillaments, el repartiment de la quota entre els municipis i l'elaboració d'estadístiques geomètriques i parcel·laries. Aquests amidaments parcel·laris, així com l'estadística territorial, quedaven plasmats en les matricules primitives cadastrals dels municipis, les quals anaven acompanyades d'informació literal i numèrica, amb la planimetria municipal i la descripció geogràfica. Fins a finals de gener de 1851 a la província de Barcelona se'n varen fer 7 dels 12 caps de partits judicials. Totes aquestes dades van quedar incorporades en el repartiment de la quota de 1852. Els municipis que varen disposar d'estadística teritorial el 1850 eren Barcelona, Gràcia, Granollers, Masnou, Mataró, Premià de Mar, Sant Feliu de Llobregat, Sitges, Teià i Vilassar de Mar.

⁵³⁰ La quota ascendia a 2.590.340 rals.

⁵³¹ Cal especificar que els treballs d'amidament es pagarien a través d'un recàrrec a la quota de la contribució territorial.

⁵³² És interessant remarcar que aquesta iniciativa d'aixecar plànols parcel·laris ja s'havia portat a terme a altres indrets de Catalunya. Per exemple, a les Illes Balears Antonio Bisqueza havia aixecat un plànol amb aquestes característiques el 1848 del municipi de Valldemossa o a Llívia el 1849 pel geometa Padret i l'agrimensor Agustí Puigvert (Burgueño; Nadal, 2011).

Berro i els seus assessors, però, tenien experiència suficient per saber les dificultats amb que es trobrien per desenvolupar un treball d'aquestes característiques al municipi de Barcelona. Així que per agilitar el procés de mesurament parcel·lari van establir dues seccions, l'una dirigida per Joan Soler i Mestres i l'altre pel seu cosí Josep Oriol i Mestres. Mentre una va procedir a avançar els treballs estadístics de les parcel·les del nord de l'antic camí de Barcelona a Gràcia (actual passeig de Gràcia), l'altre va procedir pel sud d'aquest camí. El 27 d'agost de 1849 es va finalitzar aquesta tasca i, entre octubre i novembre del mateix any, es van aixecar un seguit de plànols parcel·laris⁵³³. Culminats tots aquests treballs es varen presentar a examen públic els amillaments resultants. Ara bé, mentre es procedien a gestionar aquestes reclamacions, concretament el juliol de 1850, el districte de Gràcia va esdevenir un municipi independent i, per tant, el treball que s'havia dut a terme a Barcelona va quedar dividit entre dos municipis. Per això, es va fer una còpia de la part del terme municipal de Gràcia en un document nou i el de Barcelona en un altre. Tanmateix, els conflictes entre un i altre ajuntament per la delimitació del terme van alentir la seva elaboració fins l'1 de gener de 1851⁵³⁴.

Recents recerques han posat de relleu l'existència de dues minuts, fruit d'aquest aixecament, que es conserven a l'Arxiu Gràfic de l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona. Una d'aquestes minuts és un full a escala 1:1 250 en el que hi ha representada una part de la muntanya de Montjuïc, duu la signatura de Josep Oriol Mestres amb data 12 d'octubre de 1849 (Nadal, Montaner, 2017). L'altra minuta és un full també a aquesta mateixa escala corresponent a un part de l'antic municipi de Gràcia. Tot i estar sense datar i signar, cal atribuir el seu aixecament a Joan Soler i Mestres, ja que la part representada en aquesta minuta es corresponia a la part de la secció que ell dirigia i que es trobava al nord del camí que unia Barcelona amb el nucli urbà de Gràcia (Nadal, Montaner, 2017). L'existència d'ambdues minuts permet saber, en primer lloc, que l'aixecament parcel·lari del municipi de Barcelona es va realitzar a escala 1:1250. D'altra banda, permeten pensar en l'existència d'un atlas format per diversos fulls a aquesta escala, tal com succeeix en l'aixecament parcel·lari del municipi de Mataró, que va dur a terme a continuació, tal com s'explicarà, Joan Soler i Mestres. En aquest arxiu també es conserva una minuta a escala 1:5 000 del nou terme municipal de Gràcia, que està signada per Joan Soler i Mestres, però que no duu cap data relativa al seu aixecament (Nadal, Urteaga, Muro, 2006, 173).

Tanmateix, de l'aixecament parcel·lari del municipi Barcelona només s'ha conservat un mapa signat per Joan Soler i Mestres: el *Plano geométrico del termino jurisdiccional de la ciudad de Barcelona separado del término de la villa de Gracia que antes estaban reunidas*. Aquest plànol, que està traçat a escala 1:5 000, duu la data d'1 de gener de 1851 forma part del fons cartogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. D'aquest mapa es conserven, a més a més, dues còpies manuscrites sense signar i sense datar.

Un altre document cartogràfic vinculat amb aquest aixecament cartogràfic és una còpia que va efectuar Joan Soler i Mestres, el 19 d'agost de 1849, d'un plànol a escala 1:1250 del aleshores barri barceloní d'Hostafrancs. El mapa original, del qual es conserva un exemplar a l'esmentat arxiu, havia estat aixecat, el 7 de juliol de 1849, per l'agrimensurador i director de veïns caminals Tomàs Sanmartí i Bley a escala 1:1250 (Figura 8.1). En el títol d'aquest document original s'indica: "3ª Sección: parte que presenta el director de caminos vecinales que suscribe al Sr.

⁵³³ Aquest primer treball parcel·lari serà la base de tots els que es varen aixecar posteriorment.

⁵³⁴ Del plànol parcel·lari de Barcelona se n'han conservat tres còpies: A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a l'Arxiu Gràfic de l'ETSAB i a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.

Presidente de la Comisión de Estadística de Barcelona” (Cfr. Nadal, Montaner, 2017). Aquesta dada sembla indicar que en l'aixecament del plànol parcel·lari de Barcelona no hi van treballar només dues seccions, una dirigida per Joan Soler i Mestres i l'altra per Josep Oriol Mestres, sinó que n'hi va haver una tercera, al capdavant de la qual es trobava en Tomàs Sanmartí. Que això va ser així ho posa de relleu el fet que la informació parcel·laria de la còpia del plànol d'Hostafrancs realitzada, el 19 d'agost de 1849, per Joan Soler i Mestres va ser incorporada, de forma íntegra, en el Plano geométrico del termino jurisdiccional de la ciudad de Barcelona [...] a escala 1:5 000 que aquest membre de la família Soler va signar l'1 de gener de 1851.

Mentre s'acabava l'amidament de totes les parcel·les de rústica del municipi de Barcelona es van començar els treballs d'avaluació de les propietats urbanes. En aquest cas, també es varen crear dues seccions dependents de la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona. Totes dues tornaven a ser dirigides pels dos professionals que havien portat a terme els de rústica, Joan Soler i Mestres i Josep Oriol i Mestres. El primer va ser auxiliat per Tomàs Soler i Linés i Carles Gauran, mentre que el segon per Narcís Josep Maria Bladó i José Rómulo Zaragoza. La culminació d'aquesta tasca va donar lloc a el “Libro de Repartimiento de Casas”⁵³⁵.

Figura 8.1. Detall dels plànols parcel·laris d'Hostafrancs i Barcelona aixecats per Joan Soler i Mestres (1849 i 1851)

Font: Arxiu Gràfic-ETSAB, c34-18-II [calaix 199] i AHCB, 2943.

La proximitat i connectivitat ferroviària de Barcelona amb els partits judicials de Mataró i Arenys de Mar van afavorir que aquestes fossin les següents àrees on es va generar cartografia parcel·laria com a base per al repartiment de la quota de la contribució territorial (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 52). Així, el 20 de novembre de 1849, es firmava el primer document parcel·lari de l'actual comarca del Maresme, el del municipi de Teià⁵³⁶. En aquest treball Tomàs Soler i Linés va treballar-hi com a pèrit juntament amb l'arquitecte Martí Sureda i J. Francesc Soler, mentre que com a comissionat hi havia José Jordana i com a agrònom Lorenzo Casas. Tot i que el plànol original va ser firmat per Martí Sureda s'ha pogut saber, per una anotació en l'expedient de reclamació de greuges que va presentar a l'Ajuntament de Teià el 1863, que el 7 de juny de 1850 Tomàs Soler i Linés va firmar un altre plànol parcel·lari del municipi el qual no

⁵³⁵ Es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i en ell hi apareix el nom i cognoms dels propietaris, el carrer, el número, el valor de la finca, la càrrega fiscal i la data de pagament.

⁵³⁶ Aquest document està a escala 1:5.000 i es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, Hisenda, Ter-P, 1843).

ha estat localitzat (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 225)⁵³⁷. De només un dia després, del 21 de novembre de 1849, és el primer plànol parcel·lari del Masnou. En aquest cas, l'arquitecte que es va encarregar de l'aixecament del plànol va ser Miquel Garriga i Roca, però aquest no havia cartografiat el nou barri que s'havia agregat al Masnou el 1846, Alella de Mar, degut a unes anomalies fiscals⁵³⁸. Quan, el 1851, es varen solucionar aquestes irregularitats, el cap de la Comissió Provincial d'Estadística, va sol·licitar l'aixecament d'un nou plànol parcel·lari d'aquesta zona a Joan Soler i Mestres, qui a l'any 1852 el va presentar⁵³⁹.

Sis dies després del primer aixecament del plànol parcel·lari del Masnou, l'arquitecte Martí Sureda en va aixecar un altre de Premià de Mar. Aquests tipus de treballs es van començar a estendre cap el nord del partit judicial de Mataró i els següents municipis que van ser objecte d'aixecaments parcel·laris van ser Vilassar de Mar i de Dalt i Alella (1850), Granollers, Mataró i Sant Andreu de Llavaneres (1851), Tiana (1852) i Dosrius (1853). De tots aquests treballs l'únic amb el que hi va tenir a veure la família Soler, concretament Joan Soler i Mestres, va ser amb el de Mataró. A l'igual que Barcelona, a Mataró també es va aixecar un plànol general a escala 1:5.000 (18 d'abril de 1851) i un atlas parcel·lari compost per 18 fulls a escala 1:2.500 (6 de juny de 1851)⁵⁴⁰.

⁵³⁷ De Teià, i relacionats amb l'estadística territorial, també es va aixecar un plànol de perímetres del terme municipal (1863) i un altre de parcel·lari a escala 1:4.000 (1865). Tots dos documents van ser aixecats per l'arquitecte Carles Gauran. El primer no s'ha localitzat, mentre que el segon es conserva a l'Ajuntament de Teià.

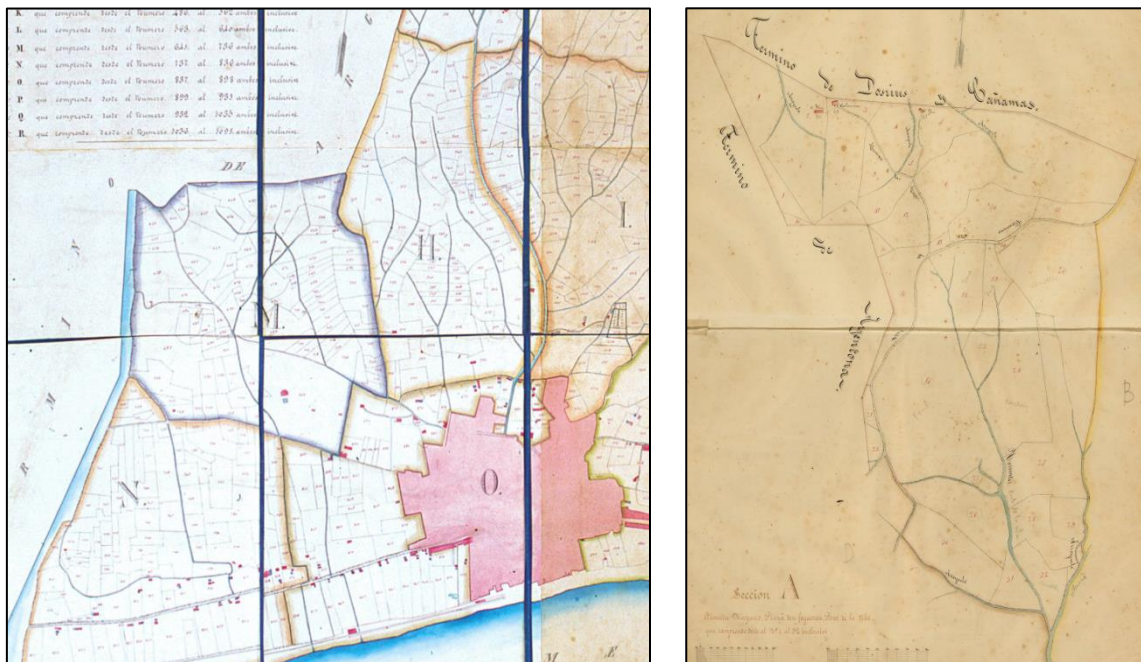
⁵³⁸ Aquest document està a escala 1:5.000 i es conserva a l'Arxiu Municipal del Masnou juntament amb *l'Estadística Territorial de la Villa del Masnou de S. Pedro* (AMM, 638). Del plànol n'existeix una còpia de 10 de juny de 1850 feta per l'arquitecte Narcís Josep Maria Bladó (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 211).

Segons expliquen Francesc Nadal; Luis Urteaga i José Ignacio Muro (2006, 51) Garriga i Roca havia exclòs cartografiar Alella de Mar amb el Masnou per una anomalia fiscal, ja que el 1849 els veïns d'aquest barri pagaven l'impost de consums a l'ajuntament del Masnou i la contribució territorial al d'Alella. Finalment, a partir d'una reclamació de l'Ajuntament del Masnou de 1849, el 1851 Alella de Mar va quedar totalment integrada al Masnou

⁵³⁹ Aquest document es relaciona amb el *Registro de fincas del termino de Alella de Mar unido al Masnou* (Arxiu Municipal del Masnou, caixa 638). El plànol s'ha localitzat a l'Arxiu Municipal del Masnou, A5-83.

⁵⁴⁰ L'atles parcel·lari de Mataró es conserva a l'Arxiu Municipal de Mataró juntament amb la *Lista de las secciones del plano geométrico de esta ciudad, inserta al margen con las denominaciones de los parajes y numeración de las fincas que comprende* (AMMT, PL 064). Ara bé, el plànol general es localitza a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i va acompanyat de l'*Estadística de Mataró. Matriz Primitiva Catastral* (ACA, Hisenda, Ter-P, núm. 772).

Figura 8.2. Detall del plànol parcel·lari general de Mataró i Secció A de l'atles parcel·lari de Mataró (1850)

Font: ACA, Hacienda, Ter-P, núm. 772. AMMat, PL 064.

El següent partit pel que es van estendre els treballs parcel·laris va ser el d'Arenys de Mar i el primer municipi en tenir cartografia cadastral va ser el de Calella de Mar (1 de març 1851). El següent Malgrat de Mar (1852) i, durant l'any 1853, es van aixecar els de Fogars de la Selva, Montnegre, Olzinelles, Santa Maria de Palautordera, Tordera i Vallgorguina (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 54). Mentre estaven en marxa aquests treballs, aquests es varen començar a expandir per altres del voltant, així que el 21 de juny de 1851 s'aixecava el primer del partit de Granollers (Granollers), el 24 d'agost del mateix any el primer del de Sant Feliu de Llobregat (Sant Feliu de Llobregat) i, a finals d'any, del d'Igualada (Capellades) i del de Vilanova i la Geltrú (Sitges). En cap d'aquests aixecaments va intervenir-hi cap membre de la família Soler. L'única constància que es té d'ells és l'anotació de Tomàs Soler i Linés en una còpia del plànol de Sitges: "Certifico que el presente plano es copia del que se presentó en la Oficina de Estadística de la Provincia de Barcelona, Barcelona, 14 de mayo de 1860" (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 223)⁵⁴¹.

Durant el període inicial de producció d'aquesta cartografia cadastral municipal, el comprès entre 1849 i 1854, es van cartografiar una setantena de municipis i aixecar-se al voltant de 85 plànols (incloent-hi el de Gràcia). En aquesta primera etapa l'any més productiu va ser el 1853 quan es van arribar a traçar fins a 27 plànols parcel·laris (Nadal; Urteaga; Muro, 2006, 115). Cal destacar, que la família Soler, a banda d'aixecar els plànols fins ara referenciats, en aquest primer període també va traçar el de Sant Pere de Vilamajor el 1851 i el de Vilanova i la Geltrú el 1853 (Ferrer, 2011). En tots dos casos l'autor va ser-ne Tomàs Soler i Linés, però, a dia

⁵⁴¹ L'únic plànol parcel·lari que es conserva de Sitges és a escala 1:5.000 és obra de Pedro Moreno Ramírez (1851) (Arxiu Històric de Sitges).

d'avui, només ha estat possible localitzar el primer⁵⁴². Cal destacar, que entre 1848 i 1853 Joan Soler i Mestres també va portar a terme un plànol de perímetres d'Olesa de Montserrat. Aquests tipus de mapes cadastrals eren aixecats, bàsicament, pels responsables d'Hisenda per calcular la superfície d'un municipi per tal d'intentar evitar el frau fiscal en els amillaraments.

El cessament d'Enrique Antonio Berro com a cap de la Comissió Provincial d'Estadística a finals de 1854, va donar lloc a una disminució de l'activitat parcel·lària fins el 1857. Tot i això, durant aquest període (1854-1857) es varen aixecar fins a 35 plànols d'aquesta tipologia a la província de Barcelona corresponents a una trentena de municipis. Un nou augment de la quota contributiva i la rectificació dels amillaraments dictada pel Ministeri d'Hisenda a l'any 1858 va donar lloc a que se seguissin aixecant plànols parcel·laris, de forma continuada, fins el 1863. Concretament, de 1858 a 1863, se'n varen aixecar 23. La fi del procés de renovació dels amillaraments el 1863 i la greu crisi econòmica iniciada el 1864 va provocar que l'elaboració de l'estadística territorial s'abandonés fins que el 1868 es va recuperar amb el triomf de la Gloriosa⁵⁴³. Ara bé, durant els primers anys de la Restauració, l'interès per aixecar plànols parcel·laris va tornar a minvar fins que va desaparèixer definitivament el 1883. De fet, des del cessament de Berro el 1854 fins el 1883, l'única relació de la família Soler amb la cartografia cadastral municipal és un plànol de perímetres de Sant Pol de Mar, que Tomàs Soler i Linés va aixecar el 18 d'agost de 1861 i que no s'ha localitzat⁵⁴⁴.

A tall de resum, es pot exposar que, tal i com s'ha anat explicant, les operacions cadastrals per dur a terme l'estadística territorial eren, per ordre, les següents: amidament de parcel·les, aixecament plànol geomètric, formació de registres individuals de la propietat i parcels, classificació i avaluació dels terrenys i cultius i formació dels amillaraments. Una vegada acabat el plànol aquest s'exposava al públic entre 15 i 18 dies per tal de que els propietaris en fessin les reclamacions que creguessin convenients⁵⁴⁵. Per completar tot aquest procés es necessitava de mitjana 12 mesos, però el temps variava en funció de l'escala d'aixecament, la grandària, les característiques geogràfiques del terme i la rapidesa d'acord amb les necessitats de cada ajuntament⁵⁴⁶.

⁵⁴² Del plànol parcel·lari de Sant Pere de Vilamajor s'han localitzat tres documents: un a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 680) i dos a l'Arxiu Gràfic de l'ETSAB (Arxiu Gràfic-ETSAB: Calaix 193-c33-18-II, 13.231 i Arxiu Gràfic-ETSAB: Calaix 193-c33-18-I, 13.230. Aquests tres documents presenten el mateix contingut, però la seva grandària i colors són diferents.

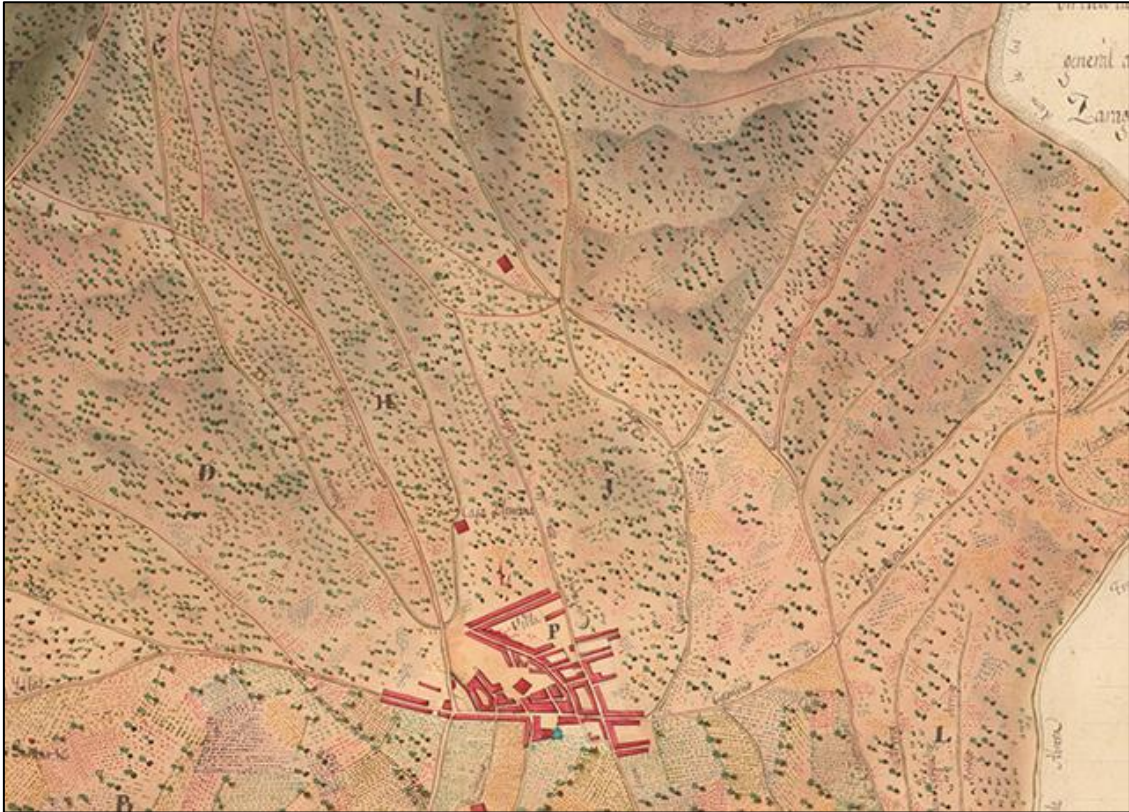
⁵⁴³ La Gloriosa va ser una Revolució que va tenir lloc a Espanya el setembre del 1868. Aquest aixecament revolucionari va suposar que Isabel II fos destronada i s'iniciés un període històric conegut com a Sexenni Democràtic.

⁵⁴⁴ Francesc Nadal; Luis Urteaga; José Igancio Muro (2006, 217) detallen que: A l'*Expediente de Reclamación de Agravio por el pueblo de San Pol de Mar*, 1861 hi ha un diari de les operacions d'amidament del perímetre del terme municipal i d'avaluació de les finques rústiques de Sant Pol de Mar, efectuades per l'agrimensor Tomàs Soler i Linés entre el 23 de juliol i el 18 d'agost de 1861 (ACA, Hisenda, Inv. 983). Entre elles s'esmenta que aquestes operacions varen quedar enllestides el 14 d'agost de 1861.

⁵⁴⁵ Els errors permesos eren, normalment, un 2% per distàncies i un 4% per superfícies. Molins de Rei, com altres municipis de la província de Barcelona, era més estricte i només permetia errors d'un 1% per distàncies i un 2% per superfícies (Nadal; Urteaga; Muro, 2006).

⁵⁴⁶ D'entre tots els aixecaments el més ràpid va ser el de Sant Martí de Provençals (6 mesos), mentre que el més lent va ser el de Sallent (13 mesos) (Nadal; Urteaga; Muro, 2006).

Figura 8.3. Detall del plànol del perímetre municipal d'Olesa de Montserrat [1850-1860]

Font: Arxiu Gràfic-ETSAB, Calaix 193-c33-8-I.

8.2 L'anàlisi semiòtica del plànol de Barcelona (1851)

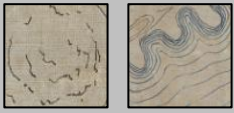

De tots els treballs de cartografia cadastral municipal aixecada per la família Soler cap té un interès molt destacat per ser estudiat semiòticament. Tenint en compte aquest fet, s'ha considerat que el de Barcelona era el més adient, ja que va ser un dels primers documents cartogràfics d'aquest tipus que es van traçar, constituint un model per als altres que es van aixecar posteriorment. A continuació, s'analitzen els tres tipus de relacions semiòtiques (semàntica, sintaxi i pragmàtica) que activen les icones presents en el plànol.

Semàntica

La semàntica d'aquest document es caracteritza per una dèbil extensió, però una forta subrogació. El primer cas és degut a què tan sols s'hi troben alguns designadors rígids ("Malla", "Hostafrancs", "Corts", "Monjuich", "Mediterráneo", "Angel", "San Martín de Provencals", "San Antoni", "Santa María de Sans", "Santa Madrona", "Barceloneta", "Nueva", "Sarriá") i accidentals ("Puerta", "Glasis", "Ciudadela", "Castillo", "termino", "molino", "torrente", "riera", "cementiri", "carretera", "mar" i "plaza"). D'entre tots els rígids es poden classificar com a referencials els d' "Hostafrancs", "Monjuich", "Malla", "Mediterraneo", i de les "Corts"; mentre que com simbòlics de tipus religiós explícits els d' "Angel", "San Martí de Provencals", "San Antoni", "Santa Maria de Sans", "Santa Madrona"; els que aporten valors històrics el de la "Barceloneta"; valors nous el de "Nueva"; i els que fan referència a antropònims el de "Sarriá". En el segon cas, el de la forta subrogació, es deu a la gran quantitat d'informació que

es transmet a partir de la restitució gràfica dels elements a través de les icones cartogràfiques (puntuals, lineals o poligonals), dels colors, dels números o del lèxic.

Taula 8.2. Restitució gràfica dels elements

ELEMENT	DESCRIPCIÓ	IMATGE
Relleu	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal discontinua de color negre. Cal destacar que per representar el relleu marí es va restituir gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color blau.	
Elements hídrics	Restituïts gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal amb el farciment de color blau i la línia de contorn continua d'un color negre.	
Edificacions	Restituït gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal sense farciment i amb la línia de contorn continua de color rosat.	
Xarxa viària	Restituïda gràficament mitjançant la icona cartogràfica lineal continua de color negre.	
Parcel·la	Restituïdes gràficament mitjançant la icona cartogràfica poligonal amb la línia de contorn contínua de color negre i sense farciment. La parcel·la es descriu amb la icona numèrica, que remet a una llibreta on es proporciona el nom del propietari, observacions, número d'ordre, l'extensió, la rebaixa, la superfície cultivada, el cultiu i les condicions de la terra.	
Arbres	Restituïts gràficament mitjançant la icona cartogràfica puntual de color verd.	
Termes municipals	Només es restitueix els de Gràcia amb la icona cartogràfica lineal discontinua de color rosat.	

Font: Elaboració pròpia.

Sintaxi

A través de posar en relació les icones presentades és possible diferenciar els elements del mapa. Cal dir que si les parcel·les estiguessin farcides d'algun color segons el tipus de cultiu o productivitat o algun altre característica, la sintaxi que s'hi desenvoluparia seria molt més interessant al poder-se comparar la diferenciació de colors entre la zona regada pel Rec Comtal i la resta del territori barceloní. La vegetació arbòria es representa de manera uniforme, però si s'haguessin utilitzat diferents icones figuratives per representar-les es podria arribar a distingir les espècies que hi havia a Barcelona a mitjans del segle XIX. Així doncs, davant la falta de figura de la vegetació arbòria i de cromatisme en les parcel·les, l'únic tema sintàctic en el que es pot incidir és en la coloració i representació del terme municipal de Gràcia respecte dels altres. El fet de posar èmfasi en aquest terme va servir per indicar per on s'havien hagut de dividir el plànol general de Barcelona de 1849 després de la segregació, el juliol de 1850, del municipi de Gràcia del de Barcelona.

Pragmàtica

Des del punt de vista del primer intèrpret, el plànol va aixecar-se amb l'objectiu de repartir més equitativament entre tots els propietaris i arrendataris de terres de la ciutat de Barcelona la contribució territorial establerta el 1846. Però, amb aquest aixecament també era possible demostrar si la quota establerta en el municipi era excessiva. Per repartir aquest tribut era imprescindible registrar el nom del propietari, la superfície i el cultiu de cadascuna de les parcel·les. Per això, es va dissenyar un document annex que aportés tota aquesta informació i es relacionés amb el plànol a través de la numeració parcel·lària establerta en el document cartogràfic.

La informació que rep el segon intèrpret, que si es recorda es veu afectada per la l'autoreferència cartogràfica, és que a la zona situada més a l'est del plànol, coneguda com el Pla de Barcelona, era la que tenia una productivitat major al poder regar les terres amb l'aigua del Rec Comtal. A més, la presència d'un molí que aprofitava aquestes aigües prop de la Porta Nova de Barcelona indica que el cultiu principal en aquesta àrea havia de ser el cereal, el qual un cop processat servia per abastir la població barcelonina de farina. A la zona nord-est del plànol no hi ha la presència del Rec Comtal, però si de diverses rieres i torrents, fet que porta a pensar que les parcel·les properes a aquestes fonts d'aigua podien també aprofitar part d'aquest recurs per regar les seves parcel·les i aconseguir que fossin més productives.

La restitució gràfica de la vegetació arbòria dels carrers principals permet que el lector s'adoni que aquestes zones eren enteses com zones de lleure i airejament pels habitants. Aquestes àrees s'havien començat a generar a finals del segle XVIII a partir dels projectes urbanístics que sorgien amb l'objectiu d'adaptar la ciutat medieval als nous principis urbanístics il·lustrats i regular el gran creixement de població que va experimentar la Ciutat Comtal des de començaments d'aquell segle. A més, també es possible veure com s'havien portat a terme les alineacions de carrers en els mateixos anys, les quals es remeten als mateixos motius que l'obertura de passeigs, parcs i places.

9. LA CARTOGRAFIA URBANA (1798-1859)

L'increment de població que es va començar a registrar en diverses ciutats de Catalunya i d'Espanya des de començaments del segle XVIII, i que va continuar fins a mitjans del segle XIX, va portar a que es comencessin a emprendre mesures legals per millorar les condicions de vida de la ciutat, tant des del punt de vista higènic com de viabilitat. L'objectiu d'aquestes reformes era, doncs, transformar una ciutat, la trama de la qual era bàsicament medieval (Lozano, 2011, 43-44), i adaptar-la al creixement poblacional amb criteris urbanístics il·lustrats⁵⁴⁷.

Durant bona part de l'Antic Règim les operacions que es portaven a terme en la trama urbana es van anar fent sense reglamentació. Inicialment, l'únic que es procurava és que quan un propietari sol·licitava una llicència d'obres seguís la línia de cases del carrer, la qual la delimitaven els tècnics municipals establint quin era l'espai ocupable per l'edificació i quin era via pública. Ara bé, davant del desordre que acabava creant aquest tipus de control, durant la segona meitat del segle XVIII, es van promulgar dues instruccions, l'una el 13 d'octubre de 1749 i l'altra el 5 de maig de 1788, perquè els corregidors vetllessin per l'aspecte públic de les ciutats tot formant noves ordenances quan ho creguessin oportú. Així, amb aquest objectiu, els governs municipals van començar a generar una reglamentació per regular l'ornament dels carrers i cases de la ciutat i unes disposicions que controllessin les estructures arquitectòniques exteriors de les noves edificacions (Anguita, 1997, 181).

Però, el poc grau de definició d'aquestes instruccions va provocar que tinguessin una escassa influència en la formació de les ciutats, les quals, a mesura que creixien, ho feien configurant una trama urbana vialment poc àgil amb carrers estrets, irregulars i mal comunicats. Per tal de millorar aquesta situació, van aparèixer un seguit d'ordenances edificatòries que reglamentaven el creixement de les ciutats, la primera de les quals, la de Vitòria (1747), ja s'havia portat a terme abans de l'aprovació de la primera instrucció. La següent ciutat a disposar d'una ordenança edificatòria va ser Barcelona el 1771, seguida de la de Pamplona el 1786 i de la de Càdis el 1797. Cal destacar, que la capital de l'Estat mai va arribar a aprovar cap reglament edificatori entre 1711 i mitjans del segle XIX.

Aquestes ordenances van donar a lloc a les alineacions individuals de cases i, amb l'objectiu d'alliberar la trama urbana d'obstacles pesants, es va exigir un control dels sortints a través dels

⁵⁴⁷ Barcelona amb menys de 30 anys va doblar la seva població. Concretament, el 1753 se li registraven 53.000 habitants i el 1787 ja ascendia a 110.000 si es tenien en compte els militars i la població "flotant" (Torres; Llobet; Puig, 1985, 14).

alçats dels edificis o, fins i tot, de l'enderroc de manera gradual⁵⁴⁸. Cal destacar que Barcelona, a ran de l'edecte de 1771, va ser la primera ciutat que, per tal de superar les irregularitats i estretors dels carrers, va plantejar l'alineació de tota una via fixant la línia d'edificació amb anterioritat al moment de la reedificació⁵⁴⁹. Com que aquestes instruccions tampoc van acabar de millorar la viabilitat, la higiene i l'ornament dels carrers de les ciutats espanyoles, es van aprovar unes altres ordenances que tenien en compte altres aspectes com, per exemple, les alçades dels edificis. En aquest sentit, l'Ajuntament de Barcelona va aprovar un nou edecte, el 1797, per incloure aquestes noves premisses, però Cadis, al generar la primera reglamentació tan tardanament, ja ho va poder incorporar en aquestes⁵⁵⁰.

Davant la ineffectivitat de les primeres millores proposades en les ordenances, es va creure que el que calia fer era insistir en que per millorar el trànsit per l'interior de les ciutats i la higiene, era necessari: obrir carrers rectes que trenquessin amb la trama urbana, realinear carrers, relacionar totes les vies amb les immediates i crear espais oberts (places i espais verds). Mentre es plantejava aquesta iniciativa, a través de la creació d'un pla general d'alineacions, es va creure que el més oportú per absorbir tota la població era que les cases fossin més altes i amb més pisos⁵⁵¹. Però, aquesta iniciativa, anava en detriment de la vida urbana a l'empitjorar les condicions higièniques.

Davant d'aquesta situació els ajuntaments de les principals ciutats espanyoles amb l'objectiu de millorar les condicions de vida i de circulació en els seus nuclis, es van anar succeint un seguit de lleis i decrets de temes relatius. Ara bé, no va ser fins el 14 de juliol de 1840 quan la situació va començar a canviar al legislar-se que tots els ajuntaments havien de portar a terme, a part de les ordenances municipals, l'execució de millores materials de la població i la formació de plans d'alineacions de carrers i places (Anguita, 1997, 242). Cal destacar que, com les ordenances municipals eren cada vegada més nombroses, i amb l'objectiu de mediar-ne el contingut i adaptar-lo a la normativa general de l'Estat, es van anar aprovant diferents decrets⁵⁵².

Un punt clau d'aquesta evolució legislativa adreçada a controlar urbanísticament el creixement urbà fou l'aprovació de la Reial Ordre de 25 de juliol de 1846, la qual determinava que: "los ayuntamientos de los pueblos de crecido vecindario a juicio de V.S. hagan levantar el plan geométrico de población según su estado actual a escala 1:1.250 que en el mismo plano se marquen las líneas convencionales, las alteraciones que hayan de hacerse para la alineación futura de cada calle, plaza, etc". Els documents cartogràfics que en resultaven eren la base per

⁵⁴⁸ El control dels sortints es feia a través dels alçats dels edificis i l'únic que es pretenia era veure si tenien la ubicació i dimensió correcta. Ara bé, a ciutats com Madrid, per exemple, no calia que portessin a terme aquests alçats quan es volia obtenir una llicència d'obres. Barcelona, en canvi, amb l'edecte de 1771 es va determinar que els sortints s'havien d'adaptar a l'ample de carrer.

⁵⁴⁹ València també va acabar per adoptar aquesta opció d'alinejar tot el carrer, però no ho va tirar endavant fins a finals de segle (Anguita, 1997).

⁵⁵⁰ L'objectiu de controlar les alçades dels edificis no era altre que millorar les condicions de seguretat i higiene dels carrers més estrets al disposar de poca llum (Anguita, 1997).

⁵⁵¹ El primer intent per aixecar un pla general d'alineacions de tota una ciutat va ser a Madrid el 1815, el segon a Barcelona dos anys després i el tercer a Sevilla el 1829 (Anguita, 1997).

⁵⁵² Els òrgans que controlaven el compliment de la llei eren, a partir de principis del segle XIX, les juntes de policia urbana, les quals no tenien la competència per millorar les característiques vials. En aquest sentit, entraven en joc altres professionals com mestres de cases, arquitectes o, fins i tot, enginyers militars. El 1853 es va crear la "Junta Consultiva de Policia Urbana" que depenia del Ministerio de Gobernación. Aquesta pràctica, però, va anul·lar-se amb la revolució de juliol de 1854 i es va reestablir el 1857 fins a la seva desaparició el 1865. La seva dissolució va ser conseqüència dels problemes econòmica i perquè la seva funció la podien realitzar altres juntes existents a l'Estat Espanyol ("Junta de Sanidad" o la Junta de Caminos, Canales y Puetos" (Anguita, 1997, 245-247).

la construcció dels edificis, ja que en ells es delimitava una línia edificatoria que havia de ser coneguda per ambdues parts i que delimitava la part pública i la privada. Ara bé, aquesta línia havia de ser aprovada per l'Ajuntament, tenir el vist i plau dels veïns, obtenir l'acord de la Real Acadèmia de San Fernando de Madrid i, finalment pel Ministerio de la Governación⁵⁵³. Ara bé, mentre aquest plànol no estigués aprovat, procés que podia durar fins a un any, s'utilitzarien els d'alineació com a eina de referència per delinear les construccions⁵⁵⁴.

Els problemes, però, no van tardar en sorgir, ja que molts Ajuntaments no es veien capaços d'aixecar aquest tipus de cartografia per la gran quantitat de diners que suposava la seva confecció i per la falta de personal qualificat i de concreció de la Reial Ordre⁵⁵⁵. Davant d'aquesta problemàtica, es va generar una nova instrucció, la de 20 de febrer de 1848, en la que es detallava que només els pobles grans, de 8.000 habitants, o més, o les capitals de província, havien d'elaborar aquest tipus de cartografia. En aquest sentit els resultats tampoc van ser els esperats i, mentre unes ciutats van traçar el seu plànol geomètric i de detall però sense alineacions generals (Madrid, Granada, València, Saragossa, Lleó), altres van fer el general d'alineacions i el geomètric general (Barcelona i la Corunya)⁵⁵⁶. Destacar que, tot i que aquests projectes es varen finalitzar, cap d'ells van ser traslladats sobre el terreny (Anguita, 1997, 281-284; Nadal, 2011).

A Catalunya, com a resultat d'aquesta llei, en van sorgir plànols geomètrics d'alineacions municipals, com per exemple el d'Igualada, el de Manresa o el del Masnou (Gisbert, 2014, 95). Però, el més comú, era que els ajuntaments executessin un projecte d'alineació d'un carrer sempre i quan fos necessari i hi hagués diners suficients per fer-ho. Per això, l'Estat va acabar aprovant una Reial Ordre, la de 16 de juny de 1854, i una instrucció, el 19 de desembre de 1859, per tal que els ajuntaments portessin a terme almenys plans parcials d'alineació⁵⁵⁷. Els fruits obtinguts d'aquesta legislació van ser tan bons que, fins i tot, es varen generar plànols de gran detall (1:250) i, en algunes ocasions uns de més grans per fer-ne divulgació (1:5.000). I és que, a més, amb la Reial Ordre de 4 d'abril de 1869 encara es va facilitar més la tasca de plans parcials al determinar-se que el propi governador civil podia aprovar-los, sempre i quan, no hi hagués expropiacions forçoses. Uns anys més tard, l'1 de juny de 1880, es va anar més enllà i es va dictar que si el pla havia estat aprovat per l'ajuntament i, després d'estar 20 dies en exposició pública no s'havia rebut cap queixa, no era necessari que es portés a terme l'expropiació dels terrenys, és a dir que es podien prendre els terrenys afectats per les alineacions sense cap cost. En el cas de que hi hagués alguna queixa, es permetia l'expropiació

⁵⁵³ Una vegada l'Ajuntament aprovava la línia edificatoria s'exposaven els plànols al públic durant un mes perquè en fessin les aportacions i suggeriments que creguessin convenient. Una vegada resoltes totes aquestes queixes es trametia al governador civil i aquest al Ministeri de la Governación.

⁵⁵⁴ A França, segons ordres del Consell d'Estat Francès de 1811, també utilitzava els plànols d'alineacions de carrers com a eina de referència per procedir a construir una edificació mentre no existia el geomètric general.

⁵⁵⁵ El pagament dels plànols calia fer-lo amb diners de les arques municipals.

⁵⁵⁶ El de Barcelona, com es podrà veure en el capítol corresponent a plànols urbans, va ser aixecat per l'arquitecte Miquel Garriga i Roca el 1861 i en va resultar un plànol interior i exterior de la ciutat a escala 1:5.000, el projecte general d'alineacions i reformes a escala 1:2.000, un altre de similar a 1:1.000, un a 1:500 i els plànols de detall a 1:250. En canvi, pel de la Corunya, no es va aixecar tanta documentació cartogràfica i només en va resultar, un de general de tot el terme a escala 1:2.500, un de detall a 1:500 i un de determinades zones de la ciutat a 1:250. En aquest cas, es va aixecar el 1874 i varen intervenir els enginyers militars Juan Manuel Yáñez i Fernando Barón (Anguita, 1997, 284-285).

⁵⁵⁷ Els resultats havien de ser un plànol general a escala 1:2.000 i uns de detall amb les alineacions a escala 1:300. En aquests plànols, calia dibuixar amb una línia negra els límits exterior de finques, fossin edificades o no, la línia de separació entre diferents propietaris i un perfil longitudinal i un de transversal del carrer (Anguita, 1997, 288).

forçosa, però s'aconsellava que es readaptés el projecte a les necessitats i als requeriments dels propietaris (Anguita, 1997, 303-348).

Per tant, a Espanya els primers resultats en matèria urbanística per alinear els carrers i readaptar la ciutat a les noves necessitats urbanístiques sorgides a partir de mitjans del segle XVIII no es varen obtenir fins a la segona meitat del segle XIX. Però a Europa, en canvi, a mitjans del segle XVIII ja es tenien els primers resultats en aquest sentit. Els francesos, amb l'Edicte d'Enric II de França el 1554, ja tenien present que s'havia de controlar el dret de construir mitjançant la llicència d'obres, la qual es determinava que no es podia concedir si el tècnic no havia traçat l'alineació sobre el terreny, és a dir determinant el límit del domini públic i el del privat. Ara bé, la normativa general, que donà tres tipus d'alineació (de carrer, de parcel·la i de ciutat), no va emergir fins a la segona meitat del segle XVIII en ciutats importants com París i Lió (López, 2014)⁵⁵⁸. El responsable de la cartografia parisenca va ser l'agrimensor i arquitecte Edme Verniquet, qui va aixecar 1.000 plànols a escala 1:144 dels carrers de la ciutat. Per si no fos suficient, aquest mateix professional entre 1785 i 1789 en va traçar un de general a escala 1:1.732 per representar les alineacions aprovades. L'esclat de la Revolució el 1789 va truncar el projecte francès, però la instrucció de 16 de setembre de 1807, va reiniciar tot aquest procés de plans d'alineacions urbanes al sol·licitar plans generals de tots els termes municipals a escala 1:2.000 i de detall a 1:500. Aquesta pràctica va ser lenta i costosa, però, tot i així, es va anar expandint per tot el territori francès i les regions del voltant⁵⁵⁹. Cal fer notar que aquesta llei va ser un referent per a Espanya, ja que en l'article 52 es reproduïx íntegrament en la Reial Ordre espanyola de 25 de juliol de 1846.

Com no podia ser d'una altra manera, la ciutat de Barcelona es va veure immersa el creixement econòmic, demogràfic i urbà des del primer terç del segle XVIII. Per tal de regular-lo i adaptar-lo als nous criteris urbanístics il·lustrats, les diferents autoritats militars i civils que comptaven amb les competències urbanístiques sobre l'espai municipal de Barcelona van projectar i endegar, a partir del darrer terç d'aquell segle, tota una sèrie de reformes urbanístiques. Aquestes anaven adreçades, bàsicament, a solucionar els greus problemes de mobilitat, salubritat i edificació que patia l'espai urbà barceloní amb un gran nombre de carrers estrets, tortuosos, pèssimament il·luminats i ventilats i insalubres (Torres; Llobet; Puig, 1985)⁵⁶⁰.

La realització d'aquests projectes urbanístics va ser obra tant d'enginyers militars com de mestres de cases i arquitectes i va donar lloc a una diversa i interessant cartografia urbana. Aquest seria el cas, per exemple, del mapa titulat *Plan y proyecto de la Rambla de Barcelona*, traçat ca. 1770 per l'enginyer militar Pedro Martín Zermeño o el del gran nombre de plànols d'alineació de carrers realitzats, a partir de 1772, per arquitectes vinculats a l'Ajuntament de Barcelona (Torres; Llobet; Puig, 1985. López, 2014. Rodríguez, 2014).

Els Soler, alguns dels quals havien participat i participaven com a arquitectes en la construcció de molts dels edificis bastits a Barcelona des de finals del segle XVIII, no restaren aliens a

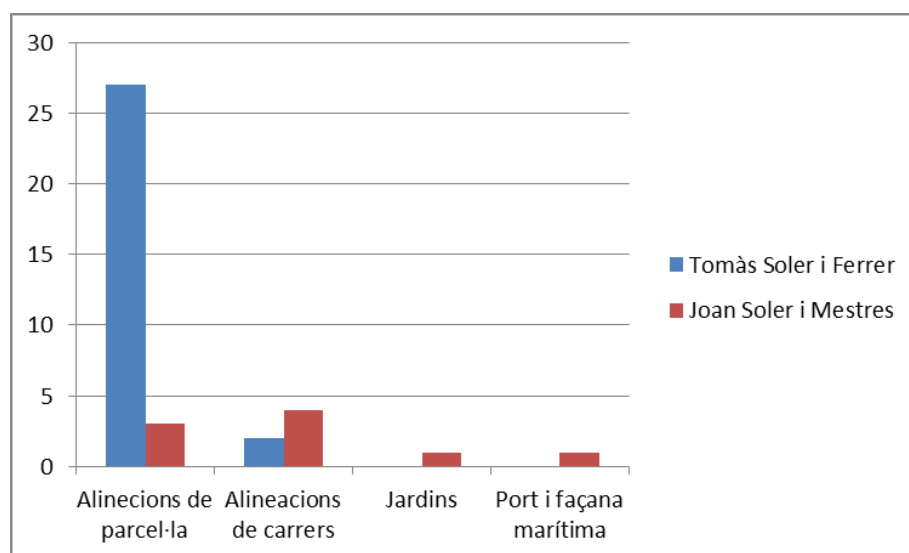
⁵⁵⁸ Es té constància de que el rei de França va sol·licitar, entre 1783 i 1784, que es completessin els plànols d'alineació dels carrers de la ciutat parisenca. Per fer-nos una idea de la tardança espanyola en aquest àmbit de les alineacions, comentar que la primera que es va fer d'un carrer a Barcelona va ser el 1782.

⁵⁵⁹ Bordeus es va tardar 42 anys a fer-se (1809-1851), Tolo 22 (1818-1840) i Saumur 21 (1827-1848) (López, 2014, 123). A Espanya es va intentar fer de la mateixa manera amb Barcelona el 1817 i amb Madrid el 1815, però no va acabar de funcionar. Florència també va intentar aplicar la llei francesa de 1807, però en la seva instrucció va deixar de banda els procediments d'execució de la reforma (el 50, 51, 53 i 54).

⁵⁶⁰ Aquest tipus de projectes han estat objecte d'estudi, des de diferents punts de vista, per diversos estudiosos. Aquest és el cas de Manuel Torres, Josep Llobet i Jaume Puig (1985), Marina López (2014), María Luz Rodríguez (2014) i Cazeneuve (2016).

aquest procés de transformació urbanística. Aquest capítol està dedicat a analitzar aquest àmbit de la seva activitat professional, que va donar lloc a una diversa i prolífica producció cartogràfica (1798-1859). Una producció que, per al seu estudi, s'ha agrupat en tres apartats diferenciats: un relatiu al pla de Palau, el port i la façana marítima; un altre als plànols d'alineació de carrers i places; i un tercer vinculat al Jardí Botànic de Barcelona (Taula 9.1 i Gràfic 9.1)⁵⁶¹.

Gràfic 9.1. Plànols urbans segons autor i tipologia

Font: Elaboració pròpia.

L'adaptació de la Barcelona preindustrial a les noves exigències urbanístiques il·lustrades va començar el 8 de setembre de 1771 arran de la promulgació de la primera ordenança urbanística moderna: l'*Edicto de Obrería de Barcelona*⁵⁶². Des de 1768 es treballava en aquesta línia per arribar a crear un programa d'urbanisme reglamentari perquè les autoritats municipals hi actuessin conjuntament amb els reials acords. Com a conseqüència d'aquesta decisió, l'Administració Central quedava apartada de l'aprovació dels treballs urbanístics i no podia actuar, ni com a legisladora ni com a responsable⁵⁶³. Poc temps després que aquestes ordenances fossin promulgades oficialment, tot i haver-se dictat amb molta meticulositat, s'hi van detectar un seguit de mancances com era la determinació de les alçades dels edificis en funció de l'ample dels carrers o la falta de control en les alineacions de les façanes per procedir a la construcció. Aquestes carències es varen intentar resoldre amb l'aprovació d'unes noves ordenances el 1797. Entremig d'un i altre edicte, concretament el 5 de maig de 1788, el rei

⁵⁶¹ Dels 38 plànols urbans qui en va traçar més va ser Tomàs Soler i Ferrer amb 29, però també van contribuir a col·laborar-hi el seu fill Joan Soler i Mestres amb 10. El tema principal pels quals els Soler van aixecar plànols parcel·laris va ser per alineacions de parcel·la (30), seguit dels de carrer (6) i d'altres temàtiques urbanes (2). Cal destacar, que un dels plànols referents a les alineacions de parcel·la està firmat per Tomàs Soler i Mestres i Joan Soler i Mestres.

⁵⁶² Entre les diverses disposicions d'aquest edicte, n'hi havia una que plantejava per primera vegada a tot Espanya l'alineació de tot el carrer fixant la línia d'edificació amb anterioritat al moment de la reedificació (López, 2014).

⁵⁶³ A partir de les ordenances de 1771 per obtenir una llicència calia fer una sol·licitud i que el mestre de cases municipal en fes un informe. Llavors l'ajuntament ho aprovava i el sol·licitant pagava una taxa de conformitat. En cas que algun propietari no seguís les indicacions aprovades havia de pagar una multa o, fins i tot, podia haver d'enderrocar la casa. Fins a l'aprovació del pla Cerdà, la llicència d'obres era la darrera paraula en matèria d'alineacions a Barcelona (López, 2014).

Carles III va aprovar una instrucció de corregidors on determinava com havien de ser les ciutats a partir de llavors: amb carrers amples i rectes⁵⁶⁴.

Després de les ordenances de 1797, l'Ajuntament de Barcelona no en va tornar a dictar cap més fins el 9 de desembre de 1814. En aquest cas es recuperava part de les regles establertes en l'edecte de 1771, però afegia que, quan se sol·licitava una llicència, a banda de la memòria de l'arquitecte municipal, també calia traçar el perfil de la nova façana. Posteriorment, el 5 de març de 1823, s'aprovà una altra normativa adreçada a determinar l'altura dels edificis en funció de l'ample dels carrers⁵⁶⁵. Aquestes no varen ser les últimes ordenances urbanístiques, ja que el 1842 i el 1856 se'n van dictar unes altres.

La cartografia, generalment sense orientació ni punts cardinals, era l'eina clau per determinar qualsevol tipus d'alineació. Però, no va ser fins el 1803 que es va convertir en un instrument habitual per projectar la reforma dels carrers. Aquest fet es degué a que l'Ajuntament de Barcelona, per insistència de la Junta d'Obres, va aprovar una normativa en la que es requeria l'aixecament de plànols d'alineacions de tots els carrers de la Ciutat Comtal (López, 2014, 90). En aquest mateix edicte també es va contemplar que el cost que suposava aquesta comesa es saldaria a través de l'establiment d'una taxa en les llicències d'obres. A partir d'aquest moment els plànols van començar a tenir característiques invariables: escales a la part inferior del plànol essent sempre la numèrica 1:187 i la gràfica 10 pams catalans (=10,4 cm); delineació marcada amb una línia amb traçat continu; sense llegenda; títol senzill que contingüés el nom del carrer sense una relació de propietaris; i, diferenciació entre l'espai públic construït i el privat. A Barcelona des de 1772 fins a 1860 es van aixecar un total de 511 plànols d'alineacions que es van distribuir entre els anys de la següent manera: de 1772 a 1800 37 plànols (7,3%), de 1802 a 1810 118 (23,1%), de 1812 a 1822 159 (31,1%), de 1824 a 1840 140 (27,4%) i de 1842 a 1860 57 (11,2%) (López, 2014)⁵⁶⁶.

Aquest sistema d'alineacions parcials de places i carrers plantejava un seguit de problemes urbanístics, que van intentar ser resolts pel govern central mitjançant l'aprovació el 25 de juliol de 1846 d'una Reial Ordre sobre els plànols geomètrics de poblacions i alineacions de carrers i places. Amb aquesta normativa s'intentava que tots els ajuntaments de les principals ciutats espanyoles aixequessin un plànol geomètric del seu nucli urbà a escala 1:1.250, al temps que traçaven un pla general d'alineacions de carrers i parcel·les (Nadal, 2011).

Taula 9.1. Plànols de tipologia urbana de la família Soler (1798-1859)

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
Bulevards i jardins (1837)	<i>Jardí Botànic de Barcelona (1837)</i>	<i>Plan de la extensión de terreno que comprende el Jardín Botánico de esta ciudad [...].</i> Resta sense localitzar	Joan Soler i Mestres
Alineacions de carrers (1818-1855)	<i>Barcelona (1818)</i>	<i>Plan geométrico del terreno reunido en el Convento que los P.P. Capuchinos posehen en la Rambla [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	<i>Barcelona (1824)</i>	<i>Plan geométrico de la muralla y callejón detrás de la misma que seguía desde la casa de Doña María Manuela Navarro,</i>	Tomàs Soler i Ferrer

⁵⁶⁴ L'aplicació d'aquesta instrucció no va ser immediata, ni equivalent a tot el territori espanyol. Per veure el procés d'aplicació en les diferents regions consultar l'obra de Manuel Torres; Josep Llobet i Jaume Puig (1985).

⁵⁶⁵ En el tema de les altures dels edificis Barcelona va tenir en compte l'experiència de Cadis, on s'havien establert dues per a totes les construccions de la ciutat.

⁵⁶⁶ L'any més productiu va ser el 1816 quan es van aixecar fins a 36 plànols d'alineacions (López, 2014).

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
Alineacions de carrers (1818-1855)		<i>en la calle de la Boqueria, a la calle Escudillers de esta ciudad, incorporada [...]</i>	
	Barcelona (1833)	<i>Plano del huerto y casa que Alberto Estebe Hortelano posee en la huerta superior de San Pablo de esta Ciudad, del cual han comprado una parte los P.P. de la Mision para los usos de su nueva casa</i>	Joan Soler i Mestres
	Barcelona (1845)	<i>Plano de los terrenos que D. Erasmo de Janer y D. Vicente Genovart poseen en esta Ciudad y Calles llamadas den Prim Alta y de Ferlandina, en cuyos terrenos se propone abrir las calles señaladas con los números 1, ,2, 3, 4; cuyas Calles de n° 3, 4, [...]</i>	Joan Soler i Mestres
	Barcelona (1847)	<i>Plano o croquis que demuestra la distribución en general que tenía el piso bajo del derruido convento de San Francisco de Asís de esta ciudad, arreglado a la total superficie de terreno que abrazaba dicho convento</i>	Joan Soler i Mestres
	Barcelona (1855)	<i>Plano geométrico del terreno contenido entre la ctra. que circunda el glacis de esta Plaza, el camino de los Corrales mediante la Riera de Malla [...]</i>	Joan Soler i Mestres
Alineacions de parcel·la (1798-1856)	Badalona (1798)	<i>Plano que manifiesta la extención de terreno que antiguamente era un arenal [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1800)	[Solicitud de establecimiento de una torre y parte de la muralla antigua en el Call de Barcelona]	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1800)	<i>Plano de la casa compuesta de tres designas que Josef Serch, escribano, posehe el la calle nombrada de la Cocurella</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano de las casas que antiguamente fueron de Joseph Alba, galonero, y en el dia posehen los herederos fiduciarios del Ilustre marqués de Ciutadilla [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1801)	<i>Plano que demuestra las tres designas de que se compone la casa que el arquitecto Salvador Garrido ha vendido a Juan Bautista Durán [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1802)	<i>Plano de la casa que en el día dice poseher Joseph Vilamajor, droguero, frente el cementerio de Santa María del Mar, en virtud de establecimiento[...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1803)	<i>Plano de la casa que Esttevan Momal, cordonero, ha establecido a Josef Galí, sastre, con escritura ortorgada en poder de Juan Fontrodona [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
Alineacions de parcel·la (1798-1856)	Barcelona (1804)	<i>Plano que manifiesta el terreno que comprende la casa y huerto que fue de Don Honorato Luce, médico y cirujano de Reales Guardias Walonas [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1805)	<i>Plano geométrico que comprende las superficies de terreno de que se componen las casas sitas en esta ciudad y calles nombradas de Amargos y de las Magdalenas [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano geometrico signado de N°1 que manifiesta uno de los medios que me han parecido conducentes proponer en cumplimiento del formal provehido por el Muy Ylustre Señor Yntendente General de este Exercito y Principado en tres de Novimebre de 1803 [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano geometrico signado de N°2 que manifiesta uno de los medios que me han parecido conducentes proponer en cumplimiento del formal provehido [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Mataró (1812)	<i>Plano de la superficie de terreno de que se compone la casa sita en la calle de la Pau y plazuela del Beato Salvador de esta ciudad [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1816)	<i>Plan de las designas de que se compone la casa que Francisco Tomás y Martí ha establecido a Matías Gallarda con escritura de 22 julio de 1816</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plano que comprenden las designas de que se compone la casa que Antonia y Josef Andarió han vendido perpetuamente a Don Benito Colombi [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1817)	<i>Plano de las designas comprendidas en la casa que fue de Juan Bautista Durán, situada en la Rambla de esta ciudad</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Mataró (1819)	<i>Plan geométrico que comprende la superficie de que se compone la casa situada en la plaza de San Cristóbal y en la calle nombrada de San Pau de la ciudad de Mataró [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1824)	<i>Pla demostratiu dels alous compresos en la porció de terreno y casas derruhidas que lo Ilustre Señor marqués de Barbará concederá en enphiteusim al Señor Antón Cornet [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan geométrico del terreno y edificio que reúne la casa situada en la Rambla y calles nombradas de la Puerta Ferrisa y de Roca [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1826)	<i>Plan topográfico de las dos casas que Mariano Prats y Feliu posee en la calle que de la plaza del Borne conduce a la Pescadería de esta ciudad</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1827)	<i>Plan de la superficie de terreno reunido en la casa que fue de Don Juan Bautista Cabañes, sita en las calles nombradas</i>	Tomàs Soler i Ferrer

Temàtica	Treball	Documentació cartogràfica	Autor
Alineacions de parcel·la (1798-1856)	Barcelona (1827)	<i>del Conde de Asalto y del Olmo de esta Ciudad [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan de la casa que fue de Don Antonio Nadal y Darrer, situada en las calles dels Flasaders y de las Moscas de esta Ciudad [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan del terreno reunido en la casa sita en la plaza de Santa Ana y calles del Gobernador y de Monteción de esta ciudad [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1828)	<i>Plan de la superficie que reúne la casa de Manuel Rebull, sita en la Rambla de esta ciudad, cuyo piso terreno y entresuelo ha vendido dicho Rebull a Vicente Fabregas [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
		<i>Plan de la superficie que reúne la casa sita en la Rambla de esta ciudad y vendida por Antonio y Manuel Rebull a Don Benito Colombi [...]</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1830)	<i>Plano del terreno que reúne la casa de Don Nolasco Vives, sita en la Rambla y calle den Arolas de esta ciudad, según las escrituras de su referencia</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1831)	<i>Plan de la superficie de terreno reunido en la casa que fue de Jayme Compte, sita en la Rambla y calle llamada den Roca de esta Ciudad</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1832-1840)	<i>Plan geométrico del terreno y edificios que componían el antiguo Real Palacio de los S.S. Reyes de Aragón, cuya explicación se describe por separado[2]</i>	Tomàs Soler i Ferrer Joan Soler i Mestres
	Barcelona (1833)	<i>Plan de la casa que Escolástica Casacuberta posehe en las calles del Hospital y de Cervelló de esta Ciudad</i>	Tomàs Soler i Ferrer
	Barcelona (1845)	<i>Plan geométrico que manifiesta el terreno que había ocupado el convento e iglesia de P.P. Trinitarios de esta ciudad, los pórticos o atrios que habían existido delante [...]</i>	Joan Soler i Mestres
	Barcelona (1850)	<i>Plano geométrico del terreno y edificio que reune la casa situada en la Rambla y calles nombrades de la Puerta ferrisa y de Roca de esta ciutdad vendida por los Albaceas de Martín Masdeu a Doña Josefa Nadal [...]</i>	Joan Soler i Mestres
	Barcelona (1856)	[Terreno que cede D. José Prats a Juan Salgado entre las calles de Bonaire, Caldas y de la Espartería]	Joan Soler i Mestres
Altres alineacions (1859)	Port de Barcelona (1859)	<i>Plano aproximado del Puerto de esta ciudad en el cual están situados los almacenes propios del Rl.Patrimonio de S.M. y los terraplenes que posteriormente se construyeron para medir granos y pesar otros efectos [...]</i>	Joan Soler i Mestres

Font: Elaboració pròpia.

9.1 El Jardí Botànic de Barcelona (1837)

Amb l'objectiu de crear un espai dedicat a la docència i experimentació botànica, diverses ciutats van establir jardins botànics. La primera ciutat espanyola a tenir-ne un va ser València el segle XVII, però el van seguir moltes d'altres a la segona meitat del segle XVIII (Madrid, Aranjuez, Càdis, Cartagena, Màlaga, Sevilla o Tenerife).

A Barcelona, tot i que hi va haver diferents iniciatives per part de diferents organitzacions, no se'n va establir uns fins el 1784⁵⁶⁷. El 24 de març de 1782 el Marquès de Ciutadilla va comprar unes terres a la zona de les Hortes de Sant Pau (entre el carrer Cera i el Lleialtat) per construir-hi un jardí botànic per poder cultivar herbes medicinals a baix preu i poder-les subministrar als habitants de Barcelona. Ara bé, la titularitat d'aquest jardí va canviar a finals de la dècada de 1780 quan el Marquès de la Ciutadilla va decidir cedir-lo al Col·legi de Cirurgia. El fet de cedir-lo a aquesta institució no va ser un fet trivial, ja que el marquès considerava que era l'organisme amb més garanties d'èxit per utilitzar-lo per l'ensenyament i pràctica de la botànica (Gaspar, 1994). El jardí botànic de Barcelona es va mantenir sota la titularitat de l'esmentat col·legi fins que, el 12 de novembre de 1814, es va dictar una Reial Ordre que aquest espai l'havien de traslladar sota el control de la Reial Junta Particular de Comerç (Erill; Casanovas, 2012, 24-29)⁵⁶⁸. Amb aquest canvi, el jardí botànic de Barcelona ja no només es dedicaria al cultiu de plantes medicinals amb utilitat terapèutica, sinó que també s'usaria per l'experimentació agronòmica, que, superada la Guerra del Francès, era imprescindible per accelear el procés de reconstrucció social (Gaspar, 1994).

El mal estat del jardí i la necessitat de desocupar el solar del Raval on estava establert, perquè quedés disponible per aixecar noves edificacions, va portar a que la Reial Junta Particular de Comerç es plantegés traslladar-lo a l'actual zona de la plaça Catalunya. Amb aquest objectiu, aquesta institució va nomenar com a comissionat pel projecte al seu vocal Josep Mariano de Cabanes i com a director a Joan Soler i Mestres. A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona s'han localitzat diverses còpies de la comesa de l'arquitecte de l'any 1837, però l'original resta sense localitzar⁵⁶⁹.

Com que aquest projecte no es va acabar portant a terme, el 1854 es va dictar una Reial Ordre per traslladar-lo a les afores de la Ciutat Comtal, concretament es plantejava ubicar-lo entre la Travessera de Gràcia i l'Avinguda Diagonal⁵⁷⁰.

⁵⁶⁷ El primer intent data de 1763 i el va portar el Col·legi de Boticaris de Barcelona. Ara bé, altres institucions com el Reial Col·legi de Cirurgia o la Conferència físico-matemàtica experimental, van generar propostes per establir un jardí botànic a la Ciutat Comtal (Gaspart, 1994).

⁵⁶⁸ La possessió formal va ser el 9 de febrer de 1814.

⁵⁶⁹ Segons l'*Atlas de Barcelona* (1987, 126-127) a l'Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior de Barcelona es conserva un arxiu original sobre el projecte de jardí botànic de Barcelona de Joan Soler i Mestres. A dia d'avui no s'ha localitzat aquest document en l'esmentat arxiu.

⁵⁷⁰ El nou terreny on es va traslladar el jardí botànic tenia una dimensió sis vegades més gran de la que tenia quan estava situat al Raval. A més, era una zona més ventilada i amb una acció solar major (Gaspar, 1994).

Figura 9.1. Plànols que mostren el projecte de Joan Soler i Mestres del Jardí Botànic (1837)

Font: AHCB, 10354 (superior esquerra); 10360 (superior dreta); 10506 (inferior esquerra); 11232 (inferior dreta).

9.2 Les alineacions de carrers i parcel·les (1798-1855)

El primer plànol d'alineacions de Barcelona és fruit d'una alineació de parcel·la resultat dels acords municipals de 1770. Aquest plànol, a escala 1:57, presenta de manera molt detallada la planta del convent de Sant Joan de Jerusalem del carrer Riera de Sant Joan, tot pintant de color groc la part que cedien les monges i en carmí la que s'agafaria de terreny públic. D'aquest tipus de cartografia se'n conserva un nombre considerable a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ja que una de les ocupacions del Tribunal de la Intendència estava relacionada amb la capbreuació. En aquest sentit, el tribunal rebia les escriptures de venda de les finques

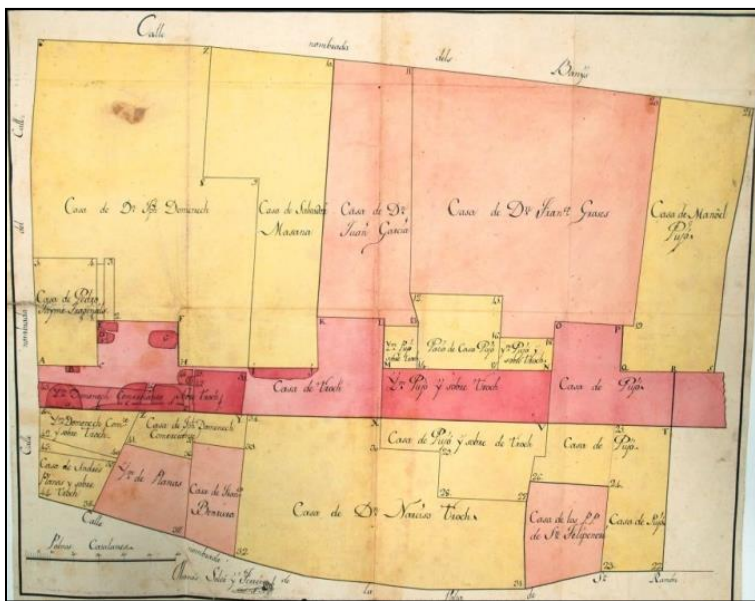
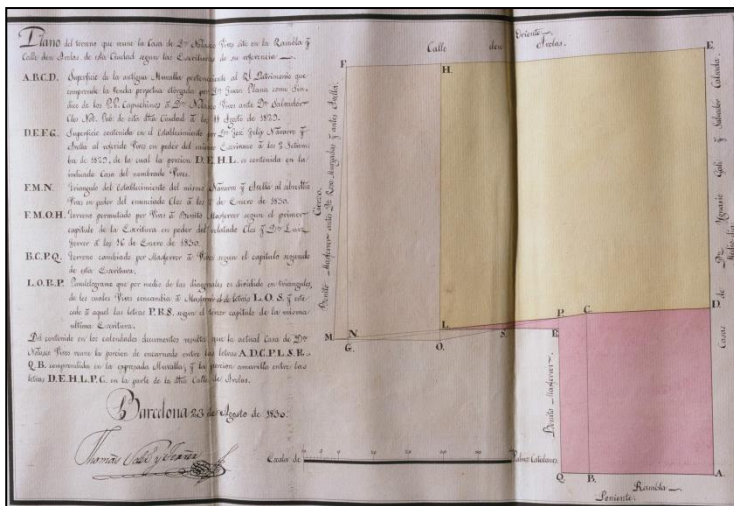
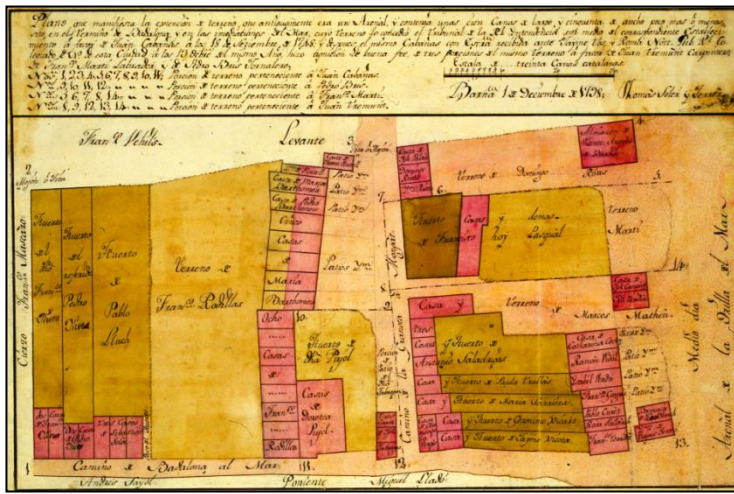
per fer el càlcul del que calia pagar al Reial Patrimoni per ocupar part del domini reial. Tomàs Soler i Ferrer, com a mestre de cases del rei, va ser l'encarregat d'aixecar aquest tipus de cartografia. Concretament, de 1798 a 1833 va aixecar un total de 24 plànols de Barcelona, dos de Mataró i un de Badalona (Figura 9.2). Part d'aquesta documentació va unida a uns plecs de mediació i valoració i, en ocasions, a les escriptures contingudes en el manual de firmes. A continuació, s'exposen i analitzen alguns d'aquests plànols, en els quals, com es pot veure, la informació escrita que hi apareix és: el domini de les diferents parts, el nom dels carrers i, en ocasions, el nom dels antics posseïdors (Rodríguez, 2014)⁵⁷¹.

Però, a banda de les alineacions de parcel·les a Barcelona també es van portar a terme les carrers. La primera proposta, desenvolupada entre 1776 i 1778, va néixer de mans d'enginyers militars, que tenien l'objectiu d'alinejar el tram inferior de la Rambla (del carrer Portaferriça en avall) perquè les dues instal·lacions militars dels extrems poguessin albirar-se d'un extrem a l'altre de la via. L'autor del projecte va ser l'enginyer militar Pedro Martín Cermeño i d'ell en van resultar diversos documents cartogràfics a escala 1:930 (López, 2014, 79)⁵⁷². Posteriorment, molts d'altres professionals van intervenir en la modificació, adaptació i alineació d'aquesta via: Francesc Daniel Molina, Josep Fontserè, Josep Oriol Mestres, Josep Mas i Vila, Josep Argelich o L. Vaillaume (Torres; Llobet; Puig, 1985, 128-137). A banda d'aquestes reformes de la Rambla, se'n van plantejar d'altres d'àrees contigües perquè quedés ben encaixada i connectada a la ciutat (carrer Ferran i altres). Així, entre 1820 i 1850, es va proposar la formació del pla de les Comèdies, la plaça Reial, el pla de la Boqueria i el Mercat de Sant Josep.

⁵⁷¹ A termes generals esmentar que aquests plànols també utilitzen el color groc (domini del rei) i el carmí (privat).

⁵⁷² La part superior de la Rambla (del carrer Portaferriça en amunt) no se'n va plantejar l'alineació fins que el 1842 va estar condicionada per les construccions d'ús militar.

Figura 9.2. Plànols d'alineacions de parcel·les

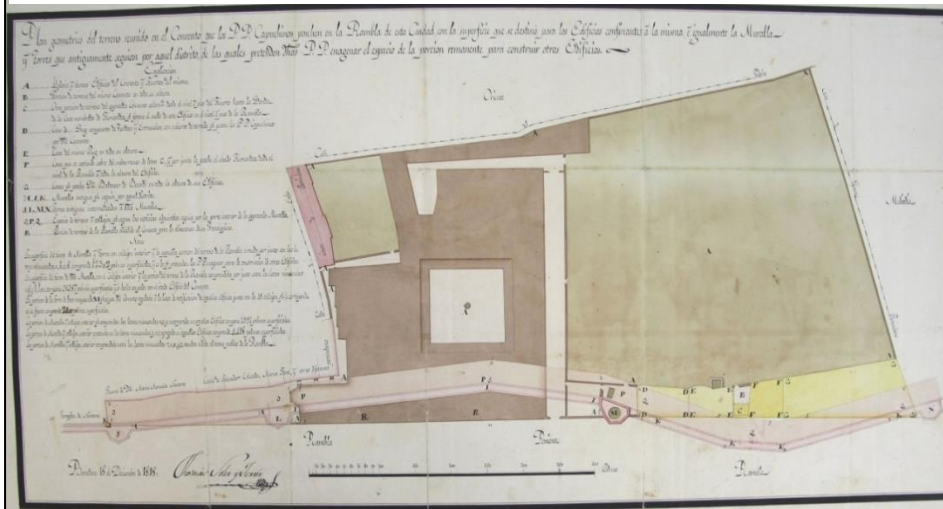

Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 16 (superior). ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1789, n° 6 F, f. 132 (inferior). ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Volumen 367, fol. 322-323 (dreta).

L'activitat professional de la família Soler també es va deixar sentir en projectes d'aquesta temàtica. El primer, de Tomàs Soler i Ferrer, data del 18 de desembre de 1818 i es va aixecar amb l'objectiu de resoldre un expedient iniciat pel procurador de la Batllia el 1817. Aquest volia que els caputxins del convent de Santa Madrona, situat a la Rambla, paguessin el lluïme per la venda que volien fer d'un tros de muralla annexada al seu convent, però aquests argumentaven que Felip V els hi havia cedit el 1718 de manera lliure, plena i sense retenció. Per tal de resoldre aquesta contraposició, des del Reial Patrimoni es va fer una cerca de tots els establiments que havia concedit el rei i va resultar que el monarca mai havia cedit aquests terrenys en domini directe. Finalment, però, la Reial Ordre de 25 de juny de 1817 va eximir al convent de pagar el cens corresponent. Ara bé, el Reial Patrimoni per evitar tornar a discutir sobre aquest tema en futures transaccions va sol·licitar una escriptura en la que s'asseguessin els seus drets. Per aquest motiu, Tomàs Soler i Ferrer va haver d'aixecar un plànol en el que es demostrés la part que es volia annexar al convent i la part que s'ocupava (Figura 9.3)⁵⁷³.

La qüestió del convent de Santa Madrona no es va acabar aquí, ni es va resoldre amb aquest plànol, ja que Manuela Navarro, i altres propietaris del carrer Aroles, es van queixar a l'ajuntament perquè l'enderrocament de la muralla, que havia començat a executar el convent, afectava a les seves propietats. A més, Navarro es queixava de que el que estaven fent els caputxins no anava en consonància amb els plans generals de la ciutat, ja que en aquell punt de la Rambla es tenia la idea de formar un cos de guàrdia⁵⁷⁴. Tanmateix, l'inici del Trienni Constitucional va portar a que, el 1822, les Corts cedissin aquest edifici al consistori. Aquests, amb l'objectiu de dedicar-ne l'espai a serveis públics, el van enderrocar. Però, el retorn de l'absolutisme el 1823 va suposar la paralització d'aquest projecte i la reedificació del convent l'any següent 1824.

Figura 9.3. Plan geométrico del terreno reunido en el Convento que los P.P. Capuchinos posehen en la Rambla de esta Ciudad con la superficie que se destino para los edificios confinantes a la misma e igualmente la Muralla [...] (1818)

Font: Archivo de la Corona de Aragón, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1817, nº7 Rr, f. 159

Per tornar-lo a construir els religiosos van acordar tres qüestions amb l'ajuntament: que calia fer-lo amb una menor superfície; saber quina grandària havia de tenir el nou carrer que es volia

⁵⁷³ Segons l'Atlas de Barcelona (Galera; Roca; Tarragó, 1982) a l'Arxiu Gràfic de l'ETSAB es conserva un croquis d'aquest document. A dia d'avui no s'ha localitzat aquest plànol a l'arxiu en qüestió.

⁵⁷⁴ Manuela Navarro justificava que havia cedit una part de la seva propietat per portar a terme aquest cos de guàrdia.

fer en aquell espai; i que els diners per la reconstrucció de l'edifici els haurien d'obtenir alineant tot el terreny del front de la Rambla. A més, però, els religiosos també van insistir amb el Reial Patrimoni perquè els donés l'escriptura d'establiment, tal i com reclamaven en el plet de 1817. Aquesta vegada el procurador del Reial Patrimoni no s'hi va oposar i els hi va concedir. Davant d'aquest atorgament, el mestre de cases del Rei, Tomàs Soler i Ferrer, va haver d'aixecar un plànol, el 21 de novembre de 1824, amb la demarcació de tot el terreny (Rodríguez, 2014, 239-240)⁵⁷⁵.

Després de l'alineació de la Rambla, la següent via urbana que es va veure afectada per les reformes urbanístiques va ser la del carrer Argenteria el 1782. En aquest cas el document cartogràfic que se'n va desprendre, a escala 1:161, va servir com a model per representar les posteriors alineacions de les vies de la ciutat Comtal (Ramelleres, la Baixada de Sant Miquel, el Portal de l'Àngel i la Plaça Santa Anna)⁵⁷⁶. Són molts els professionals que van acabar treballant en aquest àmbit: Francesc Renart i Closes, Miquel Garriga i Roca, Francisco Daniel Molina, Josep Mas i Vila, Juan Nolla Cortés, José Massanés, Josep Fontserè, J. Pedro Espinosa, Carles Gaurán, Pere Cassany, Antoni Rovira i Trias, Magí Rius, Josep María Jordan i Jeroni Galí. Joan Soler i Mestres és un dels experts que va participar en l'alineació de carrers a Barcelona. La primera de les seves aportacions cartogràfiques en aquest àmbit sorgeix, el 18 de novembre de 1845, després de que l'Ajuntament de Barcelona demanés que es plantegés l'obertura d'uns carrers entre el de Riera d'en Prim Alta i el de Ferlandina (Figura 9.4). Prèviament, el 1797, Francesc Renart havia projectat l'obertura de diversos carrers en aquesta zona, però fins el 6 de desembre de 1840 el consistori no va aprovar-ne la creació de dos d'ells, el de Cardona i el de Sant Vicenç⁵⁷⁷.

La segona aportació cartogràfica de Joan Soler i Mestres va ser a la zona de l'antic convent de Sant Francesc d'Assís i data de l'11 de gener de 1847. En aquest cas es plantejava: una nova línia de la plaça del Duc de Medinaceli, del camí cobert i de la muralla i, a més, es traçava la divisòria entre la capella de Sant Nicolau i el terreny concedit pel rei fins a la riera de Cagalell. Cal destacar que com que les afectacions són a una única propietat es pot veure la planta de l'edifici amb cadascuna de les seves cambres.

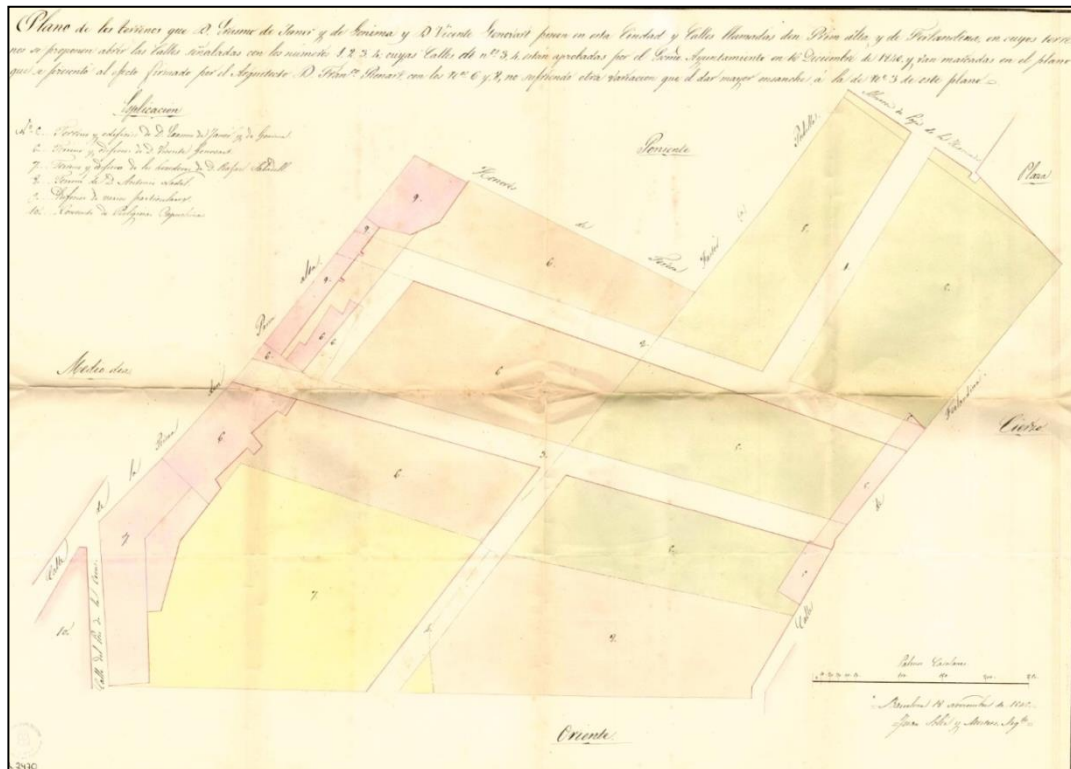
Finalment, el tercer i últim plànol de Joan Soler i Mestres és d'una zona, situada entre el passeig de Gràcia i el carrer de Casp, i data de 24 de setembre de 1855. En aquest cas, l'objectiu del cartògraf era projectar com calia que fossin les alineacions a través d'una línia contínua de color vermell.

⁵⁷⁵ El mestre de cases havia d'aixecar aquest plànol en presència de tots els interessats en el plet per evitar qualsevol perjudici a qualsevol d'ells.

⁵⁷⁶ En el plànol del carrer Argenteria es van utilitzar els següents mètodes de representació: línia negra per marcar l'estat de les cases en el moment de l'aixecament del plànol; vermella per allò que es projectava; i discontinua negra per marcar el límit dels cossos sortints. A partir d'ells molts dels plànols d'alineacions de carrers de Barcelona es van fer seguint aquestes directrius, malgrat i que en alguns casos es readaptaven a les especificitats dels carrers (Torres; Llobet; Puig, 1985).

⁵⁷⁷ Renart havia projectat l'obertura de diversos carrers en aquesta zona el 1797, però no va ser fins el 6 de desembre de 1840 que el consistori va aprovar-ne l'obertura de dos (el de Cardona i el de Sant Vicenç) (Torres; Llobet; Puig, 1985).

Figura 9.4. Plano o croquis que demostra la distribució en general que tenia el piso bajo del derruido convento de San Francisco de Asís de esta ciudad, arreglado a la total superficie de terreno que abrazaba dicho convento (1847)

Font: Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

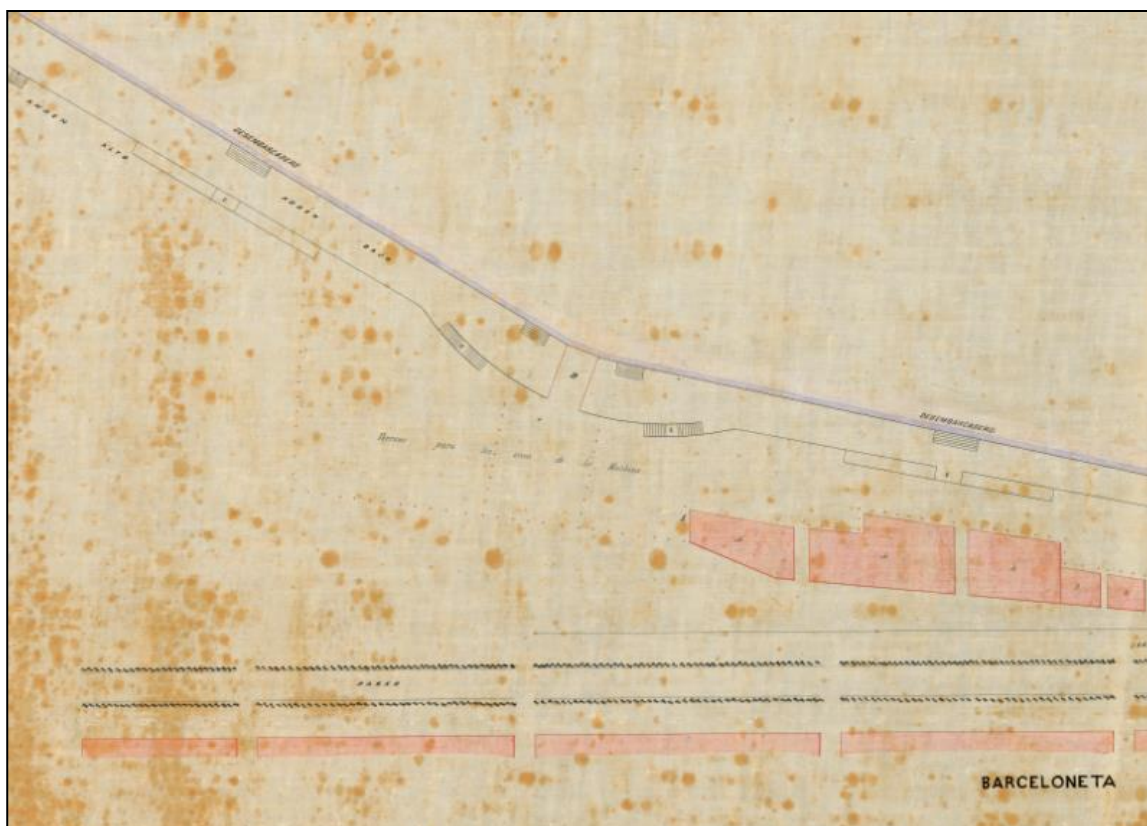
9.3 El pla de Palau, el port i la façana marítima (1859)

La zona del pla de Palau, el port i la façana marítima va ser una zona en plena remodelació de la ciutat de Barcelona des de mitjans del segle XVIII fins a mitjans del XIX. Diversos enginyers militars i arquitectes van projectar canvis en aquesta àrea en l'època assenyalada: Miguel Marín, Miquel Garriga i Roca, Antonio López Sopeña, José Massanés, Antoni Rovira i Trias i també Joan Soler i Mestres. De tots els plànols, el més antic és el de 1745 de l'enginyer militar Miguel Marín *Plano del Puerto de Barcelona con la porción de la Ciudad y toda la Ciudadela, como asimismo las dos prolongaciones, con distinción de lo que debe hacer para su perfección*⁵⁷⁸. Tal i com s'ha assenyalat Joan Soler i Mestres també va fer una petita contribució cartogràfica a la remodelació d'aquesta part de la ciutat degut a la seva relació amb el Reial Patrimoni. I és que li van sol·licitar que hi projectés uns magatzems per l'ens patrimonial. El seu treball quedà plasmat en un plànol del port traçat a escala 1:600, que presentà, el 15 d'agost de 1859, a escala 1:600 (Figura 9.5)⁵⁷⁹.

⁵⁷⁸ Tots els plànols es conserven a l'Institut de Historia y Cultura Militar. Archivo General Militar de Madrid.

⁵⁷⁹ Cal destacar que en aquest projecte Soler va reservar una franja al Passeig Nacional (actual passeig de Joan de Borbó compte de Barcelona) però posteriorment va envair-se pel traçat d'un carril.

Figura 9.5. Detall del Plano aproximado del Puerto de esta ciudad en el cual están situados los almacenes propios del Rl.Patrimonio de S.M. y los terraplenes que posteriormente se construyeron para medir granos y pesar otros efectos que se desembarcan

Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2917.

Cal destacar que altres membres de la família Soler ja havien treballat amb la projecció, construcció o reforma d'alguns edificis d'aquesta zona. Així, per exemple, Tomàs Soler i Ferrer amb la vinguda de Carles IV a Barcelona el 1802 va projectar un pont en el pla de Palau que connectés el Palau Reial (antiga Hala dels Draps o Palau del Lloctinent) amb l'Aduana⁵⁸⁰.

⁵⁸⁰ *Puente construido en la plaza de Palacio de Barcelona, desde este a la Aduana para comunicación de SSMM el rey D. Carlos IV de Castilla con su esposa María Luisa* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 1809).

Plano baxo que demuestra el Proyecto General que se haze de los dos edificios Aduana y Casa o Fabrica del Pan de Munición para Ampliacion de los Almazenes de Aduana y entrada, a las dos Contadurias de Exto. y de Rentas (Archivo de Historia y Cultura Militar de Madrid, B-36-02-1)

Plano Tercero que Demuestra el Plan de los Archivos en el segundo piso y la vista de la obra por la parte de la Marina : Real Aduana de Barcelona (Archivo de Historia y Cultura Militar de Madrid, B-36-04)

[Plano y Elevaciones de la Fabrica del Pan de Municion y de la Aduana de Barcelona] (Archivo de Historia y Cultura Militar de Madrid, B-36-03)

Plano Principal de dichas Contadurias del Ejército y de Rentas de la Real Aduana de Barcelona (Archivo de Historia y Cultura Militar de Madrid, B-36-01)

TERERA PART

**ELS SIG PER A L'ANÀLISI DE
LA CARTOGRAFIA
HISTÒRICA**

10. ANÀLISI DEL PLÀNOL DEL REC COMTAL (1836) A TRAVÉS DELS SIG

En els últims deu anys els Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG) han pres una gran embranzida en àmbits d'investigació diversos, entre els quals hi ha la cartografia històrica. Per exemple, alguns investigadors que han treballat en aquest camp són: Marc Badia i Fernando Rodríguez (2005 i 2007); Laura García, Julio Escalona i Concepción Camarero (2008); Núria Font (2008) i Alexandre Nobajas (2011, 2012 i 2014). L'objectiu d'aquest capítol no és altre que contribuir a ampliar els estudis de cartografia històrica, en els que s'apliquen els SIG per arribar a fer una recreació del paisatge del passat.

En aquest cas, el document cartogràfic que s'ha utilitzat per portar a terme aquest estudi ha estat el plànol manuscrit en color que va aixecar Tomàs Soler i Ferrer l'11 de novembre de 1836 per distribuir l'aigua del Rec Comtal al pla de Barcelona⁵⁸¹. Aquest plànol va lligat a una llibreta de propietaris, que esmenta: el nom del propietari, la superfície de la parcel·la i els límits d'aquesta, però deixa sense resoldre el significat dels colors del plànol. Per tant, per arribar a recrear completament el paisatge de l'àrea regada aleshores pel Rec Comtal, a banda de la informació que s'obtenia directament observant el document (séquies de regatge, vies de comunicació, edificacions, etc.), resultava bàsic esbrinar el significat dels colors de cadascuna de les parcel·les⁵⁸². L'aproximació paisatgística d'aquesta zona, i la que anteriorment s'ha fet de Sant Martí de Provençals, es converteixen en uns instruments bàsics per als estudiosos que vulguin investigar l'evolució del paisatge en el Pla de Barcelona.

Amb el propòsit d'explicar tot el procés d'elaboració d'aquest treball, el capítol s'ha dividit en dos grans apartats: la metodologia i l'anàlisi dels resultats. En el primer s'exposen tots els procediments que s'han desenvolupat per vectoritzar el plànol, per identificar els colors de les parcel·les i per cercar el significat dels colors. Mentre que en el segon, es presenta una recreació, per temàtiques, del paisatge de l'àrea regada pel Rec Comtal l'any 1836.

Per tant, els SIG faciliten als usuaris l'anàlisi del paisatge al permetre'n, de manera senzilla, una recreació fidel del paisatge objecte d'estudi. A més, si es disposa d'altres documents cartogràfics o informacions anteriors o posteriors, és possible arribar a realitzar una recreació evolutiva o dinàmica del paisatge.

⁵⁸¹ Per conèixer més informació sobre el plànol consultar el capítol 4 de la present investigació.

⁵⁸² La digitalització de tots aquests elements permetria obtenir una reproducció paisatgística molt detallada d'una part del Pla de Barcelona durant el primer terç del segle XIX. Núria Font (2008) va portar a terme un estudi del paisatge d'una àrea de les que regava el Rec Comtal, Sant Martí de Provençals, a partir dels plànols parcel·laris de 1853 i 1871.

10.1 Metodologia

Per tal d'exposar el procés seguit per digitalitzar tots els elements territorials presents en el plànol de 1836 i identificar el significat dels colors de les parcel·les, s'ha dividit el present apartat en tres subapartats: la vectorització del plànol, la identificació dels colors i, finalment, l'explicació del significat d'aquests.

10.1.1 Vectorització

Per complir l'objectiu proposat en aquest capítol el primer que es va haver de portar a terme va ser sol·licitar, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, d'una còpia del plànol en format digital. El següent pas, i amb la finalitat de que es poguessin fer estudis comparatius amb altres treballs passats o futurs, es va donar una referència espacial al document, és a dir que es va georeferenciar. Però, la disposició del plànol en 10 fulls diferents va fer que abans de portar a terme la georeferenciació, i amb l'objectiu de facilitar-la, s'hagués d'elaborar una composició única del document amb el software Adobe Photoshop⁵⁸³.

Fet aquest arranjament, es va procedir a realitzar la georeferenciació a través del software lliure, Qgis, i dos mapes amb referència espacial⁵⁸⁴. El resultat d'aquest procediment va permetre establir fins a 21 punts de control amb un error mitjà de 6,57⁵⁸⁵. A continuació, és possible veure la distorsió del plànol georeferenciat a través de la retícula resultant de la georeferenciació amb un altre software lliure, el Map Analyst (Figura 10.1)⁵⁸⁶.

En aquest punt el plànol ja es podia situar sobre el mapa actual de Barcelona i, per tant, era el moment de procedir amb la vectorització dels elements presents en el document: parcel·les, edificis, ponts, basses, rius, rieres, canalitzacions d'aigua, camins i carreteres. En aquest cas, el programari utilitzat tronava a ser el mateix que el de la georeferenciació, el Qgis. A mesura que s'anaven digitalitzant cadascun dels elements del plànol, d'aquells que se'n tenia una major informació (edificis, camins i parcel·les) es va definir una taula d'atributs perquè quedés recopilada en el SIG. En aquest sentit, els camins i edificis, a banda d'un número d'ordre, se'ls hi va registrar, sempre hi quan es donés en el plànol, el nom. Pel que fa referència a les parcel·les, la taula d'atributs associada es va estructurar de manera més complexa, ja que, a banda del número d'ordre, també es registraven altres elements com el nom del propietari, el número de la parcel·la, la superfície de la terra i el color⁵⁸⁷. Digitalitzats tots els elements quedava conclosa la fase de vectorització i, per tant, calia procedir a identificar quins eren els colors de cadascuna de les parcel·les per arribar a entendre'n el significat.

⁵⁸³ La georeferenciació dels 10 plànols per separat no hauria estat possible per falta de referències espacials. Per aquest motiu, es va decidir fer amb tots ells una composició única.

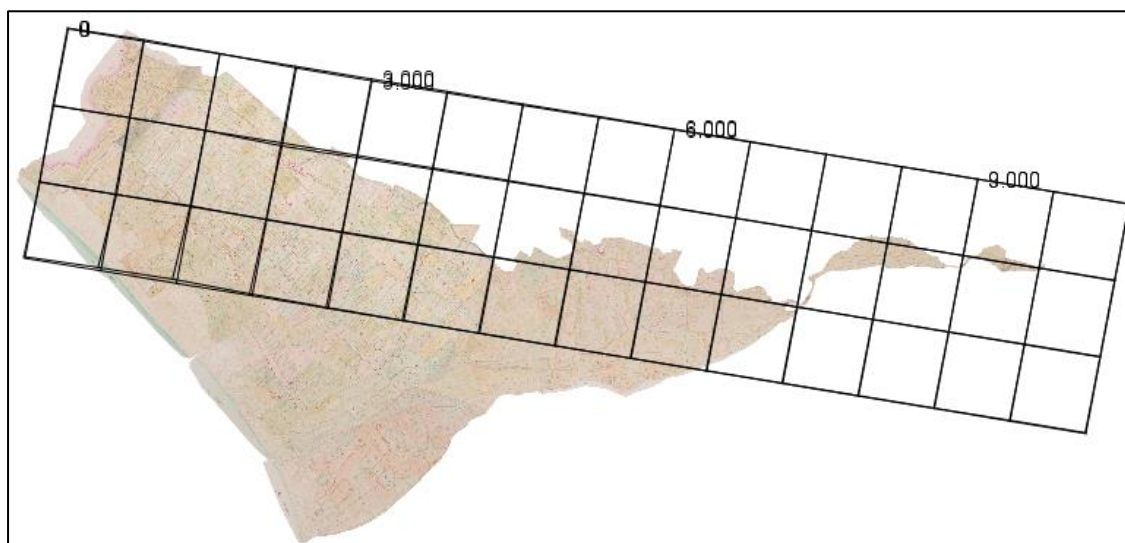
⁵⁸⁴ Un dels mapes amb referència espacial va ser l'actual, però a més, també es va utilitzar el plànol dels francesos de Barcelona aixecat entre 1823 i 1827, ja que d'aquesta manera es trobaven més punts de control i es millorava la georeferenciació. Agraïxo la consulta d'aquest plànol a Francesc Nadal i Carme Montaner.

⁵⁸⁵ El tipus de transformació que es va establir va ser la Polinomial 2 i el remostreig el del veí més pròxim. Cal destacar, que l'error mitjà de 6,57 és simplement orientatiu per analitzar la qualitat de la georeferenciació, però no fa referència al nombre de metres o píxels d'error.

⁵⁸⁶ Aquesta retícula no cobreix tota la superfície del plànol al no trobar cap punt coincident, amb els mapes georeferenciats disponibles, de la part baixa de Sant Martí de Provençals i Sant Adrià de Besòs. Tot i això, aquestes parts es remostregen amb les dades del píxel més pròxim. Malgrat aquesta mancança, es pot considerar que la georeferenciació és força precisa per aquest plànol.

⁵⁸⁷ El camp color es va deixar buit fins que es van tenir identificats el color de totes les parcel·les.

Figura 10.1. Precisió de la georeferenciació

Font: Elaboració pròpia a partir de la georeferenciació amb MapAnalyst.

10.1.2 Identificació dels colors

Per tal que aquest procés fos el més objectiu possible, es van experimentar diferents mètodes amb programari divers, però en cap cas els resultats varen ser els esperats degut, en part, a la qualitat de la imatge digitalitzada⁵⁸⁸. La intenció en el primer assaig, utilitzant el software Adobe Photoshop, era que se seleccionés un color i a través de l'eina "gama de colors" del programa s'escollissin tots aquells píxels que amb el mateix RGB⁵⁸⁹. Tal i com es pot veure en la imatge que es mostra a continuació, aquest procés va funcionar correctament per les edificacions, les quals tenen un color més o menys uniforme, però pels colors de les parcel·les no, perquè hi havia una elevada variabilitat de tonalitats (Figura 10.2)⁵⁹⁰.

Com que aquests primers resultats no varen ser òptims, es va recórrer a les eines d'Informació Geogràfica. En aquest sentit, es va tornar a utilitzar el mateix programari que s'havia utilitzat per fer la vectorització, el Qgis. L'objectiu, en aquest cas, era portar a terme un "Gis Remoting Sensing", utilitzat en fotointerpretació per arribar a conèixer els cultius, les espècies vegetals o altres paràmetres de la natura en funció dels colors que aquests han transmès a la imatge⁵⁹¹. Tot i que aquest anàlisi es va fer de dos maneres diferents, fent la selecció d'un píxel o fent-ne la selecció d'un conjunt, els resultats van ser d'una qualitat inferior als que s'havien obtingut amb l'Adobe Photoshop, ja que no s'arribaven a seleccionar ni els colors rosats dels edificis (Figura 10.2).

Per tant, la fallida dels mètodes objectius per esbrinar els colors de les parcel·les del plànol de 1836, va portar a que s'hagués de fer de manera directe i subjectiva. Ara bé, les mancances de color de la còpia digital del document va portar a que es plantegés consultar-lo in-situ a l'Arxiu

⁵⁸⁸ Es va treballar amb les imatges de més qualitat que proporciona l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

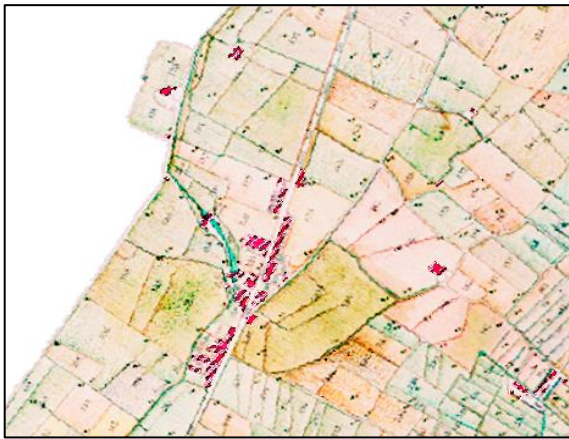
⁵⁸⁹ RGB significa *red*, *green* i *blue* i és la composició del color en termes de la intensitat dels colors primaris de la llum.

⁵⁹⁰ Cal destacar, que es va procurar equilibrar la tonalitat dels colors a través del Photoshop, però no es varen obtenir resultats que milloressin aquest procés de selecció de color.

⁵⁹¹ El GIS Remoting Sensing es basa en obtenir informació dels objectes o fenòmens sense estar en contacte físic amb ells.

de la Corona d'Aragó. Fruit d'aquesta tasca, es va poder definir que les parcel·les dels plànols objecte d'estudi estaven pintades, principalment, de quatre colors: el verd, el marró, el rosat i el lila. Aquesta informació va registrar-se en la taula d'atributs de les parcel·les, perquè una vegada s'esbrinés el significat que tenien es pogués realitzar un mapa amb els resultats.

Figura 10.2. Resultats de la selecció de colors

Photoshop. Selecció edificacions

Photoshop. Selecció camps de cultiu d'un mateix color

Qgis. Selecció a partir d'un conjunt de píxels d'igual color

Qgis. Selecció a partir d'un píxel

10.1.3 Significat dels colors

Aquesta tasca, a l'igual que la d'identificació dels colors, també va ser complexa. Des d'un primer moment es va pensar que aquests colors responien al tipus de cultiu que hi havia, però també podien correspondre a altres significats: als propietaris, a la quantitat d'aigua que podien utilitzar per regar, a la font d'on havien de prendre l'aigua o a els dies que podien regar. Abans de descartar qualsevol possibilitat, es va intentar trobar una relació amb altres plànols de l'època amb les mateixes característiques, però no va ser possible determinar els significats d'aquests colors⁵⁹². El primer cas, va ser descartat d'immediat per la poca quantitat de colors

⁵⁹² El pla de rec d'Argentona de 1817, aixecat també per Tomàs Soler i Ferrer i que s'explica en el capítol 4, també utilitzava els colors per demarcar les terres que eren de regadiu i les de secà i les icones figuratives per representar les vinyes. Ara bé, cap dels colors utilitzats en aquell plànol es podien fer correspondre amb els del mapa que és objecte d'estudi en aquesta part. Cal dir, però, que si en el document d'Argentona el cartògraf hagués utilitzat els mateixos colors que el plànol de 1836, a dia d'avui en podríem conèixer el significat. I és que en la llibreta adjunta

que s'identificaven i perquè, contraposant la informació de la llibreta de propietaris, es va identificar que un mateix propietari d'un mateix terme podia tenir colors completament diferents (Figura 10.3)⁵⁹³.

Figura 10.3. Parcel·les del Duc d'Almenara (plànol núm. 7)

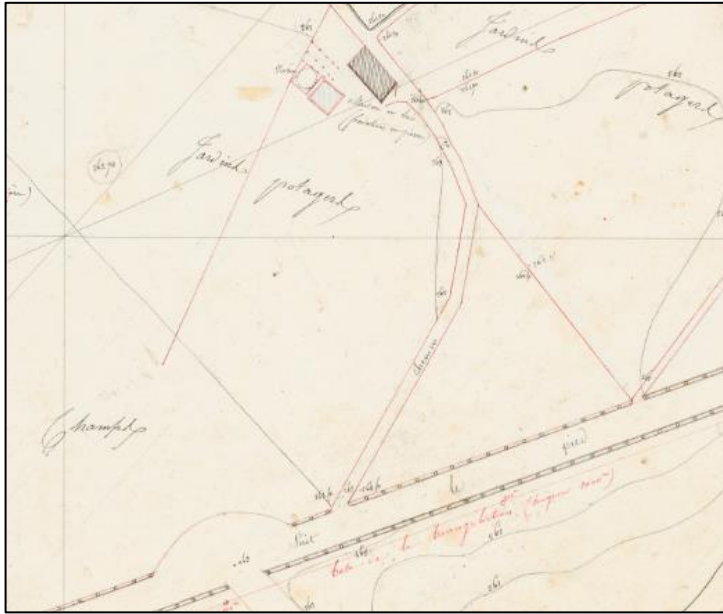
Font: ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 45.

En referència a la possibilitat que els colors aportin la quantitat d'aigua que podien prendre per regar, d'on la podien agafar o els dies, també es va descartar, ja que possiblement aquests ítems haurien estat descrits en l'informe corresponent del mestre de cases. A més, veient la distribució de colors en el plànol, tampoc sembla lògic que corresponguin a aquestes deduccions. Així doncs, l'única possibilitat plausible és que els colors representen els cultius.

Per tal d'arribar-los a deduir es varen prendre com a referència tres fonts d'informació: els plànols de Barcelona aixecats pels enginyers militars francesos entre 1823 i 1827, els plànols parcel·laris de mitjans del segle XIX i els tractats de dibuix de la mateixa època que els anteriors. La primera de les fonts, com que va ser aixecada per objectius militars, el detall de representació dels usos del sòl és generalista, de manera tal que no permet identificar els cultius per parcel·la, sinó només per àrees (Figura 10.4). Així doncs, aquesta font, tot i ser molt pròxima pels anys amb la cartografia del Rec Comtal de 1836, no servia com a base per identificar els colors.

al plànol d'aquesta vila del Maresme s'especifica el cultiu de cadascuna de les partions. Cal destacar, que en altres plans de rec que van portar a terme cartògrafs de la família Soler, també es varen utilitzar aquests colors, però en cap d'ells es conserva la llibreta annexa que faciliti la comprensió dels colors.

⁵⁹³ Per exemple, les parcel·les número 13 i 68 del plànol número 7 del Rec Comtal eren del duc d'Almenara i una està representada de color verd i l'altre de color rosat.

Figura 10.4. Els cultius del plànol de l'exèrcit francès (zona mercat de Sant Antoni)

Font: Service Historique de la Défense.

La següent font per identificar els cultius, que hagués pogut ser de gran utilitat, van ser els plànols parcel·lars de mitjans del segle XIX (Barcelona i Sant Martí de Provençals)⁵⁹⁴. Ara bé, l'espai temporal entre un document i altre, 15 anys, va fer que no s'identifiquessin similituds ni relacions⁵⁹⁵. Cal destacar, però, que el de Barcelona no podia servir com a referència, ja que en la llibreta de propietaris adjunta al document només s'identificaven els propietaris i si el cultiu era de regadiu i de secà. El segon, en canvi, si que podia servir per esbrinar els cultius de la zona, ja que en la llibreta de propietaris "Libro de la Cana del Pueblo de S. Martín de Provençals" s'especificava el tipus de condició del sòl (muntanya, secà, regadiu o taulat) i el tipus de cultiu (camp, horta, vinya, rajoleria, arenal, prat, etc.) (Font, 2008, 386). Amb l'objectiu de veure si els colors de les parcel·les de 1836 es relacionaven amb els cultius de 1853, es va fer un llistat numèric en el que es posaven en relació unes i altres parts. Ara bé, els 15 anys de diferència en un territori totalment canviant es va fer palès i, per tant, no es va poder establir unes relacions entre colors i cultius.

La manca d'una llegenda que explicités el significat d'aquests colors va portar a pensar que, possiblement, Tomàs Soler havia fet servir una simbologia que fos entesa per qualsevol persona experta amb el tema sense necessitat d'explicitar-ho. Per aquest motiu, es va procedir a consultar diferents tractats de dibuix de mitjans del segle XIX, els quals van acabar permetent que es pogués arribar a fer una aproximació molt realista del significat dels colors del plànol de 1836.

El primer que s'ha pogut deduir d'aquests manuals és que totes les parcel·les estan sembrades. Així, en el *Curso Completo de Dibujo Topográfico*, que va publicar el 1854 el militar Luis de

⁵⁹⁴ El plànol de Barcelona va ser aixecat per l'arquitecte Joan Soler i Mestres el 1851, mentre que el de Sant Martí de Provençals pel matemàtic Llorenç Presas i Puig el 1853 (Nadal; Urteaga; Muro, 2006). Cal destacar, que es varen utilitzar aquests perquè són els únics que coincideixen amb l'àrea regada pel Rec Comtal i que han estat localitzats juntament amb la seva llibreta de propietaris.

⁵⁹⁵ La raó per la que es prenen aquests plànols era perquè annexos a ells hi havia, normalment, una llibreta de propietaris en la que s'exposava el cultiu de cada partió.

Mos s'esmenta que "Ordinariamente en los planos tienen que figurar muchas tierras en estado de cultivo [...] por eso es importante y necesario adoptar una manera de representar más o menos minuciosamente los sembrados en general, sin expresar la clase de vegetación que producen. Bastará pues trazar líneas finas y ligeramente inclinadas paralelas entre sí. [...] regularmente el terreno cuyo plano se dibuja no presenta un solo campo labrador sino muchos, y estos casi siempre reunidos. Cuando se hallen pues muchas tierras labrantías reunidas, deberá evitarse el señalar en una misma dirección las líneas indicadas y que marcan los surcos del arado, ya que esto produciría un efecto sumamente desagradable a la vista, al paso que ninguna utilidad tendría la imitación servil de los surcos que tuvieren tales tierras [...] Cuando las tierras sean erales no se marcan las líneas que indican los surcos, y en su lugar se dibujaran algunos grupos de rayitas o algunos arbustos" (De Mas, 1854, 28). Totes les terres representades en el plànol de 1836 s'han acolorit a través de línies, a excepció de les àrees properes al riu. Cal destacar que, en aquests casos, es van representar com a terres ermes a l'estar acolorides tal i com es descriuen en els manuals.

Pel que fa referència als colors s'ha pogut deduir que en verd es pintaven els conreus cerealístics, els quals rebien una tonalitat o altre en funció del seu estat vegetatiu⁵⁹⁶. El marró, en canvi, s'utilitzava per als prats d'indianes. Aquesta deducció ha estat possible fer-la per dos motius: primer, perquè en els manuals de dibuix de l'època s'esmenta que el verd, compost de blau prússia i guta, és a dir el marró, fa referència a prats; i, segon, perquè la parcel·la 25 del plànol número 9 de 1836 apareix idèntica com a tal en plànols anteriors i posteriors (Valverde, 1879, 12) i (Figura 10.5)⁵⁹⁷.

Descoberts el color verd, amb les seves diferents tonalitats, i el marró restaven per deduir el rosat i el lila⁵⁹⁸. Aquests eren possiblement dos casos particulars de la zona, ja que en cap dels manuals consultats per entendre els significats dels colors apareixen explicitats. Per una banda, el carmí sempre es feia servir, segons els diferents tractats de dibuix del segle XIX, per pintar construccions ja fossin cases, ponts o fàbriques. Per aquesta raó, es va pensar que possiblement l'ús d'aquest color podia obeir a temes de rajoleria, però la vasta extensió que ocupaven va portar a desestimar aquesta possibilitat. Una altra eventualitat que es va pensar per deduir el significat d'aquests colors va ser prendre com a model el plànol acolorit de Sant Martí de Provençals de Pedro Moreno Ramírez, que es conserva a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, però cap dels cultius exposats en aquest plànol se'ls havia donat

⁵⁹⁶ En aquesta zona s'ha descartat el conreu de vinya, ja que aquest es desenvolupava al vessant dret del Rec Comtal. A més, pel plànol parcel·lari d'Argentona que va traçar el mateix autor el 1817, i per la informació que es desprèn dels manuals, aquest tipus de cultiu es representava amb una figura de color verd que simbolitzava el cep (Valverde, 1879, 12). Cal dir, que també s'ha descartat que fossin hortes, ja que en els manuals s'expressa que aquestes havien de representar-se de color verd com els cereals però substituint les línies paral·leles que indiquen que són sembrades per diferents dibuixos (Valverde, 1879, 12).

"Los campos de sembrado se daran de verdes más o menos rubios o amarillos dorados según el estado de la miés" (De Mas, 1857)

⁵⁹⁷ MAYANS, Ignasi; MAS, Josep; ALIÓ, Josep (1819). *Plano que manifiesta el terreno en disputa que es parte del de mayor extensión nombrado la Granota, y el Juncar que con privilegio antiquísimo de por junto se destinó al efecto de forragear y apacentar los Rebaños para el abasto de los Moradores de la Ciudad de Barcelona [...]*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, R. 2918.

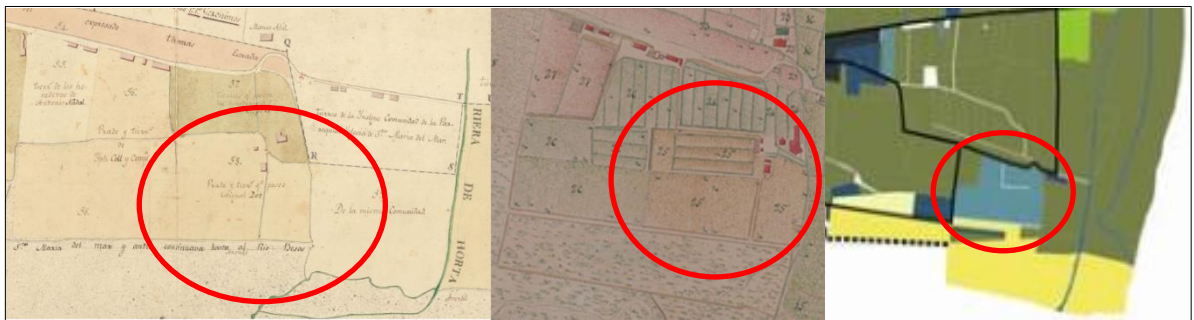
PRESES, Llorenç (1853). *Plano del termino de San Martín de Provensals*. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (Barcelona), H 112E/3/5.

⁵⁹⁸ El color marró, el rosat i el lila no entren dins de la gama groc-verd dels cereals i, per aquest motiu, s'ha suposat que es refereixen a altres cultius.

aquesta coloració⁵⁹⁹. Atès que els amillaments no eren útils per identificar aquesta informació es va procedir a consultar les respostes de Barcelona a les preguntes del qüestionari de Zamora. En aquest sentit, la intenció era identificar algun cultiu de regadiu que hi fos extensament present en aquesta regada pel Rec Comtal i que es pogués relacionar amb el color rosat o el lila. Un cop realitzat aquest estudi, es va veure que el cànem, a banda dels cereals, era l'únic altre cultiu present a tots els termes municipals de l'àrea regada pel Rec Comtal⁶⁰⁰. Per tant, tot i que no es pot assegurar amb certesa, hi ha la possibilitat que el color carmí fos per representar aquest cultiu. Cal destacar, que podria fer referència a verdures o llegums, molt presents entre els cultius del segle XIX, però atès que els manuals de l'època exposaven que aquests es representaven de manera diferent, s'ha pres la decisió de desestimar-los com a possibilitat.

El color que resta sense identificar és el lila o morat, però per la poca extensió que té, i que es concentra a la zona de Sant Martí de Provençals, fa pensar que també podria fer referència a les primeres indústries que es van instal·lar al Pla de Barcelona.

Figura 10.5. Identificació dels prats d'indianes (1819-1853)

Font: Imatge 1 (AHCB, R. 2918), Imatge 2 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 47) i Imatge 3 (Font, 2008).

Arribats a aquest punt, només queda puntualitzar que les parcel·les de secà també se'ls donava aquesta coloració, però el cartògraf les distingia de la resta, tal i com ho explica en els plànols, obviant-ne la numeració al no haver-les de tenir en compte en el pla de rec pel repartiment de l'aigua del Rec Comtal.

10.2 Anàlisi dels resultats

Els primers resultats que es desprenen de tota aquesta tasca és que a partir de la vectorització s'han pogut arribar a localitzar 356 edificacions (5 molins, 3 esglésies, 1 cementiri, 1 fort i 2 nuclis de població), 927 parcel·les regades, 124 basses, 3 carreteres principals, 1 riu, 1 riera, 24 ponts i diversos petits canals que transportaven l'aigua per

⁵⁹⁹ El plànol acolorit de Sant Martí de Provençals (1871) de Pedro Moreno Ramírez es conserva a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (Barcelona).

⁶⁰⁰ Pel que fa referència a l'agricultura de regadiu de Sant Martí de Provençals, les respostes del qüestionari de Zamora diuen que: "Se riega con la Acequia Condal, desde ella a la mar. Los frutos principales: **trigo, cáñamo y legumbres y berdures de todos géneros** y en abundancia. Las tierras húmedas de la partida del Taulat las desaguan de la humedad con acequias." Les de Sant Andreu de Palomar exposaven la producció de cadascun dels cultius en quarteres: "**Trigo** 4.500, Cebada 1.800, Centeno 400, Habas 1.000, Mahís 600, Mijo 350, **Mongetas y demás legumbres** 600, Semilla de cáñamo 100, Total de granos 9.350; **Cáñamo** 14.000.900 arrobas, Vino 68.000.400 arrobas." Les de Santa Coloma de Gramenet exposaven que: "[...] en el de más regadío todo genero de verduras con abundantes granos, maíz y simientes [...]" i que "Se cogen en el pueblo unas 200 quarteras de **trigo**, entre ellas unas 100 de mezcladís o enteno, 150 de cebada, 80 de abas (5560), unas 2.000 arrobas de **cáñamo** (20800). De 900 a 1.000 cargas de vino, 200 arrobas de algarrobas, 50 quarteras de judías, 150 de maíz, sin que jamás se hayan cogido otros fruto" (Burgueño, 2016).

distribuir-la pels camps de conreu (Figura 10.6, Figura 10.7 i Figura 10.8). A més, es desprenen altres dades com que el terme municipal que concentrava un major nombre de parcel·les regades era el de Sant Martí de Provençals, seguit de lluny pels de Sant Andreu de Palomar, Barcelona, Sant Adrià del Besòs, Santa Coloma de Gramenet, la Quadra de Vallbona i Montcada i Reixach (Gràfic 10.1). Val a dir, que pel que fa referència a la distribució d'hectàrees regades Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar segueixen al capdavant, però la petitesa de les parcel·les barcelonines fa que el terme de Barcelona passi a ocupar la cinquena posició, essent superat pel de Sant Adrià de Besòs i també per Santa Coloma de Gramenet. Finalment, els dos termes municipals amb menys hectàrees regades tornen a ser la Quadra de Vallbona i Montcada i Reixach (Gràfic 10.2)⁶⁰¹.

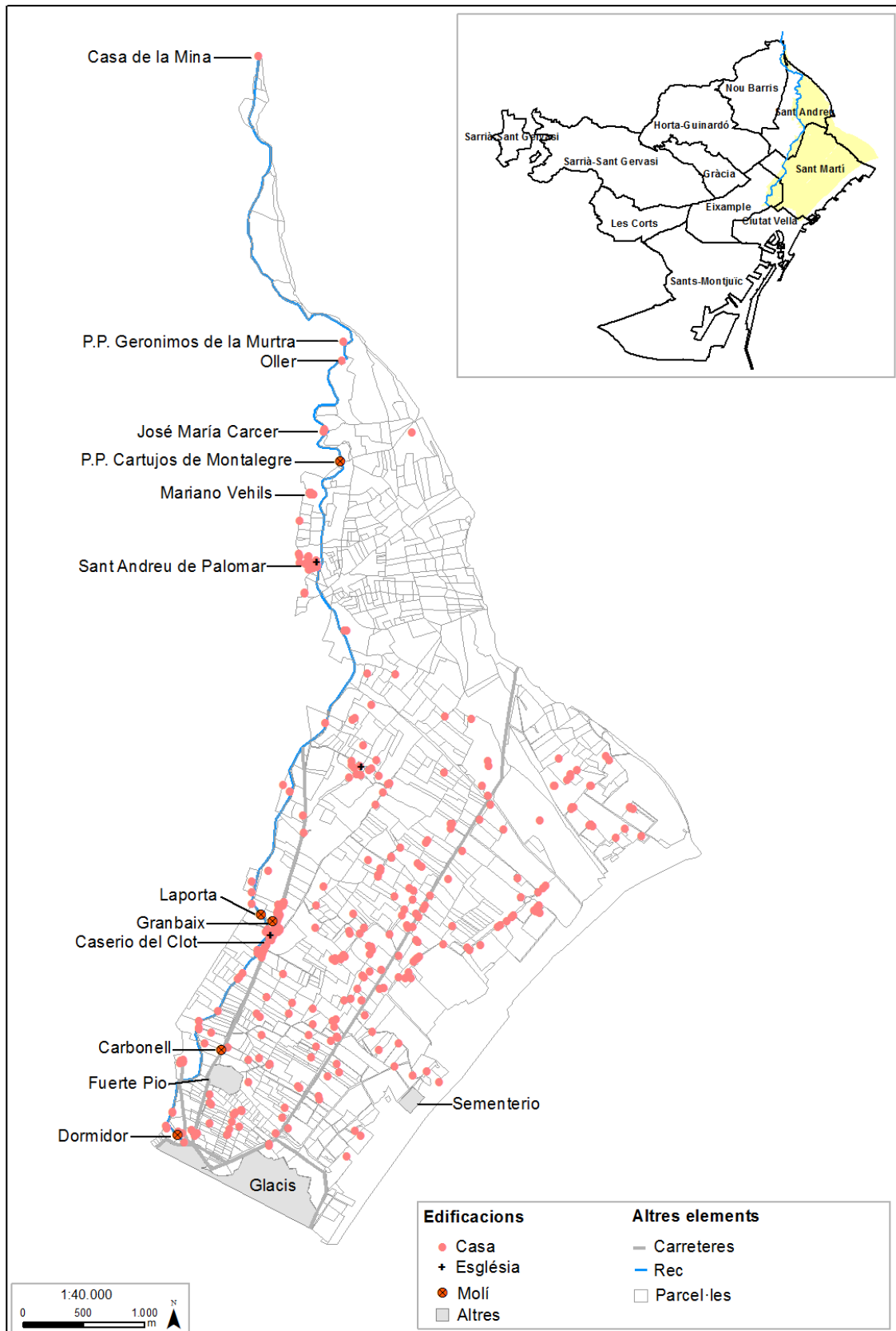
Figura 10.6. Superfície cartografiada per Tomàs Soler i Ferrer en el plànol de 1836

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 38-47)

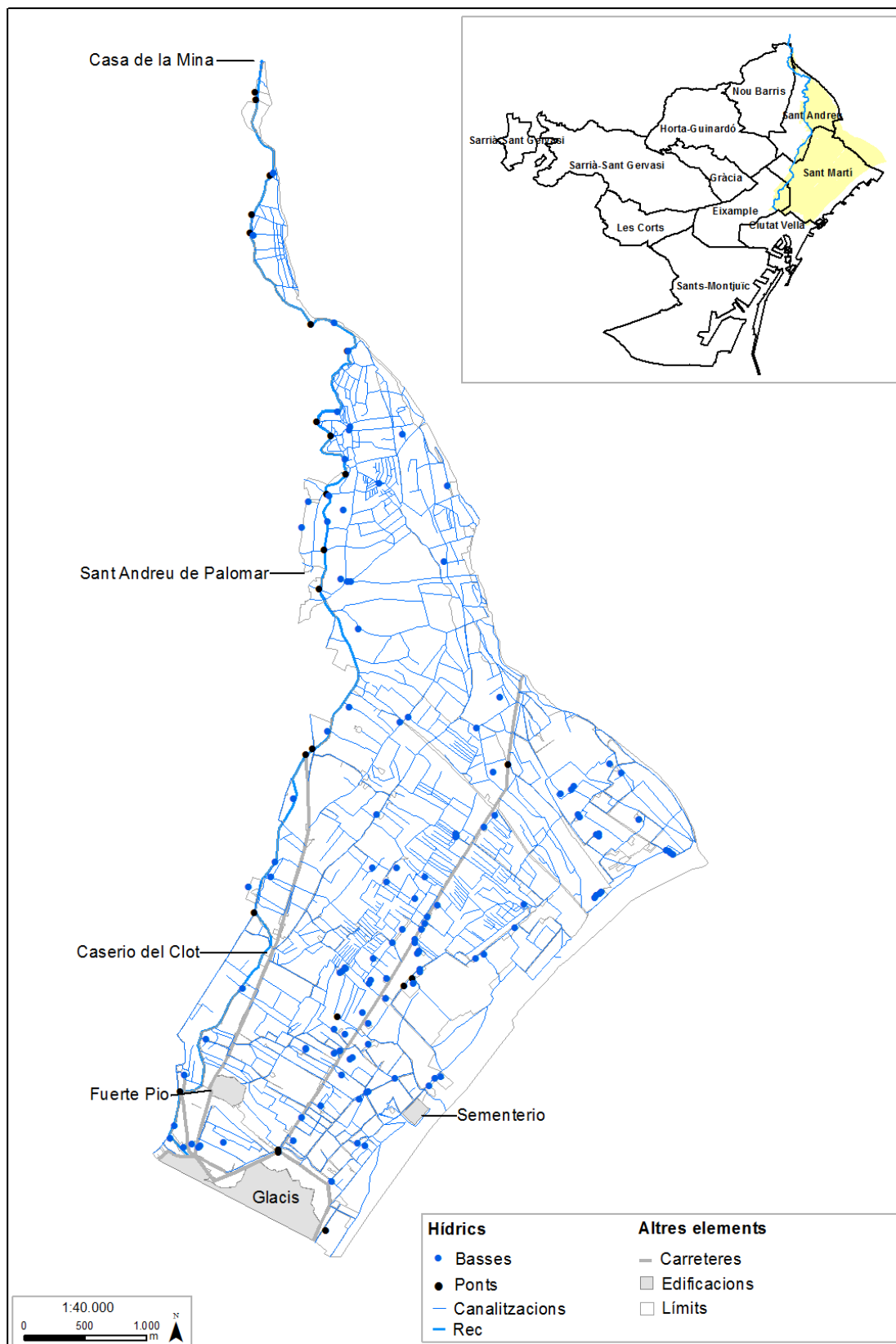
⁶⁰¹ Tots els topònims que es presenten en els plànols s'han exposat de la mateixa manera com es troben escrits en el plànol de 1836.

Figura 10.7. Les edificacions en el plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836

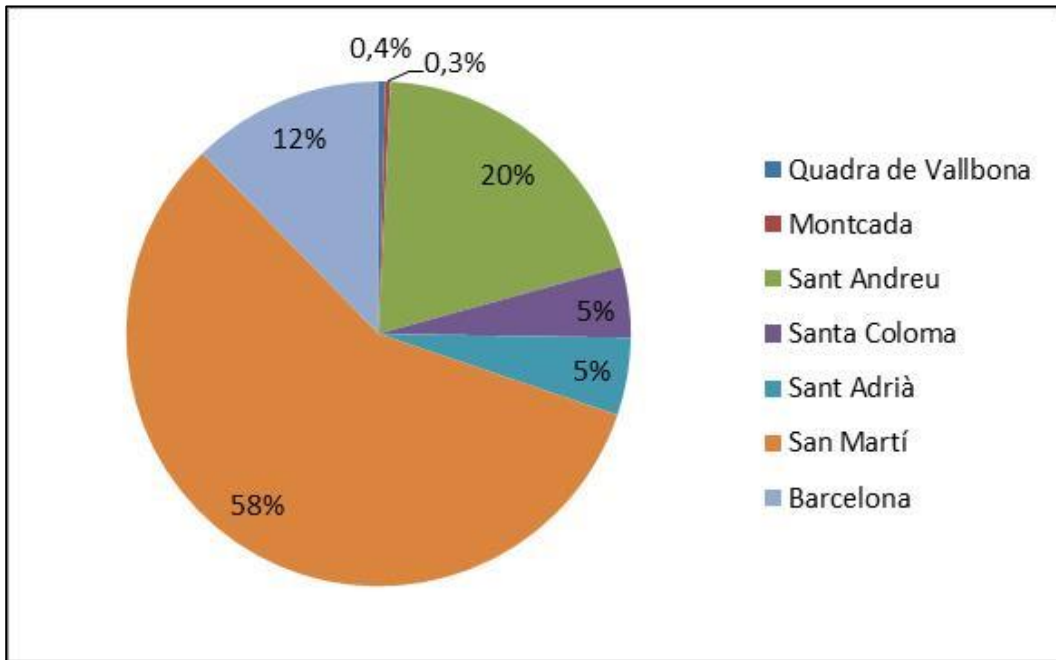

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 38-47)

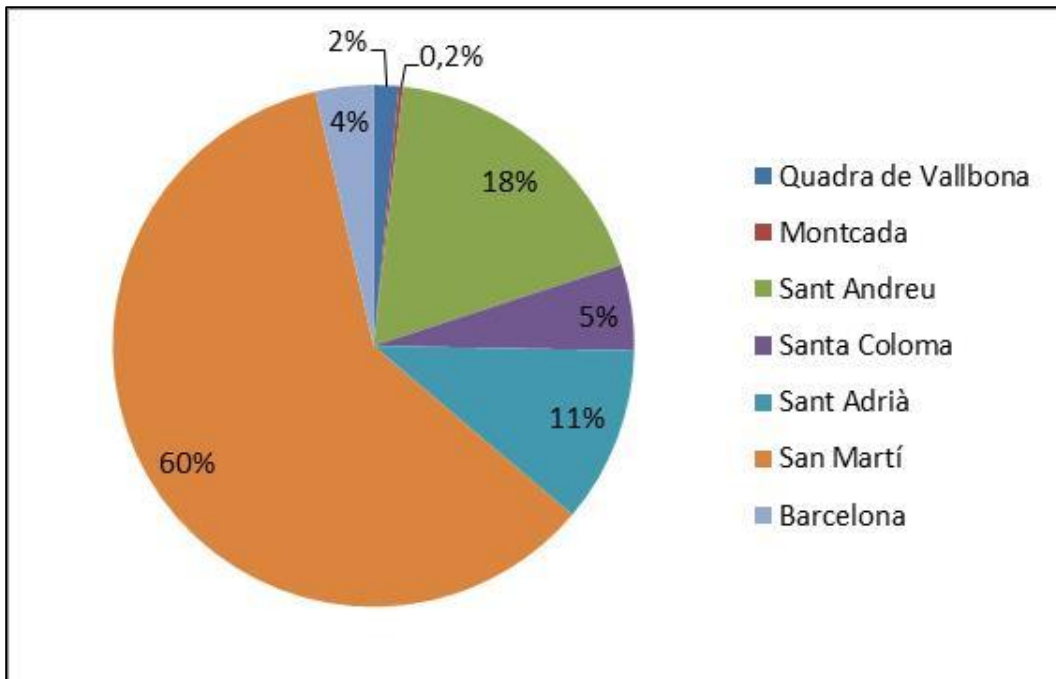
Figura 10.8. Els ítems hídrics del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 38-47)

Gràfic 10.1. Distribució per termes municipals de les parcel·les regades

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la llibreta de propietaris (ACA, Real Patrimonio, Volúmenes, 759).

Gràfic 10.2. Distribució per termes municipals de les hectàrees regades

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la llibreta de propietaris (ACA, Real Patrimonio, Volúmenes, 759).

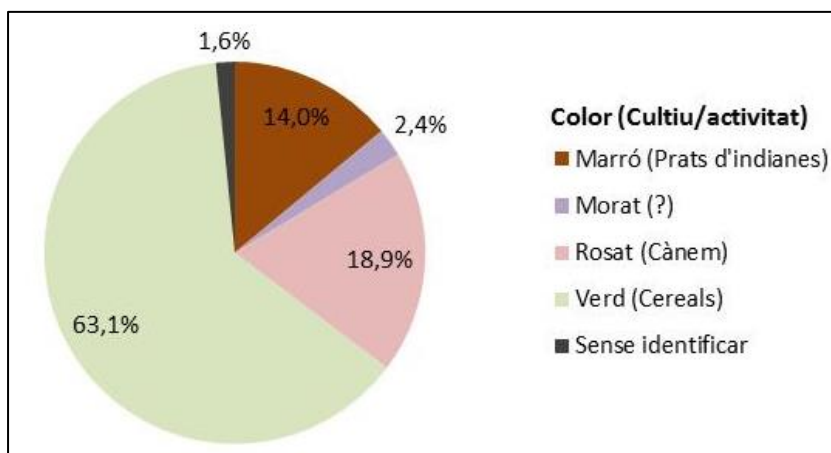
Els resultats obtinguts més preats són els referents a la identificació dels colors. En aquest sentit s'ha calculat que un 63,1% (585) de les parcel·les de l'àrea regada pel Rec Comtal són de color verd o d'alguna de les seves tonalitats, el 18,9% (175) rosades, el 14% marrons (130) i un 2,4% morades (22)⁶⁰². En quan a les hectàrees que ocupen els esmentats colors o activitats són similars que els anteriors, així que els verds abasten un 70,6% de les hectàrees conreades

⁶⁰² 15 parcel·les (1,6%) no ha estat possible identificar-ne el color degut a la seva petitesa.

(798,63 ha), el rosat 16,1% (182,74 ha), el marró 11,1% (125,56 ha) i el morat només un 2,2% (24,78 ha)⁶⁰³. A partir de la significació dels colors estudiada i justificada anteriorment, es pot dir que sembla ser que les terres en aquesta zona del pla de Barcelona eren destinades principalment al conreu de cereals, però també era molt important el conreu de cànem, així com l'ús de les terres com a prats d'indianes.

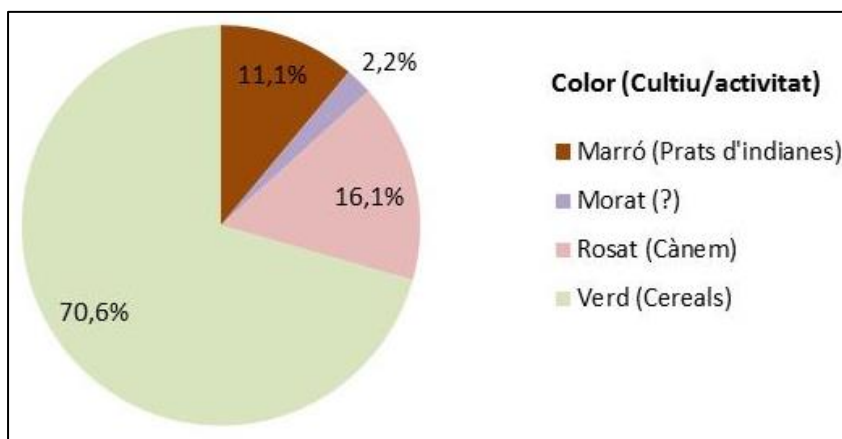
Amb aquesta recreació del paisatge del pla de Barcelona de 1836 és possible veure, doncs, que en aquesta època l'aigua del Rec Comtal era fonamental i, a banda de regar un bon nombre d'hectàrees amb la seva àmplia xarxa de distribució, donava moviment a 5 molins i abastia 344 cases i dos nuclis de població.

Gràfic 10.3. Distribució dels usos del sòl del pla de Barcelona segons parcel·les (1836)

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 38-47)

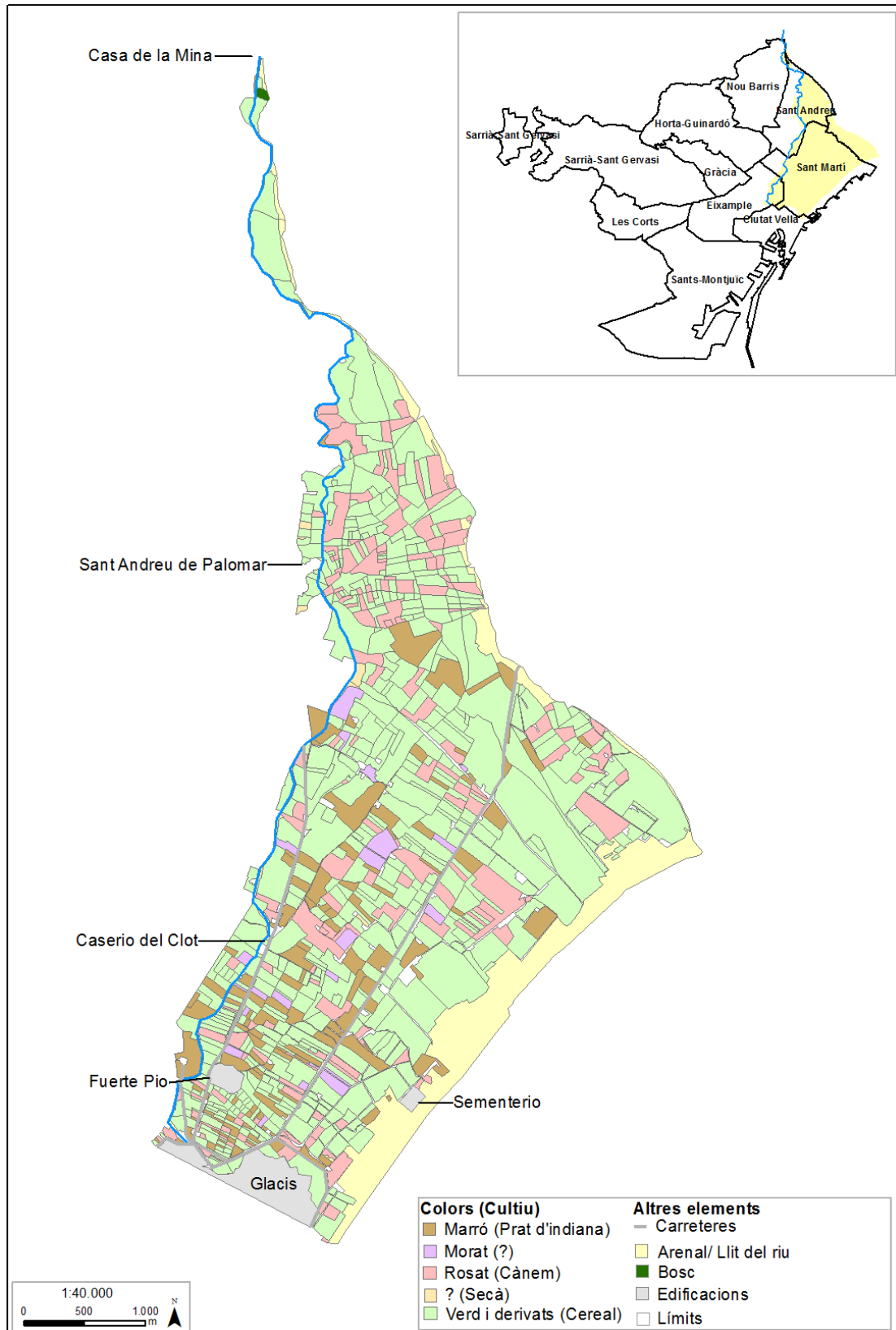
Gràfic 10.4 Distribució dels usos del sòl del pla de Barcelona segons hectàrees (1836)

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 38-47)

⁶⁰³ 0,2619 hectàrees (0,023%) no ha estat possible identificar-ne el color degut a la seva petitesa.

Figura 10.9. Els cultius deduïts a partir dels colors del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836

Font: Elaboració pròpia a partir del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836 (ACA, Diversos, Colecciones, Mapas y Planos, 38-47)

CONCLUSIONS

CONCLUSIONS

Els Soler constitueixen una nissaga de cartògrafs que, des del segle XVIII i fins a mitjan segle XIX, van anar assolint, al llarg de cinc generacions, un gran prestigi professional a Catalunya. A l'any 1849 els germans Joan i Francesc d'Assís Soler i Mestres formaven eren dos dels 23 arquitectes acadèmics que hi havia aleshores a la ciutat de Barcelona. Per conèixer els seus inicis, cal remuntar-se a principis del segle XVIII, moment en què Joan Soler (1696-?), fill d'un pagès de Savallà del Comtat (Conca de Barberà), entrà com a aprenent a la confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona. Ara bé, com que Soler no era fill d'un dels mestres agremiats va ocupar la plaça de "fadrí forrós". Des de 1632 una ordinació havia limitat la incorporació d'aquests forans a aquest gremi, però com no l'havia prohibit del tot, entre les dècades 1730 i 1740, es va decidir fer una major restricció. Tot i això, fins el 1767 no es van deixar d'atorgar cartes de mestratge als "fradins forrossos".

Per tant, Joan Soler només tenia l'opció de ser mestre de la confraria si abonava les elevades taxes d'examen que hi havia establertes pels forans. Atès que Soler no devia poder fer front a aquesta despesa, va optar pel recurs que havien empleat centenars d'altres "fadrins forrossos" abans que ell: casar-se amb alguna dona d'una família d'un mestre de la confraria. Així doncs, el 1722, va contraure matrimoni amb la cosina de la muller del seu mestre, Magdalena Faneca, filla del prestigiós mestre de cases Josep Faneca. Va ser llavors, quan va poder optar a fer l'examen de mestre amb unes taxes vertaderament assequibles. El 1730, 18 anys després d'haver entrat com a aprenent a la confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona, Joan Soler va esdevenir-ne mestre. D'altra banda, cal indicar que, si Joan Soler hagués estat familiar d'un agremiat, només hauria tardat entre cinc anys i mig i set anys i mig a obtenir el mestratge.

Joan i Magdalena varen tenir quatre fills; els dos barons, Joan i Josep, van continuar l'ofici del pare. Joan Soler i Faneca (1731-1794), tot i que no havia estudiat en cap de les acadèmies de belles arts de l'època, va ser el primer membre de la família que va començar a aixecar plànols (4). I és que, la seva formació com a mestre de cases, les seves relacions amb enginyers militars, la lectura de tractats d'arquitectura i matemàtiques de l'època i la plausible assistència a les classes de matemàtiques de Tomàs Cerdà del Col·legi de Cordelles o de la Reial Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona, el van portar a què aprengué tant les tècniques més elementals de dibuix com les més complexes. Aquestes relacions, es posen de manifest en

algun dels plànols aixecats pel mestre de cases, ja que utilitzava unes tècniques de representació similars a les dels enginyers militars, color ocre pel que es projectava i rosat pel que ja existia. Ara bé, part del seu èxit cartogràfic també es deu al gran nombre d'encàrrecs que va dur a terme al ser, entre 1762 i 1794, el mestre de cases de la Intendència. Aquest important càrrec el va aconseguir després de casar-se amb Francesca Ferrer, filla del procurador Tribunal Reial Ordinari. Per tant, els Soler varen tornar a utilitzar el matrimoni com a via per millorar el seu estatus social, una opció més que habitual a la societat de l'Antic Règim.

És interessant remarcar que, ni Joan ni Josep Soler i Faneca, eren arquitectes titulats, però en ocasions se'ls designava sota aquest grau o, fins i tot, ocupaven places d'aquesta professió. Això era degut al fet que la confraria de Mestres de Cases i Molers, però també la de Fusters o la de Picapedrers, atorgaven aquest grau a tots aquells mestres que adquirissin un cert nivell professional. La Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid havia intentat, des de 1757, monopolitzar la concessió del títol d'arquitecte i concedir-lo, només, als seus estudiants, però no va ser fins ben entrat el segle XIX que van aconseguir que les confraries deixessin d'atorgar aquesta qualificació als mestres que adquirissin un cert nivell. Per tant, la present investigació invalida les afirmacions a les que havien arribat alguns estudiosos, en les que s'indicava que Joan Soler i Faneca era arquitecte, que havia estudiat humanitats o, fins i tot, que s'havia titulat a l'Escola de Nàutica.

Del matrimoni entre Joan Soler i Faneca i Francesca Ferrer, en varen néixer cinc fills, dels quals només un va continuar l'ofici del progenitor: Tomàs Soler i Ferrer (1771-1843). Aquest membre de la família Soler tampoc va estudiar a cap de les acadèmies de belles arts existents aleshores, però el fet d'haver treballat amb el seu pare, d'haver estat alumne de l'Escola Gratuïta de Dibuix de la Reial Junta Particular de Comerç i de treballar amb l'enginyer militar Joan d'Escofet, li va permetre adquirir els coneixements bàsics per aixecar mapes i arribar a ser el membre més actiu, des del punt de vista cartogràfic, de la família Soler traçant, ja que va traçar, com a mínim, 65 plànols. A la mort del seu pare, el 1794, va passar a ocupar el seu càrrec com a mestre de cases de la Intendència (1796-1835) i, per tant, va dur a terme un seguit de comeses, en les que era fonamental l'elaboració de cartografia.

Tanmateix, les primeres etapes de la Revolució liberal a Espanya, que tingueren lloc durant les dues primeres dècades del segle XIX, van fer trontollar el règim absolutista al qual estava tan estretament vinculat Tomàs Soler. Per tal de fer front a aquesta situació, Soler i Ferrer va deixar d'estar, puntualment, vinculat al monarca i, a part de ser nomenat, el 1812, Arquitecte Major de Fortificacions, el 1813 va demanar i ocupar la plaça d'arquitecte de la Diputació de Catalunya i, el 1822-1823, la de Barcelona. Cal destacar, que aquesta àmplia trajectòria de Soler i Ferrer fa que ens porti a considerar-lo com un dels primers cartògrafs civils de Catalunya.

Per tant, tal i com s'ha esmentat, durant aquesta generació dels Soler encara era habitual trobar mestres de cases que se'ls nomenés sota la categoria d'arquitecte o que ocupessin places d'aquesta professió. Ara bé, aquesta va ser l'última generació de la família que no disposà d'aquesta titulació, ja que dos dels fills de Soler i Ferrer, fruit del matrimoni amb Cecília Mestres, filla del mestre de cases Josep Mestres, ja van ser alumnes de la Classe d'Arquitectura creada per la Reial Junta Particular de Comerç el 1817. Posteriorment, aquests membres de la família Soler van anar a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid per tal de superar les diferents proves que els permetrien obtenir la titulació oficial d'arquitecte i, uns anys més tard, el 1835, la d'arquitecte de mèrit i agrimensor.

L'aproximació als estudis d'arquitectura que s'havia fet amb la instauració de la Classe d'Arquitectura a Barcelona, va suscitar a què molts d'altres professionals entressin a formar part d'aquesta elit. És per aquest motiu, que a partir de la dècada de 1830, el nombre d'arquitectes acadèmics va créixer notablement i, per exemple, a Barcelona, ja no només hi havia els cinc de principis del segle XIX: Andreu Bosch i Riba, Pere Serra i Bosch, Antoni Celles i Azcona, Josep Prat i Delorta i Simó Ferrer i Burguès.

L'accés als estudis i a la titulació d'arquitecte de dos dels fills de Tomàs Soler i Ferrer, Joan (1797-1863) i Francesc d'Assís (1802-?) Soler i Mestres, va donar lloc a uns certs canvis en la conceptualització de la tècnica cartogràfica. Aleshores aquesta tècnica ja no només era, dins del món civil, fruit d'un aprenentatge familiar o d'unes relacions professionals, sinó d'uns estudis reglats. És per aquest motiu, que, entre d'altres aspectes, en els plànols d'obres civils ja no utilitzaven la "simbologia militar" per diferenciar allò que es projectava d'allò que estava construït.

D'aquests dos professionals, Joan Soler i Mestres va ser el més actiu i va aixecar, que s'hagin localitzat, 56 plànols, quasi tants com el seu pare. I és que, com Joan era el fill major de Soler i Ferrer, va ser qui va heretar el càrrec de mestre de cases de la Intendència, quan el seu pare el va deixar l'any 1835. I, va estar al capdavant d'aquesta plaça, aproximadament, fins la seva mort el 1863. Aleshores, però, l'ocupant d'aquest càrrec ja no seria un dels seus fills, com s'havia vingut fent durant l'Antic Règim, sinó un professional destacat de l'època: l'arquitecte Miquel Garriga i Roca.

Tanmateix, Joan Soler i Mestres, gràcies als treballs desenvolupats pel seu pare a la Diputació de Catalunya i a la de Barcelona i a la seva titulació oficial d'arquitecte, va ocupar altres càrrecs al llarg de la seva vida professional. Així, també va ser nomenat Arquitecte de la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona (1848-1854) i membre de la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona (1849-1851). Si en aquells moments Soler i Mestres no hagués estat en possessió de la titulació d'arquitecte, molt possiblement no hagués pogut ocupar cap d'aquests càrrecs, ni aixecar bona part dels documents cartogràfics que va realitzar, ja que un arquitecte titulat, tal i com havia passat en altres comeses de l'època amb la família Mestres, hauria reclamat ocupar la plaça.

Joan Soler i Mestres va gaudir de tots els avantatges de ser el fill gran de Soler i Ferrer, mentre que el seu germà, tot i posseir també la titulació oficial d'arquitecte, d'arquitecte de mèrit i d'agrimensor, no va ocupar cap càrrec destacat i només va col·laborar amb encàrrecs vinculats, en general, al seu pare o al seu germà. No resulta estrany, doncs, que només s'hagin localitzat cinc documents cartogràfics signats per ell.

La nissaga familiar dels cartògrafs Soler hagués finalitzat aquí a no ser perquè, dels vuit fills que va tenir Joan Soler i Mestres, un, Tomàs Soler i Linés (1826-[1874]), va continuar amb l'ofici de cartògraf. Cal destacar, que Soler i Linés no va ser arquitecte, sinó agrimensor, titulació que devia obtenir, molt possiblement, a ran d'algun dels examens que va organitzar, entre principis de la dècada de 1840 i 1852, el govern civil de Barcelona per expedir el títol d'agrimensor. Soler i Linés va estar vinculat professionalment amb el seu pare a la Comissió Provincial d'Estadística de Barcelona i a la Comissió Especial d'Avaluació i Repartiment de Barcelona. La seva participació en aquestes comissions el van portar a fer quatre aixecaments parcel·lars, dels quals només dos d'ells han estat localitzats. Soler i Linés va morir sense

descendència, per la qual cosa, després de quatre generacions i d'un segle d'activitat cartogràfica es posà fi a la nissaga familiar dels cartògrafs Soler.

La investigació d'aquesta família ha permès entendre, per una banda, el funcionament de la societat de l'època i per l'altra l'evolució de l'ensenyament de les tècniques cartogràfiques des de l'Antic Règim a la instauració de l'Estat liberal a Catalunya i a Espanya. En aquest sentit es pot confirmar, doncs, que fins a mitjans del segle XIX, era habitual que la successió de càrrecs i oficis es fes de pares a fills. Ara bé, a partir de la tercera dècada del segle XIX, amb el triomf de la Revolució liberal, aquesta successió només era possible si es disposava de la titulació que requeria el càrrec. La clau, però, de la societat de l'Antic Règim era entrar a formar part d'una elit estamental i, per això, era bàsic crear, mitjançant aliances matrimonials, unes potents relacions familiars, socials i professionals.

Pel que fa als oficis, es van passar dels de caire familiar i local de l'Antic Règim als tècnics i públics de grau mitjà del nou règim liberal. Amb aquest canvi, es va deixar de permetre l'ocupació de certs càrrecs per professionals sense titulació oficial expedida per alguna de les acadèmies de belles arts autoritzades. Aquesta evolució dels estudis d'arquitectura també van tenir un ressò a nivell cartogràfic, ja que l'art d'aixecar mapes va començar a seguir les tècniques cartogràfiques adoptades per les grans escoles d'arquitectura o enginyeria civil d'Europa occidental. Per tant, de la primera a la darrera generació dels Soler es va produir una evolució en aquesta línia.

Tal i com s'ha pogut veure són molts els plànols que varen aixecar els membres de la família Soler (129), els quals es completen, per exemple, amb els de moltes altres famílies catalanes de cartògrafs com els Renart o els Mas. I és que, a partir de mitjans del segle XVIII, la cartografia esdevé un instrument de comunicació fonamental per a la intervenció territorial, ja que a través d'ell es pot representar el terreny i projectar-ne un seguit de canvis. Fins aleshores, el principal grup professional que hi va haver a Catalunya dedicat a aixecar plànols var ser el dels enginyers militars.

Estudiar la cartografia que varen portar a terme els diferents membres de la família Soler permet entendre quines eren les preocupacions, les necessitats i els projectes cartogràfics de cada període històric. En aquesta línia, des de la segona meitat del segle XVIII fins a la segona meitat del segle XIX, la cartografia produïda per aquesta família cal classificar-la en quatre tipologies diferents: la hídrica (1787-1852), l'administrativa (1813-1822), la cadastral (1849-1852) i la urbana (1798-1859). Tant l'administrativa com la cadastral, que són les minoritàries amb cinc i 28 plànols respectivament, van ser conseqüència de les reformes territorials i fiscals dutes a terme pels liberals. En el primer cas, tot va començar, el 6 d'agost de 1811, quan, seguint el procés de pregons canvis territorials dut a terme a França durant la Revolució i a ran de l'abolició del règim senyorial a les Corts de Cadis, es va veure necessari dur a terme una reestructuració administrativa de l'Estat espanyol tant a nivell de la planta judicial com de la municipal. En el segon cas, en canvi, va ser conseqüència de l'abolició del delme i de la intenció d'establir un impost directe sobre la propietat que fos repartit de forma més equitativa entre tots els propietaris de les terres. Però, per portar a terme l'aplicació d'aquest impost de la manera més equitativa possible, era necessari disposar d'una acurada estadística territorial. Malgrat que a nivell estatal no es disposés d'aquesta estadística, a la província de Barcelona tant les autoritats provincials d'hisenda i com les de molts ajuntaments van utilitzar, des de finals de la dècada de 1840, la cartografia parcel·l·lària municipal com una eina per dur a terme una gestió de la Contribució Territorial més equitativa i racional i, per tant, menys conflictiva.

A més, aquest tipus de cartografia ja havia funcionat per al repartiment de l'aigua i, per tant, seguint les mateixes directrius, podien arribar a aixecar-la per calcular la quota contributiva de cada propietari.

Ara bé, tant la cartografia hídrica com la urbana, a diferència de les dues explicades anteriorment, no es poden associar a una època o a una reforma política en concret, ja que són uns tipus de mapes que els Soler van estar produint des dels seus inicis fins al final. Tot i això, els treballs d'aquests dos grans grups tipològics es poden agrupar en subtipus. En aquest sentit, doncs, dins de la cartografia hídrica dels Soler s'han localitzat plànols per a la construcció de canals de regatge o navegació, per portar a terme concessions d'aigua, per repartir l'aigua entre els propietaris o, fins i tot, per projectar construccions hídriques (ponts, assuts, mines) o per proposar desviacions de rius perquè el traçat en fos més rectilini i evitar així desbordament. En canvi, dins de la cartografia urbana s'han localitzat plànols referents a alineacions de parcel·la, de carrers o, fins i tot, per a la creació d'espais verds a la ciutat. Per tant, les tipologies cartogràfiques hídrica i urbana contenen treballs tan dispersos que no es poden emmarcar en una època en concret, però, en canvi, les subtipologies creades si que permeten, en general, ubicar-les en una època concreta.

Si comencem per la tipologia hídrica i, en concret, per la construcció de canals d'irrigació i navegació, es pot veure com aquest tipus de projectes es van començar a plantejar a l'Estat espanyol amb l'objectiu de millorar la circulació i comercialització dels productes del camp, ja que els canals de navegació havien de resoldre els greus problemes que patia el transport terrestre (lentitud, costos de transport elevats, pèrdua d'una part de la mercaderia...). Pel que fa referència als canals navegables cal dir que, des del segle XVI, s'havien intentat tirar endavant diversos projectes. No seria, però, fins a començaments del segle XVIII quan, gràcies a un seguit d'avenços científicotècnics, es van començar a fer realitat alguns d'aquests projectes. En realitat, l'objectiu dels governs espanyols setcentistes no era altre que fer grans canals com els que havien construït en el segle XVII els anglesos, els francesos o els neerlandesos (Canal de Briare, Canal de Llenguadoc, el de d'Exter o el de Wey).

Per tant, novament amb la mirada a Europa, van començar a projectar canals navegables de manera decidida a partir de 1748, quan el marquès de la Ensenada va plantejar a Ferran VI que es construís una d'aquestes infraestructures de transport en una de les regions espanyoles més destacades des del punt de vista agrícola: Castella la Vella. A partir d'aquest moment, se'n van començar a proposar per diferents territoris de l'Estat espanyol, però la falta de tècnics i de recursos econòmics, l'ambició dels projectes i l'escassa quantitat d'aigua disponible, van provocar que molts d'ells fracassessin i acabessin com a simples canals d'irrigació o no superessin la fase de projecte. Tot i això, Joan Soler i Faneca i Tomàs Soler i Ferrer en varen projectar diversos. De cinc se n'ha localitzat la cartografia corresponent (canals d'Urgell i canals de Reus a Salou). Resten, però, sense localitzar els mapes del projecte dels canals navegables de l'Urgell de Joan Soler i Faneca o els de quan es va plantejar que el Canal de la Infanta seria navegable fins a Manresa.

Així doncs, les polítiques absolutistes i il·lustrades, dutes a terme entre mitjan segle XVIII i mitjan segle XIX, per millorar el transport de mercaderies, van activar la realització de projectes de canals navegables. I, una de les conseqüències d'aquest fet va ser utilitzar la cartografia com un instrument bàsic per dissenyar-los. Ara bé, l'entrada del ferrocarril a mitjans del segle XIX va obligar a abandonar o a canviar aquests tipus de projectes. Cal destacar, però, que a Catalunya, des de principis d'aquest mateix segle, ja s'havien reduït els

projectes al veure que no eren factibles per la extraordinària inversió econòmica que requerien, pel relleu del territori català i per la manca d'aigua durant l'època estival. En aquest sentit, cal dir que aquest tipus de cartografia va ser més pròpia de l'Antic Règim que no pas del període de la Revolució liberal.

Les concessions d'aigua i el repartiment d'aquesta entre els propietaris són dos qüestions que van molt lligades. I és que, durant l'Antic Règim, el rei era el propietari eminent de l'aigua, el qual la concedia a partir d'uns establiments. En ocasions, i per evitar conflictes, s'aixecaven plànols per comprovar que l'establiment que sol·licitava un propietari privat no afectaria als altres concedits amb anterioritat. Els Soler, com a mestres de cases de la Intendència, van portar a terme 12 plànols d'aquest tipus (1767-1848). Però, el 1835, a ran de la Revolució liberal, l'aigua es va liberalitzar i va passar a ser de domini públic i, per tant, aquest tipus de cartografia va començar a què no fos freqüent aixecar-la per ordre reial. En aquest moment, les necessitats van canviar, ja no calia fer estudis sobre si una concessió era factible o no, sinó que el que feia falta era que l'aigua fos distribuïda, proporcionalment, entre els diferents propietaris de les terres on vessava les seves aigües. Com que els plànols són l'instrument bàsic per representar el territori, era fonamental traçar-ne per plasmar la partició de la propietat privada i poder així distribuir l'aigua de manera coherent i vertadera.

Aquest tipus de cartografia va tenir una gran eclosió a partir de la Revolució liberal. Però, els Soler ja havien començat a elaborar, durant la primera dècada del segle XIX, plànols d'aquest tipus per resoldre plets que entraven en el Tribunal de la Batllia. En aquest sentit, el que succeïa era que les concessions d'aigua eren cada vegada més nombroses i la xarxa de regadiu s'estava estenent per diferents usos. Per tant, elaborar plans d'irrigació per distribuir l'aigua correctament entre els propietaris constituïa una necessitat bàsica. Els Soler com a mestres de cases del rei van desenvolupar diversos encàrrecs en aquesta línia, però a dia d'avui només se n'han localitzat uns de la zona de la riera d'Argentona (1817) i uns altres del territori cobert pels municipis de Santa Coloma de Gramenet-Badalona-Sant Adrià del Besòs (1827). Posteriorment, a partir del triomf de la Revolució liberal, se'ls hi varen encarregar, com a experts, altres plans de rec (Rec Comtal o Canal de la Infanta). En total van aixecar 35 plànols d'aquest tipus. Tanmateix, cal destacar que els Soler no van ser els iniciadors dels plans d'irrigació a Catalunya, ja que el geòmetra empordanès Josep Ribas n'havia aixecat un a mitjans del segle XVIII.

Ens resta parlar encara de la cartografia urbana. Aquesta ja es va començar a portar a terme durant l'Antic Règim a causa dels establiments que alguns propietaris privats sol·licitaven al monarca. Al igual que havia succeït amb els hídrics, i per tal d'evitar conflictes i tenir-ho tot comptabilitzat, el que es va procurar des del Reial Patrimoni va ser que el seu mestre de cases delineés els plànols d'aquelles concessions que podien ser problemàtiques. Com a resultat d'això, els Soler van traçar 38 plànols d'aquest tipus (1798-1847). Ara bé, l'increment de població, que es va començar a registrar a Espanya des de finals del segle XVIII i que va continuar fins a mitjans del segle XIX, va portar a què s'emprengués la confecció d'un altre tipus de cartografia urbana orientada a ordenar i higienitzar l'espai urbà, la major part del qual era una herència de caire medieval. Calia doncs, obrir i alinear nous carrers i crear nous espais verds i places públiques. Molts arquitectes i mestres de cases es van veure immersos, durant el segle XIX, en la realització d'aquest tipus d'operacions urbanístiques. Tot i que els Soler no van ser els més actius en aquests tipus de treballs, també hi van participar, intervenint en sis projectes urbanístics diferents.

L'anàlisi dels mapes elaborats pels Soler permet veure com la cartografia respon a diferents necessitats territorials, constituint una eina fonamental per a conèixer un territori, però també per controlar-lo i per projectar obres de diferent índole. Però, a banda d'aquestes consideracions, un mapa històric pot ser interpretat de manera tal que s'obtingui informació més enllà de la finalitat per la qual va ser aixecat. I és que el mapa constitueix un sistema comunicatiu, en el què els diferents signes representats s'associen i tenen un significat que pot ser interpretat en una o altra direcció segons els coneixements del lector del mapa. El fet que aquesta comunicabilitat del mapa pugui ser explicada des de la semiologia és perquè els signes presents en ell activen tres tipus de relacions semiòtiques: la semàntica, la sintaxi i la pragmàtica. Utilitzar aquesta disciplina per interpretar els plànols dels Soler en aquesta investigació, ha permès veure com ha anat evolucionant la tècnica cartogràfica, a més de fer-nos coneixedors profunds de com era el nostre territori. Així doncs, per una banda es pot veure com els plànols de caire geogràfics dels Soler van anar patint canvis semàntics una generació rere l'altre.

Per exemple, els mapes dels Soler tenien, durant les primeres generacions d'aquesta família, una forta extensió i subrogació. Però, en les dues últimes són més simples i tenen una menor presència de designadors i subrogats. A més, el color dels diferents elements representats en els plànols pateixen variacions. Així, per exemple, al riu passa de donar-se-li un color blau-verd en els plànols del segle XVIII i principis del XIX, a donar-n'hi un de blau a partir de la segona meitat del XIX. I és que, com s'ha exposat anteriorment, les dues primeres generacions dels Soler feien els mapes en funció de com els hi havien ensenyat els enginyers militars i no com s'ensenyava a mitjan segle dinou a les acadèmies oficials de belles arts. Cal dir, però, que alguns elements com les edificacions o els camins es restitueixen gràficament de la mateixa manera en totes les generacions. Un altre aspecte que va anar a menys va ser l'ús de les icones figuratives. A les primeres generacions, tot i que no eren massa comunes, s'utilitzaven per representar la vegetació i cultius o, en algunes ocasions, les edificacions. En canvi, en els últims mapes de la família ja no s'utilitza aquest tipus de restitució gràfica. Fixem-nos, que en el mapa de Catalunya de Josep Aparici de 1720 l'ús de les icones figuratives era primordial, en canvi amb el de la riera d'Argentona dels Soler de 1817 aquesta restitució gràfica ja només s'utilitza per representar algun cultiu. Finalment, en els plànols parcel·laris dels Soler, els últims que van aixecar, aquesta simbolització ja no apareix.

La restitució gràfica de les parcel·les, es comença amb una restitució gràfica senzilla sense cromatisme però amb una descripció lexical a l'interior (mitjans-finals segle XVIII), es continua per simbolitzar cromàticament el cultiu i descriure'n el propietari numèricament amb el suport d'una llibreta annexa (primera dècada-mitjans segle XIX) i es finalitza en aquesta mateixa línia però sense cromatisme, és a dir, descrivint el cultiu en el document annex (mitjans segle XIX).

Ara bé, estudiar els mapes des de la semiologia també ens permet fer interpretacions molt més enllà de les que mostra pròpiament el mapa. Per exemple, en els mapes aixecats pels Soler es pot fer un estudi vers la distribució demogràfica de Catalunya, la productivitat de les terres o el tipus de sòl o de clima que hi havia per la presència d'uns tipus de cultius.

Aquesta investigació ens ha permès veure com els interessos de cada època han marcat el tipus de cartografia a realitzar i, per tant, es pot conèixer quins eren els interessos que hi havia a cada moment històric del període objecte d'estudi. Ara bé, gràcies a aquests documents a dia d'avui podem conèixer més a fons com era el territori de Catalunya en el passat i fer-ne una

reconstrucció més o menys fidedigne. Cal, però, recordar que l'anàlisi en profunditat d'un document cartogràfic, és a dir, l'anàlisi semiòtica, permet esbrinar diferents aspectes que no s'haurien pogut deduir a partir d'una lectura superficial. Per tant, gràcies a aquest tipus d'estudi i a la utilització dels Sistemes d'Informació Geogràfica s'ha pogut fer una restitució històrica més acurada d'una part del paisatge del pla de Barcelona el 1836 i arribar a la conclusió que sembla que el cultiu principal de la zona de regadiu analitzada era el cereal.

Aquesta investigació ha posat de relleu el destacat paper que van jugar diferents membres de la família Soler en la producció cartogràfica de caire civil a Catalunya des de mitjan segle XVIII fins a mitjan segle XIX. La recerca també ha palès com el marc gremial i familiar de l'Antic Règim va condicionar l'activitat cartogràfica dels Soler. Una activitat que va estar estretament vinculada a importants processos de transformació territorial o de reforma de l'Administració territorial de Catalunya. Aquesta nissaga, que es va formar durant l'Antic Règim, va participar activament amb algunes de les reformes endegades pels nous governants liberals. Tanmateix, l'activitat cartogràfica dels Soler va desaparèixer a mitjan segle XIX, just quan la Revolució liberal havia abolit el món gremial i havia establert i consolidat l'ensenyament de la cartografia en les escoles d'arquitectura. Malgrat els estudis cursats i l'experiència que tenien cap membre de la família Soler, com molts d'altres arquitectes catalans de l'època (Garriga i Roca, Mas i Vila, Rovira i Trias, etc.), van ser capaços de fer el pas de la cartografia planimètrica a la topogràfica, tal i com havien fet els enginyers francesos amb el *Lever nivele de la place de Barcelonne* (1823-1827).

Aquesta investigació no té un punt i final, resten encara per localitzar documents cartogràfics que a dia d'avui no han estat possibles. I no només això, sinó que s'obre una finestra cap a fer estudis de l'evolució del nostre territori a partir de l'anàlisi que s'ha portat a terme en aquesta investigació. A més, tota aquesta informació es podria complementar amb l'estudi cartogràfic d'altres famílies de l'època (Mestres, Renart entre d'altres).

**SUMMARY AND
CONCLUSIONS**

Summary

Today we live in a society in which the tools that represent a territory according to a criteria of proportionality and a system of reference, called maps, are part of everyday reality. For centuries mapping has been used for multiple purposes and maps that have survived are a valuable tool enabling us to know how our land was in the past. A map provides geographic information to the reader, but, depending on the reason it is drafted, it can also provide many political, cultural, and economic references, as well as others.

This research aims to show how, from the mid-eighteenth century, cartography became an increasingly important tool in the growing process of the transformation of Catalan territory (the exploitation of natural resources, the reforms of administrative and judicial maps, fiscal reform and the management of urban space). The Solers, a lineage of master builders and architects from Barcelona who were very active cartographically-speaking, from the mid-eighteenth century to the middle of the following century, played a very important, almost key, role in this process.

Thus, from an institutional point of view, it should be noted that of the five generations of master builders and / or architects, four were linked to major institutions of the time: the Royal Heritage Magistracy, the Spanish Delegation in Catalonia or its delegate in Barcelona. Joan Soler Faneca (1731-1794) was the first member of the Soler family who occupied an important institutional position: the master builder of the Royal Heritage (1762-1794). As in the Old Regime it was common for children to be the successors of the trades and positions occupied by their parents, when Soler Faneca died, it was his eldest son, Tomàs Soler Ferrer (1771-1843), who took the position of the master builder of the king. However, for various reasons, Soler Ferrer left this position in 1836, which passed onto his son Joan Soler Mestres (1797-1863). However, it should be noted that the career of Tomàs Soler Ferrer coincided with a period of upheaval and major political changes (the Great War, the Penninsular War and various stages of the so-called liberal Revolution). He had to adapt to new circumstances, which he did with great skill, as he came to be associated with the Spanish Delegation in Catalonia (1813) and in Barcelona (1822-1823).

While Joan Soler Mestres held some positions passed on from his father in the Old Regime, he carried on his cartographic activity under the Spanish liberal State. Thus, he played a key role in the development of the mapping of landholdings in the province of Barcelona, brought about by the tax reform of 1845. His brother Francis d'Assisi Soler (1802-1851) helped map the Catalan territory but as he was the younger son of Tomàs Soler Ferrer, his mapping activity was reduced to that of some family projects. The last generation of the Soler family associated with mapping, was the son of Joan Soler Mestres: Tomàs Soler Linés (1826-1874). Having liquidated both the systems of the guilds and that of the succession of trades to descendents from during the Old Regime, this cartographer was not able to hold any of the offices of his father. However, with the family influences he had, he was allowed to make part of the maps of the landholdings generated in the province of Barcelona brought about by the establishment in 1846 of the Property Tax.

To date, 129 maps drawn by different members of the family Soler have been found, which can be grouped into four major areas: water (1787 to 1852); administration (1813-1822);

landholdings (1849-1852); and urban (1798-1859)⁶⁰⁴. The largest block is water mapping with a total of 58 cartographic documents. Next is the urban mapping block with 38 maps, then landholdings with 28 cartography documents and finally, administrative cartography with only four maps. The most productive member of the Soler family, from a cartographic standpoint, was Tomas Soler Ferrer who made 65 plans, followed by his son Joan Soler Mestres with 56. Far behind lie both Joan Soler Faneca and Francesc d'Assís Soler Mestres with four and five maps respectively. Tomàs Soler Linés finishes this ranking with only three plans drafted⁶⁰⁵.

The production of water maps can be classified into two groups: one being navigation and irrigation canals and the other, irrigation systems. Regarding the former, it should be noted that in Spain since the early eighteenth century until the first decades of the nineteenth century, a large number of inland waterway projects were made, which were accompanied by a wealth of cartography. This upsurge in projects and cartography was largely due to the policies undertaken by the new Borbòn dynasty in order to improve the inefficient and slow transport system existent in most of the Spanish territory. In this sense, it is not surprising that the Soler family, experts in the area of water as well as master builders of the King, be commissioned for some of these projects (Canals d'Urgell, Canal de Reus a Salou i Canal de la Infanta)⁶⁰⁶.

The onset of the the railway and increasingly more precise knowledge of the scarcity of available water put an end to these types of projects. However, the distribution of goods as precious as water and the expansion of the irrigation system for different uses brought about the beginning of a new phase in water mapping⁶⁰⁷. The projects for navigation and irrigation of the 1700s were left behind to begin generating maps that would allow for the control and equitable distribution of water. This type of mapping had already begun to develop in the Netherlands and other Western European countries in the seventeenth century and in Catalonia since the late eighteenth century (Kain; Baigent, 1992, 15; Ribas i Torres, 2001, 64-77). As master builders of the King, and with the aim of resolving lawsuits brought to the Court of the Magistracy for usurpations of water, the Solers drew up several irrigation plans such as the stream of Argentona (1817), the zone of Badalona-Santa Coloma de Gramenet-Sant Adrià de Besòs (1827) i that of Rec Comtal (1836). In this regard, it should be noted that, thanks to the experience gained in this area, a private institution known as the Board of the Canal de la Infanta, also asked them to carry out the plan of the area irrigated by the Canal de la Infanta (1838-1852)⁶⁰⁸.

But the issue of liberalization of the water was not the only one in which the new governing Liberals focused their reform efforts, as revealed by the different cartographic documents of

⁶⁰⁴ Only the maps that were drafted and located have been taken into account.

⁶⁰⁵ It should be noted that Joan Soler Mestres and Francisco d'Assís Soler Mestres developed three projects together and Tomàs Soler Ferrer and Joan Soler Mestres one.

⁶⁰⁶ During the Old Regime, since the water was under the eminent domain of the monarch, maps also had to be made to study the feasibility of the authorizations and concessions of water private owners were requesting from the Magistracy. Therefore, as the Solers were the master builders of the King, they were also involved in this field of mapping, drafting up to 12 plans.

⁶⁰⁷ After the Royal Order of 17 November 1835, water went from being under the eminent domain of the monarch and became a public utility. For this reason, and to avoid conflicts between owners, an equitable distribution had to be made.

⁶⁰⁸ In the area of the water typology, the area in which the Soler cartographers drafted the most maps, mainly Tomàs Soler Ferrer and Joan Soler Mestres, was irrigation (35). It should be noted, however, that efforts were also devoted to project small scale hydraulic works, which is why maps of this type have been found among the cartographic documents of the Soler family (8).

the Soler family that were found. After the abolition of the feudal regime, and hence, feudal jurisdiction, in the Parliament of Cadiz (les Corts de Cadis) on the 6th of August 1811, a major reform of the territorial Administration was called for. For this purpose, the liberal Constitution of 19 March 1812 included several articles to ensure that the land reform established be more balanced than the division of land established by Philip V did in 1716. Because of the constitutional legislation and various laws passed a few months later, the Spanish Delegation in Catalonia, like others delegations in Spain, began the proceedings to divide the Catalan territory into judicial districts. In December 1812 the Spanish Delegation in Catalonia transferred a Royal Order to the Royal Court so that between them, they could make the territorial reform required by the Parliament. Of those in charge of this project, who were not appointed until April 1813, one had to be from the Spanish Delegation in Catalonia and another from the Provincial Court of Catalonia. At that time one member of the Soler family, Tomas Soler Ferrer, was involved with the Spanish Delegation in Catalonia and, therefore, was commissioned to carry out the project with the commissioner from the Provincial Court of Catalonia Jaume Pons Monrau.

Nonetheless, the liberals were also becoming involved in the reorganization of the municipal map, since it was considered that the existent one was totally anarchic, unequal, outdated and ineffective (Burgueño, Lasso, 2002). Therefore, as Tomas Soler Ferrer was already involved in this area and knew the Catalan region thoroughly, he was also commissioned to project some municipal segregations such as Masnou de Teià and that of the Corts de Sarrià de Sarrià (Burgueño, Lasso, 2002, 83-197).

However, with the return of Ferran VII to power, all these administrative initiatives were suspended and the only one to be preserved was the map dividing Catalonia into judicial districts. We would have to wait for the second stage of the liberals to find other cartographic documents of the Soler family of this type. And so, with the return of the liberals to power on 1 January 1820, these administrative projects were reactivated. Although this time no member of the Soler family was commissioned to draft the division of Catalonia into judicial districts. They were commissioned, however, to draft some municipal segregations (that of Masnou de Teià, Les Corts Sarrià de Sarrià, Argentona de Mataró and Gràcia de Barcelona)⁶⁰⁹.

Apart from the liberalization of the water and the reform of the territorial organization, the liberal revolution also led to significant changes on a tax level. One of the most important was in 1846 with the establishment of a new tax known as the Property Tax, levied on property ownership. However, since the state did not have reliable territorial statistics, in many municipalities its implementation and management was quite problematic. In order to try to regulate and mitigate this situation, the Ministry of Finance adopted a series of measures such as the creation of provincial statistical committees. Its application allowed for the beginning of the drafting of maps for municipal landholdings in the province of Barcelona at the end of the 1840s, with the aim of resolving conflicts between the municipalities and the provincial authorities of the Treasury in order to make a more equitable distribution of this tax (Nadal, Urteaga, Muro, 2006)⁶¹⁰. Some members of the Soler family were part of the group of

⁶⁰⁹ The only map preserved is the one of the division of Masnou from Teià.

⁶¹⁰ Such maps were already being carried out in Western Europe in the early nineteenth century. France, for example, drafted a cadastre of its territory from 1808 to 1850, and the Netherlands, from the mid-nineteenth century, as well. It should be noted that other European countries like Sweden or England and Wales also drafted maps of landholding in the first half of the nineteenth century, but for other legal reasons.

cartographers who produced these types of landholding maps for tax purposes in the province of Barcelona (1849-1861). Of all the plans that we know they carried out, the following have been located: Barcelona (1851), Gràcia (1851), Mataró (1851), San Pedro de Vilamajor (1851) and Masnou (1852); still unlocated are: Teià (1850) and Vilanova (1853) and copies of Hostafracs (1849), Sitges (1860) and Sant Pol de Mar (1861). Therefore, if the first half of the nineteenth century they drafted plans to distribute water among owners, during the second half it was to distribute the Property Tax.

But during this period halfway between the Old Regime and the liberal Revolution, mapping also became a key instrument on an urban level for the authorization and concession of buildings from the monarchy as well as for the renovation of the old urban structures of medieval nature as well as the modern city, necessary because of the population growth. The urban plans form an important part of the Soler family's cartographic legacy with a total of 38 different cartographic maps. And so, on one hand, there were those they had to make during the Old Regime as master builders of the King, and the other hand, those they had drafted as experts in the restoration of the old city. Regarding the first group, they were mostly maps of land plots as a result of the authorization and concession of buildings from the monarchy to private owners. Again, as the Solers were master builders of the King, during their careers, some members of the first generations, Tomàs Soler Ferrer and especially Joan Soler Mestres, had to produce 29 maps of this type⁶¹¹.

After this stage, and with the experience Tomàs Soler Ferrer and Joan Soler Mestres had with urban planning, both dedicated themselves to urban cartography, then necessary for the reformation of the urban areas of Barcelona, conditioned from previous centuries, to cope with population growth that had been taking place since the late eighteenth century⁶¹². The aim therefore was not to establish the authorize the concession of buildings, but to reform the city to make better living conditions in terms of hygiene as well as road traffic. To carry out this policy of urban planning, the Solers, like other architects and technicians in the construction field, were involved in the new alignment of streets and green spaces.

The cartography drafted by the Soler family is a reflection of the changes experienced in the Catalan region from the mid-eighteenth century, during the Old Regime, to the mid-nineteenth century, during the consolidation of the Spanish liberal State. Therefore, according to these cartographic documents, the reader can interpret the territorial changes and the reasons they were carried out.

The cartographic activity of the Soler family took place in a historical period halfway between the Old Regime and the liberal Revolution, two periods with very different political and territorial interests. The maps produced during this period demonstrate these different interests. But it also allows us to see the technical and scientific evolution of civil cartography in Catalonia during these years. An evolution, which, despite being very important in the Catalan context, has important limitations if one compares it with the significant progress in the field of water or topographic maps then being carried out in other Western European countries. Nevertheless, this mapping is an essential tool in understanding how the territory was during the period studied and the transformations it underwent.

⁶¹¹ 27 were drafted by Tomàs Soler Ferrer and only 3 by Joan Soler Mestres.

⁶¹² In the second decade of the nineteenth century, Tomàs Soler Ferrer drafted two maps that can be considered alignment of streets, while Joan Soler Mestres also did so on four occasions in the fourth decade of the same century.

Conclusions

The history of the Soler family is a saga of cartographers who, from the eighteenth century to mid-nineteenth century, over a period of five generations, gradually became renowned professionals in Catalonia. In 1849 the brothers Joan and Francesc d'Assís Soler Mestres were two of the 23 academic architects who were then in the city of Barcelona. To understand their beginning, we must go back to the early eighteenth century, when Joan Soler (1696-?), son of a farmer of Savallà del Comtat (Conca de Barbera), became an apprentice in the Mason's Guild in Barcelona. However, as Soler was not the son of a master of the guild, he occupied the place of a "*fadrí forrós*". Since 1632, an ordinance had limited the incorporation of these outsiders to the guild, but had not banned them altogether, so between the 1730s and 1740s, it was decided to impose greater restrictions. However, it wasn't until 1767 the title of 'master' was no longer given to "*fradins forrossos*."

Therefore, Joan Soler's only option for becoming a master of the guild was if he were to pay the high examination prices set for outsiders. Since Soler must not have been able to afford this expense, he decided on an alternative option that hundreds of other "fadrins forrossos" had used before him: to marry a woman from a family of a master of the guild. Thus, in 1722, he married the cousin of the wife of his master, Magdalena Faneca, daughter of the renowned master builder Josep Faneca. It was then that he did the exam to qualify for a master builder with truly affordable rates. In 1730, 18 years after having entered as an apprentice in the the Mason's Guild in Barcelona, Joan Soler became a master builder. Moreover, it should be noted that if Joan Soler had had a relative that had been a member of the guild, it would only have taken between five and a half to seven and a half years to get such title.

Joan and Magdalena had four children; the two men, Joan and Josep continued the craft of their father. Joan Soler Faneca (1731-1794) was the first member of the family who began to draft plans (4), even though he had not studied at any of the fine art academies of the time. The fact is, with his training as a master builder, his work with military engineers, his reading of treatises on architecture and mathematics at the time, and his plausible attendance of mathematics classes of Thomas Cerdà of the College of Cordelles or the Royal Academy of Mathematics of Barcelona, all helped him learn the most basic drawing techniques as well as the most complex. These relationships are evident in some of the plans drafted by the master builder, as he used some representation techniques similar to those of military engineers, such as ocher for projects and pink for existing construction. However, part of his success as a cartographer is also due to the large number of commissions he carried out between 1762 and 1794, as the master builder of the Quartermaster. He obtained this important position after marrying Francesca Ferrer, daughter of the attorney of the Ordinary Royal Court. So it was once again that the Solers used marriage as a means of improving their social status, a habitual alternative at the time of the Old Regime.

It is interesting to note that neither Joan nor Josep Soler Faneca were qualified architects, but they were sometimes considered as such or even held positions under this title. This was due to the fact that Mason's Guild, as well the Carpenter's or the Stonemason's Guild, granted degrees to all those who acquired a certain professional level. The Royal Academy of Fine Arts of San Fernando in Madrid had tried, since 1757, to monopolize the granting of the title of architect and give it only to their students, but it was not until well into the nineteenth century that they were able to stop the guilds from granting this title to those who had merely acquired

a certain level. Therefore, this research invalidates the claims of some students which indicated that Joan Soler Faneca was an architect, that he had studied humanities or, had even graduated from the Nautical School.

From the marriage between Joan Soler Faneca and Francesca Ferrer, five children were born, only one of which continued the trade of his father: Tomas Soler Ferrer (1771-1843). This member of the Soler family did not study at any of the then existing art academies either. Nevertheless, his work with his father, his studies at the Free School of Drawing of the Royal Trade Council and his work with the military engineer Joan Escofet, enabled him to acquire a basic knowledge of drafting and he became the most active member of the Soler family, as far as drafting is concerned, having drawn up at least 65 plans. On the death of his father in 1794, he took up his position as master builder of the Quartermaster (1796 to 1835) and, therefore, carried out a series of tasks, in which drafting cartography was fundamental.

However, the early stages of the liberal Revolution in Spain, which took place during the first two decades of the nineteenth century, shook up the absolutist regime with which Tomas Soler had a very close relationship. To cope with this situation, Soler Ferrer temporarily disassociated himself from the monarchy, and apart from being named in 1812 Head Architect of Fortifications, in 1813 he requested, and was appointed, the position of architect of the Delegation of Catalonia and, in 1822-1823, that of Barcelona. It should be noted that it is this long history of Soler Ferrer that leads us to consider him as one of the premier civilian cartographers in Catalonia.

Therefore, as mentioned above, during this generation of Solers, it was still common to find master builders that were placed in the category of architects or were working as such. However, this was the last generation of the family to not have this official title, as two of the sons of Soler Ferrer, fruit of the marriage with Cecilia Masters, daughter of the master builder Josep Mestres, were students of the Architecture Class created by the Royal Council of Commerce in 1817. Subsequently, these family members passed the examinations at the Royal Academy of Fine Arts of San Fernando in Madrid, allowing them to obtain the official title of architect, and a few years later, in 1835, that of Master Architect and surveyor.

With the establishment of the Architecture Class in Barcelona, the facility of studying architecture incited many other professionals to join this elite group. This is why, from the 1830s onward, the number of academic architects grew significantly. For example, in Barcelona, there were no longer only the five from the early nineteenth century: Andreu Bosch Riba, Pere Serra Bosch, Antonio Azcona cells and Josep Prat and Delorta Simon and Ferrer Burguès.

The admission to studies and the degree in architecture of the two sons of Thomas Soler Ferrer, Joan (1797-1863) and Francis of Assisi (1802-?) Soler Mestres, led to certain changes in the conceptualization of drafting technique. From then on, this technique was no longer, in the civilian world, the result of an apprenticeship with a relative or through professional relationships, but rather, from formal studies. For this reason, among others, the plans of civil works no longer used "military symbols" to distinguish what was planned from what was built.

Of these two professionals, Joan Soler Mestres was the more active and drafted 56 plans (that have been located), almost as many as his father. And, as Joan was the eldest son of Soler Ferrer, it was he who inherited the position of master builder of the Quartermaster, when his

father left the job in 1835. Here, he was in charge, more or less, until his death in 1863. However, his successor in this position would not be one of his sons, as had been done during the Old Regime, but a renowned professional of the time: the architect Miquel Garriga i Roca.

Nevertheless, thanks to the work done by his father at the Delegation of Catalonia and of Barcelona, and his formal qualifications in architecture, Joan Soler Mestres, held other positions throughout his professional life. He also was named Architect of the Provincial Committee of Statistics of Barcelona (1848-1854) and member of the Special Commission for the Evaluation and Distribution of Barcelona (1849-1851). If at that time Soler Mestres had not held a formal degree in architecture, he probably would not have held any of these positions, nor drafted many of the cartographic documents that he did, because another academic architect would have claimed the position, just as had happened in other cases at the time such as with the Mestres family.

Joan Soler Mestres enjoyed all the advantages of being the eldest son of Soler Ferrer, while his brother, despite having the official title of architect, Master Architect and surveyor, held no outstanding position and generally only collaborated with assignments by way of his father or his brother. It is not surprising, then, that only five cartographic documents signed by him have been found.

The family saga of Soler cartographers would have ended here if it were not for Tomas Soler Linés (1826-[1874]), the only one of the eight children of Joan Soler Mestres to continue with the craft of cartography. It should be noted that Soler Linés was not an architect, but a surveyor, a title that he most likely obtained through one of the examinations the civil government of Barcelona organized between the early 1840s to award the title of surveyor. Soler Linés was professionally linked to his father in the Barcelona Provincial Commission for Statistics and the Special Commission for the Evaluation and Distribution of Barcelona. His participation in these commissions led to the drafting of four plots of land, only two of which have been located. Soler Linés died childless, so, after four generations and a century of cartographic activity the family saga of Soler cartographers came to an end.

The research of this family has allowed us to understand, on one hand, the functioning of society at the time and on the other hand, the evolution of the teaching of cartography techniques from the Old Regime to the establishment of the liberal State in Catalonia and Spain. In this sense, it can therefore be confirmed, that until the mid-nineteenth century, it was common that the succession of positions and jobs be handed down from father to son. However, starting with the third decade of the nineteenth century, with the triumph of the liberal Revolution, this succession was only possible if one held the degree required for the position. The key, in the society of the Old Regime, however, was to become part of the elite and, it was therefore essential to create, through marriages, powerful family, social and professional relationships.

Trades were no longer passed on within the family on a local level as in the Old Regime but were open to the public as higher level academic technicians in the new liberal regime. With this change certain positions could no longer be held by professionals without official titles from some of the authorized art academies. This evolution of architectural studies also had a resounding effect on a cartographic level, since the drafting of maps and plans began to follow the cartographic techniques adopted by the important architectural or civil engineering schools

in occidental Europe. Therefore, there was a evolution in this direction from the first to the last generation of Solers.

As we have seen, there were many plans drafted by members of the Soler family (129), which are completed, for example, by those of many other Catalan cartographer families like the Renart or Mas families. From the middle of the eighteenth century, cartography became an essential communication tool for territorial intervention, as the land could be represented and a series of changes be projected. Until then, the main professional group dedicated to drafting plans in Catalonia were the military engineers.

Studying the cartography produced by different family members of the Soler family, helps to understand the cartographic concerns, needs and projects of each historical period. In this regard, from the second half of the eighteenth century until the second half of the nineteenth century, the cartography produced by this family can be classified into four different types: water (1787-1852), administrative (1813- 1822), parcels (1849-1852) and urban (1798-1859). Both the administrative and the parcel maps, which are the minority with 5 and 28 plans respectively, were due to land and tax reforms carried out by the liberals.

In the first case, it all started on 6 August 1811, when, following the process of the announced territorial changes carried out in France during the Revolution and with the abolition of the feudal regime to the Courts of Cadiz, it was necessary to carry out an administrative restructuring of Spain at both the judiciary and the municipal level. In the second case, however, it was a consequence of the abolition of the tithe and the intention to establish a direct tax on property that was distributed more equitably among all landowners. But to carry out the implementation of this tax in the most equitable way possible, it was necessary to have accurate territorial statistics. Statewide these statistics were not available, but in the province of Barcelona, the provincial tax offices, and many municipal ones, had used the mapping of parcels as a tool to carry out the management of land tax more equitably and rationally and hence, less conflictory, since the late 1840s. Additionally, this type of cartography had already been used successfully for the distribution of water and, therefore, following the same guidelines, could be drafted to calculate the monthly contribution of each owner.

However, neither water nor urban mapping, unlike the two previously explained, can be associated with a time or political reform in particular, since they are kinds of maps that the Soler family was producing from their beginning to their end. However, the work of these two typological groups can be divided into subtypes. In this sense, then, in the water mapping of the Solers, plans have also been found for the construction of irrigation and navigation canals, to conduct water concessions, to distribute water among landowners or even projects for water constructions (bridges, dams, mines) or proposed deviations from rivers because the layout was straighter and would prevent overflow. On the other hand, in urban mapping, plans were found regarding lot or street alignment, or even for the creation of green spaces in the city. Therefore, the water and urban mapping contain such disparate works that they can not be framed in a particular time, but the subtypologies created do allow them to be placed in a specific period.

If we start with the water typology and, in particular, with the construction of irrigation canals and navigation, one can see how, in Spain, such projects were first considered with the aim of improving the circulation and marketing of farm products, as the canals were to solve the serious problems suffered in land transport (slow travel, high transport costs, loss of part of the goods...). With respect to navegable waterways it must be said that, since the sixteenth century,

many projects were brought forth. It would not be, however, until the early eighteenth century when, thanks to a series of scientific and technical advances, that some of them saw their fruition. In fact, the aim of the eighteenth century Spanish government was none other than to make major channels such as those the English, the French or the Dutch had built in the seventeenth century (Canal de Briare, Canal de Languedoc, or the one of Exter or of Wey).

Therefore, with an eye again on Europe, firm projects were made planning waterways, starting in 1748, when the Marquis de la Ensenada made a proposal to Ferdinand VI to construct one of these transport infrastructures in one of the most important agricultural regions in Spain, Castella la Vella. From that point on, other proposals were made for other regions of Spain, but the lack of technical and financial resources, the magnitude of the projects and the limited amount of available water, caused many of them to fail and many ended up as mere irrigation canals or did not even get past the project phase. However, Joan Soler Faneca and Tomàs Soler Ferrer had drafted several projects, five of whose corresponding maps have been located (the canals of Urgell and the canals from Reus to Salou). There remain to be found, however, the maps of the project of the navegable canals of Urgell of Joan Soler Faneca or those when it was proposed that the Canal de la Infanta be navegable to Manresa.

To improve the transport of goods, the absolutism and enlightenment of the mid-eighteenth and mid-nineteenth century, enabled the realization of projects for navigable canals. And one of the consequences of this fact was the use of maps as a basic tool for designing them. However, the entrance of the railway in the mid-nineteenth century forced these types of projects to be abandoned or changed. It should be noted, however, that in Catalonia from the beginning of this same century, there was a reduction in these projects, having seen that they were not feasible because of the extraordinary economic investment required, the relief of the Catalan terrain and the lack of water during the summer. In this regard, it must be said that this kind of mapping was more typical of the Old Regime and not of the liberal Revolution period.

The water concessions and the distribution of water among owners are two closely related issues. During the Old Regime, the king was the eminent owner of the water, the installation of which was contracted by landowners. Sometimes to avoid conflicts, plans were drafted to ensure that the installations a private owner was requesting would not affect the others previously contracted. The Solers, as master builders of the Quartermaster, drafted 13 plans of this type (1767-1848). But in 1835, because of the Liberal Revolution, water was liberalized and became public domain and, therefore, it was less frequent that this type of mapping be mandated by royal order. At this time, needs changed. It was no longer necessary to study whether a concession was feasible or not, but rather what was needed was that the water be distributed proportionally between the different landowners wherever their water passed. Because maps are the basic tool in the representation of territory, their production was fundamental in order to properly trace the partition of private property and thus distribute the water in a more coherent and true manner.

This appearance of this type of mapping had a wide appearance after the liberal Revolution. However, in the first decade of the nineteenth century, the Solers had already begun to develop plans for resolving such disputes presented to the Court of the Magistracy. In this sense, what happened was that water concessions were becoming more and more numerous and the irrigation system was being extended for different purposes. Therefore, developing plans to distribute irrigation water properly among owners was a basic necessity. The Solers, as the king's master builders, developed various projects along these lines, but as of today only a few

have been located, of the area of the stream of Argenton (1817) and few others of the area that includes the municipalities Santa Coloma de Gramenet-Badalona-Sant Adrià (1827). Later, after the success of the Liberal Revolution, they were commissioned, as experts, other irrigation plans (Rec Comtal or Canal de la Infanta). In total, they drafted 35 plans of this type. Nevertheless, it should be noted that the Solers initiators were not the first to draft irrigation plans in Catalonia, as the surveyor from Empordà, Josep Ribas, had already made one in the mid-eighteenth century.

And finally, there is urban mapping, which was already being carried out during the Old Regime, due to the request for installations from some private owners to the monarch. Just as with the water, in order to avoid conflicts and to ensure that everything be recorded, the Royal Heritage had its master builder draft plans of the potentially problematic concessions. As a result, the Solers drew up 38 such plans (1798-1847). However, the increase in population, which was first recorded in Spain at the end of the eighteenth century and continued until the mid-nineteenth century, brought about another type of urban cartography aimed at organizing and sanitizing urban areas, most of which still of a medieval nature. It was therefore necessary, to open and align new roads and create new green spaces and public squares. During the nineteenth century, many architects and master builders were involved in carrying out such planning operations. While the Solers were not the most active in this type of work, they also participated in it, taking part in six different urban projects.

The analysis of the maps prepared by the Solers allows us to see how the cartography responds to the different territorial needs, making it not only an essential tool to understanding the land, but also to monitor it and to project works of various kinds. But apart from these considerations, a historical map can be interpreted in such a way as to obtain information beyond the purpose for which it was made. A map is a communication system, in which the different symbols join together and have a meaning that can be interpreted in one way or another depending on the reader's knowledge of the map. The fact that this communicability of the map can be explained from semiotics is because the symbols used in it call up three types of semiotic relationships: semantics, syntax and pragmatics. Using this discipline to interpret the plans of the Solers in this research has allowed us to see how the cartographic technique has evolved as well as bring us a deeper understanding of our territory. Therefore, we can see how the geographical nature of the Soler's maps suffered semantic changes one generation after the another.

For example, during the early generations of this family, the maps of the Solers had a strong enhancement and surrogation. But during the last two generations, they are simpler and designator and surrogator have a minor presence. In addition, the color of the different elements represented in the plans have variations. For example, in maps of the eighteenth and early nineteenth centuries rivers have a blue-green color that changes to blue in the second half of the nineteenth century. And, as stated above, the first two generations of the Solers made maps according to how they are taught by military engineers and not how they were taught in the mid-nineteenth century at official fine arts academies. It must be said, however, that some items such as buildings or roads were represented graphically in the same way throughout all the generations. Another aspect that saw a reduction in use was figurative icons. Though not too common, in earlier generations they were used to represent vegetation and crops or, in some cases, buildings. However, in recent maps of the family such graphic representations were no longer used. We can see that in the map of Catalonia of Josep Aparici from 1720 the

use of figurative icons was essential, whereas in the map of the stream of Argenton of the Solers from 1817, this graphic representation was only used to represent some crops. Finally, in the maps of parcels of the Solers, the last they drafted, this symbolization no longer appears.

Graphical representation of plots began with a simple graphical representation without chromaticism but with a lexical description inside (mid-late eighteenth century). Then, crops were later symbolized chromatically describing the owner numerically in an attached book (first decade of the mid-nineteenth century). Finally, (mid XIX century) it would be represented similarly but without the chromatism, only describing the crop in the attached document.

However, studying maps from a semiotic point of view allows for interpretations far beyond what the actual map shows. For example, in the maps made by the Solers a study of the demographic distribution of Catalonia could be made, as well as one of the productivity of the land or the type of soil or climate there was by the presence of certain types of crops.

This research has allowed us to see how the interests of each period marked the type of cartography that was produced and, therefore, what the interests were in each historical period under study. Thanks to these documents, today we can now learn more about how the territory of Catalonia was in the past and make a more or less faithful reconstruction. But we must remember that in-depth analysis of cartographic material, such as semiotic analysis, enables us to discover different aspects that could not have been deduced from a superficial reading. Therefore, thanks to this type of study and the use of Geographic Information Systems, we have been able to make a more accurate historical representation of a part of the landscape of the maps of Barcelona in 1836 arrive at the conclusion that the main crop of the irrigated area analyzed was grain.

This research has highlighted the prominent role played by different members of the Soler family in the cartographic production of civil nature in Catalonia from the mid eighteenth century to the mid-nineteenth century. The research also demonstrates how the framework of the guilds and families of the Old Regime conditioned the cartographic activity of the Solers, an activity that was closely linked to major processes of territorial transformation or reform of the territorial administration in Catalonia. This saga, which was formed during the old regime, actively participated in some of the reforms undertaken by the new ruling Liberals. Nevertheless, the mapping activity of the Solers disappeared in the mid-nineteenth century, just when the liberal Revolution had abolished the world of guilds and had established and consolidated the teaching of cartography in schools of architecture. Despite their studies and experience, no member of the Soler family, like many other Catalan architects of the time (Garriga i Roca, Mas i Vila, Rovira i Trias, etc.), was able to make the change from planimetric to topographic mapping, as the French engineers had done with *el Lever nivele de la place de Barcelonne* (1823-1827).

This research has no definite ending as there are still cartographic documents that to this day still have not been found. But it does open a window to study the evolution of our territory from the analysis that has been carried out in this research. In addition, all this information could be complemented with cartographic studies of other families of the time (Mestres, Renart, among others).

ANNEX

ANNEX. GENERAL⁶¹³

Unitats de longitud

1 llegua	5.572,7 metres
1 peu	27,86 centímetres
1 toesa	1,949 metres
1 vara	0,83 metres

Unitats de superfície

1 jornal	5.600 vares ²
1 mujada	4.896,5 metres ²
1 vara ²	0,6985 metres ²

Unitats de pes

1 arrova	10,4 quilograms
1 carrega d'ordi	42 quilograms
1 càrrega de civada	30 quilograms
1 quartera de blat	55 quilograms

Unitats monetàries

1 ducat	12 rals de billó
1 duro de plata	20 rals de billó
1 lliura	10 rals de billó
1 pes fort	20 rals de billó
2,5 rals d'ardit	1 ral de billó
0,5 sous	1 ral de billó

Unitats de volum

⁶¹³ Aquestes equivalències s'han obtingut de diferents fonts bibliogràfiques (Vázquez; Martín, 1989; Ochoa; Riera, 1995; Ferret, 2007; Bernat; Sánchez, 2008).

1 càntir de vi	15,160 litres
1 càrrega d'oli	124,5 litres
1 mola d'aigua	7.439 m ³ /dia
1 quartera	69,50 litres
1 quartera d'oli	4 litres
1 quartan de cànem	6,11 litres
22.291.200 peus ³ /dia	7,31 m ³ /s
21.176.644 peus ³	6,94 m ³ /s

Unitats de població

1 veï	4-5 habitants
-------	---------------

ANNEX. PRIMERA PART

Annex 1. Capítols matrimonials de Rosa Soler i Ferrer i Àngel Francesc Llonga

AHPB. Notari 1123 vol. 19.

En nom de Deu Amen: Per raho del Matrimoni celebrador entre Parts de Angel Francisco Llonga, y Poch Jove Fuster ciutada de Barcelona fill legitim y natural de Salvador Llonga Fuster ciutada de dita ciutat y de Theresa Llonga, y Poch conjuges vivints de una: Y Rosa Soler, y Ferrer doncella filla pero lilegitima, y natural de Joan Soler, y Faneca Arquitecto ciutada de dita ciutat y de Francisca Soler y Ferrer conjuges difunts de altre se han fet y firmat los capítulos y pactes següents:

Primerament la sobre anomenada Rosa Soler, y Ferrer doncella de son grat, y certa ciencia constitueuix y aporta en dot al referit Salvador Llonga, y Angel Francisco Llonga y Poch Pare y fill son sogre, y marit veniders mil lliuras moneda Barcelona, a saber es, sis centas lliures per dot, y las restants quatre centas lliures per calaixeras, y robas que lo sobre anomenat Joan Soler, y Faneca son pare li deixa, y llega en paga, y satisfacció de sal legitima Paterna suplemens de ella part de creix, y demes drets que pogués tenir, y pretendrer en sos Bens pagadoras venint lo cas de sa collocacio en matrimoni carnal, o spiritual per una sola vegada ab son ultim y valido testament, que feu y firma en poder del Infraescrit Francisco Joan Elias, y Bosch Notari als divuit de Janer del Any mil setcents noranta quatre de tot lo que morint ab fills uno molts legitims, y naturals, y de lilegitim, y carnal matrimoni procreats prega disposar a sas liberats voluntats; en lo casempero que moris sons dits fill, o fills sols pugua disposar ya sas liberats voluntats fer de tres centas lliures y las restants tres centas lliures junt ab las calaixeras y roba en lo modo que a los horas existiran formen a son hereu o successor unió com tot en lo citat testament es mes llargament de veurer la qual constitucio dotal fa com mes endret valga pren virtut de ella vol, que concern que los mateixos sos sogre y marit veniders demanen, cobren, y possehescan tota la dita sua dot, y los fruits resultants, durant lo present matrimoni propis facen per suportar lo ... de ell; finito quant pugua la referida Rosa Soler, y Ferrer recobrar, y recobre salva y segura la propietat de la mateixa sua dot, que conste haverse satisfet sens interpellacio ni plasso algún. Prometene y Jurant la present constitucio dotal tenir per ferma, y agradable y contra ell no fer ni venir ni recovarla en temps algún per ningún pretext ni raho; renunciando a qualsevol ley o decret a son favor.

Item; los mencionats Salvador Llonga, y Angel Francisco Llonga y Poch Pare y fill acceptant la anterior constitucio dotal per la prenerrada Rosa Soler, y Ferrer doncella llur es dara nora, y muller respe de las citadas mil lliuras a saber es sis centas lliuras per dot, y las restants quatre centas lliuras per calaixeras, y robas en la forma que va constituída de son grat, y certa ciencia fan sponsalici o donacio propter nubcias a la mateixa Rosa Soler, y Farrer de tres centas

lliuras Barceloneses las que juntas ab lo mencionat dot li salvan y aseguran sobre tots sos bens: Prometene que en los casos de premoriencia, y demes de dret statuhits restituhiran a dita Rosa lo que se haze pagat del referit son dot, y las expressadas tres centas lliuras sens esperar mes interpellacio, ni plasso que lo cas succehit: ab restitucio, “pesmera” de tots danys, interessos, y gastos baix obligacio de tots los referits sos Bens y del altre dels dos assolas mobles, e immobles haguts, y per haver ab totas renunciias, de drets necessarias per “presiament” del Benefici de novas constitucions divididoras y cedidores accions y consuetut de Barcelona que parla de dos o mes, que anolas se obligan: volent y consentint que la nominada Rosa tinga, y possehesca la referida donacio propper nubcias aixi com son dot durant sa vida natural vivint viuda o tornant a casar ab fills, o sens fills, lo die empero de son obit la mateixa donacio propper nubcias recauya al fill o fills que del present matrimoni procreats serán als quals en cas de existencia los fan donacio pura per feta simple e irrevocable que se diu entre vius en ma y poder del Notari avall escrits com a Publica Persona estipulants, siempere los tals fill o fills no sobreviuran a les horas la referida donacio propter nubcias torne a dits donadors o a los hereus o successors o a aquells que hauran ordenat, y diposat. Prometent i jurant totas las referidas cosas tenir per fermas y agradables, y contraellas no fer ni venir ni reocarlas per raho de ingratitude, necessitat, y ofensa ni per altre causa o raho; renunciias a la ley o dret que o permet y a qualsevol altre de son favor.

Item. La sobre expressada Rosa Soler, y Ferrer “donantle” per contenta, y satisfeta de la llegitima paterna, suplement de ella part de creix, y demes drets que li prestaran en los bens de dit son pare ab las sobre ditas mil lliuras que li deixa ab son citat testament en la conformitat, que en ell se conté y fen estas cosas ab ex pre consentiment dels referits pare y fill Llonga. De son grat y certa ciencia per ella y sos hereus dona, renuncia, y absol a Thomas Soler y Ferrer Arquitecto ciutada de Barcelona son germa com a hereu del referit Joan Soler son pare infraescriu y avall acceptant y a sos successors tota part de heretat, y llegitima a sua paterna, suplement de ella part, o porcio de esponsalici a favor de ella y demes germans seus estipulat per los referits sos pares en lo temps del contracte de son Matrimoni y “..” tots y qualsevols altres drets y accions que li comperescan y compeni pogan ara per lo estar en la heretat y bens del referit son pare tant per las ditas “compen” altres qualsevols causas, y rahons: se salva empero, y reserva qualsevols vincles “...” y successions, que a son favor pogan purificarse y “successio” ab testament de dit son pare tot lo que puga demanar y cobrar lo “present” renuncia, y absolucio en res no obstant; lo qual fa ab imposicio de cilenci, y callament perpetuo y pacte firmissim de no demanar cosa alguna mes ab solemne estipulacio roborat en ma y poder dels notaris a vall escrits. Prometent y jurant las sobre ditas cosas tenin per fermas, y agradables y contra aquellas no fer ni venir per causa, o raho alguna: per lo que me obliga tots son Bens y drets mobles, e immobles haguts, y per haver; renunciant a qualseol ley o dret que a favorirli puga. Y present lo sobre anomenat Thomas Soler acceptala la present renuncia, y absolucio a la qual consentan los prenarrats pare y fill Llonga com a feta de voluntat, y consentiment seus.

Item Lo sibre mencionat salvador Llonga pare del expressat Angel Francisco Llonga y Poch per lo paternal amor, li professa afectant sa collocacio y per contemplacio del present matrimoni, que ab son expres consentiment y coluntat ha de contractar ab la referida Rosa Soler y Ferrer, en paga y satisfacció de sas llegitimas paterna y materna suplement de ellas part de creix y demes drets que en los Bens dels dos y en los del altre de ells esperar li pogan de present, y en lo es “dor” y altrament. De sa libera y espontanea voluntat per donacio es a saber pura e irrevocable “..” dona, y per titol de donacio concedeix o per millor dit assigna, y

consigna per lo cas de premorir dit donatari al mencionat donador sobre tots sos bens al expressat Angel Francisco Llonga y Poch son fill com a benemerit present avall acceptant y als seus, y aquí voldra venint dit cas a sas liberas voluntats tres centas lliuras moneda Barcelonesa pagadoras en tal cas so es la mitat dins dos anys de seguida la mort de dit donatari, y la restant mitat al cao de un any de haver vensuda la primera paga: Tot lo que promet cumplir sens dilacio ni excusa alguna ab lo acostumat salari de “Prior” y ab restitució, y esmena de tots danys, y gatos baix obligacio de tots son Bens, y drets mobles, e immobles haguts y per haver; renunciant a qualsevls lleys, y drets de son favor; la qual doncio, y asseñalamet fa aixi com millor dir y entendre se pot: Prometent, y jurant la presen donacio tenir per ferma y agradable y contra ella no fer, ni venir, ni revocar car la per raho de ingratitude necessitat, y ofensa ni per altre qualsevol causa, o raho: Renunciant en virtut de dit Jurament a qualsevol ley o dret tal revocacio per qualsevol de ditas, y altres causas permetent, y a qualsevol altre que afavorir li pugua; Y present lo sobre dit Angel Francisco Llonga y Poch donatari pedit accepta la present donacio, y asseñalamet per dit son pare a son favor feta per los motius y causas sobre referits a tot lo que expressament concent ab repetidas demostracions de agrahiment.

Y aixi las mateixas Parts llohant, y aprobant los sobre dits pactes, y capítulos prometan la una a la altre visitudinariament tot lo en ells contengut altendre, y cumplir conforme en dits capítulos se declara baix les mateixas obligacions, renunciaciones, y clausulas en ells expressadas a aque se refereixen; Y las diras Partes quedant advertidas per infraescrito Notario avall escrit que dels presents capitols matrimonials se ha de pendrer la raho en la oficina de hipotecas de esta capital dins sis días proxims altrament ho han de donar fet en judici per los efectes expressats en la Real Pragmatica sancio publicada en esta ciutat: tot lo que fou fet en la ciudad de Barcelona als vint y quatre días del mes de maig del any del naixament del Señor de mil setcents noranta sis, essent present per testimoni Francisco Garcia, Josep Maria Sainol escrivents de dita ciutat ha dit “ants” y los diez contrahents coneguts de nosaltres los infraescrits notaris simul estipulants y assolas colohenes ho firmaren de so respectiva ma Rosa Soler, Salvador Llonga, Angel Llonga, Tomas Soler y Ferrer

Sia notari com nosaltres Salvador Llonga Fuster ciutada de Barcelona y Angel Francisco Llonga jove Fuster en dita ciutat habitants pare y fill: De nostre grat y certa ciencia firman Apocha a Thomas Soler y Farrer architecto de la mateixa ciutat present de la quantitat de mil lliures Barceloneses y son periguals que Joan Soler y Faneca també arquitecto ciutada de Barcelona son Pare ne dexa y llega a Rosa Soler y Farrer filla sua per lo cas que se ha verificat de sa collocacio en matrimoni so es sis centas lliuras per dot y las quatre centas per calaixeras y Robas ab son ultim y valido testament que feu y firma en poder del infraescrit Francisco Joan Elias y Bosch Notario als divuit días del mes de janer del any mil setcents noranta quatre y las mateixas que dita Rosa Soler y Farrer nos constituí y aporta en dot ab lo primer dels capitols matrimonials entre ella y jo dit angel francisco Llonga firmats y jurats en poder dels notaris infraescrits simul estipulats y a solas cloents al vint y quatre días del mes de maig proxim passat de que ab lo seguent dels mateixos li firmaren sa corresponent carta doral y de espoli que ab lo present lloham y aproban. Lo modo de la paga de ditoca mil lliuras es que en guany a sis centas lliuras las confessam rebre ab diner comptant relament y de fet en presencia dels notaris y testimonis baix escrits y en quant a la restant quatre centas lliuras per medi de la entrega de dos calaixeras y robas que igualment confessam tenir rebudas per real y efectiva entrega feta a nostres voluntats. Y aixi renunciem ...

Annex 2. Els Renart

Francesc Renart, fill del pagès Josep Renart (?-1728), va ser un mestre de cases que va participar amb obres públiques de fortificacions dels militars borbònics, en obres particulars o en companyies d'altres socis i en obres d'arquitectura hidràulica. Així, doncs, alguns dels seus treballs van ser: el Reial Col·legi de Cirurgia (1761-1765), el Palau March (1775-1781), l'Església i Convent de Sant Agustí Nou de Barcelona (acabat el 1769), l'Església de Badalona o la carretera de Barcelona a Vilafranca (1765-1795). El seu fill gran, Josep Renart i Closes (Barcelona, 1746-1824), havia estat aprenent de mestre de cases des dels 10 anys, fadrí des dels 16 i mestre als 26. La seva formació es va completar, per una banda, amb l'assistència a les classes de matemàtiques del Col·legi de Cordelles, un dels centres més importants per la formació matemàtica i científica on els fills de nobles, menestrals i comerciants de Barcelona ampliaven els seus coneixements. I, per l'altre, tot i que no era un enginyer militar, amb les classes de l'Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona (Burgueño, 2008, LVIII). Del 1779, i fins el 1802, va ser sobrestant interventor d'Hisenda de la Corona per les obres de fortificació de Barcelona, per tant, va participar en totes les obres de l'exèrcit a Barcelona. Entre les seves obres cal destacar: la participació en l'obra promoguda pel seu pare del Reial Col·legi de Cirurgia, les obres diverses (esglésies, convents i cases de Barcelona, Palamós o Martorell) tant per clients particulars com per ordres religioses, la supressió de la muralla de la Rambla, les diferents obres de la caserna d'artilleria de les Drassanes o la carretera de Madrid a la frontera (en el tram de Barcelona a Esplugues de Llobregat i d'aquest punt a Molins de Rei). A totes aquestes feines, se li ha d'afegir les classes que va impartir a fills de mestres agremiats de treball de la pedra, geometria i aritmètica. El germà de l'esmentat Josep, Francesc Renart i Closes (Barcelona, 1755-1816), va arribar a ser mestre de cases el desembre de 1781 i, també, va assistir a les classes de matemàtiques del Col·legi de Cordelles i de l'Acadèmia Militar de Matemàtiques de Barcelona. Francesc treballà com a mestre de cases municipal i al servei del corregidor. Francesc no se'l coneix per la seva obra arquitectònica, sinó que, sobretot, per la cartogràfica. En aquest sentit se li coneixen quatre plànols de la ciutat de Barcelona: Dos són de la Rambla, un que presenta l'estat del carrer l'any 1772 (1799) i l'altre el pla d'alineació de 1807. I els altres dos són una còpia d'uns plànols antics de la ciutat emmurallada i Montjuïc, un de 1806 per presentar la Barcelona abans de la construcció de la ciutadella i, l'altre, de 1801 per mostrar la ciutat a mitjans del segle XVIII (Burgueño, 2008, LVIII). Altres documents cartogràfics de Francesc són: el plànol de la Ribalera de 1788 sorgit com a conseqüència del plet per la possessió de la Vall de la Ribalera i el plànol de la Muntanya de Montserrat de 1789 (Burgueño, 2008, LIX). L'últim membre de la família Renart que va ser mestre de cases, va ser el fill de Josep Renart i Closes, Francesc Renart i Arús (Barcelona, 1783-1853). El 1830 va arribar a ser reconegut com a arquitecte de mèrit per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (ROSELL, 1996). De la seva vida laboral comentar que va dur a terme treballs de fortificació al servei de l'exèrcit de la Corona durant la Guerra del Francès, com el seu pare, va ser nomenat sobrestant de les obres de fortificació de Barcelona (fins que va abandonar el càrrec per dedicar-se a l'exercici professional liberal tant públic com privat). A tot això, afegir que també va ser dirigent de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona i que va substituir a Antoni Celles en la direcció de la Classe d'Arquitectura de la Reial Junta Particular de Comerç (Rossell, 1996, 33-42).

Annex 3. Testament Joan Soler i Faneca

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Notari 1.123, volum 42.

Joan Soler y Faneca ciutada de Barcelona fill legitim y natural de Joan Soler també arquitecte ciutada de dita ciutat y de Magdalena Soler y Faneca conjugues difunts, están detingudament en lo lilit de malaltia corporal empero ab mon bon enteniment, sana memoria y clar parlar, volent disposar de meus bens ordeno lo present meu testament y ultima voluntad mia. Clegeschen marmesors y del present meu testament repercutors al Real Don Domingo Carles Prebere y rectos de la parroquia a la Iglesia de nostra senyora del pi de la present ciutat a Tomas Soler mon fill a Josep soler mestre de cases ciutada de dita ciutat mon germa y a francisco Rodes exper de sa Mag... en dita present ciutat habitant mon amich als quals ya sa major part dono ple podery facultat de cumplir y executar esta ma testamentaria disposicio conforme per mi avall troberan ordenat. Primerament vull que tots los deutes que lo dit de mon obit deipara sian pagats sens estrepit ni figura de judici segons que de ells llegalment apareipera la veritat del fet considerada

Elegesch la sepultura a mon cadáver fahedora en la Yglesia del convent de religiosa carmelitas descalsas de esta ciutat en lo vas ahont fou enterrada Francesca Soler y Ferrer ma difunta muller, qual sepultura vull me sia feta general en la mateixa conformitat que se feu per dita muller mira yvull que luego de seguit mono bit y lo mes prest sia posible per satisfagi de la mia anima y de las demes de ma obligacio sian celebradas dos centas misas resadas de caritat set sous y sis diners quiscuna, so es, centen dita parroquia a la iglesia de nostra señora del pi y les altres centen la referida iglesia del convent de Relligiosas Carmelitas Descalsas en altar privilegiat.

Condoro al dit Joseph Soler mon germa tot lo que acredita contra de ell per raho de la meitat que me correspon de los lloguers, que ell sempre ha cobrat per enter, de aquella casa que ell y jo com a hereus de nostra difunt pare posehim comunament en lo carrer canuda de esta ciutat: volent empero que la propietat que me pertanyo o espescta de la meitat de dita casa quedí integra en lo cumulo de ma herencia.

Vull y mano que mon hereu avall escrit dega mantener en sa casa y compañía a Joan Baptista Soler y Ferrer mon fill secundogenit, assistit en tots los aliments a la vida humana necesaris de menjar y beure calsar y vestir així en sanitat com en malaltia, fins que prenga estat de matrimoni , treballant en lo que pugua a utilitat y beneficis de la casa; y per lo cas que en algún motiu no pogues viure en compañía de dit mon hereu, dega est donarli per sos aliments la quantitat de 125 lliuras moneda de Barcelona anuals, per tersas anticipadoras: volent que en lo cas de dit Joan Baptista mon fill no no estas content ab dita pensio anual, si se estimas mes algún capital, o be en cas que contractes matrimoni cessia esta dita prestacio de aliments y a las horas dega dit mon hereu donarli y pagarli en satisfaccio de sa legitima paterna suplement de ella , part de creix, y demes drets que pugua tenir y pretendre en mos bens la quantitat de mil lliuras monedas de barna per una sola vegada de las quals morint ab fills un o molts llegalims y naturals, y de llegalim y carnal matrimoni precreats, pugua librament disposar si empero morirá sens dit fill o fills, solament pugua disposar y a sous llibres voluntats fer de 500 lliuras, de bens retornar sous restants 500 lliuras a mon hereu o successor universal.

Raymunda Olsina y Soler filla mia muller de Joseph Olsina fabricant de indianes ciutada de esta ciutat, en paga y satisfacció de sa legitima paterna, suplement de ella, part de creix, y

demes drets que puga tenir y pretreder en mos bens, la quantitat de 1000 lliuras moneda de barna so es 600 lliuras per dit, y las restants 400 per calaixeras y robas; todas cobradas de aquella major quantitat que me esta debent lo sobredit Josep Olsina son marit, de la qual part consta ab vales, y part no consta de vale, ni escriptura alguna de todas las quals 600 lliuras calaixeras y robas dita. Raymunda ma filla, morint ab fills, un o molts, lligitims y naturals, y de legitim y carnal matrimoni procreats, puga librament disposar en lo cas empero de morir sens dit fill, o fills, sols puga disposar y a sas llibres voluntats fer de 300 lliuras y las restants 300 junt ab las calaixeras y robas, es lo modo que a las horas existirán, tornen a mon hereu o successor universal. Y per quant dit Joseph Olsina me esta debent excedeix de las referidas 1000 lliuras vull que tot lo que excedira de dita quantitat dega est aceptar-ho en augment del Dot de dita Raymunda sa muller a la qual ne fas especial llegat a fi que tinga major credits en los bens de dit son marit volent que de dit augment puga disposarne a sas llibres voluntats.

Rosa y Magdalena Soler, las dos doncellas fillas mias ... la quantitat de mil lliuras monedas de barna a cada una de ellas per una sola vegada pagadoras.

A tots mons nebots, nebotas, renebots, renebotas 25 lliuras a cada un

Declaro debent a Don Erasme Gonimos (no te cap rebut i no recorda la quantitat)

Declaro debent a Francisca Roder 225 lliuras però no té resguart i no te clar si es aquesta quantitat

Tots los altres empero bens meus mobles, e immobles, hagut y per haver, noms, vens, drets, forsas y accions mias universals, que me pertanyen y me espectaran, en qualsevol part , per qualsevol causas y rahons deixo y atorch y hereu meu universals a Tomàs Soler i Ferrer.

En cas de que thomas soler mori sense fills els hereus de Joan Soler Faneca serán Baptista, Raymunda, Rosa, Magdalena succeiran els bens uns els altres preferint els nens primer per ordre primogenit. Sia mon hereu tinga llobligacio de mantenir Rosa y Magdalena Soler

Joseph Soler, Domingo Carles, Germa Francisco Rodes han d'administrar els bens del seus fills ja que em ells confía plenament. 18-01-1794

Annex 4. Capítols matrimonials de Tomàs Soler i Ferrer i Cecília Soler i Mestres

AHPB. Notari 1123, vol. 19.

En nom de Deu Amen: Per raho del matrimoni que la gracia del sperit sant se ha celebrat entre Thomas Soler i Ferrer Arquitecto ciutada de Barcelona fill lligitim y natural de Joan Soler y Faneca conjugues difunts: De una: Y Cicilia Soler y Mestres antes doncella vui muller de dit Thomas Soler filla empero lligitima, y natural de Joseph Mestres igualment arquitecto de la mateixa ciutat y de Esperansa Mestres y Gramatxes conjugues vivints de altre se han fet, y firmat los capítulos y pactes següents.

Primerament lo sobre anomenat Joseph Mestres pare de la referida Cecilia Soler, y Mestres per favor, y contemplació del present matrimoni lo qual la expressada Cicilia a sa filla de voluntat, y concentiment seu ha contractat ab lo referit Thomas Soler en paga y total satisfacció de las lligitimas Paterna, y Materna part o porcio del esponsalici o donacio proprer nubcias, y demes drets que la referida Cicilia sa filla puga tenir, y pretendrer en los Bens dels expressats sos Pares, y del altre de ells per donacio es a saber pura perfeta simple e irrevocable que se diu

entre vius de son grat, y certa ciencia dona, y per titol de donacio otorga, y concedeix a la referida Cicilia Soler y Mestres sa filla present, y avall acceptant, y aquy voldrà perpetuament ab lo pacte empero avall escrit, y no altrament la quantitat de sis centas lliures Barceloneses, y a mes dos calaixeras ab sas robas y apéndices nubcials segons son estat corresponents pagadoras y respective entregadoras lo dia present: La qual donacio fa aixi com millor dir, y entendre se pot ab pacte y condicio que si dita Cicilia Soler y Mestres sa filla morirà ab fills un o molts llegitims, y naturals, y de llegitim y carnal matrimoni procreats puga disposar a sas liberas voluntats de totas las cosas donades: Si empero mort sens dits fills un o molts llegitims y naturals y de llegitim, y carnal matrimoni procreats o ab tals ningu dels quals arribara a ña edat de testar (lo que Deu ho vulla) en est cas sols puga disposar de tres centas lliuras: y las restants tres centas lliuras junt ab las calaixeras robas y apéndices en la conformitat que a les horas existirán tornen a dit donador si viura, sino viura a son hereu o sucesor vivint prometent, y jurant la present donacio tenir per ferma y agradable, y contra ella no fer ni venir ni revocarla per raho de ingratitut necessitat y ofensa ni per altre causa o raho: Renunciant a la lley o dret que o permes y a qualsevol altre de son favor; Y present la sobre dita Cicilia Soler y Mestres donataria predita accepta la present donacio ab lo pacte sobre expressat a que expressament concent ab la deguda demostracio de gratitut.

Item. La sobre anomenada Cecilia Siler y Mestres; De son grat y certa ciencia constitueix en dot al referit Thomas Soler las expressadas sis centas lliuras y dos calaixeras ab sos robas y apéndices nubcials que per dit son pare se li han donat ab lo precedent capitol en la conformitat que en ell se conte; La qual constitució dotal fa com mes en dret valga, y en virtut de ella vol, y concent que lo mateix son marit demane, cobre, y possehesca tot lo dit son dot, y los fruits resultants durant lo present matrimoni propis face per suportar lo onus de ell: finit lo qual puga la referida Cicilia Soler y Mestres recobrar, y recobre salva, y segura la propietat de la mateixa sua dot, que conste haverse satisfet sens interpellacio ni plasso algún: Prometent y Jurant la present constitució dotal tenir per ferm, y agradable, y contra ella no fer ni venir per causa o raho alguna: Renunciant a qualsevol lley o dret de son favor: En virtut del qual Jurament afirma esser menor de vint y sich anys major empero de vint y dos anys: Per so renuncia al benefici de sa menor edat, facilitar, e ignorancia al que demana la restitucio per enter, y a qualsevol altre de son favor.

Item: Lo prenarrat Thomas Soler, y Ferrer acceptat la antecedens constitucio dotal per la expressada Cicilia Soler, y Mestres sa muller feta de las ditas sis centas lliuras, y dos calaixeras ab sas robas en la forma que va constituídas de son grat, y certa ciencia fa sponsalicio donacio prorer nubcias a la referida Cecilia Soler y Mestres de tres centas lliures Barceloneses las que juntas ab lo mencionat dot li salva y asegura sobre tots sos Bens: Prometent que en los casos de premomencia, y demes de dret statuhits restituhira a dita Cecilia Soler y Mestres lo que se haze pagar del referit son dot, y las expressadas tres centas sens esperar mes interpellacio ni plasso que lo cas seccehit ab restitucio y esmena de tots danys, interesos, y gastos baix obligacio de tots los referits sos Bens mobles e immobles haguts, y per havr ab totas renunciacions del dre necessarias: Volent, y concentint que la mencionada Cicilia Soler y Mestres reba, tinga y possehesca la referida donacio prorer nubcias aixi com son dot durant sa vida antural vivint viuda o tornant a casar ab fills o sens fills lo die empero de son obit la mateixa donacio prorer a nubcias recayga al fill, o fills que del present matrimoni procreats serán als quals en cas de existencia los fa donacio pura per fer a simple e irrevocable que se diu entre vius en poder del present notari com a Publica Persona estipulant; sens empero los tals fills o fills no sobreviuran a las horas la referida donacio prorer nubcias torne a dir donador o a son hereu successors:

Prometent y Jurant todas las sobre ditas cosas tenir per fermas y agradables, y contra ellas no fer ni venir ni revocar las per raho de ingratitud necessitat, y odensa ni per altre causa o raho: Renunciant a la lley, o dret que o permet, y a qualsevol altre de son favor.

Item: La prenarrada Cicilia Soler y Mestres donantse per contenta, y satisfeta de sas llegendimas paterna, y materna suplemens de ellas part de creix y demes drets, que pogues tenir, y pretendrer en los bens dels dits sos pares y en los del altre dels dos ab las sobre ditas sis centas lliuras, calaixeras, vestits, y robas que ab lo primer dels presents capitols se li han donat, y fent estas cosas ab expres contentiment del referit Thomas Soler, y Ferrer son marot. De son grat y certa ciencia per ella, y sous hereus dona y absol a dit Joseph Mestres son Pare avall acceptant, y successors tota part de heretat, y llegendimas suas Paterna, y materna suplement de ellas pars o porcio de esponsalici a favor de ella, y demás germans seus estipulat per lo referit son pare en lo temps del contracte de son matrimoni: Y Generalment tots, y qualsevols altres drets, y accions, que li comptescan, y competir pujan ara, y en lo "esdor" en las heretats; y Bens dels referits sos Pares, y del altre de ells tant per las ditas com per altres qualsevols causas, y rahons; se salva empero y "resetua" qualsevols vincles, "fidei comissos" y successions, que a son favor pujan purificarse, y successio ab testament o ab intestut de dits sos pares: tot lo que pugua demanar, y cobrar la present reuncia, y absolucio en res no obstant; La qual fa ab imposicio de Cilenci perpetuo, y pacte firmissim de no demanar cosa alguna mes ab solemne estipulacio "roboras" en ma, y poder del notari avall escrit: Prometent y Jurantlas preditas cosas tenir per fermas, y agradables, y contra ellas no fer ni venir por causa o raho alguna; Per lo que reobliga tots sos bens, y drets mobles, e immobles haguts, y per haver; Renunciant a qualsevol lley o dret que afavorirli pugua: en virtut del qual jurament afirma esser menor de vint y sich anys com sobre se ha dit: Penso reuncia al Benefici de sa menor edat, facilitat, e ignorancia, y a qualsevol altre de son favor; Y lo dit Joseph Mestres acceota la present reuncia, y absolucio a la qual concent lo nomenat Thomas Soler com a fet a de sa voluntat y contentiment.

Y las ditas parts llohant, y aprobant los presents capítulos y tot lo en ells contengut convenan, y prometan la una o la altre visitud "inariament" altendrer, y cumplir conforme en dits capítulos se declara abax las mateixas obligacions, renunciias, y clausulas en aquells expresdas a que se refereixen: Y quedant advertidas per lo notari Infraescrit que dels presents capítulos matrimoniales se ha de pendrer la raho en la oficina de hipotecas de esta capital dins sis días proxims altrament no han de donar fee en Judici per los efectes expressaven la Real Pragmatica sancio publicada en esta ciutat. Tot lo que fou fer en la ciutat de Barcelona als quatre días del mes de agost del anys dels de mil setcents noranta sis, essent present per testimoni Joan Costa, y Felix Abreu los dos escribents en Barcelona habitants= Josep Mestres, Cicilia Soler y Mestres, Tomas Soler y Ferrer

Sia notori com jo Thomas Soler. Y Ferrer Arquitecto ciutada de Barcelona: De mon grat, y certa ciencia firmo Aposta a Cicilia Soler y Mestres ma muller a estas cosas present: De la quantitat de sis centas lliuras moneda Barcelonesa y de dis calaixeras ab sas robas, y vestits corresponents que son per semblants cosas que la mateixa Cicilia me ha constituhit, y aprotat en dot ab son capitol resultant del matrimoni entre ella, y jo firmats rebuts, en poder del notari avall escrit lo dia present de las quals cosas Joseph Mestres de la present ciutat, y Arquitecto son Pare lo ha fet donacio ab lo primer capitol dels citats matrimoniales emergent per las causas, y rahons en aquell contengudas de tot lo que ab altre dels mateixos capítulos li he firmat carta dotal, y de espoli que ab lo present ratifico, y confirmo. Lo modo de la paga de las sobre ditas

sis centas lliuras y entrega de las referidas calaixeras ab sas robas, y vestits es que confesso teniro rebut de la mencionada Cicilia Soler y Mestres ma muller en diner comptant realment y de fet en presencia del Notario y testimonis avall escrits, y per eal entrega respe a mas voluntats per mans del sobre nomenat Joseph Mestres donador predit pagant en virtud de la sobre citada donacio: Y aixi Renunciant a la excepcio de la cosa no entregada, y a qualsevol altre dret y lley que afavorir me puga; En testimoni de ditas cosas firmo la present Apocha en la ciutat de Barcelona als quatre días del mes de Agist del any dels de mil setcents noranta sis, essent present per testimoni Joan Costa, y Felix Abreu escrivents los dos en Barcelona habitants.

Annex 5. Sol·licitud de Tomàs Soler i Ferrer per ocupar el càrrec de mestre de cases de la Intendència

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 710.

Tomas Soler y Ferrer Arquitecto vecino de la presente ciudad, penetrado del mayor sentimiento y con la devida veneración expone a V.S. que acaba de fallecer su padre Don Juan Soler y Faneca Arquitecto Maestro de Obras del Rey quien ha desempeñado dicho empleo a satisfacción de todos los gefes por el espacio de más de treinta años.

Por tanto y hallándose el suplicante intruido y con las circunstancias necesarias para desempeñar el dicho empleo, suplica rendidamente por lo dicho, y por los meritos de su citado difunto padre, que se sirva V.S. conferirle el dicho Empleo a fin de poder sobrellevar el cargo que le queda de un hermano y dos hermanas.

Gracia que espera el suplicante de la acreditada justificación de V.S.

Barcelona 27 de Enero de 1794. Thomas Soler y Ferrer.

Annex 6. Sol·licitud de Joan Fàbregas per ocupar el càrrec de mestre de cases de la Intendència i de director de les obres de la Llotja

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 710

Me parece que por todos los respetos, que no desdicen de la Justícia, es muy propio despachar el nombramiento de Maestro de Obras del Rey en favor de Thomas Soler y Ferrer; pudiendo allanarse todo reparo con hacer un nombramiento separado, en que se den a Juan Fabregas por razón de sus méritos los honores de Maestro de Obras del Rey, habilitándole, para que pueda desempeñar este encargo en ausencias y enfermedades del citado Thomas Soler, y siempre que se estimase conveniente.

Juan Fabregas Maestro Arquitecto de la presente ciudad, con la mayor Atención expone a V.S. que por el fallecimiento de Juan Soler y Faneca y igualmente Maestro Arquitecto de la misma ciudad, quedan bacantes dos empleos o encargos que estaban a su cuidado el uno de Maestro de Obras del Rey; y el otro de Director de la Obra de la Casa Lonja. Con respecto a ambos objetos tiene el suplicante contraídos espesiales meritos; Abiendo supstituído por lo que mira al primero al referido Soler de algunos años a esta parte de sus Ausencias, Enfermedades, y Ocupaciones; y por lo que mira a el otro siendo ayudante del propio Soler por resolución expresa de la Real Junta particular de Comercio, tomada con el motibo de aver de pasar dicho soler a proyectar y obrar para aplicar el Rio Segre a el regadío del Urgel en cuya practica avia

antes acompañado a el propio Soler el suplicante la primera ves por disposición de dicha Real Junta. Y persuadido el suplicante en uno y otro de los referidos objetos a cumplido con satisfacción de los superiores, aunque no aspira en perjuicio de Thomas Soler y Ferrer hijo mayor del nombrado Juan Soler a que se le Confiera el empleo o encargo de Maestro de Obras del Rey en el caso de que lo pretenda aquel, en quien considera el suplicante abtitud para el desempeño; pero si aspira a el de Director de la Obra de la Casa Lonja en atención a lo que queda expresado.

Por lo que suplica rendidamente a V.S. que se digne amparar y proteger al suplicante para que se le confiera la Dirección de dicha Obra de la Lonja; y Assimismo para que se sirva V.S. nombrarle Maestro de Obras del Rey; bien entendido que no ase el suplicante ni entiende aser la solicitud de esta ultima grasia en perjuicio del sobredicho Tomas Soler y Ferrer, ni para ser preferido este en el caso que lo pretenda, lo que espero de la justificación, y Bondad de V.S.

Barcelona y Enero 28 de 1794

Juan Fabregas.

Annex 7. Nomenament de Tomàs Soler i Ferrer com a mestre de cases de la Intendencia

ACA, Real Patrimonio, BGRP, volúmen 74, f. 278v-279v.

Por quanto se halla vacante el empleo de maestro de obras del Rey en esta Plaza por muerte de Juan Soler y Faneca Arquitecto vecino de Barcelona; Y conviniendo nombrar Persona practica y de inteligencia y legalidad que sirva dicho empleo en la conformidad que lo havia exercido el citado Juan Soler. Concurriendo estas circunstancias en su hijo Thomas Soler y Ferrer conforme lo ha acreditado desde murió su padre en las muchas e importantes comisiones que se le han encargado por el tribunal de esta Intendencia. Por tanto he venido en despachar el presente, por el qual elijo y nombro al referido Thomas Soler y Ferrer por tal maestro maior de obras del Rey en esta ciudad y Principado para que en esta calidad pueda exercer dicho cargo y en su consecuencia ordeno y mando a todas las personas sugetas a mi Jurisdicción y a las que no lo son exhorto y requiero en el Real nombre de su magestad y en virtud del ministerio y Jurisdicción que exerzo que hagan y tengan a el dicho Thomas Soler y Ferrer por tal maestro de obras del Rey que no le pongan embarazo alguno en su exercicio por convenir asi al Real servicio. Dado en Barcelona a los veinte y dos días del mes de Agosto de mil setecientos noventa y seis. Don Miguel de Yndart. Por mandado de su señoría. Don Josef Comes escribano de la nación

Annex 8. Funcions del càrrec de mestre de cases de la Intendencia

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 447

Reglamento de la Administración, Contaduria, Archivo y Tribunal del Real Patrimonio de Cataluña.

Capítulo 14. Del Arquitecto, Maestro Mayor de Obras del Real Patrimonio

Artículo 1.

Habrà un arquitecto Maestro Mayor de Obras del Real Patrimonio con nombramiento y despacho formal de S.M. y desempeñará este empleo el que actualmente lo ejerce.

Artículo 2.

Tendrá a su cargo todos los reconocimientos visorios y demás operaciones, geográficas e hidráulicas que se le manden ejecutar, para la debida instrucción de las causas, y expedientes que ocurran en el Tribunal del Real Patrimonio y no tendrá otra gratificación que las dietas que devengase quando se halle en comisión, y los honorarios correspondientes al tiempo que emplee en la formaciones de Planes que se le manden levantar. Barcelona 10 de Agosto de 1816.

Es copia literal del Reglamento aprobado por S.M. en este día. Palacio de Agosto de 1816. Masarnau.

Annex 9. Tomàs Soler i Ferrer Batlle de les aigües

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Volumen 87, 59v-63r

Real aprobación de Bayle de Aguas a favor de Don Thomas Soler y Ferrer.

El Rey Por quanto a consecuencia de lo que esta mandado por punto general a consulta de mi consejo de Hacienda a quinze de Julio de mil setecientos quarenta y siete en que se mando restablecer en el Principado de Cataluña, los tribunales, o pequeños veguerios de Bayles de Aguas, concediendo a los Yntendentes del referido Principado, como tales, la facultad de su nombramiento, con la calidad de que los tales nombramientos se hubiesen de aprobar por el expresado mi consejo, se ha acudido a el en observancia de esta de esta Real deliberación por parte de Don Thomas Soler y Ferrer, vecino de la ciudad de Barcelona, presentado el nombramiento que hizo en el, en diez y ocho de Julio del año pasado de mil ocho cientos, y tres de mi consejo, y honorario en el supremo de Guerra, el Yntendente General del exercito, y Principado de Cataluña para que sirva el empleo de Bayle de Aguas del corregimiento de Barcelona, y suplicando se le despache la Real Cedula de aprobación correspondiente; y visto en mi supremo consejo de Hacienda, he venido en aprobar este nombramiento con la V. con las calidades acordadas por punto general por el mismo Consejo en seis de Junio del año pasado de mil ocho cientos, y quatro con respeto a los Bayles de Aguas del Principado de Cataluña. Y para que tenga el debido, y puntual cumplimiento he tenido por bien expedir la presente mi Real Cedula en su aprobación. Por la qual mando al Yntendente que al presente es, y a los que en adelante lo fueren del referido Principado de Cataluña, y a los demás ministros y personas a quienes corresponda su observancia que tengan al espresado Don Thomas Soler y Ferrer por tal Bayle de Aguas de corregimiento de Barcelona, cuyo empleo le concedo por el tiempo de mi voluntad, y sin perjuicio de mi regalía para que cuide del buen régimen, y curso de las aguas haciendo formar sus conductos, Diques, Puentes y repartimientos con lo demás perteneciente a este encargo, y privando del uso de dichas Aguas a las personas que no tuvieren titulo legítimo, conminando a los contraventores con las penas regulares, y distribuyéndolas por terceras partes una para mi Real Patrimonio, otra para el Juez, y otra para el referido Bayle; Y que asi mismo cuide del descubrimiento de las regalías, censos, y derechos obscurecidos pertenecientes a mi Real Patrimonio, de cuio importe ha de percibir, y gozar un diez por ciento, executandola todo con la Jurisdiccion, método, y facultades que se expresan en la Ynstrucción que le dará el mencionado Yntendente en conformidad a lo que por punto general esta prevenido a aquella Yntendencia por el enunciado mi supremo consejo de Hacienda en ordenes comunicadas en cinco de diciembre de mil setecientos quarenta y siete, y veinte, y quatro de maio de mil setecientos quarenta y ocho; y tambien ha de gozar en cada un año por razón de sueldo fixo

diez, y ocho reales de Ardites, en cuja virtud, y de esta mi Real Cedula se le acudirá con las referidadas utilidades, derechos y [emalumentos] correspondientes a este empleo en la forma expresada, guardando, y haciendo se le guarden todas las honras, gracias, prerrogativas, y preeminencias que por razón de el le petenezcan que asi es mi voluntad se execute; Y que de esta mi Real Cedula se tome la razón en las contadurías generales de valores, y distribución de mi Real Hacienda expresando la de valores lo conveniente al derecho de la media [Annata], y que asi mismo se tome razón en la contaduría Principal de Exercito y Principado de Cataluña. Dada en Aranjuez a veinte, y cinco de enero de mil ochocientos y ocho. Yo el Rey=Por mandado del Rey nuestro señor=Francisco López=Reales derechos, y de secretaria=seis ducados de vellón= Cedula en aprobación del nombramiento hecho en Don Thomas Soler, y Ferrer por el Yntendente del Principado de Cataluña de Bayle de Aguas del corregimiento de Barcelona en la forma que se espresa=tome razón de la Cedula de su Magestad escrita en las tres foxas antecedentes en las Contadurias Generales de valores, y distribución de la Real Hacienda; y esta primera consta a Pliego primero de la comisaria de Hacienda de este año, haverse satisfecho al derecho de la media Annata tres mil tres cientos quarenta y quatro [maravedís de vellón] por la razón que en ella se expresa. Madrid veinte, y ocho de Enero de mil ocho cientos, y ocho = Victor Plascon = Luis Gazel=Derechos de oficiales doce reales de vellón= Derechos de oficiales doce reales de vellón=Barcelona nueve de enero de mil ochocientos y ocho= cúmplase, y execute se lo que su Magestad ordena, que manda en la antecedente Real Cedula expedida a favor de Don Thomas Soler y Ferrer concediéndole Baylia de Aguas del corregimiento de Barcelona. Demele las instrucciones necesarias como se previene en la misma Real Cedula de la que se ha de tomar razón por el Señor Contador principal de este exercito, y principado: Expidanse los correspondientes Edictos, y registrese en la escribanía mayor de esta intendencia. Lo mando, y firmo el señor Don Blas de Aranza, y Doy fe , caballero del orden de Santiago, del consejo de su Magestad con honores del supremo de la Guerra.

Yntendente General de este exercito, y Principado de Cataluña= Don Blas de Aranza=tomo la razón=Don Juan Felipe de Asaguirre=lugar del sello.

Edicto o nombramiento de Bayle de Aguas a favor de Don Thomas Soler y Ferrer.

Don Blas de Aranza, y Dyle, caballero del [...] de Santiago, del consejo de su magestad con honores del supremo de la Guerra e Yntendente General de este exercito, y Principado de Cataluña Juez subdelegado de todas las ventas en el, y Presidente del consulado y Real Junta Particular de Comercio de Cataluña.

Por quanto por Reales ordenes comunicadas a este ministerio de la Yntendencia con fechas de cinco de diciembre de mil setecientos quarenta, y siete, y veinte, y quatro de maio de mil setecientos quarenta, y ocho se sirvió S.M. mandar restablecer en este principado los oficios de Bayle de las Aguas o Theniente de Bayle General antiguo que servían sus encargos en los veguerios, o términos que se les señalaron, debiendo estos oficiales cumplir con las incumbencias de sus respectivos oficios con sugesion por razón de ellos al tribunal de esta Yntendencia, baxo las ordenes e instrucciones que para ello se les comunique: Habiendo sido nombrado para la ciudad de Barcelona, y su corregimiento Don Thomas Soler y Ferrer domiciliado en dicha ciudad de Barcelona a quien su Magestad se ha servido librar Real Cedula de aprobación con fecha de veinte, y cinco enero ultimo a fin de que arreglándose a las Ynstrucciones que se le han entregado entre a servir su empleo, y desempeñar con acierto los encargos se le hagan por la conservación, y aumentos de los intereses del real Patrimonio

antigua en esta atención he resultado espedir este edicto, por el qual hago notorio a todos generalmente el citado nombramiento de Bayle de Aguas para que no se libre el que contraviere de las penas impuestas en los capítulos siguientes, o a lo que contiene cada uno de ellos=que no sea lícito, ni permitido a persona alguna valerse, ni usar de aguas publicas de Rios, Rieras, Fuentes, Lagos, y de qualquiera otras, sin que tenga legitimo título, bazo la pena de diez libras por la primera vez y de duplicada por la segunda, y bazo las mismas penas haian de tener en buena forma los conductos, Diques y Puentes a fin de que las aguas tengan su curso natural=Que respeto obtenerser noticia de haverse usurpado por diferentes comunes, y particulares el uso de las aguas, Barcas, Puentes, y fabricantes molinos de Arina, papeleros, azeite, batanes, hornos, mesones, y otras fabricas, y facultades, sin embargo a depender su concesión del ministerio de esta Yntendencia, antes Bayilia General, en grave perjuicio de los Reales intereses, como tambien por no pagarse los derechos, y censos de los concedidos legítimamente sin poderse tratar de su execucion por la ignorancia de los deudores: Se ordena, y manda a las Universidades, y Particulares de la referida ciudad de Barcelona, y Pueblos de su corregimiento que dentro el preciso, y perentorio termino de veinte días y baxo la pena de veinte libras que irremisiblemente se sacara a los omisos presenten a l referido Tomas Soler y Ferrer los títulos, y documentos que respectivamente tuvieren para el uso de estas aguas, molinos, hornos, y la privativa de tener tabernas, tienda, y demás oficios comprendidos baxo el nombre vulgarmente Gavelas, Barcas, Puentes, Molinos de todas las especies y demás fincas y facultades sugetas al dominio de su magestad, a fin de que examinados por el citado Bayle de Aguas, me de cuenta para poder tomar las resoluciones correspondientes en beneficio y aumento de la Real Hacienda. Y paraque llegue a noticia de todos, y nadie pueda alegar ignorancia, mando que se publique este edicto en la presente ciudad, en los pueblos de su corregimiento, y demás parages que convenga fixandole en ellos. Dado en Barcleona a los diez y siete de Febrero de mil ochocientos y ocho. Blas de Aranza=Por mandadi de su señoria=Antonio Bonet Requesens.

Annex 10. Expedient de Tomàs Soler i Ferrer pel manteniment del càrrec de mestre de cases de la Intendència.

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos 1809, nº1 Jj.

Don Tomas Soler Arquitecto expediente sobre haber de continuar el servicio o empleo de maestro mayor de obras del Rey.

Don Tomás Soler Arquitecto natural de la ciudad de Barcelona con la devida “veneracion” a V.S. expone: que no habiendo podido salir antes de formarse el expto por el excelentísimo Sor Marquez de Palacio, con motive de no “atanebrar” los intereses del Rey que tenía a su cargo dentro de Barna, fue llamado a principios de agosto ultimo paraque se presentase con algunos planos conducentes al Servicio, como en efecto asi lo verifíco cumpliendo las órdenes de V.S. con permiso o anuncio del Señor Intendente que havia en aquella capital.

El exponente desde entonces ha seguido el Quartel General a las ordenes del antecesor de V.s. o de la comisión de hacienda para que desempeñase lo que esta le mandase conveniente a los ramos del Real Patrimonio de S.M. como maestro mayor de obras del Rey que se halla nombrado sirviendo este empleo por el espacio de 15 años en propiedad con el Real despacho y doce de Ayudante de su difunto padre, que sirvió dicho empleo por el espacio de 32 años de cuya verdad pueden informar a V.S. el señor asesor General Don Valentin Llozer o en defecto de este el actual Josef Avia y Roig, si V.S. lo estima conveniente: en cuya atención, y para que

el expediente no quede perjudicado por falta de haber presentado formalmente a V.S. o bien para que ser conocido en el tribunal y sus remos por tal maestro mayor de obras del Rey.

A V.S. pide y suplica se sirva decretar que el suplicante debe continuar en servicio de empleo que goza por concesión de S.M. pasándole todos los aduntos que corresponden de su facultad y en el modo se ha executado por el tribunal de la Ytendencia y demás oficinas anexas a la misma, a cuyo fin semanal registrar en el tribunal la solicitud con revolución y pasar los correspondientes oficios los señores administradores y contadores para su inteligencia y gobierno en los ...que convenga: 7 de febrero de 1809 T.S.F.

Don Tomas Soler y Ferrer arquitecto mayor de obras del rey y con la mas profunda veneración a V.S. expone que con decreto de 7 de febrero ultimo puesto a la margen de un memorial el mismo día mando V.S. se le emplease en todo lo que fuese de su arte y empleo, quedando con esto ejecutado qualquier otro facultativo por ser peculiares de su instituto todas las comisiones y demás asuntos pertenecientes a la Real Hacienda y sus tribunales, esto no obstante ha presentado si por alguna oficina se ha destinado otro, proveniente sin duda de no haberse pausado los correspondientes oficios en cuya atención.

A V.S. humildemente suplica se sirva disponer que por la excelentísima mayor se pasen a los gefes de todas las oficinas los correspondientes oficios a fin de que se confíen al suplicante todas las comisiones, encargos y demás asuntos del tribunal, y dichas oficinas y las obras hacederas a costas de la Real Hacienda todo perteneciente a su facultad en el modo lo ha hecho y se ha estilado en todo el tiempo que obtiene el referido empleo y se hacia igualmente quando lo obtenia su adjunto padre, regustandose este y la providencia en el común de la intendencia. 16 de octubre de 1809. Tomas Soler y Ferrer

17 octubre de 1809 Señor asesor que en virtud de esta solicitud y memorial que acompaña decretando se sirva mandar internamente su dictamen por ocupación del señor intendente. Escola.

Al recurrente Don Tomas Soler al entrar yo en mi empleo de asesor General lo halle ya unico Maestro de Obras del Tribunal y como tal se le encargaban las comisiones que se ofrecian siendo muchas las que se le han conferido con mi acuerdo. Me consta que lo ha sido des de la muerte de su padre Juan Soler Faneca y que este lo fue por muchos años, por la infinidad de relaciones que he observado esos y no de otros algunos en los varios procesos de su tiempo han pasadp a sus manos. Asimismo me consta que Don Tomas Soler y Ferrer salio de Barna en el mes de agosto del año anterior por los motivos que expresa y que ha seguido la "Ynsenda". Dicho Soler es un arquitecto de conocida pericia y habilidad, "probidad, y de muy Buenas circunstancias ha desempeñado muy a satisfacion de todos varias comisiones que se le han confiado de modo que siendo necesaria muchas veces para el acierto en los fallos y providencias del tribunal que le precede una inspeccion y relacion de un arquitecto perito en las causas de Agua, Molinos Establecimientos de minas y otros objetos, me seria buen sensible su falta: En cuya consideracion y no habiendo dado motive de sospechoso entiendo debe considerarsele como a tal Maestro de obras del Rey y del tribunal, ni tengo reparo en que se haga asi entender a las oficinas ya quienes corresponda para que se le continuen las comisiones y encargos como antes de las actuales ocurrencias. 2 noviembre 1809. [Firma de:] Llozer

En atención a los servicios del Arquitecto D.Tomas Soler des de su nombramiento y a lo demas que expone el asesor general en un antecedente dictamen con el qual me conform, pasense los correspondientes oficios a quienes corresponda para que como a Maestro Mayor de Obras del Rey o del Tribunal se le continuen todas las comisiones y encargos en la conformidad se le conferian en Barna segun su mistituto y que port al se le considere y reconozca por el tribunal y demas oficinas se le havia antes empleado.

Annex 11. Nomenament de Tomàs Soler i Ferrer com a arquitecte major de la Diputació de Barcelona

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 6, expedient 9.

Por quanto por parte de Tomás Soler y Ferrer arquitecto, vecino de la ciudad de Barcelona se ha representado a esta diputación , que en el año de 1796 obtuvo el empleo de Maestro Mayor de Obras del Rey por nombramiento formal que le hizo el caballero Yntendente en el Real nombre de S.M. y dado el correspondiente despacho, en cuya virtud le han confiado los muchísimos asuntos que han ocurrido en el principado concernientes al ramo de la Ytendencia, ya sobre la concesión de establecimientos de Aguas, fabricas de toda especie, terrenos y demás pertenecientes a las regalías del Real Patrimonio de S.M., como también la decisión en la parte facultativa de las varias decisiones que vertían en aquel tribunal sobre las dichas concesiones, y plantificación de las correspondientes fábricas, acequias, y demás de su dependencia, y la dirección de las obras en los edificios peculiares a la Real Hacienda en dicha capital, y otros pueblos del Principado, y a más los muchos proyectos por orden del Gobierno supremo se habían ofrecido ya en edificios públicos dirigidos a varios objetos, como arreglos de acequias para regadíos, canales, puentes, caminos, etc. Todo lo que procuro desempeñar con el acierto posible según los conocimientos que ha podido adquirir en dicha facultad , y principios que le dio su difunto padre que obtuvo el mismo empleo por el espacio de mas de treinta años, y los que le facilito el Excelentísimo señor Don Juan de Escofet Teniente General y Director de Yngenieros a cuyo lado estuvo trabajando algunos años; e igualmente que era el Arquitecto del Real Consulado de Comercio, por cuyo motivo no solo tenia la dirección de las obras de aquel Edificio, sino también le confiaba dicho cuerpo cuantos asuntos ocurrían de dicha facultad; y últimamente le habían favorecido los demás tribunales en algunos de los que le pertenecían a su ramo, habiendo merecido la aprobación de la superioridad, y la confianza de los gefes, en cuyos ramos percibia los competentes sueldos y demás lucros que le producían dichos encargos. Que a los primeros de agosto del año 1808 por orden del Marques de Palacio entonces general en jefe, salió de la capital para el servicio de este exercito y sin embargo del sacrificio que hizo de sus bienes que le confiscaron inmediatamente los enemigos, no quiso admitir ninguna recompensa como le había ofrecido dicho jefe, y se ha mantenido a sus expensas con los pocos recursos que pudo salvar, continuando el desempeño de los muchos negocios que le han confiado todos los Generales, hasta que después de la desgracia perdida de Tarragona tubo a bien el Excelentísimo Señor Don Luis Lacy en el setiembre de 1811 de acuerdo con S.E. la Junta Superior del Principado nombrarle arquitecto mayor de Fortificacion del mismo con el goze de 12.000 reales de vellón anuales durante el tiempo que estuviese empleado, habiendo confiado el proyecto y planificación de las obras del punto de Buza, la inspección y proyecto de la de las Yslas Medas, el reconocimiento de las de Seo de Urgel, y últimamente la dirección de las que se proyectaron en Montserrat, sin otros varios encargos pertenecientes al servicio que ha desempeñado a completa satisfacción de S.M. que con motivo de los muchísimos encargos que se le han confiado en el ramo de la Hacienda se halla enterado

del estado topográfico de este principado, sus circunstancias, mejoras de que es susceptible , ya en punto de canales, acequias, riegos, fábricas, minas, caminos, y demás obras pertenecientes a la Agricultura, Industria, y comercio, con las que considera podernos reparar insensiblemente de las exesivas perdidas que nos ocasionan los enemigos. Que cree haber desempeñado a satisfacción el proyecto de distribución de partidos de la provincia tan recomendad por S.M. en que se ha dedicado por especial comisión de esta diputación, y finalmente que teniendo los mayores conocimientos sobre todos los ramos que la misma diputación ha de promover y fomentar por constitución, ha suplicado que se le nombre arquitecto mayor. Por tanto teniendo en consideración los expresados meritos y servicios del citado Don Tomas Soler y Ferrer, su patriotismo y firme adición a la justa causa de la Nacion, su talento honradez y conocimientos teóricos praticos, y locales en todos los citados ramos, y no dudando del beneficio que de acceder a esta solicitud ha de reportar la provincia en general, visto y examinado el asunto en la sesión que celebró la diputación en 22 del corriente de común acuerdo y absoluta unanimidad de sus vocales, ha venido nombrar , como con el presente nombra al expresado Tomas Soler y Ferrer por arquitecto mayor de esta diputación provincial, para que en esta calidad exerza dicho destino, u cumpla con su oficio bien y fielmente, evacuando las comisiones a costas de los interesados si los hay; y de no, de los fondos de la misma provincia, cuando trabaje para su utilidad y beneficio: y en su consecuencia los alcaldes y regidores y syndicos de los ayuntamientos consitucionales le tendrán que permitir que se le ponga enbarazo alguno en su oficio, antes bien le prestaran todo el auxilio y ayuda que necesite; y de lo propio se exorta y encarga a los gefes políticos, jueces de letras, gobernadores y demás autoridades civiles, militares y eclesiásticas por convenir asi al mejor servicio de la nación. Dado en la ciudad de vich a los 27 dias de mes de julio del año 1813. Valentin Llozer Presidente, El Baron de Castellet vocal, Ygnacio de Sola vocal, Jose Anglasell secretario.

Título de arquitecto mayor de la diputación provincial de Cataluña a favor de D. Tomas Soler y Ferrer.

Annex 12. Petició de Tomàs Soler i Ferrer per ser l'arquitecte de la Reial Audiència

ACA, Real Audiencia, Legajo 224.

Excelentísimo Señor.

Don Tomas Soler y Ferrer arquitecto vecino de la ciudad de Barelona con el más humilde respeto a V.S. expongo: que en el año de mil setecientos noventa y seis obtuve el empleo de maestro mayor de obras del Rey por nombramiento formal que me hizo el caballero Yntendente en el Real nombre de S.M.; y dado el correspondiente despacho, en cuya virtud me han confiado los muchísimos asuntos que han ocurrido en el Principado concernientes al ramo de la Yntendencia, ya sobre concesión de establecimientos de agua, fabricas de toda especie, terrenos y demás perteneceientes a las regalías del Real Patrimonio de S.M., como tambien la decisión en la parte facultativa de las varias discusiones que vertían en aquel tribunal sobre las dichas concesiones y planificación de las correspondientes fabricas, asequias y demás de su dependencia, y la dirección de las obras de los edificios peculiares a la Real Hacienda en dicha capital, y otros Pueblos del Principado, y a más los muchos proyectos que por orden del gobierno supremo se habían ofrecido, ya en Edificios públicos dirigidos a varios objetos, como arreglos de asequia para regadíos, canales, puentes, caminos de todo lo que procuré desempeñar con el acierto posible según los conocimientos que he podido adquirir en dicha facultad, y principios que me dio mi difunto padre que obtuvo el mismo empleo por el

espacio de más de treinta años, e igualmente era el Arquitecto del Real Consulado de Comercio, por cuyo motivo no solo tenia la dirección de las obras de aquel edificio, sino tambien me confiaba dicho cuerpo quantos asuntos ocurrían de dicha facultad; y últimamente me havian favorecido los demás tribunales en algunos de los que pertenecían a su ramo habiendo merecido la aprobación de la Superioridad, y la confiansa de los señores Gefes, en cuyos ramos percibia los competentes sueldos y demás lucros que me producían dichos encargos. A los primeros de Agosto del año mil ochocientos ochenta y ocho por orden del Señor Mariguez del Palacio entonces General en Gefe salí de la capital para el servicio de este ejercito, y sin embargo del sacrificio que hice de mis bienes que me confiscaron inmediatamente los enemigos, no quise admitir ninguna recompensa como me havia ofrecido dicho Señor Gefe, y me he mantenido a mis expensas con los pocos recursos que pude salvar, continuando el desempeño de los muchos negocios que me han confiado todos los Generales, hasta que después de la desgraciada perdida de Tarragona, tubo a bien el señor Don Luiz Laci en Setiembre de mil ochocientos y once, de acuerdo con S.E. la Junta Superior del Principado nombrarme arquitecto Mayor de la fortificación del mismo con el goze de doce mil reales de vellón anuales durante el tiempo que estuviese empleado, habiéndome confiado el Proyecto y planificación de las obras de los puntos de Busa, la inspección y proyecto de las Yslas Medas, el reconocimiento de las de Seu de Urgel, y últimamente la dirección de las que se proyectaron en Montserrat, sin otros varios encargos pertenecientes al servicio, ya públicos ya reservados, que he desempeñado a completa satisfacción de S.E.

Si estos meritos contraídos en la presente Guerra unidos a los anteriores son de algun peso en la concideracion de V.E., desearía el exponente continuarlos, sobre todo agregándose al tribunal de V.E. todo lo que conocía antes, y de que conoce en el día la Yntendencia, en lo que he trabajado siempre, y he adquirido todas las noticias que son de desear para su mejor desempeño. La Diputación Provincial acaba de nombrarme Arquitecto Mayor de su dependencia, y la misma gracia desearía alcanzar de V.E. En cuya atención suplico rendidamente a V.E. que por un efecto de su bondad se sirva V.E. nombrarme Arquitecto Mayor de la Audiencia Territorial de esta Provincia expidiéndome al efecto el despacho conveniente en la forma de estilo, en que recibire merced. Vich 7 de Agosto de 1813. [Firma de:] Tomàs Soler y Ferrer

Resposta:

El Fiscal de S.M. con vista de esta instancia dice: que verdaderamente el conocido merito y circunstancias de Don Tomas Soler se constituirían muy acreedor a la gracia que solicita sino resultase en perjuicio de tercero: Pero este claro. El Tribunal ha tenido de muchísimos años a esta parte por su arquitecto a Don Juan Garrido que ha desempeñado completamente y satisfactoriamente los encargos que le han hecho, y acredita aun una cuenta de bastante consideración por sus trabajos que reclamó no hace mucho tiempo al Pagador del tribunal por carta dirigida al carpintero Juan Soler. A los meritos de Garrido se agregan los de su padre que sirvió tambien muchos años y hasta su muerte en propio encargo en la grande obra de la nueva [gazera] y otras que se ofrecieron al Tribunal.

En el día no ocurre a este cosa particular que necesite un arquitecto; y en todo caso si ocurriese debería antes de procederse a nuevo nombramiento llamarse a Garrido, o renunciar; mayormente quando tiene entendido el que responde que se hallaba en uno de los Pueblos Libres de la cosa de Levante. Por estas consideraciones no puede para ahora el Fiscal allanarse a la solicitud de Don Tomas Soler. Manresa 18 de agosto de 1813.

Annex 13. Represa de Tomàs Soler i Ferrer com a administrador dels molins.

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 236, n° 17.

2 de Mayo de 1814.

Comision del Señor Yntendente a Don Tomas Soler para la ocupación de los molinos Reales luego que los Franceses hayan desocupado esta Plaza y demás oficios concernientes a la administración que de los propios molinos dio el Señor Intendente a Don Antonio Bonet y Requesens.

Inmediatamente del recibo de esta procederá V. en virtud de la comisión que le confiero a la ocupación de los molinos reales del clot, practicando lo mismo de los demás pertenecientes al antiguo Real Patrimonio i Participes, inmediatos a Barcelona sino hubiese oposición por parte de la guarnición francesa i en este caso en el momento que desocupe la Plaza, poniendo molineros e Ynterventores en los que puedan habitarse i recogiendo el producto de ellos que podrá V. intervenir en las obras absolutamente necesarias para ponerlos con la debida cuenta y razón interin que nombro ministro de hacienda u otro sugeto que se encargue de su administración sin perjuicio de formar una relación individual de las obras que necesite cada uno de dichos molinos i la acequia con el importe de ellas i de la limpia.

Resposta de Tomàs Soler i Ferrer:

Como arquitecto de la Hacienda Nacional en virtud del nombramiento dado por el antecesor de V.S. en nombrarme de S.M. reunir entre todas las obras del cargo de la antecedente la direccion de las obras de los Molinos que dan el abasto de harinas a la ciudad de Barcelona, y el arreglo de la Asequia que conduce las aguas para los mismos, y se destinan parte para el regadíos de las tierras de este llano.

Por motivo de las actuales circunstancias se ha permitido introducir las dichas aguas a la citada asequia para los expresados riegos, la qual puede dar curso a los molinos del territorio del Clot que se hallan ecsistentes pues que los situados a extramuros de la Plaza se hallan derruidos por los enemigos a mas la utilidad que reportaría a este territorio se beneficiaria su producto por la Hacienda Nacional, y se pueden pagar los gastos mas precisos que sin demora deben hacerse y se han principado pero para ello debe mediar la correspondiente Real Orden de V.S. suplico se sirva tenerme en concideracion y confirmae la direccion del mismo ramo de obras y reparos pertenecientes a dichos molinos y acequia como lo havia seguido antes de la actual guerra. Tambien me parece hacer presente a V.S. que para la recaudación de dichos molinos, [intensión] de los gastos, elección de los molineros y demás que ocurres en este ramo, nombraba el señor antecedentemente un Administrador general con las devidas facultades, en las épocas que dichos molinos no havian seguido por arriendo, y hallándonos en las actuales circunstancias de todo desorganizados en este punto pues que se ha de arreglar enteramente; considero muy conveniente que V.S. se sirva nombrar uno de su confiansa para que se de administrador, o como V.S. le parezca se presente luego en esta se entere de todo, y si V.S. lo tiene a bien, le dare yo tambien las instrucciones que tengo adquiridas de muchos años proceda al arreglo que corresponde en este ramo tan útil al público con interesante a la Hacienda todo lo que me parece de mi deber hacerlo presente a V.S. a fin que en su vista se sirva deliberar lo que le parezca mas arreglado. San Andres de Palomar 3 de mayo de 1814. Tomas Soler y Ferrer.

Quedo enterado de lo que V.S. se sirve prevenirme con su oficio de primero del que rige sobre

el examen de los Edificios de los Conventos de Barcelona y demás del Corregimiento, con arreglo a la circular que me acompaña, lo que practicaré con la escrupulosidad que corresponde, luego que me avise el comisario de Guerra Don Salvador Sanjoan o el otro Ministro de Hacienda que V.S. comisione a dicho objeto. San Andres de Palomar 5 de mayo de 1814. Tomas Soler y Ferrer.

En vista del oficio de V.S. del dos del actual con el que se me sirve prevenirme proceda a la ocupación de los Molinos Reales pertenecientes al antiguo Real Patrimonio, y practicar lo demás que dicho oficio contiene; expongo a V.S. que refiriéndome al oficio que sobre este particular pase a V.S. en tres del presente he providenciado lo mas preciso para empesar a dar curso a este ramo; y estoy practicando de algunos días a esta parte las devidas operaciones para hacer un detalle circunstanciado del estado en que se hallan estas fincas, y a las reflexiones que me parecen conducentes, para enterar por menor de todo. 5 de mayo de 1814. Tomas Soler y Ferrer.

Annex 14. Cessió de l'administració dels molins a Joan Soler i Mestres i els assumptes d'arquitecte a Joan Garrido

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 780, carpeta 2, nº 16

Permiso concedido a Don Tomas Soler y Ferrer director de los molinos reales para ausentarse y nombramiento hecho interinamente en favor de su hijo Juan para la administración de los mismo, y de Don Juan Garrido para dirigir las obras. 15 de abril de 1817.

Agradesco sumamente el permiso que V.S. me sirve dispensarme con su oficio de dos del actual para que yo pueda ausentarme de esta ciudad en las ocasiones que se necesite con motivo de la dirección de los Canales de Urgel que aquella Junta de Gobierno ha tenido bien poner a mi cuidado, cuya elección se digno S.M. aprobar; y como se sirve V.S. prevenirme ser indispensable que nombre yo uno que me sustituya en mis ausencias, me parece proponer a mi hijo Juan Soler puede seguir si V.S. lo tiene a bien en la administración de los molinos Reales con los subalternos empleados en dicho ramo, pues confio que desempeñará con la exactitud que corresponde; y sin embargo para todos los asuntos urgentes que ocurran en el Real Patrimonio, y que no admitan demora propongo a V.S. al arquitecto Juan Garrido Facultativo de acreditada conducta que ha ofrecido desempeñarlos, en el concepto de que pueda yo incorporarme de dichos asuntos luego de regreso, y procuraré que no sean largas mis ausencias para poder dar el debido cumplimiento esperando de la bondad de V.S. que este ofrecimiento merecerá su aprobación. Barcelona 15 de abril de 1817. [Firma de:] Tomas Soler y Ferrer.

Barna 16 de abril de 1817. Conformandome con lo propuesto por el arquitecto del Real Patrimonio Don Tomas Soler oficiase a Don Juan Garrido exigiéndole contestación de la aprobación del encargo que le ha hecho el expresado Soler. [Firma de:] Ybarra.

A Don Tomas Soler. Quedo enterado de lo expuesto por V. con oficio de este dia relativo a encargar la Administración de los Molino a su hijo Juan Soler y los asuntos de arquitecto a Don Juan Garrido durante sus ausencias de esta ciudad para la dirección del Canal de Urgel, que apruebo seguro que no serán muy largas como V. me expresan. Barcelona 15 de abril de 1817.

Señor Juan Garrido. Con fecha de ayer me dice Don Tomas Soler Arquitecto del Real Patrimonio lo que signo.

Agradesco sumamente el permiso que V.S. se sirve dispensarme con su oficio. Y conforme con lo expuesto por el referido Arquitecto Don Tomas Soler y Ferrer he dispuesto se le comunique a V.S. esperando me diga si acepta dicha comisión. Barcelona 16 de abril de 1817.

Annex 15. Supliques de Tomàs Soler i Ferrer per tornar a ocupar el càrrec d'arquitecte de la Diputació de Barcelona

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 22, expedient 5

16 de març de 1820

“Don TSF arquitecto de esta ciudad, con el más profundo respeto a V.S. expongo: que desde el año 1796 tube satisfacción de desempeñar los encargos públicos concernientes al ramo de la Intendencia en virtud del correspondiente nombramiento que se me había librado. En los seis años de la próxima pasada guerra con los franceses manifieste mi decidido patriotismo con los diletados servicios a favor de la patria, habiendo merecido la entera confianza de los señores generales en jefe, y el excelentísimo señor Don Luis Lacy tuvo a bien nombrarme arquitecto mayor en el ramo de fortificación, que desempeñe a su completa satisfacción como acreditan las copias que incluyo, y últimamente la excelentísima diputación de esta provincia se sirvió elegirme por su arquitecto poniendo a mi cuidado muchos asuntos importantes que me sirvieron de merito, para que me honrase igualmente con el nombramiento cuya copia también acompaño.

En los seis años que han mediado desde dicha época hasta el presente he seguido con los mismos encargos, habiéndome confiado los proyectos y dirección de los canales de Urgel y del Rio Llobregat entre los varios asuntos que he desempeñado de la misma dependencia; Y teniendo la satisfacción de ver reinstalado el gobierno baxo el sistema de precrito en suetra sabia constitución, me acojo nuevamente a la protección de V.S. suplicándole que por un efecto de su bondad se sirva tener en consideración mis referidos meritos y en su vista reinstalarme también en el mismo destino y con el mismo nombramiento que la referida diputación me había honrado, cuya gracia espero merecer de la bondad de V.S. Barcelona, 16 de marzo de 1820. [Firma de:] Tomas Soler y Ferrer”

4 de maig de 1820

“Se le ratifica interinamente en el destino de arquitecto de la diputación provincial, del cual esta misma le libro despacho en 27 de julio de 1813, pero para la revalidación formal acuda a la que nuevamente se nombrara. Asi lo acordó en sesión de este día. Gines Quintana Secretario.

Don Tomas Soler y Ferrer arquitecto vecino de la presente ciudad con el mas profundo respeto a V.E. expongo: que teniendo la satisfacción de ver reinstalado el gobierno baxo sistema preescrito en ..sabria constitución suplique en 16 del ultimo marzo al Señor Gefe superior político y junta provisional de gobierno que atendiendo mis meritos contraídos en la próxima pasada guerra, y el desempeño de los muchos encargos que se me habían confiado, se dignase reinstalarme en el mismo destino , y con el mismo nombramiento que V.E. me había honrado de arquitecto suyo a los 7 de julio de 1813, cuyos encargos desempeñe completamente a satisfacción de V.e.y entre ellos el de la división de partidos de esta provincia, como lo acreditan los documentos que acompaño, y habiendo decretado dicho señor jefe en 17 del mismo marzo que siga en mi destino entretanto, y cuando se establezca la diputación provisional acuda para revalidación. Suplico nuevamente a V.E. se sirva tener en consideración

mis referidos meritos, y en su vista deliberar la mencionada revalidación cuya gracia espero conseguir en el recto proceder de V.E. Barcelona: 4 de mayo de 1820. [Firma de:] Tomas Soler y Ferrer.”

7 de juny de 1820

“Don TSF arquitecto vecino de esta ciudad con la debida veneración de V.E. expongo: que en 17 del ultimo marzo la Ilustre Junta de gobierno, y en 4 del próximo pasado mayo la excelentísima diputación provincial nuevamente reinstalada se sirvieron ratificarme interinamente mediante que para la revalidación formal acuda a V.E. en el mismo destino de arquitecto suyo que me hallaba honrado con el título expedido por S.E. a los 27 de julio del año 1813, en virtud del cual había desempeñado completamente los varios encargos que ocurrieron de su dependencia, y entre ellos la nueva división de esta provincia en partidos, y posteriormente muchos proyectos interesantes como son los canales de Urgel, y del Rio Llobregat y que han merecido la aprobación de S.M., y confiándome su dirección sin otros asuntos hidráulicos y sobre edificios civiles que podría manifestar los cuales acreditan considerarme con la debida superior atribución, como se patentiza con los documentos que acompaño, a mas de las notificaciones que S.E. tenga a bien reunir de mi aptitud.

En este concepto recordando mis servicios en estos ramos por el espacio de 26 años después de más de otros 30 que igualmente lo había disfrutado mi padre, y de acreditarlo las nuestras obras de distintas clases que tengo hecha en esta provincia , entre ellas ser el director de las obras de la casa de la lonja por el dilatado espacio referido, en donde he hecho mucha parte de aquel edificio, como también ver a V.E. por la certificación adjunta y hallándome completamente enterado de la situación topografica de esta provincia por los indicados motivos.

Suplico rendidamente a V.E. que sirviéndose enterar de los citados documentos se digne por un efecto de su bondad revalidarme en dicho destino, de cuya gracia quedare eternamente agradecido. Barcelona: 7 de junio de 1820. [Firma de:] Tomas Soler y Ferrer.”

“Don Pablo Felix Gasso Secretario por S.M. de la Real Junta de Gobierno del Comercio del Principado de Cataluña.

Certifico: que el Arquitecto de dicha Real Junta Don TSF ha seguido a plena satisfacción de la misma por si solo des de 12 de mayo del 1796, con la dirección de la obra de la Real Casa Lonja, que servia con Don Juan Fabregas hasta la muerte de este desde la de su tan digno como hábil padre don Juan Soler y Faneca, que por una muy larga serie de años desempeño la dirección con toda la recomendación y plenitud que atestiguan las mismas obras, y sus trabajos preparativos para el importante canal de Riego y navegación de Urgel. Que el mencionado su hijo don Tomás ha desempeñado también con el mayor acierto cuantos comisiones y encargos le han sido conferidas por la junta, ya entera satisfacción de ella, especialmente las aceleradas y extensas obras en la casa lonja, cuando el viage de la corte a esta ciudad en el año 1802; las nivelaciones y sucesivos interesantes trabajos para el referido Canal de Urgel ya empesado en el dia baxo la dirección de dicho Don Tomas, las del que se proyecto entre esta plasa y Manresa, y la tan artística como atrevida sustitución de las cuatro columnas centrales del gran salón de la casa lonja con motivo de la ruina inminente que amenasaban las antiguas, sin que ocurriese el menor accidente en una operación tan difícil como delicada, por cuyo buen éxito se ha servido providenciar la juna que en una lapida o inserugcion se recuerda la posterioridad esta obra, y en la que en justa onra a este arquitecto suyo estará continuado su nombre;

habiendo no menos acordado que en manifestación de aprecio de le libre la presente certificación que doy con el sello de la misma Real Junta de Barcelona a 3 de marzo de 1820.”

17 d'agost de 1820

“Don Tomas Soler y Ferrer Arquitecto vecino de esta ciudad respectuosamente a V.E. expongo: que con decreto de 4 del actual dado en el recurso documentado que acompaño se ha servido V.E. indicarme que cuando necesite de algún arquitecto tendrá presente mi merito. La novedad de esta disposición me obliga a elevar a la superior consideración de V.E. que sin duda se habrá fundado en una equivocación, como seria la de suponer que no tengo nombramiento de arquitecto en propiedad, u que todavía puede haber aspirante a semejante destino, pero si V.E. se sirviese examinar el despacho que me libero la diputación provincial en 27 de junio de 1813, de que se acopia en el expediente , y si se reconoce útil presentare su original observara que el nombramiento de Arquitecto Mayor de la misma diputación hecho a mi favor, después de la plena justificación de mis importantes servicios y meritos no es interino, sino perpetuo, habiéndome conferido en toda propiedad, en los términos mas honorificos y expresivos. De aquí es que cuando en 16 de marzo ultimo acudí al señor jefe político, no pedi nuevo nombramiento, de que no hay necesidad, ni tampoco la rehabilitacion del ya estado, sino el que se me reinstalase en el ejercicio de mis funciones suspendidas durante los seis años del anterior sistema de gobiernos. En su vista el señore jefe político con decreto de 17 del propio mes dispuso que siguiese en mi destino, y que acudiese después a la diputación provincial cuando se hallase establecida para la revalidación. Cumplir con esta prevención en cuatro del siguiente mayo, y con decreto del mismo dia la anterior diputación provincial me ratifico interinamente en dicho destino, previniendo también que para la revalidación formal acudiese a la nueva diputación que se nombraría.

Estos decretos no percuten el nombramiento de arquitecto propietario, ni alteran su propiedad. Después de seis años de suspensión que hubo de causar necesariamente la derogación de las nuevas instituciones era indispensable que V.E. se sirviese autorizarme para continuar en el ejercicio de mis atribuciones; y habiendo acudido al señor jefe político para que tuviese la bondad de disponerlo como única autoridad que había entonces en la provincia, creyó que la diputación a su tiempo devia revalidar el nombramiento, y acaso tomó por sinónimos las dos veces de continuación y revalidación del destino, porque en efecto una y otra significan en ultimo resultado mi entera reposicion en las funciones de Arq. Mayor de V.E. baxo su autoridad de la que únicamente dependo.

No es de presumir que V.E. haya querido derogar el nombramiento de arquitecto en propiedad, porque lexos de haber dado el menor motivo para una resolución de influencia tan perjudicial he multiplicado los servicios durante los seis últimos años, y la patria me es deudora de varios proyectos, y obras de utilidad general que exigen alguna recompensa. Con arreglo a los principios de justicia que forman la base de nuestro sistema constitucional, ningún empleado debe, ni puede ser suspendido, y menos removido de su destino, sin preceder la justificación de las causas legítimas que reclamen esta medida; y V.E. que manifiesta tanto jesto en la consolidación de todos los ramos que contribuyen a la prosperidad del sistema no permitirá sin duda que se desatienda esta máxima, la qual puede mirarse como el primer elemento de la seguridad individual de los ciudadanos , y de la invialabilidad de su honor y demás derechos. Lleno pues de confianza en la conocida ilustración y rectitud de V.E. Suplico rendidamente que en vista de lo expuesto y documentos presentados, se sirva V.E. reponerme en el ejercicio del nombramiento de arquitecto mayo en propiedad de esta diputación provincial, que se me libro

en el año de 1813, mandando que subsista en toda su fuerza y vigor, y que yo continúe desde luego en el desempeño de mis funciones; como así lo espero de la justificación de V.E. y lo recibiré en particular merced. Barcelona: 17 de agosto de 1820. [Firma de:] Tomas Soler y Ferrer.”

30 de gener de 1822

Don Tomàs Soler pide ser confirmado en el nombramiento de Arquitecto Mayor de la Diputación.

Don Tomas Soler y Ferrer arquitecto vecino de esta ciudad con el mayor respeto a V.E. expongo: que la Excelentísima diputación de esta provincia se sirvió atender mis meritos en 27 de julio de 1813, y en su vista expedir a mi favor el nombramiento en propiedad que acompaño original; en cuya virtud desempeñé completamente los muchos e interesantes asuntos que tuvo a bien de confiarme durante aquella época.

Con la feliz reinstalación del sistema constitucional se ha servido a V.E. agraciarme poniendo a mi cuidado los diferentes negocios de mi facultad que he procurado desempeñar a entera satisfacción de V.E.; y creyendo haber contraído nuevos méritos en dicho cumplimiento, y en su virtud ser acreedor de una recompensa:

Con este motivo suplico rendidamente a V.E. que sirviéndose atender los mencionados servicios se digne deliberar la confirmación del mencionado destino, en los mismos términos honoríficos del referido despacho, con cuya demostración me concideraré compensado, y tendré la nueva satisfacción de ver ratificada la confianza que en V.E. he experimentado. Cuya gracia espero conseguir de la notoria bondad y rectitud de V.E. Barcelona 30 de Enero de 1822, el Excelentísimo Señor Don Tomas Soler y Ferrer”.

Annex 16. Reducció del sou de Tomàs Soler i Ferrer com a director dels Molins Reials

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Caja 237, carpeta 1

Expediente acerca de la cencion presentada por Don Tomas Soler para la responsabilidad del encargo de Administrador de los Molinos.

A fin de dar cumplimiento a lo que V.S. se sirve prevenirme en su oficio de 27 del anterior diciembre para la seguridad de los caudales que interin debo incorporar me resultantes de los Molinos Reales Acequia Real ofresco entre otros bienes, dos casas exentas de toda obligación que poseo en la calle canuda de esta ciudad sin perjuicio de las mayores fianzas que el Señor Fiscal tenga por conveniente. Barcelona 1 de enero de 1824 Tomas Soler y Ferrer.

El Fiscal del Real Patrimonio.

Habiendo repuesto al Arquitecto del Real Patrimonio don Tomas Soler en la administración de los Molinos Reales en la conformidad que le enaba conferida en 7 de marzo de 1820, y con el encargo de recaudar sus productos mediante dar fianza a satisfacción del Fiscal del espresado Real Patrimonio; me ha presentado en fianza las escrituras que acompaño, al efecto de que sirva V. decirme si son suficientes para los [...] que V. tenga por conveniente manifestarme en el asunto. 10 de enero de 1824.

Fiscalia del Real Patrimonio.

He visto las escrituras que V.S. se ha servido remitirme con las cuales Tomas Soler ofrece la fianza real de sus fincas en seguridad de la administración de los molinos reales en la conformidad que le estaba conferida en 7 de marzo de 1820. Con ellas acredita haber su padre y causante Juan Soler adquirido por titulo de compra tres distintas casas en la Calle de la Canuda, cuyo precio en el año 1765 y siguientes fue de sietemil trescientas libras catalanas satisfechas posteriormente las mas por el mismo Tomas Soler; con lo que con las mejoras y aumentos considerable que desde entonces han tenido las fincas y con las circunstancias del interesado creo quedar suficientemente garantidos los intereses de dicha administración. Sin embargo entiendo oportuno y conveniente a la mejor armonía que es de desear que V.S. se sirva antes de poner este resultado en conocimiento de los señores porcionistas. 20 de enero de 1824.

A los porcionistas de los Molinos Reales.

Cuando resolví reponer a Don Tomas Soler en la administración y recaudación de los productos de los molinos Reales en los términos oficie a V.S. en 27 de diciembre fue con prevención de que debiese dar fianza a satisfacción del Fiscal para que a si quedasen garantidos los intereses de S.M. y V.S. y habiéndose verificado en la conformidad esplica la adjunta copia he considerado pasarla a V.s. para que tenga conocimiento. 28 de enero de 1824.

Caucion de Don Tomas Soler Arquitecto de Barcelona para la responsabilidad del encargo de Administrador y recaudador de los productos de los Molinos Reales.

En la Poblacion de Gracia a los doce días del mes de febrero del año mil ochocientos veinte y quatro: Don Tomas Soler y Ferrer Arquitecto y vecino de Barcelona: Por quanto con oficio de veinte y siete de Diciembre último el M.Y.S. Yntendente General de este Exercito y Principado se sirvió reponer al otorgante en la administración y recaudación de los productos de los Molinos Reales que obtenia antes del siete de marzo de mil ochocientos veinte, con prevención de que debiese dar fianzas a satisfacción del Señor Fiscal a fin de que quedasen garantidos los intereses de Su Magestad y de los Porcionistas, y en su consecuencia presento el otrogante las escrituras de las casas que abajo especialmente hipotecara y que ofrecio de fianza real de la administración y Depositaria a el confiada; cuyas escrituras examinadas por el Señor Asesor y Fiscal del Real Patrimonio han sido admitidas y habilitadas para el referido objeto. Por tanto a fin de dar cumplimiento a lo dispuesto por su Señoria de su espontanea voluntad presta caucion y con ella promete no solo portarse bien y fielmente en la Administracion y depositaria de los referidos molins reales, sino tambien dar cuentas mensuales de sus productos a su Magestas y S.S. Porcionistas, entregando las partes respectivas que a cada uno les quepa sin dilación ni escusa alguna con el salario acostumbrado de procurador y oficiales, restitución y enmienda de daños y costas. Y para su cumplimiento obliga y especialmente hipoteca, primo todas aquellas casas, antes con dos puestas con su huerto a ellas contiguo y demás derechos que por los títulos infraescritos tiene y posee en la ciudad de Barcelona en la calle vulgarmente nombrada de la Canuda frente el callejón dicho de la mare de Déu; secundo y finalmente todas aquellas casas antiguamente con dos puertas con su huerto o patio a ellas contiguo que el otorgante por los títulos infraescritos tiene y posee en dicha ciudad de Barcelona en la referida calle Canuda frente la Yglesia de Religiosas Carmelitas Descalzas nombrada de Santa Theresa, contiguas a la parte de oriente a las en primer lugar designadas. Y pertenecen dichas casas al otorgante como heredero universal de su padre Juan Soler y Faneca, por este instituido con su ultimo testamento que otrogó por ante Don Francisco Juan Elias y Bosch Notario Público de número de Barcelona a los diez y ocho de enero de mil setecientos noventa y quatro. Al qual

pertenecían, a saber las casas en primer lugar designadas por titulo de venta perpetua a su favor atorgada por el Ilustre Cabildo de la Yglesia Colegiata de Santa Ana de dicha ciudad de Barcelona por ante Ramon Serra Notario Publico Número colegiado de la misma a veinte y siete de abril de mil setecientos sesenta y cinco, y las en segundo lugar explicadas en virtud de otra venta perpetua a su favor otorgada por Maria Angela Freixa y Montorci viuda de Juan Freixa traginero de la villa de Berga, Bernardo Montorci Pelayre y Juan Montorci curtidor ambos de la misma villa, ante Don Joaquin Claris Notario de ella a los veinte y tres de enero de mil setecientos setenta y siete. Y sin perjuicio de dicha especial hipoteca obliga todos los demás derechos y bienes suyos muebles y rahices, habidos y por haber renunciando a la ley que dice que primeramente deba pasarse por la cosa especial que por la generalmente obligada y a la que previene que quando el acreedor pueda satisfacerse con la cosa especial no eche la mano a otros bienes a toda y qualquier ley y derecho que favorecerde pueda y a la que prohíbe la renunciación general en forma. Y por pacto expreso se sujeta al fuero y jurisdicción del tribunal del Real Patrimonio y demás que convenga para que al cumplimiento de lo que dexa prometido le apremien via executiva en sus referidos derechos y bienes como deudas fiscales y reales y como si esta escritura fuese sentencia definitiva de juez competente pasada en autoridad de cosa juzgada y por las partes consentidas. En cuyo testimonio asi lo atroga y firma conocido de mi el infraescrito excelentismo (quedando advertido que de la presente Escritura se ha de tomar razón en el oficio de hipotecas de dicha ciudad de Barcelona dentro del termino de seis días para los efectos prevenidos en la Real Pragmatica a este fin publicada) en la citada población de gracia dia mes y año sobre notados: siendo testigos Don Mariano Llobet y Plana y Don Miguel Vidal Oficiales de la escribanía Mayor de Rentas en la misma residentes= Tomas Soler y Ferrer= Ante mi Mariano Llobet y Vaixeras

Annex 17. Plet contra Tomas Soler i Ferrer per la falta de 44.000 rals de velló en el fons dels molins reials

ACA, Real Patrimonio, BGRP, Procesos 1836, nº 1 V

El procurador Agente Fiscal del Real Patrimonio contra Don Tomás Soler Ferrer Administrador de los molinos reales. 1836. Proceso Original que en el tribunal de la baylia general del Real Patrimonio de este principado. Escribano Don José Maria Odena

6 febrer

Incluyo copia de las contestaciones que han mediado con D. Tomas Soler administrador de los molinos reales para que hiciese efectivo en la depositaria de su cargo los cuarenta y cuatro mil reales de vellon de que en aquellas se hace merito a fin de que proceda usted a practicar las diligencias conveninetes en la conformidad que se espresa en el oficio de 5 de diciembre ultimo comprendido en dichas copias. Del recibo del presente u de quedar en complimentar lo me dara usted el correspondiente aviso. [Firma de:] Antonio de Asprer.

11 febrer

El Agente Fiscal del Real Patrimonio de este principado dice: que S.M. con Real audiencia de 31 de marzo de 1835 [...] Don Tomas Soler administrador de los molinos reales debe ser el responsable de los 44 mil reales de vellon del fondo de sobrantes de dichos molinos, que [...] en el fallecimiento de D. Manuel de Ybarra.

27 de febrero

Vista la instancia fiscal de once del corriente con los reales y oficios que acompaña, y atendida la naturaleza de este negocio, y todo lo demas digno de atenderse: se manda trabar pronto y rigida ejecucion de la persona y bienes de don tomas soler por la cantidad de 44 mil reales de vellon que debia haber puesto en caja de sobrantes de los molinos y por las costas hechas ...hasta su total y efectivo pago sin perjuicio de oirle en justicia en meritos de la causa que ha promovido, y administrarsela segun corresponda a tener de las reales ordenes que obran en este expediente. Se suspende a dicho soler de su empleo y sueldo de administrados director de los molinos reales y acequia real y condal y de depositando los productos de dichos molinos, dando conocimiento a la administracion para los efectos consiguientes. Fimdo Don Antonio Joaquin de Asparer y de canal administrador y bayle general por S.M. del real patrimonio en este principado, de acuerdo y parecer de Juan Bautista Zacarias Martinez asesor del mismo

2 de marzo

Ayer noche recibí el oficio de V.S. de 29 de febrero ultimo y quedo en depositar y quedan depositados en la caja de productos de los molinos reales los 44 mil reales de vellon efectivos de que en dicho oficio se hace merito al solo y preciso fin de evitar ulteriores perjuicios y en obsequio de la orden de V.S. sin perjuicio de manifestar en meritos del espediente judicial que no soy deudor de la dicha cantidad a la referida caja, bajo cuyo supuesto habiendo ya cesado el motive que en el concepto de V.S. pudo ser causa de mi suspension interina, espero no sera necesario hacer la entrega de los fondos papeles y demas que ecsiste en mi poder al Yternventor Don Miguel Martin Soler y que se sirva pasar las ordenes convenientes a fin de evitar todo procedimiento egecutivo. Dios que a V.S.. Barcleona 2 de marzo de 1836. Fimar: Tomas Soler y Ferrer

Don Tomas Soler y Ferrer Administrador y director de los molinos reales y acequia real comparecen meritos del espediente promovido contra esta parte para poner en caja de los molinos reales los 44 mil reales de vellon efectivo que son objeto del mismo digo: que acaba de notificarme un dictamen del caballero promoter fiscal de tres del actial en el cual por lo relativo a otro espediente ejecutivo cree necesario se haga constar debidamente haberse hecho efectiva en caja otra cantidad como espresa Soler en su citado oficio.

Esta parte no tiene reparo en que conste debidamente esta circunstancia y al efecto cree conveniente recordar que la entrega se hizo a esta parte de la referida caja fue por medio del escribano del tribunal del mismo, si a V.S. pareciese bien, podria cercionarse y library un testimonio a hacer constar por medio de diligencia en meritos de los autos que realmente ecsisten en caja los referidos 44 mil reales de vellon y si creyese V.S. que algun otro sujeto debia de presencia el arqueo no tiene el exponente reparo en que asi se verifique pues cuando a V.S. el oficio diciendo que habia depositado en caja la referida cantidad asi lo habia verificado. Por tanto pido y suplico que de lo espuesto se haga en su lugar y caso el merito que corresponda y si a V.S. bien le parece comicionar el escrivano del tribunal para que se cercione y de fee de ecsistir en la caja de los molinos reales los espresados 44 mil reales a cuyo fin pongo el pedimento mas conforme a drecho. Tomas Soler Ferrer. Bcn marc 1836.

5 de març

Se declara que ha lugar a suspender los efectos de la primera parte del auto de vente y siente de febrero ultimo dirigida a la ejecucion en la persona y bienes de Don Tomas Soler por la

cantidad de 44 mil reales de vellón de que se trata, pero no ha dejar sin efecto la segunda parte del mencionado auto relative a la suspension de empleo y sueldo del mismo soler alli se espresa. [...]. Y se manda a Soler que haga la entrega correspondiente a todos los papeles caudales y demas presentes al encargado nombrado por la bailia general. [Firma de:] Baile General del Real Patrimonio de este principado Antonio de Asprer de acuerdo y parecer del don Juan batista zacarias martinez asesor del mismo.

7 de març

Don Tomas Soler en el espediente gubernativo sobre el reintegro de los cuarenta y cuatro mil reales que el difunto bayle General Don Manuel de Ybarra estrayo de la caja del Patrimonio Real con solo la ausencia del Depositario Don Juan de la Deesa, desprues de haberlos devuelto aquel en efectivo, y repuesto en caja tantas cuantas veces se practico el arqueo con asistencia del señor contador, en el modo que mejor proceda digo: que debo ser oído antes de ser condenado a responder del desfalco que se hallo en caja al tiempo de la muerte de Don Manuel de Ybarra, pues asi lo escige la defensa natural, y lo tiene mandado S.M.. La voluntad de nuestra Reyna Gobernadora fue bien espresa en la Real Orden de catorce de diciembre del año pasado, y queda confirmada con la de 6 de febrero último, que V.S. se sirvió trasladarme en oficio del dia 19. Según esta ultima Real Orden deben ser satisfechos de los fondos de la caja Patrimonial los empleados de los Molinos en calidad de reintegro, luego que haya ingresos de los mismos, y en el interin que se resuelve la reclamación pendiente contra Don Tomas Soler por el pago de cuarenta y cuatro mil reales que debe hacer efectivos no se le entregue el sueldo de administrador.

De esta disposición de S.M. se deducen dos consecuencias. Es la primera de mi reclamación y fallarse en justicia y es la segunda que no obstante la pendencia del juicio debo yo continuar en el destino suspendiéndome solo la percepción del sueldo, hasta la resolución definitiva.

No obstante de lo deducido tubo a bien V.S. decretar en 29 de febrero la suspensión de mi empleo de administrador de los molinos Reales bajo el concepto de ser deudor a la caja en los cuarenta y cuatro mil reales estraidos por el Señor Ybarra. Como esta fuese la causal del decreto de V.S. según la orden se me comunico en el citado dia 29 debia persuadirme que haciendo efectivos en caja los cuarenta y cuatro mil reales habría desaparecido el motivo, aunque infundando de mi suspensión pero me he equivocado, pues he visto con sorpresa que con el auto profesional por V.S. en cinco del corriente, al paso que se suspende la ejecución anteriormente decretada para hacer efectiva aquella cantidad, se manda llevar a efecto la segunda parte de la misma providencia con que se había acordado la suspensión de mi destino y la entrega al Ynterventos Don Miguel Martí y Soler de la caja de los molinos con los caudales y papeles de la dependencia.

Cuando se me encargo la caja reponiéndome administrador de los molinos preste [consion] de mis bienes para responmder de los caudales que debían ingresar en mi poder, en este concepto por mi interés y descargo no puedo precindir de que la entrega se verifique con la debida formalidad y asistencia del Escrivano del tribunal, el cual levante el auto correspondiente y me libre testimonio para mi esguardo y de mis bienes. En consecuencia conformándome a dar cumplimiento al auto de V.S. por consideración inútil todo recurso atendidas las ultimas providencias de V.S.

Por tant con la mas espresa y formal protesta de no entender con el cumplimiento que acabo de

ofrecer el auto de V.S. separarme de la instancia judicial que tengo puesta en reclamación de los cuarenta y cuatro mil reales, ni de perjudicarme en lo mas minimo en los derechos que puedan competirme en el seguimiento de la otra instancia.

A V.s. pido y suplico se sirva disponer que la entrega mandada en el auto del corriente se egecute con asistencia e intervenció del escribano del tribunal quien de todo levante el auto correspondiente y me libre testimonio para lo efectos que dejo explicados. [Firma de:] Tomas Soler y Ferrer. Barcelona siete de marzo de mil ochocientos treinta y seis.

Don Tomas Soler en el espediente gubernativo sobre reintegro de los cuarenta y cuatro mil reales en que quedó en descubierto el Bayle General Don Manuel de Ybarra como mejor procedo digo: que después de la larga y grave enfermedad que he padecido en mi avanzada edad, se hacen apetecibles la tranquilidad y el descanso. Por lo que hago formal renuncia del empleo de administrado de los molinos relaes y a V.s: Pido y suplico que en cuanto este a sus atribuciones se sirva admitimela o elevármela a S.M. siendo V.S: como Gefe el conducto de su direccion; a cuyo efecto pongo esta solicitud en el modo que mejor proceda y firmo. Barcelona 7 de marzo de mil ochocientos treinta y seis.

26 març

Yo el escribano interino de la baylia general del real patrimonio en este principado y don Miguel martin administrador interino nombrado por el Bayle general del mismo para la direccion y administracion de los molinos reales en el glasis de la misma y en el territorio del clot construidos, nos conferimos al efecto de hacer dicho martin entrega de los papeles , caudales y demas referente a dichos molinos, a la casa de D. Tomas Soler y Ferrer, y hallandose en ella su apoderado don Sebastian Sobregran, segun consta del poder que a la letra asi dice: Sepase como yo D. Tomas Soler y Ferrer arquitecto y maestro de obras del rey vecino de Barcelona espontaneamente otorgado todo mi poder cumplido tan bastante cual de dicho se requiera y sea necesario a Sebastian Sobregran "causidico" del colegio de esta ciudad aunque ausente como si presente fuese para que por mi y en mi nombre pueda parecer en cuales quiera tribunal (5 de febrer 1807 siendo testigos Josep Maria y don Francisco Gregorio Martin oficiales del Archivo General del Real Patrimonio) [...] Viniendo el caso de la devolucion de los 44 mil reales dem vellon, cuyo deposito verifico en la caja de dichos molinos en cumplimiento de las ordenes y providencias acordadas para evitar la egecucion que tenia "desetada" en sus bienes y efectos. Y manifestandole yo escribano que solo me hallaba facultado para levantar auto de la entrega y librarle testimonio de ella, no quise admitirle dicha protesta, y en su vista dejo que sin perjuicio de hacerla ante quien corresponda con salvedar para ello de todos sus "derechos" procedia hacer dicha entrega y en su virtud la hizo de una arca pintada, con su cerraja y llave, la cual contenia.

Una orden original de manuel Ybarra dicho soler su fecha 30 de agosto de 1827 cuyo tenor es el siguiente: baylia general del real patrimonio de Cataluña = Don Tomas soler y Ferrer = pondra a mi disposicion la cantidad de 44 mil reales de vellon efectivos del fondo del sobrante de los molinos reales cuya cantidad devolveré a V. a la mayor brevedad y en el momento de haberse de emprender las obras para que estan destinados sirviendo V. este de resguardo hasta su reintegro teniendo recibida esta cantidad. Barcelona 30 de agosto de 1827. [Firma de: Manuel de Ybarra]

[...]

De las arales cosas el nombrado Miguel Marin y el predicho Sebastian Sobregran en la mencionada calidad de apoderados de D. Tomás Soler y Ferrer me requirieron para que levantase el presente auto que firmaron y de ello doy fe. Miguel Marin, Sebastian, José Maria Odena.

11 abril

Don Tomás Soler y Ferrer en meritos del espediente ejecutivo para que pusiese en caja la cantidad de 44 mil reales de vellon, objeto principal de la instancia judicial que sigue ante el tribunal del mismo Real Patrimonio dice: Que al tiempo de hacer la entrega de la ecsistencia en caja de los molinos reales y del deposito de los referidos 44 mil reales, consecuente por V.S. con formal auto de veinte nueve de febrero ultimo, hizo el esponente la formal protesta por medio de su procurador D. Sebastian Sobregran de los perjuicios que pudiese por estravio o falta de seguridad de los consabidos 44 mil reales en efectivo, fuese ya por falta de responsabilidad del sujeto que se encargaba de la caja, o por cualquier otro motivo, y habiendo contestado el escrivano que no podia admitirla se ve precisada esta parte a presentar el presente pedimento para que en todos tiempos conste de dicha caja, en cumplimiento de lo dispuesto por V.S. a fin de que no quede elusorio lo que se declare en el juicio contensigo, si como el esponente espera, obtiene favorable decision, Por tanto pide y suplica que de este escrito y protesta que en el se transcribe se haga en su lugar y caso el merito que corresponda a cuyo fin el pedimento mas conforme a derecho. Barcelona 11 de abril 1836. [Firma de:] Tomás soler Ferrer.

Annex 18. Testament de Tomàs Soler i Ferrer

AHPB. Notari 1.187, vol. 48.

En nom de Deu Amen: Jo Don Tomas Soler y Ferrer en esta ciutat domiciliat, fill legitim y natural de Don Joan Soler y Faneca Arquitecto que fou de la mateixa, y de Francisca Soler y Ferrer conjuges difunts: Estant sa de cos y de enteniment ab claredat de potencias y sentits, fas y ordeno lo presentmen testament y ultima voluntat mia, ab lo qual anomeno en marmesors y de ell executor a Doña Cecília Soler y Mestres ma carísima muller a Joan y Francesch Soler y Mestres Socios arquitectos Academichs de la Real de San Fernando, al Doctor Don Tomas Soler y Mestres metge y cirurgia de esta ciutat, Don Joseph Soler y Mestres, Doña Cecília Tintorer y Soler, Doña Josepha Oriola Soler y Mestres tots fills meus, als quals junts y a la mahor part de ells dono ple poder y facultat de cumplir y executar est mon testament conforme baix trobaran per mi ordenat.

Sincerament mano que mos deutes sian pagats, y las injurias restituidas y esmenadas de mos bens, en la conformitat que legitimament constará.

Elegesch la sepultura a mon cos faedora en la Yglesia y en la conformitat que aparexera a dits mos marmesors, dexant tambe a sa disposicio lo numero de missas que per sufragi de la mia anima, y demes de la mia obligacio tingan a be ferme dir y celebrar.

Vull que se cumplia lo pago dels dotze reals de vello per la manda forzosa pregunta ab Reals Decrets.

Dexo y llego amos fills los dits Francesc, Tomas Josep y a Josepha Oriola Soler y Mestres en pago de sa legitima paterna, suplement de ella, part de creix y demes decrets que en mos bens

espectarlos pujan per quaslevol causa o motiu, la quantitat de dos mil duros plata a cada un de ells, pagadors a proporció que se cobrarían los credits que tingua el dia de la mia mort, y quant no "serveri" fiques el cobro de altre credit que el que tinch contra la Junta del Canal del Llobregat, deurá verificarse ab lo termini de vuit anys, a saber mil duros en cada any, començant a pagarlos al primer de ells que contragui matrimoni, y en lo cas de no contraerlo ningú, dega lo infraescrit mon fer lo primer pago al major de ells y después succesivament; volent empero que contraent matrimoni algún de dits mos fills, sia preferit en lo cobro de son llegat, als que no lo hauran contret; de lo que me ougan librement disposarne; pero en lo cas de morir sens fer testament y sens fills deura la part del tal aixi morint repartirse per igualtat entre tots los demes germans y germanas que li sobreviuran.

Es ma voluntat que tocant lo cobro de lantecedent llegat a ma filla la dita Josep Oriola sens haver contret matrimoni se invertesquia a utilitat de ella, ab intervencio y coneixement de sos germans, per a que en el cas de que morta la mia muller y finit li us de fruit de que fare mencio, no volent viurer en la casa y compañía del infraescrit mon hereu ab sos reddits y la quantitat de cen vint y sich lliuras que imposito a est la obligacio de haverli de contribuir annualment per tersas anticipadas per sos aliments, mentres se mantendrá en lo estat de soltera, puga tractarse ab la decencia corresponent.

Deixo y llego a la dita ma filla Cecilia Tintorer y soler, la qual doti al temps de la celebracio de son matrimoni ab ramón tintorer quatre cents duros plata per una vegada solament, ab qual quantitat la igualo als demes germans seus, pagadors después de quatre anys de haber cobrat los dots los altres germans.

Anomeno usufructuaria de tots mos bens y drets e immobles haguts y per haver a la dita ma mulle Doña Cecília Soler y Mestres durant la vida natural y mantenintse de mi ciuda, ab la obligació de haver de pagar los mals y carrechs de ells, y de mantener en sa casa y compañía a la dita Josepha Oriola filla als dos comuna, fins a prendre estat, fent "tesar" las dos terceras parts del liquit resultant de dits mos bens, y que hagia de entregar la altre tercera part al infraescrit mon hereu per los alimnets de ell y de sa familia "exonesantla" de haver de donar compte mi rao a persona alguna, encara que per dret y estiguia obligada; si em pero la dita ma muller volria abdicarse del dit us de fruit per lo amoino de la administracio, per est cas vull que continue en la habitar lo mateix piso de la casa que actualmente habito ab tot son aparato y que tinga per son us y servey lo de tota la roba de casa, debent a mes venint dit cas de donarli lo dit mon hereu las matexas os terceras parts del liquit resultant de dits mos bens per mi a ella señaladas.

De lo restant de mos bens mobles e immobles haguts y per haver, drets y accions mias universals qualsevols que sian y que me pertañen y pertañeran per qualsevol causa o motiu, hereu meu universal fas e instituesch a dit Joan Soler y Mestres mon fill primogenit a sas liberas voluntats.

Revoco ab lo present meu testament tots y qualsevols altres testaments, codicis y demes especies de ultima voluntat mia, per mi fins vuy dia fets y fetas, en poder de qualsevols Notaris, encara que contingan paraulas derogatorias, de las quals no degües fer mención, volent que est mont testament a tot altre prevalga. Aquesta es la mia ultima voluntat que vull valga per testament, codicit o per aquella altre especie de ultima voluntat que millor en dret valer puga. Fet y firmat fou en la ciutat de Barcelona als setse de juny de mil vuit cents trenta set. Tomas Soler y Ferrer.

Annex 19. Testament de Cecília Soler i Mestres

AHPB. Notari 1300, vol. 14.

En la ciudad de Barcelona a 19-11-1854 constituido personalmente ante mi el notario y testigos abajo nombraderos Don José Campreciós y Vilá negociante de carnes natural y vecino del pueblo de Espluga, en calidad de marido y como a tal mas conjunta persona de su esposa Doña Josefa Soler y Mestres, me ha requerido para que en atención de haber fallecido el día ocho del actual su suegra Doña Cecilia Soler y Mestres viuda de Don Tomas Soler Arquitecto que fue de esta ciudad, en la casa sita en referido pueblo de Espluga, y a que tenia noticia positiva que me había entregado cerrado su testamento en el año mil ochocientos cuarenta y ocho, que el objeto de otro requerimiento y auto seprado de este día, a bien y publique dicho testamento: en consecuencia de cuyo requerimiento, y estando cierto de la muerte de la testadora por la fe de óbito que me ha exhibido, he manifestado la [...] que contenía el consabido testamento cerrado en debida [...], y con el competente auto de entrega en la carpeta en virtud de lo que lo he abierto y publicado en alta voz en presencia del mismo queuirente y testigos, cuyo hace entrega y testamento sin a la letra como siguen. En la ciudad de Barcelona a los once de abril de mil ochocientos cuarenta y cinco; constituida personalmente ante mi el notario y testigos infraescritos en mi Despacho Doña Cecilia Soler y Mestres viuda de Juan Soler Arquitecto vecina de la presente ciudad, hallándose en perfecta salud, claredad de potencias y firme habla, me ha entregado la presente plica cerrada con oblea dentro la cual ha dicho hallarse su testamento escrito de mano agena pero firmado de su puño propio, con el que dice revocar todos y cualesquiera testamentos y especies de ultima voluntad por ella hechos anteriormente, y en especial el que entregó cerrado al Notario de esta ciudad Ramon de Miquelerena en catorze de junio del año mil ochocientos cuarenta y tres, o en otro mas cierto dia aunque en ellos hubiese continuada palabras derogativa que debiese mencionar, pues que de ellas se apuntaba y quería que el presente a los demás prevaleciese. Requiriendome para que durante su vida lo guardase y después de su óbito, requerido lo abrise y publicase, dando las copia autentica que fueren pedidas por los que pretendiesen interés. En cuyo testimonio otorga este auto de entrega en la ciudad dia mes y año sobre notados. Siendo presentes por testigos rogados de boca propia del señor Don Joaquin Burgos y Don Pedro Pablo Gosé escritores vecinos de esta ciudad, los cuales junto la señora testadora a quin yo el infraescrito notario doy fe conocido, lo firman todo de su mano. Cecilia Soler Mestres= Joaquin Burgos testigo= Pedro Pablo Gosé testigo= Ante mi = Francisco Madriguera y Gelabert Notario. En nombre de Dios Yo Cecília Soler viuda de Don Tomas Soler Arquitecto que fue de esta ciudad, hija legitima y natural de Don José Mestres y Doña Esperanza Gramatxes consortes difuntos. Hallandome a edad ya avanzada, pero en perfecta salud, claredad de potencia y sentidos, y firme habla, queriendo disponer de mis bienes hago y ordeno el presente mi testamento que informa a siguiente.

Nombro en Albacera que el executore a mis queridos hijos Don Juan, Don Francisco de Asis, Don Tomas, Doña Cecilia, y Doña Josefa Soler y Mestres, como y también a mi hierno Don Ramon Tintorer y Don José Campreciós Esposos de dicha Doña Cecilia y Doña Josefa, dándoles facultad a todos y a la mayor parte para cumplir esta mi última disposición en la conformidad hallaran ordenada; ya la dirección de los cuales dejo también el entierro a mi cadáver hacedero, y asi mismo el funeral.

Quiero si, que en descanso de mi alma y demás en obligación, se me hagan celebrar por mi infraescrita heredera doscientas misas rezadas de caridad siete sueldos seis dineros cada una por los Capellanes y en la Yglesia que fueren del agrado de aquella.

Quiero también que mi deuda si las dejase en el dia de mi fallecimiento sean satisfechas sin forma de juicio, mientras conste de su legitimada.

Dejo y lego a la viuda y familia de los que murieron en la guerra de la Yndependencia los doce reales vellón prevenidos en Reales Ordenes vigentes.

Dejo y lego a cada uno de los citados mis hijos Don Juan, Don Francisco de Asis y Don Tomas Soler y Mestres, y Doña Cecilia Tintorer y Soler consorte del nombrado Ramon Tintorer la cantidad de doscientas libras catalanas en pago y satisfacción de su legitima materna, y demás derechos que pudieren pretender en mis bienes, pagaderos por mi infraescrita heredera a los tres meses de mi fallecimiento.

En el remanente de mis bienes muebles y sitios presentes y futuros, nombre, derechos, acciones, créditos, y demás que me correspondan y en lo sucesivo pueden competirme y en especial de las seis veintenas partes que posseo de un censo anual de ciento ochenta y cinco libras cuatro sueldos seis dineros radicado sobre unas casas sitas en la calle de la Puerta Nueva y els Patons de esta ciudad que posee Francisco Capará, y las que me espectan como hereden libremente instituida por mi tio Don Estevan Gramatxes y Saball en su testamento que entregó cerrado al Notario D. José Maria Òdena en tres de agosto del año mil ochocientos veinte, y después fue publicado por el mismo en veinte y dos de Marzo de mil ocho cientos veinte y uno instituyo y nombro en heredera mia universal a la precitada mi hija Doña Josefa Soler y Mestres consorte de dicho Don José Campreciós, a las libres voluntades.

Revoco con el presente cualquiera otro testamento y especies de ultima voluntad por mi hechas anteriormente y en especial el que entregué cerrada al Notario de esta ciudad Don Ramon de Miquelerena en catorce de Junio del año mil ochocientos cuarenta y tres, o en otro mas cierta dia aunque en ellos hubise parabras derogativas que debieren ... pues que de ella me aperto, y quiero que el presente a los demás prevalesca.

Esta es mi ultima voluntad que quiero valga por testamento solmne, numcupativo, codicilo, o por aquella especie de última disposición que mejor en derecho proceda.

Fue hecho en la ciudad de Barcelona escrito de mano ajena pero firmado de la mia propia a los once de abril del año mil ocho cientos cuarenta y cinco, y el que apruebo, me ratifico y confirmo. Cecilia Soler y Mestres. De todo lo que el citado compareciente don José Campreciós me ha requerido formar el presente auto publico, al que fueron testigos Don Enrique Molló Escritente, y Don José Barberi escultor vecinos de esta ciudad. Y el requiriente conocido de mi el autorizante notario, y previamente enterado de palabra que de este testamento le ha de tomar razón en la contaduría de hipotecas de esta ciudad dentro el termino de sesenta días contaderos, desde el siguiente al de la muerte de la testadora bajo pena de nulidad al temor de lo prevenido en el último Real Decreto vigente, lo firma de su mano en mi presencia de que doy fe.

En nombre de Dios Yo Cecilia Soler y Mestres viuda de Don Tomas Soler arquitecto, hija legitima y natural de Don José Mestres y de Doña Esperanza Garmatxes consorte difunta. Hallandome en cabal salud, claredad de potencia y sentidos y firme habla, sabiendo que el que

puede testar también puede y leer lícito codicilar por esto deseando adicionar el testamento que con fecha de onze de abril de 1845 entrego cerrado al Notario D. Francisco Madriguera que sería así mismo guardador de esta mi disposición, formo el presente mi codicilo, en virtud del qual declaro que relevo y absuelvo a mi heredera allí instituida de obligación de hacerme celebrar a sus espensas el funeral y misas que ordené en dicho mi testamento, por cuanto esta obligación queda ya impuesta a mi hijo mayor Don Juan Soler y Mestres y explicado en la escritura que para ello y otras cosas obligatorias firmo en poder del notario Don José María Odena en el año 1847, quando tuvo necesidad de mi consentimiento y firma para el préstamo que tomo con escritura ante el mismo notario Odena a fin de reedificar otra de las casas de la calle de la Canuda o sea la de frente casa Peguera; de consiguiente encomiendo a los Albacea nombrados en mi calendario testamento el estricto cumplimiento de aquella obligación del año pasado a poder de Odena; y a cuyos nombramientos añado ahora con iguales cargos y facultades de Don José Cuxart y Lopez, y a Don Juan N. también, cuyo apellido no recuerdo en este momento prior Que es en el día de la Colegiata de Santa Anna de esta ciudad.

El legado que de doscientas libras que por legítima materna, parte de ..., y demás ... que les pudiesen tocar, hice a mis queridos hijos D Juan, Don Francisco de Asis, Don Tomas y Doña Cecilia Soler y Mestres, lo reduzco ahora a cien libras a cada uno.

Confirmando todo lo demás contenido en el espresado mi testamento, que quiera valga, la presente adición condicionar.

Esta es mi última voluntad que quiero valga por codicilo solemne, número activo, o por aquella otra especie de última disposición que el mejor en dicho proceda. Fue hecho en la ciudad de Barcelona a los 19 de Marzo de 1848, y al que me ratifico y firmo (que no se oponga a las antecedentes rectificaciones).

Annex 20. Testament de Joan Soler i Mestres

AHPB. Notari 1.315.

“És important saber que aquest testament no es va arribar a obrir mai per motius que es desconeixen. S’ha trobat entre altres testaments tancats que existeixen en l’Arxiu de Protocols de Barcelona”.

En la ciudad de Barcelona a los 7 de marzo de 1857, Don Juan Soler y Mestres natural y vecino de esta ciudad me ha entregado en estedia un pliego cerrado dentro el cual ha espresado hallarse su testamento a cuya entrega fueron testigos Francisco Domingo Losada y Francisco Gató vecinos de esta ciudad.

En la ciudad de Barcelona a los 7 de marzo de 1857 Juan Soler y Mestres Arquitecto por la Nacional Academia de San Fernando natural y vecino de esta ciudad, estando bueno y salud corporal y con claridad de potencias y sentidos ha entregado al infraescrito Notario este pliego cerrado que ha dicho contiene su testamento escrito y firmado de de mano con el cual revoca los demás por el hechos hasta el día de hoy aunque contengan palabras derogatorias de las que debiese hacer mención queriendo [...] prevalga y que sea custodiado en mi poder sin ser abierto ni publicado hasta después de su fallecimiento. A lo que fueron partes por testigos por el testado llamados y rogados Don Domingo Losada y Francisco Gató Carrera vecinos de esta ciudad, y el testador conocido del infraescrito notario lo firma con dichos testigos. [Firma de:] Juan Soler y Mestres.

En nombre de Dios y la Virgen María: Yo Juan Soler y Mestres Arquitecto por la Real Academia de San Fernando, natural y vecino de esta ciudad, hijo legitimo de Don Tomas Soler y Ferrer Arquitecto y de Doña Cecilia Soler y Mestres conjugues difuntos; estando con buena salud corporal y con claridad de potencias y sentido, hago este mi testamento con el cual nombro por mis Albaceas a mi esposa María Soler y Lines, a mis hijos Tomas, Cecilia, Francisca, Rosa, Carmen, Eulalia, Ysabel y Juan Soler y Lines, al Doctor en medicina y cirugía Don Tomas Soler y Mestres mi hermano y al Doctor Salvador Mestres y Llonga mi primo, a los cuales juntos y a la mayor parte de ellos doy todas las facultades necesarias para cumplir y ejecutar lo que por mi hallaran dispuesto y ordenado.

Primeramente quiero que si a mi fallecimiento hubiera pendiente alguna deuda sea pagada.

Dejo mi entierro; funerales y misas celebraderos para descanso de mi alma, a la voluntad de mi esposa previniéndole el lujo para ahorras gastos; pero con la condición que a ella a mis hijos y Albaceas impongo de que se practiquen cuantas diligencias preste la ciencia y el arte para cercionarse y estar seguros antes de taparse en el ataúd y enterrarme que he verdaderamente fallecido, ecsigiendoles toda la responsabilidad personal posible.

Dejo y lego el usufructo de todos mis bienes a mi esposa la nombrada María Soler Lines y Badia del cual y de sus aumentos pueda disponer a sus voluntades, cuyo usufruto cesará de percibir si contrajere segundo enlace, con la obligación que la impongo a pagar con el mismo usufructo las cargas que pesen sobre mis bienes por razón de contribuciones y por censos y censales, y de mantener a los hijos a ella y a mi comunes en todo lo posible y necesario a la vida humana, a saber a los barones hasta la edad de 25 años si se conservan solteros y a las hembras hasta que tomen estado, previniendo que unos y otros deben trabajar en lo que sus facultades les permitan a utilidad de su madre, mientras que reciban de ella los alimentos sin que nadie por motivo alguno ni pretesto pueda pedir a mi esposa cuenta ni razón de sus actos.

Autorizo a mi esposa paraqué en el caso de necesitarlo para acudir a sus necesidades y las de la familia pueda empeñar y vender todas las alajas de mi casa a sus voluntades.

También autorizo a mi esposa para qué sobre mis bienes pueda disponer de la cantidad de dos mil libras a favor de aquel o aquellos de nuestros hijos que guarden con ella mas buen comportamiento o entre todos si se lo tuviesen igual; y si lo que no espero ninguno de ellos tuviere con su madre aquel respeto y miramiento que le son debidos podrá disponer de aquella cantidad a favor de la persona que más bien le parezca; esto debe entenderse si mi esposa durante su vida no ha necesitado valerse de la espresada cantidad para sus necesidades que podrá verificarlo.

Hago prelegado a mi hijo Tomas Soler y Lines de la librería de dibujos, papeles e instrumentos pertenecientes a mi facultad que me correspondan el dia de mi muerte, exceptuando los papeles de los que resulte algún crédito a mi favor que se entregaran a mi esposa para los efectos que mas abajo espresaré; y con respeto a los cuadros colocados en las paredes podrá la propia mi esposa retener los que guste para memoria y usos que estime convenientes y los demás quedarán a favor de dicho mi hijo Tomas a sus voluntades.

En la otra mitad de todos mis bienes que en dicho dia posea y me correspondan por cualquier causa o razón finido que sea el usufructo que he legado a la referida esposa que seria el dia de su muerte, heredero mio instituyo nombro a mi hijo Tomas Soler y Lines, pudiendo disponer libremente de aquella mitad de bienes si muere con hijo o hijos legitimos y de legitimo

matrimonio barones o hembras que antes o después de su muerte lleguen a la edad de poder hacer testamento; y para el caso de morir sin tales hijo o hijos, o con ellos pero no lleguen a la edad de hacer testamento, entonces mi referido hijo Tomas tan solo podrá disponer de la cantidad de dos mil libras o igual cantidad que haya correspondido a cada uno de los otros hermanos, que deberán servirle en satisfacción de sus derechos legitiarios paternos y maternos, de las que podrá disponer libremente; y en lo restante de mi herencia a el sustituyo y heredero mio universal instituyo al otro mi hijo baron Juan Soler y Lines y a mis hijas Cecilia, Francisca, Rosa, Carmen, Eulalia e Ysabel Soler y Lines no a todos a la vez sino el uno después del otro con las mismas condiciones impuestas a mi primer heredero Tomas, por lo que respeta a morir con hijos o sin ellos y que lleguen a la edad de hacer testamento, pero en cuanto a la facultad de disponer de la dicha cantidad de dos mil libras para el caso de morir sin hijos que tan solo compete a mi hijo Tomas porque se supone que el nuevo heredero había ya cobrado el legado cuando substituya al primero; en el caso que todos mis hijos substitutos herederos mueran sin hijo o hijos el último de ellos asi muriendo podrá disponer libremente de la mitad de mi herencia a la cual son llamados por substitución.

Prevengo que si al tiempo de abrirse a favor de alguno de mis hijos o hijas hubiese aquel fallecido con hijo o hijos quiero que entonces entren a la herencia de su padre o madre en el modo en que se hallen instituidos, sin que a esta clausula pueda dársele otra interpretación que el objeto que me llevo al ordenarla, que es el evitar la caducacion del grado.

Prohibo a mi heredero instituido y a los substitutos la detracción de mis bienes de la cuarta “vebelianica” y de cualquiera otro derecho de heredero que pueda corresponder a los herederos grabados.

Prevengo que si a mi fallecimiento dejase pendiente algún crédito activo quiero que mi esposa Maria Soler y Lines lo cobre por si sola dejándola la cantidad o cantidades que realice a sus voluntades paraqué disponga de ellas como bien le parezca y a este fin la autorizo cumplidamente.

Aunque todos mis hijos saber que la Ymagen de Nuestra Señora de los Dolores con su escarparte y religiosidad corresponde exclusivamente a mi dicha esposa Maria Soler y Lines por haberla adquirido directamente y con mi consentimiento, sin embargo para evitar dudas declaro que ha sido siempre y es de su propiedad sin que yo tenga el menor derecho y por lo tanto puede disponer libremente a sus voluntades.

Nombro en curadores de las personas y bienes de mis hijos que a mi fallecimiento sean menores de edad a la referida mi esposa Maria Soler y Lines, al Doctor Don Francisco de Asis Mestres primo mio, al Doctor Don Tomas Soler y Mestres Medico Cirujano mi hermano, a Don Luis de Pous y Fuster Abogado y a Don José Oriol Mestres arquitecto mi primo, a los cuales doy todas las facultades que como tales curadores por derecho les compete, librándoles de prestar caucion alguna.

Reboco con este mi testamento los demás por mi hechos hasta el dia de hoy, ahun cuando contenga palabras derogatorias de las que debiese hacer mención, queriendo que este a todos prevalga.

Esta es mi ultima voluntad que quiero valga por testamento, codicilio o aquella otra clase de ultima disposición que mejor en derecho valer pueda.

Hecho fue en la ciudad de Barcelona a los seis días del mes de marzo del año mil ocho cientos cincuenta y siete.

Artículos adicionales.

A la nombrada mi esposa Doña María Soler y Lines la relevo espresamente de tener que prestar caucion alguna por razón del usufruto que la he legado con este testamento.

No pudiendo en el dia saber positivamente cual será mi patrimonio cuando deban adquirirlo mis hijos porque puedo yo disminuirlo valiéndome de el para mis necesidades durante mi vida, nombro para la repartición entre mis dichos hijos a todos los curadores espresados en este mi testamento o la parte de ellos que sobrevivan, mando a todos mis dichos hijos deban estar a ella sin contradicción alguna para evitar pleitos y disputas.

Barcelona a los seis días del mes de marzo del año mil ocho cientos cincuenta y siete.

Annex 21. Testament de Tomàs Soler i Linés

AHPB. Notari 1.315, volum 78, p. 1107-1109.

En la ciudad de Barcelona a los veinte y ocho de mayo de mil ochocientos setenta y cuatro. Don Tomas Soler y Lines casado de edad cuarenta y ocho años vecino de esta ciudad, Agrimensor, hijo legitimo y natural de Don Juan Soler y Mestres y de Doña Maria Lines consortes, esta viviente y aquel difunto, afirmando y apareciendo que tengo la aptitud legal necesaria para este auto, y cuya persona, profesión, y vecindad, doi fe conocer el infraescrito Don Joaquin Odena Notario del Colegio del territorio de esta Audiencia, y reino de la presente ciudad, con comparezco ante el mismo, y digo; que me hallo con buena salud corporal, con claridad de potencias y sentidos, y queriendo disponer de mis bienes, hago este mi testamento, con el cual nombro por mi albaceres, a mi esposa Doña Elvira Roquer, a mi primo el doctor Don Salvador Mestres, y a mis tios Don Tomas Soler, y Don José Camprecios a los cuales juntos, y a la mayor parte de ellos, doy todas las facultades necesarias, para cumplir y ejecutar , cuanto por mi hallaron dispuesto y ordenado.

Quiero que si a mi fallecimiento tuviere alguna deuda sea pagada.

Dispongo que mi cadáver sea sepultado en el cementerio general de esta ciudad, y en un nincho nuevo, que contenga osario, y dejo a la disposición de mis dichos albaceas, los funerales, y pios sufragios celebraderos para buen de mi alma a cuyos fines se gaste de mis bienes lo necesario.

Es mi voluntad que antes de dar sepultura a mi cadáver, se practique lo conveniente, según las reglas que preste la ciencia y el arte, para adquirir completo convenimiento de que soy ya cadáver, ecigiendo en su caso toda la responsabilidad posible, a quien corresponda.

En todos los demás bienes mios, muebles y raíces, derechos y acciones, que en el dia tengo y adquiriera en adelante por cualquier causa o razón, heredera mia universal instituyo y nombro, a mi referida esposa Doña Elvira Roquer y Roquer, Pudiendo la misma gastar de mis bienes todo lo que tenga a bien, para vivir con la decencia que le corresponde, relevándola de formar inventario, y de tener que dar cuenta ni razón a nadie de sus actos, y de toda intervención agena; sin que los herederos substitutos que elegiré, puedan tener mi ejercer la menor intervención directa ni indirecta en lo que mi esposa y heredera gaste de mis bienes para vivir; y de lo que tal vez reste de mis dichos bienes, después del fallecimiento de la propia mi esposa

heredera, a ella sustituyo, y por mis herederos instituyo por iguales partes, a mis ahijados y sobrinos, Ramon Bulbena, y Trinidad Ramis, y al que lo es de mi dicha esposa José Roquer en el concepto y condición precosa, de que mi madre política Doña Asuncion Roquer, se sobreviva a su hija y esposa mia Elvira Roquer, quiero que aquella mientras viva disfrute como usufructuarua de la mitad del capital que tal deje mi esposa si su fallecimiento procedente de la herencia mia; y la otra mitad pasara, igualmente que la que usufructure mi refrida madre política, a mis nombrados herederos substituidos entendiéndose siempre esta ultima estinguido que sea aquel usufructo.

Revoco con este mi testamento los demás por mi echos hasta hoy, aun cuando contengan palabras derogatorias de las que debiese hacer mención, queriendo que este a odos prevalga.

Esta es mi última voluntad que quiera valga por testamento que mejor en derecho valer pueda.

Asi lo otorgo y firmo, siendo testigos por mi llamados y rogados Don Pedro Francisco de Baly y Magriña y Don José Albertos Ballester vecinos de esta ciudad: a todos he leído íntegramente este testamento después de haberles advertido el derecho que tienen de léeselo por si doi fe hostil dados albaceas. No valen asilo apruebo y firmo. Tomas Soler, José Albertes, Pedro Francisco de Bahy, Joaquim Òdena.

ANNEX. SEGONA PART

Annex 22. Preguntes del qüestionari de Zamora referents a l'agricultura⁶¹⁴

30. En qué estado se halla la agricultura de secano y de regadío, si está unida con la cría del ganado, cuáles son los estorbos que impiden su adelantamiento, y cuáles los medios de fomentarla sólidamente.

31. Si en el término hay comunes o realengos, cuántos son, si están cultivados o incultos, qué provecho saca de ellos el vecindario, qué frutos o plantas producen; y si hay terrenos incultos de particulares, y cuál es la causa de no cultivarse.

32. De qué calidad es el término del pueblo, si la tierra es húmeda, seca, fértil o estéril, arenosa, pantanosa, de montes, llanos o vegas, y en cuántas clases suele dividirse.

33. Si las tierras de secano, regadío, viña y demás plantíos del término están repartidos entre pocos o muchos labradores, por arrendamientos temporales, por enfiteusis u otros contratos, cuáles son éstos y qué prácticas hay sobre cada uno.

34. Qué cota se acostumbra a pagar a los dueños de las tierras por cada género de contrato, y si se da en frutos o en dineros.

37. Si hay viñas, olivares, moreras, naranjos, limones, castaños, algarrobos u otros árboles fructíferos, y si entre esas plantas cultivan otros frutos.

39. La cantidad de trigo, de qualquier especie que sea, que se coge en el pueblo, y la de otros frutos y simientes, cuáles son los más principales, su calidad, y si antes de ahora se cultivaban otros frutos diferentes de los que se cogen en el día.

40. Cuántas medidas produce cada una que se siembra de trigo y otras simientes, formando este cómputo por medio de quinquenios sobre la cosecha general.

⁶¹⁴ CODINA, Jaume; MORAN, Josep; RENOM, Mercè (1992). *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco Zamora*. Barcelona: Curial Ediciona Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 28).

43. Si son de mucha extensión los terrenos que se riegan, y cuánto más produce y vale más una fanega de riego que otra de secano.

44. Si hay tierras llanas de buena calidad y libres de avenidas que se puedan regar fácilmente sacando agua de río o aprovechando otras inútiles o pérdidas.

50. Si en el término hay más o menos bosques de los que había antiguamente, y qué estímulos o medios habría para que se aumenten sin perjuicio de la agricultura.

55. Si antes de ahora ha habido más prados, y si podrían aumentarse y por qué medios.

72. Si en el término del pueblo se crían algunas plantas sin cultivo, como sosa, barrilla, esparto, juncos, mimbres, palmas, grana Kermes, rubia, malvavisco, regalicia u otras raíces, setas, hongos, criadillas u otras plantas que puedan servir de alimento, arte u otros usos; cómo se aprovechan ahora y a quién pertenecen.

Annex 23. Respostes d'algunes de les preguntes del qüestionari de Zamora sobre temes d'agricultura d'alguns municipis regats pels Canals d'Urgell

Ventoses (Preixens)

30. La agricultura de secano es en el maior erado no hai regadío los motivos referidos en el número 8.

8. No se hallan molinos ni baranes, ni se riegan las tierras de las aguas del dicho rio [Sio], por no poderse dirigir el agua por falta de medios, se halla un puente pequeño, y no se paga, ni se pueden hazer conducciones de madera por no ser el rio caudaloso [...].

31. En el termino no hai otras tierras incultas que las necesarias para los pastos de los animales, así vacunos, como mulares, ...

32. En el término hay tres especies de tierra de primera, de segunda y tercera calidad, toda de secano muy seca y medianamente fértil hay algunos huertecillos y los demás secano.

33. Las tierras tanto son de viña, olivos, y árboles plantados están repartidas entre todos los vecinos del [...] y son propias de los mismos.

34. No se paga costo alguno.

37. Ay viñas, olivos, encinas, algunos almendros, perales y olmos.

38. La practica sobre la siembra es que solamente se ciembran las tierras barbechadas, con dos recas lo menos, y se puede tres o cuatro, porque cuantas mas rejas tiene la tierra es mas bueno el trigo, y pesa y produce más, se siembra luego que caye la sementera que el mas apreciable es en los meses de setiembre y octubre , y hasta medio noviembre si los barbechos son limpios muchos de ellos no se siembran con arado sino con un intrumento llamado rasclets...

39. El trigo senteno y demás granos, unos años con otros contando los fértiles con los esteriles por decenios resultan sinco quarteras por cada uno, que se siembra, de vino se cogeran unos años con otros unos 2.500 cantaros, de aceite unas 1.000 quarteras todos son de buena calidad.

40. Ya esta dicho en el numero antecedente.

43. No hay como esta dicho.

44. No hay tierras de regadío, hay muchas de llanas que con facilidad podrían regarse sacándose el agua del rio Sio haciendo resclosas, y son libres de avenidas.

50. Antiguamente tubo el termino o la mayor parte era bosque, y no es dable el aumentarse sin perjuicio de la agricultura, porque el que era bosque o [...] plantado de vino y olivos y reducido a cultura

55. No ha habido Prados.

72. En el termino se crían algunos juncos, [...] de los cuales no se aprovechan para nada.

Thomas de Borrás comisionado por el ayuntamiento, 26 de junio de 1790.

Artesa de Segre

30. Se trobe lo estat del pages o terra part de secà part de regadiu.

31. No y ha res.

32. Lo terreno es mol humit y no gaire abundos.

33. Las terras de seca y de regadiu están repartits ab pocs pagesos.

34. No y ha res.

37. No tñim sino viñas, olives y algunes Moreres no y a res mes.

39. La quantitat del blat es 100 quarteras, ordi 104, espelta 100, cànem 80 arobas.

40. Que produix quatre per tu. Any per altre.

41. Lo que se regué en la ... es aigua del riu.

42. Se rega sempre que baixa aigua per la Segre.

43. Que es molt poch la terra que se regué. Produeix una mica més la terra de regadiu que de secà.

44. No y a res.

50. No tenim res.

55. No tenim res.

72. No tenim res.

Artesa de Segre, 9 de juliol de 1730.

Puigverd d'Agramunt

30. La agricultura en este pueblo, y término es de secano, y de regadío, por razón de la indigencia y malas cosechas, esta en estado de decadencia, por la cual no se cultivan bien las

tierras, esta unida con la cria del ganado, que se mantiene con las hiervas del termino que son del común, y no se sabe los medios para fomentarla sólidamente.

31. Hay en el termino tierras comunales, que algunas se cultivan otras quedan incultas, y sirven para pastos del ganado.

32. La calidad del termino de este pueblo es seca y esteril, y muy parecida a la del llano del Urgel.

33. Las tierras, y plantados de viña, y olivos, no están repartidas por Arriendos temporades entre grabadores, si que cada uno se las cultiva a su gusto.

34. No hay que decir sobre esta pregunta.

39. Se suele coger en el termino de este lugar regulado por quinquenio lo siguiente: trigo xeixa 1.690 quarteras, de Centeno 900 quarteras, de ordio, o sevada 773, de ordios 30, de algiste o mil ... de vino 1.129 carregas. Aceite 10 cortanes, de cáñamo 30 y antes de ahora no se cultivaran otros diferentes frutos de los que se cogen en dia.

40. Lo que produce cada quartera al año regado por un quinquenio es el trigo xeixa 3 quarteras por 1ª El centeno Idem, ordio o cevada 4 por una y el producto anual de los demás frutos no se puede decir.

41. Hay algunos huertecitos que se riegan de agua del rio Sió que los mas de los veces no corre, y se pierden las verduras por falta de agua.

42. No hay nada que decir en esta pregunta.

43. No son muchas las tierras de riego en este termino, y las pocas que hay producen, y se pagan al doble cada fanega de riego que la de secano.

44. No hay de las tierras que expressa esta pregunta en todo el termino de Puigvert.

50. No hay nada que decir sobre esta pregunta.

55. No hay nada que decir sobre esta pregunta.

72. Solo se repara, que se cria alguna poca de rubia nada mas de lo que dice la pregunta.

13 de junio de 1790 Thomas Blanch, Mateo Sala, Carlos Oromí, Carlos Galano, Martín Pier, Josef Marçà, Ventura Cots.

Anglesola

30. Parece se va mejorar la agricultura, y tuviera sus auges si tuviese regadío. Esta unida con la cria del ganado preciso para el abasto de la carnizeria.

31. Toda la tierra se cultiva y produce los granos, y frutos relatados en los números 19 i 39.

32. Toda es de secano, fértil en los años de lluvias, y aires frescos; y mucha parte de ella es cascallosa, y esta es de infinita calidad, tanto mas, quanto mas de cascafo.

33. No hay repartimento en el termino porque es en si libre, y cada uno posee por lo regular, lo que adquirio sin emphiteusis ni semejantes contratos.

34. Los amos de las tierras concedidas a parceria acostumbran percibir la mitad de los frutos. Si rara vez se arrienda alguna porción de tierra, se saca en dinero el valor de lo que prudencialmente reeditaría en frutos, havida la razón de las contingencias.

39. La cantidad de frutos que año con otro se recoge es: vino 1.750 cantaros, aceite 2.000 quartales, cáñamo 300 arrobas trigo candial 850 quarteras, mezclilla 1.700, centeno 850, ordio 1.700. Almendras, que en rarismo año abundante, se recoge en 1.000, en otros 200 y en lo mas de los años ninguna por razón de que las mata el frio, y las que no mujeres y niños se las comen al empezar a saronarse. Son los demás frutos a corta diferencia como en otros tiempos, excepto las almendras que por dicho motivos, y porque los arboles se mueren, y otros para infructíferos se arrancan, van de [...]. Del grano es la cota sobre el cobre del señor, del vino y aceite ahun sobre la Primicia.

40. Cada siembra produce regularmente en años fértiles, como diez por una; en los esteriles que acaecen más frecuentemente, a lo malo doblan la semilla y aveces no se recogen.

41-42-43. Como no ay agua para regar de modo alguno, salvo una Noria particular, y algun pozo, apenas ay huertos, verduras. Los frutos tardíos son únicamente un tantico de verzas, ...; y otros pocos granos para el alimento de los animales. En avenidas de agua se verifica la tierra notablemente muy fructífera, y quasi es el único consuelo que queda a este termino para asegurar la cosecha. Siendo asi que favorecido con crecidas avenidas produgera abundantemente.

44. Toda la tierra es llana de la calidad explicada en el numero 32. Se encuentra una buena disposición de acequias con equilibrio para que ninguno quede defraudado de la fecundidad de las avenidas.

47-51. Se carece de leña, la que han de llevar de 3 oras lejos, o valerse de la esporga de los arboles de secas, sarmientos, abrofos, y leños que mueren o se arrancan de por si o de propósito por su inutilidad. No ay bosques ni montes, y las materias combustibles son las sobredichas, y el carbón que trahen es 6 oras de distancia. Hormigueros no se hacen por falta de leña. No hay terreno proporcionado para bosque por ser todo llano y de cultivo.

54-55. No hay ni hubo prado alguno. Solo con el beneficio de una azequia de agua del Segre o Noguera se pudieran formar. En los años lluviosos, naze copia de hierba que se da a las bestias ahun de lavor quanto no se fatigan mucho; asi se limpian sembrados, medran mejor, y se ahorra mucha cevada.

72. Se crian en el termino ajenxos, apio silvestre, espárragos, aro, borrajas, brionia, buglosa, paniquesillo, abursa pastoris, cardo en diferentes especies, sentaura mayor, y menor, y bartetica, pico de sigueña, celidonia, acicorias, consuealdas, mansanilla, cogombrillos amargos, lingua canica, diente de león, yesgos, cola de mula, agrimonia, fumaria, alobas, hongos, regalicia, alicacobos, beleño, y pericon, malvas, verdolagas, oreja de raton, gatillos, onomis, cardocorredor, mentrastro, tomillo, ruda, hinojo, camedrios, marrubio, trebolentres, especies, rubia tintorum, pentafilon, pinpinella, crisantomo, verbera, dormidera marina, o corniculatu, amapolas, zaragatona, hierba de mora, hortigas, bardana, correjuela mayor, titubalo en cinco especies, mercuriales, scorpiodes, sanguinaria, yerba turca, mille grana, curativa del mal de

pedra y calenturas. Nacen sin sembrarlas y fuera de los pocos huertos que hay son del primer ocupante.

Cayetano Santalo, Antonio Mestres, Magin Riera, 27 de agosto de 1790.

Annex 24. Declaracions de Joan Soler i Faneca del projecte de Joan Xerta (1786)

BC, Lligall XIX, Caixa 21.

Informe de Juan Soler y Faneca que ha de devolver a repasarse quando se concluyan y entreguen los planos que se están copiando. Yncluyese tambien el savio discurso del Ingeniero que levantó el Plano por orden de la Corte.

En mi anterior escrito manifieste a VS la preferencia que se merece el proyecto que formó Bernardo Lana, Yngeniero de los Reales Excercitos de SM sobre el riego del llano del urgel en vista del proyecto que hizo Don Juan Cherta, comisionado de la Real Junta de Comercio de este Principado porque el proyecto de dicho ingeniero no solo esta arreglado con el caudal de las aguas que regularmente producen los dos ríos Segre y Noguera sino que tambien manifiesta las obras indispensables con tanta claridad en su detalle que fácilmente pueden executarse al mismo [...] acompaña con solidas razones los motivos por los cuales le preciso la disposición que manifiesta; concluyendo que con las aguas de los referidos ríos solo pueden regarse las dos terceras partes del mencionado llano del urgel, equivalentes a 1360 jornales de tierra; que el costo todo su proyecto seria de la cantidad de 1.595.000 pesos; la utilidad anual en 220.000 pesos y la manutención en 23.000 pesos anualmente.

Los dos planos que V.S. me ha servido remitirme firmados por Don Sinobaldo Mas sin embargo de manifestar todos dos una misma cosa a corta diferencia son copia del proyecto que hizo el mencionado Juan Cherta, y solo pueden atenderse por manifestar la dirección que podría darse a un canal de navegación desde la Conca de Tremp, corregimiento de Talam hasta la Playa de la ciudad de Tarragona y que con el podría hacerse el riego a las tierras del referido urgel y demás hasta la mencionada ciudad.

En dichos planos, y su explicación se descubre que para baxar el canal del campo de Tarragona es indispensable vencer los collados de Espluga Calba, Senan, y Espluga de Francolí, y sin embargo de manifestar en estos términos haverse de hacer un grande desmonte, y seguidamente una mina de mas de dos leguas de largo, y pasar por dentro de ella la navegación , tiene por indispensable haver de tomar las aguas del rio Noguera Pallaresa en el termino de Ager corregimiento de Talarn, mas arriba del lugar llamado Orones mediante una presa de treinta toesas de altura, equivalentes a dos cientos diez pies de la vara castellana, pero con retroceso de las aguas hasta la conca de Tremp, entre los lugares Llimiana y Cellers.

Sin embargo de carecer el Plano Perfil y elevación de dicha presa de las reglas indispensables del Arte, es aquella impracticable por la excesiva elevación, y frecuentes avenidas del Rio Noguera no permitirán formar su entera conclusión , y a más de esto tambien carece la susodicha Presa del Proyecto que corresponde hacerse para el paso de las maderas de construcción y arboladera que frecuentemente acostumbran baxar por aquella Rivera.

Desde la susodicha presa, en donde ha de principiari el canal, corre este mas de cinco leguas por entre Barrancos y picados montes, y a tanta elevación que según manifiestan los mismos planos, toma el canal en el paso del barranco de Monroig quarenta toesas de altura,

equivalentes a doscientos ochenta pies de la vara de castilla, y en el paso del rio Segre toma de elevación setenta toesas equivalentes a cuatrocientos noventa pies de la misma vara ; y sin embargo de haverse de hacer en estos pasos los correspondientes Puentes aqueductos tan necesarios para su conocimiento no se acompaña Proyecto de ninguno de ellos.

Es cierto que el proyecto que merecen los susodichos dos puentes pide toda la atención del mas habil arquitecto, no solo para arreglar la disposición de los diferentes cuerpos y estados, en que debe distribuirse para llegar a tan expresiva altura de quatrocientos noventa pies, sino que tambien para arreglar el número y magnitud de las “sepas” que han de sostener tan enorme peso, y arreglar el dovelage y demás obras que deben acompañarse y a mas de todo lo dicho se necesita suma inteligencia, y conocimiento para dar a la obra el arreglo que corresponda, y construirla con aquella solidez que se merece atendida la calidad de los materiales.

[...]

En vista de todo lo expuesto debo exponer que el mencionado proyecto de Cherta no es admisible para una obra de tanta consecuencia... los planos hechos por Sinobaldo Mas padecen muchas equivocaciones substanciales por presentar partes de terreno muy llano quando en efecto es muy elevado y escabroso.

18 de abril de 1786 [Firma de:] Juan Soler Faneca

Annex 25. Obres realitzades dels Canals d'Urgell del projecte de Tomàs Soler i Ferrer

BC, Lligall XLVIII, Caixa 2.

Consisten en una porción de escollera, o piedra quebrada donde debe formarse la nueva presa del canal en un trecho como de 330 varas de longitud, en el cual reduce el paso de las aguas al ancho de 35 varas, de las 55 que tenia anteriormente la madre del río, siendo su altura media de 6 varas. En el extremo del monte de Buxó, y en los parages donde los desmontes ofrecen menos dificultad, se hallan principiados en varios trozos, que componen una longitud de unas 1.540 varas, en la cual hay parages en que apenas se principiaron, en otros forman una pantabanda. En un solo trecho de 50 varas, y en otro de 60, se halla el cauce bosquejado a unos dos pies de profundidad; pero en otro de mayor de 300 varas de longitud está formada la caja del canal, y al parecer casi acabada y es de las dimensiones de 13 pies de ancho por cuatro y medio de profundidad hasta su solera. Siguen luego varios desmontes en las vertientes de la derecha del Sió, en diversos trozos, que forman una longitud de 1.009 varas en los cuales apenas estan principiados; pero luego continuan a la izquierda en una larga distancia de 5.587 varas de longitud y en toda ella con mucha desigualdad, y en solo una longitud de 1.640 varas, está empezada a figurar la Banqueta del Canal y en otra de 1.115 varas se halla ya al parecer concluida hasta llegar al monte del Pueblo de la Sentiu, en donde Lana proyectó una pequeña mina la cual se halla trepada a sanja abierta, menos un trozo en el centro, su ancho es de 16 varas el mismo de los demás desmontes adelantados hasta la Banqueta del Canal; pero unos y otros se han ejecutado sin escarpe alguno, quedando espuestos a desprendimientos como se han verificado en varios sitios, y por defecto de ellos interrumpida la Plantabanda del Canal , con las ruinas de un desprendimiento de más de 90 varas de altura, en una distancia de unas 100 varas de longitud.

Annex 26. Cartes intercanviades entre el Baró de la Linde i Joan Soler i Faneca per la conclusió dels plànols del Canal Navegable de Reus a Salou (1785)

Recivi la contestación de V.S. de 22 de julio próximo pasado de resulta de lo mandado por S.M. últimamente sobre el proyecto del Canal propuesto por esa villa, manifestándome que es preciso algún tiempo para las averiguaciones que son necesarias para el feliz éxito de esta obra, y que una de ellas es el sondeo del Mar, y ponerse en limpio el plano del Canal por el Maestro de Obras del Rey Juan Soler y Faneca que paso a su reconocimiento y delineación y en su vista doy a este arquitecto la orden de que es copia la adjunta que pondrá en práctica luego que haya concluido una breve diligencia precisa que tiene actualmente a su cargo, y lo incluido las que corresponden para el Gobernador, y Ministro de Marina de ese Departamento a fin de que no haya embarazo alguno de sus operaciones, y se auxiliien en todo lo que fuese necesario como V.S. solicitan. 3 de julio de 1785. [Firma de:] Varón de la Linde.

[...]

Mui V.M. mio para la obra del Canal que desde la Villa de Reus hatsa el Mar, esta proyectado me pide el Ayuntamineto de aquella villa en carta del 22 del mes próximo pasado antecedete que V.M. pase a reconocer, y a practicar el sondeo del Mar, y poner en limpio el Plano General del Canal que de mi orden tiene V.M. ya delineado, y prevengo a V.S. que se transfiera con toda la brevedad posible a aquella villa para practicar quanto desea a fin de que se verifique con la posible brevedad esta obra tan útil, e importante para el mejor servicio del Rey, y ventajas de la causa pública; y a fin de que no se le pongan a V.M. embrazo alguno en sus operaciones, y que si fuese necesario se las auxiliien por el Gobernador y Señor Ministro de Marina de aquel Departamento les escribo las dos cartas que V.M. incluyo adjuntas y ruego a Dios que su vida. Barcelona, 3 de julio de 1785. [Firma de:] el Varón de la Linde = Sr. Don Juan Soler y Faneca.

Annex 27. Carta del Baró de la Linde a l'Ajuntament de Reus (1785)

Mui señores mios. En virtud de la orden que me ha sido comunicada con fecha de 14 del corriente por el Excelentísimo Sr. Conde de Floridablanca, debo manifestar a ustedes aver resuelto S.M. que si el comercio de esta villa entrase en el proyecto del Canal que esta meditado hacerse hasta el puerto de Salou comunicando con la laguna y formando en ella Dársena con salida y entrada continua al Mar, se auxiliará por S.M. esta idea, concediéndosele al Comercio la propiedad; utilidades del Canal, y las demás condiciones que parecieren regulares, y proporcionadas a la empresa. En ese concepto suplico a V.S. que traten este importante asunto con los señores de ese comercio a quienes no podrá ocultarles la utilidad perpetua de esa obra, y por lo mismo tampoco puedo dudar de que V.S., como buenos y celosos Patricios deseosos del bien Común, la promoverán, y auxiliaran por todos aquellos medios que les dictase su prudencia, contando siempre con quanto yo pudiere concurrir al mismo intento, ya todo lo demás que pueda tener conexión con la satisfacción de V.S. y de sus vecinos. Barcelona, 22 de junio de 1785. [Firma de:] Varón de la Linde.

Annex 28. Acords entre el Rei i els reusencs per portar a terme el Canal Navegable de Reus a Salou

Carta de Floridablanca, Secretario del Despacho Universal de Estado, con carta de 14 de junio de 1785 comunicada por el Intendente de este Principado en 22 del mismo ofreciendo que siempre que quisiere entrar el comercio de esa villa [Reus] en el proyecto de un Canal hasta el

puerto de Salou con entrada y salida al Mar se auxiliara por su concedido las utilidades, y demás condiciones que pareciesen reguladas. Ha reconocido esta obra superior las fuerzas de estos comerciantes considerando es la de mayor utilidad que puede discurrirse para el beneficio de todo el comercio en general de toda la provincia, por la particular circunstancia de ser esta villa la escala por donde se embarcan vinos, aguardientes, y otros frutos en el Puerto de Salou, por ser el de mayor extracción de toda Cataluña, y se ha desvelado en encogitar los medios para facilitar con mejora del mismo puerto, según los planes que se presentan de cuyas resultas varios individuos se han obligado a interesar y entregar en el termino de diez años 50.000 libras correspondientes a 5.000 cada año, si su Magestad se dignase aprobar la propuesta con los artículos siguientes:

1. Que hasta concluydo el Canal, no se emprenderá la mejora del puerto de Salou, respecto que construido el Canal ha de producir utilidades, que sufraguen para aquella obra sin daño de los interesados, y del publico.
2. Que los individuos obligados entregaran sinquenta mil libras en diez años, repartido el pago en dos plazos cada año y atendiendo que no deben impedir algunos; en beneficio de los demás que no contribuyen, se considerara un cinco por ciento cada año al respetivo capital de cada interesado cuyo interés continuara hasta quedar enteramente redimido con Hipoteca del mismo Canal, aguas que para su curso se encontraran y demás utilidades que resulten.
3. Que satisfechas las cargas anuales se aplique todo el sobrante de Propios y arbitrios de este Común que hay existente, y el que resulte en cada año, y se perciban dos reales de ardies por carretada o la proporción de todo lo que se embarcase y desembarcase por el puerto de Salou que con las cinco mil libras cada año de los individuos [subsentos] se calcula poder tener concluido el Canal en diez años hecho el descuento del interés de los interesados, atendido el producto, que a medida se adelante la obra, antes de su total conclusión, puede prometerse, según la relación autentica que se presenta, y estado del cálculo de la letra A.
4. Concluido el Canal subsistirán los dos arbitrios del sobrante del Común, y dos reales por carretada de cuyos productos, unidos al que redituará el Canal se destinara de diez a doze mil libras para el pago de interés, y redención de capitulidades. Y se aplicara el mayor producto que resulte, después de regular un veinte y cinco por ciento de ahorro a favor del Publico del gasto que actualmente sufre por el transporte, que se considera rendirá cada año de quince a veinte mil libras.
5. Con este producto podrá emprenderse la obra del Puerto que señala el Plano, para el total abrigo de los vientos, y seguridad de las Naves aunque sean de la Real Armada: Y si bien el cálculo de estas obras de Mar no puede formarse con la certeza de las tierras por las cantidades y tiempo necesitara: pero la facilidad que presenta la misma junta, toda de peña, abundandanza del tan inmediata piedra hace formar el justo concepto de que en menos de diez años podrá tenerse efectuada; con la ventaja de que a medida que se adelante aquella junta, se conseguirá el beneficio, resguardando aquellas Naves que podrán andar en sus inmediateciones.

6. Para facilitar estas obras tan beneficiosas al público, y del estado podrá valerse de las tierras comunes o conseqüiles que se encuentren el curso que ha de tener el Canal, sin pagar cosa alguna; pero las de los particulares que se necesitaran asi para el sitio del Canal como por todo lo demás que pueda convenir a su mayor ensanche seguridad y utilidad, se podrán tomar justipreciadas por peritos elegidos por ambas partes, y un tercero por la Justicia del respectivo distrito; y su total importe se satisfará un tercio del contado, y los dos restantes quedaran a censo redimible, a razón de tres por ciento al año, con Hipoteca del mismo Canal y fondos destinados a esta obra; y luego de concluido se redimiran las propiedades a proporción con las demás; y hecha la tasación se podrá valer de los terrenos, sin suspender la obra por el pretexto de qualquier perjuicio reservando privativamente el Consejo de Su Magestad el recurso para decidir el que estimase justo.
7. Aunque este Común tiene la mayor parte del año aguas suficientes para el curso de Canal son escasas en el verano, y para no perjudicar a la labranza de esta villa y no distraer las aguas que aprovechan sus naturales para el riego de sus tierras se formará una nueva Mina subalterna en los parages que con la mayor certidumbre se puede prometer sacar el agua necesaria para el curso del Canal, según es de ver de la información authentica que se presenta de letra B y por consiguiente se ha de conceder la facultad de abrir estas Minas y conductos que convengan pagando a los dueños de los terrenos los daños que se les siga, e igualmente con la misma circunstancia, abrir nuevos caminos para la más corta conducción, y de poder distribuir en los campos inmediatos las tierras que no sea dañosa y se sacará del camino][...].
8. Que se harán y mantendrán Puentes en el camino Real y otros de comunicación de un Pueblo y otro para el libre y seguro tránsito de Pasajeros, carruajes, y cavallerias, sin que se pueda pretender se hagan puentes en qualquiera senda transversal por las convenientes de los particulares o comunes.
9. Que se prohibirá con penas rigurosas al arbitrio del consejo el echar tierra, piedra, y broza en el Canal y executar en sus inmediaciones otras obras que puedan estorvar o perjudicar la navegación, como asimismo será castigado qualquiera que hiciese daño y extraviase pertrechos de Barcas y demás efectos destinados a esta obra ni se permitirá hacer ganados de ninguna especie ni fueros a las orillas del Canal, ni territorios destinados y plantados en sus recintos para la conservación ni cortar arboles, ni otros plantíos de sus inmediaciones sin consentimiento de la Junta que se establezca para este efecto.
10. Que a ninguno será permitido echar tablas o barcos de qualquier género que sean sobre el Canal, aunque solamente sea para pasar de una orilla a otra, ni subir, ni baxar Maderas, ni otra cosa, ni hacer rampas para baños de ningún género, así para personas, como para ganados para utilidad y conservación de la misma obra y, por este motivo no se permitirá el vado de ningún género de ganado, sino solo el paso por los puentes; y en dicho Canal, ni en los conductos destinados, ninguno podrá lavar ropa, lana, seda, echar, ni lavar cáñamo, ni usar de ellos en manera alguna por no inficionar las aguas, y evitar otros inconvenientes.

11. Que será facultativo a la Junta, que se establecerá para la construcción, y manutención del Canal, valerse para el transporte hasta bordo de los mismo navios de los Matriculados que tuviere por conveniente tratando con ellos el estipendio diario a su trabajo, sin que por pretexto alguno puedan apoderarse, ni pretender en estas utilidades los demás Matriculados; ni formar Gremio para este efecto: y esta facultad debería ponerse en práctica, luego que haya porción hecha de Canal y que desde el puedan dirigirse a Bordo de los Buques anelados en el Puerto de géneros y Mercaderias, y de los mismo sintroducirse por el Canal, para que el lucro que haya facilite la más breve conclusión de la empresa.
12. Que para procurar el mayor ahorro de esta obra, evitar retardos malaversaciones, y gastos superfluos, se tendrá una Junta General de los interesados, con concurrencia del Ayuntamiento de esta villa para que nombren doze sujetos de los mismos interesados, que cuydarian de formar el arreglo para entender de todo lo relativo a la construcción de esta importante empresa; para la que tendrán facultad de admitir las cantidades que miren necesarias para la más y o aceleracion, y conclusión de ella, mediante los intereses, mientas no excedan los arriba expresados, e hipotecar el mismo Canal; para cuya dirección se digne su Magestad aprobar la elección de Francisco Toullot Maquinista y Academico de la Academia de San Fernando, que ha delineado, y formado el Plano del Canal por su acreditada pericia e inteligendia en todas las particularidades necesarias para que salga perfecta la obra.
13. El Ayuntamiento, con los doze sujetos nombrados, eligiran tres sujetos para formar una Junta Particular, y esta cuydar el percibir los Fondos destinados para esta obra y dexigir de los interesados las partidas ofrecidas con pronta execucion, como deudas fiscales, y Raes contra los Morosos: y que en Administrador de la Real Aduana de Salou, no pueda dar despacho, ni Guía a los Capitanes, Patrones y demás, sin quedar asegurado el derecho de dos Reales por carretada expresado en el capitulo tercero.
14. La Junta Particular tendrá la facultad de nombrar a los sobrestantes, y demás empleados, y así mismo de dar por asiento aquellas obras que jusgue convenientes, o bien Jornal diario según que lo repute más útil: y estará obligada a dar cuenta cada año a la Junta general en que avisaran todos los interesados con concurrencia del mismo Ayuntamiento: y en esta junta general se aprobaran o podrán los reparos que convengan: y podrán confirmarse o elegir otros para la Junta particular: dando parte de todo con noticia lo practicado al Secretario de estado para la mayor legalidad y seguridad del buen manejo.
15. Siempre que quede concluida la obra del Canal y mejora del Puerto de las utilidades que resulten, se regulara un dos por ciento a favor de este Común, correspondiente a la cantidad que del sobrante habrá empleado en estas obras; y de sus productos, se separara una partida proporcionada para los gastos de conservación ordinarios y accidentales; como también de mejoramiento de las mismas obras: y lo restante quedara a favor del Público: dando todo el ahorro que podrá arbitrarse en el transporte por el Canal, hasta embarcar y desembarcar los Generos y Mercaderias de los Navios.

16. Para recaudar los productos del Canal, satisfacer los gastos de acarreo, conservación, manutención, y mejoramiento, y satisfacer al Comun la Partida que acredita de su desambolso, se nombrará una Junta, compuesta esta de dos individuos del Ayuntamiento, y tres Comerciantes de los más acaudelados para la vigilancia que regule la seguridad del beneficio público.
17. Que atendidas las grandes ventajas que han de resultar a favor del estado y comercio en General de la ejecución de estas obras que se proponen construir, sin gravamen del Publico, ha de dignarse Su Magestad eximir esta Villa, con todos los frutos, Genero, y Mercadurias que se embarcasen, y desembarcasen por el puerto de Salou, de los impuestos pretendidos por la ciudad de Tarragona para la construcción de su Puerto.
18. Que para asegurar la execucion de la obra del Canal, y su perpetua manutención por especial privilegio de su Magestad y será del Juez Ordinario de la Villa de Reus en calidad de Delegado privativo el conocimiento, y decisión de todas las deudas que en lo sucesivo puedan excitarse; y el dar las providencias, y executar las Penas que para la construcción y conservación del canal y conductos se repton necesarias, y convenientes; y ni habrá otra apelacion que al Consejo de Su Magestad.
19. Que esta obra ha de gozar de todos los privilegios, que gozan las obras Reales, y que se costean de cuenta de la Real Hacienda, y como en empresas de semejante naturaleza, deberá la Junta establecida para la construcción y gobierno del Canal dirigir a Su Magestad por la via del Secretario Universal de estado sus representaciones

Que siendo tan importante estas obras, se digne Su Magestad mandar se auxiliien por el Capitán General, Audiencia, Yntendente, Justicia, y Ministro de este Principado; recomendando que en pronto se corten todos los estorvos evitando pleitos que podrán sobrevenir para no retardar la pronta expedición de dicha obra como se promete, y espera de la gran benignidad y amor de su Magestad a estos sus fieles vasallos. Reus, 26 de Diciembre de 1789.

Annex 29. Sol·licitud per seguir regant de Magdalena Caldas y Mauri

ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J.

Francisco Sastre y Simón [pror] de Madalena Caldas y Mauri viuda. Añadiendo a la solicitud que tengo pendiente ante V.S. a fin de poder conseguir mi parte precario para continuar y regar nueve quarteras de tierra poco más o menos de una huerta nombrada Mauri del término de Argentona de las aguas de los molinos de Costavella o de las Matevas que ahun se le concediesen las dichas facultades en los términos lo tiene solicitado, teme que en tiempo de verano serian escasas aquellas aguas, y pudiendo por otra parte remediar este temor, y asegurar el necesario riego para las dichas nueve quarteras de semilla, y para otras tres quarteras de tierra poco más o menos que es el total tiene su huerta con tal que V.S. se digne en nombre de S.M. concederle establecimiento de más aguas que sobran a Don Josef Francisco Llauder, vecino de Mataró como que en la actualidad , y de algunos años es esta parte las usan los arrendadores de la dicha huerta de mi parte después de haber servido al dicho Llauder para todos los usos, y facultades que fueron concedidas a su abuelo el don Joseph Antonio Llauder por el antecesor el Señor de Contamina en trece de mayo de mil setecientos cincuenta y dos es decir después de haber usado todas las aguas que ha hallado, y conducido en fuerza del dichos

establecimiento para el curso del molino harinero, y para riegos de sus tierras sitas en dicho término de Argentona. Barcelona, 19 de noviembre de 1806 [Firma de:] Valentín Llozer y Antonio Bonet y Requesens.

Annex 30. Encàrrec de Tomàs Soler i Ferrer

ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, n° 10, J.

Comisión para el arreglo del uso y aprovechamiento de las aguas que sirven para los molinos de las Masevas, y Costavella, y demás del termino de Argentona y Cabrera de que trata en estos autos...piden las parte de Don José Boet y Don José María de Caldas con escritos de treinta abril, y ocho de mayo ultima, se haga un perito de satisfacción y confianza del Tribunal que pase al lugar de la cuestión, y hagan el reconocimiento y relación sobre dicho arreglo; oponiéndose la de Caldas, a que antes se comuniquen los autos a la parte de Juan de Palau y Soler y de Don José Antonio Peradejordi, insistiendo esta que ante todas las cosas que se le execute dicha comunicación. Visto quanto se ha alegado y deducido por las partes, con lo expuesto por el Señor Fiscal. Por ante mí el Excelentísimo dixo su señoría deben proveer y declarar que ha lugar la comisión para el arreglo del uso y aprovechamiento de las aguas de que se trata en estos autos, pedida por parte de Don José Boet y Don José María de Caldas y propuesta por el Fiscal y nombrado para ella al arquitecto maestro de obras del Rey Tomas Soler y Ferrer a quien se había ya nombrado con formal proveído de tres de noviembre último , debía mandar y manda, se le entreguen los presentes baxo el correspondiente recibo, e instruido de las pretensiones de las partes en estos autos y en los demás de solicitudes de establecimientos de las mismas, cuyo examen con auto de siete de enero último se le mando suspender de los documentos y mapas que obran en la presente, se confiera al lugar de la cuestión y haga formal reconocimiento y examen de él pudiendo asistir las partes e interesados para informar instructivamente lo que les convenga, y después relación jurada en poder del infrascrito Señor Asesor, acerca los particulares que propone la parte de Don José Boet y el Señor Fiscal explicando quienes usan de dicha aguas para molinos o riegos u otros usos con título de este Real Ministerio quienes con título de la Casa de Desbosch u otro, quienes sin título alguno, los medios, y operaciones, no solo para evitar qualquiera perdida y extravio de agua, sino también por aumentar su caudal, y para al irrigarlas y repartirlas de modo que no solo puedan servir para los usos y riego de las tierras que comprenden los títulos que obran en autos, y demás que a caso se presenten sino también extender el uso de ellas al riego y usos para que se piden y demás a que sirven y puedan servir teniendo la mira que es interés del público y del Real Erario que se extienda y aumente el regadío lo más posible, con lo demás que estime conveniente para la mayor ...de estos autos y de más de que se ha hecho mención, examinando el mismo tiempo el mapa que ha presentado la parte de Boet y aprobándolo y rectificándole en lo que no estuviere conforme o formando uno de nuevo si lo estimase necesario o conveniente cuya comisión se execute por ahora a costa de todos los que hacen pertenecientes autos, y en los que tiene ya para informar [...]Hago saber a Don Thomas Soler y Ferrer Arquitecto y Maestro Mayor de obras del Rey: que en los autos se siguen en el Tribunal de la Baylia General y Real Patrimonio entre partes de Doña Magdalena y Don José Antonio Lledó y José Boet de la otra en diez y ocho de junio próximo pasado se proveyó el auto que dice así [...]. En cuya virtud he venido en despachar el presente por el qual doy comisión en amplia y debida forma qual de derecho se requiere y es necesario a dicho arquitecto maestro mayor de obras del Rey Thomas Soler y Ferrer para que a costar por ahora de todos los que hacen parte en esta causa y en los expedientes que tiene para informar sobre igual solicitud sin perjuicio de comprender a otros que resulten tener en ello se confirma al lugar de la cuestión

y haga y execute todo quanto se le previene y está detallado en el sobre inserto auto hasta que quede enteramente completada la comisión que son el mismo se le ha conferido y después relación haga en poder del referido Señor Asesor [...]. Barcelona, 17 de julio de 1816 [Firma de:] Valentín Llozer.

	52b												meida
Pedro Mora	53a						4	3	media				
	53b										1		media
Juan de Palau	54	9	1	media									
Josef Batlle	55a				12	1	media						
	55b									1	1		media
Francisco Soley	56a							5	2	media			
	56b					3	media						
TOTAL		269	2		62	3	media	36		media	21	2	
Mariana Coll	57							7	2	media			
Gibert	58a	6	3										
	58b							1	1				
	58c				4	2							
Lletjos	59				3	1	media						
Josef Anglada	60a	7	3										
	60b									1	2		media
Agell	61					2	media						
Ramon de Vedruna	62a	9	1	media									
	62b									2	1		media
Tomas Spà	63a	6	3										
	63b									1	3		media
Agell	64a				1								
	64b												media
Josef Antonio Perdejordi	65a	14	3									3	media
	65b												
TOTAL		307		media	80		media	45			28	1	media
Francisco Rius	66a	8	2										
	66b									1	3		media
Josef boet	67a	14		media									
	67b									1	2		
Jaume Tuni	68							2	1	media			
Juan de Palau	69a	9	2										
	69b				5		media						
	69c									5	1		
Jaume Tuni	70a									1	3		
	70b				2								
	70c									2			media
Josef Miguel Corriols	71	8	1	media									
	72a	7	2										
Teresa Fortuny y San Romà	72b					3	media						
	72c									3			
Jaume Tuni	73				7	1							
TOTAL		355		media	95	1	media	49		media	42		media
Josef Boet	74a	37	2										
	74b							1	1				
	74c									7			
Josef Llauder	75	6	2	media									
Jaume Tuni	76a	6	1	media									
	76b					2							
Josef Caldes	77a	12	2										
	77b						media						
	77c							2	media				
Jayme Basart	78	13	1	media									
Teresa Fortuny y San Romà	79a	4	3										
	79b					1	media						
Josef Anglada	80	11	2										
Lorenzo Dabui	81a	16	2	media									
	81b					1	media						

TOTAL		464	1	media	96	3		51		49		media
--------------	--	------------	----------	--------------	-----------	----------	--	-----------	--	-----------	--	--------------

Annex 32. Estado de los yndividuos que posehen en los términos de Argentona y Cabrera comprendida en el plan que se incluye con expresión de los títulos que suponen tener para el riego de las mismas con las aguas que reúne la asequia de los molinos de Don Juan y Josef de Palau de Don Josef Antonio Gual y de Doña Mariaana Campllonch y Jofre. Barcelona, 31 de mayo de 1817. [Firma de:] Tomàs Soler i Ferrer.

ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J.

DUÑO	Nº	ESTABLECIMIENTO
Felipe Cires	6a	Con establecimiento concedido por este Ministerio de la Bayilia General en 17 marzo de 1750.
Francisco Grau	7	En virtud de la Escritura de concordia otorgada en 29 marzo de 1547 con varios particulares de Argentona y Cabrera para repartirse por días las aguas de los molinos de las Matevas y Costavella propios de los dichos Palau y Gual establecidas en el mismo día por Don Miguel Desbosch; y según el Establecimiento concedido por este ministerios a Dionisio Grau en 20 de enero de 1750.
Nicolas Guañavents	8	Por el mismo establecimiento que el citado Grau en 1750.
Josef Antonio Gual	9b	Por la venta hecha por Francisco Niqueti a Juan Costavella en 14 de enero de 1416 de dichas tierras y molino, y don Rafael y Doña Magdalena Maixo y Ausias March establecieron a Juan Gual en 11 de diciembre de 1643.
Don Pedro Martir Viladesau	10a	Por las mismas facultades de Gual concedidas con el Molino de Costavella por haber sido de dicho Gual estas tierras.
Domingo Queralt	11a	Por el mismo motivo y por haber sido de dicho Gual estas tierras.
Francisco Vellot	12	Por haber sido de Gual esta piesa y en virtud del establecimiento concedido por este Ministerio a Lorenzo Vellot en 23 de marzo de 1754.
Josef Antonio Gual	13	Por ser esta piesa de su misma heredad.
Domingo Queralt	14	Por haber adquirido de dicho Gual estas piasas.
Ramon de Vedruna	15c	
	31a	En fuerza de la citada concordia como sucesor de Antigüe Orriols.
Pedro Mora	16	
	28	Como sucesor que se supone de Bartolomé Antich y regar en virtud de la citada concordia.
Mariana Campllonch y Jofre	17	Por las facultades concedidas por Don Francisco de Moixo al Magnífico Mariano Jofre en 11 de julio de 1717.
Pedro Roca	19	Por haber sido de Gual esta tierra.
Francisco Grau	20	Por el establecimiento de la otra pieza expresada.
P.P. del Carmen	21	
	37a	
	44a	En virtud de la citada concordia como sucesores de Jayme Arno.
	45	
Josef Boter	22a	En virtud de la citada concordia como sucesores de Jayme Segrera.
Josef Dalmases	23a	
	32a	En virtud de dicha concordia como sucesores de Constansa Fornells.
	43	
Domingo Casals	24a	
	26a	En virtud de la misma concordia como sucesores de Pedro Agell.
	38a	
Francisca Valenti	25a	En virtud de la misma concordia como successora de Sebastian Aymerich.
	42	
Reberendo Antonio Besora	27a	En virtud de la misma concordia como sucesor de Juan Tria.
	34a	
Josef Pujol	29a	En virtud de la expresada concordia como sucesores de Pedro Mayol de Vall.
	40	
Pablo Valls	30a	En virtud de la misma concordia como sucesor de Pedro Mayol de Vall.
	35a	
Miguel de Mayol hoy Viver	36a	
	39a	En virtud de la dicha concordia como sucesores de Mayol de Munt.
	49a	

DUEÑO	Nº	ESTABLECIMIENTO
Felio Bartomeo	46a	En virtud de dicha concordia como sucesores de Jayme Bartolomeo alias Arno.
Josef Llauder	51a 75	Como sucesores de Juan Ferrer según dicha concordia.
Juan de Palau	54 69a	Como sucesor de Elisabet Camp según dicha concordia.
Josef Boet	62a 74a	Como sucesor de Don Juan Boet según la misma concordia.
Jayme Tuni	76a	Como establecimiento concedido por la Señora Marquesa de Moya como sucesora de la Casa de Desbosch a Norciso Tuni en 12 de junio de 1750.
Dionisio Bova	5	Como sucesor de Pedro Bova puede regar según la concordia pero con dificultad atendida la mayor elevación de su tierra.
Lorenzo Lentiscla y Dobabiu	81	Obtiene el establecimiento concedido por el señora Bayle General de Cataluña en 7 de abril de 1685 para regar de las dichas aguas. De los demás individuos riegan unos por la sola posesión y otros por las aguas de las Norias que tienen en sus mismas tierras y por las aguas que Don Josef Francisco Llauder recoge para el curso de un Molino harinero que tiene en aquel territorio.

Annex 33. Informe de Tomàs Soler i Ferrer

ACA, Real Patrimonio, Baila General del Real Patrimonio, Procesos, 1806, nº 10, J.

En la ciudad de Barcelona a los treinta y uno del mes de Mayo del año mil ochocientos diez y siete, ante el Señor Asesor por S.M. de la Baylia General Real Patrimonio es Yntendencia se ha presentado el Arquitecto Don Tomas Soler y Ferrer Maestro Mayor de obras del Rey, vecino de esta dicha ciudad, quien mediante el juramento que ha prestado a Dios Nuestro Señor y una señal de Cruz en forma de derecho en mano y poder del referido Señor Asesor, hace la relación siguiente: Que en virtud de lo provehido por el Señor Yntendente General de este Exercito y Principado a diez y ocho Junio del año próximo pasado, y el despacho en su consecuencia dado a los diez y siete julio del mismo, en los autos que el Tribunal de la Baylia General y Real Patrimonio se siguen entre parte de Doña Magdalena Caldas y Don Josef Caldas y Mauri Madre e hijo de una, y Don Josef Boet y Don Josef Antonio Lledó, y otros de otra, se ha conferido el arquitecto al lugar de la cuestión, en donde se ha enterado detalladamente de quanto contiene dicho expediente, y del Mapa y demás documentos insertos en el mismo; ha seguido el distrito de las tierras situadas en los términos de Argentona y Cabrera que riegan con las aguas reunidas en la Asequia de los Molinos harineros de Don Juan y Don Josef Palau, de Don Josef Antonio Gual y de Doña Mariana Campllonch y Jofre; ha ohido a los varios dueños de dichas tierras los que han tenido por conveniente sobre el modo que suponen haber usado de las citadas Aguas, y formado el plan geométrico que se acompaña compresivo de las tierras y demás puntos de dicho territorio, con los adjuntos estados detallados de las cantidades de que se componen las piasas con los nombres de sus dueños, y los títulos en cuya virtud disfrutaban de las referidas aguas según las noticias y documentos que se le han facilitado; y en vista de todo expone que el mismo plan manifiesta el desarreglo en la distribución de dichas aguas, porque se toman indistintamente en la Asequia por los ahugeros llamados bunons en los varios puntos que van demarcados, y no se observa el orden que generalmente deben regular en todo el regadío, a excepción del parage que expresa ser reparto de aguas para los términos de Argentona y Cabrera, en donde se distribuyen estas por días según concordia de veinte y nueve de marzo de mil quinientos quarenta y siete, pero sin limitación de las horas que deben destinarse a cada individuo por la cantidad de sus tierras; de manera que las mencionadas aguas no abastan a todo aquel territorio como seria más susceptible si fueran repartidas con el debido orden; En este concepto es de dictamen el Arquitecto que primeramente debe arreglarse el piso de la citada Asequia con el preciso declivio que corresponde, a fin que las aguas tengan el curso expedito sin retención alguna; y quitarse todos los ahugeros llamados bunons actuales, colocando los nuevos con piedra labrada, afiansados con mampostería y arreglados en el diámetro competente, para que los terratenientes puedan regar sus tierras con la proporción que les corresponde, siguiendo las estaciones del año, destinando los dichos ahugeros en los parages que se consideran a propósito atendiendo la situación de las tierras que hayan de participar de aquella parte de aguas, los cuales pueden ser reducidos en los solos puntos nombrados Fibras demarcados en dicho Plan, y conducirse las Aguas con separación de la Asequia principal a sus respectivas tierras, cuyos ahugeros deben cerrarse con seguridad, a fin de que no se desperdicien las Aguas fuera de las horas de riego.

En quanto a las tierras que utilizan dichas aguas después de haberse servido el ultimo molino, no considera el Arquitecto inconveniente alguno que se inviertan todas a este fin destinando, en caso abasten, dos riegos en cada semana arreglados tambien por turno, y por horas según las respectivas extenciones, observando la alternativa, de modo que las tierras empiecen su riego

en la mañana del lunes, y lo repitan en el jueves al mediodía, y en las estaciones que escaseen las dichas aguas sean reducidos los dichos riegos a uno en cada semana con la misma alternativa de modo que las tierras regadas en el lunes lo repitan en el mismo día de la siguiente semana, y así progresivamente por el mismo orden, según la cantidad de las expresadas aguas.

Con este arreglo pueden economizarse mucho las aguas y resultar un mayor abasto del que producen actualmente; y como sus manantiales provienen de las que reúne el molino nombrado de Saborit en la parte de oriente, y las que fluyen en la mina de la parte de poniente, cuyas situaciones atendido las circunstancias de los terrenos y el cauce de la Riera de Argentoná prometen un mayor aumento, es de dictamen el Arquitecto que será muy ventajoso a los mismos interesados, que se extiendan todas las operaciones conducentes para el hallazgo de aguas en los distritos que se concideren susceptibles, cuyo importe puede distribuirse en dos partes iguales a saber la una mitad costeadá por todos los dueños de los expresados Molinos, y la otra mitad entre todos los terratenientes que participen de las mismas en sus expresados riegos, arreglada al número de quarteras de sus respectivas tierras, en la qual no solo pueden comprenderse las puestas que actualmente se riegan con título, o sin él, sino también incorporarse las tierras de secano y viña que se hallan en sus intermedios, y van también notadas en el adjunto estado, si se considera acreedores a dicho beneficio, cuyos dueños atendido la mayor utilidad que reportaran con dichos riegos pueden contribuir en doble o mayor cantidad respectivamente por quartera de la que corresponda, a los que participan actualmente en dichos riegos.

Con el mencionado proyecto se proporcionará una utilidad considerable en aquel territorio no solo por el aumento del valor que tendrán dichas tierras con los mencionados riegos, sino también por el mayor número de brazos que se emplearan en sus cultivos, de manera que si se completaran las operaciones conducentes, y recogen las correspondientes aguas, se reunirán el número de seiscientas sesenta y una quarteras y una quarta de tierra de regadío, a que ascienden las quatro sumas de que se compone el adjunto estado, resultando de todo un mayor interés al público y al real Erario.

Que es quanto expone el Arquitecto en cumplimiento de su deber y ha arreglado este su dictamen al conocimiento y pericia que tiene adquirido en dicho ramo, ratificando ser la verdad por el juramento prestado, y expresando ser de edad de quarenta y seis años cumplidos la firma y doy fe [Llozer, Tomas Soler i Antonio Bonet i Requesens]

Annex 34. La falta d'aigua en el Rec Comtal en el segle XIX

ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1816, nº 3, N

Expediente del Edicto expedido sobre regadío de la Acequia Real y Condal. Barcelona 1816

Con motivo de la escasés general de aguas que días hace que experimenta en este territorio, nos hallamos en los mismos fatales apuros que en el año próximo pasado, con las aguas de la Acequia Real y Condal, por cuyo motivo considero indispensables que V.S. se sirva reiterar la misma providencia para una restricció general de los regadíos durante las actuales ocurrencias, encargando también a las justicias de los términos de San Andrés de Palomares y de San Martín de Provencals y a los prohombres de los hortelanos de esta ciudad el cumplimiento de la providencia y faciliten el Zelador y mosos destinados a la dicha acequia la

gente que les piden para zelar de día y de noche el mencionado arreglo y les presten los demás auxilios que necesiten al mismo efecto; con cuya providencia confió que se remedien en tanto los males que nos amenazan como los evitamos en el referido año pasado. Barcelona, 7 de agosto de 1816. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer.

Orden de Manuel Ybarra, Coronel de los Reales Excercitos Administrador principal Bayle General por S.M. el Real Patrimonio y presidente de la Junta del mismo en este principado de Cataluña dice:

Por quanto el director de los Molinos Reales en representación del siete del presente mes me ha sido expuesto que la rigurosa estación en que nos hallamos [...] disminución de aguas en la acequia Real y condal que da el abasto a los dichos molinos a las fuentes públicas y otros diferentes usos de esta ciudad y al riego de las tierras del territorio; y que verificándose este sin restricción alguna expondría a quedar sin causa los referidos molinos. Por tanto a fin de remediarse los males que el próximo pueden temerse en virtud [...] mando que hasta que haya cesado la urgencia...se limiten los irrigantes en el riego de sus tierras en regar de noche y por torno [...], a saber en la noche inmediata a la publicación del presente edicto las tierras del termino de San Andrés de Palomar y de la Quadra de Vallbona a San Vicente que tiene la jurisdicción separada, en la segunda noche las tierras del término de San Martín de Provençals y en la tercera las del territorio de esta ciudad, y así consecutivamente, valiéndose precisamente para ello de la parte de aguas que les será destinada, quedando la otra parte para el curso de los referidos molinos y demás usos de esta ciudad: lo que puntualmente cumplirán todos sin excedente de esta regla bajo la pena de 25 libras que se exigirá de qualquier contraventor contra el qual se aplicaran también las otras medidas que se estimasen convenientes: y encargo a los bayles y regidores de los pueblos y Quadra expresados, y a los prohombre del gremio de flor...de la puerta nueva de esta capital cuiden respectivamente de la distribución de la parte de aguas que se destinase al riego de las expresadas tierras en las noches que les tocasse con la debida equidad, sin permitir que los que no tuviesen título de ellas...que de lo contrario se la hará responsables de qualquier falta que experimente en el puntual cumplimiento de este edicto que mando se publique y fixe en los parages donde convenga para que venga a noticia de todos y nadie pueda alegar ignorancia. Barcelona, 9 de agosto de 1816. [Firma de:] Manuel Ybarra.

ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1819, 8R

Don José de Olzina sobre las aguas de la acequia [...] En el tribunal de la Baylia General del Real Patrimonio del Principado de Cataluña

En las aguas de la Acequia de la Madriguera pertenecientes a dicho mi principal, como concedidas por su Majestad Fernando...a informe de D. Tomás Soler quien manifestó haberse tomado eficaces providencias para contar los abujos de los que regaban con las aguas de la acequia Condal. Barcelona, 1818. [Firma de:] José Mariano Olzina.

Respuesta de Don Manuel Ybarra

Habiéndome manifestado el Arquitecto maestro mayor de obras del Real Patrimonio D. Tomás Soler y Ferrer con oficio del dia de ayer que al paso que siguen disminuyendo considerablemente las aguas de la Acequia Real y Condal aumentan los desórdenes en el regadío [...]. Barcelona, 18 de marzo de 1818. [Firma de:] Manuel Ybarra.

ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1819, nº 23

Expediente formado acerca de los perjuicios que se experimentan y resultan a esta capital y pueblos circunvecinos por haberse secado la Acequia Condal, cuyo desorden nace de que algunos labradores estrahen el agua cuando les acomoda. Providencias en su consecuencia tomadas para que no falte el agua y esta se reparta para el riego con proporción. Barcelona, 1820.

Annex 35. Principis del plànol de 1836

ACA, Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, Procesos, 1833. N° 9 T

Don Tomás Soler y Ferrer y el Zelador de la Acequia Condal José Roger [...]

Don Manuel de Ybarra y Padilla Coronel de Ynfanteria Gentil hombre de la Real Casa Bayle General Administrador General del Real Patrimonio en Cataluña; por ante excelentísimo dijo: Que habiéndose dado curso por el Señor Gobernador de la Real Ciudadela e esta plaza con fecha del 22 del corriente de que hacia algunos dias faltaba en ella el agua que tiene destinada de la Acequia Real y Condal pidiendo que respecto de serle tan necesaria en la actual estacion se dictase por su señor las providencias oportunas para que no se le detuviese ni estraviase para otros usos, acordo suspender de sus funciones al zelador de dicha Acequia y a su Ayudante por no haber vigilado cual corresponde que no se alterase el orden establecido en el uso de las aguas de la misma y dio las ordenes más eficaces para que no faltase el agua a cierta Plaza y su Ciudadela pero que para imponer la pena correspondiente a los que indevidamente se hayan valido de las espresadas aguas para el riego de sus tierras u otros usos en perjuicio de los que están destinados y provenir la repetición de excesos semejantes para la sucesiva debía mandar y mando que por el Señor Asesor de la Baylia General se proceda a la instrucción de la competente sumara en averiguar de los abusos y escesos que produjeron la indicada falta del agua y de sus 4 cómplices a cuyo fin el Aguacil del Tribunal mandara a comparecer ante dicho asesor administrador de los molinos Reales Don Tomas Soler y Ferrer los comisionados para el reparto de las aguas de San Andrés, San Martin de Provencals y los prohombres del gremio de hortelanos de la Puerta Nueva de esta ciudad y las demás personas que convenga para la completa instrucción del negocio, y lo firma que doy fe. Barcelona, 28 de agosto de 1833 [firma de:] Manuel de Ybarra.

[...]

Ante el Señor Valentin Llorer Asesor de la Bailia General y en virtud de orden del Sr. Baile administrativo General se ha presentado Don Tomás Soler y Ferrer administrador de los molinos reales de quien ha recibido S.S. puramente [...]

Ha dicho: que según los partes diarios que les dan el zelador de la Acequia Real y Condal y el histórico de los molinos reales falto en efecto el agua por algunos días antes del veinte y dos del corriente a los molinos y en esta plaza y su real Ciudadela aunque en algunos de aquellos no fue absolutamente la falta, que varias veces manifestó verbalmente al Señor Baile General el contenido de dichos partes, y presindiendo de las providencias que S.S. tomara recordó por su parte a los comisionados terratenientes de San Andrés y San Martin de Provencals, y a los prohombres del Gemio de hortelanos de la Puerta Nueva las presenciones y ordenes que se les tiene comunicada para que vigilen sobre la economia del agua a fin de que esta baste para todos los obgetos a que está destinada, y particularmente para que en su falta en esta ciudad y su Real

ciudadela no sufriese la salud pública: que a pesar de esto en todos los distritos se han abierto las fiblas y se ha interceptado el agua empalmándola a el riego, de modo que es muy poco lo que han podido trabajar los molinos en aquellos días según los referidos partes sin que pueda designar nominalmente particular alguno que se haya valido de dichas aguas.

Preguntando a cargo de quién esta la distribución de las aguas de las aguas de la Acequia Real y Condal y la vigilancia para que tengan la aplicación y el uso señalado.

Ha dicho: que está a cargo del celador la Acequia Real y Condal y de su ayudante con arreglo a las instrucciones y prevenciones que les dicta el declarante como administrador y director de los Molinos de la Real y Condal Acequia. Según las ordenes del Señor Bayle General que varían según las circunstancias y evaciones preguntando en vista de las noticias que tuve por las partes que ha declarado haberle dado el celador de la Acequia Real y Condal de los Molinos la falta de agua que se experimentaba en los molinos y en esta ciudad los días anteriores 22 del corriente (...)

Creyo haver de tomar providencia alguna particular para averiguar de quien procedía la falta de agua en los molinos y en la ciudad porque por las noticias que le daban el Excelentísimo de ellos y el Zelador y por lo que el mismo observaba un día que recorrió personalmente todo el distrito de la Acequia, ya pudo formar concepto del desorden que había producido lo habían causado los irrigantes los quales aunque el zelador les cerrase las fiblas volvían a abrirlas [...] [Firma de:] D. Tomás Soler y Ferrer, Llores Salvador Subirana.

Annex 36. Les llibretes de propietaris dels plànols de 1836

ACA, *Real Patrimonio, Bailia General del Real Patrimonio, vol. 759.*

Exemple de la primera llibreta

“Estado de las piezas de tierra cultivas i regables con las aguas de la Acequia Real y Condal por medio de las sangraderas llamadas fiblas, fijadas en los diferentes puntos de la misma, y encaminados por Acequias sublaterales distributivas en el término de la Cuadra de Vallbona. Las iniciales en los margenes de los lindes denotan la O el Oriente, la M el mediodia, la P de poniente i la C de cierzo de las respectivas piezas.”

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas				Lindes
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas	
Término de la Quadra de Vallbona. Plano número 1						
1	Sr. Marques de la Manresana	8	1	3	40	O: Terrenos hiermos del mismo en el borde del Río Besós. M: Torrente de Tapiolas P: Terreno hiermo del mismo contiguo al cauce de la Acequia Real C: Terrenos

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas				Lindes
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas	
Término de la Quadra de Vallbona. Plano número 1						
						hiermos del mismo contiguos a la dicha Acequia
2	El mismo Marques	23	2	2	114	O: Hiermos del mismo tocante al Río Besos M: La siguiente pieza del mismo, mediante un arroyo P: Hiermos del mismo que tocan a la Acequia Real C: El Torrente de la Tapiola
3	El citado Marques	3	3	0	51	O: Hiermos del mismo contiguos al Rio Besos M: Hiermos del mismo contiguos a la Acequia Real P: Los dichos hiermos C: La antecedente pieza del ynteresado mediante el citado arroyo
4	El referido Marques	0	2	0	117	O: el Albeo del Rio Besos M: el arroyo nombrado de Pareras P: Hiermo y secano del mismo tocante a la Acequia Real C: Otros miembros del mismo
SUMA		36	1	3	69	

Barcelona, 11 de noviembre de 1836. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer.

Segona llibreta

“Estado de las tierras comprendidas en el término de [...] que riegan con las aguas de la Acequia Real y Condal, nombres de sus propietarios, numeros y cabidas de las piezas, según todo va demarcado en el plano numero [...] que se acompaña por separado”

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
Término de la Quadra de Vallbona. Plano número 1					
1	Sr. Marques de la Manresana	8	1	3	40
2	El mismo Marques	23	2	2	114
3	El citado Marques	3	3	0	51
4	El referido Marques	0	2	0	117
SUMA		36	1	3	69
Término de Montcada. Plano número 1					
1	D. Jaime Juan de Vilallonga	1	0	1	120
2	El mismo Villalonga	2	2	1	2
3	El dicho Vilallonga	3	0	3	109
SUMA		6	3	2	105
Término de San Andres de Palomar. Planos número 2-4					
<i>En el plano número 2</i>					
1	Paula Roura y Fabricas	0	0	1	39
2	Dicha Fabricas				102
3	P.P. Geronimos de la Murtra	28	1	3	4
4	Gabriel Bonaplata	13	2	2	2
5	Sucesores de D. Alejandro Canti	2		3	22
6	José Maria de Carcer	2	3	1	67
7	Sucesores de D. Alejandro Canti	9	2	1	3
8	Alejo Baulenas	4	3	0	102
9	José Maria de Carcer	2	1	3	106
10	Pedro Molins	4			114
11	P.P. Geronimos de la Murtra	1	3	3	113
12	Herederos de D. Antonio d'Espre		1		53
13	P.P. Cartujos			2	84
SUMA		70	2	1	55
SUMA ANTERIOR		70	2	1	55
14	Herederos d'Esprer		3	1	95
15	El dicho Esprer	3	3		48
16	Epifanio Fortuny	4		3	50
17	Narciso Saladrigas	1	3	3	25
18	Mariano Llobet		1	1	124
19	Mariangela Viltró		3		61
20	Narciso Saladrigas	3	3	3	105
21	P.P. Geronimos de la Murtra	1	1		
22	D. Mariano Vehils		3	3	67

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
23	Melchor Saladrigas	1	2	3	98
24	Arderiu	3		2	54
25	Melchor Saladrigas		3	3	49
26	Herederos de D.Antonio d'Espre	8	1	3	1
27	Mariano Vehils	3	2	1	89
28	El mismo Vehils		1		20
29	Olegario Puig	1			52
30	El mismo Puig			2	70
31	Narciso Saladrigas			2	2
32	Mariano Vehils	7	2	3	15
33	Severo Estrany	1	2		23
34	Marques de Castellvell		3	2	72
35	Melchor Saladrigas	2		1	69
36	Narciso Saladrigas	9			88
37	Mateo Segulls y Hermanos		2		117
SUMA		130			63
SUMA ANTERIOR		130			63
38	Narciso Saladrigas	2	2		109
39	Melchor Saladrigas	3	2		3
40	Hospital General de Sta Cruz de esta ciudad		1	3	108
41	José Pares	1		3	99
42	Pablo Saladrigas	3			43
43	Severo Estrany	2	2	3	12
44	Narciso Saladrigas	4	3	1	94
45	Tomas Llaveria y Doña Teresa Verdaguer		3		91
46	Excmo Duque de Almenar	2	1	2	79
47	Francisco de Asis de Deu		1	2	121
48	Juan Batista		3	3	8
49	Pedro Batista		1	1	44
50	Marques de Castellvell	1	1	1	29
51	José Guardiola	1	3	2	38
52	Mariano Vehils	1	3	2	66
53	Paula Roura y Fabricas	1		3	62
54	La misma Roura	1	1	1	103
55	Mariano Llobet	1		2	62
56	Pedro Sagrista	4		2	57
57	Buenaventura Monteils		2	1	65
58	Pedro Mesadas			1	24
59	Silvestre Llusia				46
SUMA		167			40
SUMA ANTERIOR		167			40
60	Don Salvador Clos				96

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
61	Jaime Sala				68
62	Jacinto Ros			1	102
63	Bartolome Frescals				105
64	Manuel Molins				116
65	Don Domingo Bober				115
66	Francisco Babot			1	2
67	Juan Giró				88
68	Parroco del Pueblo de San Andrés			3	41
69	El mismo Parroco			2	71
70	Epifanio Fortuny		3		26
71	Pedro Jordi	2	1	3	83
72	El mismo Jordi	0	2	0	88
73	Epifanio Fortuny	0	2	3	119
74	Jacinto Riera	1	1	3	82
75	Parroco de San Andres	1	1	1	47
76	Narciso Saladrigas			1	73
77	Juan Cerdá	1	3	1	109
78	Jacinto Riera			2	18
79	Doña Teresa Mesadas		1		24
80	Melchor Saladrigas		1		110
81	Miguel Batista			2	115
82	Melchor Saladrigas		1	1	28
83	Jacinto Ros	1	2	1	9
SUMA		179	3	3	1
SUMA ANTERIOR		179	3	3	1
84	Pedro Sagrista		1		52
85	Pedro Batista		1	2	66
86	Pedro Sagrista			3	69
87	Hospital General de esta ciudad	1	1	2	64
88	Doña Teresa Mesadas	3	1	2	112
89	P.P. Geronimos de la Murtra	2		2	122
90	Armengol Guardiola		1	3	82
91	Viuda de Burgalles y Sastre			2	80
92	Señor Marques de Castellvell		1	1	115
93	Jacinto Riera		3	3	26
94	Severo Feliu Badaló		3	3	108
95	Jacinto Riera	1	3	3	19
96	Excelentísimo señor Duque de Almenara	1	2	3	80
97	Señor Marques de Castellvell	6	2		7
98	Pedro Oliva		1	3	87
99	Jacinto Riera		1	1	30
100	Sucesores de Miguel Pages		1	2	118

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
101	Jaciento Riera		3	2	105
102	Coloma Molins	3	1	3	81
103	Don Juan Antonio de Peguera	1	2		63
104	Don Benito Maria de Sagarra	6		1	66
105	Don Antonio de Magarola	1	1	1	38
106	Don Martin de Casanovas	2			84
107	José Mariné	1	1	3	101
SUMA		219		1	48
SUMA ANTERIOR		219		1	48
108	Onofre Martí Badaló	1	1	3	27
109	Don Antonio de Magarola	1	3	3	71
110	Don Juan Antonio de Peguera	2	2	3	49
111	Estevan Pascual	1	2	2	88
<i>En el Plano número 4</i>					
112	Pedro Sagrista	1	3	1	44
113	Don Epifanio Fortuny	8	3	3	15
114	Narciso Saladrigas		3	2	18
115	Juan Barbara		2		123
116	Don Epifanio Fortuny		2		7
117	El mismo Fortuny	12	1		78
118	Don Rafael de Cortada de Vic	3	3	3	10
119	Don Estevan Gibert	1	2	3	3
120	Don Juan Antonio de Peguera	2		3	91
121	Pedro Juan Riera	2	3	2	59
122	Don Ramon Sans	1	3	2	111
123	Juan Ferrer	1	1	2	77
124	Señor Baron del Albi	8	3		82
125	Francisco de Asis Yglesias	1	1	3	76
126	Don Juan Reynals		1		82
127	Buenaventura Ferrer	2	1	3	118
128	Señor Marques de Castellvell	1			61
129	Pedro Mesadas y Sagrista		1	3	84
SUMA		280	2	1	36
SUMA ANTERIOR		280	2	1	36
130	Don Benito Maria de Sagarra	1		1	53
131	Don Juan Nadal		1	1	102
132	Pedro Molins		1	1	4
133	Antonio Valls		1		118
134	Don Antonio de Magarola		3		98
135	Mariangela Gambuis		1	2	13
136	Señor Baron de Malda	4	1	3	77
137	Pablo Sala		1	2	56

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
138	Jacinto Riera			2	7
139	Señor Marques de Castellvell	1	1	2	62
140	Pablo Pujadas		1		11
141	El mismo Pujadas	1		2	31
142	Señor Marques de Castellvell	1	1	3	7
143	Don Juan Reynals	2	1	3	111
144	Don Ramon de Mercader	5		2	58
145	Señor Conde de Llar		1	3	10
146	El mismo Llar		2	2	15
147	El referido Llar	14	3		9
148	Juan Ferrer	6			78
149	Agustin Cerda	1			21
150	Don Estevan Gibert	4	3	3	44
151	Andres Yglesias	3	1	2	38
152	Comunidad de Santa Maria del Mar	1	1	2	53
153	Mariangela Vilaro	3	1	3	62
SUMA		336	3	1	40
SUMA ANTERIOR		336	3	1	40
154	José Batlle		3	2	59
155	Don Juan Reynals	4	3	1	14
156	Don Benito Maria de Sagarra		2		123
157	Pedro Juan Riera		2	2	60
158	Don José Maria de Santocildes	1	2	1	91
159	Pablo Sola	2	1	2	87
160	Don Benito Maria de Sagarra		2	1	4
161	Pedro Riera		3		121
162	Geronimo Riera		3	3	83
163	Don Benito Maria de Sagarra	1	1		96
164	Teresa Pujals y Roger		1	2	53
165	Hospital de esta ciudad		3		81
166	Jaime Feliu		2	1	24
167	Teresa Pujals y Roger	4	2		11
168	Felipe Pujadas		2	2	29
169	Jacinto Riera	1	2	3	27
170	Pedro Riera	1		1	11
171	Narciso Saladrigas	2	3	2	109
172	Juan Barberá		2	3	13
173	Pedro Estebe		3		114
174	Juan Barberá		1	2	30
175	Don Antonio de Magarola	1	3		43
176	Pablo Sola	3	3	1	110
177	Pedro Mesadas	3	1		29

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
SUMA		374	3	1	70
SUMA ANTERIOR		374	3	1	70
178	Don Benito Maria de Sagarra	4	2	3	76
179	Don Epifanio de Fortuny	4			30
180	Don Mariano de Olsina	11	1	2	61
181	Coloma Molins	2	1		53
182	Maria Ana Grau	1	1		104
183	Don Antonio Batista	11	1	3	104
184	Juan Sitjá	2	1		78
185	Pedro Juan Riera	6	3		21
SUMA		419	0	1	99
Término de Santa Coloma de Gramanet. Plano número 3.					
<i>En el Plano número 3</i>					
1	P.P. Geronimos de la Murtra	13	3	3	100
2	Don José Maria de Carcer	2	1		90
3	El mismo Carcer	2	1	2	110
4	Pedro Molins	2	1	1	74
5	José Martí de Santa Coloma	12			5
6	Don Juan Nadal	1		3	96
7	Maria Solá	1		1	14
8	Doña Teresa Mesadas	3	1	3	59
9	Don Benito Maria de Sagarra	2	1	3	109
10	Don Vicente Roca y Py	3	3		81
11	Don Antonio Batista	9		2	31
12	Don Benito Maria de Sagarra	2	3	3	9
13	José Martí de Santa Coloma	5	2		36
14	Bernardo Riba	1	2	3	39
SUMA		64	1	2	97
SUMA ANTERIOR		64	1	2	97
15	Coloma Molins	4	2		48
16	Don Magin Antonio de Vilallonga	3	3		95
17	Gabriel Bonaplata	8	3	2	25
18	Jacinto Riera	3		3	32
19	José Martí de Santa Coloma	1		1	12
20	Don Antonio Batista	3	2	2	28
21	Don Benito Maria de Sagarra	3	3	3	20
22	El mismo Sagarra	3	2	1	90
23	Don Antonio de Magarola		3		
24	El mismo Magarola	1	1	3	70
25	José Torrents	3	3	2	111
26	Gertrudis de Dou	1		1	125
27	Don Magin Antonio de Vilallonga		2		83

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
28	Don Felipe Pujadas	3	2	1	63
29	José Baster		2	3	74
30	Lorenzo Puig		2	2	110
31	Don Benito Maria de Sagarra		2		117
32	El mismo Sagarra	2	3	1	48
33	Don Mariano Vehils	1	1	3	117
34	El mismo Vehils		3	3	117
35	Don Juan Nadal	1			112
36	El mismo Nadal	1	3		79
37	Esceletisimo Señor Duque de Almenara		3	3	21
38	Don Benito Maria de Sagarra		2		106
SUMA		120		2	36
SUMA ANTERIOR		120		2	36
39	Excelentísimo señor Duque de Almenara		3		75
40	Don Benito Maria de Sagarra		1	1	45
41	Don José Martí	1		1	50
42	El mismo Martí		3		117
SUMA		123		2	71
Término de San Adrian de Besos. Plano número 4.					
<i>En el Plano número 4</i>					
1	Miguel Batista	16	2	3	32
2	Don Antonio Batista	1	3	2	96
3	Señor Conde de Llar	3	2	2	14
4	Don Mariano Olsina	24		1	109
SUMA		46	1	1	125
Término de San Martin de Proventials. Planos números 5 y 6					
<i>En el Plano número 5</i>					
1	Don José Maria de Santocildes	3	3	3	34
2	Juan Barbará	5		1	111
3	Sagismundo Xipell	1	2		54
4	Juan Buxó	2	2		86
5	Sagismundo Xipell		3	3	122
6	Don José Oliver	2			56
7	El Marques de Ciutadilla	3	2	1	48
8	Pedro Feliu		2	2	109
9	Pedro Juan Riera	6	3		32
10	Pablo Batista	1	3	2	27
11	José Badaló	3	1		106
12	Don Mariano Olsina		2	2	6
13	Juan Buxó		2	1	27
14	Don Mariano Olsina	28	1		117
15	José Yglesias		1	3	51

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
16	Don Erasmo Puig		1	1	123
17	Don Francisco Viltró		1	1	70
18	Don Jayme Puig-Oriol	1			79
SUMA		63	3	1	121
SUMA ANTERIOR		63	3	1	121
19	Narciso Saladrigas		3	3	36
20	Don José Manso y Doña Felipa Juliol		3		60
21	Don Benito Maria de Sagarra	5	1	2	
22	Don Tomas y Doña Teresa Llaveria y Verdaguer		2	3	74
23	Don Erasmo Puig		2	3	50
24	Don José Oliver	1		1	65
25	José Canals	1	3	1	31
26	El Baron del Albi	1	3		105
27	Francisco de Asis Planas		2	3	89
28	Don Juan Juliá y Amamnes	1	3	1	54
29	Don Tomas y Doña Teresa Llaveria y Verdaguer	4	2	1	1
30	Don Francisco de Milans	3	1	3	105
31	Don José Oliver		3		36
32	Don Erasmo Puig	2	2		95
33	Don José Manso y Doña Felipa Juliol	1	1	3	36
34	Don Geronimo Riera	1	3		76
35	Don José Maria de Santocildes	16	1		4
36	Don Ramon Mercader	1	2	2	82
37	El Marques de Castellvell	1	3	1	100
38	Pedro Juan Riera	1			54
39	Don José Oliver y Sallares	4	3	3	24
40	Jayme Puig-Oriol	3	1	1	113
41	Pedro Juan Riera	7	2	3	75
42	Jayme Puig-Oriol		3	2	6
43	Don Antonio Nadal	6	3	3	40
SUMA		139			15
SUMA ANTERIOR		139			15
44	Andres Yglesias	3	3	2	59
45	El Marques de Monistrol	7	2	3	81
46	Viuda de Pedro Saladrigas	1	3	1	50
47	Rosa Llabré		1		28
48	Francisco Yglesias	1		1	119
49	Teresa Lleopart y Argemí	1	1	3	45
50	Don Juan Antonio de Peguera	2	3	3	55
51	Teresa Mesadas		1	3	56
52	Francisco de Asis Planas	1		2	118
53	Cura Parroco de San Martin		3	3	23

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
54	Sagismundo Xipell		3		29
55	Don Antonio Batista	1	2	1	99
56	Sebastian Batista	1	1	2	105
57	Cura Parroco de San Martin		2	2	20
58	Francisco de Asis Planas		3	1	79
59	La Baronesa de Castellet	2	2	3	51
60	Sagismundo Xipell	1	3	2	92
61	Cura Parroco de San Martin			1	76
62	Francisco de Asis Planas	2	1		86
63	Don José Manso y Doña Felipa Juliol	9	2	1	6
64	Don José Maria de Carcer	14	1	2	51
65	Juan Carabent	9	3	1	70
66	Don José Manso y Doña Felipa Juliol	13		3	80
67	Don Juan Juliá y Antunes	1	1		21
68	La Baronesa de Castellet	8	1		52
SUMA		229	3		48
SUMA ANTERIOR		229	3		48
69	Pablo Solá	1		1	39
70	Don Francisco de Milans	2		2	61
71	Don Tomas y Doña Teresa Llaveria y Verdaguer	1			25
72	Pedro Campana	2	3	2	4
73	El mismo Campana	2		1	12
74	Don José Oliver		2		34
75	Don Tomas y Doña Teresa Llaveria y Verdaguer	1	3	1	45
76	Canals de Mataró	3		3	110
77	Geronimo Riera	1			29
78	Estevan Planas	7	2	1	80
79	Ramon de Mercader	2		2	46
80	La Marquesa de Palmerola	2		3	18
81	Manuel Canet	9	2	3	104
82	Don José Maria de Carcer	5	1	1	59
83	Don José Manso y Doña Felipa Juliol	1	1		119
84	El Baron del Albi	1		1	1
85	Colegio de San Buenaventura	1	2	2	57
86	Cura Parroco de San Andres	1	1	1	102
87	Don Geronimo de las Llanas		3		85
88	Don José Oliver	2	1	1	121
89	El mismo Oliver	2	2		18
90	Salvador Gibert	11	3	2	89
91	Geronimo Riera		2	3	65
92	N.Sarxalet antes Don Estevan Gramatxes	1	3	3	102
93	Francisco de Asis Planas	1		1	70

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
94	Doña Maria Galup Nadal	1		2	8
SUMA		300	2		69
SUMA ANTERIOR		300	2		69
95	Juan Buyó	2	2	1	13
96	Viuda de Barral		3		84
97	Manuel Armengol	9	1		
98	Juan Juvany	1	2		100
99	Don Antonio Nadal	1	1	3	40
100	Doña Maria Galup Nadal	3	2		64
101	Don Antonio Nadal	1	3	3	57
102	Don Juan Casas	4	2	3	20
103	Viuda de Juan Prats	2		1	114
104	La Condesa de Sales	1	1	1	13
105	Ribas	2		3	101
106	José Valentí	3	3		108
107	Serapio Cerda	2	2	2	116
108	Comunidad de Sant Maria	1	2		89
109	Viuda de Minguella	1			89
110	Onofre Menor	1	3	3	51
111	Don Geronimo de las Llanas	5	2	3	25
112	Matias de Casanovas	2	2	2	46
113	La Condesa de Sales antes Freixas	1	2		42
114	Jacinto Ros	8			17
115	El Baron del Albi	22	1	2	51
116	Don José Manso y Doña Felipa Juliol	2		3	40
117	Sagismundo Xipell		2	3	54
118	Pedro Giralt		1		21
119	Juan Aster			3	60
SUMA		386	2	3	95
SUMA ANTERIOR		386	2	3	95
120	El Baron del Albi	10	1	3	55
121	Colegio de San Buenaventura	5	2		69
122	Pedro Viltro	1			50
123	Francisco de Asis Planas	7	1	2	97
124	Felipe Pujol		2	2	41
125	Geronimo del Mus	1	2	1	83
126	Francisco Viltro	2	3	3	77
127	Francisco de Tort	2	2	3	32
128	Colegio de San Buenaventura	2	1		64
129	Francisco Viltro	2			102
130	Don Francisco de Milans	4		3	22
131	Francisco Viltro	3	2	3	80

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
132	Don Juan Antonio de Peguera	4	1	3	37
<i>En el Plano número 6</i>					
133	Pedro Viltro	2	1	3	8
134	Esceletísimo Señor Duque de Almenara	3		2	78
135	Don Francisco de Milans	7			39
136	Pedro Viltro	4		1	7
137	Antonio de Armenteras	1	2	3	105
138	José Cerda		3	3	24
139	Comunidad de Santa Maria del Mar	1	3		42
140	Viuda del Escrivano Don Pedro Martin Golarons	1	3	2	52
141	José Viltró	1	1	3	89
142	Doña Maria Galup Nadal	1		1	89
SUMA		461	1	3	47
SUMA ANTERIOR		461	1	3	47
143	Antonio Rovira		3		51
144	Ramon Baster		3	2	54
145	Doña Maria Galup Nadal		3	3	38
146	Viuda de N.Sallent y Ferrer	1	3	2	91
147	Buenaventura Calbet	3	1		92
148	Don Juan Casas	2	2		38
149	El mismo Casas	2	2		20
150	Buenaventura Calbet		3	1	124
151	Don Pedro Arjona antes Grassot	4	3	1	9
152	Comunidad de Santa Maria del Mar	4	1		83
153	Buenaventura Calbet	10	3	2	104
154	Don Francisco de Milans	5	3	2	66
155	El Marques de Castellvell	2	1	3	68
156	Geronimo Riera		2		80
157	Doña Josefa Gali	15	2	1	45
158	Viuda de Minguella	1	1	3	85
159	Geronimo Riera	3	2	1	19
160	José Mariné	3	1	3	99
161	Miguel Batista	1	3	3	8
162	El Baron de Maldá	1	2	2	72
163	Juan Ferrer	2		3	61
164	El Marques de Monistrol	6		1	59
165	Eulalia Menor	2	3	2	110
166	El Baron de Maldá	2	1	3	67
167	Onofre Menor	1	2	2	58
SUMA		547	1		5
SUMA ANTERIOR		547	1		5
168	Comunidad de Santa Maria del Mar	2	3		24

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
169	Esclentísimo Señor Duque de Almenara	4		1	2
170	Jacinto Ros	2	3	1	98
171	Don Manuel Maspons	2		2	8
172	Comunidad de Santa Maria del Mar	3	3	2	10
173	Jayme Orell	2		1	121
174	Don Francisco Marti	4	3	2	93
175	Don Antonio Nadal	2	2	2	76
176	El Baron de la Abella	12	3	2	117
177	Bartolomé Rovira	4	1	2	15
178	Don Joaquin Mornau	4			94
179	Maria Monta	2	2		22
180	Pedro Jorda	4			75
181	Don José Llimona	3		3	65
182	Sucesores de Juan Mires		3	2	82
183	P.P. Dominicos		3	1	19
184	Don Antonio Nadal	1	1	2	108
185	Don Antonio de Peguera	1	1	2	50
186	La Encomienda de San Juan	13	1	1	51
187	José Viltró	1	1	1	69
188	Fracisca Escaramis y Batlle		2		5
189	Francisco de Asis Pujades		3	2	100
190	José Viltró	2	1	2	125
191	Juan Escaramis		3	1	97
192	Don Juan Grassot y Batista		1	3	88
SUMA		628		3	103
SUMA ANTERIOR		628		3	103
193	El mismo Grassot	1	1	2	
194	José Viltró		3	2	52
195	Don Estevan Blanch	2	1	2	107
196	Buenaventura Mitjavila				28
197	Andres Vivia				12
198	Domingo Viltro			1	22
199	José Viltró	2	1		34
200	Esclentísimo Señor Duque de Almenara	1		3	13
201	Buenaventura Calbet	1	1	2	23
202	Domingo Viltro				35
203	Francisca Rovira				23
204	La misma Rovira				30
205	Juan Ambros				24
206	Pelegrin Cuixart				30
207	José Viaro				30
208	Buenaventura Morera				24

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
209	Juan Font				26
210	Juan Mauri				32
211	José Batlle				39
212	Fulgencio Conesa				14
213	Pedro Giralt				34
214	El mismo Giralt				12
215	Juan Casanovas				12
216	Domingo Gili				19
217	Catalina Estruch				14
218	Juan Roura				24
SUMA		638		1	57
SUMA ANTERIOR		638		1	57
219	Francisco de Asis Crous				24
220	Francisco Balasch				14
221	Bartolomé Sitchar				14
222	Josefa Guell				30
223	Josefa Balsells				124
224	Alejos Masberenguer				86
225	Eulalia Saladrigas			1	63
226	Don Miguel Pasgues				71
227	Estevan Tuset				122
228	La obra de la Yglesia de San Martin			1	92
229	Martin Calbet			1	69
230	Huerto del Molino Laporta		1		36
231	José Viltró		1		94
232	La obra de la Yglesia de San Martin				12
233	Huerto del Molino Granbuix y Semanat				74
234	José Buxó		1		117
235	Doña Antonia de Cordellas			3	29
236	Mariano Ayma				108
237	Francisco Nuera				55
238	Andres Estrany				84
239	Juan Sitchar Labrador			1	25
240	Maria Camps				78
241	Miguel Masia				90
242	el mismo Masia			3	32
243	Esceletissimo Duque de Montemar	8	1	3	50
244	Don Antonio Nadal		2	1	104
SUMA		649	1		111
SUMA ANTERIOR		649	1		111
245	Francisco Miralbes		3	2	18
246	Miguel Batista	4	2	1	95

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
247	Escmo Duque de Almenara		2	2	123
248	Comunidad de Santa Maria del Mar	1	1	2	85
249	Sucesores de Luis Masdeu	1	1	2	45
250	Don Antonio Nadal	5	1	1	100
251	Juan Foraster		2		25
252	Geronimo Amat		2	2	36
253	Don José Molino y Negre		3		75
254	Sucesores de la Baronesa de Castellet		3	2	40
255	Don Joaquin Castañer	7		1	87
256	Bartolomé Santaló	4	3	3	122
257	José Cebria		3	2	104
258	Tomas Borrull	2	1	3	104
259	Juan Gas	2	1	3	109
260	José Cebria		2		120
261	José Menor	2		1	14
262	Don Antonio Gironella	3	2		10
263	José Batlle	1	1	3	11
264	Don Antonio Nadal	3	2	1	119
265	Rosa Sagun	2	1	1	3
266	José Tiana	3	2	2	36
267	La Condesa de Vallcabra	2	3	1	48
SUMA		704	1	3	123
SUMA ANTERIOR		704	1	3	123
268	Rita Balaguer		2		68
269	Juan Sitchar Revendedor		1	3	78
270	Esceletisimo Duque de Almenara		3	2	122
271	José Batlle		2		110
272	Esceletisimo Duque de Almenara	2	3	2	95
273	Seriñach	1	3	2	72
274	Juan Sitchar Labrador	2	3	2	3
275	El mismo Sitchar		3	3	46
276	Juan Sitchar Revendedor	1	1	2	52
277	Joaquin Salvador	2	1	3	100
278	Pedro Serrallonga	1		3	53
279	Martin Calbet	2	3	1	52
280	Sucesores de la Baronesa de Castellet	2	1	3	100
281	Curadores de Maria Fatja	1	2	1	16
282	La Condesa de Vallcabra		1	3	122
283	Juan Bosch		1	3	40
284	Don Grabriel Romans y Compañía	1	3	1	69
285	Martin Calbet		3	3	21
286	Pedro Estrany			1	23

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
287	Don José Jorda	2	2	3	58
288	El Marques de Castellvell	1	1	1	30
289	La Condesa de Vallcabra	3	3	3	107
290	Pedro Estrany	1	2	2	35
291	La Condesa de Vallcabra	2	2	3	13
SUMA		743	3	1	91
SUMA ANTERIOR		743	3	1	91
292	Escelentísimo Conde de Santa Coloma	1	1	3	11
293	Don Jayme Juan de Vilallonga	1	1	2	64
294	El Marques de Castellvell	2	1	2	66
295	Antonio Rovira		1	3	25
296	Sucesores de Antonio Alier	2	3		45
297	La Marquesa de Chatafort	2	1		121
298	Francisco Trulla	4	2		105
299	Comunidad de Santa Maria del Mar			2	11
300	Francisco Trulla			3	41
301	Agustin Yglesias			1	70
302	Joaquin Roca			2	84
303	Antonio Planas			1	36
304	Gines Cerda			1	55
305	Doña Josefa Marti			1	63
306	Josefa Bas y Vila			3	18
307	El Marques de Castellvell		3		106
308	Don Antonio Nadal	6	1	2	60
309	Don José de Cabanes y Doña Eulalia de Girona	1		1	77
310	El Marques de Castellvell		1	1	85
311	Don Miguel Pujol	2	3	3	44
312	Don Magin Antonio de Vilallonga	1		2	46
313	Don Geronimo de las Llanas	1			71
314	La Condesa de Vallcabra		1		124
315	Miguel Pujol		1	1	56
SUMA		774	2	3	58
SUMA ANTERIOR		774	2	3	58
316	Antonio Pujades		2		89
317	José Escuder	1	1	1	101
318	Don Antonio Nadal	4	1	2	29
319	José Batlle	1	2		104
320	Don Antonio Nadal			3	105
321	La Condesa de Sales		2	3	116
322	José Batlle		1	1	76
323	Don Jacinto Rater	1			7
324	P.P. Minimos		3	3	42

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
325	Jayme Brunet	4			20
326	José Fages		3	1	90
327	José Batlle	1			25
328	Don Jacinto Rater	1		2	101
329	Narciso Arbo		2	3	55
330	Teresa Miralles	1		1	114
331	Don Magin Antonio de Vilallonga	1		3	8
332	Maria Callari	1	2		29
333	Doña Gertrudis de Dou		3	3	61
334	Teresa Miralles	2	2	2	49
335	José Batlle	2			68
336	Pedro Maragall		3	1	21
337	El mismo Maragall		2	3	2
338	Antonio Rovira		2	1	30
339	José Batlle	1	1	1	
SUMA		806	2		10
SUMA ANTERIOR		806	2		10
340	Maria Callari		2		11
341	José Serra		1	3	102
342	El Marques de Castellvell		2		40
343	Sucesores de la Baronesa de Castellet		2	2	56
344	Antonio Rovira		1		46
345	Jayme Florenza		1		124
346	El mismo Florenza			1	109
347	Cabildo de la Yglesia Catedral		3	3	27
348	Comunidad de Santa Maria del Mar		3	2	20
349	Jayme Mayolas		1	3	64
350	Teresa Asbert		1		102
351	Curadores de Don José Prats		3		68
352	Francisca Roses		3	1	112
353	Antonio Rovira			2	80
354	El Baron de Maldá		3		106
355	Juan Grassot		3	3	54
356	Teresa Asbert	1	3	2	45
357	José Batlle			1	7
358	Antonio Rovira			1	48
359	Don José Pares	1	2	3	123
360	Severo Estrany	2	2	1	68
361	Don Geronimo de las Llanas			2	59
362	Escmo Duque de Almenara	1	2		15
363	Onofre Ybern				44
SUMA		823	2	2	24

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
SUMA ANTERIOR		823	2	2	24
364	Juan Figueras	1	2	2	104
365	Juan Adego	1	3	2	120
366	Miguel Suñol	1	1	1	90
367	Pelegrin Adego			3	47
368	Juan Figueras			1	24
369	Buenaventura Calbet	3	3	1	54
370	Onofre Ybern	1	3	3	111
371	Don Geronimo de las Llanas	2	3	3	80
372	Jayme Brunet	1			8
373	Escmo Duque de Almenara		3	1	57
374	Miguel Cortes		1	3	59
375	Antonio Ros	1		2	43
376	Narciso Arbo		2	2	98
377	Cabildo de la Yglesia Catedral		1	3	89
378	José Fages		3	2	12
379	José Escuder	1	2	1	69
380	José Escaramis y Masferrer	3	1	1	46
381	Don Pedro Mallol			3	80
382	Jayme Gomis y hermanos		1	2	70
383	Sucesores de Don Antonio Abadal		3		89
384	Don Francisco Llansa			1	57
385	Sucesores de Don Antonio Abadal		1		94
386	La Condesa de Vallcabra			2	16
387	Don Joaquin Mornau		1	2	105
388	José Codina		2		51
SUMA		851			54
SUMA ANTERIOR		851			54
389	Escelentísimo Conde de Santa Coloma		2	2	70
390	Pedro Brunet			3	120
391	Don Francisco de Milans		1	3	87
392	Maria Prat antes Eulalia Menor		1		13
393	Colegiata de Santa Ana		2	1	108
394	Don Pedro Mallol		1	1	16
395	Don Geronimo de las Llanas		1	2	66
396	Don Antonio de Gironella		1	3	30
397	El Marques de Castellvell		3	1	104
398	Don Juan Nadal	1	2	1	94
399	Don Francisco Miralles	2	3	3	125
400	Pedro Estrany	1		3	119
401	Pablo Pujol	1	1	3	26
402	Don José Ribas		2	2	92

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
403	Escmo Duque de Almenara		3	2	72
404	Don Geronimo de las Llanas	1	2	2	64
405	Don Antonio Nadal				101
406	Don Jayme Pujol	1	3		12
407	Don José Ribas		1	2	93
408	Don José Codina	2			45
409	Gertrudis Galceran		3	2	89
410	Cayetano Trulla		1	3	55
411	Francisco Trulla		3		60
412	José Masferrer		3	2	57
413	Don Juan Nadal		3	3	59
SUMA		874		2	62
SUMA ANTERIOR		874		2	62
414	Viuda de Masot			1	85
415	Gremio de revendedores	1	3		96
416	José Escaramis	1	2	1	20
417	José Fages		1		86
418	Pedro Brunet			3	70
419	Don José Felix Abella antes Eulalia Menor		1		26
SUMA		878	1	2	66
Territorio de Barcelona. Plano número 7					
<i>En el Plano número 7</i>					
1	José Tiana			1	76
2	Don Rafael Sabadell	1		1	65
3	Pedro Mayol		3	2	123
4	Pedro Brunet		2	2	6
5	La Comunidad de San Justo		3		37
6	Juan Figueras		2	1	84
7	Don Ygnacio Lluch		1	2	59
8	Don Esteban Casanovas		1	2	1
9	Don Vicente Roca y Pi		2	2	86
10	Don Juan Serriña		1	1	17
11	Don Ygnacio Lluch		1	3	56
12	José Batlle	2	3	1	55
13	El Esceletísimo Duque de Almenara		2		24
14	José Batlle	1	2		82
15	El mismo Batlle		2	2	14
16	José Poldo			2	93
17	Francisco Brunet		2	1	101
SUMA		12	2	2	97
SUMA ANTERIOR		12	2	2	97
18	Teresa Pont		1		10

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
19	Melchor Bruguera	1		3	50
20	José Brunet	2	1		81
21	Agustin Yglesias	1	2	2	66
22	Huertos del Molino Dormidor			1	20
23	El Esceletísimo Duque de Almenara		1	1	16
24	Don Pablo Codorniu		1		6
25	José Poldo		3	2	59
26	José Tiana		2	1	28
27	José Guart de Horta		1	1	107
28	Carlos Gauran		2	2	11
29	Don José Ribas		1		79
30	Don Antonio Nadal		1	2	1
31	La Condesa de Vallcabra		1	2	49
32	Colegiata de Santa Ana		2	2	98
33	Juan Foraster	1		3	113
34	Pedro Brunet	1	3	1	56
35	Pedro Mayol			2	88
36	Estevan Casanovas		1	1	
37	Don Vicente Roca y Pi			1	48
38	Francisco Serinyo				81
39	Don Francisco de Llansa		3	2	118
40	José Guart		2	3	17
41	Francisco Batlle			3	77
42	José Batlle		3	1	99
43	Esceletísimo Duque de Almenara			1	103
SUMA		29	1	3	66
SUMA ANTERIOR		29	1	3	66
44	Yganacio Llorens		1	3	100
45	Juan Figueras		3		112
46	José Batlle			3	125
47	El Marques de Castellvell	1	3	2	4
48	Onofre Ybern		2	2	6
49	El Esceletísimo Duque de Almenara		1		23
50	Don Antonio Abadal		3	3	21
51	José Poldo				51
52	Francisca Brunet y Ferran				120
53	Don Jayme Ribas			1	16
54	Francisca Brunet y Ferran		2		54
55	José Brunet	1	2	3	66
56	Don Juan Casas	1		3	14
57	Esceletísimo Duque de Almenara		2	3	42
58	José Guart			3	43

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
59	Maria Planella		2	1	92
60	Maria Jover				121
61	José Oliver			2	100
62	Antonio Rovira		2		49
63	Pedro Mayol		1	1	108
64	Don Antonio Sarriera		3		2
65	Don Francisco de Llansa		1	3	4
66	Esceletisimo Duque de Almenara		2	1	18
67	Ygnacio Vila		3	1	40
68	El Esceletisimo Duque de Almenara	1		2	76
SUMA		44	2	3	87
SUMA ANTERIOR		44	2	3	87
69	Juan Foraster		2	1	36
70	Onofre Ybern			3	78
71	Monasterio de San Pedro		1		29
72	José Batlle			3	121
73	Ygnacio Llorenç		1		5
74	José Elias		1		56
75	El Esceletisimo Duque de Almenara		2		21
76	José Brunet		1		11
77	El Esceletisimo Duque de Almenara			3	125
78	Don José Elias		1	3	
79	La Comunidad de San Justo			3	101
80	Don Antonio Abadal		1		34
81	La Marquesa de Chatafort			3	116
82	Narciso Arbo		1	3	39
83	El Esceletisimo Duque de Almenara			3	79
84	La Comunidad de San Justo		1	3	3
85	Carlos Gauran		1	3	61
86	Don Antonio Nadal		1	1	84
87	Don Antonio Nadal		1		36
88	Juan Foraster			3	122
89	La Condesa de Sales			3	125
90	Don Antonio Abadal		3		66
91	Manuel Mateu	1	3	2	71
92	Juan Mauri	1	3	1	11
93	José Fases		3	3	6
94	José Batlle	1		3	26
SUMA		58		2	31
SUMA ANTERIOR		58		2	31
95	Don Guarro de Mataró			2	110
96	El Esceletisimo Duque de Almenara		1	2	71

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
97	Francisco Tulla		1	1	55
98	Don Antonio Sarriera		3	1	10
99	Sucesores de José Sansalvador		3	1	38
100	El Esceletísimo Duque de Almenara		2	3	32
101	Onofre Menor		2		94
102	José Codina		2	3	125
103	La Condesa de Vallcabra		1	1	115
104	Don Miguel Clara	1		3	52
105	La Condesa de Sales	1	1	3	113
106	Miguel Suñol	2			84
107	Francisco de Asis Pujades hoy Mariangela Suñol	1	1	1	109
108	Esteban Suñol	2			125
109	Don Antonio Ferrater	10	2	3	38
110	Monjos Elisabets		1		105
111	José Tiana			1	113
112	El Conde de Santa Coloma		1		65
113	José Calbet			2	112
114	Monjos Elisabets		1		49
SUMA		83		2	8
Término de San Adrian de Besos. Plano número 8.					
<i>En el Plano número 8</i>					
1	Severo Viltró	16	3		63
2	Don Mariano de Olsina		2	3	37
3	Don Martin Grau	1	2	3	28
4	Don Juan de Amat	9	1	2	45
5	Herederos de Don Domingo Franqueza	3	1	1	70
6	Don Martin Grau	9	1		32
7	Mariangela Casas	14		1	83
8	Don Ygnacio Pedralbas	15	1	1	7
9	Don José de Marti	9		2	60
10	Llobateras	3		1	110
11	Don Melchor Bruguera	3		3	97
12	Geronimo Riera	4	3		2
SUMA		90	3	2	4
SUMA ANTERIOR		90	3	2	4
13	Don José y Doña Eulalia de Cabanes y de Girona	2	2	1	30
14	Don Melchor Bruguera	5	1	2	21
15	Don José de Marti	1	1		57
16	Severo Viltró	1	2		120
17	Don José de Marti	12		2	112
18	Llobateras		1		101
19	Colegio de San Buenaventura	1	2	3	48

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
20	Juan Buxó	3	2		7
21	Don Salvador Font			1	92
22	El Marques de Ayerves	1		2	43
23	Pedro Sagrista	2	3	2	11
24	Don José y Doña Eulalia de Cabanes y de Girona	3	1	3	47
25	Puig		1	3	36
26	Don Ygnacio Pedralbas	1	3		85
27	Ygnacio Ventos	1	1		103
28	Don Ramon Mercader	1		1	5
29	Don Antonio Batista	1	1	2	45
30	Jayme Verger	1		1	44
31	Don Salvador Font	2	2	3	18
32	Don Melchor Guardiola	1	3	2	78
SUMA		130	2	2	99
SUMA ANTERIOR		130	2	2	99
33	Don Jayme Sola	2	3	3	18
34	Mariangela Casas	3	2		8
35	Llobateras	1		1	90
36	Don Ramon Mercader	1		2	42
37	José Pedralbas		2	1	99
38	El Cura Parroco de Ripollet	1			21
39	José Ventura	1	2	2	38
40	Don Joaquin Castanyer	7	3	3	75
41	Llobateras	1	2	1	74
42	Don José y Doña Eulalia de Cabanes y de Girona	46		3	76
SUMA		206	1	3	10
Término de San Martín de Provencals. Planos números 9 y 10					
<i>En el Plano número 9</i>					
1	Don Mariano Olsina	1	3	1	58
2	Don Mariano Olsina			2	23
3	El Conde de Llar	73	2	1	64
4	José Pujadas	1	2		72
5	Don Estevn Puiguriguer	3		3	45
6	Viuda de Pedro Saladrigas			1	95
7	José Monjo			2	44
8	Don Benito Maria de Sagarra		2		119
9	Francisco Ribas	4	2	3	47
10	Hospital General de Barcelona	3	2		120
11	Don Tomas y Doña Teresa Llaveria				87
12	Don Francisco de Tort			2	57
13	Pedro Pujadas	4	2	2	46
14	La Comunidad de Santa Maria del Mar	22	2	2	19

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
15	La Comunidad de Santa Maria del Mar	15	1	2	29
SUMA		132	1		41
SUMA ANTERIOR		132	1		41
16	La Comunidad de Santa Maria del Mar	9	3	3	57
17	Don Francisco Tort	7	1	1	18
18	Don Joaquin Castañer	5			20
19	Don Salvador Foch	1	3	2	9
20	Don Antonio Nadal	1	2		60
21	El Monasterio de Geronimos de Val de Hebron	2	2	3	82
22	Don Vicente Borrás	1		3	76
23	Tomas Estrada	24	1		85
24	Maria Pla	3	1		89
25	José Martin Estrada	8		1	65
26	Don Joaquin Farguell	9	1	3	88
27	Don Antonio Nadal	3	2	3	50
28	José Esteve	12	2	1	108
29	El Marques de Lugarols	3	3	1	22
30	El Marques de Lugarols	1	1	2	10
31	Sucesores de Don Pedro Canaleta	6	2	2	72
32	Juan Fabregas	1	1	1	52
33	Juan Roses		3	1	25
34	Pedro Forcada	1	2	3	2
35	Juan Roses		1	2	8
36	Sucesores de Cerapio Cerda	1	2	1	
37	Juan Roset	1	1		40
38	Manuel Gelats		3	2	94
39	Don Antonio Nadal	1	2	2	122
SUMA		244	3	3	52
SUMA ANTERIOR		244	3	3	52
40	Don Jayme Basols		3	2	24
41	Don Joaquin Mornau	5	1	3	76
42	Don Francisco de Tort	6		1	4
43	Don Antonio Nadal	4	1	3	3
44	Doña Esperanza Olumbi	3		3	27
45	Sucesores de Estevan Guilla	2	2	1	42
46	José Aurigó	4	1	2	108
En el Plano número 10					
47	Don Antonio Nadal	5		1	53
48	El Baron de la Abella	2	1	2	60
49	N. Mir	4		1	109
50	Carlos Gauran		3	1	105
51	El Marques de Lugarols	35	1	2	24

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
52	Bartolomé Rovira	19	2	1	105
53	Bartolomé Rovira	2	3	3	6
54	Narciso Busquets	1		3	6
55	Joaquin Bosch	1	3		93
56	José Prat	1	3	2	51
57	Don Antonio Gironella	1		2	40
58	Bartolomé Rovira	5	2	2	72
59	Doña Josefa Valero y su hijastra	16		1	37
60	Salvador Bonaplata	5		2	16
61	Geronimo Aymar		2	2	56
62	Geronimo Aymar		2	2	76
SUMA		376	2	2	110
SUMA ANTERIOR		376	2	2	110
63	Don Ramon Clara	3	1	2	32
64	Feliciano Garriga	1	1	1	121
65	Estevan Gasull	2	2	2	58
66	José Rey	3			33
67	Juan Piu	2		2	120
68	Don Luis Selles	3		2	71
69	Don Angel Baxeras	1		3	89
70	Don Antonio Gironella	1	2	1	95
71	Jayme Rovira			2	70
72	Sucesores de José Taxonera		1	2	48
73	Pich de la Barceloneta			3	61
74	Sucesores de Cerapio Cerda	6	2	2	74
75	Francisco de Asis Mas	1	1	3	55
76	La Comunidad de Santa Maria del Mar	5		3	18
77	Francisco Trulla	2	2		25
78	Agustin Yglesias	1	1		18
79	Don Ramon Clara		1		7
80	Francisco de Asis Mas	10	3	3	36
81	José Sagarra		1	1	104
82	José Sagarra	1	2	1	76
83	Don Ramon Clara	10	1	3	73
84	José Montaner	2		1	117
85	José Maria Ponsich	5	1		29
86	Josefa Mas y Vila	4	3	2	117
87	Don Antonio Nadal		3		24
SUMA		449	3	2	38
SUMA ANTERIOR		449	3	2	38
88	José Darder	2			108
89	Don Antonio Nadal		3	3	53

Nº piezas	Nombre de los propietarios	Cabida de las piezas			
		Mojadas	Cuartas	Mundinas	Canas
90	Antonio Trulla	2	3	2	104
91	Ygnacio Masot		3	2	108
92	Don Antinio Nadal	2	3	2	43
93	La viuda de Grasot y Arjona	1		2	50
94	Don Mariano Bernes	1	1	1	106
95	Don Martin Bernes	3	1	2	101
96	Don Pedro Vieta	3	3	2	125
97	Don Magin Berdos	3	2	2	66
98	Don Martin Bernes	2	3		80
99	Don Juan Nadal	1	1	1	73
100	José Batlle		3	2	120
101	Ygnacio Mascaro	5	1	2	69
102	José Escuder		3	2	53
103	Francisco Puig			2	125
104	Don Antonio Ferrater	1		1	102
105	Don Juan Nadal	2	3	2	10
106	La viuda de Permañer		3	2	18
107	Serafin Gabriel	2	1	1	47
108	Andres Gabriel	1		3	84
109	Don Angel Baxeras	5	1	1	44
110	Jayme Drument	2			16
111	Don Martin Masana	2	2	2	51
112	Viuda de Grasot y Arjona	2	2	1	77
SUMA		505	3		102
SUMA ANTERIOR		505	3		102
113	Don Antonio Elias	6			124
114	Ramon Hortavella			3	63
SUMA		512		1	37

Barcelona, 11 de noviembre de 1836. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer.

Annex 37. Respostes d'algunes de les preguntes del qüestionari de Zamora sobre temes d'agricultura dels diferents municipis regats pel Canal de la Infanta

Molins de Rei

30. La agricultura de secano se halla en muy buen estado por la laboriosidad y aplicación de los dueños de las tierras; pero la de regadío es sumamente escasa sin embargo de sobrar medios, los más fáciles, para aumentar el riego y hacer felices las más de las familias de aquella población en la forma que se va exponer.

En Molins de Rey hay unos molinos de arina que van por medio de las aguas del río Llobregat, que se dirigen por una asequia que tiene principio a media hora de distancia del pueblo; en la parte inferior de dicha asequia hay una grande porción de tierras llanas que fácilmente podrían

regarse si por los dueños de las aguas, que es el Señor de la casa Raquesens, o por los dueños de los molinos, que las tierras establecidas a éste, se permitiese sangrar la asequia por medio de unas anguilerillas que podrían formarse en la mayor altura de la asequia; y pagando los irrigantes un censo regular al dueño de las aguas, quedarían de regadío dichas tierras. Y aunque a caso se obgetara el reparto que sangrándose la asequia no quedaría bastante caudal de agua para trabajar los molinos, se responde que podría ensancharse la asequia y, mediante que el río Llobregat en aquel parage lleva un sobrante caudal de agua para los referidos molinos y para que el que está más abaxo, que es el de San Boy, no quedarían perjudicados los dueños de los molinos, antes sí beneficiados, porqué el producto de los establecimientos del agua para regar darían mayor utilidad que el mismo molino, y solamente se seguiría que así como queda una grande porción de agua del río Llobregat que se inutiliza y va al mar, entonces se aprovecharía toda. También debe notarse que es tanta la malicia de los dueños de los molinos o de sus encargados como que, siendo así que la acequia, des del molino hasta bolver al río, las aguas tienen de cargo una media hora y que, por consiguiente, el valerse de aquellas aguas ningún perjuicio pueden causar al dueño del molino, con todo priva a los terratenientes por cuios campos pasa la acequia el regar de ella, no solo las tierras, sí que unas pequeñas porciones de huertesillos que formarían a su inmediación, pues habiéndole provocado algunos se les ha prohibido en ciertos tiempos el sacar ni un solo cubo de agua.

32. Las tierras del pueblo se dividen, parte en montuosa, parte en tierra campa de muy buena calidad, y parte arenoso o pedregal, que es la de las inmediaciones del río.

34. A los dueños de las tierras se acostumbra pagar la tercera parte de los granos de espiga y la mitad de los viñedos y frutas.

37. Hay una gran parte de viñedos, como que es la principal cosecha; algunos olivos, moreras, naranjos y limones, solo para el abasto de las casas; y muchos árboles frutales como melocotonero, peras, manzanos.

40. Se produce cada medida de trigo, y demás granos que se siembran diez por una.

43. La fanega de regadío vale otro tanto que la de secano.

50. Bosques menos porque lo han ocupado las viñas.

Ignacio Grau y Tolentino, Molins de Rey, y agosto 22 de 1789.

Sant Feliu de Llobregat

30. Las tierras del término de este pueblo están mui bien cultivadas y son todas de secano a excepción de algunas huertas que se riegan quasi todos por medio de norias. Podría con facilidad regarse gran parte de este término, del de Santa Cruz de olorde y una porción de tierras de Molins de Rey si se aprovecharan las aguas que se vuelven al río Llobregat después de haverse servido de ellas los molinos de Molins de Rey, y formando una azequia dirigida por mediaciones de la casa del peazgo, haciendo que las aguas guardasen el nivel en la maior altura, encaminase junto a la carretera real asia el término de Santa Cruz, San Feliu, San Juan Despí, Cornellá y Hospitalet. Y esta obra es tan sencilla como que los productos de la entrada que pagarían los irrigantes podría hacerse, quedando después perpetuamente un censo equitativo que podría imponerse anualmente a favor del real erario costeano la obra S.M.,

haciéndose por este medio felices muchísimas familias, con aumento considerable de población.

32. La calidad del terreno es muy fértil y llana a excepción de una pequeña porción de monte que es todo viñedo.

34. Se paga la cuarta parte para el amo, y de los viñedos regularmente la mitad; pagándose todo en frutos.

37. Hay muchos árboles frutales como melocotoneros, mansanos, perales, álamos con parras, nogales, olivos, naranjos, limones y algarrobos, con una muy considerable porción de viñedos de modo que es la principal cosecha, cultivándose los mismos campos dónde están plantados los árboles para la siembra de trigo y centeno.

39. En el pueblo se coge corta cantidad de trigo, y su cosecha principal es el vino y abunda bastante de frutos que se acopian a la ciudad de Barcelona.

40. Diez por una.

43. La fanega de regadío vale otro tanto que la de secano y aun siendo esta de buena calidad, porque en ella se aseguran dos cosechas al año.

44. Buena porción de tierras llanas, las que inunda en parte algunas veces el río Llobregat. Podrían en la maior parte regarse con la azequia que se ha hablado.

Barcelona, Ignasio Grau y Tolentino, 28 de julio de 1789.

Sant Joan Despí

30. No hay regadíos; y cultivan las tierras como lo practican en el llano de esta ciudad (Barcelona).

32. La tierra es seca y parte arenosa por las avenidas del río que quando sale de su curso natural en lugar de beneficiarles las desjuga por su corriente y se lleva los frutos.

34. Las pocas tierras que se arriendan, según su calidad se pagan. Y los parceros por lo regular dan la cuarta parte de los frutos a su dueño.

37. Hay parte de viñas, álamos blancos, algunas morreras, pocos olivos y naranjos.

39. El trigo, cevada, abena y vino que se coge en el término, todo se necesita para el consumo de sus vecinos; y a más se coge una considerable partida de ubas dichas de árbol, las que por lo regular se llevan a vender a la presente ciudad (Barcelona) (...).

Barcelona, Francisco Oliva y de Machín, 15 de junio de 1789.

Cornellà de Llobregat

32. El término del pueblo tiene la calidad de ser la tierra en el llano húmeda o fresca, fértil, y en el alto del lugar algo estéril y apta para la viña. No hay regadíos en el lugar, pero sí hay viñas; y éstas se cultivan por sus dueños, dándoles los parceros la mitad de los frutos; y algunas que están por enfiteusis pagan de pención de tres partes una, o en dinero a 8 libras por mojada.

40. Qualquier mojada de tierra que se siembra de trigo produce en el año de la cimienta diez y una [frase inacabada per error] quarteras, si bien nunca se siembran sino alternativamente un año por otro.

Nicolás Vidal (labrador de Cornellá), 1 de agosto del año de 1789.

Hospitalet de Llobregat

30. La agricultura es de secano.

32. La tierra del pueblo es fértil y sus clases son primera, segunda y tercera.

33. Las tierras son de secano y viñas.

34. Se dan frutos y otras dinero.

37. Hay los árboles que espresa el número, con el bien entendido que dentro del término hay una multitud de árboles emparrados y en tentellos cultivan varios frutos.

72. Se crían en el término lo que refiere la pregunta, a excepción del esparto, grana, quermes, rubia.

Barcelona, Félix Norta (regidor y labrador), 23 de septiembre de 1789.

Sants

30. La agricultura se halla en muy buen estado solo la hai de secano, a excepción de la huerta de los tres o cuatro particulares que tienen agua viva.

31. No hay terrenos incultos, a excepción de diez mojas que producen juncos y estos sirven para diferentes cosas.

32. El llano la tierra más inmediata al mar es húmeda; y seca y algo arenosa la más arrimada a la montaña. Se divide en primer, segundo y tercer calidad.

37. Hai algunas viñas, aunque no porque no produzcan ubas y vino de buena calidad, sino porque dan más provecho las de pan lavar. Hai olivos, algarrobos, naranjos y quasi toda especie de frutos; pero los que más abunda son higueras, porque las ama bastante el terreno y la inmediateción a la capital hace maior su provecho vendiendo la maior parte de higos frescos y secando los demás.

39. Regularmente, unos años con otros, se cogen dos mil quarteras de trigo, cuyo precio se regula a seis libras; quatro cientos cargas de vino, que suele venderse a cinco libras; ciento y cincuenta quintales de cáñamo, que se vende a catorze libras el quintal; que son los frutos que principalmente se cogen. Y no es posible fixar cantidad en los demás frutos, como avas, mijo, judías y otros granos que cada labrador procura coger para su manutención.

41. No hai más huertas que las tres o quatro casas que tienen agua por medio de aqueductos de minas en las tierras inmediatas al pie de la montaña. No puede haver norias, porque está el agua mui profunda. Y en las balsas que están assia el mar no hai necesidad de norias, porque son húmedas; no obstante, en el intermedio de unas y otras tierras hai dos huertas que se riegan por medio de norias.

42. Las aguas de minas que tienen los quatro particulares es abundante; pagan por ella el censo convenido por el rey, que se le concede en emphyteusi. Y las tierras de regadío producen más de otro tanto que las que no lo son.

43. El terreno que se riega es de corta extension, pero vale dos veces más que el de secano.

44. No hai río alguno inmediato cuyas avenidas lleguen al término de este pueblo, y sólo ha sucedido mui raras veces que lleguen a las tierras bajas las avenidas del río Llobregat, en cuyo caso las mejora el lodo de que se cubren. Pero si se efectuase el proyecto que se havia meditado de tomar un brazo de aguas del río Llobregat, que pasando por el pie de la montaña de San Pedro Mártir y Collcerola desagüe donde halla agua que se tomo del río Besós, se podrían regar todas las tierras del término de Sans y de los demás lugares por donde havia de pasar.

48. No hai bosque alguno.

55. Antiguamente sirvieron de prado las tierras más inmediatas al mar, que son muy húmedas, pero en el día se siembran y se riegan mediante unas aseQUIAS que conducen las aguas al llamado estanque de Port.

72. En las tierras más bajas cerca del mar y en las más salitatorias se crían naturalmente regalicias, que se venden a los boticarios. También se crían juncos, que sirven para el estiércol y para cubrir las barracas que sirven de pesebre para los bueyes y mulas. En los márgenes se cría también la rubia, y se cultiva y se cría también la sosa; pero como es corto el terreno donde nacen estas plantas, se saca de ellas poco provecho.

Barcelona, Francisco Mas, 13 de agosto de 1789.

Annex 38. Encàrrec a Tomàs Soler i Ferrer del projecte del Canal Navegable de Barcelona a Manresa

ACBG. Document n° 540.

La Real junta de Comercio, que por instituto, ilustración y espíritu publico promueve con eficacia y acierto que es notorio a la provincia, como su agricultura e industria; ha estimado digno a su zelo inquirir si aprovechándose las aguas del Cardener y Llobregat, podría abrirse un Canal de Navegación entre Barcelona y Manresa con el que hacer más fáciles, más baratas y mayores las comunicaciones y transportes agregando a los productos que en el día forman su material, otros, combustibles o no, que por no poder sobrellevar el ponte en el día no se aprovechan, en detrimento de la agricultura, y aún a la manufacturación más interesada que nunca en el baxo precio o en las leña y carbones des de la aplicación de las fábricas a las máquinas de vapor, especialmente en los países de población escasa y no abundantes en proporción para los movimientos por agua agregándose a estas ventajas las que rendiría el riego en los puntos, y con toda la extensión que pudiera el canal facilitado.

Con esta idea se ha servido comunicar la Junta a su arquitecto Don Tomás Soler y Ferrer que reúne los conocimientos muy apreciables en esta clase de obras para enterarse bien a fondo de la posibilidad del canal como el terreno por el que debería discurrir, y que lo demás con relación a un proyecto que supuesta la realización puede rendir en concepto de la Junta beneficios incalculables. Tendría la honra de presentarse Soler en ese magnífico Ayuntamiento para que, como lo espera la junta, se sirva proporcionarle los auxilios que penden a su autoridad para el desempeño de esta comisión en cuyo buen éxito interesa tanto el Estado, en

particular Cataluña, y con mayor particularidad todavía Manresa y las demás poblaciones por cuyos términos o distritos deba el canal discurrir. Barcelona 21 de junio de 1815.

Annex 39. Els inicis del Canal de la Infanta

Suplemento al Diario de Barcelona del miércoles 17 de setiembre de 1817.

Varios particulares de los pueblos de San Miguel de Molins de Rey, Santa Cruz de Olorde, San Felio de Llobregat, San Juan Despí, Santa María de Cornellá, Hospitalet, y Santa María de Sans, excitados y movidos de los generosos y magnánimos rasgos de S.M. que dios guarde, en beneficio de la industria y utilidad de sus vasallos con su Real Decreto de diez y nueve de mayo de 1816, emprendieron el proyecto de una Acequia para realizar el riego de la mayor parte de las tierras que contienen los pueblos mencionados para lo que instalaron, previo el superior permiso, una Junta la que aclamó al Excelentísimo Sr. Capitán General Don Francisco Xavier de Castaños por su presidente y protector, por ser el inmediato representante de S.M. en esta Provincia, y practicadas todas las operaciones, levantado el Plano de la Acequia, fue por el Excelentísimo Sr. Presidente elevado a S.M. en veinte de agosto último para que se dignase aprobarlo, y dispensar su Soberana sanción, la que ha obtenido en los mismos términos con que se propuso, según Real Orden con fecha de dos del cadente lo comunica el Sr. Secretario de Estado y del despacho de la primera Secretaría, cuya satisfacción estimuló a la Junta para realizar el proyecto de la Acequia.

Annex 40. Funcions de l'arquitecte del Canal de la Infanta

Artículo 4 del Reglamento para la ilustre junta directiva del Canal de la Serenísima Señora Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón en la izquierda del Río Llobregat. Aprobado por la Junta General celebrada en el 5 de junio de 1820, de los Señores contribuyentes en él, presidida por el Ilustre Señor Jefe Superior Político de esta provincia, en el Salón llamado de Ciento de las Casas Consistoriales de la ciudad de Barcelona.

Capítulo 1

Habrà un Arquitecto Director de la obra, que será nombrado por la Junta General a pluralidad de votos, señalándole la directiva el situado que deba disfrutar diariamente, o bien los días en que se ocupe para la construcción de la obra; y a este solo podrá removerlo la junta general, sin que pueda suspenderlo la directiva, y si, dar parte a la general de los motivos que ocurriesen en el director para resolver si debe procederse a nueva elección, lo mismo que el contador, y el thesorero.

Capítulo 2

El arquitecto estará a las órdenes de la Junta Directiva, y se entenderá particularmente con los vocales de la Comisión de Obras, y no podrá obrar cosa alguna sin orden, o permiso de la Junta Directiva.

Capítulo 3

El arquitecto podrá proponer las obras necesarias, o las recomposiciones a la comisión para que examinada por esta, lo pase a la aprobación de la Junta Directiva.

Capítulo 4

El arquitecto tendrá la obligación de levantar los planos, tomar medida, y tirar los niveles, y todo lo que sea necesario para este fin.

Capítulo 5

El arquitecto será el responsable de las obras falsas, y de todo lo que no este arreglado, y de cualquiera obra superflua, por lo que será mejor que la Junta Directiva le mande dar fianza.

Capítulo 6

Al arquitecto se le abonará un sobrestante de su confianza e inteligencia, para que exista permanentemente a las obras que se construyan.

Capítulo 7

El arquitecto propondrá a la Junta Directiva dos expertos, para medir, y valorar las tierras, en caso de no poder hacerlo por si solo, que este mandará pagar lo que ajuste, los días que estén ocupados.

Annex 41. Encarrec del reconeixement del Canal

RCIDLCB. Volum de les actes de la Junta núm. 1.

14 de juny de 1820

La Junta Directiva del Canal de la izquierda del Llobregat denominado de la Serenísima Señora Ynfanta Doña Luisa Carlota, con sesion del día de hoy [14 de juny de 1820], habiendose leído la minuta de V.S. que presentaron consecuente a la otra sesión de once del actual, y de lo que conferenciaron V.V. con los S.S. Vocales nombrados en la misma acerca el reconocimiento de la obra del Canal, respecto a las operaciones hacederas en el se ha discutido sobre el particular, y de común acuerdo se ha resuelto, se diga a V.V. que con motivo a la estación del tiempo en que es indispensable, se deje agua en dicho canal por el urgente riego de las tierras, y a fin de que no se pierda la cosecha del verano, se limiten V.V. en practicar las operaciones que estimen convenientes y necesarias para averiguar si el canal es capaz para contener las aguas que son precisas para el riego de las mojudas de tierra comprendidas en la relación que presento en diez y siete agosto mil ocho cientos diez y siete el director Don Tomas Soler y Ferrer en número de cinco mil setecientas mojudas, con arreglo a las Notas que le presentaron los comisionados de los pueblos que en aquella época les exigió, no solo en el asunto en que se toman, sinó hasta en el que tiene en el día la acequia maestra a proporción del terreno que ha de regar: que elevación han de tener las paredes de la dicha acequia maestra para contener la agua precisa para el riego: Que averiguen si la citada acequia maestra tiene el nivel y declivio debido: y por fin que practiquen aquellos reconocimientos que estimen conducentes y les parescan substanciales para saber si es arreglada al objeto de dirección y de la formación de dicha Acequia oyendo V.V. a la Comision de reconocimiento de la obra del Canal, y si es necesario se suspenda el curso de las aguas del mismo por tres o quatro días, y que atendido que las circunstancias del tiempo no permiten verificarse un reconocimiento formal de todo lo obrado por el referido Director, y que unicamente se ha de practicar en los extremos predichos, la referida Junta Directiva considera que el situado de quatro duros diarios para cada uno de V.V. es suficiente, inclusa la manutención y carruage, quedando a cargo de la misma el alojamiento, y chismes de cocina para el caso que deviesen pernoctar fuera de la Ciudad, ni el

nombrarse los quatro arquitectos que demas V.V. indican en la citada minuta . Lo que como Secretario de la misma, traslado a V.V. a fin de que determinen si se adieren a ello para poder la nombrada Junta acordar lo conveniente, esperando se serviran contestarme su recibo, o lo que estimen conducente. [Firma de:] Francisco Madriguera Madriguera, Pedro Serra i Bosch y Francisco Renart.

24 de juny de 1820

La Comision Directiva del Canal de riego de la izquierda del Llobregat, titulado de la Sereníssima Señora Ynfanta Doña Luisa Carlota, con sesión de este dia [24 de juny de 1820]: Que con el situado de quatro duros que le tiene a V. señalados para el cargo de Director va comprendido el de tener V. un subalterno continuo, donde se construia obra de mamposteria, correderas y demás convenientes en el riego, los gastos de cavallerias, y comestibles mediciones de obras, ya de arquitecto, como de destajos, y aprobación de las cuentas de estos; y separa de ella, y a su debido tiempo se le atendera, sobre el levantamiento del Plan General, y mediciones del territorio que entre en el riego, y respondió de los subalternos que haya necesitado, y necesite para ello. Que en orden a terme V. por parciales a los arquitectos Don Pedro Serra, Don Francisco Bosch y Don Francisco Renart, porque fueron nombrados para el levantamiento del Proyecto del riego, no deve la Junta contestar cosa alguna, respecto que el visorio o reconocimiento que se propone es una operación particular de la misma.

Annex 42. Definició del projecte de distribució d'aigües del Canal de la Infanta

Volum de les actes de la Junta núm. 3.

(...) Manifestando los trabajos que ha de comprehender y acompañar el plan general del territorio de la circunferencia del canal, y en su vista, teniéndose presente lo acordado sobre este punto en 16 de febrero de 1823, se resolvió conformándose con la propuesta por el referido director y sin alterar lo determinado en esta parte por el último citado acuerdo:

Primero: que el espresado plan general deberá estar circunstanciado, perceptible y distribuido en distintos trozos o mapas particulares arreglados a escala, con individualización de las figuras y estension de cada una de las piezas que en el distrito del riego del canal poseen los respectivos interesados con el de modo que entre todos comprendan todo el dicho distrito y territorio desde la presa de las aguas en el territorio de Molins de Rey, siguiendo por el cierzo el curso del canal hasta terminar por oriente al pie de la montaña de Montjuïc por mediodía con la orilla del mar, y por poniente con el río Llobregat, y derramando el curso del canal, acequias principales y subalternas de riego, y sus ramificaciones o hielas construidas y hayan de hacerse y necesite el territorio para la completa distribución de aguas, como igualmente los caminos, rieras, torrentes y demás arroyos que cruzan las enunciadas puestas de tierra, separando de estas cultivas y hiermos comprendidas actualmente en el riego para saber con exactitud por medio de esta distinción las que han contribuido al coste de las obras y las que no han sido incluidas en el pago para ellas.

Segundo: que con las mismas circunstancias que se acaban de espresar y con la disminució correspondiente haya de entregar el Director a la Junta Directiva otro plan manual para la más fácil explicación de los trabajos de esta.

Tercero: que cada uno de los mencionados planos parciales deba ir acompañado de estados circunstanciados con separación de distritos o territorios de los siete pueblos que comprende el

canal, a saber uno que manifieste las dimensiones y cálculos de las figuras de que se compone cada una de las piezas para que conste detalladamente su estension. Otro que detalle la distribución del riego turnada sucesivamente por días y horas según la situación y superficie de las piezas de tierra. Otro de todas las tierras comprendidas en el riego, con los nombres de sus respectivos dueños o poseedores, y su domicilio, número de cada pieza según resulte en los planos, y cantidad de tierra de ella antes de la realización del proyecto del canal, rebajas que haya sufrido por ocupación y abono con motivo de la construcción del mismo canal y acequias, y el resultado por el cual en consecuencia han contribuido y deben contribuir los propietarios para el total coste de las obras, y con separación lo que se les haya abonado en razón de sus créditos y ecsigido en metalico. Otro de todos los abonos hechos a los dueños de las tierras del curso del canal y acequias por razón de los terrenos tomados y daños causados en las mismas tierras con la ocupación y contribución de las obras, y los precios fijados en cada uno con sus competentes importes; o bien recopilando los cuatro últimos estados si fuese posible en uno solo con la debida claridad distribuidos los objetos, en las casillas o columnas, sin apartarse de la división de distritos y territorios.

Otro circunstanciado de las obras y escabaciones que comprende la ruta del canal y acequias de su dependencia, con referencia a sus puntos a los espresados planos del territorio para que conste fijamente la verdadera situación de cada uno, con la estensión, explicacion de sus circunstancias y por último de un índice general por orden alfabetico de todos los propietarios terratenientes, que abraze todos los objetos de los referidos estados por número o folios para el más fácil hallazgo de las noticias que se necesiten.

Cuarto: que el director deba entregar limpios y ecsactos los planos de terreno con sus explicaciones sin falta de requisitos.

Quinto: que en cuanto a los estados generales con todos los documentos acompañatorios podrá el director presentarlos a la junta directiva en borradores bien aclarados y arreglados de modo que puedan mandarse a copiar en limpio en libros de tamaño que fuere menester, en cuyo estado, y después de comprobados con la debida ecsactitud los firmara el mismo director.

Sexto: finalmente que se pase copia con el correspondiente oficio del presente acuerdo y del de su referencia de primero de este mes al susodicho director facultativo Don Tomas Soler y Ferrer para que a tenor de lo resulto en aquel diga si se conforma o no a lo determinado sobre el particular con renuncia en el primer caso de todas sus pretensiones para que en su vista pueda procederse a la demás que corresponde.

Annex 43. Encàrrec del repartiment equitatiu de les aigües del Canal de la Infanta

Diario de Barcelona, 20 de julio de 1838, p. 1604-1605

Habiendo reconocido el estado del Canal o acequia, titulado de S.A.R. la Infanta Doña Luisa Carlota, para enterarme de la verdadera naturaleza de las cuestiones promovidas acerca del uso y aprovechamiento de las aguas. Las reclamaciones del ayuntamiento y gran número de vecinos del Hospitalet por la inundación y perjuicio que sufren sus tierras con los sobrantes del agua que en gran cantidad vierte el molino de Cornellá; las quejas de los poseedores de los molinos de Tarrassa y la Bordeta y de los irrigantes de este distrito por la escasez y falta de aguas, y otras muchas desavenencias y disturbios que redundan en perjuicio de la causa pública: he creído conveniente, que para poner remedio a males de tanta magnitud, se adopten las medidas que reclama imperiosamente la precaria situación de tan útil establecimiento. A

pesar de los buenos deseos de la Junta del Canal no se ha podido realizar aun la equitativa distribución de las aguas, que es la medida más esencial, prometida a los irrigantes y pactada con los dueños o poseedores de fábricas o molinos, por diferentes obstáculos que se han suscitado a lo que ha contribuido la multitud de litigios que han afligido la Junta, privándola de llevar a cabo sus planes en punto tan interesante. (...) Convencida la Junta de que sin este arreglo preliminar no prosperaría una empresa que tantos beneficios debe producir, comisionó a los arquitectos D. Francisco Vallés, D. Josef Mas y Vila, D. Francisco Renart y Arús, y al director D. Tomas Soler y Ferrer para que presentasen un proyecto de distribución de aguas arreglado a los principios de equidad y de justicia. (...). He acordado las reglas siguientes.

1ª El referido proyecto se considerará como base para la distribución de las aguas del Canal de la Serenísima Señora Infanta Doña Luisa Carlota.

2ª Se concede el término de quince días constados desde el 21 del corriente hasta el 5 de agosto inclusive para que acudan a mi autoridad todos los que se crean agraviados en dicha distribución, ya sobre cantidad de aguas que se les designe, ya sobre las obras que se proyectan para arreglarla, en el supuesto de que si la reclamación recayese sobre la clase de las obras, se nombrará un perito por el interesado y otro por la Junta y un tercero para el caso de discordia por los mismos si se conviniesen en él, y en caso contrario por la autoridad.

(...)

5ª Para que nadie pueda alegar ignorancia se insertará esta circular en todos los papeles públicos y se fijarán en los parajes acostumbrados de los pueblos de Molins de Rey, Santa Cruz, San Feliu, San Juan Despí, Cornellá, Hospitalet y Sans, entregándose a cada ayuntamiento un número proporcionado de ejemplares para que los distribuya entre los interesados (...)

Annex 44. Informe de Joan Soler i Mestres pel plet dels menors de Manel Romeu contra Lluís Pujadas (1835)

ACA, Real Patrimonio, Bailía General Real Patrimonio, Procesos, 1832, nº 6C.

En la Ciudad de Barcelona a 10 de junio de 1835 ante el Señor Juan Martínez Asesor por S.M. de la Baylia General y Real Patrimonio se ha presentado Don Juan Soler y Mestres Académico de mérito de la Real Academia de San Fernando y San Carlos, Arquitecto sustituto por el S.M. el mismo ramo quien mediante el juramento presentado en la forma de estilo en mano y poder de dicho Asesor hace la relación que sigue: Para el cumplimiento del auto proferido por el Sr. Don Antonio Joaquín de Asper Bayle General y Administrador del sobre dicho Real Patrimonio a los diez del último Marzo con referencia al de doce septiembre de 1834 y dictamen Fiscal que antecede en meritos del pleyto que siguen en dicho Tribunal los tutores y Curadores de los menores de Manuel Romeu contra Don Luis Pujades y de Costa sobre el establecimiento de aguas en el término de Argentona se ha conferido el arquitecto a dicho parage y reconocido los terrenos en que vierte la cuestión en concurrencia de los interesados o sus delegados y ahidos a los mismos sobre sus pretensiones para la formación del plan topográfico que acompaña con la exactitud que previene el referido auto habiendo enterado de lo alegado en el espediente y de lo que han manifestado los concurrentes en el terreno, ha demarcado en el mencionado plan las respectivas propiedades de cada uno, como también los demás puntos que ha creído convenientes para aclaración del litigio y sus pretensiones que consiste a saber la de los menores de Don Manuel Romeu en construir una mina para recoger

las aguas del pozo de Francisco Ribas y Carles, pasarlas al de José Grau y de este al de José Roqueta señalados con las letras STU dejando cierta cantidad de aguas en cada uno para el abasto de sus casas y estender a más un brazo de la misma mina por el torrente nombrado de Lledó en la unión con los llamados Vima y Cañadell signado en el plano con la letra Y para recoger las aguas subterráneas de los mismos y sus vertientes en los puntos que no estén establecidos, como también superficiales que discurren por aquel cauce en clase de sobrantes de Don Juan de Palau y encaminarlas para el riego de unas de sus tierras elevadas del Manso Vives marcadas con el número 5 y demás usos que le convengan siguiendo la ruta descrita en dicho plano con la línea de color amarillo y la pretensión de Don Luis Pujadas se concreta en construir una mina desde los dos posos de prueba notados con los números 1 y 2 y conducir sus aguas encontraderas para el riego de sus tierras más bajas del Manso Cires delineadas en los números 3 y 4 a la parte posterior de su casa señalada de letra F en cuya consecuencia opina que atendido las diferencias de nivel que observan las aguas de los posos de Ribas, Grau y Roqueta y las posiciones de aquellos terrenos, pueden estas tener diferentes procedencias, y en este concepto considera indispensable que los menores Romeu para recoger dichas aguas dejando en cada poso un depósito de seis palmos formen tres brazos de mina enteramente separados de modo que dirigido al pozo de Ribas de la vuelta por la parte inferior del de Grau separándose de este la distancia de cuarenta canas y uniendo después dichos tres brazos en punto separado al mediodía de la Riera de Cires conducir las junto con las que recojan del cauce del Torrente de Lledó y sus vertientes por la ruta marcada en dicho plan con la línea de color amarillo; pero para pasar el agua del uno al otro poso como proponen dejando un depósito de seis palmos de agua en el poso de Roqueta, según previene la Escritura firmada por este a favor de Doña Teresa Romeu, y arreglar también igual depósito al poso de Grau debe profundizarse este último diez palmos y seguir el nivel hasta el poso de Ribas donde debe principiar la proyectada una en cuyo extremo por razón de su mayor profundidad quedara más depósito de aguas.

De llevarse a efecto las dichas pretensiones como cada uno lo intenta, aunque sea en el modo que acaba de espresarse, concidera puede resultar que con la porción de mina o minas trasada por los menores Romeu, en los posos de Ribas y Grau travesando por la parte superior del terreno de Pujades y con los brazos dirigidos al torrente de Lledó y sus vertientes perjudiquen las aguas que se propone encontrar Don Luis Pujades en sus posos de prueba señalados con los números 1 y 2 atendido su proximidad y descenso de aquellos terrenos y de consiguiente quedar sin efecto su pretensión; así como también es temible que si Pujadas construye su mina en los espresados posos con igual o mayor profundidad que la proyectada por Romeu perjudique a esta absorbiéndose las aguas que se proponen.

Para conciliar los mencionados perjuicios es de dictamen el Arquitecto que respeto de no considerarse tengan relación las aguas del poso de Roqueta con las de Grau y de Ribas ni con las demás que pretenden Romeu y Pujadas, ya por su distinta situación como por la diferencia de nivel que observan, pueden los menores Romeu recoger las espresadas aguas de Roqueta con mina separada por la parte meridional de la Riera de Cires hasta después de la línea de los posos de prueba de Pujadas y (si se considera en igual derecho las pretensiones de los dichos interesados) construir por separado la mina dirigida al torrente de Lledó y a los posos de Grau y Ribas a costes comunes siguiendo el nivel que requieren las tierras elevadas de Romeu hasta los posos de prueba de Pujadas, y reunidas con las de esta repartirselas en cantidades iguales encaminando después cada uno su parte tocante por las direcciones que tienen propuestas, o bien como por la mayor profundidad que guarda el pozo de Ribas con respeto al de Grau puede

presumirse sea también distintas sus aguas en este concepto opina que los menores Romeu pueden también recoger particularmente por separado dichas aguas del poso de Ribas y travesarlas por las tierras de Pujadas con conducto de mampostería uniéndolas después a las ya repartidas con Pujadas siguiendo por la dirección que tienen proyectada y va marcada con la referida línea de color amarillo para sus efectos.

Finalmente atendido que los menores Romeu se oponen a estender un brazo de la mina en el torrente de Lledó y a los llamados Vima y Cañadell para recoger las aguas subterráneas de los mismos y de aquellos vertientes desde la unión de estos hasta el punto que no estén establecidas, es de dictamen el arquitecto que si realmente tiene Juan de Palau alguna facultad concedida en el distrito de dicho torrente de Lledó marcado en el plano con las letras M, como se indicó en el acto del reconocimiento, no pueden dichos menores Romeu acercarse al espresado punto con su pretendida mina en la distancia de una cuarenta canas, sin perjuicio de recoger las aguas superficiales que manan por el cauce del relatado torrente de Lledó en calidad de sobrantes luego que las deje el nombrada Don Juan de Palau como proponen cuyas aguas superficiales y subterráneas coinsidera también deben recogerse a costes comunes y agregarse con las demás partideras con dicho Pujadas en el modo que se ha espresado.

Con cuya relación el adjunto plan topográfico cree el Arquitecto dejar cumplimentados los mencionados autos habiéndose arreglado a los preceptos del noble arte que profesa y ratificando la verdad por el juramento prestado y siendo de edad de treinta y siete años cumplidos la firma de que doy fe. [Firma de:] Juan Soler y Mestres; Martínez; José María Ódena.

Annex 45. Relació feta per Tomàs Soler i Ferrer pel plet de Pere Noguer contra Martí Marifont i Francesca Riera (1830)

ACA, Real Patrimonio, Bailía General Real Patrimonio, Procesos, año 1827, nº 9, f. 1460-160.

En la ciudad de Barcelona a los 31 días del mes de marzo del año 1830, ante el señor Valentín Llozer Asesor por S.M. de la Baylia general del Real Patrimonio, se ha presentado Tomás Soler y Ferrer arquitecto del mismo tribunal, quien mediante juramento hace relación de lo siguiente: que a fin de dar cumplimiento a los provehidos por el Sr. Manuel de Ybarra Bayle General y Administrador del sobredicho RP, a los 7 de julio y 17 de agosto últimos, en el presente expediente promovido por Pedro Noguer vecino del lugar de Segueró, y seguido contra Martín Marifont y Francisca Riera vecinos del Pueblo de Dosquers, sobre el establecimiento que aquel solicita para uno o más molinos harineros, o de los llamados escayadores que sirven para pelar los trigos, en el modo lo espresa en sus pedimentos de 27 de junio de 1827 y 25 de noviembre de 1828, construídos en los confines del trecho de la riera de Gramanell, entre el punto descurredero de otro molino harinero nombrado den Bosch, que el referido Noguer posee en el mencionado termino de Segueró hasta la Presa del de Martín Marifont sito en los vertientes de la enunciada Riera dentro del término de Dosquers, se ha conferido el arquitecto al paraje de la cuestión, previos los avisos a los interesados, en donde, con ausencia de los mismos, ha seguido detalladamente el relatado curso de la riera con extensión hasta su desagüe al río Fluvià, y los distritos de los varios torrentes que se le agregan, discurrentes por los términos de Segueró, Maya y Dosquers, y habiendo practicado las operaciones convenientes, y que le pidieron también los contendientes relativos a sus pretenciones, y reunido las noticias posibles sobre los puntos vertientes en el litigio ha formado

el adjunto plano demostrativo del enunciado distrito contencioso, con manifestación de los datos reunidos, acompañado de las conducentes explicaciones; y últimamente durante las dichas operaciones ha oído a los ayuntamientos y síndicos de los tres referidos términos; en cuya consecuencia expone, que sin embargo de no tener fijados los molinos harineros y demás fabricas de estas clases los saltos convenientes, y los raudales de aguas para el impulso de sus maquinas, porque estas solo se gradúan con las porciones que prestan dichas dos bases; con todo atendido la general observancia adaptada en varios parages, la citada riera de Gramanell en el trecho comprendido entre los referidos extremos presta un sobrado descenso para el salto de tres, y más de los molinos que solicita Noguer en su referido pedimento de 25 de noviembre, con el declivio rápido que pueden obtener las acequias de la conducción de sus aguas entre los enunciados puntos, de manera que pueden situarse con seguridad las referidas fabricas la primera en el extremo inferior de las tierras del manso Pou de Mayá a la derecha de la Riera; la segunda en el otro extremo inferior de las tierras del mismo manso Pou a la izquierda de la nombrada riera, y la tercera en las tierras del manso Cadamont de Bosch de Mayà, designados en el referido plan como indicó Noguer en el tiempo del citado reconocimiento, para cuyo fin habiendo el arquitecto dicho a los propietarios de los dichos terrenos, contestaron que cederían al nombrado Noguer los espacios convenientes, mediante los pactos oportunos al efecto: y respecto de haber indicado Noguer en el mismo terreno proponerse utilizar para el curso de las proyectadas maquinas, las aguas de la citada riera de Gramanell y de sus torrentes agregados, no solo después que han dado curso a dicho su actual molino llamado den Bosch, si también recoger las superficiales, cuando discurren, y las subterráneas que puedan encontrarse en el mismo albeo de la riera, desde el enunciado Molino llamado den Bosch arriba, hasta la unión con los expresados torrentes; es de dictamen el arquitecto que atendido el relatado descenso puedan situarse los tres molinos en los parages marcados, y recogerse para su curso las consabidas aguas con dirección al primer molino proyectado, y consecutivamente a los molinos segundo y tercero, por los terrenos particulares, o bien discurriendo inmediatamente a la predicha riera, después de cada una de las propuestas fabricas, tomarlas otra vez en los diferentes distritos de la misma, repitiendo las presas en los puntos que le acomoden, a fin de recoger las flujaciones superficiales y subterráneas de aquel albeo para su aumento posible; mediante las obras de mampostería que el Arte tiene prescrito en semejantes casos según la floxedad de los terrenos, y proporcionada consistencia para las avenidas de la riera, arreglando las acequias de conducción con el declivio de un palmo por cien canas de largo, o el otro mayor que acomode al interesado para la más rápida corriente de las aguas, y revistiendo las excavaciones de las dichas acequias y balsas de los nuevos Molinos con greda, precaucionadas estas con mampostería, si es necesario, en los solos trechos que resulten los terrenos porosos, y se conozca alguna filtración, bien que los desvíos en las citadas Presas, y en parte de las enunciadas acequias seguirán el curso de la citada riera: así mismo considera pueden arreglarse las correspondientes balsas de los hacederos molinos capaces al grandor de 200 canas cúbicas de agua: y por ultimo conceptúa indispensable que el descurredero de las dichas aguas después de la última fábrica proyectada por Noguer sea en la mencionada riera de Gramanell sobre la presa que las toma Martín Marifont para el curso de su primer molino que en dicho plan va designado; debiendo añadir sobre este punto que sin embargo de haber observado con la referida inspección que por disposición de Marifont y Riera se variaba la relatada presa del primer molino de Marifont a unas 40 canas más arriba de la actual, como denota dicho plan, para asegurar, según indicaron, la toma de las dichas aguas, no debe alterarse con dicha variación el proyecto de Noguer en el modo explicado, mediante que el desagüe de la última fábrica sea sobre el punto de la nueva presa de Marifont, como es aseguible, por el sobrado

descenso de aquellos extremos; mediante cuyas precauciones opina el arquitecto quedara precavido todo perjuicio a los molinos de Martín Marifont y de Francisca Riera, por ser aseguradas las aguas con las citadas conducciones, sin que se impida el curso de estas fábricas: Tampoco resultan en daño del público ni del tercero por no tener las aguas otro destino en aquel distrito; ni conceptúa poder sentirse el perjuicio que indicó el ayuntamiento de Dosquers de que suponiendo ser las aguas de la riera escasas en los veranos lo serán más con los nuevos molinos de Noguer, y aumentaran las enfermedades de que expreso adolecer aquel país por este motivo, cuando el establecimiento de Noguer con las ideadas maquinas no causara disminución de las agua, si solo unos depósitos o suspensiones momentáneas como lo verifican los mismos Marifont y Riera en dichas sus fabricas, y se observa generalmente en las muchas planteadas de esta clase con limitados vanales de aguas. Que es cuanto conceptúa el Arquitecto esponer sobre el particular para el desempeño de este encargo, habiendo arreglado este su dictamen al conocimiento y pericia adquirida en el arte que profesa, ratificando la verdad por el juramento prestado, y expresado ser de edad de 59 años cumplidos, lo firma con S.S. de que doy fe. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer i Valentín Llozer.

[...]

En la ciudad de Barcelona a los 31 días del mes de marzo del año 1830, ante el señor Valentín Llozer Asesor por S.M. de la Baylia general del RP, se ha presentado TSF arquitecto del mismo tribunal, quien mediante juramento...hace relación de lo siguiente: que a fin de dar cumplimiento a los provehidos por el Sr. Manuel de Ybarra Bayle General y Administrador del sobredicho RP, a los 7-07, en el expediente que vierte Don Pedro Noguer, Martin Marifont y Francisca Riera, sobre el establecimiento que aquel tiene solicitado para construir molinos en los confines de la riera de Gramanell, y valerse para su curso de las aguas de la misma, y de los torrentes agregados, en el distrito que siguen por los términos de Segueró, Mayá y Dosquers sobre cuyo punto hizo el arquitecto el debido reconocimiento en el terreno, practicando operaciones oportunas para el desempeño de aquel encargo, extendió al mismo tiempo su inspección sobre el contenido en el otro si de dicho provehido, y en su vista expone: que en el borde derecho del distrito de la citada riera que sigue por el termino de Dosquers tiene Martin Marifont un molino harinero compuesto de dos piedras muelas con sus maquinas para su curso; a poca distancia bajando por el mismo borde sigue otro molino harinero se supone propio de Francisca Riera, montado con una sola piedra o maquina, después de esta fabrica existe otro molino de la misma riera arreglado de una maquina o piedra para fabricar harina, y un rodete nombrado Escayador para pelar o blanquear el trigo. Continuando el mismo borde esta plantificado otro molino del expresado Marifont combinado también de una muela o piedra para la harina y un escayador como el antecedente.

Con la sobredicha inspección ha observado relativamente al riego una porción de tierra de tenida 189 canas cuadradas, propia del enunciado Marifont, situada a la derecha de la riera de Gramanell más arriba de la presa de dicha su primera fábrica, que riega con las aguas extraidas de un pozo dentro de la misma tierra, cuyas venas parecen corresponder con las de la citada riera por sus inmediaciones. En el distrito de dichos 4 molinos se observaron varias porciones de huertos regables con las mencionadas aguas, conteniendo la primera que se dice propia del expresado Marifont, al superficie de 533 canas cuadradas, tomadas dichas aguas en la balsa antes del curso de dicha primera fábrica.

Despedidas de este edificio sin entrar al cauce de la riera Gramanell, siguen por acequia al primer molino de la citada francisca Riera, en cuyo trecho existen otras porciones de tierras de la misma regables antes del curso de esta máquina, de extensión 975 canas, equivalentes a una

vesana y 75 canas cuadradas, y a mas obtiene dos porciones de Prado de 935 canas, iguales a 1 vesana y 35 canas cuadradas.

Discurridas las aguas de dicho molino de Francisca Riera al albeo de la riera de Gramanell se toman otra vez en este cauce, y conducen por otra acequia al segundo molino de la nombrada Francisca Riera, en cuyo distrito posee otra porción de tierra de 478 canas cuadradas regable de la expresada acequia, y a más otras porciones de 477 canas contiguas a la referida fábrica, utilidades con las aguas de la misma antes de su curso, en cuyas inmediaciones existen también otras porciones de prado de extensión 446 canas.

Desguasando dicho segundo molino de Francisca Riera a la nombrada Riera de Gramanell se toman otra vez en su albeo, y encaminan por otra acequia al segundo molino de Marifont, en cuyo punto riega este otro huerto de 140 canas contiguo a la dicha fabrica; y por último tomadas igualmente las aguas en la precitada riera de Gramanell continúan por acequia a otro molino harinero que se dice ser de Benito Usall arreglado con dos muelas; cuyo edificio tienen un pequeño huerto contiguo de unas 150 canas que riega con las enunciadas aguas, debiendo expresar que esta ultima fabrica reúne aguas procedentes de un distinto vertiente de tierras nombrado la Ribera de Corominas para su mayor curso, de las cuales riega también otra porción de sus tierras.

Ygualmente ha observado regarse con las aguas del torrente Tarter otro huerto de cabida de 150 canas bajo la casa de Marifont perteneciente a la misma.

Con estas indagaciones habiendo el arquitecto solicitado a los dichos propietarios los títulos para los mencionados usos se le presento el establecimiento de las aguas de la nombrada riera de Gramanell concedido por el Ilustrísimo obispo de Gerona en 6 de mayo de 1723 a favor de Miguel Salvatella, desde el molino de riera hasta la piesa de tierra del mismo Salvatella para edificar un molino y regar la dicha pieza, cuya concesión por su contenido designa ser el segundo molino de Riera, que es la tercera de las cuatro fabricas indicadas.

Así mismo se le manifestó el establecimiento de aguas de la nombrada Riera de Gramanell, y de las discurrentes por el torrente Tarter, otorgado a Buenaventura Marifont en 9 de mayo de 1758 por el reverendo Juan Vilagomés, como procurador del dicho, des del molino de Narciso Riera hasta el último de la piesa de tierra que dicho Marifont tenía confinante con la citada riera de Gramanell para construir un molino en aquel distrito, y regar la relatada piesa, cuya concesión acredita comprender el segundo molino de Marifont, o el último de los 4 expresados. Por parte de Benito Usall se le presento el establecimiento otorgado a 7 de octubre de 1804 para un molino harinero, y valerse en su curso y riego de sus tierras, de las aguas procedentes de las rieras llamadas Guillamorta o Corominas y otra Gramanell, sin perjuicio del común y particulares de aquel pueblo de Dosquers para sus usos necesarios.

Se ha observado regar otro huerto de 607 canas de Ysidro Pou (Mayá) coge las aguas una vez salen del Molino den Bosch (Noguer), se extienden a otro campo del mismo Pou contiguo de 900 canas = 1 vesana (no tiene título para utilizar el agua per este campo extraviado).

Elevando el agua de la riera se riega una tierra del lado izquierdo de la riera que parece ser de José Ventós de 93 canas (no presenta el título).

Después hace una explicación de todas las plumas de agua que aportan cada una de las rieras, canales o río.

En cuanto a las aguas que conduce Noguer para los usos propios de su casa o para el riego expone, que según los citados cálculos resulta que de las fuentes den la mina y partideras entre los referidos Noguer y Campmol conduce aquel a su manso o casa de habitación para sus usos y riego de sus tierras, en la superficie de dos vesanas 564 canas, y a más en caso de sobrantes las extiende a sus mansos Julia y Jofre en la comprensión de 245 canas.

Así mismo riega Noguer con las mismas aguas del torrente Congost un campo nombrado Texidor que posee frente la rectoría de 432 canas.

A más un huerto de la llamada del Texidor que posee perteneciente a su manso Ribas más tres porciones contiguas otra casa suya llamada lo Castell.

Aguas de Cellent: Noguer riega dos huertos del llamado manso que posee Garroleras

Mayans: Noguer riega cuatro huertos del manso Garroleras.

Cellent: tres huertos del manso Garroleras y un campo a la parte superior nombrado las Cabrantellas más un huerto llamado Lucia

Riera de Gramanell: riega dos campos del Garroleras – Duran i Xicot -, en el manso casas un huerto - Quintar del Noguero-

[...].

En el primer punto, que de aumentar progresivamente las aguas de los citados torrentes en sus distritos, opina deben considerarse sus manantiales reunidos en los puntos que se han practicado las antecedentes mediciones de sus caudales que de la presa del primer molino de Marifont al punto de la Fonteta nombrada de Noguero, en el torrente del mismo nombre media la distancia de 2.417 canas.

El segundo punto expone que con arreglo a las citadas mediciones de aguas que recogía Noguer en su molino llamado den Bosch con las que prestaba la riera en la presa del primer molino de Marifont, de las cuales se escapaban una parte por su albeo, guardaban aquellas la porción de tres a ocho respecto a las últimas.

El tercero que no puede calcularse fijamente la disminución de aguas de los citados dos extremos en los tiempos de sequia, por no saberse en exactitud su procedencia.

En el cuarto solo puede contestar por el resultado de las noticias adquiridas que el expresado molino de Noguer con las sequias ocurridas en los veranos ha disminuido considerablemente, y ha llegado algunas veces a extraerse su fluido, en cuyas ocasiones los concurrentes se habrán visto en la necesidad de acudir con sus granos a otros puntos.

[...]

Por fin existen diferentes obras de conductos y algiberes con que Noguer conduce y deposita las aguas a su casa y tierras alevadas para sus usos y riego.

Finalmente concluye el arquitecto que todos los mencionados atentos están exprimidos en el plan general acompañado de sus explicaciones que manifiesta la otra relación sobre el punto principal del presente litigio.

Que es cuanto le ha parecido contestar en desempeño del presente encargo, habiendo arreglado este dictamen al conocimiento y pericia conseguida en este ramo con arreglo al arte que profesa, ratificando la verdad por el juramento prestado, y expresando ser de edad de 59 años. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer.

Annex 46. Documentació que acompanya al plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1830

Explicación de las tierras que respectivamente se riegan con las aguas de la Riera de Gramanell y torrentes agregados

ACA, Real Patrimonio, Bailía General Real Patrimonio, Procesos, año 1827, nº 9, f. 1460-160.

LETRA	DESCRIPCIÓN	ESTENSIONES QUE COMPRENDEN	
		VESANAS	CANAS
A	Huerto del manso Salvanera que riega con las aguas de la riera de Gramanell unidas con las del torrente nombrado de la Font-Rella, y de Posada, que contiene		168

	la extensión de		
B	Huerto de dicho manso de Salvanera que riega con las aguas de dicho torrente, y compone la superficie de		91
C	Campo de Picot perteneciente al Manso Ganoleras propio de don Pedro Noguer que riega con las aguas de la Riera, y comprende la superficie de 1,735 canas igual	1	835
D	Huerto del Manso Casas o Nogueró, que riega con las aguas de la fuente de la letra E y abraza la extensión de		1,99
	En este punto se reune otro huerto del mismo Manso que riega con las dichas aguas en tiempo de abundancia, y reune igual superficie de		1,99
E	Huerto nombrado del quintar de Noguer perteneciente al Manso Casas, que riega con las aguas de la Fuente de letra F y ocupa...		160
F	Campo nombrado el camp de Duran perteneciente al Manso Garroleras que riega con las aguas de la Riera y forma la extensión de 1,265 canas equivalentes a	1	365
G	Huerto nombrado de Santa Lucia perteneciente al Manso Panoleras que riega con las aguas del torrente de Sellent y sus agregados, tomadas en la acequia que la conduce al Molino de Noguer, y abraza dicho huerto la extensión de		21,0
H	Campo perteneciente al Manso Panoleras que se ha regado algunas veces con las aguas del torrente de Cellent, reunidas en la letra N, en tiempos sobrantes o de abundancia, cuyas tierras se computan de 2,490, correspondientes a	2	690
I	Campo nombrado las Cabrantellas pertenecientes al Manso Panoleras que riega con las mismas aguas recogidas en la letra N y abraza la extensión de 1,008 canas que hacen	1	108
K	Huerto del Manso Ganoleras con las aguas del mismo torrente, y con la superficie de		620
L	Tres huertos pertenecientes al Manso Ganoleras sitios a la izquierda del torrente Mayans, que riegan con las aguas del mismo, de extensión juntos		1,63
LL	Huerto del referido Manso Ganoleras a la drecha del citado torrente que riega con sus aguas, y contiene la cabida de		16
M	Huerto de Campmol en la misma parte del citado torrente que riega también con sus aguas y ocupa la superficie de		86
N	Dos huertos de Campmol a la izquierda del torrente de Cellent que riegan con las aguas de este, y forman juntos la extensión de		121
O	Dos huertos del manso Ganoleras que cultiva N. Texidor inmediatos a los antecedentes, riegan con las aguas del expresado torrente, y componen juntos		158
P	Campo a la parte inferior de la casa llamada lo Castell propia de Noguer que riega del mismo torrente Congost, y forma cabida de		360
	Ymediato a dicha casa Castell existen otros huertos de cabida juntos		
Q	Campo de Noguer que riega con las mismas aguas del mencionado torrente, y compone la extensión de 1000 canas iguales a	1	100
	A continuación de esta piesa se considera otra extensión de la misma de cuatro a cinco vesanas que también pueden regarse, y se conceptúan haberlo verificado, en abundancia de aguas	1	

R	Huerto detrás de la casa del Texidor que riega con las mismas aguas, y compone		117
S	Huerto de la Rectoria de Segaró que riega con las mismas aguas y compone		238
T	Huerto detrás de la Yglesia de Segaro que riega con las mismas aguas y compone		28
U	Campo del Texidor frente la Rectoria que riega con las mismas aguas en tiempos sobrantes, y contiene		132
X	Porciones de regadío de la Heredad de Campmol que riegan con las aguas de la Mina de letra T por su mitad pertenecientes, y de su fuente sita en el borde del torrente congost en la extensión de 1610 canas igual a	1	710
Y	Tierras de Don Pedro Noguer reunidas en su casa y que riegan con las aguas, en cuanto abastan, procedentes de la mina de letra T por su mitad pertenecientes, conteniendo dichas piasas extensión de 2364 canas igual a	2	564
Z	Huertos del Manso Juliá y Jofre propios de Noguer que riegan con las aguas de la fuente de este manso, y componen juntos la extensión de		245
a	Huerto de Ysidro Pou de Mayá que riega con las aguas de la riera de Gamanell, y contiene la extensión de A la parte inferior de dicho huerto existe contiguo a la riera otro campo, que se conoce haberse regado también de la misma, en la extensión de 900 canas igual a	1	607
b	Huerto de Marifont que riega con el agua de un pozo dentro del mismo, e inmediato a la riera, de cabida		189
c	Otro huerto del manso Cadamont del Bosch a la izquierda, y contiguo a la misma riera, de cabida		93
d	Huertos de Marifont que riegan con las aguas del Molino del mismo tomadas en la balsa antes del curso de esta maquina, y comprenden la superficie de		533
e	Huertos del Manso Riera que riegan de las aguas de la citada Riera tomadas en la acequia que las conduce al molino superior de este Manso, para el curso de esta maquina, y componen juntos 975 canas igual a	1	75
	En los confines de este distrito de riera existen dos porciones de Prado que suelen regar de las mismas aguas, en la extensión juntos de 935 canas igual a	1	35
f	Huerto entre los Molinos del Manso Riera que riega con las aguas de las mismas fabricas, y compone la cabida		168
g	Huertos del Manso Riera contiguos al Molino segundo o inferior del mismo y que riega con las citadas aguas en la comprensión de		177
	En este distrito de los mismos Huertos existen otras dos porciones de Prado que suelen regar de las mismas aguas, en la superficie de		446
h	Huerto del molino segundo o inferior del Manso Marifont que riega con las mencionadas aguas, y contiene la cabida de		140
i	Huerto bajo la casa o manso marifont que utiliza las aguas del torrente Tarter, y ocupa la compreencion de		150
k	Huerto contiguo al molino de Usall que riega con las aguas de dicha riera en la compreencion de		150
l	Tierras del Manso Usall que riegan las aguas reunidas en dicho molino procedentes de la Ribera de Corominas según el caudal de dichas aguas		

Mediciones de las aguas graduadas en plumas de Barcelona

LETRA	DESCRIPCIÓN	PLUMAS
A	Aguas fluentes en la Riera Gramanell que provienen principalmente del punto llamado la Font de Bacá y demás distrito de dicha Riera	30
B	Aguas en el torrente que dimana de la fuente llamada la Font Rella o de Posada	52
C	Ídem en la citada Riera antes de unirse con los torrentes nombrados del Armas y de la Fonteta de Nogueró	93
D	Ídem en los dos torrentes unidos del Armas y de la Fonteta de Nogueró	165
E	Ídem en la fuente del torrente de Nogueró que produce	5
F	Ídem en el huerto contiguo al torrente de armas nombrado del quintar de Nogueró que se recogen en una balsa sita al pie de un margen, cosa de	1
G	Ídem en la acequia del molino de Noguer que toma las aguas de la expresada Riera	154
H	Ídem en la canal que conduce las aguas de los otros torrentes reunidos, y se agregan después con las de la letra G	114
I	Ídem en la riera de Gamanell después de la presa del molino de noguer antes de unirse al torrente de Cellent y demás agregados	103
J	Ídem en el torrente de cellent después de la unión con otros y bajo de la presa del molino de noguer	31
K	Aguas fluentes en dicho torrente de Cellent, sobre la citada presa del molino de Noguer	125
L	Ídem en el torrent de Rustollá	29
M	Ídem en el torrent de Mayá	35
N	Ídem de la acequia que proviene del torrente de Cellent al manso Garroleras en el crucero del camino de Benda a Figueras	91
O	Ídem en dicho torrente de Cellent sobre la ladrilleria del manso Garroleras	122
P	Ídem en la presa fijada en el torrente de Cellent, y se estraen para los huertos que cultiva Texidor	72
Q	Ídem en dicho torrente conocido en este punto por el torrente del Congost detrás de la iglesia de Segaró	68
R	Ídem en la fuente nombrada Campmol que discurren al dicho torrente del Congost	40
S	Ydem en la fuente nombrada dels Llovers, detro de las tierras de Noguer	2
	Ydem bajo de la fuente fluhian las expresadas tierras de Noguer al torrente	2
T	Mina en tierras de Noguer que produce las aguas subterráneas distribuidas entre los mansos Noguer y Campmol en el raudal	51
V	Ydem en la riera sobre la presa del primer molino de Martin Marifont	710
X	NOTA: Se advierte que durante mis operaciones se principio en este punto la disposición de Marifont y Riera la excavación notada de encarnado, con la idea según expresaron de variar la dicha ultima presa para mayor seguridad de las mencionadas aguas	

Barcelona, 31 de marzo de 1830. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer.

Medicion de las canas cubicas comprendidas en las Balsas que depositan las aguas procedentes de la riera de Gramanell para el curso de los molinos harineros propios de los Mansos Marifont y de Riera

- La balsa del primer molino o superior del Manso Marifont compone la excavación cubica de 110 canas.
- La balsa del primer molino o superior del Manso Riera reúne la cabida cubica de 195 canas.
- La balsa del segundo molino o inferior del Manso Riera forma el cubico de 220 canas.
- La balsa del segundo molino o inferior del Manso Marifont comprende la concavidad cubica de 57 canas.

Barcelona, 31 de marzo de 1830. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer.

Annex 47. Informe de Tomàs Soler i Ferrer i Jaume Pons Monrau resultant del projecte de divisió de Catalunya en partits judicials (1813)

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 24, expedient 6.

Excelentísimo señor

Honrados con la confianza que V.E., y de la Audiencia territorial se han servido dispensarnos para la formación del plan de la distribución provisional de partidos de esta provincia, en cumplimiento de las órdenes del supremo gobierno Nacional, no nos queda arbitrio para dejar de corresponder a tanta bondad, y aunque previmos dificultades, tal vez insuperables, que se atravesarían en su execucion, pudieron más nuestros deseos de complacer a V.E. y de la Audiencia territorial, que el convencimiento de nuestras débiles fuerzas para emprender una obra tan vasta, y complicada que asi como el acierto producirá ventajas a la Provincia, serian consiguientes duraderos los perjuicios que se seguirían si el plan fuera defectuoso.

Enterados de la voluntad soberana expresada en los artículos 11 y 273 de la constitución, y de los cinco primeros artículos, capítulo 2 de la ley de 9 de octubre de 1812, que tratan de este punto, examinamos con detención las noticias dadas por los entonces corregidores y alcaldes mayores de orden de V.E., y la Audiencia, las que nosotros habíamos adquirido particularmente de mucho tiempo, aunque sin objeto, y sobre todo de los conocimientos locales que tenemos de la mayor parte de la provincia nos acreditaron a primera vista que las notas enviadas por aquellos magistrados eran inexactas, defectuosas, y mancas, y que era preciso rectificarlas.

Así lo hicimos, oficiando directamente, para abreviar a los corregidores y alcaldes mayores, pidiéndoles la resolución de las dudas que se nos ofrecían en la execucion, y como sus contestaciones eran tardas, y no acababan de satisfacernos en la mayor parte, nos ha sido forzoso suplirlo por noticias que hemos adquirido de particular de personas prácticas de los respectivos territorios.

Para fijar los límites de los diferentes partidos nos hemos valido, en cuanto nos ha permitido el territorio, de cumbres y vertientes de montañas, de albeos de ríos, de confines de comarcas, y de puntos principales conocidos, para su más clara división. Las actuales ciudades y villas cabezas de partido nos han servido para el nuevo proyecto, en cuanto no las ha contrariado alguna razón de conveniencia publica; y en este caso se ha echado mano de otras más céntricas, dotadas de mayor población, comercio y concurrencia de gentes que atraen las ferias y mercados semanales.

Aunque la ciudad de Barcelona Capital de la provincia está calculada por si sola a 36000 vecinos hemos agregado a ella algunos pueblos de sus inmediaciones cuyo número asciende al de 9183 familias. Para esto no solo hemos tenido presente la facultad u libertad que concede el art. 5 cap. 2º de la ley de 9 de octubre de 1812, sí que también el beneficio que de ello resulta a aquellos comarcanos. Efectivamente a no haberse hecho así, debía establecer otro partido distinto en la villa de Tarrasa que tanteamos pero a más de no poder darle el numero de 5000 vecinos desfiguraba y reducía los de Granollers e Ygulada, de cuyos territorios se había de tomar parte; de manera que tampoco habían llegado al número, y se habría perjudicado a los habitantes de aquellos pueblos que todos los días van a la capital por sus negocios, y rara vez a otras poblaciones de la comarca.

El partido de Mataró se ha extendido hasta albeo del Rio Tordera únicamente para evitar el no establecer otro en Calella que no habría podido tener 5000 vecinos. Se ha señalado mayor número de familias, teniendo presente que extendiéndose bastante en la costa de mar habrá muchos matriculados, y demás que gozan del fuero privilegiado de marina: lo mismo que los de Figueras, Bisbal, Villafranca, y Tarragona. Si en lugar de Mataró se hubiese elegido la villa de Arens de Mar por residencia del Jues de letras, no hay duda que la cabeza de partido hubiera sido más céntrica, pero las consideraciones de que Mataró es ciudad, cabeza de comandancia de Marina, en donde hay muchos abogados, y ha residido siempre el gobernador, corregidor, alcalde mayor, y demás autoridades corregimentales, y sobre todo para que las gentes acudan allá con más facilidad por sus negocios nos ha decidido a no hacer innovación sin utilidad conocida.

Hemos establecido partido en la villa de Reus por su crecido vecindario, vasto comercio e industria en todas las clases, y por estar al centro de una comarca que reúne muchas poblaciones, y que juntas forman un número suficiente de vecinos sin perjuicio de los partidos limítrofes.

Lo mismo se ha verificado en la villa de Falset para abrazar los pueblos de aquellas montañas de los cuales es centro, pues que no habiéndose hecho así, se habría perjudicado conocidamente a aquellos moradores que con dificultad habían podido acudir a otra parte, y se habría aumentado sobradamente el número de los vecinos de los partidos inmediatos.

El partido que correspondía a Camprodon lo hemos fixado en Ripoll. La utilidad y conveniencia se desprenden a primera vista por ser aquella villa al extremo del partido inmediato a los Pirineos, y está mucho más céntrica; sobretodo habiendo sacado el Valle de Ribas del corregimiento de Puigcerda del que ya había separado la naturaleza; a más de que se nota en Ripoll un concurso mayor por su comercio, ferias y mercados semanales, y buena localización.

El de Santa Coloma de Farnés es un partido que se ha formado de nuevo para abrazar las poblaciones que le rodean, contiene el suficiente número de vecinos, desmembrando sus limítrofes que se habrían excedido; es una villa a donde acuden los pueblos comarcanos por sus negocios y necesidades, y reúne mucho concurso principalmente por razón de las ferias y mercados semanales.

El partido que su cabeza se establece en la Pobra de Segur, es el que actualmente se conoce por corregimiento de Talarn. Sin embargo de que no tan solamente se le ha dejado su antigua demarcación, sí que se le han añadido algunos pueblos hasta tocar las encrespadas montañas de Monsech, de limita su vecindario al número de 3609 vecinos según las notas dadas por su gobernador actual. Aun cuando estas fuesen exactas, tendríamos aquí uno de los partidos de que habla el artículo 4 capítulo 2 de la citada ley de 9 de octubre de 1812 que pueden serlo, aunque no lleguen al nº de 5000 vecinos señalando pues la extencion que tiene sobre un terreno escabroso y cortado no permiten que se una a otro. De otra parte, las instancias particulares que repetidamente nos han hecho, con mucho empeño, para subdividir aquel corregimiento en dos partidos nos han convencido que si aquel corregimiento no tenía los 8000 vecinos que han pretendido hacernos ver detalladamente, tendría unos 6000, que es un número proporcionado: cuyo cálculo se conforma con el dictamen de personas imparciales y concedoras del terreno que hemos consultado. A más de esto si S.M. no tiene a bien que el Valle de Aran territorio que hasta ahora ha sido independiente, continúe en serlo, debe agregarse al partido de la Pobra de

Segur, pues no puede verificarse a otro si no se gobierna solo. La población mejor para cabeza de partido es la de Tremp, pero su situación al extremo del medio día perjudicaría conocidamente los pueblos que existen en el monte. La de Talarn en donde residen las autoridades actualmente, a más de tener el mismo defecto que Tremp no presenta ventaja alguna. La de Gerri es seguidamente la más céntrica, pero la de la Pobla de Segur cercana a ella, presenta conveniencias de industria, concurrencia, y mejor situación para fijarse en ella con ventaja los gefes y autoridades de partido, y por esto la hemos elegido por su cabeza.

Granollers, Ygualada, Lerida, Monblanch, Cervera, Balaguer, Manresa, Vich y Gerona se han dejado cabezas de partido, como lo son en la actualidad, aunque variando, aumentando, o disminuido su territorio, a donde acuden ya las gentes por costumbre, por sus negocios, por las ferias, y mercados semanales que tienen, y por cuanto necesitan, de manera que resulta utilidad pública: Ygualada, Manresa, Vich y Gerona contienen un número de vecinos algo mayor que los otros partidos del interior de la provincia, por abrazar poblaciones numerosas que en ninguna de estas se ha podido fijar un partido separado sin perjuicio de los demás, ya por su inmediación a la cabeza señalada, ya para que aunque estén distantes algunas de ellas no tienen suficiente número de familias en sus pueblos comarcanos.

A Tortosa se le deja con su territorio actual sin la menor canviacion; habiendo tenido presente para esto que su mayor extensión la tiene al poniente el rio Ebro que lo cerca con las fronteras de Valencia y Aragón, y que de la parte de aca tan solamente tiene algunas poblaciones separadas del resto de la provincia, por la cordillera de montañas del Coll de Balaguer.

El actual corregimiento de Puigcerda parece que estaba dividido por la naturaleza en tres comarcas distintas que son, el Valle de Ribas, el territorio de Puigcerda, y el de la Seo de Urgel. La primera se ha separado ya agregándose al partido de Ripoll, al que debe estar por utilidad común. Si se hubiesen dividido la segunda y tercera, debían formar dos partidos distintos por si solos, y aunque a primera vista parece una ventaja, no llegarían de mucho a formar los 5000 vecinos; los pueblos se habrían visto luego sobrecargados con el pago de sueldos de administración de justicia; y el juez de letras apenas había tenido en que ocuparse; a más de que aunque es constante que las montañas que dividen ambas comarcas son escabrosas y cubiertas de nieve la mayor parte del año, la carretera que pasa a la inmediación del rio Segre, siguiendo su curso, es transitables en todos tiempos. Por estas razones se han dejado unidas ambas comarcas haciendo cabeza de ellas la Seo de Urgel, y separándola de Puigcerda, respeto que esta villa se halla situada a un extremo, rayana a Francia, y ser la Seo de Urgel más céntrica y reunir sede episcopal y cabildo electo y otras ventajas, y una conocida utilidad pública. A más se han añadido a este partido juntas penales y alirias por exigirlo así su localidad.

Se ha elegido la ciudad de Solsona por cabeza de partido, por ser la población mayor, más céntrica, reunir sede episcopal y cabildo electo, y sobretodo conveniencia publica; pues que las únicas villas de que podía hecharse mano eran las de Cardona y Berga que ambas están situadas a los extremos el partido de Berga ha tenido que desaparecer, tanto por haber dado parte a su territorio al de Ripoll, como porque las poblaciones que reúne en su comarca son de corto vecindario que no han permitido su subsistencia; y aunque Berga acostumbrada a tener juez en su territorio, tendrá que andar algunas horas para acudir a el, es un mal que lo sufrirán las villas de Senahuja, Pons, Tiurana, y Oliana que son de igual clase, y se hallan en la misma distancia de la ciudad de Solsona, que a pesar de abrazar un territorio tan vasto, no pasa el número suficiente de vecinos de 4794 según las notas oficiales que han dado los pueblos; pero

por las noticias particulares que hemos adquirido muy conformes a los conocimientos locales que tenemos, pasa este partido de 5500 vecinos: lo mismo que el de Balaguer, aunque conste no más que el número de 4924.

Se ha hecho también cabeza de partido la villa de Olot, su comercio, su industria, su población de las más numerosas de las villas del principado y su localidad lo exigen así: mayormente habiendo hecho desaparecer el partido de Camprodon, y no poder echar mano de Besalú por quedar al extremo, bien que aunque hubiese sido tan céntrica como Olot, sobrepuja esta considerablemente en conveniencia pública.

Las villas de Tarraga, y de Agramunt tan inmediatas a las ciudades de Cervera y de Balaguer, no han podido continuar a ser cabezas de partido; pues además de no permitirlo su localidad, no presentaban la menor utilidad.

Las listas que acompañamos expresan con distinción las poblaciones de que se compone cada partido, colocadas por abecedario para mayor claridad, sus respectivas distancias a la cabeza de partido, y el número de vecinos de cada una de ellas, según las noticias oficiales que se nos han dado.

Para completar la obra y hacer más palpable a V.O. no solamente la distribución del plan que hemos formado, si que también la diferencia que se observa a la que actualmente rige, no ha parecido muy útil iluminar dos mapas del principado hechos por Aparicio, el uno según la división del corregimiento y partidos con que nos gobernamos ahora, y el otro con arreglo del proyecto que presentamos a la censura de V.S. Cada color del primero forma un corregimiento, y si abraza algún partido separado está dividido por una línea negra truncada, y el mismo color más aumentado. El mapa de proyecto forma un partido de cada color, y las líneas negras que se observan en el territorio exterior de Barcelona es la secta parte de él, que se ha tenido por oportuno señalar para dar a cada uno de los seis jueces de primera instancia que se concideran en la capital, atendido su vecindario habiendo suspendido por ahora hacer la distribución de lo interior de la ciudad, tanto por no poderse desmarcar en el mapa, como porque puede hacerse en seis partes muy fácilmente, cuando llegue el día feliz de su libertad.

Los caminos que hay en el territorio de Barcelona nos han facilitado su distribución de manera que ninguno de los jueces tendrá que pasar por el territorio de otro para la evacuación de sus diligencias.

Las inexactitudes del mapa de Aparicio que nos ha servido de guía para las operaciones, aunque es el más aproximado que se conoce, puede habernos conducido a unas ligeras equivocaciones en las distancias de los pueblos a la cabeza de partido como lo hemos observado en algunos e informados de otros se han corregido. También tenemos notado variaciones en la situación de algunos pueblos subalternos las hemos rectificado en cuanto han alcanzado nuestros conocimientos locales, y los informes de varias personas prácticas. En el acto de la demarcación material podrá rectificarse cualquiera equivocación que se observe en los límites de los partidos, pues podría suceder que algún pueblo señalado en el mapa en una vertiente de montaña divisoria fuese en la opuesta. Y entonces desearía variarse de partido. Para cuando venga este caso después de aprobada la división por el supremo gobierno a V.E. nos guardamos notas, apuntes, y demás observaciones que hemos hecho, porque nada quede que desean.

La demarcación de los partidos en el terreno debe hacerse por medio de mojones principales o pilares de piedras cuadradas labradas que en cada una de sus canas tenga esculpido el nombre del partido a que corresponde aquella parte de territorio, y demás que se tenga por conveniente. A más de esto debe formarse un estado de los parages en que se fixen los mojones o pilares, que exprese los nombres del territorio, su senyas, los duenyos de aquellas tierras, sus espectancias, y particularmente las distancias fixas y direcciones sobre puntos conocidos e invariables, a fin de evitar toda duda, y disputa en lo sucesivo, y poder reemplazarlo en el caso de que por malicia, o por los tiempos desaparesca alguna de aquellas señales.

Si este trabajo que presentamos a V.E. y a la Audiencia territorial merece su aprobación, nos quedara la dulce complacencia de haber desempeñado nuestra respectiva comisión, y correspondido a la confianza con que se nos ha honrado, cuyo premio es demasiado grato para que dejemos de ambicionarlo.

Vich, 18 de Julio de 1813. [Firma de:] Tomás Soler y Ferrer y Jayme Pons y Monrau.

Annex 48. Modificacions proposades al projecte de divisió de Catalunya en partits judicials de 1813

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona. Lligall 24, expedient 6

La Diputación Provincial de Cataluña ha examinado el plan que se formó en 1813 para la división provisional de partidos y la esplicacion particular de cada uno de ellos remitida a las Cortes para su aprobación en el espresado año, así como as reclamaciones hechas posteriormente por algunos pueblos de las provincias dirigido a que se estableciese en ellos la cabeza de Partidos ya porque hasta ahora había sido así, o ya porque su aprobación y otras ventajas exigían que se adoptase esta medida. Y convencida la Diputación de que podían desde luego enmendarse algunos de los defectos, de que adolece la División que se hizo en 1813. Y que no puede dexar de tener todo arreglo de esta naturaleza en su primera planificación, ha procedido a examinar estas reclamaciones, y conforme en todo con esta Audiencia territorial pasa a elevar su dictamen a las Cortes ara su superior determinación.

Sin embargo de faltarle a la Diputación el dato necesario del censo exacto de esta provincia ha conocido por las noticias que ya tenía, y por las que de nuevo ha procurado adquirir, que la regulación espresada en las indicadas notas con respecto a los pueblos de que en las mismas se habla, era en general demasiado diminuta, pero esta circunstancia no la ha parecido bastante para variar enteramente dicho plan, ya porque la ley de 9 de octubre de 1812 no fixos absolutamente el número de vecinos de que debe componerse cada uno de los Partidos, y solo previene que no baje de cinco mil, ya porque la inexactitud en esta parte no es de tanta consideración que haga necesaria semejante variación, si se exceptúan los partidos de la Pobra de Segur y de Tortosa, en orden a los cuales se considera indispensable por otros motivos, como más adelante se dirá.

Aunque sea cierto que la regulación del número de vecinos hecha en el plan de 1813 deba considerarse en general demasiado diminuta, lo es también que con respeto a Barcelona se presenta sobradamente excesiva, pues fixandose a treinta y seis mil vecinos y no llegando aun a veinte mil el censo que se hizo en 1815. Entiende la Diputación que aunque sea menor de que corresponde, como lo es en su concepto, siempre podrá considerarse excesiva aquella regulación casi en una tercera parte.

Partiendo de este principio y considerando de otra parte que según la demarcaron que se observa en el mapa de 1813 no se formó el partido de Barcelona con arreglo a lo prevenido en el artículo quinto del capítulo segundo del citado Decreto de 9 de octubre de 1812, supuesto que no solo se le agregaron aquellos pueblos pequeños más inmediatos, de que habla el mismo artículo siguiente se estendió a otras poblaciones muy numerosas y distantes de esta ciudad como lo son Tarrasa y Sabadell, opina la Diputación que en lugar de los seis jueces de letras que se proponen en dicho plan, bastará que sean cuatro y que agregándose solo a la ciudad de Barcelona para la formación del partido de la misma los pueblos pequeños que se continúan en la relación que se acompaña el número 1 se haga en cuanto a los demás que más adelante se espresará.

Por lo que mira a lo primero ha tenido presente la Diputación que el vecindario de esta ciudad y de los pequeños Pueblos que se le agregan no exige más de cuatro jueces y que siendo muy bastante este número para la administración de Justicia en primera instancia no parece regular que se sobrecargue a los pueblos que con el pago de sueldos inútiles. De otra parte teniendo presente la Diputación que con fecha 14 Junio último se comunicó a la Junta provisional de esta Provincia por el Ministerio de Gracia y Justicia una Real Orden en la que al paso que se espresa haber admitido S.M. la renuncia hecha por Don Bruno Ferrer de empleo de Juez de letras de esta ciudad que servía interinamente se previene que por ahora no sean más de cuatro los de igual clase, añade esta circunstancia como un motivo o fundamento más del concepto que ha manifestado.

En cuanto a lo segundo entiende la Diputación que lo dispuesto en el citado artículo quinto del Decreto de 9 de Octubre de 1812, el orden y utilidad pública prescriben la formación de un nuevo partido que comprenda los Pueblos señalados en la relación que se acompaña de número segundo. La localidad, vecindario proporciones y demás circunstancias que concurren en la villa de Tarrasa inclinan a creer que es la más a propósito para cabeza de este nuevo partido el cual deberá componerse de las indicadas poblaciones que si bien según las notas formadas en 1813 componen solo el número de 4621 vecinos pero según las noticias e informes que se han tomado, exceden al de cinco mil.

Todas estas poblaciones se hallaban comprendidas en la demarcación del partido de Barcelona según el plan de 1813 a excepción de las de Ripollet, Santiga, Santa Perpetua, Poliñá, Palau, Semanat, y Monistrol de Montserrat. Esta lo estaba en la de Ygualada, pero concurriendo en ella la circunstancia de hallarse situada a la orilla del rio Llobregat, y a menor distancia de la cabeza del nuevo Partido que a lo del otro a que fue destinada, parece que una razón de conveniencia y utilidad recomienda la indicada variación. Las demás pertenecían al Partido de Granollers, pero conviniendo que se agreguen al que va a establecerse en Tarrasa para que no baje de cinco mil vecinos, y no siendo de otra parte perjudicial semejante desmembración al de Granollers, el cual conservará aún más del indicado número de vecinos, ha crecido la Diputación deber verificarlo, dando por línea de división a los dos indicados partidos la Riera de Caldas en lugar del rio Ripollet que antes lo era del de Barcelona por aquella parte.

Habida razón de los pueblos que quedan incluidas en el partido de Barcelona, y de los que deberán integrar el nuevo que se establezca en Tarrasa falta solo tratar de destino que ha de darse a los de San Adriá, Badalona, Masnou, Tayá, Alella, Tiana, Santa Coloma de Gramanet, Vall Llansana y Reixach que formaban también parte del primero según el plan de 1813, y que conviene separar de el por hallarse situados a la otra parte del Besós, pues no teniendo este rio Puente ni Barca alguna que facilite su pasaje, y su cediendo muchas veces que las avenidas de

sus aguas le hacen invadable por espacio de algunos días, no es prudente ni justo dexar a los vecinos de dichas poblaciones en la imposibilidad de acudir a la cabeza de su partido siempre que les sea necesario. Conviene pues que separándose del de Barcelona a que pertenecían se agreguen al de Mataró, a donde puedan ir siempre que les parezca sin obstáculo ni impedimento alguno.

Es verdad que componiendo los indicados pueblos el número de 1340 vecinos aumentando con este el partido de Mataró que consta de 8344 según las notas de 1813 hará un total de 9684 como se ve por la lista de nº 3; pero esta circunstancia en concepto de la Diputación no es de tanto peso que deba hacer variar el proyecto, porque prescindiendo de lo que se ha dicho en orden a que el reglamento de 9 de octubre de 1812 no limita el número de vecinos en cada uno de los partidos, concurren en cuanto al de Mataró dos razones particulares de bastante consideración. Primera que una parte de los vecinos que lo componen pertenece por la clase de Matriculados al fuero privilegiado de Marina y segunda que la naturaleza parece haber dado a su demarcación unos límites invariables a saber, por oriente el rio Tordera, por medio día el mar Mediterráneo, por poniente el rio Besós y por Norte una cordillera de Montes y Cerros.

Según el orden del plan o Mapa que se formó en 1813 debe seguir a los tres indicados partidos de Barcelona, Tarrasa y Mataró, el de Granollers, el cual, como se ha dicho, si bien quedará desmembrado de los Pueblos de Ripollet, Santiga, Santa Perpetua, Poliñá, Palau y Sentmanat, conservará 5220 vecinos según la lista número 4 aun suponiendo exacto el censo establecido en dicho plan, baxo cuyo concepto y en el de que no es fácil que se le añada territorio quitándolo a los partidos de Santa Coloma de Farnés, de Mataró, de Manresa, y de Vich que son los demás con quienes linda, opina la Diputación que debe dexarsele la misma demarcación que en aquel se señala con la pequeña diferencia que se ha insinuado.

Esta demarcación tendría que variarse y aun la de los Partidos de Santa Coloma de Farnés y de Mataró, si se accediese a la solicitud de la Villa de San Celoni y de otros Pueblos dirigida a que se establezca en ella un Juez de letra y se formase un nuevo partido compuesto de varias poblaciones que pertenecen a los tres insinuados, por cuyo motivo y por irrelevancia de las razones en que se fundan semejante pretensión parece que no debe ser atendida.

En cuanto a los partidos de Ygualada y Villafranca no se ha hecho otra reclamación que la de la villa de Esparraguera la cual contrayéndose como se contrae a que se la designe por cabeza de partido, se presenta del todo desatendible, en concepto de la Diputación, por serlo los motivos que alega en su apoyo, y por lo mismo, y por lo mismo, y porque no se ofrece razón particular para mudar la demarcación que de ambos se hizo en el mapa de 1813, entiende la Diputación que debe seguir aquella sin otra variación que la de comprender en el nuevo partido de Tarrasa el Pueblo de Monistrol de Montserrat que pertenecía al de Ygualada. Los de Boxados y Forteza, San Pedro Salaminera, Calaf, Mirambell, Calonja, Castellfullit, Dufort, Portell y Ferran, al de Solsona, y añadir al de Villafranca el Pueblo de Gelida que se hallaba comprendido en el de Barcelona porque según noticias les será más comodo a sus vecinos acudir para los asuntos de Justicia a la cabeza de aquel que a la de este, y aun a la del nuevo que debe establecerse en Tarrasa, y asi quedarán los partidos de Ygualada y Villafranca conforme las listas número 5 y 6.

Parece indispensable que el partido de la Poble de Segur sea dividido en dos señalando por capital del primero la villa de Tremp, y por segundo la de Sort.

Las causas que impelen a esta División son las mismas que al efecto alegan en sus respectivas esposiciones el Alcalde, Regidores, y Síndicos de Ayuntamiento constitucional de la Villa de Tremp su data 4 de abril de este año, los Ayuntamientos constitucionales de varios pueblos de la Conca del propio nombre baxo fechas de 20 y 24 Mayo también de este año, y el juez interino de primera instancia del corregimiento de Talarn y Valle de Aran de 25 de recién fenecido Junio: pues la Diputación ha considerado que son muy justas y razonables los motivos en que apoyan las indicadas esposiciones dirigidas las dos primeras a la Junta provisional de esta provincia y la última al Gefe político Superior de la misma.

De lo que contienen las precitadas esposiciones y de los informes que la Diputación ha tomado de personas inteligentes fidedignas y prácticas en el terreno conocido en la actualidad baxo el nombre de corregimiento de Talarn se deduce ser su estension de unas 30 horas de N a S y de unas 14 horas a corta diferencia de E a O promediando la parte Superior del territorio con la inferior e intermedia; que el número de sus pueblos se aproxima 300; que el de sus vecinos alcanza para la formación de dos partidos y mayormente si se agrega el valle de Aran que consta de una Villa y 30 lugares de una población proporcionalmente más numerosa que el Corregimiento de Talarn que aquel terreno sobre ser muy dilatado es en mayor parte queridísimo y muy frio, de difícil comunicación de unos puntos a otros, mayormente desde el Condado de Pallars que es la parte superior de la Conca de Tremp que forma la inferior de modo que parece que la naturaleza quiso dividir aquel territorio, con que el único paso de comunicación que existe entre la Conca de Tremp y el Condado de Pallarses el llamado Collagats a más de media legua de largo, camino escabrosísimo formado en unas peñas sobre el rio Noguera Pallaresa, que presenta el precipicio más horroroso.

La Diputación no ha podido desatender estas consideraciones que la inclinan a proponer a las Cortes que el proyectado partido de la Poble de Segur se formen los de Tremp y Sort cuyas listas acompaña el número 7 y 8 y en los términos que va a espresar.

Parece pues, que el de la villa de Tremp, que por todas sus circunstancias es la más proporcionada para capital, ora se considere su localidad, ora las comodidades que por todos estilos le dan la preferencia en el distrito, podrá constar de 145 pueblos comprendidos en el territorio que la Diputación le señala, lindante por oriente en la mayor parte con el partido de la Seo de Urgel, y una pequeña parte con el de Solsona por medio día con el de Balaguer, a poniente con el Reyno de Aragon mediante el rio Noguera Ribegorsana; y por el norte con el de Sort siendo sus últimos pueblos Esbasabino, Ortoneda, Soris, Reguart, Santarada, Sarroca y los situados en las vertientes de los ríos Sarroca y Noguera Ribegorsana; de modo que la línea divisoria arranque desde el nacimiento del rio Ram hasta el Puerto de Viella.

El partido de Sort, a quien se da por capital la villa de este nombre, por ser la que por circunstancias relativamente iguales a las de Tremp es digna de la primacía que le tributa, no solo ha de componerse de todo lo restante del corregimiento de Talarn, sí que también del Valle de Aran, si es que el Gobierno atendido la suma pobreza de aquellos naturales cree oportuno que el Valle se agregue al Partido de Sort pues si hasta ahora ha tenido jurisdicción separada de la del corregimiento de Talarn parece que atendio el nuevo sistema, no ocurre para la reunión inconveniente alguno insuperable antes bien lo seria en concepto de la Diputación. A tener que costear los Araneses según la ley reglamentaria de tribunales y gastos cuando se formase uno que meramente comprendiera aquel territorio. No ignora la Diputación que por razón de las nieves es muy penosa en invierno la comunicación del Valle con el resto de la

provincia, pero tampoco ignora que el Puerto llamado de la Bonaigua ofrece un paso rara vez intransitable.

Observando la Diputación que el partido de Tortosa o sea el territorio comprendía su corregimiento se halla ceñido en las tres cuartas partes de su circunferencia por los limites naturales del rio Ebro por los confines de las Provincias de Aragón y Valencia y por el Mar Mediterráneo, y que por lo mismo era preciso formar de todo el un solo partido o dividirlo en dos y considerando los grandes inconvenientes y perjuicios que sufrían los pueblos y la puntual administración de justicia particularmente en la parte criminal si de toda esta estencion se formase un solo partido, pues que de N a S se estiende a más de 20 horas y de E a O a más de 10 computando la parte superior con la inferior y medio del territorio, se ha decidido después de un maduro examen a proponer, como propone, se divida en dos partidos esto es el uno en la parte del Sur cuya capital será Tortosa y otro en la parte del Norte cuya capital será la villa de Batea separando el primero del segundo por una línea que parte del punto o mojón de la división de Valencia, Aragón y Cataluña, y sigue por la derecha del barranco llano de la Coma que se halla en la parte meridional de Cherta hasta el punto en que desagua este barranco en el rio Ebro. Y con arreglo a esta división ha adjudicado a cada uno de los partidos de Tortosa y Batea los pueblos continuados en las relaciones de números 9 y 10.

La mayor dificultad que se le ha presentado a la Diputación en esta distribución ha sido la del número de vecinos que según el censo antiguo que ha tomado por base en toda esta división no llega en uno y otro Partido al mínimo de cinco mil señalado por las Cortes; pero les es preciso hacer presente que así el vecindario contenido en dichas dos relaciones de números 9 y 10 como el de todas las demás sacado del censo antiguo, es muy inferior al de su verdadera población y que según las noticias que ha adquirido la Diputación el vecindario de cada uno de estos dos partidos sino llega se aproximara bastante al de cinco mil que establece la ley de 9 de octubre; y por lo mismo y por las mismas circunstancias particulares que quedan manifestadas no puede dexar de proponer la división en los términos espuestos.

Al partido de la villa de Reus ha parecido muy conveniente la innovación de incorporarle, como se ve por la relación de numero 11 los pueblos de Monroig, Vilanova de Escornalbou, Arbuset, Colldejou, Argentera, Fontaubella, Riudecaña, Riudecols, Yrlas, y la villa de Alcover y pueblo de Albiol por tener relaciones más íntimas con Reus, a causa de su mayor inmediación o por su comercio y otras comodidades y por que finalmente a pesar de desmembrarse estos pueblos del Partido de Falset y de Montblanch respectivamente, les queda a estos una población excedente de la precisa.

Sin embargo de que las villas de Selva y Valls respectivamente comprendidas en los partidos de Reus y Tarragona solicitan se les señale por capitales de los que proponen formarse según sus dos esposiciones de 2 de junio y 24 de Abril últimos; con todo la Diputación juzga inoportuno acceder a las solicitudes de aquellas poblaciones ya porque distan solo dos horas escasa la una de la otra ya por hallarse ambas demasiado cercanas a las capitales de los tres partidos de Tarragona, Reus y Monblanch, cuya formación ha parecido indispensable, como le parecido igualmente a la Diputación del año 1813, ya finalmente porque el territorio no contiene un número suficiente de vecinos para tantos partidos.

Los partidos de Falset y Montblanch no han sufrido más variación que la indicada en aumento del de Reus como se ha dicho en su respectivo articulo y quedan contruidos de los pueblos que espresan las relaciones de números 12 y 13.

Al Partido de Tarragona no se ha hecho variación alguna y queda formado de los mismos pueblos que se le señalaron en 1813 y son los de la relación nº 14.

Tampoco se ha hecho variación ninguna en los partidos de Lerida y Balaguer como comprueba por las relaciones de números 15 y 16.

Por lo que respeta al Partido cuya cabeza debe ser la ciudad de Urgel, según el Plan de 1813 ofrece alguna dificultad la reclamación hecha por la villa de Puigcerdá y de otros pueblos de la Cerdaña Española dirigida a que lo sea la citada villa. Las razones en que se funda y particularmente la de haberlo sido hasta ahora merecen mucha atención de modo que si hubiese el número suficiente de vecinos para la formación de dos partidos y pudiese Puigcerdá ser punto céntrico de alguno de los dos no tendría la Diputación dificultad en proponer que se formasen, a saber uno en la Seo de Urgel que con dirección a Puigcerdá se extendiese por aquel lado hasta el rio “Basquer” y otro en la misma villa de Puigcerdá que comprendiese los pueblos que se hallan desde ella hasta encontrar dicho rio, e igualmente todos los de la Cerdaña, pero atendida la línea de demarcación que esta tiene en el día, y que Puigcerdá se halla al extremo del Partido y aun del territorio español, entiende la Diputación que no debe darse lugar a la indicada reclamación ni variarse el plan de 1813 pues ni hay proporciones para la formación de dos partidos como se ha insinuado, ni el único que ha de quedar debe tener otra cabeza que la ciudad de Urgel no solo por ser esta la población más céntrica y más respetable, sí que también por hallarse la misma designada para residencia del juez de letras encargado de los negocios contenciosos de la Hacienda pública en el decreto de 13 de setiembre de 1813, y así como la Diputación ha dicho que considera más útil a los Pueblos que la cabeza de este partido resida en la Seo de Urgel, no puede dexar de esponer que para los negocios de la Hacienda pública convendría mucho más que residiese en Puigcerda por estar en la misma frontera de Francia, con aduana de las más interesantes, pero no sabe cómo conciliar estos extremos. Por lo demás este partido de Urgel conserva los mismos pueblos que se le señalaron en 1813 y son las de la relación de numero 17.

Las circunstancias de haber sido hasta ahora la villa de Berga cabeza de Partido al que daba el nombre, su numeroso vecindario, fabricas, comercio, localidad y demás ventajas que encierra y demuestra las repetidas representaciones hechas por la misma villa, y singularmente la distancia de nueve horas de la ciudad de Solsona a la cual se había agregado, ha dado motivo a suprimir el de Ripoll y crearlo en Berga, dándole 18 pueblos de los que tenía más inmediatos y eran parte del de Solsona; reemplazando a este con 11 del de Manresa, 9 del de Ygualada y 11 del de Cervera, por quedar a estos su correspondiente cupo; agregando al de Berga los que el suprimido de Ripoll tenía a la derecha del rio Ter con diez que a este lado tenía el de Vich y dejar unidos al de Olot los de la izquierda con los siete pueblos de la Valle de Ribas que componen una Baylia que antes era del corregimiento de Puigcerda por serles más cómodo con respeto a hallarse a este lado y vertientes de los Pirineos según manifiesta el mapa, quedando así formado este partido de los pueblos de la relación número 18, cuyo número de vecinos si bien no llega al de cinco mil según el censo antiguo, excede mucho en la actualidad.

Las variaciones a que ha obligado la formación del Partido de Berga y la estinsion del de Ripoll que se propuso en 1813 han motivado la agregación y segregación respectiva que en el párrafo antecedente se indica, y quedan constituidos los partidos de Cervera, Manresa, Vich, Olot y Solsona, de los pueblos espresados en las relaciones de los números del margen.

Son dignas de atención las reclamaciones de Tarrega y de varios pueblos de un numeroso vecindario inmediatos a ella solicitando que se establezca en esta villa un Partido en atención a que prescindiéndose aun de Tarrega hace cuatro siglos que tenía comprada la jurisdicción y de que antes de la nueva planta era ya sos-beguerio y después de esta cabeza de Partido, es una villa de las más concurridas de la provincia por razón de sus dos mercados semanales, situada en una encrucijada, es decir en el punto en donde se cruzan la carretera de Madrid a Barcelona, y la de Francia al Mar; situada igualmente en medio de una huerta y deliciosa vega y tener las circunstancias prevenidas en el decreto de las Cortes 201 capítulo 2º escepcion de la localidad si por ella se entiende punto céntrico: pero atendida la inmediación de Cervera y el estado del mapa trazado en 1813 la premura del tiempo no ha permitido en darle alguna alteración no se han podido atender dichas reclamaciones en esta demarcación provisional de partidos.

La villa de Agramunt y otros pueblos de su comarca cuya población individual omiten tal vez cautelosamente con recurso de 1º de Julio, reclamar también que se erija en cabeza de Partido la villa de Agramunt, pero en concepto de la Diputación no son bastantes los motivos que alegan para la variación de los demás partidos y trastorno de todos ellos lo que causaría infinitas quejas y reclamaciones.

La villa de Besalú es otra de las poblaciones que solicita que se establezca allí cabeza de partido reclamando ahora la continuación del espediente que cita en su recurso de 12 de abril próximo pasado indicando que interinamente y des de luego se nombre un Juez de Letras que resida en ella como cabeza de partido, lejos de reconocer la Diputación en esta solicitud un motivo para separarse de su opinión lo halla muy poderoso paraque reservándose este asunto a ulterior discusión que necesariamente deberá ser más prohíba de lo que permite la perentoriedad con que conviene hacerse la división provisional se siga entre tanto la demarcación señalada al partido de Olot.

El partido de Gerona queda del mismo modo que se propone en el año 1813 y consta de los pueblos de la relación nº 24.

El de Figueras tampoco se ha variado de modo que se propuso en el año 1813 y consta de los pueblos de la relación nº 25 aunque la Diputación entiende que debía haberse limitado al rio Fluviá, pero como esta variación debía influir en varios otros partidos por la premura del tiempo y por tener esta división el carácter de provisional, ha tenido por conveniente dejarlo ahora del mismo modo.

La solicitud propuesta por la villa de Castellón de Ampurias comprendida en el partido de Figueras, dirigida al mismo objeto de que se establezca en ella la cabeza del nuevo partido que propone no merece particular atención por ser de poca o ninguna relevancia las razones en que la apoya, bajo cuyo supuesto entienda la Diputación que no deben influir en la variación del plan formado para la división provisional de partidos, sin perjuicio de que después de verificada esta se sujete a discusión dicha reclamación al igual de las demás de que se ha hablado y que son las únicas que la Diputación tiene a la vista, a fin de que con Audiencia de todos los interesados pueda recaer la providencia que sea justa, conforme se ha insinuado, con lo que se conciliara el interés público que exige imperiosamente la pronta distribución de partidos con el privado y particular de aquellas poblaciones que han recamado o quieren tal vez reclamar.

El partido de Santa Coloma de Farnés debe quedar en concepto de la Diputación como se propuso en el año de 1813 esto es compuesto de los pueblos continuados en la relación de número 26.

Tampoco le ha parecido a la Diputación variar nada del Partido de la Bisbal que se formó en el año 1813 y consta de los pueblos de la relación número 27, no obstante la reclamación de la villa de Torruella de Mongri que forma parte de este partido y pretende ser cabeza de otro cuya formación propone fundándose en razones de conveniencia propia que no tiene la Diputación por relevantes, pues si bien es cierto que esta villa se halla situada entre los ríos Fluviá y Ter, lo es también que solo debe pasar el segundo para ir a la Bisbal su cabeza de Partido en el cual hay en falta de puentes, una barca de paso, siendo rara vez la que esta interrumpida la comunicación.

Varias otras reclamaciones se han presentado a esta Diputación por algunos Ayuntamientos o poblaciones con el fin de que se les nombrase cabezas de partido, pero que no ha reconocido bastante fundadas para variar la división provisional que dexa propuesta atendidas la economía, el alivio de los pueblos y demás circunstancias que ha tenido presentes. Tales son las del Bayle y pueblos de la comarca de Verges corregimiento de Gerona, las de los Alcaldes de San Celoni y otros pueblos inmediatos del corregimiento de Mataró, la del Alcalde y Ayuntamiento de Cardona y otros pueblos de su comarca del corregimiento de Cervera, la de los particulares de Bellpuig del de Lerida y la del Ayuntamiento de Ripoll y Ripollet del corregimiento de Vich, pretendiendo todos respectivamente que se erigiese en su pueblo la cabeza de partido.

El Ayuntamiento de la villa de Talarn capital hasta ahora del corregimiento de este nombre ha recurrido también con razones que a primera vista le favorecen para que la cabeza de partido se fixe en aquella villa. No obstante la Diputación la ha fixado en la de Tremp distante no más de media hora de la de Talarn en atención a la preferencia que por todos los motivos se merece la primera que según el censo antiguo consta de doscientos vecinos y de solo ochenta y cinco la de Talarn a lo que se añade la mayor comodidad de los pueblos de acudir a Tremp en donde residen los empleados en el ramo de aduanas y por consiguiente los llevan con más frecuencia las relaciones de comercio y aun su misma localidad más céntrica.

Hasta al presente todas las reclamaciones que se han dirigido a la Diputación tenían por objeto el erigir esta o aquella población en cabeza de Partido; pero no se ha presentado ninguna de los pueblos que prefieran o les convenga quedar comprendidos en uno más bien que en otro sin duda por no haberse publicado todavía esta nueva división. Como cree no obstante que no faltaran reclamaciones de semejante naturaleza, debe advertir que no debe esto retardar la aprobación de la nueva división pues que podrán después rectificarse las equivocaciones o errores que tal vez se habían cometido, segregando a unos y colocando a otros, según lo exija la justicia y conveniencia de los pueblos, y la población que cada partido debe tener, elevándolo sin embargo a las cortes para su aprobación.

Así como la División de la provincia en partidos en la forma que tienen mandado las Cortes y Constitución es la que más conviene para la pronta y más fácil administración de justicia, quitando para siempre las divisiones y demarcaciones conocidas hasta ahora con el nombre de corregimientos y alcaldías mayores, así mismo cree la Diputación, que para la marcha pronta y corriente del gobierno político es indispensable formar varios distritos o mandos políticos subalternos que formen como la escala de comunicación entre el Gefe Superior, y los mismos Pueblos. Cree pues que la Cataluña debe dividirse en seis distritos, o gobiernos políticos

subalternos, cada uno de los cuales comprenda un número determinado de partidos, según mas estensamente queda manifestado en papel separado y la misma razón de orden y conveniencia encuentra también para que los Juzgados de hacienda pública establecidos por el Decreto de las Cortes de 13 setiembre de 1813 se coloquen por el mismo medio y en los mismos puntos. Así pues la Diputación opina y propone que asi como en el citado decreto se señalan siete Jueces de primera instancia para el conocimiento de los negocios contenciosos de Hacienda pública, y a cada uno de estos de les asigna territorio por corregimientos que ya no existen se señalen solo seis, para que estos lo sean los Jueces de primera instancia de la cabeza de partido donde resida el Gefe Politico Subalterno, y se estienda su jurisdicción judicial en el ramo de hacienda, a todos los partidos del territorio del mando de dicho Gefe Subalterno que serán, según la forma que se propone, los siguientes.

1º Barcelona comprenderá los partidos de Barcelona, Mataró, Granollers, Tarrasa y Villafranca del Panadés.

2º Gerona- Los partidos de Gerona, Figueras, La Bisbal, Santa Coloma de Farnes y Olot.

3º Manresa- Los partidos de Manresa, Ygualada, Solsona, Berga y Vich.

4º Lerida- Los de Lerida, Cervera y Balaguer.

5º Seo de Urgel- Los de Seo de Urgel, Tremp y Sort.

6º Tarragona-Los de Tarragona, Reus, Monblanch, Falcet, Tortosa, y Batea.

Espera la Diputación que las Cortes hallarán arreglada esta división natural que se propone, y en tal caso se servirán derogar en esta parte el artículo 5º del citado Decreto de las estraordinarias de 13 setiembre de 1813.

Dividida la provincia en 27 partidos donde debe haber Jueces de 1º instancia y en seis donde los debe haber para los negocios contenciosos de hacienda pública le ha parecido también a este cuerpo debía tratar por conclusión de los dependientes de estos juzgados y de sus sueldos.

Promotores fiscales: debiendo haber uno en cada juzgado cree que debería señalársele cinco mil reales de vellón efectivos anuales.

Alguaciles: En el juzgado que menos deberá haber dos y aunque algunos Partidos exigirán mayor número le parece fixar por ahora indistintamente dos Alguaciles con el sueldo de dos mil reales de vellón efectivos cada uno hasta que la experiencia acredite la necesidad de aumentar el número y el sueldo.

Porteros: Los deberá haber en algunos Juzgados y dexa también la Diputación el señalamiento de aquellos que lo hayan de tener a la experiencia entendiendo que no debe pasar de uno en cada juzgado ni el sueldo de mil reales.

Alcaydes: Uno en cada partido con el sueldo de mil reales de vellón efectivos anuales sin ninguna otra atención.

Escrivanos: Habrá tres lo más en cada juzgado que turnarán en las causas civiles y criminales sin otros sueldo que el de sus derechos señalados por aranceles.

En los juzgados de Hacienda habrá como se previene en el artículo 5º el citado Decreto un abogado Fiscal y Escribano para las causas y pleitos de este ramo sin otro sueldo que el de sus derechos el escribano, y con el de cinco mil reales de vellón efectivos el Abogado Fiscal.

Tal es el dictamen de esta Diputación Provincial formado con anuencia de la Audiencia Territorial de esta provincia por medio de sus comisionados y que después de redactado ha pasado original a la misma audiencia la cual se ha conformado a él en un todo según lo espresa en su oficio del día de ayer. Con arreglo al mismo se ha iluminado el mapa que distingue los partidos y acompaña esta esposicion con las relaciones que cita y reclamaciones de que hace mérito para la superior determinación de las Cortes.

Barcelona, 9 de Agosto de 1820.

[Firma de:] José de Castellar, Manuel Lasala, Pedro Felip, Jayme Quintana, Pedro Joaquin Alcoriza, Francisco Soler vicesecretario.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

DOCUMENTALS

ARXIUS I BIBLIOTEQUES

Ajuntament d'Alella.

Ajuntament d'Artés.

Archivo General del Ministerio de Fomento (OH).

Archivo del Palacio Real (APR).

Arxiu Comarcal del Bages (ACBG).

Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC).

Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell (ACPU).

Arxiu de l'Abadia de Montserrat (AAM).

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA).

Arxiu Gràfic de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB).

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB).

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB).

Arxiu Històric de la Parròquia de Santa Maria del Pi.

Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB).

Arxiu Històric de Sabadell (AHS).

Arxiu Històric de Santa Eulàlia de Provençana.

Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Arxiu Històric Municipal d'Argentona "Jaume Clavell i Nogueras".

Arxiu Històric Municipal de Teià "Can Barrera".

Arxiu Municipal del Masnou (AMMAS).

Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.

Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat.

Arxiu Municipal de Molins de Rei Arxiu Municipal de Reus (AMMR).

Arxiu Municipal de Vila-seca.

Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu.

Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí de Provençals.

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC).

Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC).

Biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (RABASF).

Biblioteca de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (RACBASJ).

Cartoteca de l'Institut Cartogràfica i Geològic de Catalunya.

Instituto de Historia y Cultura Militar. Archivo General Militar de Madrid (IHCMM).

Real Canal de la Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón (RCIDLCB).

Fonts inèdites

ARRANZ, Manuel (1979). *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*. Tesi Doctoral dirigida per: Pere Molas, Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història.

ARXIU COMARCAL DEL BAGES (1815). *Canal navegable*, Manresa (ACBG), signatura: document núm. 540.

ARXIU COMARCAL DEL BAIX CAMP (1786-1790). *Actes municipals*, Reus, signatura: 11-03-1209-23.

- (1784-1809). *Canal de Salou: 1784-1809*, Reus, signatura: 3062 i 3063.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1786-1842). *Libro de los aprendices. 1786-1842*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-39.

- (1786-1833). *Libro de los aprendices. 1786-1833*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-38.

- (1783-1786). *Actes municipals*, Reus, signatura: 11-3-1205-22.

- (1767-1788). *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers 1702*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-33.

- (1767-1788). *Libro de los aprendices. 1767-1788*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-37.
- (1750-1768). *Libro de los aprendices. 1750-1768*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-36.
- (1723-1750). *Libro de los aprendices. 1723-1750*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-35.
- (1723). *Llibre en el qual se anoten los noms i cognoms dels aprenents que pasen a Mestres de la Confraria*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-59.
- (1697-1722). *Libro de los aprendices. 1697-1722*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-34.
- (1702). *Llibre aont se asentan los fadrins, Mestres de cases i molers*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-33.

- (1695). *Llibre de notes i ordinacions*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-5.

- (1668-1691). *Libro de los aprendices 1668-1691*, Barcelona (AHCB), signatura: Gremis. 39-32.

ARXIU HISTÒRIC DE PROTOCOLS DE BARCELONA (1641-1656), *Primus testamentorum liber*, Barcelona (AHPB), signatura: 705/40.

- (1751-1755), *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, Barcelona (AHPB), signatura: 1047/93.

- (1792-1794), *Manuale decimum quintum testamentorum, condicillorum, inventariorum et bonorum publicationum*, Barcelona (AHPB), signatura: 1123/42.

- (1794), *Manuale quartum instrumentorum*, Barcelona (AHPB), signatura: 1146/3.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA (1832-1846). *Construcció del Canal de la Infanta. Documents, justificants i oficis entre la Junta Directiva i els arquitectes Francesc Vallès, Francesc Renart i Arús amb altres com Josep Mas i Vila. Director de l'obra, Tomàs Soler i Ferrer*, Barcelona (BC), signatura: Fons Renart. Lligall XXII (volum 5).

FORRELLAD i SOLÀ, Miquel (1946). *El problema del agua en Sabadell: Informe del ingeniero municipal sr. Forrellad*. Sabadell: Gremio de Fabricantes.

FRÍAS MARTÍNEZ, Myriam (2010). *Levantamiento arquitectónico de Can Carabassa*. Tutora: Maribel Rosselló i Joan Serra, Projecte fi de carrer. Escola Politècnica Superior d'Edificació de Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.

GARCÍA SÁNCHEZ, Laura (1999). *Arte, fiesta y manifestaciones efímeras: La visita a Barcelona de Carlos IV en 1802*. Tesi Doctoral dirigida per: Joan Ramón Triadó, Universitat de Barcelona Facultat de Geografia i Història. Departament d'Història de l'Art.

GUIM, Llorenç J. (1998). *Evolución de las infraestructuras de riego en su adaptación al crecimiento urbano : análisis de la evolución del Canal de La Infanta en el ámbito del Baix*

Llobregat. Tesina d'especialitat dirigida per: Manuel Herce Vallejo, Universitat Politècnica de Catalunya. Escola Tècnica Superior d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de Barcelona.

LAUDO CORTINA, David (1991). *La mina d'en Casalí*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach.

MAYANS, Ignasi; MAS, Josep; ALIÓ, Josep (1819). *Plano que manifiesta el terreno en disputa que es parte del de mayor extensión nombrado la Granota, y el Juncar que con priuilegio antiquísimo de por junto se destinó al efecto de forragear y apacentar los Rebaños para el abasto de los Moradores de la Ciudad de Barcelona [...]*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, R. 2918.

MOLINA, Juan José (2004). *Termalismo y turismo en Catalunya: un estudio geohistórico contemporáneo*. Dirigda per: Francesc López Palomeque; Rosa Maria Fraguell Sansbelló, Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional.

PAHISSA, Judith (2011). *Estudi dels documents d'amillament i del plànol parcel·lari de Sant Feliu de Llobregat de 1851*. Treball inèdit fet per a l'assignatura "Història de la cartografia" impartida pel professor Francesc Nadal durant el curs 2010-2011. Universitat de Barcelona.

PRESES, Llorenç (1853). *Plano del termino de San Martín de Provensals*. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (Barcelona), H 112E/3/5.

POSTICO, Núria (2007). *El Fons de la Sociedad de propietarios interesados en el aprovechamiento de las aguas de la Acequia Condal y sus minas*. Resum del Xè Congrés d'Història de Barcelona. Barcelona (AHCB).

REAL ACADEMIA DE BELLAS ARTES DE SAN FERNANDO (1752-2012). *Relación General de Académicos (1752-2012)*, Madrid (RABASF).

- (1816-1900), *Libro registro de las obras de profesores arquitectos aprobados de maestros de obras por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando 1816-1900*, Madrid (RABASF), signatura: 3-154.

- (1793-1855), *Libro de matrículas 1752-1815*, Madrid (RABASF), signatura: 3-300, 3-306.

- (1793-1855), *Catálogo de las obras de profesores arquitectos aprobados de maestros de obras por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando 1793-1855*, Madrid (RABASF), signatura: 3-155.

- (1834). *Registro donde se anotan los Agrimensores y Aforadores que examina la Real Academia de nobles artes de San Fernando y Juntas delegadas de Sevilla, Coruña, Barcelona, Vizcaya y Guipuzcoa, cuyos títulos impresos se han empezado a expedir a consecuencia de la Real Orden de 25 de Enero de 1834*, Madrid (RABASF), signatura: 3-158.

- (1834). *Comisión de Arquitectura. Pruebas de acceso al título de académico de mérito, arquitecto, etc.* Madrid (RABASF), signatura: 3-312-19.

RAMON, Josep Maria (2004). *L'agricultura de regadiu a la Catalunya contemporània. Els Canals d'Urgell: 1860-1890*. Dirigida per: Maria Teresa Pérez Picazo; Codirigida per: Josep Fontana. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives.

REAL CANAL DE LA INFANTA DOÑA LUISA CARLOTA DE BORBÓN (1817-2013), *Actas de la Junta del Canal titulado de la Serenísima Infanta Luisa Carlota de*, tom I: 1820; tom II: 1821-1824; tom III: 1825-1826; tom IV: 1827-1828; tom V: 1829-1830; tom VI: 1831-1833; tom VII: 1834-1837; tom VIII: 1838-1850; tom IX: 1851-1855.

- (1820). *Reglamento para la ilustre junta directiva del Canal de la Serenísima Señora Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón en la izquierda del Río Llobregat. Aprobado por la Junta General celebrada en el 5 de junio de 1820, de los Señores contribuyentes en él, presidida por el Ilustre Señor Jefe Superior Político de esta provincia, en el Salón llamado de Ciento de las Casas Consistoriales de la ciudad de Barcelona.*

ROSSELL, Jaume (1996). *La construcció en l'arquitectura de Barcelona a finals del segle XVIII*. Tesi Doctoral dirigida per: Pere Hereu, Universitat Politècnica de Catalunya, Departament de Composició Arquitectònica.

SALTO, Leopoldo (1908). *Apuntes para un proyecto de aguas-Sabadell*. Barcelona: Imprenta Elzeveriana.

TRIBÓ, Gemma (1989). *Evolució de l'estructura agrària del Baix Llobregat, 1860-1931*. Director: Emili Giralt Raventós. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. Departament d'Història Contemporània.

Fonts impreses

BALAGUER, Víctor (1857). *Guía de Barcelona á Martorell, por el ferro-carril*. Barcelona: Imprenta Nueva de Jaime Jepús y Ramon Villegas.

AYMARD, Maurice (1864). *Irrigations du Midi de l'Espagne: études sur les grands travaux hydrauliques et le régime administratif des arrosages de cette contrée*. París: Libr. Scientifique, Industrielle et Agricole Eugène Lacroix.

CORNET i MAS, Gaietà (1860). *Guía del viajero en Manresa y Cardona: Descripción de todo lo notable en ambas poblaciones*. Barcelona: Imprenta de Vicente Magriñá.

JUNTA DEL CANAL TITULADO DE LA SERENÍSIMA SEÑORA INFANTA DOÑA LUISA CARLOTA DE BORBÓN (1879). *Ordenanzas del Canal del llano de la izquierda del río Llobregat construido a expensas de los terratenientes de su demarcación mediante aprobación dada por S.M. en Real Orden de 2 de Septiembre de 1817, y que en virtud de la primera de las gracias y mercedes concedidas por Real Cédula de 24 de Diciembre de 1824, se titula de la Serenísima Señora Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón*. Barcelona: Casacuberta.

- (1874). *Reglamento para el gobierno y administración del Canal titulado de la serenísima Señora Infanta Doña Luisa Carlota de Borbón*. Barcelona: Tipografía Católica.

- (1861). *Demostración de la razón y derecho que asiste a la junta directiva del canal titulado de la Serenísima Señora Infanta Dª Luisa Carlota de Borbón: y a los dueños de fábricas establecidas en el mismo, en méritos de la demanda que pende ante el consejo de estado sobre*

revocación de las Reales órdenes de 30 de diciembre de 1857 y 12 de mayo de 1859. Barcelona: Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs.

- (1841). *Demostración del derecho que compete a los condueños de los molinos del Papiol y Molins de Rey en las aguas del rio Llobregat, mientras corren por el término de la baronía; y refutación del impreso publicado en virtud de acuerdo tomado en la sesión de 17 de octubre de 1840 por la junta directiva del canal titulado de la serenísima señora infanta doña Luisa Carlota de Borbón.* Barcelona: Joaquín Verdaguer.

SOCIEDAD ANÓNIMA DEL CANAL DE URGEL (1861). *Reseña de la obra del Canal de Urgel: considerada bajo sus aspectos histórico, facultativo y económico dedicada a la Reina Doña Isabel II.*

SOLER, Tomàs (1816). *Plan de los canales proyectados de riego y navegación de Urgel que de Real Órden Levantó el difunto Don Juan Soler y Faneca á solicitud y expensas de la Real Junta de Gobierno del comercio de Cataluña, se publica por disposición de la misma.* Barcelona: Imprenta de Agustín Roca.

BARRETO, Román R.; PONS, Ramón María (1899). *Manual de trabajos de campo: para uso de los ingenieros industriales y demás personal facultativo dedicado a trabajos y obras de carácter industrial.* Barcelona: Imprenta de Francisco Altés y Alabart.

DE MAS, Luis (1857). *Curso completo de dibujo topográfico : ó coleccion de modelos para uso de las escuelas especiales, civiles y militares : primera parte.* Barcelona: Impr. de Pons.

- (1854). *Curso completo de dibujo topográfico: ó coleccion de modelos para uso de las escuelas especiales, civiles y militares : segunda parte.* Barcelona: Impr. de Pons.

PAPELL, Juan (1859). *Tratado completo de dibujo topográfico.* Barcelona: Imprenta de Pons y Ca.

Publicacions periòdiques

Diario de Barcelona, Barcelona, 28 de agosto de 1817, núm. 258, p. 1289-1293.

Diario de Barcelona. Suplemento, Barcelona, 17 de setiembre de 1817.

Diario de Barcelona, Barcelona, 25 de enero de 1818, núm. 6, p. 195-199.

Diario de Barcelona, Barcelona, 3 d'abril de 1820, núm. 94.

Diario de Barcelona, Barcelona, 20 de julio de 1838, núm. 201, p. 1604-1605.

El Fomento, Barcelona, 1 i 9 de gener de 1848, núm. 1089.

Bibliografia general

ALSINA, Claudi; FELIU, Gaspar; MARQUET, Lluís (1990). *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans.* Barcelona: Curial Edicions Catalanes, S.A.

BOFARULL, Manuel (2002). *Orígen dels noms geogràfics a Catalunya.* Valls: Cossetània.

CASTI, Emanuela (1998). *L'ordine del mondo e la sua rappresentazione.* Milano: Unicopli.

CASTI, Emanuela (2013). *Cartografia critica. Dal Topos alla Chora*. Milano: Guerini Scientifica.

TURCO, Angelo (2007). "Territorio e territorialità". *Enciclopedia Italiana* [on-line]. VII Appendice.

Bibliografia primera part

ALSINA, Claudi; FELIU, Gaspar; MARQUET, Lluís (1990). *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, S.A.

ARRANZ, Manuel (2001). *La Menestralia a Barcelona al segle XVIII: els gremis de la construcció*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

- (1991). *Mestres d'obres i fusters: La construcció a Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona: Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona.

-; FUGUET, Joan (1987). "Perfil biogràfic de Joan Soler i Faneca", dins: Manuel ARRANZ; Joan FUGUET (eds.). *El Palau Marc*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de cultura, p. 89-95.

-; GRAU, Ramon; LÓPEZ, Marina (1984). *El Parc de la Ciutadella. Una visió històrica*. Barcelona: L'Avenç.

BALSALOBRE, Juana María (1998). "Arquitectura teatral: la idealidad dibujada en Cataluña y censurada por la Academia de San Fernando". *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* [Barcelona], vol. 12, p. 85-108.

BASSEGODA, Juan (1986). *La Casa Llotja de mar de Barcelona: Estudi històric, crític i descriptiu de l'edifici i de les seves col·leccions d'escultura i pintura*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona.

- (1986). "Monumentos conmemorativos de la visita de Carlos IV y María Luisa a Barcelona en 1802". *Revista Reales Sitios* [Madrid]. Núm. 89, Tercer trimestre. p. 37-49.

- (1973). *Los maestros de obras de Barcelona*. Barcelona: Editores Técnicos Asociados.

CÁMARA, Alícia (coord.) (2005). *Los ingenieros militares de la Monarquía Hispánica en los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Ministerio de Defensa.

CAPEL, Horacio (1991). "Los ingenieros militares: su formación científica y su intervención en obras públicas", dins: CEDEX; CEHOPU (eds). *Antiguas obras hidráulicas en América. Actas del Seminario México, 1988*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo, p. 507-541.

- (1988). "Los ingenieros militares: su formación científica y su intervención en las obras públicas". *Antiguas obras hidráulicas en América. Actas del seminario*. México: CEHOPU.

-; SÁNCHEZ, Joan Eugeni; MONCADA, Omar (1988). *De Palas a Minerva: la formación científica y la estructura institucional de los ingenieros militares en el siglo XVIII*. Barcelona: Serbal, Madrid: CSIC.

-; GARCÍA, Lourdes; MONCADA, Omar; OLIVÉ, Francesc; QUESADA, Santiago; RODRÍGUEZ, Antonio; SÁNCHEZ, Joan Eugeni; TELLÓ, Rosa (1983). *Los Ingenieros militares en España: siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona (Geo-crítica).

CID, Carlos; RIERA MORA, Anna (1998). *La vida y la obra del escultor neoclásico catalán Damià Campeny i Estrany*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

CID, Carlos (1947). "Problemas acerca de la construcción de la Casa de la Lonja de Barcelona". *Anales y boletín de los museos de arte de Barcelona* [Barcelona], Volum 1 i 2, p. 43-109.

CORTADA, Lluís (1998). *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliocèntrics a la Catalunya preindustrial*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, volum 1 i 2.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1987). *Història de la Diputació de Barcelona*. Volum I. Barcelona: Diputació de Barcelona.

DURÀN i SANPERE, Agustí (1977). *Llibre de Cervera*. Barcelona: Curial.

ESTRADA, Hernán; RUIZ, Jorge Mauricio; TRIANA, Juan Gabriel (2011). "El origen del metro y la confianza en la matemática". *Matemáticas: Enseñanza Universitaria* [Colombia], vol. XIX, núm. 1, 89-101.

FERRER, Firmo (2006). *El general de Cadaqués*. Barcelona: Sirpus.

GARCÍA, José Enrique (2000). "El panóptico de Bentham en los proyectos de la Academia (1814-1844)". *Espacio, Tiempo y Forma, Serie VII, Historia del Arte* [Madrid], núm. 13, p. 293-328.

GARGANTÉ, Maria (2008). *Les tributacions d'un arquitecte setcentista: Joan Soler Faneca i el projecte del Canal d'Urgell*. Tàrraga: Museu Comarcal de l'Urgell, Arxiu Comarcal de l'Urgell.

LABOULAIS, Isabelle (2012). "Le cartographe et le territoire, XVIIIe-XIXe siècle, arpenteurs, ingénieurs et administrateurs", dins: Catherine HOFMANN (dir.). *Artistes de la carte. De la Renaissance au XXIe siècle*. París: Autrement, p.78-105

LLAGUNO y AMOROLA, Eugenio; CEÁN BERMÚDEZ, Joan Agustín (1829). *Noticias de los arquitectos y la arquitectura de España desde su restauración*. Madrid: Imprenta Real.

MOLAS RIBALTA, Pedro (1970). *Los gremios barceloneses del siglo XVIII: La estructura corporativa ante el comienzo de la revolución industrial*. Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros.

MONTANER, Josep Maria (1990). *La modernització de l'utilitatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

MORA, Josep (1997). *La construcció a Catalunya en el segle XVIII. La Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. [S.L.]: l'autor.

MUÑOZ, Juan Miguel (2004). *La Academia de Matemáticas de Barcelona: el legado de los ingenieros militares*. Madrid: Secretaría General del Ministerio de Defensa; Barcelona: Novatesa S.L.

NADAL, Francesc y BURGUEÑO, Jesús (2008). “La enseñanza de la agrimensura en las academias de Bellas Artes I: el caso de Barcelona (1852-1869)”. *CT/Catastro [Madrid]* núm. 63, p. 81-97.

NIETO-GALAN, Agustí; ROCA, Antoni (2000). *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona als segles XVIII i XIX. Història, ciència i societat*. Barcelona: Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona; Institut d'Estudis Catalans.

ORTÍ, Pere (2000). *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Institución Milá y Fontanals.

PARKER, Geoffrey (2002). *La Revolución Militar. Innovación militar y apogeo de Occidente, 1500-1800*. Madrid: Alianza Editorial.

PERELLÓ, Antònia Maria (1996). *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PÉREZ SANPER, María Ángeles (1973). *Barcelona, Corte: La visita de Carlos IV en 1802*. Barcelona: Publicaciones de la Cátedra de Historia General de España.

POLLAK, Martha D. (1991). *Military Architectue Cartography and the representation of the early modern european city*. Chicago: The Nwberry Library.

PUIG-PLA, Carles (2009). “Agustín Canellas y Carrera (1765-1818), astrònom impulsor de la navegació científica a Catalunya”. *AUSA [Vic]*, vol. 24, núm. 163, p.49-83.

REAL ACADEMIA DE BELLAS ARTES DE SAN FERNANDO (1999). *Tipologías arquitectónicas. Siglos XVIII-XIX. Fondos del Museo de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*. Madrid: Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.

RODON, M. Assumpta (2007). “Presidents i diputats de la Diputació de Barcelona”, dins: Borja de Riquer (ed.). *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 3, p. 180-231.

RODRÍGUEZ, Mari Luz (2014). “Tomás Soler y Ferrer, arquitecto de la Bailía General del Real Patrimonio de Cataluña”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia [Barcelona]*, núm. 77, p. 221-252.

VERIN, H elene (1993). *La gloire des ingenieurs. L'intelligence technique du XVIe au XVIII si ecle*. Paris: Albin Michel.

VOLTES, Pedro (1960). “Obras efectuadas en Montjuich durante el  ultimo tercio del siglo XVII”, dins: Pedro VOLTES (ed.). *Historia de Montjuic y su castillo*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 84-93.

Bibliografia segona part

ABARCA, Luis (1979). "Canal de la Infanta". *Boletín de Información Municipal: Hospitalet de Llobregat* [Hospitalet de Llobregat], núm. 73, p. 20-38.

- (1970). "Canal de la Infanta". *Boletín de Información Municipal: Hospitalet de Llobregat* [Hospitalet de Llobregat], núm. 67, p. 1-19.

ADELL, Aurea (1997). *L'aigua i la ciutat*. Sabadell: la Companyia.

AGUSTÍ, Miquel (1617). *Llibre dels secrets de agricultura, casa rustica y pastoril: recopilat de diuersos autors antichs y moderns, de llenguas llatina, italiana y francesa, en nostra vulgar llengua catalana*. Barcelona: Estampa de Esteue Liberôs.

AJUNTAMENT DE SABADELL (1987). *L'aigua a sabadell = El agua en sabadell*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.

- (1948). *Abastecimiento de aguas: Memoria*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.

ALBA, Raúl; ASO Carlos (2002). "El Canal de la Infanta: vector de desarrollo económico, social y urbano de la comarca del Bajo Llobregat (provincia de Barcelona), 1ª parte. *Cimbra* [Madrid], núm. 381, p. 26-34.

- (2002). "El Canal de la Infanta: vector de desarrollo económico, social y urbano de la comarca del Bajo Llobregat (provincia de Barcelona), 2ª parte. *Cimbra* [Madrid], núm. 382, p. 28-41.

ALBEROLA, Armando; LEMEUNIER, Guy; PÉREZ, M. Teresa; VILAR, Pierre (1990). *Agua y modo de producción*. Barcelona: Crítica.

ALDOMÀ, Ignasi; PUJADES, Romà (1993). *El Pla d'Urgell. Dinamisme agroalimentari i diversificació industrial i terciària*. Caixa Catalunya (Col·lecció Catalunya Comarcal).

ALDOMÀ, Ignasi; MORELL, Ramon; MAUREL, Xavier (1980). *L'economia del Segrià. Desenvolupament agrícola i desequilibris sectorials*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1980 (Tallers Gràfics Hostench) (Col·lecció Catalunya Comarcal).

AMART i DE CORTADA, Rafael d' (1987). *Calaix de sastre*. Vol IX. Barcelona: Curial; p. 107-109.

AMICS I AMIGUES DE L'EBRE (1997). *Cultura fluvial del Pirineu a la Mediterrània. Actes de les primeres jornades d'estudi de la cultura fluvial Pirineu-Mediterrània*. Calaceit: Gràfiques del Matarranya (Lletres de l'Ebre).

ANDREU, Jordi (1986). "L'economia", dins: Jordi ANDREU (ed.). *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, p. 21-83.

ANGUITA, Ricardo (1997). *Ordenanza y policía urbana. Los orígenes de la reglamentación edificatoria en España (1750-1900)*. Granada: Universidad de Granada; Sevilla: Junta de Andalucía.

ARGEMÍ, Mercè; DEU Esteve (1999). *900 anys d'història de l'aigua a Sabadell : Del S. XI al 1949*. Sabadell: Companyia d'Aigües de Sabadell.

ARRANZ, Manuel; GRAU, Ramon; LÓPEZ, Marina (1984). *El Parc de la Ciutadella. Una visió històrica*. Barcelona: L'Avenç.

ARROJO, Pedro; Martínez, Francisco Javier (2005): "Ilustración y Riegos: la Real Acequia del Jarama en el siglo XVIII". *Estudios Geográficos* [Madrid], 258: 5-41.

- (1999). *El agua a debate desde la universidad: hacia una nueva cultura del agua: 1er Congreso Ibérico sobre Gestión y Planificación de Aguas*. Zaragoza: Institución "Fernando el Católico". C.S.I.C.

ARROYO HILERA, Fernando (2004): "Arbitrismo, población e higiene en el abastecimiento hídrico a Madrid en el siglo XVIII". *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles* [Madrid], 37: 257-278.

ARROYO HILERA, Fernando; CAMARERO BULLÓN, Concepción (1989): "Proyectos ilustrados de navegación fluvial", dins: VARIS. *Los paisajes del agua. Libro jubilar dedicado al profesor Antonio López Gómez*. Alacant: Universitat d'Alacant; València: Universitat de València: 347-369.

BALESTRACCI, Duccio (1992) "La política delle acque urbane nell'Italia comunale", dins: VARIS. *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen Âge* [París]. Volum 104, p. 431-479.

BARRAGÁN, Juan (1993). *Agua, ciudad y territorio: aproximación geo-histórica al abastecimiento de aguas de Cádiz*. Cádiz: Universidad de Cádiz. Servicio de publicaciones.

BERNAL, Mercedes; SÁNCHEZ, Juan Pedro (2008). "Normalización contable en la banca española en los inicios de la industrialización". *Revista de Historia Industrial* [Barcelona], 36, p. 45-82.

BIBLIOTECA CENTRAL XAVIER AMORÓS (2005). *El Canal de Reus a Salou*. Reus: Biblioteca Central Xavier Amorós (Guia de Lectura).

BRAVARD, Jean-Paul (2010). "La valorisation de la cartographie historique des rivières d'Europe. De la recherche sur la dynamique des paysages à la gestion des eaux", dins: Lucia MASSOTI (ed.). *Il paesaggio dei tecnici attualità della cartografia storica per il governo delle acque*. Venècia: Marsilio Editoriale, p. 3-19.

BUISSERET, David (2005). *La Revolución cartográfica en Europa, 1400-1800. La representación de los nuevos mundos en la Europa del Renacimiento*. Barcelona: Paidós.

BÚRDALO, Soledad (1988). "El agua y las obras hidráulicas: los colosos de la razón". *Revista del Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo* [Madrid], núm. 356, p. 30-59.

BURGUEÑO, Jesús (ed.) (2016). *El Pla de Barcelona a la fi del s. XVIII. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

- (2009): *[Carto]grafia. Testimoni visual de les terres de Lleida a través del temps (segles XIII-XIX)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.

- (2008). *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (ss. XVIII-XIX)*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

- (2007). "Cartografia cadastral de la provincia de Lleida (Segles XVIII-XIX)", dins: Carme MONTANER, Francesc NADAL, Luis URTEAGA (eds.). *La cartografia cadastral a Espanya (segles XVIII-XX)*, pàg. 39-49. Institut Cartogràfic de Catalunya.

- (2003). *Història de la divisió comarcal*. Rafael Dalmau editors, Barcelona.

- (2001). *Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*. Lleida: Diputació de Lleida – Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

- (1995). *De la vegueria a la provincia. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*. Barcelona: Rafael Dalmau (Col·lecció Camí Ral; núm. 7).

- (1994). *La formación de la división territorial de España (1800-1850)*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.
- (1991). "Els primers assaigs de regionalització a Catalunya: 1813 i 1820". *Primer Congrés Català de Geografia*, Vol. III, p. 121-134, Societat Catalana de Geografia, Barcelona.
- (1991-1992). "Del Corregiment a la comarca de la muntanya. Les divisions territorials al Pirineu". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, n. 28-29, p. 55-59 i n. 32, p. 73-101. Barcelona.
- BURGUEÑO, Jesús; GRAS, M. Mercè (2014). *Atlas de la Catalunya senyorial. Els ens locals en el canvi de règim (1800-1860)*. Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (Col·lecció "Cartoteca", núm. 2).
- BUSQUETA, Joan (1991). *Una vila del territori de Barcelona: Sant Andrés de Palomar als segles XIII-XIV*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana; Rafael Dalmau.
- CALERO AMOR, Antonio M. (1987). *La división provincial de 1833. Bases y antecedentes*. IEAL, Madrid.
- CALVO, Àngel (1995). *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A. (Biblioteca Abat Oliva, 148).
- CAMARERO, Concepción (1988). "La Planimetría General de Madrid en el contexto de las políticas de conocimiento del espacio y de reforma fiscal", dins: Jesús CAMPOS; Concepción CAMARERO; Francisco MARÍN (eds.). *Planimetría General de Madrid*. Madrid: Tabapress, p. 41-80.
- CAPEL, Horacio (1997): "Los ingenieros militares y los canales de España y América durante el setecientos". *Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales* [Barcelona], 35.
- (1983). *Los Ingenieros militares en España: siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona (Geo-crítica).
- CARRERAS i CANDI, Francesc (1993). *La navegació al riu Ebre: notes històriques*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General de Ports i Costes.
- CASASSAS, Lluís (2000). *Fires i mercats a Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia. Institut d'Estudis Catalans.
- CAZENEUVE, Xavier (2016). "La informació gràfica sobre l'espai urbà en els protocols notariais de Barcelona, 1735-1860", dins: Ramon GRAU i Carme MONTANER (eds.). *Mapes i control del territori a Barcelona. Vuit estudis*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, p. 189-205.
- CODINA, Jaume (1971). *El Delta del Llobregat i Barcelona: gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona: Ariel (Hores de Catalunya).
- CODINA, Jaume; MORAN Josep; RENOM, Mercè (1992). *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco Zamora*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 28).
- COMISIÓN DE ESTUDIOS HISTÓRICOS DE OBRAS PÚBLICAS Y URBANISMO (1985). *Planos históricos de obras hidráulicas*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo.

COLLDEFORN, Francesc de P. (1936). *Les parròquies Barcelonines en el Segle XIX*. Barcelona: Vicenç Ferrer Maluquer.

COMUNITAT GENERAL DE REGANTS DEL CANAL DE LA DRETA DE L'EBRE (2010): *El canal que porta la vida. 150 anys de la construcció del Canal de la Dreta de l'Ebre*. Amposta: Comunitat General de Regants de la Dreta de l'Ebre.

COROMINAS, Miquel (1990). "El plànol parcel·lari de Barcelona de 1850-1859", dins: Institut Municipal d'Història (ed.). *Història Urbana del pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat els dies 6 i 7 de desembre de 1985*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, vol. 2, pàg. 249-255.

COROMINAS, Jordi (1982). *Geologia i planificació territorial*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

DE HOMAR, Juan (1992). *El Canal de Castilla: cartografía de un proyecto ilustrado*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Trnasportes.

DEL VAL VALDIVIESO, María Isabel (2003). *Agua y poder en la Castilla Bajomedieval. El papel del agua en el ejercicio del poder concejil a fines de la Edad Media*. Valladolid: Junta de Castilla y León.

-, María Isabel (1998). *El agua en las ciudades castellanas durante la Edad Media*. Valladolid: Universidad de Valladolid.

DELGADO, Pedro (1995): *La Real Acequia del Jarama*. Madrid: Doce Calles y Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos.

DÍAZ LÓPEZ, Juan Pablo (2010): "El sueño ilustrado: el canal de Carlos III", dins: José Ramón GUZMÁN ÁLVAREZ i Rafael M. NAVARRO CERRILLO (coords.). *El agua domesticada: los paisajes de los regadíos de montaña en Andalucía*. Sevilla: Agencia Andaluza del Agua, 238-241.

DÍAZ-MARTA PINILLA, Manuel (1969). *Las Obras hidráulicas en España: antecedentes, situación actual, desarrollo: (datos y comentarios)*. México, D.F.: Editores Mexicanos Unidos, cop.

DÍEZ i QUIJANO, Desideri (1986). *Les masies d'Horta*. 2a ed. Barcelona: El Tinter.

ERILL, Gustau; CASANOVAS, Josep (2012). *L'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Cent anys d'ensenyament universitari (1912-2012)*. Barcelona: Escola Superior d'Agricultura de Barelona i Universitat Politècnica de Catalunya.

ESTRADA, Hernán; RUIZ, Jorge Mauricio; TRIANA, Juan Gabriel (2011). "El origen del metro y la confianza en la matemática". *Matemáticas: Enseñanza Universitaria* [Colombia], vol. XIX, núm. 1, 89-101.

FAUS PRIETO, Alfredo (2000): "Trabajos de hidrometría y cartografía en la Ribera del Xúquer y su Acequia Real (siglos XVI-XVIII)", dins: Antoni Furió i Aureliano Lairón (eds.). *L'espai de l'aigua. Xarxes i sistemes d'irrigació a la Ribera del Xúquer en la perspectiva històrica*. Alzira: Ajuntament d'Alzira i Universitat de València, 221-244.

FEDERZONI, Laura (2010). "Le acque nella bassa pianura padana: la natira, i llavoro, la cultura", dins: Lucia MASSOTI (ed.). *Il paesaggio dei tecnici attualità della cartografia storica per il governo delle acque*. Venècia: Marsilio Editoriale, p. 21-41.

- FERNÁNDEZ MARCO, Juan Ignacio (1961). *El Canal Imperial de Aragón. Estudio geográfico*. Zaragoza: Departamento de Geografía Aplicada del Instituto Juan Sebastián Elcano.
- FERNÁNDEZ ORDOÑEZ, José Antonio (1986). *Catálogo de treinta Canales Españoles anteriores a 1900*. Madrid: Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos (CEHOPU).
- FERRAN, Marc (2007). *Port de mar: de l'establiment del mercat al projecte del canal*. Reus: Arxiu Municipal de Reus.
- FERRER, Jordi (2011). *El traç del progrés. Els fonaments cartogràfics del procés d'eixample urbà de Vilanova i la Geltrú a la segona meitat del segle XIX*. Vilanova i la Geltrú: Institut d'Estudis Penedesencs.
- FERRET, Joan Lluís (2007). "Annexes", dins: Joan Lluís FERRET (ed.). *Les barques de passatge del riu Llobregat al Prat i la seva explotació (1327-1873)*. El Prat de Llobregat: l'autor, p. 121-123.
- GALERA, Montserrat; ROCA, Francesc; TARRAGÓ, Salvador (1982). *Atlas de Barcelona: segles XVI-XX*. Barcelona: Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.
- GALITÓ, Miquel (1988). *Castellnou de Seana abans i després del Canal d'Urgell (1840-1880)*. Lleida: Virgili & Pagès.
- GARCÍA, Gemma (1990). *L'abastament d'aigua a la Barcelona del segle XVIII: 1714-1808*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i CasaJoana.
- GARCÍA, Nicolás; HELGUERA, Juan (1985). "El Canal de Castilla: historia y arquitectura hidráulica", dins: Eugenio SÁNCHEZ. *Planos históricos de obras hidráulicas*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo; CEHOPU.
- GARGANTÉ, Maria (2008). *Les tributacions d'un arquitecte setcentista: Joan Soler Faneca i el projecte del Canal d'Urgell*. Tàrraga: Museu Comarcal de l'Urgell, Arxiu Comarcal de l'Urgell.
- GRAU, Ramon; MONTANER, Carme (eds.) (2016). *Mapes i control del territori a Barcelona. Vuit estudis*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.
- GIL, Antonio (1992). "Las políticas hidráulicas del Reformismo Ilustrado", dins: Anotnio GIL; Alfredo MORALES (eds). *Hitos históricos de los regadíos españoles*. Madrid: Ministerior de Agricultura, Pesca y Alimentación, p. 143-181.
- GIL, Antonio; MORAGLES, Alfredo (1999). *Los usos del agua en España*. Alicante: Caja de Ahorros del Mediterráneo. Instituto Universitario de Geografía, Universidad de Alicante.
- GIMENEZ, Pablo (2009). "Cartografía histórica y alteración de cursos fluviales en la España Mediterránea", dins: Armando ALBEROLA; Jorge OLCINA (eds.). *Desastre natural, vida cotidiana y religiosidad popular en la España moderna y contemporánea*. Alicante: Universidad de Alicante, p. 391-433.
- GISBERT, Meritxell (2016). "El Canal Navegable de Reus a Salou". *Revista del Centre de Lectura de Reus* [Reus].
- (2014). "Cartografia i gestió de l'aigua: els plànols del canal de la Infanta, de Tomàs Soler i Ferrer i Joan Soler i Mestres (1838-1852)". *Estudis d'història agrària* [Barcelona], núm. 26, 167-197.

- (2014). "La cartografia de la Marina de Llevant i el Rec Comtal, 1750-1839", dins: Ramon GRAU; Carme MONTANER (eds.). *Estudis sobre la cartografia de Barcelona, del segle XVIII al XXI: Els mapes d'una ciutat en expansió*. Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya i Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, p. 56-72.

- (2014). "La cartografia municipal de Cardona entre 1852 i 1905". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 77, p. 91-107.

- (2010). "El plànol topogràfic del regadiu i ciutat de Manresa, de Marià Potó (1867)". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 70, p. 181-203.

GUAL, Miguel (1979). *Estudio histórico-geográfico sobre la acequia Real del Júcar*. València: Instituto de Geografía, Institución Alfonso el Magnánimo.

GUILLERME, André (1983). *Les Temps de l'eau et le techniques: Nord de la France fin Ille-début XIX siècle*. Seyssel: Champ Vallon.

HELGUERA, Juan (1992): *Juan de Homar. El Canal de Castilla. Cartografía de un proyecto ilustrado*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Transportes.

- (1988): "Aproximación a la historia del Canal de Castilla", din: Juan HELGUERA, Nicolás GARCÍA, Fernando MOLINERO (eds.). *El Canal de Castilla*. Valladolid: Junta de Castilla y León, 9-159.

HERMOSILLA, Jorge (2010). *Los regadíos históricos españoles: paisajes culturales, paisajes sostenibles*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente, Medio Rural y Marino.

HERNÁNDEZ, Enric (2016). *El Rec Comtal. 1000 anys d'història*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

HERNÁNDEZ, Juan; MULA, Antonio (2004): "Un proyecto célebre y una utopía reformista: el Real Canal de Murcia", dins: Antonio GIL OLCINA (comisario): *La cultura del agua en la cuenca del Segura*. Múrcia: Fundación Cajamurcia, 247-276.

IGLESIAS, Josep (1968). *Els conflictes del Canal d'Urgell*. Barcelona: Rafael Dalmau.

IZARD y BAS, Francisco (1946). *Suscinta historia de las aguas de Sabadell y solución definitiva de su abastecimiento (1931)*. Sabadell: Gremio de Fabricantes.

JAUBERT DE PASSA, François Jacques (1991). *Canales de Riego de Cataluña y el Reino de Valencia*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Secretaria Técnica; València: Universitat de València.

JUNTA PROVINCIAL DE ORDENACIÓN ECONÓMICO-SOCIAL DE LA PROVINCIA DE LÉRIDA (1949). *Plan economic-social de la provincial de Lérida*. Lleida: Junta Provincial de ordenación económico-social de la provincia de Lérida.

KAIN, Roger J.P.; BAIGENT, Elizabeth (1992). *The cadastral map in the service of the State: a history of property mapping*. Chicago: The University of Chicago Press.

LATORRE, Xavier (1995). *Història de l'aigua a Catalunya*. Premià: l'Abecedari.

LLADONOSA, Manuel (1978). *Un conflicte agrari al Canal d'Urgell i el pagament del nové*. Barcelona: Curial.

LLAURADÓ, Andrés (1891). *La navegación interior en España*. Madrid: Imprenta de Ramón Moreno y Ricardo Rojas.

LLOBET, Salvador (1955). "De geografia agraria de la comarca del Maresme (Barcelona)". *Estudios Geográficos* [Madrid], núm. 58, pàg. 23-71+ 6 làmines; i núm. 59, pàg. 215-297.

LÓPEZ, Marina (2014). "Plànols municipals d'alineació. Barcelona en el context europeu, segles XVIII-XIX". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 77, p. 109-131.

- (2014). "Els plànols d'alineació de carrers a Barcelona, 1772-1817", dins: GRAU, Ramon i MONTANER, Carme (eds.). *Estudis sobre la cartografia de Barcelona, del segle XVIII al XIX: Els mapes d'una ciutat en expansió*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, p. 75-93.

LÓPEZ, Bernardo; BASCONES, María Luisa; BUSTAMANTE, Irene de (1986): *Antecedentes del Canal de Isabel II: viajes de agua y proyectos de canales*. Madrid: Canal de Isabel II.

LÓPEZ, Antonio (2004): "Las obras hidráulicas de Juan de Villanueva y su adecuación geográfica", dins: Antonio LÓPEZ (ed.). *Historia, clima y paisaje. Estudios geográficos en memoria del profesor Antonio López Gómez*. València: Universitat de València, 435-448.

- (1998). *La navegación por el Tajo. El reconocimiento por el Tajo. El reconocimiento de Carduchi en 1641 y otros proyectos*. Madrid: Real Academia de la Historia.

- (1995). "Proyectos y realizaciones del reformismo Ilustrado", dins: Antonio GIL, Alfredo MORALES (eds.). *Planificación Hidráulica en España*. Murcia: Fundación Caja del Mediterráneo, p.17-68.

- (1989). *Los paisajes del agua: libro jubilar dedicado al profesor Antonio López Gómez*. València: Universitat de València; Alacant: Universitat d'Alacant.

LOZANO, María del Mar (2011). *Historia del urbanismo en España II. Siglos XVI, XVII y XVIII*. Madrid: Cátedra.

MALDONADO, Jesús (2010). "Proyectos hidráulicos en Cataluña. Siglo XVIII (Río Ebro. Baronía de Flix)", dins: Antonio DE LIZAUUR (coord.). *La ilustración en Cataluña: La obra de los ingenieros Militares*, Madrid: Ministerio de Defensa, Dirección General de Relaciones Institucionales, cap. IV, p. 306-330.

MAÑÉ, Pepa (2010). "Manresa va tenir projectat un canal navegable fins a Barcelona el XIX". *Regio 7*. 07-10-2010.

MARTÍ, Antoni (2006). "Vicissituds, procés i motius de l'abandó d'uns masos, molins i terres del veïnat del Cros i la intervenció dels terratinents". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* [Mataró], núm. 86, p. 9-23.

- (2004). "Notícies d'una important comunitat de regants de Mataró i del procés de la seva reglamentació". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* [Mataró], núm. 79, p. 16-26.

MARTÍN-MÉRAS, Luisa; RIVERA, Belén (1990). *Catálogo de cartografía histórica de España del Museo Naval*. Madrid: Museo Naval-Ministerio de Defensa.

MARTIN PASCUAL, Manel (1999). *El Rec Comtal, 1822-1879. La lluita per l'aigua a la Barcelona del segle XIX*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajoana.

MARUGAN, Carme Maria (1993). "El Rec Comtal i el regadiu medieval a Sant Andreu de Palomar: assaig d'aproximació paleopaisatgístic", dins: INSTITUT MUNICIPAL D'HISTÒRIA (ed.). *III Congrés d'Història de Barcelona. La ciutat i el seu territori*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, p. 281-285.

MASSOTI, Lucia (2010). *Il paesaggio dei tecnici attualità della cartografia storica per il governo delle acque*. Venècia: Marsilio Editoriale..

MATEU, Jaume; RIPOLL, Josep; VALLVERDÚ, Josep; ARQUÉ, Salvador (1996). *Els tresors dels Canals d'Urgell: l'aigua com a factor transformador del territori*. Lleida: Pagès.

MATEU, Jaume (1992). *Agricultura i ramaderia al Pla d'Urgell*. Lleida: Pagès editors.

- (1982). *La pagesia urgellenca abans del canal*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.

MILAGRO, José María (1967). "Manresa: polo supercomarcal en el eje central de la provincia". *La Vanguardia*. 30-06-1967.

MINISTERIO DE OBRAS PÚBLICAS Y URBANISMO (1985). *Planos históricos de obras hidráulicas*. Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo. Comisión de Estudios Históricos de Obras Públicas y Urbanismo.

MONTANER, Carme; NADAL, Francesc (eds.) (2010). *Aproximacions a la historia de la cartografia de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Institut Cartogràfic de Catalunya.

MONTANER, Carme; NADAL, Francesc; URTEAGA, Luis (2011). *Cartografia i agrimensura a Catalunya i Balears al segle XIX*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.

- (2007). *La cartografia cadastral a Espanya (segles XVIII-XX)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.

MORAL, Leandro del (1991): *La obra hidráulica en el Bajo Guadalquivir (siglos XVIII-XIX)*. Sevilla: Junta de Andalucía.

MORENO, Tomás (2008). "Breve crónica de un siglo de catastro en España (1906-2002)". *CT: Catastro* [Madrid], núm. 63, p. 31-60.

MURO, José Ignacio; NADAL, Francesc; URTEAGA, Luis (1996): *Geografía, estadística y catastro en España*. Barcelona: Ediciones del Serbal.

NADAL, Francesc (2011). "Miquel Garriga i Roca i el plànol de Barcelona: 1856-1862. *Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona* [Barcelona], núm. 26, 5-79.

-(2007). "Els atles parcel·laris municipals de la província de Barcelona (1851-1882)", dins: Carme MONTANER, Francesc NADAL, Luis URTEAGA (eds). *La cartografia cadastral a Espanya (segles XVIII-XX)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 95-106.

- (1995): "Els estudis hidrològics de Pedro Antonio de Mesa (1862-1865)", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, Barcelona, núm. 40, 33-41.

NADAL, Francesc; MONTANER, Carme (2017). *Arquitectes-cartògrafs: els mapes del Fons de la Llotja (1817-1896)*. Barcelona: Edicions de la Universitat Politècnica de Catalunya.

NADAL, Francesc; MONTANER, Carme (2016). "El *Lever nivelé de la place de Barcelone*, 1823-1827: un gran salt qualitatiu en la representació cartogràfica de l'espai barceloní", dins: Ramon GRAU i Carme MONTANER (eds.). *Mapes i control del territori a Barcelona. Vuit estudis*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, p. 189-205.

- NADAL, Francesc; URTEAGA, Luis; MURO, José Ignacio (2006). *El territori dels geòmetres. Cartografia parcel·laria dels municipis de la província de Barcelona (1845-1895)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- OCHOA, Juli; RIERA, Francesc (1995). "Glossari". *Miscel·lània d'estudis santjustencs* [Sant Just Desvern], núm. 6, p. 154-171.
- PARREU, Francesc; ALBERICH, Maria Pilar (1975). "El Canal de Reus-Salou (III). Període 1800-1808". *Revista del Centre de Lectura de Reus* [Reus], núm. 276, p. 1761-1763.
- (1975). "El Canal de Reus-Salou (II). Període 1784-1800". *Revista del Centre de Lectura de Reus* [Reus], núm. 275, p. 1740-1741.
- (1975). "El Canal de Reus-Salou. Causes econòmico-socials del projecte (I)". *Revista del Centre de Lectura de Reus* [Reus], núm. 274, p. 1723-1724.
- PASCUAL, Pere (1990). *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX : formació i desestructuració d'un sistema econòmic*. Barcelona: Crítica.
- PAVÓN, David (2008). *Gran obra hidràulica i territori a les conques de la Muga i del Fluvià (1850-1980)*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2 volums.
- PÉREZ SARRIÓN, Guillermo (1984): *Agua, agricultura y sociedad en el siglo XVIII. El Canal Imperial de Aragón, 1766-1808*. Saragossa: Institución "Fernando el Católico", 51-68.
- PERIS ALBENTOSA, Tomàs (1995): *La Sèquia Reial del Xúquer (1258-1847). Síntesis històrica i aportacions documentals*. Alzira: Germania.
- PERMANYER, Lluís; BANCELLS, Consol (2009). *Barcelona il·lustrada. La ciutat del segle XVIII*. Barcelona: Institut Municipal del Paisatge Urbà i la Qualitat de Vida, Ajuntament de Barcelona (Barcelona Paisatges; núm. 3) [2007].
- PRO, Juan (1992). *Estado, geometría y propiedad. Los orígenes del catastro en España (1715-1941)*. Madrid: Centro de Gestión y Cooperación Tributaria.
- RENYER, Josep (1990). *Història del Canal d'Urgell: 1346-1862*. Fondarella: Palestra.
- (1990). *Un episodi poc conegut de la història del canal d'Urgell: el projecte de Joan Soler i Faneca (1786-1790)*. Fondarella: Palestra.
- RIBAS, Pasqual (2011). *Atles de Castelló d'Empúries (segles XVII al XIX)*. Castelló d'Empúries: Ajuntament de Castelló d'Empúries.
- RIPOLL, Pere (1993). *Memorial de les utilitats més notables [1614]*. Fondarella: Palestra.
- (1987). *Un projecte de construcció del canal d'Urgell al segle XVII*. Fondarella: Palestra.
- RODRÍGUEZ, María Luz (2014). "Tomás Soler y Ferrer, arquitecto de la Bailía General del Real Patrimonio de Cataluña". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 77, p. 221-252.
- ROSSELLÓ, Vicenç M.; ROTGER, Francesca (2011). *Agrimensors i plànols parcel·laris a les Illes Balears (1857-1862)*. Ciutat de Mallorca: Servei d'Informació de les Illes Balears. Conselleria de Medi Ambient i Mobilitat.
- ROSSELLÓ, Vicenç M. (2008). *Cartografia històrica dels Països Catalans*. València: Publicacions de la Universitat de València, Institut d'Estudis Catalans.

SABATER i COMAS, Francesc (1987). *Estudi integrat del riu Ter i la seva conca: les característiques de l'aigua i els factors que la determinen*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

SAMBRICIO, Carlos (1991). *Territorio y ciudad en la España de la Ilustración*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Transportes. Instituto del Territorio y Urbanismo.

- (1991): *Territorio y Sociedad en la España de la Ilustración*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Transportes; vol. 1, 67-118; vol. 2, 67-91.

SÁNCHEZ, Eugenio (1985): "Catálogo del Fondo Histórico de Planos de Obras Hidráulicas", dins: MINISTERIO DE OBRAS PÚBLICAS Y URBANISMO (ed.). *Planos históricos de obras hidráulicas*. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo, 266-391.

SÁNCHEZ, Teresa (1995): *Carlos Lemaur y el Canal de Guadarrama*. Madrid: Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos.

SANMARTÍN, Francesc Xavier; COMPTE, Joan Maria (2003). *El Ter: un riu compartit: la portada d'aigua del Ter, una història*. Barcelona: ATLL, Aigües Ter Llobregat: Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient: Lunweg.

SANZ, José M^a (1988): *Los canales del Guadarrama y Manzanares. E Juan II a Carlos I, pasando por Carlos III*. Madrid: Instituto de Estudios Madrileños.

SEGURA, Antoni (1993). *Burguesia i propietat de la terra a Catalunya en el segle XIX. Les comarques barcelonines*. Barcelona: Curial.

- (1990). "Els amillaments: una font per a l'anàlisi de la propietat de la terra de la segona mitat del segle XIX". *Estudis d'Història Agrària* [Barcelona], núm8, pàg. 235-265.

- (1988). *El catastro en España, 1714-1906. De los catastros del siglo XVIII a los amillamientos de la segunda mitad del siglo XIX*. Vol. 1, Madrid: Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria.

- (1983). "El Cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental". *Estudis d'història agrària* [Barcelona], núm. 4, pàg. 129-143.

SARDÀ, Jaume (1926). "Canal Navegable des d Reus a l'Estany del port de Salou", dins: Jaume SARDÀ. *La obra dels patricis (Reus-Salou)*. Reus: Rabassa, p. 57-91.

SOLANS, Conxita; FORNS, María Cristina (2011). *Una vila per a un riu. La baronia de Molins de Rei. Segles XVI-XIX*. Molins de Rei: Ajuntament de Molins de Rei.

TATJER, Mercedes (1988). "La contribución territorial urbana (1716-1906)", dins: Antonio SEGURA (coord.). *El catastro en España, 1714-1906*. Madrid: Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria.

TORRES, Manuel (1999). *La formació urbanística metropolitana de Barcelona: l'urbanisme de la diversitat*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

TORRES, Manuel; LLOBET, Josep; PUIG, Jaume (1985). *Inicis de la urbanística municipal de Barcelona: mostra dels fons municipals de plans i projectes d'urbanisme 1750-1930*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Corporació Metropolitana de Barcelona.

TORTOSA, Josep (1968). *La plana regada de Lleida: l'Urgell/ la Noguera/ el Segrià: aspectes socioeconòmics*. Lleida: Diputació Provincial de Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses.

TURULL i RUBINAT, Max; ARMENGOL CERA, Elena; ALLUÉ i ALBAREDA, Maria Dolors (2001). *Història gràfica de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura.

VALLEJO, Rafael (2010). "La Estadística territorial española desde 1845 a 1900. ¿Por qué no se hizo un Catastro en el siglo XIX". *CT: Catastro* [Madrid], núm. 68, p. 81-115.

- (2001). *Reforma tributaria y fiscalidad sobre la agricultura en la España liberal, 1845-1900*. Saragossa: Prensas Universitarias.

VANCE, James E. (1990): *Capturing the Horizon. The Historical Geography of Transportation since Sixteenth Century*. Baltimore: The Johns Hopkins University. 36-149.

VAZQUEZ, Francisco; MARTÍN, José (1989). *Lectura de mapas*. Segona edició. Madrid: Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo, Instituto Geográfico Nacional.

VERDIER, Nicolás (2008). "Modeler le territoire: les ingénieurs des Ponts et leurs usages de la carte (fin XVIIIe –début XIXe siècle)", dins: Isabelle LABOULAIS (dir.). *Les usages des cartes (XVIIe-XIXe siècle). Pour une approche pragmatique des productions cartographiques*. Estrasburg: Presses Universitaires de Strasbourg, 51-66.

VILA, Pau (1977). *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de Geografia*. Barcelona: Curial.

VILA, Joan (1992). *Els canals d'Urgell i la seva Història*. Diputació de Lleida, Lleida.

VILAR, Pierre (1973). "Etapas demogràfiques. Etapas econòmiques", dins: Pierre VILAR (ed.). *Les transformacions agràries del segle XVIII català. De l'impuls de les forces productives a la formació d'una burgesia nova*. Tercera edició. Barcelona: Edicions 62 (Catalunya dins de l'Espanya moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals; vol. 3) [1964-1966]

VILLANUEVA, Gregoria (1991). *La política hidráulica durante la restauración: 1874-1923*. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distància.

ZAMORA, Francisco (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. A cura de: Ramon Boixareu. Barcelona: Curial (Documents de cultura).

Bibliografia tercera part

BADIA, Marc; RODRÍGUEZ, Fernando (2007). "Cartografía catastral histórica. Metodología utilizada y resultados obtenidos para su integración en un SIG. El caso de Sant Sadurní d'Anoia", dins: Carme MONTANER; Francesc NADAL; Luis URTEAGA (eds.). *La cartografía cadastral a Espanya (segles XVIII-XX)*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 179-186).

- (2005). "Una nueva metodología para la reconstrucción de la evolución histórica del paisaje agrario". *GeoFocus* [Bellaterra], núm. 5, p. 69-78.

BLOND, Stéphane (2014). *L'atlas de Trudaine. Pouvoirs, cartes et saviors techniques au siècle des Lumières*. París: Cths (Hors Collection) [2014].

BURGUEÑO, Jesús (2016). *El Pla de Barcelona a la fi del s. XVIII. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

DEL FABRO, Giuseppe (1934). *Atlante e testo di disegno topográfico*. Milano: Ulrico Hoepli, Editore-Libraio della Real Casa.

FERRÉ, José (1909). *Manual de dibujo Topográfico y diseño panorámico*. Barcelona: Avilés-Casteillo.

FONT, Núria (2008) “La cartografia parcel·laria del vuit-cents com a font d’anàlisi per conèixer el paisatge històric: Sant Martí de Provençals (1853-1871). *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 65, p. 383-392.

GONZÁLEZ, Luis (1912). *El croquis panorámico: aplicaciones militares del dibujo de paisaje*. Burgos: Marcelino Miguel.

NOBAJAS, Alexandre (2014). “Historical cartography as a tool to study of urban change. The case of Garriga i Roca’s quarterons”, *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm 77, p. 205-220.

- (2011). “Integració entre cartografia històrica i models d’elevació digital del terreny. El cas del plànol parcel·lari del municipi d’Horta de 1861”, dins: Carme MONTANER; Francesc NADAL; Luis URTEAGA (eds.). *Cartografia i agrimensura a Catalunya i Balears al segle XIX*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 237-247.

NOBAJAS, Alexandre; NADAL, Francesc (2015). “From historical map to online 3D recreation: 1801 cadastral map of Horta”. *Cartography and Geographical Information Science [USA]*, vol. 42, núm. 3, p. 211-223.

- (2012). “Recreating past landscapes in 3D using GIS and cadastral cartography from the 19th century: the Horta example of the province of Barcelona”, dins: J. GENSEL; D. JOSSELIN; D. VANDENBROUCKE (eds.). *Proceedings of the AGILE’2012 International Conference on Geographic Information Science*. Avignon: Association Geographic Information Laboratoires Europe, pp. 24-27.

PARCERISAS, Lluís; TELLO, Enric (2011). “Els canvis en els usos del sòl al Maresme (1850-2007)

PAÛL, Valerià (2010). “El cambio de los usos agrarios del suelo en el actual ámbito metropolitano de Barcelona (del siglo XVIII a la actualidad)”. *Investigaciones Geográficas* [Alicante], núm. 53, p. 145-188.

ÍNDXS

INDEX FIGURES

Figura 0.1 Les funcions que es poden desenvolupar en un mapa	28
Figura 1.1. Arbre geneològic de la família Faneca	47
Figura 1.1.2. Arbre geneològic de la família Mestres	53
Figura 2.1. Finca del carrer Canuda on va viure la família Soler	56
Figura 2.2. Retrat de Joan Soler i Faneca	58
Figura 2.3. Exemple d'un dels fulls de la presó per Barcelona seguint el model de Bentham que va idear Joan Soler i Mestres per a la prova de "pensado"	80
Figura 2.4. Arbre geneològic de la família Soler	87
Figura 4.1. Pendent dels municipis regats pels Canals d'Urgell.....	106
Figura 4.2. L'agricultura abans de la construcció dels Canals d'Urgell	107
Figura 4.3. Detall d'alguns dels plànols topogràfics de la plana urgellenca que va aixecar Bernardo Lana (1751).....	113
Figura 4.4. Els Canals d'Urgell segons el projecte de Bernardo Lana.....	114
Figura 4.5. <i>Ignografía de la parte del Río Noguera Pallaresa, comprendida entre el punto D, donde se intenta un Dique [...] y el punto * donde fenece el retroceso del agua que aquel causaria; quedando la parte superior del Dique en D [...] en el punto *</i>	115
Figura 4.6. <i>Plano que representa el Canal para el riego de Urgel, desde los Arquells señalado con &&& hasta la Balsa, y Corral de Sala señalado con CCC, que es el parage donde se ha de empezar la primera de las Azequias subalternas, que han de regar dicho Urgel</i>	116
Figura 4.7.[Detall de:] <i>Paralela de diferentes direcciones para el canal de regadío del campo de Urgel, y que comprehende en la porción de terreno desde la Villa de Pons hasta los lugares de Ossó y Monroig, y desde Monclar hasta la Villa de Senauja</i>	119
Figura 4.8. Direccions que Joan Soler i Faneca fa envers el projecte de Bernardo Lana	120
Figura 4.9. Els Canals d'Urgell segons el projecte de Joan Soler i Faneca	122
Figura 4.10. <i>Carte des environs de Lerida, Tarrega et Balaguer pour l'intelligence du combat de Margalef en 1810</i>	123
Figura 4.11. Detall del plànol de Tomàs Soler i Ferrer (1816)	125
Figura 4.12. Els Canals d'Urgell segons el projecte de Tomàs Soler i Ferrer	127
Figura 4.13. El Canal Principal projectat per Bernardo Lana (1749) i per Tomàs Soler i Ferrer (1816).....	128

Figura 4.14. Les sèquies projectades per Bernardo Lana (1749) i per Tomàs Soler i Ferrer (1816).....	129
Figura 4.15. <i>Plan del Canal de riego de Urgel formado por encargo de Don Gerónimo Ferrer y Valls y extensión del terreno, que puede utilizarse</i> (1849).....	132
Figura 4.16. Superfície agrícola municipal dedicada al regadiu pels Canals d'Urgell (dècada de 1940)	134
Figura 4.17. Superfície regada amb aigua dels Canals d'Urgell (2004)	135
Figura 4.18. Els Canals d'Urgell.....	137
Figura 4.19. Les sèquies principals projectades per Bernardo Lana (1749) i les actuals.....	138
Figura 4.20. Les sèquies principals projectades per Tomàs Soler i Ferrer (1816) i les actuals	139
Figura 4.21. Situació de les preses i els desguassos del Canal Principal segons els diferents projectes	140
Figura 4.22. Situació de les preses i els desguassos del Canal Subsidiari segons els diferents projectes	141
Figura 4.23. El Canal Principal projectat per Bernardo Lana (1749) i l'actual	142
Figura 4.24. El Canal Principal projectat per Tomàs Soler i Ferrer i l'actual	143
Figura 4.25. El Canal Subsidiari projectat per Bernardo Lana (1749) i l'actual	144
Figura 4.26. El triangle Reus-Salou-Tarragona	148
Figura 4.27. Detall del [Mapa de la província de Tarragona desde Salou a Reus]	151
Figura 4.28. El canal projectat en el plànol de 178-.....	152
Figura 4.29. Comparativa de la tècnica cartogràfica i la cal·ligrafia de Joan Soler i Faneca ..	153
Figura 4.30. <i>Plan geométrico del Triangulo que forman Tarragona y Reus con el Puerto de Salou</i> (1807).....	154
Figura 5.1. La riera d'Argentona	159
Figura 5.2. Recorregut del canal de la riera d'Argentona.....	160
Figura 5.3. Situació de la parcel·la de Magdalena Caldas	161
Figura 5.4. [Plano que representa parte del curso bajo de la riera de Argentona en los términos de Argentona y Mataró, desde el molino de Mateves al mar, con los terrenos regados por la acequia de los molinos harineros de varios propietarios de la zona enfrentados en litigio por uso de aguas de dicho río]	162
Figura 5.5. Detall de la minuta i del plànol final.....	164
Figura 5.6. El Rec Comtal al seu pas per Montcada i Reixac	165

Figura 5.7. Recorregut del Rec Comtal i de l'Aqüeducte Romà	166
Figura 5.8. Detall del recorregut del Rec Comtal i de l'Aqüeducte Romà per Ciutat Vella	167
Figura 5.9. Restes del Rec Comtal a l'Espai Cultural del Born.....	168
Figura 5.10. <i>Plano sobre la Costa de el Mar Mediterraneo de una porción de Terreno de dos mil Toesas de largo comprendido entre la Batería de la Escuela-práctica de Artillería de Barcelona y el punto donde se coloca la Vandera para la dirección de los proyectos Militares arrojados con las Piezas de Artillería de que al presente se sirbe la Corona</i> (1784).....	169
Figura 5.11. <i>Plano que comprende la extensión de terreno conocido con el nombre de Juncar o Vedado del General, el Espaldón de la Escuela práctica de Artillería hasta el río Besós [...]</i> (1806).....	170
Figura 5.12. La mina de Montcada	170
Figura 5.13. Composició dels deu plànols del Rec Comtal de 1836.....	173
Figura 5.14. Composició de la col·lecció cartogràfica del Rec Comtal amb els límits i número de cada plànol	173
Figura 5.15. <i>Núm. 9. Plano que comprende el terreno regable con las aguas de la Acequia Real en una parte del término de San Martín de Provensals</i>	175
Figura 5.16. Detall de la part central del plànol número 9.....	175
Figura 5.17. Detall del pla de rec de Santa Coloma de Gramenet-Badalona-Sant Adrià de Besòs (1827).....	177
Figura 5.18. El Canal de la Infanta al seu pas per Molins de Rei	177
Figura 5.19. El Canal de la Infanta al seu pas per Sant Joan Despí	178
Figura 5.20. El recorregut del Canal de la Infanta	178
Figura 5.21. Presa del canal construït l'any 1188.....	181
Figura 5.22. Ampliació del mapa de Josep Aparici amb el traçat del Canal de la Infanta.....	182
Figura 5.23. Projectes i realitzacions del canal de l'esquerra del Llobregat.....	477
Figura 5.24. <i>Plan del distrito de Asequia que debe construirse para conducir aguas del Rio Llobregat, y ha de travesar subterráneamente el camino Real de Madrid, en el punto que cruza con la riera nombrada de Bonet</i> (1818).....	185
Figura 5.25. <i>Número 16. Término de Sans. Plan geométrico de la porción de este término regable con las aguas procedentes del Río Llobregat por medio del canal titulado de la Serenisima Ynfanta Luiza de Carlota de Borbón [...]</i> (1850)	192
Figura 5.26. Composició de la col·lecció cartogràfica del Canal de la Infanta	193
Figura 5.27. Composició de la col·lecció cartogràfica del Canal de la Infanta amb els límits i número de cada plànol	193

Figura 5.28. Superfície actual ocupada per la cartografia del Canal de la Infanta: 1838-1852	194
Figura 5.29. La relació de les icones.....	196
Figura 6.1. La resclosa de Flix.....	202
Figura 6.2. Detall dels arrenjaments proposats a la resclosa de Flix per Miguel Marín (1748)	205
Figura 6.3. Les plantes per la reparació del saltador de vaixells de la resclosa de Flix proposats per Josep Prat (1781).....	206
Figura 6.4. Detall dels arrenjaments proposats a la resclosa de Flix per Tomàs Soler i Ferrer (1794).....	207
Figura 6.5. Les inundacions pel desbordament del riu Ter (1768 i 1790)	208
Figura 6.6. Detall del plànol de Tomàs Soler i Ferrer del projecte de modificació del tram final del riu Ter (1821)	209
Figura 6.7. Els traçats del riu Ter i les seves modificacions	211
Figura 6.8. Els traçats del riu Daró i les seves modificacions.....	211
Figura 6.9. La zona del conflicte de 1763.....	212
Figura 6.10. Detall del plànol de la Femosa d'Andreu Bosch	213
Figura 6.11. Detall del plànol de la Femosa de Joan Soler i Faneca.....	213
Figura 6.12. Boca de la Mina d'en Casalí.....	215
Figura 6.13. Detall del plànol de la mina d'en Casalí.....	216
Figura 6.14. Zona sobre la que es va desenvolupar el plet de 1832.....	217
Figura 6.15. <i>Plan topográfico de los terrenos sobre que versa la cuestión entre los Tutores y Curadores de los menores de D. Manuel Romeu y D. Luis Pujadas [...] (1835).....</i>	217
Figura 6.16. Detall del <i>Plan croquis que manifiesta la dirección y situación aproximada de las minas y torrentes o Riales en qe. vierte el pleyto [...] (1848)</i>	218
Figura 6.17. <i>Plano demostrativo que manifiesta una porción de terreno confinante con el Río Segre [...].....</i>	220
Figura 6.18. La riera de Gramanell i els seus afluents	221
Figura 6.19. Detall del plànol copiat per Tomàs Soler i Ferrer (1832) del presentat per Pere Noguer (1828).....	223
Figura 6.20. Detall del <i>Plan demostrativo que describe las porciones de los términos de Segaró, Mayá y Dosquers con el curso de la riera llamada de Gramanell y los torrentes aderentes a ella [...] (1832).....</i>	224

Figura 6.21. Els molins afectats pel plet i els establiments concedits.....	225
Figura 7.1. Detall del plànol de partits judicials (1813).....	237
Figura 7.2. Detall del plànol [zona poble Masnou] que Tomàs Soler i Ferrer va aixecar per indicar on establia els “mojones” per delimitar el nou terme municipal del Masnou (1821) ..	242
Figura 7.3. Detall dels plànols aixecats pel projecte de divisió del municipi del Masnou (1821)	243
Figura 8.1. Detall dels plànols parcel·lars d'Hostafrancs i Barcelona aixecats per Joan Soler i Mestres (1849 i 1851)	257
Figura 8.2. Detall del plànol parcel·lari general de Mataró i Secció A de l'atles parcel·lari de Mataró (1850)	259
Figura 8.3. Detall del plànol del perímetre municipal d'Olesa de Montserrat [1850-1860]	261
Figura 9.1. Plànols que mostren el projecte de Joan Soler i Mestres del Jardí Botànic (1837)	275
Figura 9.2. Plànols d'alineacions de parcel·les	277
Figura 9.3. <i>Plan geométrico del terreno reunido en el Convento que los P.P. Capuchinos posehen en la Rambla de esta Ciudad con la superficie que se destino para los edificios confinantes a la misma e igualmente la Muralla [...] (1818)</i>	278
Figura 9.4. <i>Plano o croquis que demuestra la distribución en general que tenía el piso bajo del derruido convento de San Francisco de Asís de esta ciudad, arreglado a la total superficie de terreno que abrazaba dicho convento (1847)</i>	280
Figura 9.5. Detall del <i>Plano aproximado del Puerto de esta ciudad en el cual están situados los almacenes propios del Rl.Patrimonio de S.M. y los terraplenes que posteriormente se construyeron para medir granos y pesar otros efectos que se desembarcan</i>	281
Figura 10.1. Precisió de la georeferenciació	287
Figura 10.2. Resultats de la selecció de colors	288
Figura 10.3. Parcel·les del Duc d'Almenara (plànol núm. 7).....	289
Figura 10.4. Els cultius del plànol de l'exèrcit francès (zona mercat de Sant Antoni).....	290
Figura 10.5. Identificació dels prats d'indianes (1819-1853).....	292
Figura 10.6. Superfície cartografiada per Tomàs Soler i Ferrer en el plànol de 1836	293
Figura 10.7. Les edificacions en el plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836.....	294
Figura 10.8. Els ítems hídrics del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836	295
Figura 10.9. Els cultius deduïts a partir dels colors del plànol de Tomàs Soler i Ferrer de 1836	298

INDEX GRÀFICS

Gràfic 0.1. Plànols segons tipologies cartogràfiques	92
Gràfic 0.2. Plànols segons cartògraf	92
Gràfic 0.3. Plànols per autor i tipologia	93
Gràfic 3.1. Plànols hídrics segons autor i tema	96
Gràfic 4.1. Distribució general del pendent en els municipis regats pels Canals d'Urgell.....	107
Gràfic 4.2. Fases en l'evolució de la població de l'àrea regada pels Canals d'Urgell.....	108
Gràfic 4.3. Evolució de les hectàrees adherides al rec dels Canals d'Urgell	133
Gràfic 5.1. Hectàrees de regadiu vers les de secà en els municipis regats pel Canal de la Infanta	180
Gràfic 5.2. Superfície que es pretenia regar per municipi.....	189
Gràfic 5.3. Distribució per municipis de les parcel·les regades pel Canal de la Infanta.....	192
Gràfic 9.1. Plànols urbans segons autor i tipologia.....	269
Gràfic 10.1. Distribució per termes municipals de les parcel·les regades	296
Gràfic 10.2. Distribució per termes municipals de les hectàrees regades	296
Gràfic 10.3. Distribució dels usos del sòl del pla de Barcelona segons parcel·les (1836).....	297
Gràfic 10.4 Distribució dels usos del sòl del pla de Barcelona segons hectàrees (1836).....	297

INDEX TAULES

Taula 1.1. Evolució del nom de la Confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona.....	36
Taula 1.2. Nombre d'aprenents de mestres de cases dels membres de la família Faneca	46
Taula 1.3. Nombre d'aprenents a mestres de cases dels membres de la família Mestres	52
Taula 2.1. La categoria professional atorgada a Josep Soler i Faneca	58
Taula 2.2. La categoria professional atorgada a Joan Soler i Faneca en diferents documents de l'època.....	60
Taula 2.3. Categoria professional atorgada a Tomàs Soler i Ferrer	67
Taula 3.1. Projectes de la tipologia hídrica de la família Soler (1787-1859).....	101
Taula 4.1. Dades de l'informe presentat per Joan Soler i Faneca el 5 de gener de 1790.....	123
Taula 4.2. Comparació de les variables dels diferents projectes dels Canals d'Urgell	145

Taula 5.1. Superfície regada pel Rec Comtal per termes municipals	174
Taula 5.2. Hectàrees de regadiu, de secà i de muntanya en els municipis regats pel Canal de la Infanta	179
Taula 5.3. El repartiment de l'aigua per districtes	189
Taula 5.4. Parcel·les de cadascun dels plànols	191
Taula 5.5. Restitució gràfica dels elements.....	195
Taula 5.6. Informació bàsica de la col·lecció cartogràfica del Canal de la Infanta	199
Taula 6.1. Els principals projectes d'arrencament de la resclosa de Flix encarregats pel Reial Patrimoni (1723-1794).....	203
Taula 6.2. Modificacions del traçat del riu Ter, des de la presa de Colomers al mar, i del riu Daró	209
Taula 7.1. Projectes de tipologia administrativa de la família Soler (1813-1822).....	231
Taula 7.2. El llistat del partit judicial de Reus (1813)	236
Taula 7.3. Restitució gràfica dels elements.....	244
Taula 8.1. Projectes de cartografia cadastral de la família Soler (1849-1861)	251
Taula 8.2. Restitució gràfica dels elements.....	262
Taula 9.1. Plànols de tipologia urbana de la família Soler (1798-1859).....	270